Dünya'nın en uzun ömürlü hânedan âilesi olan Osmanoğulları, Türk - İslâm târihinde müstesna bir rol oynamışlardır. Bu bakımdan onları sevmek din ve târih şuurunun emridir.

Buna rağmen ne yazık ki; onların kundakları çocuklarına kadar bütün âile efradıyla birlikte aziz vatanlarından nâgihanî bir emirle çıkarılışlarına ve yâdellerde elli yıllık gurbet hayatlarındaki tahammülfersâ çile ve ızdıraplarla intihara kadar varan sefâlet sahnelerine milletçe bigâne kalınmıştır.

Sebil Yayınevi Osmanoğulları târihinin meçhul kalmış bu elli yıllık son faslını mevsuk ve müdellel bir sûrette aydınlatan böyle bir eseri yayınlamaktan şeref duyar!..

ISBN 975 - 7480 - 01 - 0

OĞULLARI'NIN DRAMI Kadir Mısıroğlu

Kadir Mısıroğlu

OSMANOĞULLARI'NIN DRAMI

Sebil Yayınevi

Kadir Mısıroğlu

İşbu eser
Türkiye Millî Kültür Vakfının
1974 yılı
Jüri husûsî mükâfatını
kazanmıştır.

— OSMANOĞULLARI'NIN DRAMI —

Kadir Mısıroğlu

OSMANOĞULLARI'NIN
DRAMI

ELLİ GURBET YILI
(1924 - 1974)

ALTINCI BASIM

Sebil Yayınevi
Ankara Cad. Vilayet Han Kat: 1
Cağaloğlu - İstanbul
Tel : 526 38 96 Fax: 527 20 99

SEBİL YAYINLARI No : 151
KAPAK TERTİBİ : AYZIN GÖRGÜN
DİZGİ : UKAZ
BASKI - CİLT : UYGUN MATBAACILIK TESİSLERİ
MONTAJ : HÜSEYİN TURAN

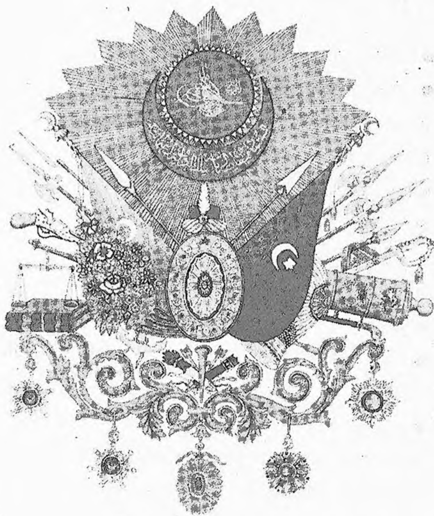
Cataloging in Publication data
Mısıroğlu, Kadir, 1933 -
Osmanoğulları'nın Dramı : elli gurbet yılı.
Bibliography : p. 10
1. Osman House of. 2. Turkey - Sultans 3. Turkey - Kings and rulers. I. Title
929.799

ISBN 975 - 7480 - 01 - 0

İSTANBUL - 1992

İTHAF

Şehzâde-yi civanbaht olarak doğup sevk-i kaderle şehzâde-yi bedbaht hâline gelip yâdellerde vatan hasretiyle kıvranarak can veren Osmanoğulları'nın aziz hatıralarına!..

OSMANLI DEVLET ARMASI

MÜELLİFİN YAYINLANMIŞ ESERLERİ :

- İSLÂMCI GENÇLİĞİN EL KİTABI (1981)
- CEMRE (1992)
- HİCRET (1990)
- ALİ ŞÜKRÜ BEY (1978)
- ZAFERDEN ZAFERE (1978)
- OSMANOĞULLARI'NIN DRAMI (1974)
- LOZAN ZAFER Mİ, HEZİMET Mİ ? C.I. (1965)
- LOZAN ZAFER Mİ, HEZİMET Mİ ? C.II. (1973)
- LOZAN ZAFER Mİ, HEZİMET Mİ ? C.III. (1979)
- YUNAN MEZÂLİMİ (TÜRK'ÜN SİYAH KİTABI) (1966)
- MACAR İHTİLÂLİ (1966)
- AMERİKA'DA ZENCİ MÜSLÜMANLIK HAREKETİ (1967)
- KURTULUŞ SAVAŞINDA SARIKLI MÜCAHİDLER (1967)
- MOSKOF MEZÂLİMİ C.I (1970)
- MOSKOF MEZÂLİMİ C.II (1972)
- MUSUL MES'ELESİ VE IRAK TÜRKLERİ (1972)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

قُلِ اللّٰهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِى الْمُلْكَ مَنْ تَشَاۤءُ وَتَنْزِعُ
الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاۤءُ وَتُعِزُّ مَنْ تَشَاۤءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَاۤءُ
بِيَدِكَ الْخَيْرُ اِنَّكَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ

MEÂL-İ KERÎMİ

«Yâ Muhammed, de ki: Ey mülkün sahibi olan Allah'ım, Sen mülkü dilediğine verirsin; Sen dilediğini aziz edersin; Sen dilediğini zelil edersin; hayır yalnız Senin elindedir; Sen, hiç şüphe yoktur ki, her şey'e kaadirsin.»

(Kur'ân-ı Kerîm Âl-i İmran Sûresi)

KISALTMALAR

Sh.	:	sahife
C.	:	cild
S.	:	sayı
a.g.e.	:	adı geçen eser
vd.	:	ve devamı
müt.	:	müteakip
a.y.	:	aynı yerde
a.g.t.	:	adı geçen tefrika
a.g.m.	:	adı geçen makale
bkz.	:	bakınız
MMTD	:	Millet Meclisi Tutanak Dergisi
CSTD	:	Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi
TDK	:	Türk Dili Kurumu
TTEM	:	Türk Tarih Encümeni Mecmuası

BEŞİNCİ BASIMIN TAKDİMİ

Bu eserin ilk basımından bu yana takriben onbeş senelik bir zaman geçmiştir. Resmen tahrif edilmiş bulunan yakın tarih gerçeklerinin izhar ve ifadesi bakımından, bu zaman zarfında şâyan-ı takdir bir gelişmeye şâhid olunmuştur. Henüz hukuka aksetmiş olmasa bile, fiiliyatta görülen bu hakşinaslık temâyülü sebebiyle, bu eserin daha önceki baskılarında gerçekleştirilemeyen bir netlikle takdimi gerekirdi. Hakikaten eski baskılarda mecbûren buzlu camlar arkasına konulup te'vil şansı elde tutulmak istenen birtakım gerçeklerin bu defa sütresiz ve daha berrak bir sûrette arzı icabederdi. Okuyucuların böyle düşünmeleri ve böyle beklemeleri gayet tabiîdir.

Heyhat ki!.. bu tarz bir hareket için objektif (âfâkî) şartlar kâfî derecede müsâid kabul olunsa bile, bizim şahsî şartlarımızın alabildiğince gayrımüsâidliği bu esere yapılabilecek her türlü müdâheleyi imkânsız kılmıştır. Değil bazı gerçekler üzerindeki kamuflâj malzemesini kaldırmak, ilk tabıdan bu yana toplanan yeni malzemenin ilâvesini bile gerçekleştiremedik!.

Kim derdi ki, biz de **"Osmanlı Âilesi"**nin felâketlerle dolu elli gurbet yılını anlatmaya çalışan bu eseri te'lif ettikten kısa bir müddet sonra, onlarla aynı kaderi paylaşmaya mecbur olacaktık.(1) Cenab-ı Hakk'ın nihâyetsiz lütuf ve keremi icabı olarak **"kader"** insanoğlu için

---

1 - Kader'in **"gurbet içinde gurbet"** çilesine memûr kılmış olması sebebiyle nâdiren beraber olabildiğim çoluk çocuğumun oturduğu Güney İngiltere'deki **Bournemouth**'a Türkiye'den lisan öğrenmek üzere ve periodik bir sûrette gençler gelmektedir.

BİBLİYOGRAFYA

Ali Fuad Türkgeldi - Görüp İşittiklerim Ankara 1951

Ayşe OSMANOĞLU - Babam Abdülhamid, İstanbul 1960

Nevres MANAVOĞLU - El Leyletü Hublâ, Şam 1340

Nevsal-i Osmânî 1. Cild, İstanbul 1325
2. » » 1326
3. » » 1327
4. » » 1328

Refii Cevad ULUNAY'ın Hatıratı, Tercüman Gazetesi 5 Kasım 1969 ve müteakip nüshalar.

Sâmih Nâfiz TANSU - Madalyon'un Tersi, İstanbul 1970

Târık Mümtaz GÖZTEPE - Sultan Vahiddedin Mütârete Gayyasında, İstanbul 1969

Târık Mümtaz GÖZTEPE- Sultan Vahideddin Gurbet Cehenneminde, İstanbul 1968

Salih Nigâr KERÂMET - Halife II. Abdülmecid, İstanbul 1964

Şâdiye OSMANOĞLU - Hayatımın Acı ve Tatlı Günleri, İstanbul 1966

Meclis Zabıtları

Tarih Dünyası Dergisi

Umûmî Târihler

mutlak bir meçhuldür. Öyle ki nâgihanî bir felâketin üstüne doğru gitmekte olanlar bile son ana kadar söyleyip gülmeye devam ederler.

M. Kemal Paşa'nın 1923-24'lerde yaptığının, yani keyfi bir sûrette dilediği kimseleri vatanlarında yaşamaktan mahrum etmenin altmış yıl sonra, entipüften bir ihtilâlden sağlanmış geçici bir prestijle **Kenan Evren** ve arkadaşları tarafından yapılabileceğine kim ihtimal verebilirdi?!... 1923'lerin bâdiresinde vatancüda kılınanların resmî rakamı **"Yüzellilikler"** (ii) adıyla anılmalarından dolayı bu derecede az sanılmamalıdır. Bu yüzelli kişilik resmî liste dışında çeşitli sebeplerle

---

Bunlar arasındaki hayranlarımızdan birinin ziyaretini iâde maksadıyla oturmakta olduğu eve gittiğimizde arkadaşları aradığımız şahsın başka bir eve taşındığını söyleyerek bizi oraya götürdüler.

Muvakkaten burada bulunmakta olan o arkadaşın asgarisi ile mahdûd olan eşyaları yeni taşınmış bulunduğu bu evde henüz yerleştirilmiş, bir durumda değildi. Kenarda bir iki bavul, birkaç karton kutu ve içine gelişi güzel kapkaçak konmuş büyükçe bir sepet görünüyordu. Başka bir zaman gelmek arzusu ile rahatsız etmek istemediysek de, vâki ısrar üzere kısa bir tevakkûfu ve hiç olmazsa bir bardak çay içmeyi uygun gördük.

Ev sahibi ihtimâl kırılmamaları için giyim kuşam nevinden yumuşak eşyalar arasına yerleştirmiş olduğu bardakları kenarda duran kamıştan örülmüş bir sepetten çıkarırken şâyân-ı hayret bir şey oldu: Sepet bardakların bulunması maksadıyla yarıya kadar boşaltıldığında, bütün bu karışık eşya içinde bir de ne çıksa beğenirsiniz: **Osmanoğulları'nın Dramı** isimli eserimiz. Gayri ihtiyari;

- "Kim derdi ki, İstanbul'da basılmış olan bu kitap da gurbete çıkacak ve on yıl sonra yazarı ile böyle hayal edilmez bir tesâdüfle karşı karşıya gelecek?!.." dedim.

Genç;

- "Hayır asıl şâyân-ı hayret olanı o değil, bu kitabın yazılışından beş-altı sene sonra yazarının da bu kitaptaki şahısların hayatına benzer bir hayatı yaşamasının mukadder oluşudur!" dedi.

Bense gayri ihtiyari dökülen göz yaşlarımı göstermemeye çalışarak her iki oluşu birden kader çerçevesindeki aslî yerinde değerlendirmeye çalışıyordum.

ii - Yakın tarihimizin en acı ve aynı zamanda en komik gerçeklerinden biri de bu yüzellikler fâciasıdır. Şöyle ki Lozan'da, Müttefikler sûlh gerçekleştikten sonra harb esnasında bizi arkadan hançerlemiş olan gayr-i müslimlere ceza vereceğimizden korktukları için, bir umûmî af protokolünde ısrar etmişlerdir. Bundan çıkan münakaşalar sonunda anlaşılmıştır ki; gayr-i müslimlerin affedilmesi tabiî karşılanmakla beraber müslümanlardan **M. Kemal** ve ekibine muâraz olanların cezalandırılması düşünülmektedir. Lâkin bunların kimler olduğu, hangi suçu işlemiş bulundukları o anda cevaplandırılamıyordu.

birkaç bin kişinin yâdellerde yaşamaya mahkûm edildiği, bunlardan bir büyük kısmı için vatan toprağının mezar olarak bile çok görüldüğü muhakkaktır. Bununla beraber **Evren** ekibinin öz vatanında yaşamaktan mahrum ettiklerinin adedi de seleflerinin zulmünden aşağı olmayacak bir sûrette onbeşbin kişiyi geçmiştir.

Küfür ve ilhad cephesinde 1923'lerdekine eş bir şiddetle husûmete muhatap oluşumuz ihtimal **"Kişi sevdiğiyle beraberdir!.."** hadîs-i şerîfinin yüklendiği yüce mânânın bir tezâhüründen ibarettir. Ancak 1924 yılı şartlarından farklı olarak bugün Türk Milleti'nin birkaç milyonluk bir parçası -mecbûrî olmasa da- yurt dışında oturmaktadır. Bu durumun bizim gibi cebrî gurbet şartları içinde yaşayanlar için elem ve ızdıraplarla mes'uliyetleri hem ağırlaştıran ve hem de hafifleştiren birçok yönü mevcuttur ki; burada sadet dışıdır.

Diğer taraftan Osmanoğulları'nı vatanlarından sürüp çıkarmakla kinleri tatmin olmayan, Onları yâdellerde bile rahat bırakmayıp zaman zaman binbir isnat ve iftirayla karalayıp halkın gözünden düşürmeye çalışan İslâm düşmanları, bizim için de aynı şeyleri yapmaktan geri kalmamışlardır. Bunun için bazan bir video kaseti, bazen de basit bir rivâyet kâfî addedilmiştir. Hatta en son örneğinde görüldüğü gibi ([iii]),

---

Söylenebilen tek şey bunların takriben yüz-yüzelli kişi olabilecekleri husûsu idi. Böylece **"Afv-ı Umûmi Protokolü"**ne yüzelli kişi müstesnadır, gibi mantık dışı bir ibâre konulmuştur. Dünyanın her yerinde afvın istisnası suçun mahiyetiyle belirlenirken, Lozan da **İsmet Paşa**'nın tahminî bir rakam olarak kondurduğu yüzelli sayısının esas alınmasıyla bir **"Vatan Hâinleri Listesi"** teşkili o devrin nasıl kanunsuz, keyfî bir idare olduğunu tek başına ispata yetecek bir fâciadır. Yüzelli rakamı sabit kalmak, şartıyla kim kime kızıyor veya korkuyorsa onu bu listeye ithâl etmeye çalışmış ve kim kimi kayırmak istiyorsa liste haricinde bırakmaya uğraşmıştır. Bu suretle Osmanlı Devleti'nde en yüksek makamda vazife görmüş bir şahısla, işiyle gücüyle meşgul köylü Mehmed Ağa'ya kadar binbir tezatlı bir liste vücûda gelmiştir. (Tafsilat için bakınız Lozan Zafer mi? Hezimet mi? isimli eserimizin **"Mânevî Kayıplar"**a tahsis edilmiş bulunan üçüncü elindeki yüzellilikler bahsi.)

iii - Bakınız 23 Temmuz 1986, 19 Ocak 1989, 15 Ekim 1989 tarihli Hürriyet Gazetesi nüshaları, v.s.

onbeş yıllık bir vak'a bile durup dururken yeni bir hâdiseymiş gibi itham zemininde kullanılabilmiştir. Elinizde tuttuğunuz bu kitaba 1976 yılında verilmiş olan bir mükâfat 1989 yılında manşet haber yapılabilmiştir. Bu, o sırada Reisicumhurluk Makamına namzet olan **Turgut Özal'ın "kâfî derecede lâik ve kemalist"** olmadığını ispat sadedinde güyâ delil olarak ileriye sürülmüştür.

Bugün bütün Dünya müthiş bir sarsıntı geçirmekte ve asırlık mâzisi olan bâtıllarla, onların putlaştırdığı şahsiyetler birer birer yıkılmaktadır. Böyle bir zamanda, bizimkilerin **"Güneşi balçıkla sıvama"**ya devam etmeleri kendilerini gülünç ve gerçekten **"çağ dışı"** kılmaktadır. Bakalım bu sakîm role daha ne kadar devam edebileceklerdir. Her halde fazla değil!... Mevla-yı müteal büyük İslâm inkılâbını gerçekleştirecek imân ve ihlâs âbidesi kadronun ekseriyetle genç olmasına atfı nazar ederek fart-ı merhametinden imhal etmekte yani müddeti uzatmaktadır. Lâkin unutmamak gerektir ki, "Her gelecek yakındır!.."

Kadir Mısıroğlu
2 Ocak 1990
Bournemouth - İNGİLTERE

YAZARIN, TÜRKİYE MİLLÎ KÜLTÜR VAKFININ MÜKÂFAT TEVZİ MERASİMİNDE YAPTIĞI KONUŞMA

Milliyetçi ve mukaddesatçı cephenin en kuvvetli müesseselerinden biri olan «**Türkiye Millî Kültür Vakfı**» KADİR MISIROĞLU'NA 1974 yılı «**jüri husûsî mükâfat**»nı tevcih etmiştir. Bu maksadla 15 Mayıs 1976 Cumartesi günü Park Otel'de Kültür Bakanı **Rıfkı Danışman**'ın da katıldığı bir merâsim tertib edilmiş ve mükâfatlar tevzi edilmiştir. Bu merâsimde **KADİR MISIROĞLU**'na işbu «**Osmanoğulları'nın Dramı**» isimli eserinden dolayı verilen mükâfatı, Başvekâlet Müsteşarı **Ekrem Ceyhun Bey** takdim etmiştir. Bundan sonra bir konuşma yapan **KADİR MISIROĞLU** şunları söylemiştir:

Muhterem Bakan,
Muhterem Müteşar,
Muhterem Mütevelli Hey'eti,
Muhterem jüri ve
Muhterem Dâvetliler!..

Osmanoğularının Dramı isimli nâciz eserimden dolayı bana gösterilen bu teveccühü, şahsımdan ziyâde bu eserin bedbaht kahramanlarına âid ka-

KADİR MISIROĞLU'na işbu **"Osmanoğulları'nın Dramı"** adlı eserden dolayı **Türkiye Millî Kültür Vakfı** tarafından verilen jüri husûsî mükâfatı, o zamanki Başvekâlet Müsteşarı **Ekrem Ceyhun Bey** tarafından takdim edilirken...

bul ediyorum. Zira yarım asırdan beri mütemâdi bir sûrette aleyhinde konuşulan bir âilenin, elli yıllık gurbet hayatlarını anlatmaya çalışan bu eserin muhterem jüri tarafından nâil olduğu alâkanın, biraz da onun kahramanlarından doğduğuna inanıyorum. Bu itibarla kendilerini böyle bir tercih yapmalarından dolayı tebrike şayan gördüğümü ifade etmek isterim

Aziz dinleyenlerim!

Ben, burada mükâfata lâyık görülen eserimde, âile-yi Osmaniyenin yaşadığı elli yıllık dramı anlatmadım, anlatamadım. Zira Ummandan bir katre kabilinden bazı hâtırat kırıntıları takdim etmekle iktifa eyledim. Çünkü, bizi altıbuçuk asır zaferlerden zaferlere koşturmuş bir büyük âilenin bugünkü bedbaht çocuklarına bir merhamet taleb etmek mevkiinde bulunuyordum. Bunu ise edebe mugâyir telâki ettim. Zira, meşhur edip **Cenap Şahabeddin Bey**'in söylediği gibi **«Kaplan sırtı için en tahammül edilmez yük merhamettir!..»**

Bu itibarla eserimi yazarken biraz da onlar için merhamet taleb etmek mevkiinde bulunmaktaydım. Diğer taraftan hiç de müstahak olmadıkları bir sûrette son af kanununa ithal olunarak vaktiyle kovuldukları vatanlarına avdetleri gerçekleşmek üzereyken, yüksek trajlı bir gazetede aleyhlerine başlatılan bir kampanyayı cevaplamak mecburiyetindeydim. Bu cevap mecburiyetiyle, onlar için merhamet taleb etmenin yakışıksızlığı arasında mütereddit kaldım. Eserimi okuyanlar bu tereddüdüme yer yer şahid olacaklardır. Bu sebeple, bilmecburiye ummandan birkaç katre arz ederek, asıl fâciayı değerli okuyucularımın tahmin ve tasavvurlarına havâle eylemeyi daha münâsip gördüm.

Ancak şunu da arz ve ifâde etmeliyim ki; bu eserde bahsi geçen gazeteye cevap mahiyetinde olan mütalealar, benim şahsımdan ziyâde Türk hey'et-i içtimaiyesine âidtir. Zira ben bu eserde hiç bir şahsî fikir beyan etmedim. Ne söyledimse, amme vicdanında meknuz olanların keşf ve ifadesinden ibârettir.

İÇİNDEKİLER

BEŞİNCİ BASIMIN TAKDİMİ 10
ÖNSÖZ 21

BİRİNCİ BÖLÜM :
OSMANOĞULLARI'NIN TARİHÇESİ, HUSÛSİYETLERİ VE CİHAN TARİHİNDE OYNADIKLARI MUAZZAM ROL

I - OSMANOĞULLARI'NIN TARİHÇESİ
A - OĞUZLAR VE KAYIHAN AŞİRETİ
a) Oğuzlar 31
b) Kayıhanlar 34

B - OSMAN GAZİ'NİN ŞAHSİYETİ VE OSMANOĞULLARI'NIN ŞECERESİ
a) Osman Gazi'nin Şahsiyeti 38
b) Osmaoğulları'nın Şeceresi 49

II - OSMANOĞULLARI'NIN HUSUSİYETLERİ VE CİHAN TARİHİNDE OYNADIKLARI MUAZZAM ROL
A - OSMANOĞULLARI'NIN HUSUSİYETLERİ
a) Manevî Bakımdan 52
b) Siyasî Bakımdan 64

B - CİHAN TARİHİNDE OYNADIKLARI MUAZZAM ROL
a) Türk Birliği Bakımında 70
b) İslâm Birliği Bakımından 71

Bir müdafaa mecburiyeti dolayısıyla kaleme alınan bu esere karşı muhterem jüri tarafından gösterilen alâkanın, Türk fikir hayatı bakımından da ayrı bir ehemmiyeti vardır. Yazılması dirâyetten ziyâde cesârete muhtaç olan bu gibi mevzuları işleyen eserleri taltif edebilecek bir Türk münevver kadrosunun bulunduğunu görmekle bahtiyarım! Bu sebeple asıl sevincim, şahsım adına değil Türk fikir hayatı adınadır. Ben de bilmukabil olarak bu dirâyet ve liyâkati gösterdiklerinden dolayı muhterem «TÜRKİYE MİLLÎ KÜLTÜR VAKFI» mütevelli hey'etini, O'nun değerli başkanı **TURGUT ÖZAL** Bey'in şahsında tebrik eder, teşekkürlerimi arz ederim!..

(SEBİL, Sayı 20)

İKİNCİ BÖLÜM :
OSMANOĞULLARI'NIN VATANDAN ÇIKARILIŞI VE ACIKLI GURBET HAYATLARINDAN SAHNELER

I - OSMANOĞULLARI'NIN YURT DIŞINA ÇIKARILIŞI
A - BUNA SEBEP OLAN HÂDİSELERE KISA BİR BAKIŞ
a) Millî Mücâdeleye Tekaddüm Eden Günler.......... 75
b) Millî Mücâdele.......... 78
c) Sultan Vahideddin'in Husûsî Durumu.......... 81
B - HİLÂFET İLGASINA VE OSMANOĞULLARI'NIN YURT DIŞINA ÇIKARILMASINA MÜTEDÂİR 431 SAYILI KANUNUN HAZIRLANMASI, TBMM'DE MÜZÂKERESİ VE TATBİKATI
a) 431 Sayılı Kununun Hazırlanması.......... 100
b) Bu Kanun'un TBMM'de Müzâkeresi.......... 114
c) Tatbikat.......... 139

II - OSMANOĞULLARI'NIN ACIKLI GURBET HAYATLARINDAN SAHNELER
1 - Sultan Vahideddin.......... 183
2 - Abdülmecid Efendi.......... 211
3 - Abdürrahim Efendi.......... 233
4 - Burhaneddin Efendi.......... 242
5 - Osman Fuad Efendi.......... 246
6 - Mahmud Şevket Efendi.......... 253
7 - Mehmed Âbid Efendi.......... 305
8 - Abdülkerim Efendi.......... 316
9 - Ve Diğerleri.......... 325

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM :
OSMANOĞULLARINA KARŞI SON HAÇLI TAARUZU.... 337

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM :
OSMANOĞULLARI ÜZERİNDEN KÂBUSUN KALKIŞI

A - İLK MERHALELER.......... 367
B - SON MERHALE.......... 379

SONSÖZ.......... 428

ÖNSÖZ

Türk Milleti'ni asırlarca zaferlerden zafere koşturmuş bulunan Osmanoğulları hakkında leh ve aleyhte - pekçok şey yazılıp söylenmiştir. Bunların ekserisi - maalesef - günübirlik siyâsetin emrindeki kirâlık kalemlerin mahsulüdür. Bu bakımdan bilhassa son elli yıl içinde bu mevzudaki bütün yazılıp çizilenleri, ihtiyatla karşılamak, aklı selîm icâbıdır. Gerçi, Osmanoğulları'na karşı girişilmiş bu âdi söğme kampanyasına katılan hiçbir ciddî tarihçi çıkmamıştır. Hakikaten bu gibi gerçek tarihçiler -alabildiğine gayr-i müsâid olan şartlara rağmen- bu mevzuudaki gerçeği yine de ortaya koymaya çalışmışlardır ki, bunlardan bazılarına yeri geldikçe temas edilecektir. Fakat ne yazık ki; Cumhuriyet devri ile birlikte başlayan ve korkunç bir din ve târih düşmanlığını aksettiren haksız ve çirkin bir kötüleme edebiyatı, hâlâ devam etmekte ve mektep kitaplarına kadar intikal ederek, gerçekleri -sırf yarı münevvereler müvâcehesinde de olsa- sislendirmeye muvaffak olmuş gözükmektedir.

Şurası muhakkaktır ki; son elli yılın hâdiseleri henüz tamâmen durulmamış ve bunların üzerinden « t â r i h s a y ı l m a l a r ı i ç i n g e r e k e n z a m a n » geçmemiştir. Bu sebeple, yakın tarihimizle alâkalı birçok şahıs ve vak'alarla birlikte Osmanoğulları hakkındaki beyânların da, birbirini nakzeden bir mâhiyet arzetmelerini -bir dereceye kadar- tabiî karşılamak gerekir. Ancak, şâyan-ı memnûniyet olanı şudur ki; Osmanoğulları hakkında yazılıp söylenenler arasında, onların gurbette binbir mahrûmiyet içinde geçen elli yıllık sürgün devrel-

tur. Bu kanaatimizin birçok delilini mâhud tefrikanın muhtevâsında da bulmak mümkündür ki; alâkalı bölümde bunların herbirinin teşhis ve tenkidine gerektiği kadar yer verilecektir.

Esâsen bu eser, o yazılardaki asılsız isnat ve iftirâlara tarafımızdan verilmiş olan cevapların[2] kısmen genişletilmesi sûretiyle vücud bulmuştur. Bugün, o sırada bazı endişelerle imza koyamadığımız[3] bu yazıları daha da genişletilmiş olarak efkâr-ı umûmîyeye takdim edebilmenin derin haz ve saâdeti içinde bulunmaktayız.

Gerçi Osmanoğulları, her türlü müdafaa ihtiyacından berîdirler. Zira onların hakkını teslim etmek için vasat seviyede bir ecnebî kadar bilgi ve insaf sahibi olmak bile kâfidir. Osmanoğulları'nın cihân târihinde kan ve imanla

2 - Bkz: Millî Gazete'de 21 Nisan - 14 Mayıs 1974 târihleri arasında « Osmanoğullarına Karşı Son Haçlı Taarruzu» serlevhası ve «Bir Târihçi» imzasıyla neşredilen tefrika.

3 - O sırada mâhud 163. üncü maddeden dört ve 5816 sayılı kanuna istinaden de üç sene olmak üzere yedi seneye mahkûm olmuş bulunmakta ve Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Psikiyatri Kliniği'nce verilmiş üç aylık bir me'zûniyet sâyesinde muvakkaten dışarı çıkmış bir durumda idik. Raporumuz ise, Adlî Tıb Meclisi'nce derdest-i muâmele idi. Bu yüzdendir ki; Türk - İslâm düşmanlarının yeniden, hışmına uğramak endişesi - çok arzu ettiğimiz halde - o yazılara imza koymamızı imkânsızlaştırmıştı. Mâhud gazeteye gerekli cevabı geciktirmeden vermek ise; zarûret halindeydi. Zira aynı zamanda Osmanoğulları'nın aziz vatanlarına kavuşmalarına imkân veren bir «af kanunu» TBMM'de kabul olunmuş ve Senato'da müzâkere edilmek safhasına gelmiş bulunuyordu. Böyle nâzik bir zamana bilhassa rastlatılan bu tezvirâtın millî irâdeyi istimal edenleri yanıltmaya çalışmak gibi sefil bir gayretin mahsulü olduğu, gözden kaçmıyordu. Nitekim çok geçmeden bu tevziratı sermâye edinen bir senatörün ağır bir lisanla Osmanoğulları'na hücum ettiği görülmüştür. Ancak şayân-ı memnûniyet olanı şudur ki; mâhud gazete ile ağız birliği eden bu senatör, millî irâdeye dayanmayın sadece bir «gece baskını» tarzında icra edilen «27 Mayıs darbe-i hükûmeti» nin getirdiği «temelli» ünvanlı, temelsizlerden biriydi...

erinde, Türk Devlet ve Milleti aleyhine herhangi bir beyân veya faaliyette bulunduklarına dâir hiçbir iddiaya rastlanılamaz.

Gerçekten Osmanoğulları, ecdadlarının - bütün bir millet efrâdı ile birlikte de olsa - asırlarca kınına girmek bilmeyen keskin kılıçlarıyla fethedilmiş bulunan doğup büyüdükleri aziz vatanlarından nâgihânî bir emirle çıkarıldıktan sonra, Türkiye ve Türk Milleti aleyhine en küçük bir faaliyette bulunmamışlardır. Sâdece, tekrar vatanlarına kavuşmak için birçok ısrarlı mürâcaat ve talebleri olmuştur. Bunun dışında bir de, bugünkü Türkiye dâhilinde ve «M ı s ı r, S u r i y e, I r a k» ve hattâ «Y u n a n i s t a n» gibi kaybettiğimiz eski vatan topraklarında yağma edilen emlâk ve emvalleri etrafında bir takım çalışmaları görülmüştür. Bunların başında «M u s u l P e t r o l l e r i» dâvâsı gelir. Çok defa bununla alâkalı faâliyetlerinden galat olarak, Türkiye aleyhinde çalışmış gibi gösterilmek istenmelerinin bağlı bulunduğu temel maksad ve fiilî yanlışlar yeri geldiğinde izah edilecektir.

Osmanoğulları'nın bugüne kadar Türkiye aleyhinde hiçbir faaliyette bulunmadıklarına müteâir hükmümüzü kabul etmeyecek hiçbir insaf ve iz'an sahibi bulunamaz. Bunun tek istisnâsı, Türk basınında her nasılsa itibarlı (!) addedilmiş bir gazetede geçen aylarda yer alan «O s m a n o ğ u l l a r ı ' n ı n S o n O y u n u» serlevhalı bir tefrikadır [1]. Zannımızca Osmanoğulları sulâlesinden arta kalan bir iki yaşlı zat ile henüz vatanlarının yüzünü dahi görmemiş bulunan birkaç gencin yurda dönmek ihtimallerinin belirmesinden endişeye kapılarak alelâcele efkâr-ı umûmîyeye sunulan bu mesnetsiz ifşaat(!)ın gayr-i ciddî bir sinema senaryosundan hiçbir farkı yok-

1 - Bkz : Hürriyet Gazetesi'nde 15 - 20 Nisan t 1974 arihleri arasında «O s m a n l ı l a r ı n S o n O y u n u» serlevhası ve Nuyan Yiğit imzasıyla neşredilen yazı serisi.

Söğüt'te kurulan küçücük «O s m a n l ı B e y l i ğ i »nin vecd ve imân adamı olan şerefli mensupları, keskin kılıçlarının zoruyla Haç'ı adım adım gerileterek kısa zamanda Bizans kapılarına dayanmış ve Hıristiyanlığın bu kadîm merkezini bir de Batı yakasından sıkıştırmak için Rumeli'ye geçmişlerdi. Bu târihten itibâren, haçlı taarruzları artık Hıristiyan topraklarında karşılanmış ve üst üste hezîmete uğratılmıştır. Ancak bu sâyededir ki; İslâm ülkelerinin uzun bir sulh ve sükûn devri idrâk edebilmeleri imkân dalinine girmiştir. Gerçekten, Haçlı taarruzları Doksanüç Harbi de denilen 1877-78 Türk-Rus Harbi'ne kadar Tuna Nehri'nin ötesinde karşılanmış ve İslâm düşmanlığı ile meşbû bulunan Hıristiyan kuvvetleri, dâima, tabiî bir hudud addedilmiş olan bu nehrin ötesindeki Avrupa ova ve yaylalarında mağlûb edilmiştir. Bu sûretle, Haçlı taarruzlarını üss-ül - harekelerine en yakın arâzilerde karşılayıp mağlup eden Osmanlı ordularının, Cihan tarihindeki emsalsiz muvaffakiyetleri, millî mefâhirimizin en büyük bir kısmını teşkil eder.

Arada «T i m u r g â i l e s i» olmasaydı, sâdece imân ve İslâm adına hareket eden muazzam Osmanlı gücüyle Karadeniz'in kuzeyindeki «A l t ı o r d u D e v l e t i» ve İspanya'da henüz hâkimiyetini temâdi ettirmekte bulunan «E n d ü l ü s E m e v î D e v l e t i» nin Avrupa ortalarında birleşip kucaklaşması ve bütün bu kıt'anın islâmlaşması sağlanacaktı.

Bu sebepledir ki, Osmanlılar'a karşı vâki olabilecek bir kin ve nefreti, ancak ve ancak Hıristiyan asıllı kimseler için tabiî kabul etmek mümkün ve hattâ mâkuldür.

Hal böyle iken, içimizde - her nasılsa - Türk (!) ve Müslüman (!) sayılan bazı kimselerin kıraldan fazla kıralcı bir şekilde Osmanlı düşmanlığını sürdürmelerindeki sâiki anlamak cidden müşküldür. Bu, olsa olsa, bu gibilerin zevâhirde bizden göründükleri halde, kalbleri ve zihnî muhtevâları itibâriyle düşmanlarımızdan daha fazla din ve târihimizin bîaman düşmanı olmaları ile

yazdıkları destanların göz kamaştırıcı parıltı ve şaşaasını izâleye hiçbir garezkâr kalemin gücü yetmiyeceği cümlenin mâlûmudur. Hal böyle iken, hâlâ güneşi balçıkla sıvamaya çalışan bâzı bedbahtların zuhûru dahî mücerret insanlık hesabına çok elem vericidir. Bu sebeple bizim bir müdâfaanâme mâhiyetindeki bu eserimiz, Osmanoğulları'nı -mevcut olmayan- suçlarından tebriye maksadıyla kaleme alınmış değildir. Belki daha ziyâde Osmanlı düşmanlarının gerçek niyet ve hüviyetlerini teşhis ve teşhirdir. Bu vesileyle Türk ve İslâm târihinin en büyük şahsiyetlerini yetiştiren Osmanoğulları'nın son mümessillerine müteallik - bilmecbûriye vâki olan- bir müdâfaanın nâçiz kalemimiz için mümkün ve muhtemel şereflerin en büyüğünü teşkil eylediğini iftiharla ifâde etmek isteriz.

Gerçekten Osmanoğulları, yeryüzünde gelmiş geçmiş hânedanların en uzun ömürlüsü ve en haşmetlisidir. Hiç bir milletin târihinde altı buçuk asır devam etmiş bir hânedan bulmak mümkün değildir. Türk Milleti'nin bütün efradı, bu hânedanın her biri diğerinden daha şerefli olan muhterem mensupları etrafında tâ başlangıçtan itibâren kenetlenmiş ve bu sûretle büyük bir güç meydana gelmiştir. Milletimizin asırlarca birlik ve beraberliğinin sağlanmasında en nâfiz rolü oynayan, bu hânedan olmuştur. Bu sûretle sağlanan muazzam kuvvet, bugün üzerinde yaşadığımız toprakları vatan kılan âmillerin başında gelir. Osmanlı Hânedanı sâdece Türk Milleti için şân ve şereflerle dolu altı buçuk asırlık bir târihin vücûd bulmasına âmil olmamış, aynı zamanda İslâm Âlemi'nin bitip tükenmek bilmeyen haçlı taarruzlarından mâsun ve mahfuz kalabilmesini de sağlamıştır.

Gerçekten Osmanoğulları'nın târih sahnesine çıkmalarından önce «Hilâl-Salib Mücâdelesi»nin cereyan ettiği saha, bugünkü vatanımızla Suriye ve Filistin havâlisiydi.

pamıyan yarı münevverlerin şuur altlarındaki aşağılık duygusu ve İslâm düşmanlığının mâkesi olan yanlış izahları, hâlâ revaçtadır. Bu gibi bilerek veya bilmeyerek İslâm düşmanlarının emellerine âlet olanların, büyük devletimizin yıkılmasının gerçek âmillerinden meselâ bir «p e t r o l m e s' e l e s i» ndeki - tafsiline burada imkân bulamadığımız - hatâlı tutumlarını teşhis ve teşhiri ortaya son derece ibretli bir tablo çıkarır. Fakat burada mâhud tefrika dolayısıyla tespiti elzem olan diğer bir gerçek de şudur ki; akıp giden zaman içinde mes'eleler ve bunların Türkiye aleyhinde kullanılmasındaki üslûp değişse de, düşman faaliyeti durmamakta ve yeni şekiller altında devam edip gitmektedir! Hasılı düşman aynı düşmandır ve faâliyetini tatil etmiş değildir! Ebette ki etmiyecektir de!...

Çeşitli din ve ırk husûsiyetleri ile birbirinden apayrı bir çok unsuru asırlarca sulh ve sükûn içinde dirâyetle idâre etmiş bulunan milletimizin, bu başarısında en büyük hisse hiç şüphesiz arka arkaya deha ölçüsünde bir çok büyük şahsiyet yetiştirmiş bulunan Osmanlı Hânedanı'nındır. Bu yüzdendir ki milletimizin düşmanları, bize karşı duydukları kin ve nefreti - âdetâ- onların şahıslarında merkezîleştirmişlerdir. Gerçekten elli yıldan beri bir boy hedefi gibi en çirkin isnat, iftirâ ve düşmanlıklara mâruz bıraktıkları Osmanoğulları'ndan, Türklük ve Müslümanlık hesabına intikam almak istemişlerdir. Çünkü millî varlığımızın düşmanları, milletimizin baş ve beyni olarak dâima onları görmüş ve bu sebeple olanca hıncını onlara yöneltmiştir. Gerçekten Osmanoğulları bin yıldanberi devam eden «H i l â l - S a l i p M ü c â d e l e s i» nin ağırlık noktasını teşkil etmiştir. İşte bu yüzdendir ki; aziz vatanlarından tard edilişlerinin üzerinden yarım yüzyıl geçtiği halde hâlâ tatmin olmayan bir kinin haksız

kabil-i izahtır. Böyle bir düşmanlık, asırlarca Osmanlı Devleti'nin adâlet ve semâhatı sâyesinde huzur ve sükûn içerisinde yaşamış dâhilî Hristiyanlar için bile munsifâne addedilemezken, bu sözümona bizden kimselerin bitip tükenmek bilmeyen Osmanlı düşmanlığını izah imkânsızlığı meydandadır.

Şurası muhakkaktır ki; yükseliş devirlerinin şanlı muvaffakiyetlerini bu hânedansız izah mümkün değildir. Gerçekten « F â t i h » siz bir « İ s t a n b u l ' u n F e t h i » ni, « K a n u n î » siz bir « M o h a ç M e y d a n M u h a r e b e s i » ni veya « Y ı l d ı r ı m » sız bir « N i ğ b o l u Z a f e r i n i » ilâh... nasıl izah edebiliriz?!... Hal böyle iken, bâzı kimseler, hâlâ tarihimizdeki büyük muvaffakiyetleri hânedan dışındaki bir takım kimselere ve hassaten millete mal etmekte, buna mukabil bilhassa son devirde ortaya çıkan ve bambaşka sebeplerin eseri olan muvaffakiyetsizlikleri ise, Osmanlı Hânedanı'na yüklemektedirler. Halbuki altı edi asırlık târihimizde görülen parlak zaferler kadar, hatalar da hiç şüphesiz bütün bir millet efradının müşterek eseridir. Muhakkak ki; târih, mantık ve hakkaniyet icabı olan da budur!...

Son devirlerde ortaya çıkan ve târihimizde bir « g e r i l e m e » olarak tavsif edilen durumun âmilleri ise, çok çeşitli ve mevzuumuz hâricîdir. Kısaca söylemek gerekirse, bu durum iç ve dış düşmanların sinsî ve plânlı faaliyetleri yüzünden imkân verilmeyen « s a n â y i i n k ı l â b ı »na zamanında ve gerektiği şekilde katılamamanın bir neticesidir. Avrupa'da ortaya çıkan sınaî gelişme ise, Amerika'nın keşfi ve yeni ticâret yollarının bulunması sûretiyle Hindistan'a gidilmesi ve bütün bunların neticesi olarak da Avrupa'ya büyük bir servetin akması gibi büsbütün başka sebeplerle izah edilebilecek vâkıalardır. Ne yazık ki; Tanzimat'tan bu yana Şark-Garb muhâsebesini lâyıkıyla ya-

ve çirkin tezahürlerine şâhid olunmaktadır.

Buna rağmen bu defa yanıltılamayan ve Türk âmme vicdanına bihakkın tercüman olan T.B.M.M. - velev bir af kanunu çerçevesi içinde de olsa - bu vatanın hür ve mes'ud havasını teneffüs etmeye herkesten ziyâde hakları olan fâtih ecdâdımızın gurbetzede evlâtlarına karşı elli yıldır sürdürülen korkunç bir zulmü nihâyet bertaraf eylemiştir. Gerçi bu keyfiyetin tahakkuku esnasında bâzı mebusların ve hatta değerli bir Sultan Efendi'nin[4] Osmanoğulları'nın ortada afvedilecek bir suçları bulunmadığı yolunda son derece haklı bir itirazları vâki olmuştur. Fakat, şahsen teknik bir zarûrete atfederek mühimsemediğimiz bu noktadan daha ehemmiyetlisi şudur ki; asıl biz, millet olarak, elli yıl sonra dahi olsa böylesine korkunç bir hatâdan dönerek, ecdad ve târih önünde afvedilip bağışlanmamızı temin edebilir isek, yine de kazanç büyüktür!.. Osmanoğulları hesabına düşünülürse, bu neticenin asıl teessüfe şâyân ciheti, bunun bir af kanunu içinde temin edilmiş bulunması değil

4 - «Osmanlı Hânedan'ına mensup İstanbul'da oturan sultanlar, yurda dönme hakları bulunmayan hânedan mensubu erkeklerin, memlekete dönmelerine özel bir kanunla izin verilmesini istemişlerdir.

Yurda dönme izninin, çıkarılacak genel afla sağlanmasının kendilerini üzeceğini belirten sultanlar, «Kocaman bir hânedanın mensupları cânî ve hırsızların faydalanacağı affın kapsamı içine hiçbir zaman alınamazlar. Bu, asâletimize uygun bir hareket olmaz» demişlerdir.

Osmanlı Hânedanı'nın mensuplarından **Neslişah Sultan**, bu konuda şunları söylemiştir:

- Hânedan'a mensup büyüklerimizden sadece **Vâsıb Efendi, Aziz Efendi, Nâzım ve Memduh Efendi**'ler hayattadırlar. Gençler, Avrupa ve Amerika'da öğrenim yapıyorlar. Bu nedenle gençlerin yurda gelip, yerleşeceklerini sanmıyorum. Onlar, oradaki hayata alışmışlardır. Gelip Türkiye'nin zor şartlarına alışamazlar. Ancak ülkelerini görmek için geçici olarak gelirler. Yalnız, yaşlılar büyük bir vatan özlemi içindedirler.»

Suad Hayri Ürgüplü'nün gelini **Fâzıla Ürgüplü** de «Ailemizden olan

de, bu zamana kadar gecikmiş olmasıdır. Zira, maksad hasıl oldu amma ba'de harâb-el-basra!..

Evet, ileride kısaca gurbet sergüzeştlerini okuyacağınız birçok kıymetli şehzâdenin dehşetli bir dâussıla ile kıvranarak irtihal-i dâr-i bekâ eylemelerinden sonra! Bugün, bu imkândan henüz vatanının bir taşını bile görmemiş olan bir kaç genç şehzâde ile Türkiye'de hiçbir geçim imkânı bulunmayan bir iki yaşlı zât mı faydalanacak?!.. Heyhat!.. Bu vatanda, onların bir çoğunun mal mülk nâmına bir dikili ağaçlarının bile bırakılmadığını unutmamak lâzımdır. Biz daha doksan yaşındaki bir tek Sultan Efendiye bakmaktan bile âciz durumdayız. O Sultan Efendi de, üzülerek ifâde edelim ki; dâvâmızın baş tâcı addettiğimiz Sultan Abdülhamid Han Hazretleri'nin hayattaki yegâne evlâdıdır. Kim biliyor, bugün O'nun ne halde bulunduğunu, nerede oturduğunu, ne yiyip içtiğini?!.. Unutmamak gerekir ki, zulme rıza da, zulümdür!....

Bu arada şu hususu da belirtmek gerektir ki; Osmanoğulları'nın vatana avdetlerine imkân veren kanûnî değişiklik - her ne kadar - bir « a f k a n u n u » içinde

---

kişilerin memleketimize dönmelerine izin verilmesi, beni çok mutlu kılar. Zira, birçoğu yaşlıdır. Son günlerinde vatanlarını görmelerini arzı ederim» demiştir.»

(Bkz. Milliyet Gazetesi, 24 Mart 1974 tarihli nüsha).

Tahmin etmek güç değildir ki, bu haberde geçen «neden», «konu», «genel», «özel» «kapsam» ve benzeri uydurma kelimeler gazete muhâbirinin dinlediği sözleri kendi lisanıyla ifade etmesinden doğmuştur.

Mes'eleye bu nokta-i nazardan bakan yazarlar da görülmüştür:

«Şu halde siz kimi, ne için afvediyor veya etmiyor sunuz?... Eğer af kanununa onlar da dahil edilecekse, bu maddenin adı «Osmanlı Hânedanı'na Türkiye'de Oturma Müsaadesi Verilmesi olur. Fakat Osmanoğullarının komünistler için çıkarılacak bir af kanununda kendi isimlerini de görmekten memnûniyet duyacakları pek şüphelidir.»

(Bkz: E. Güngör - Osmanoğulları Af mı İstiyorlarmış?. Ortadoğu Gazetesi, 26 Nisan 1974).

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANOĞULLARI'NIN TÂRİHÇESİ, HUSÛSİYETLERİ VE CİHAN TÂRİHİNDE OYNADIKLARI MUAZZAM ROL

I - OSMANOĞULLARI'NIN TÂRİHÇESİ

A - OĞUZLAR VE KAYIHAN ÂŞÎRETİ

a) Oğuzlar :

İslâm ve hattâ cihan târihinin en büyük devletini kuran Osmanoğulları, menşe' itibâriyle Oğuz Türklerindendir. Türk târihinin başlangıcına âid kaynaklar, bir hayli muahhar bulundukları cihetle, ilk devirler hakkındaki bilgilerimiz oldukça eksik ve vuzuhsuzdur. Gerçekten, bu hususta - çoğu kere - mesned ittihaz edilmiş bulunan millî destanlar bile, çok sonra kaleme alınmışlardır. İlk yazılı kaynaklar ise VII. Yüzyılından kalmış olan « Y e n i s e y K i t a b e l e r i » ile VIII. Yüzyıldan kalma « O r h u n Â b i d e l e r i »[5] dir. İşte

5 - Tafsilât için bkz: Hüseyin Namık ORKUN - Eski Türk Yazıtları(TDK) İstanbul, 1936 - 1940 -Muharrem ENGİN- Orhun Âbideleri İstanbul 1969 -Necip Âsım- Pek Eski Türk yazısı, İstanbul 1328.

sağlanmışsa da ifâde ve tanzim şekli itibâriyle onlara kabil-i izâfe bir cürmün mevcud olmadığı gerçeğini de ihmal etmemiştir. Hakikaten mezkûr kanunun bu hususa müteallik sekizinci maddesi, diğer maddelerde olduğu gibi afvedilen bir cürümden bahsetmemektedir. Sâdece, vaktiyle ihdas edilmiş bir «kanûnî memnûniyet» i bertaraf etmektedir. Bu hâliyle diğer bir kanunu tâdil eden müstakil bir mâhiyet taşımaktadır. Belki tek başına ve ayrı bir kanun olarak tedvini daha doğru olabilirdi. Fakat bu hâliyle de onun bir «af kanunu maddesi» mâhiyetini taşımadığı âşikârdır. Velev bir af kanununun maddeleri arasında yer alsa bile!...

Bu vesile ile bir de şunu ifâde etmek isteriz ki, Osmanoğulları'nın acıklı gurbet sergüzeştlerini nakletmekten maksadımız, efkâr-ı umûmiyeyi onlara acımak istikâmetinde tahrik değildir. Bilâkis bu fâciâlara bigâne kaldığımız ve onlardan habersiz - kendi hevâ ve hevesimiz istikametinde fütursuzca yaşayabildiğimiz için asıl acınacak olan, bizleriz. Bu sebeple onların başlarından geçen fâciaları okurken göz yaşı dökebilirseniz, bu yaşlar asıl kendimiz için olsun!... Belki bu sûretle Osmanoğulları'nın hâilevî gurbet hayatlarını kendimize bir ibret aynası ve ciddi bir nefs muhâsebesi vesilesi ittihaz edebiliriz!... Ma'lumdur ki; yaşarmayan göz, görmez!...

Kadir Mısıroğlu
9 Temmuz 1974
Beylerbeyi - İSTANBUL

târihte ilk defa olarak O ğ u z kelimesine bu Yenisey Kitâbeleri'nin birinde rastlanmaktadır.[6]

Türk tarihi geleneğine ve Oğuzlar'dan bahseden kaynaklara göre, **Oğuz Han**'ın altı oğlu vardı. Bunlar orduda veya « ş ö l e n » denilen ziyâfetlerde -kendilerine atfedilen ehemmiyete nazaran- Hân'ın sağında veya solunda yer alırlardı. Türkler'de sağ taraf, Moğollar'ın aksine olarak daha şerefli kabul olunmaktaydı.[7]

Oğuz Han'ın **Gün Han, Yıldız Han** ve **Ay Han** adlarındaki üç oğlu dâima sağ tarafta yer alıyorlardı. Bunlara « B o z o k l u » denilmekteydi. « O k » kelimesi, kadîm Türkçe'de boy(kabîle) mânâsına kullanılıyordu.[8] **Gök Han, Dağ Han** ve **Deniz Han** adındaki diğer üç oğlu ise, sol tarafta yer alıyordu. Bunlara da « Ü ç o k l a r » veya « Ü ç o k l u » adı verilmekte idi. Bu altı evlâdın her birinin idâresi altında dört boy vardı. Bunlar da kendi aralarında itibârlarına göre sıralanıyorlardı. Bu sûretle Oğuzlar'ın, yirmidört boydan[9] teşekkül ettikleri görülmektedir. Bu boyların her biri eti yenmiyen avcı bir kuşu mukaddes addetmişlerdi ki; buna « O n g u n » denilirdi. Bir de, her boyun bir « d a m g a » sı vardı. Bu, uğur addedilerek davarlara, kapkaçağa vurulur ve hattâ mezar taşlarına bile hakkedilirdi. Osmanoğulları'nın neş'et ettikleri Kayı Boyu'nun Ongun'u şâhin, damgası ise, iki ok ile bir yaylı oktu. Buna ilk defa **İkinci Murad**'ın sikkelerinde rastlanmaktadır.

Oğuzlar, siyasî bir câmia veya memleket için « e l » veya « i l » tâbirini

---

7 - **Prof. Dr. Faruk SÜMER** - Oğuzlar, Ankara 1972. sh. 205

8 - a.y.

9 - **Kaşgarlı Mahmud**, « D i v â n - ı L ü g â t - i t - T ü r k » isimli eserinde bu boyları 22 olarak göstermiştir. Ayrıca O'nun tasnîfinde « K a y ı »lara ikinci sırada yer verilmiş ve bu kelime « K a y ı ğ » sûretinde yazılmıştır. Oğuz boylarına âid tam liste **Reşit-üd Din**'in C â m î - ü t - t e v â r i h » isimli eserinde yer almıştır ki, bunda « K a y ı B o y u » nun birinci sırayı işgâl ettiği görülmektedir.

Boy	Han	Ok	
KINIK	DENİZ HAN		
YIVA	DENİZ HAN		
BUĞDÜZ	DENİZ HAN		
YİGDİR	DENİZ HAN		
ÜREGİR	DAĞ HAN		
ALA-YUNTLU	DAĞ HAN		
EYMÜR	DAĞ HAN		
SALUR	DAĞ HAN		
ÇEPNİ	GÖK HAN	ÜÇ OKLAR	OĞUZ HAN
ÇAVULDUR	GÖK HAN		
BEÇENE	GÖK HAN		
BAYINDIR	GÖK HAN		
KARKIN	YILDIZHAN	BOZ OKLAR	
BEG - DİLİ	YILDIZHAN		
KIZIK	YILDIZHAN		
AVŞAR	YILDIZHAN		
YAPARLI	AY HAN		
DODURGA	AY HAN		
DÖĞER	AY HAN		
YAZIR	AY HAN		
KARA - İVLİ	GÜN HAN		
ALKAEVLİ	GÜN HAN		
BAYAT	GÜN HAN		
KAYI	GÜN HAN		

REŞİD - ÜD - DİN'E GÖRE OĞUZ BOYLARI

kullanırlardı. Bu sebeple Oğuzlar'ın siyasî topluluğuna ve ülkelerine « O ğ u z e l i », Oğuzeli'nin başındaki hükümdara ise, « Y a b g u » denilirdi.

Onuncu Yüzyıldan itibâren İslâmlaşmaya başlayıp Onbirinci Yüzyılda tamâmen bu yeni asabiyete intisab etmiş bulunan Oğuzlar'a bundan böyle artık « T ü r k m e n » denilmeye başlanmıştır.

b) **Kayıhanlılar :**

Kayıhanlılar veya Kayı Boyu, Oğuzlar'ın daha itibârlı addedilen sağ tarafta yer alan boylardan, yani Bozoklardandı. Bu gruptaki boyların kendi aralarındaki sıralanmada da en sağda yer alıyordu. Yâni Bozoklar'dan, **Gün Han**'a tâbi dört boyun en itibârlısıydı. Esâsen Oğuz boylarının tam bir listesini veren ve bunları siyasî ehemmiyetlerine göre sıralayan **Reşid-üd-din**'in Câmi-üt-Tevârih isimli eserinde Kayı Boyu'na birinci sırada rastlanılmaktadır. « K a y ı » nın mânâsı; « k u v v e t ve k u d r e t s â h i b i » demektir. Osmanoğulları bu boyun bünyesindeki « K a r a - k e ç i l i » aşiretindendiler.

Oğuz Boyları, başlayan fetih hareketiyle birlikte Anadolu'ya gelmeye ve burada yerleşmeye başlamışlardır. Ancak bu yerleşme de def'aten ve toplu bir halde gerçekleşmemiştir. Anadolu'ya parça parça ve muhtelif tarihlerde gelen Oğuz boyları ve onların kolları hemen her tarafa dağılmışlardır. Bunun neticesi olarak bugün bile hâlâ Anadolu'nun muhtelif yerlerinde Oğuz boylarının adlarını taşıyan birçok köy ve kasabaya rastlanılmaktadır.[10] Bunlardan bir kısmı da el'an « K a y ı » adını taşıyan köylerdir. İşte « K a y ı l a r » da bu suretle Anadolu'ya gelmişlerdir. Selçukluların 1071 Malazgirt zaferini müteâkip bir kısım Oğuzlar Anadolu'nun muhtelif yerlerine iskân ettikleri mâlumdur. Ancak Kayılar'ın bu sırada mı yoksa, daha sonra

10 - Bkz: Dahiliyye Vekâleti tarafından çıkarılan "köylerimiz» isimli eser - **Nihal** ve **Ahmed Nâci** - Anadolu'da Türkler'e âid yer isimleri, Türkiyat Mecmuası, C.II - **Profesör Fâruk SÜMER** - a.g.e. sh. 211 vd.

Celâleddin Harezmşah'ın vefatı üzerine o büyük kumandanı yenen Moğollarla vuruşa vuruşa mı Anadoluya gelip yerleştikleri hususu ihtilâflıdır. Bununla beraber Kayılar'ın Dokuzuncu Yüzyılda Selçuklular'la birlikte Ceyhun Nehri'ni geçerek İran'a geldikleri muhakkaktır. Ancak Osmanoğulları'nın neş'et ettikleri Kayılar'ın Anadolu'ya gelişleri ve bu esnâda cereyan eden hâdislere dâir bilgilerimiz efsânevî bir mâhiyet arzetmektedir.

Gerçekten, rivâyetlere nazaran Kayılar, Ceyhun Nehri'ni geçtikten sonra, önce Horasan'da « M e r v » ve « M a h a n » bölgesine yerleşmişlerse de, Moğollar'ın devam eden hücumları sonunda **Celâleddin Harezmşah** ile birlikte Azerbaycan'a ve Doğu Anadolu'da Ahlat taraflarına göç etmişlerdir. Ancak Onbirinci Yüzyılda Diyarbekir ve Harput'ta hükûmet kuran « A r t u k o ğ u l l a r ı »da Kayılar'dan olduğundan bunların bir kısmının Anadolu'ya daha önce geçmiş bulunduğuna hükmetmek kabildir.

Kayıların bir kısmı Selçuklu Hükümdârı **I. Alâüd-din Keykubat** (1219-1236) tarafından Ankara havâlisindeki, « K a r a c a d a ğ » mıntıkasına yerleştirilmişlerdir. Buradan bilâhere kışlak olarak « S ö ğ ü t » yakınındaki ovaya ve yaylak olarak da « D o m a n i ç »e nakledilmişlerdir. Fakat Anadolu'ya gelişlerinden devletlerini kurdukları bu bölgeye yerleşinceye kadar başlarından geçen mâcera, hakkıyle tesbit edilebilmiş değildir. Bu husustaki bilgiler zamanımıza kadar rivâyet halinde devam edip gelmiştir. Bu rivâyetlerin en meşhuru şudur:

Anadolu'ya geldikten sonra bir müddet Ahlat'ta oturan Kayılar, oradan ayrılarak Erzurum, Erzincan ve Amasya taraflarına göç etmişlerdir. Fakat hayvanlarını beslemek için kâfi miktarda müsâit arazi bulamamaları sebebiyle Haleb'e doğru yola çıkmışlardır. Bu sırada reisleri bulunan **Süleyman Şah**'ın « C a b e r K a l e s i » civârında Fırat Nehri'ni geçerken boğulması [11] üzerine aralarında yola devam edip etmemek husu-

---

11 - Kayılar Söğüt'e yerleştikleri sırada reisleri bulunan **Ertuğrul Gâzî**'nin babasına âid bu rivâyet birbirinden naklen bütün eski tarihlerimizde yer almasına rağmen doğru

sunda ihtilâf çıkmış ve ikiye ayrılmışlardır. Bu sebeple Kayılar'ın bir kısmı orada kalmış, diğer bir kısmı ise geri dönüp Çukurova'ya gelmiştir. Burada da tekrar ikiye bölünmüşler ve bir kısmı kuzeye yönelerek Erzurum civarında Pasinlar Ovasındaki « S ü r m e l i Ç u k u r »a gelip yerleşmiştir. Burada da aralarında yurt tutma hususunda ihtilâf çıktığından bir kısmı geldikleri asıl yere dönmüş, **Ertuğrul Gâzi** ile kardeşi **Dündar Bey**'in emrindeki diğer bir kısmı Moğol akınlarından bîzar kalarak Orta Anadolu'ya göçetmişlerdir. Selçuklu hükümdarı **Alâüd-din Keykubat** da onları müracaatları üzerine Karacadağ'a yerleştirmiştir.

Henüz tam mânâsıyla tevsik edilememekle beraber buraya giderken Selçuklu ve Moğol kuvvetleri arasında dehşetli bir çarpışmaya rastlamışlar ve zayıf olan Selçuklular'a yadım ederek, onların gâlip gelmelerini sağlamışlardır.

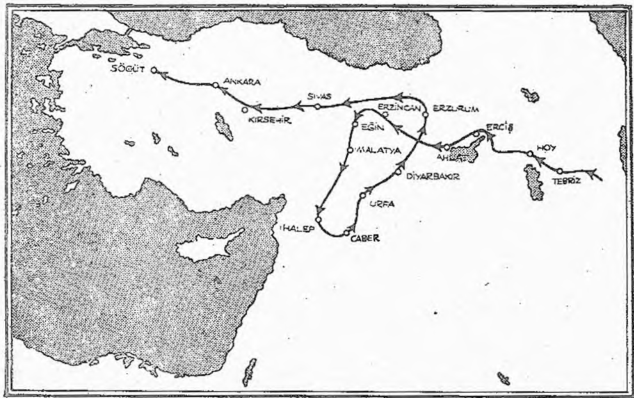
Ertuğrul Gâzi'nin reisliği altında önce Karacadağ'a gelen ve sonra da buradan Söğüt ve Domaniç'e nakledilen Kayılar, rivâyete nazaran dörtyüz çadırdan ibârettiler. Bu yüzdendir ki, **Namık Kemâl :**

«Biz ol Âli himem erbâb-ı cidd-ü ictihadız kim,
«Cihangirâne bir devlet çıkardık bir aşîretten.» [12]

---

değildir. **Süleyman Şah**'ın Fırat'ı geçerken boğulması ve Caber Kalesi'nde hâlâ « T ü r k M e z a r ı » diye bilinen yere defnedilmesi hâdisesi en eski kaynaklarda Anadolu Selçukîlerinin ceddi **Süleyman bin Kurtulmuş**'un mâcerâsına aynen benzemektedir. Bu sebeple bu vak'ayı ancak **Süleyman bin Kurtulmuş** için doğru kabul etmek mümkün görünmektedir. Diğer bazı kaynaklarda **Ertuğrul Gâzi**'nin babası olarak **Süleyman Şah** değil de, **Gündüz Alp** gösterilmektedir. Meselâ Tevki-i Mehmet Paşa Tarihi (T.T.E.M. nu: 79) Düsturnâme-i Enverî (Mukrimin Halil neşri sh. 81) ve Ruh'înin Âl-i Osman Tarihi bunlar arasında zikredilebilir. Diğer bazı kaynaklarda daha başka isimlere de rastlanmaktadır. Hâsılı bütün bunlar sadece birer ihtimaldir. Henüz bu husus, tamamen aydınlatılmış değildir.

12 - Biz öyle yüce bir himmet, ciddiyet ve gayret sahibi kimseleriz ki; bir aşîretten ortaya cihangir bir devlet çıkardık, demektir.

Eski kaynaklarımıza göre Kayı aşiretinin Anadolu'ya gelirken takip ettiği yol

demiştir. [13]

Ertuğrul Gâzi'nin anası Domaniç'in Çarşamba köyünde medfun **Hayme Ana**'dır. [14]

Kaynaklarımız **Ertuğrul Gâzi**'nin doksan yaşını geçmiş olarak 1281 veya 1288'de vefat ettiğini yazarlar. Türbesi bizzat zabtettiği Söğüt'tedir.

B - OSMAN GÂZİ'NİN ŞAHSİYETİ VE OSMANOĞULLARI'NIN ŞECERİSİ

a) Osman Gâzi'nin Şahsiyeti

Adı cihan tarihinin en büyük devlêtine ünvan olan **Osman Gâzi** Hazretleri, babasının yerine geçtiği zaman sâdece yirmi üç yaşındaydı.

---

13 - Hakikatte koskoca Osmanlı imparatorluğu öyle küçücük bir âşîretten meydana gelmiş değildir. Gerçi ilk nüve Kayılardır. Fakat bulundukları mevki, tâkib ettikleri ulvî gâye öylesine umûmî bir tasvip ve alâkaya mazhar olmuştur ki, çökmek üzere bulunan Selçuklu Devleti'nin bir çok ileri geleni ile sâir beylik ve aşiret mensuplarının - alt tabakalarının - geniş ölçüde müzâheretlerine nâil olmuşlardır. Zira bunlar, Osmanlılar'ın diğer beyliklerin aksine olarak, nazarlarını garba yâni küffar üzerine çevirmiş bulunduğunu görüyor, cihad imkân ve ümitlerinin onlar üzerinde toplandığını takdir ediyorlardı. Diğer beylikler ise birbirleriyle boğuşuyorlardı. İşte kanaatimizce Osmanlı Devleti'ne vücûd veren asıl âmil, bu büyük müzâheret olmuştur. Buna her bakımdan lâyık olan Kayılar, dinî ve siyâsi, îcab ve temâyülleri son derece mâhirâne bir şekilde kullanmasını başarmışlardır. Başka beylikler birbirleri ile boğuşur ve çöken Selçuklu Devleti'nin yerini almaya çalışırlarken onlar, gazâ ve cihad ile meşgul bulunuyor ve metbûlarına sadakatten asla ayrılmıyorlardı. O kadar ki, Selçuklular'dan sonra onların yerini alan İlhanîler'e bağlanmaktan, bunu tâ **Orhan Gâzi** devrine kadar devam ettirmekten bile çekinmemişlerdir.

14 - Türbesi 1892 yılında **II. Sultan Abdülhamid Han** tarafından yaptırılmıştır. Aynı şekilde Ertuğrul Gâzi'nin bugünkü türbesi de O'nun eseridir.

Babasından kendisine kalan henüz kuruluş halinde ve üstelik de etrafı düşmanla çevrili küçücük bir « U ç B e y l i ğ i »ydi. Fakat yerli ve yabancı kaynakların ittifakla belirttiklerine nazaran, nefsinde büyük bir iş yapacak herhangi bir kimse için zarurî addedilen bütün meziyetleri cemetmişti. Fevkalâde merd ve cesurdu. Büyük bir hamle ve teşebbüs gücüne sahipti. Yerinde ve zamanında hareket etmesini bilirdi. Son derece soğukkanlı, metin ve sabırlıydı. Dînine ve yöneldiği yüce gâyeye aşkla bağlıydı. Şahsî hayatında alabildiğine mütevâzi ve kanaatkâr olan bu büyük insan, « î l â - y ı k e l i m e t u l l a h » dâvâsında hudutsuz bir ihtiras sâhibiydi. Hak yolunda hizmetine mâni teşkil ettiği takdirde fedâ edemiyeceği hiç bir şey veya şahıs yoktu. Bu sebepledir ki, sonsuz bir hilim ve merhamet sâhibi olmasına rağmen, kendi öz amcasını bile -mukaddes gâyesine engel teşkil ettiği anda- bizzat yok etmekten çekinmemişti.[15]

15 - **Ertuğrul Gâzi** vefat ettiği zaman geride üç oğlu kalmıştı. Beyliğin idâresini, bir müddetten beri hasta olan babasına vekâleten yürütmekte bulunan **Osman Gâzi**, bunların en küçüğüydü. Ayrıca amcası **Dündar Bey** de hayattaydı. Bazıları «yaşta ve yolda ulu olmağın kavim ve kabileye baş olacak **Dündâr**'dır» diyorlardı. «Amma kendü kabilesi **Osman**'a vecih görüp el altından haber gönderüp söyleştiler. **Dündar** dahi halk ortasına gelicek, halkın **Osman**'a meyil ve itikadın göricek, beylikten vaz geçüp ol dahi **Osman Gâzi**'ye biat etti.» (Neşrî, sh. 28-29)

Bu sûretle **Dündar Bey** de yeğeninin emrine girmiş oldu. Fakat bunu bir türlü hazmedemiyordu. İçinde gizli bir muhalefet vardı. Nihâyet 1302 yılında « K ö p r ü h i s a r »ın fethine çıkılacağı sırada içindeki hisleri açığa vurdu.

Ordunun sefer için Yenişehir Ovası'nda toplandığı ve harekete geçeceği sırada **Dündar Bey**, « K ö p r ü h i s a r »ın fethine muhâlif olduğunu ilân etti. Buna sebep olarak da, bu hareketin, beyliğin başını derde sokacağını, zira «Rum tekfurları ile Germiyan Beyliği'nin hasedini celbedeceğini» ileri sürüyordu. **Osman Bey**, amcasını sabır ve sükûnetle dinledi. Önce O'nu bu yersiz fikirlerinden caydırmaya çalıştı. Bu sûretle amca ile yeğen arasında bir münakaşa başladı. Başlangıçta bütün ileri gelenler ittifak halinde **Osman Bey**'i tasvip etmektelerdi. Fakat münâkaşa ilerledikçe bâ'zılarının **Dündar Bey**'e meyletmeye başladıkları görüldü.

Bu sûretle ihtilâfın büyümesi ve ordudaki birliğin sarsılması ihtimali belirmiş oluyordu. Durumun nezâketini kavramakta gecikmeyen **Osman Bey** ânî bir hareketle elini yayına atmış ve göz açıp kapayıncaya kadar kısa bir zaman zarfında amcasını oklayarak dâvâyı hal-

Ahlâkı, cömertliği ve hayırseverliği dillere destandı. Gerçekten öldüğü zaman geride mal olarak sâdece atı ile kılıcı ve bir kaç kaftanı kalmıştı. Üç sürü de koyunu vardı. Çünkü kazandığı zaferlerden hissesine düşen ganimeti fukaraya dağıtmış ve hayır işlerine sarf eylemişti.

Düşmanları bile O'nun meziyetlerini kabul ve teslim etmekte hiç bir tereddüt göstermemişlerdir. Gerçekten yazdığı târih garezkârlıklarla dolu olan **Hammer** bile:

«...**Osman** hakkında bir hüküm verilmek lâzım gelirse, deriz ki, tahakküm kabul etmeyen şecaatine vüs'at-i âmâl ve büyük devletler müessislerinin cümlesinin hassa-i imtiyazı olan fikr-i teşebbüsperverî inzimam etmiştir. Bunu da ilâve ederiz ki, amcasını öldürmüş olmasıyla beraber, fazîleti teşkil eden evsaf-ı mâneviyyeyi hâiz olduğu nâkabil-i inkârdır. **Ertuğrul** oğlunun hâtıra-i osmaniyandaki yâd-ı tâ'zîmini - ki, Osmanlı tahtına her yeni padişah câlis oldukça millet, **Osman**'ın hüsn-i hulkuna mâlîk olmasını temennî edecek derecede amiktir, bu fikrimizin istinadgâhı olmak üzere vâz-ı enzar eyleriz.» [16] diyerek O'nu takdir etmekten kendini alıkoyamamıştır.

İnsanları sevk ve idâre etmekte büyük bir mahâret sahibi olan **Osman Gâzi**, otoritesini zoraki bir tahakkümden değil, karşılıklı saygı ve sevgiden alıyordu. Hepsi de büyük ve değerli birer kumandan olan silâh arkadaşları, O'nun kumandası altında bir gâzâdan diğerine şevk ve heyecanla koşuyorlardı.

Fizikî bünye itibariyle dahi mükemmel bir insandı. Karayağız çehreli ve uzuna yakın orta boyluydu. Bu yüzden bâzı tarihlerde « K a r a O s m a n » veya « O s m a n c ı k » (Osmancuk) adıyla anıldığı görülür. Zehir gibi acı bir kuvveti vardı. Kılıcını kullanmakta ve ata bin-

---

letmiş ve ordunun hareketini sağlamıştır.

Hayrullah Efendi Tarihinde, bu hâdiseye **Dündar Bey**'in Bilecik Tekfuru tarafından **Osman Gâzi**'ye karşı tertip edilen sûikasttan haberdar bulunduğu halde bunu yeğenine bildirmemesi ve hatta bu sûikastte Tekfurla birlikte hareket etmiş olmasının sebep olduğu bildirilmektedir.

16 - **Hammer** - C. 1, sh. 110

mekte eşi emsâli yoktu. Kolları normalden çok uzundu. İki yanına salındığında diz kapaklarının altına sarkıyordu.

Tuttuğu yolda ilâhî bir te'yide mazhar olduğuna [17] dâir kaynaklarımızda bir çok kayıt vardır. Bunlardan biri de uğruna baş koyduğu

17 - «Bâ'zı kütüb-i tevârih-i muteberede muharrer ve rişte keş-i sutûr bulunduğu ve ba'zı rivâyat-ı mevsukadan olduğu üzere «**Sultan Âlâüddin-i Sâni-i Selçûkî**» bir şahs-ı meçhul-ün nesebi kendüsine peder-i mânevî ittihaz idüb bu hâli erkân-ı devlet ve â'yân hazerâtına bildirmek gareziyle bir ziyâfet-i mülûkâne tertib ve erkân-ı devletiyle ol asrın ecille-i ulemâ ve kibar-ı meşâyihini sarayına da'vet ve ba'd-el icrâ-yı merâsim-i ziyâfet ol şahıs tarafına işâretle bu zât-ı şerife bizi kendisine evlâd idüb ben de anları kendime peder ittihaz eyledim, deyu beynehumâda ma'kud olan sırr-ı rişte-i übuvvet ve bünüvveti huzzara i'lân ve işaat eyledikte «**Mevlânâ Celâlüddin-i Rûmî**» kaddese sırrehu-s senî Hazretleri ser âmedân-ı huzzardan bulunmağla bu vak'a inkisâr-ı kalb-i pîrânelerini mûcib olub derhal meclisden kıyam ve bilâ tehiyyet-ü selâm medrese-i şerifeleri cânibine hıram buyurmuşlar ve ol esnâda «**Sultan Osman Gâzi**» tâbe serâhu Hazretleri «**Ertuğrul Bey**» cânibinden bâ'zı mevadd-ı mühimme tebliği hidmetiyle dâr-ı saltanat-ı Selçukiyye olan Konya Şehri'ne gelmiş ve ifâ-yi me'muriyet zımnında saray-ı Sultâniye müteveccih bulunmuş olmağla tevfik-i hazret-i pervedigâr-i ekber kendüsine yâr ve yâver olarak Saray-ı Sultâni nerdübanı vasatında Mevlâna-yı müşârünileyh hazretlerine müsâadefe etmiş «Hazret-i Mevlânâ» mîr-i müşârünileyhi görünce **Osman Bey, Alâüddin** kendisine bir peder bulmuş, ben de seni evlâd eyledim, buyurmuşlar. Mir-i müşârünileyh bu inâyet-i nâgeh-zuhurdan ziyâdesiyle memnun olup huzur-i sultâniye duhul ile ifâ-yı me'muriyet eyledikten sonra medrese-i şerife-i Mevlâna cânibine müsaraat ve ba'de icrâ-yı merâsim-i selâm ve tehiyyet ahz-ı dest-i inâbet ve sırrı-ı nihâde-i zâtû-yı inâbet ve sikke-pûş-i irâdetleri olarak ol hazretin mürîdân-ı sıdk-bînamları silkine dehâletle hâiz-i seâdet-i dünya ve âhiret olduklarında haklarında pir-i müşârünileyh isar-ı himmet edüb Saltanat-i seniyye-i islâmiyye mir-i müşârünileyhe evlâd-ı evlâdına intikal ve müddet-i tavile âl-i seâdet meâli serir ârâ-yı şevket-u saltanat olmalarına fâtihahân olmuşlar ve ahfad-ı adâlet nihadlarının câlis-i serir-i saltanat-ı islâmiye olmalarını da'vât-ı hayriyyelerinde tahsis-i biz zikr-u beyan buyurmuştur...» (Târih-i Atâ, C. I. sh. 18-19).

OSMAN GÂZİ

-Türk ve İslâm târihinin en büyük devletini kuran ve
O'na kendi adını veren mübârek bir simâ-

Kur'an-ı Kerime gösterdiği büyük ihtiramı [18] ile meşhur rüyâsıdır. [19]

Yapacağı işi son derecede mükemmel plânlar ve hiç bir şeyi tesâdüfe bırakmazdı. Ne yazık ki, şahsiyyet ve icraatındaki azamet hâlâ lâyık-ı vechile ortaya konulmuş değildir. **Fuad Köprülü** bir yazısında :

18- Kaynaklarımızın bâ'zılarında **Osman Gâzi**'ye, bâ'zılarında ise **Ertuğrul Gâzi**'ye, affedilen bu hâdiseyi **Hammer** şöyle anlatmaktadır:

«**Ertuğrul** bir seyahatinde takvasıyle mâruf bir zâtın hânesine misafir oldu. Zaman-ı istirahat gelince, sâhib-i hâne, **Ertuğrul**'un önünde bulunduğu dolaptan bir kitap çıkardı ve daha yüksek bir mahale va'z eyledi. **Ertuğrul** bu kitabın ismini ve neden bahsettiğini sual etmesi üzerine, hâne sâhibi Peygamber vâsıtasıyle tebliğ olunmuş «**Kelâmullah**» yâni Kur'an olduğunu beyan eyledi. **Ertuğrul** kitab-ı kerimi alıp bütün gece ayakta okudu ve ba'de biraz uyumak istedi. Uyudu ve sabah uykusu esnasında ki şarklıların efkârına göre mülhem rüyalara pek müsâiddir. Bir tecelli-i icazkârî vâki olarak bir sedâdan şu sözleri işitti. «Madem ki, sen, benim kelâm-ı kadîmimi o kadar hürmetle okudun, evlâdın ve evlâdın neslen ba'den nesil, nâil-i izz-ü şan olacaklardır.» (**Hammer**... C. I. sh. 30) Neşrî ve Âli tarihlerinde **Ertuğrul Gâzi** yerine **Osman Gâzi** geçmektir.

19- «**Osman Gâzi** niyaz etti ve bir lahza; ağladı, uyku gâlib oldı. Yatdı, uyudu. Gördi kim kendülerün aralarında bir aziz şeyh var idi. Hayli kerâmeti zâhir olmuş idi. Ve cemi halkun mu'tekadıyidi. Adı derviş idi. Ve illâ dervişlük bâtınındayidi. Dünyesi ve ni'meti davarı çoğ idi ve sâhib-i çerağ ve â'lem idi... Dâyim müsafirhânesi hali olmaz idi. Ve Osman Gâzi dahi gâh gâh gelür idi. Bu azîze konuk olur idi. Osman Gâzi kim uyudu, düşinde gördi kim bu azîzin koynından bir ay doğar, gelür Osman Gâzinün koynuna girer. Bu ay kim Osman Gâzinün koynına girdüğü demde göbeğinde bir ağaç biter. Dalı gölgesi âlemi dutar. Gölgesinün altında dağlar var. Ve her dağun dibinden sular çıkar ve bu çıkan sulardan kimi içer ve kimi bağcalar suvarur ve kimi çeşmeler akıdur. Andan uykudan uyandı. Sürdi geldi. Şeyhe haber verdi. Şeyh eyidür: «Oğul, Osman!,... sana muştuluk olsun kim Hak Taâla sana ve nesline Pâdişahlık verdi. Mübârek olsun» der. Ve «Benüm Kızum Malhun senün helâlün oldı» der. Ve hemandem

«Osmanlı İmparatorluğu'nun teessüsü mes'elesi yalnız Türk târihinin değil, belki bütün Kurun-i Vustâ (orta çağ) târihinin en mühim mes'elelerinden biri addolunabilir. Buna rağmen bugüne kadar bu büyük târih muammâsının hâlâ halledilemediğini görüyoruz.» [20] demektedir.

Değerli târihçi **İsmâil Hâmi Dânişmend** de eserinde **Osman Gâzi**'nin şahsiyet ve faaliyeti hakkında şu câlib-i dikkat mülâhazaya yer vermektedir:

«Osmanlı menbâlarında devlet müessesesi olarak tebcil edilen **Osman Gâzi**'nin şahsiyeti ve tâkib ettiği büyük fikirle oynadığı rolün zamanına göre azâmeti maattessüf henüz tamamiyle tebârüz ettirilememiştir. Hattâ fütûhâtı bile bir takım Rum tekfurlarından gelişi güzel kaleler fethine münhasır gösterilmiş ve netice itibariyle «G â z e v â t - ı B a t t a l G â z i »den daha vâzıh bir şey yapılamamıştır. Halbuki **Osman Gâzi**'nin askerî harekâtını târihî bir harita üzerinde en sathî bir nazarla bile tâkip eder etmez bu büyük adamın her şeyden evvel muayyen ve muntazam bir plân takip ettiği ve bütün hareketlerinin işte bu mükemmel plân dairesinde atılmış hesaplı adımlardan başka bir şey olmadığı derhal anlaşılır. İlk Osmanlı fütûhatının buraya kadar en mühim noktalarını gözden geçirdiğimiz safhalarına dikkat edilecek olursa **Osman Bey**'in büyük bir itinâ ve intizamla takip ettiği plânın ana hatları kolayca sezilebilir. Heyşeyden evvel bir kere denizlere dayanmak en büyük hedeftir. Karadeniz ve Marmara istikametleri işte bundan dolayı tâkip edilmiştir. İnkirâza doğru giden Bizans İmparatorluğu'nun vaziyetini çok iyi takdir eden **Osman Gâzi**, bu imparatorluk karşısında diğer Türk Beyliklerine nispetle en kuvvetli rakib şeklini alabilmek için

---

nikâh edüb kızını Osman Gâziye verdi.» (Âşık Paşa-zâde Târihi, N. Atsız neşri sh. 95)

Buna benzer bir rüya da Oğuzlar'a âid üzere « C â m i ü t T e v â r i h »de nakledilmektedir. Bu da Türkler arasında eski bir an'anenin tâ Osmanlılara kadar devam edip geldiğini göstermektedir.

20 - **Fuad KÖPRÜLÜ** - Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu Mes'elesi, Hayat Mecmuası S. 11, İstanbul 1927

O'nu iki denizden tehdid etmek lüzumunu çok iyi takdir etmiş görünmektedir. **Osman Gâzi**'nin plânında göze çarpan hususiyetlerden biri de Bizans arâzisinin arasına kama şeklinde girintiler yaparak muhtelif parçalara ayırmak ve bu parçalar arasında muvâsala ve irtibatı kesmektir. İşte bu suretle İzmit ve Gemlik körfezlerine dayanan Osmanlı kamaları, Bizans'ın o mıntıkada o zamana kadar yekpâre olan arâzisini üç muhtelif parçaya ayırmakla neticelenmiştir. Bizans İmaparatorluğu'nun Anadolu arâzisinde İzmit, İznik ve Bursa şehirleri askeri ehemmiyeti hâiz ve o devre göre çok müstahkem üç büyük merkez hâlindedir. **Osman Gâzi**'nin elindeki vesaitle bunlar diğer küçük ve ehemmiyetsiz kaleler gibi birer hamlede zaptedilemiyeceği için, büyük asker bu merkezleri « h a v â l e » denilen mukabil istihkâmlarla tecrid edip senelerce süren ablukalarla ıskat etmek tedbirini ittihaz etmiş ve her üç mevkie de tatbik ettiği bu plân sayesinde kendisinden sonra **Orhan Gâzi** nihayet buraları sırayla fethe muvaffak olmuştur.» [21]

Gerçekten, babasından küçük bir « U ç b e y l i ğ i » devralmış bulunan **Osman Gâzi**, onu bu gibi dâhiyâne tespit ve tatbik edilmiş taktiklerle kısa zamanda sağlam temeller üzerine oturtulmuş bir «d e v l e t » hâline getirmiştir. Bunu sağlamak için dînî hissiyat ve cereyanlardan da istifade etmek basiretini göstermiştir. O'nun zamanında Anadolu'da « A h î l i k »[22] ve « B a b a i l i k » adında iki mühim tarikat vardı. Bunlar aslında birer « b â t ı n î » tarikati idiler. Fakat reislerinin adı şîaca makbul sayılmayan « O s m a n » olan ve sünnîliği şiar ittihaz etmiş bulunan bir topluluğa târihen sâbit olan derecede müzâhir olmaları ancak şehirleştikten sonra sünnîleşmiş bulunmalarıyla kaabil-i izahtır. [23]

21 - **İsmâil Hâmi DANİŞMEND** - Mufassal Osmanlı Târihi Kronolojisi C. I. İstanbul 1947 sh. 13 - 14

22 - Fazla bilgi için bkz: Seyâhatnâme-i ibn-i Batuta (**Mehmed Şerif Bey** tercemesi) C. I. **Fuad KÖPRÜLÜ** - Divan Edebiyatında ilk Mutasavvıflar.

23 - Bkz. **Fuad KÖPRÜLÜ** -- **a.g.m.**

Hakikaten **Osman Gâzi** o zaman ahî ulularından olan **Şeyh Edebâli**'nin kızı **Bâlâ (Mal)** [24] Hatun'la evlenerek bu tarikat mensuplarının geniş ölçüde desteğini sağlamıştır. **Şeyh Edebâli**, rivayete nazaran kureyşî ve seyyiddi. O zaman Adana vilâyetine tâbi olan Karaman'da doğmuş Mısır ve Suriye'de tahsil görmüştü. Eskişehir'e bağlı «İ t b u r n u» mevkiinde tekkesi vardı. Sonradan tekkesini Osmanlı Beyliği dahiline nakletmiş, bu da **Osman Gâzi**'ye teveccüh eden alâka ve müzâhareti arttırmıştı.

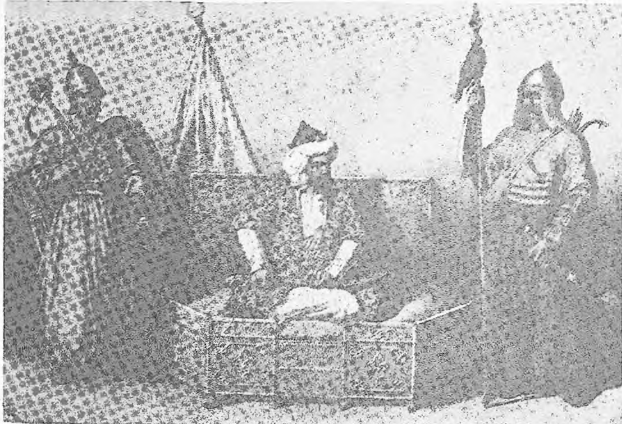
Osman Gâzi'nin büyük ölçüde muvaffakiyetini sağlayan diğer bir âmil de o sırada İznik'teki Rum İmparatorluğu'nun İstanbul'a naklolunmasıyla hudutlardaki idarenin gevşemiş bulunmasıydı. [25]

Fazladan olarak son derecede itidâl ile hareket eden **Osman Gâzi**, biraz kuvvetlenince metbuuna baş kaldırmamış, müslümanlarla arasında ihtilâf çıkmaması için büyük bir gayret göstermiştir. O'nun bu tutumunun **Orhan Gâzi** devrinde de aynen devam ettirilmeye çalışıldığını görmekteyiz. Selçuklu Devletinin yerini, bu devleti 1243

---

24 - Bu isim kaynaklarımızdan **Malhan Hatun**, (Neşri, sh. 82, 83 **Râbia Hâtun** (Oruç Bey **Târihi**, sh. 9-12) gibi muhtelif şekillerde geçmektedir. Eski tarihlerimizin çoğunda Şeyh Edebâli Hazretleri'nin kızının adı, (hatta bizzat şeyhin kendi adı bile) **Mal Hatun** veya buna yakın fakat farklı şekillerde kayıtlıdır. Bundan **Orhan Gâzi** ile **Alâüddin** Bey'in doğduğunu yazarlar. Halbuki **Orhan Gâzi**'nin bir vakfiyesinde «**Mal Hâtun binti Ömer Bey**» kaydına rastlanmaktadır. Bu sebeple **Mal Hatun**'un **Şeyh Edebâli**'nin kızı olmadığı anlaşılmaktadır. O'nun kızı Rüstem Paşa Târihinde doğru olarak yazıldığı üzere «**Bâlâ Hatun**»dur. Bundan da Sâdece Şehzâde **Alâüddin** doğmuştur. (Bkz: **İ. Hakkı UZUNÇARŞILI** - Osmanlı Târihi, C. I. sh. 105)

25 - Dördüncü Haçlı seferi, sırasında İstanbul'a uğrayan Haçlılar, şehri yağmalıyarak elli yıl sürecek bir «**Lâtin İmparatorluğu**» kurup buraya yerleşmişlerdi (1204). Bizans da merkezini bilmecburiye İznik'e nakletmişti. mes'ud bir tesadüfle- işte bu merkezin yeniden İstanbul'a nakliyle hudut boylarının binbir za'af ve gevşeklik içinde bulunduğu devreye rastlamıştır.

OSMAN GAZİ . Akçakoca (Solda) ve Kunur Alp (Sağda)

yılından beri vesâyeti altında tutan Moğol İlhanlı Devleti alınca O'na karşı da aynı şekilde davranılmıştır. Gerçekten 1335 yılında ortadan kalkan İlhânîler'e tâ **Orhan Gâzi** zamanında bile her yıl, belli bir vergi verildiğini gösteren kayıtlar vardır. Bu bakımdan Osmanlı Devleti'nin istiklâli yılı olarak bu devletin munkariz bulunduğu 1335 yılını kabul etmek mecburiyetindeyiz. [26]

Osmanoğulları âilesiyle birlikte Osmanlı Devleti'nin de ilk mübârek temel taşını teşkil eden **Osman Gâzi Hazretleri'nin** şahsiyyet ve fikirlerini en güzel, O'nun kaynaklarımızda yer alan meşhur vasiyeti ifade etmektedir.

Bursa fethedilmek üzereyken o, mütevâzi bir çadırda cennet yolculuğuna çıkmak üzere bulunuyordu. Yanına çağırttığı **Orhan**

- «Beni şol gümüşlü kubbenin altına koyasın!...» demişti. Bununla ölüm ânında dahi zihninin fetihle meşgul bulunduğu ve bunu sür'atlendirmeyi kasdettiği anlaşılıyordu. Sonra oğluna dönerek:

- **«Oğlum!...»** dedi. **«Tanrı buyruğundan gayrı iş işlemeyesin. Bilmediğini şeriat ulemâsından sorup, anlayasın!... İyice bilmeyince bir işe başlamayasın. Sana itaat edenleri hoş tutasın ve askerine in'amı, ihsânı eksik etmiyesin ki; insan ihsanın kulcağızıdır. Âlemi adâletle şenlendir ve cihadı terk etmeyerek beni şâd et!... Ulemâya riâyet eyle ki, şeriat işleri nizam bulsun. Nerede bir ilim ehli duyarsan, ona rağbet, ikbal ve hilim göster. Askerine ve malına gurur getirip şeriat ehlinden uzaklaşma!... Bizim mesleğimiz Allah yolu ve maksadımız Allah'ın dinini yaymaktır. Yoksa kuru kavga ve cihangirlik dâvâsı değildir!..»** [27]

---

26 - Bu bakımdan **Osman Gâzi** devrine âid istiklâl iddialarının ve bu husustaki vesikaların hiçbir aslı yoktur. «**Feridun Bey** Münşeâtındaki bu devirlere âid vesikaların kâmilen masnû (uydurma) ve mürettep olduğunu da düşünürsek» (**Fuad KÖPRÜLÜ** - (**a.g.m.**) Ayrıca İ. Hâmi **DANİŞMEND** - a.g.e. sh. 6.

27 - Aşık Paşa-zâde - Neşri, Behcet-üt Tevârih, Tâc-üt Tevârih ilh...

Evet bütün Osmanoğulları'nın yolu; Allah yoluydu!.. Kuru kavga ve cihangirlik dâvâsı değil!.. Devletimizin mübârek ve mukaddes yolunu, O'nun aziz kurucusu Rabbine varmak üzereyken böyle çizmiş ve bu ruhu, haleflerine ilâhi bir nefha hâlinde armağan etmişti!..

b) Osmanoğulları'nın Şeceresi

Osmanoğulları, târihin kaydettiği en uzun ömürlü hanedandır.[28] Osman Gâzi'nin küçücük Uç Beyliği'nin başına geçtiği 1281 yılından

28 - Cihan târihinde görülen uzun ömürlü hanedanlar şöyle sıralanırlar:

Osmanlı Hanedanı	(Türk)	641 yıl	(1281-1922)
Piyast Hânedanı	(Leh)	528 yıl	(842-1370)
Oldenburg Hânedanı	(D. marka)	508 yıl	(1448-1956)
Abbâsi Hanedanı	(Arab)	507 yıl	(750-1258)
Part Hanedanı	(İran)	457 yıl	(M.Ö. 249 - M.S. 226)
Hling Hanedanı	(Norveç)	456 yıl	(863-1319)
Kun Hanedanı	(Türk)	446 yıl	(M.Ö. 220 - M.S. 226)
Cengiz Hanedanı	(Moğol)	428 yıl	(1206-1634)
Sasan Hanedanı	(İran)	425 yıl	(226-651)
Arpad Hanedanı	(Macar)	418 yıl	(890-1308)
Habsburg Handanı	(Alman)	398 yıl	(1273-1308)
			(1438-1740)
			(1745-1806)
Capet Hanedanı	(Fransız)	393 yıl	(987-1380)
Anjon Hanedanı	(İngiliz)	329 yıl	(1154-1483)
Orange Hanedanı	(Hollanda)	311 yıl	(1559-1650)
			(1672-1702)
Artuk Hanedanı	(Türk)	300 yıl	(1108-1408)
Romanof Hanedanı	(Rus)	294 yıl	(1623-1917)
Tang Hanedanı	(Çin)	289 yıl	(1700-1932)
Braganısa Hanedanı	(Portekiz)	232 yıl	(618-907)
Bourbon Hanedanı	(Bizans)	270 yıl	(1640-1910)
Makedonya Hanedanı	(İspanya)	189 yıl	(867-1056)
Vasa Hanedanı	(İsveç)	131 yıl	(1523-1654)

saltanat'ın ilga edildiği 1922 yılına kadar bilâfâsıla tam 641 yıl sürmüştür. Bu da Türk Milleti'nin tarih boyunca daima anarşiye karşı olması, başa bağlı bulunması ve istikrara meftûniyeti gibi sebepler yanında bir de hiç şüphesiz bu hânedânın temâdi edip gelen tarihi meziyetlerinden doğmuştur. Milletimizin üstün vasıflarının tek başına böylesine uzun bir istikrar için kâfi gelmiyeceği bedihidir.

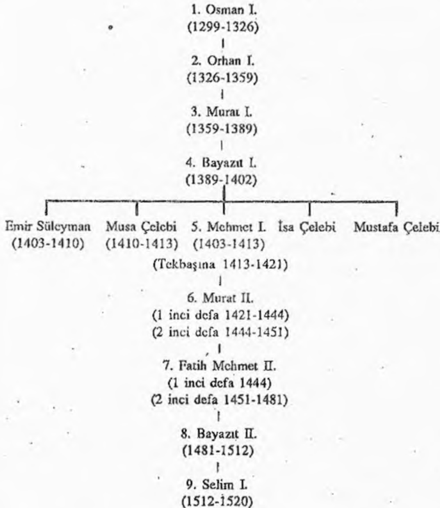
Osmanlı Hânedanından otuz altı hükümdar gelmiştir. İlki **Osman Gâzi**, sonuncusu da **VI. Mehmed Vahideddin**'dir. Son halife **Abdülmecid Efendi**'nin « S u l t a n » sıfatı mevcut değildi. O, yalnızca « H a l i f e » idi. Osmanoğulları **Yavuz Sultan Selim Han**'dan itibaren « H i l â f e t » i deruhte etmişlerdir. İlk halife **Yavuz**, son halife de **Abdülmecid Efendi**'dir. 1517'den 1924 yılına kadar 407 yıl Osmanoğulları aynı zamanda « H a l i f e » sıfatını muhafaza etmişlerdir ki; bu da tarihte en uzun sürmüş olan hilâfettir. **Hazret-i Ebû Bekir**'den itibaren hesap edilirse **Yavuz** yetmiş ikinci, **Abdülmecid Efendi** de yüz birinci halifeydi.

Abdülmecid Efendi'nin saltanatsız hilâfeti ancak bir buçuk yıl kadar sürmüştür. (18 Kasım 1922 - 3 Mart 1924)

Ancak - ileride izah edileceği üzere - O'nun hilâfetinin meşrû addedilip addedilemiyeceği münâkaşalıdır.

Osmanoğulları, Hilâfeti tarihte en müessir ve şumullü bir mevkie yükseltmişlerdi. O kadar ki, aradan elli yıl geçtiği halde, bu dinî mevkii yeniden te'sis ve teşkil etmek cesaretini gösteren hiç bir İslâm lideri çıkmamıştır. Gerçi bir zamanlar **Şerif Hüseyin**'de bu temâyül müşâhede edilmiş, fakat " Ş e r i f " olmasına rağmen O'nun bu arzusunu bizzat Araplar bile kabul etmemişlerdi. Zira Osmanoğulları'ndan boşalan bir yeri dolduracak güç ve itibar yeryüzünde hiç bir âilede mevcut değildir. Bu, siyâset sahasında da, din sâhasında da aynen böyledir. Onların Türk ve İslâm târihinde gerçekleştirdikleri uzun sulh, sükûn ve âdalet devri, bir daha ele geçmesi imkânsız bir « a l t ı n ç a ğ » olarak tarihe gömülmüşsede, dost düşman bütün insanlar üzerindeki büyük te'sirinin daima tâze ve diri olarak devam etmekte olduğu müşâhede edilmektedir.

OSMANLI PADİŞAHLARININ NESEP CETVELİ

II - OSMANOĞULLARI'NIN HUSÛSİYETLERİ VE CİHAN TARİHİNDE OYNADIKLARI MUAZZAM ROL

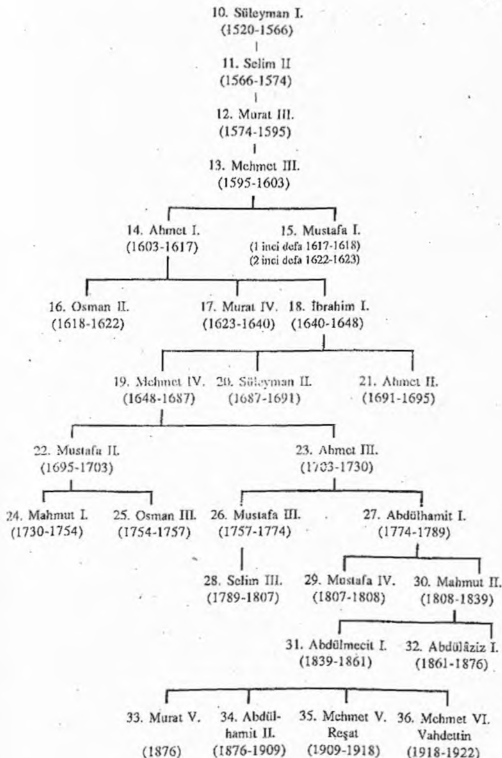
A - OSMANOĞULLARI'NIN HUSÛSİYETLERİ

a) Mânevi Bakımdan

1 - Dindarlık ve İman Asabiyeti :

Dindarlık, -harcıâlem mânâsıyla- dinin, ferdî emir ve nehiylerine riayetkâr bir hayat tarzını ifade eder, İman asabiyeti ise, onu terakki ve teâli ettirerek temâdisini sağlayacak vecd ve heyecan dolu hamlelerde tezâhür eden gayret-i diniyyenin adıdır. Denilebilir ki; bu iki hal, yâni, dindarlık ve iman asabiyeti, Osmanoğullarının tarih boyunca - âdeta - değişmez bir fârik vasıflarını teşkil etmiştir.

Gerçekten, bu âilenin ilk pâdişah **Osman Gâzi** Hazretleri'nden son padişah **Sultan Vahideddin**'e kadar bütün mensuplarının şahsî hayatları da siyasette takib ettikleri yol ve prensipler de meydandadır. Bu yol, devletimizin velî bânisi tarafından « k u r u k a v g a v e c i h a n g i r l i k d â v â s ı g ü t m e k d e ğ i l, A l l a h' ı n d i n i n i y a y m a k » olarak tavsif ve fiîlen de tesis ve tatbik edilmiştir. Ahfâdının bu cihad ve gâzâ yolunda göğüslediği güçlükler ve katlandığı eziyetler cihan tarihinin en ulaşılmaz ferdî kahramanlıklarını teşkil eder ki, cildler dolusu tavsif ve hikâye edilse yine de hakkıyle anlatılamaz!... Otuz küsur Haçlı taarruzunun karşısına dikilen bir **Murad Hüdâvendigâr**!.. Anadolu ile Rumeli arasında yıldırım sür'atiyle mekik dokuyarak emsalsiz zaferler kazanan talihsiz bir **Yıldırım Bâyezid**!.. Belgrad Muharebesinde ordusunun bozulmaya yüz tuttuğunu görünce, hırsından kuvvetle ısırdığı dudaklarından kanlar akarken bir er gibi kahramanca düşmana saldıran ve bu suretle mağlûbiyeti gâlibiyete dönüştüren ve daha saymakla bitmez efsânevi kahramanlıklarla milletini zaferden zafere koşturmuş bulunan bir **Fâtih**!..

10. Süleyman I.
(1520-1566)
11. Selim II
(1566-1574)
12. Murat III.
(1574-1595)
13. Mehmet III.
(1595-1603)
14. Ahmet I.
(1603-1617)
15. Mustafa I.
(1 inci defa 1617-1618)
(2 inci defa 1622-1623)
16. Osman II.
(1618-1622)
17. Murat IV.
(1623-1640)
18. İbrahim I.
(1640-1648)
19. Mehmet IV.
(1648-1687)
20. Süleyman II.
(1687-1691)
21. Ahmet II.
(1691-1695)
22. Mustafa II.
(1695-1703)
23. Ahmet III.
(1703-1730)
24. Mahmut I.
(1730-1754)
25. Osman III.
(1754-1757)
26. Mustafa III.
(1757-1774)
27. Abdülhamit I.
(1774-1789)
28. Selim III.
(1789-1807)
29. Mustafa IV.
(1807-1808)
30. Mahmut II.
(1808-1839)
31. Abdülmecit I.
(1839-1861)
32. Abdülâziz I.
(1861-1876)
33. Murat V.
(1876)
34. Abdül-hamit II.
(1876-1909)
35. Mehmet V. Reşat
(1909-1918)
36. Mehmet VI. Vahdettin
(1918-1922)

Yeniçeriler çadırını ok yağmuruna tuttukları bir sırada atını düşmanına karşı tek başına mahmuzlayıp « İsteyenler karılarının yanına dönebilir!..» diye haykıran bir Yavuz!... Atının üzerinde dik durabilmek için beline urgan sararak yetmiş küsur yaşında sefere çıkan ve müddet-i saltanatında tam 360 düşman kalesini İslâm'a mal etmiş bulunan bir Kanunî!.. Ve daha saymakla bitmiyecek bir çok kahramanın, hayatlarını istihkâr ederek milli târihimize cömertçe dökülen temiz kanlarıyla yazdıkları altın sahifeler, hep « ilâ-yı kelimetullah » dâvâ ve heyecanının eseri değil midir!.. .

Büyük şâir **Yahya Kemal Bey**, doğduğu yer olan « Üsküp » için son derece güzel ve şâirâne bir teşbihle :

«Üsküb ki, Şar Dağı'nda devamıydı Bursa'nın
Bir lâle bahçesiydi dökülmüş temiz kanın»

diyor. Fakat yalnız Üsküb mü?! Orta Avrupa ovalarından Yemen çöllerine kadar sırf iman ve İslâm adına hareket eden **fâtih** ecdadımızın keskin ve kudretli kılıçlarıyle fethedilmiş uzak ve yakın bütün beldelerin dağ ve ovaları da Allah yolunda dökülen o mübârek kanlarla bir lâle bahçesi hâline getirilmiş değil miydi!..

Yalnız bizim târihimizin değil, belki -emsalsız şahsiyetiyle - cihan târihinin de sertâcı olan **Fâtih**, Osmanlı âilesinin temsil ve takib ettiği dâvâyı :

«İmtisal-i câhid-û fillah oluptur niyetim,
«Din-i İslâm'ın mücerred gayretidir gayretim.
«Fazl-ı Hakk-u himmet-i cünd-i ricâlullah ile,
«Ehl-i küfrü serteser kahreylemektir niyyetim.
«Enbiyâ vü evliyaya istinâdım var benim,
«Lütf-u Hak'dandır hemen ümmid-i feth-ü nusretim.
«Hamd-ü lillâh var gazâya sad hezaran rağbetim.
«Ey Muhammed!.. Mûcizat-ı ahmed-i muhtar ile,
«Umârım gâlib ola â'da-yı dine devletim.»

diyerek en güzel bir şekilde ifâde etmiştir. Bu söylediklerini fiilen de yaşamış ve tatbik etmiştir. Bir misal vermek gerekirse, Anadolu'da Rumluğun son istinadgâhı olan Trabzon'u fethe giderken, sarp kayalıklardan yüksek ve yolsuz dağlardan aşmak mecburiyetinde kalmıştı. Yanında Uzun Hasan'ın **Fâtih** tarafından kendisine « a n a » diye hitabedilmek şerefine nâil olan anası **Sârâ Hatun** da vardı. İstanbul'un fethiyle, Kâinat'ın mefhari yüce peygamberimizin medhine mazhar olmuş bulunan ve târihlere nâmını « E b u - l f e t h v e l m e g â z i » olarak geçiren o koca hükümdar Trabzon'un arkalarında sarp bir dağdan geçit bulmak için çok müşkülât çekti. Atından inmek ve uzun bir müddet yaya yürümek zorunda kalmıştı. **Âşık Paşazâde** tarihi bu hâdiseyi şöyle anlatmaktıdır:

«Bulgar Dağı'na kim çıktılar Drabuzun (Trabzon) tarafına iner oldular. Pâdişah bu dağun (dağın) ekserin yayak (yaya) yüridi. Elhasıl-i kelâm Drabuzun üzerine indiler. **Uzun Hasan**'un anasın bile alup inmiş idi. **Sultan Mehmed**'e **Sârâ Hâtun** eyidür (söyler): Hay oğul, bir Drabuzun (Trabozun için) bunca zahmetler çekmek nedür" dedi. Pâdişah cevab verdi kim, "Âna!.. Bu zahmatlar Drabuzun çün değüldür. Bu zahmetler dîn-i islâm yolınadur kim, ahretde Allah Hazretine varıcak (varınca) hacil olmayavuz (olmayalım) deyudur (diyedir). Zira kim bizüm elümüzde islâm kılıcı vardur. Ve eğer biz bu zahmatı ihtiyar etmesevüz (etmesek) bize gâzi demek yalan olur» dedi.» [29]

Bu mevzuda gösterilebilecek olanların binlercesinden sâdece biri olan bu misal, Osmanoğulları'nın tarih boyunca gayret-i diniyye ile ne ölçüde meşbû bulunduklarını isbata kâfidir sanırız. Fazla söze ne hâcet!.. Onların kurdukları büyük devletin temel nizâmının İslâm Şeriatı olduğunda dost düşman herkes müttefik değil midir?!.. Onu tamamen islâmî esaslar üzerine kuranlar o ölçüde derin bir iman vecdi içindeydiler ki; askerlerine peygamberlerinin adını tasgir ederek « m e h m e d c i k » demişler ve devletlerini de bir çok kere «D e v l e t - i A l i y y e - y i M u-

29 - Aşıkpaşa- zâde Târihi (**Nihal Atsız** neşri) sh. 208.

h a m m e d i y e » tarzında tavsif ve ifâde etmişlerdir.[30]

Osmanoğulları, İslâm Dini'ne bağlılığı, bir takım ıslahat vesileleriyle garplıların müdâhalelerine mâruz kaldıkları, Ondokuzuncu yüzyıl başlarına kadar tezatsız bir sûrette sürdürebilmişlerdir. Bundan sonraki ufak tefek tâviz ve inhiraflarda da muhakkak ki, gayr-i müslimleri bahâne ittihaz ederek araya giren düşman parmağı büyük ölçüde rol oynamıştır.

Gerçekten ömürlerin i tahsis ettikleri gâzâ ve cihad dolayısıyla « h a l i f e » olmalarına rağmen umûmiyetle « e n i y i f ı k ı h b i l e n b i r i n s a n » mevkiine yükselmedikleri için, (içlerinde **Sultan Vahideddin** gibi böyleleri de mevcut olmakla beraber) « Ş e y h u l i s l â m l ı k M a k a m ı »nı ihdas edip son sözü ulemâya bırakmışlar ve icrâatlarını şer-i şerif nokta-i nazarından onların kontrolüne havâle eylemişlerdir. Bu keyfiyet, Osmanlı Devleti'ni tarihte eşi görülmemiş bir « h u k u k d e v l e t i » hâline getirmiştir. Zira şer-i şerifin kaideleri afâkî (objektif) hukuk kaideleri olduğu cihetle, tatbikatçı mevkiinde bulunan padişahların fiillerini kendi irâdelerinin mahsulü olmayan bu hukuk kaidelerine uydurmak lüzum ve mecburiyetini bizzat ve samimiyetle kabul ve şeyhulislâmlar

---

30- Gerçekten bu tâbirin, itilâ (yükseliş) devirlerinde değil, devlet için bir takım ciddi beka endişelerinin belirdiği **II. Mahmud** zamanında bile kullandığı görülmektedir. Meselâ 1821 Mora isyânınında hıyâneti sâbit olduğundan asılan Patrik **Gregoryus** ve bâzı papazların idâm yaftalarında bu « D e v l e t - i Â l i y y e - y i M u h a m m e d i y y e » tavsifi geçmekte ve ayrıca « A l l a h t a r a f ı n d a n m ü e y y e d v e b e k â s ı â y â t - ı s e m â v i y y e i l e s â b i t b u l u n a n d i n v e d e v l e t » denilmektedir.

Hattâ daha ümitsiz bir devir olan Harb-i Umumi içinde neşredilen bir eserde « H ü k ü m e t - i s e n i y y e, v a z i y y e t - i t a r i h i y y e s i i t i b â r i y l e h i m â y e - i s e m e d â n i y y e y e m e v d u d u r. D e v l e t - i O s m a n i y y e b i z z a t H a z r e t - i P e y g a m b e r i n t e ' s i s b u y u r d u k l a r ı h ü k ü m e t t i r. » serlevhasıyla bu görüş uzun uzun anlatılmaktadır. (Bkz.: **Hüseyin Nesimî-i GİRİDÎ**- Sâhib-i Zuhur, İstanbul 1332, sh. 204 vd.)

Sıradan bir Türk münevverinin kaleminde ifâdesini bulan bu görüş, hem bir târihî gerçeği ve hem de millî bir inanış ve an'aneyi aksettirmekteydi.

vasıtasıyla bunun mükemmel bir sûrette kontrol mekanizmasını kurmaları, tarihte emsâli nâdir rastlanan vukûattandır. **Zembilli Ali Efendi'nin, Yavuz Sultan Selim** gibi celâdetli bir hükümdarın karşısına çıkarak O'nun ülkesi dahilindeki bütün gayr-i müslimleri kılıç zoruyla imâna getirmek hususundaki niyet ve kararının kuvveden fiile çıkmasını önlemesi, bu kontrolün uzun zaman ne kadar müessir ve mükemmel bir sûrette yürütülmüş bulunduğunu gösteren mâruf bir misaldir.

Sultan Vahideddin Osmanoğulları'nın İslâm'a bağlılığını, bu âilenin durumunu en gerçekçi bir şekilde şöyle ifade etmiş bulunmaktadır:

«Bizim hânedanımızdan her türlüsü gelmiştir, sarhoşu gelmiştir, zâlimi gelmiştir, delisi gelmiştir, aptalı gelmiştir, fakat dinsizi gelmemiştir. İçimizde en mübâlâtsız olan **Sultan Abdülâziz**[31] son nefesinde bile Kur'âna sarılarak öyle teslim-i ruh etmiştir. Kanı ile mülemmâ olan Mushaf-ı Şerif'i Yıldız Kütüphânesi'nde, siz de gözlerinizle gördünüz.»[32]

---

31 - **Sultan Abdülâziz, Sultan Vahideddin**'in zan ve ifâde ettiği gibi dinî mes'elelerde mübâlatsız bir kimse değildi. Aksine, Osmanlı Padişahları içinde hem amel ve hem de imân cihetiyle İslâm'a en bağlı olanlardan biriydi. Kısaca ifâde etmek gerekirse; ömrü boyunca namazını asla terketmemiş, dâima zemzem suyu içmiş ve Avrupa'ya seyâhate çıkarken -Frenklere itimat etmeyerek- abdest suyunu dahi beraberinde götürmüştür. Fikirlerinde ise « Y a v u z D e v r i » kadar millî, dinî ve an'anevî hisiyâta tercüman olan bir mâhiyet vardır.

Onu haksız ve mesnetsiz olarak tahtından indiren ve beş gün sonra da câniyâne bir sûrette katlettirenler, daha sonraki, olur olmaz « i n k ı l â b h a s t a l ı ğ ı n a t u t u l m u ş » yarı münevverlerin ilk mübeşşirleri idiler. Bu bakımdan onlar da halefleri gibi icraatlarındaki vahâmeti gizleyebilmek maksadıyla muârızlarına (**Sultan Abdülâziz** merhuma) karşı yapmadık iftirâ bırakmamışlardır. İhtimal, O'nun şehâdeti hengâmında ancak beş yaşında bir çocuk olan **Sultan Vahideddin** de bu menfi propangandaların te'siri altında kalmış olmalıdır. Yoksa **Sultan Abdülâziz**, en az, kendisi de son derecede dindâr ve gerçek bir fıkıh âlimi olan **Sultan Vahideddin** kadar İslâm'a bağlı bir Osmanoğluydu.

32 - **Ali Fuad TÜRKGELDİ** - Görüp işittiklerim - Ankara, 1951, sh. 278

2- Ferâgat-i nefs ve Fedakârlık :

Osmanoğulları, devlet ve millet için katlanılan fedakârlıklar bakımından da dünya'nın hiçbir hanedânıyla kıyas edilemezler. Gerçekten milletimizi büyük bir feragat-ı nefs ve fedakârlıkla zaferden zafere koşturmuş bulunan Osmanoğulları - tâbir câizse - bir hânedâna yakışmayacak derecede fakirdiler. Devletin bânisi **Osman Gâzi**'nin mîras olarak atı, kılıcı ve bir kaç koyunundan başka hiç bir şey bırakmadığını evvelce zikretmiştik. Son padişah **Sultan Vahideddin**'in de sadece Çengelköy'de - devrinin bir çok paşalarınınki kadar da haşmetli olmayan - bir köşkü vardı. Bunun dışında hiçbir şeye mâlik değildi. Vatanından ayrılmak mecburiyetinde kaldıktan sonra yâdellerde iki yıl yaşamış, fakat öldüğü zaman tabutuna haciz konulacak derecede borçlu olduğu görülmüştür.[33] Bu ilk ve son iki Osmanoğlu arasında kalanlar içinde de, pek öyle Avrupa hükümdarları seviyesinde servet sâhibi olanı yoktu. Hattâ o kadar ki, bir Osmanlı vâlisiyken isyan ederek babadan oğula geçmek üzere Mısır vâliliğini elde eden **Kavalalı Ali Paşa**'nın çocuklarının bile sadece İstanbul'daki emlâki en zengin addedilen bir Osmanoğlununkinden katbekat fazlaydı. Zira Osmanlı pâdişahları - tarih boyunca - gazâlardan kendilerine şer'an terettüb eden hisseden başka bir şey almamışlardır. Onu da hemen hemen ekseriya câmi, medrese, hastâhâne ve imarethâne gibi çeşitli hayrat eserlerine sarfetmişlerdir.

Yavuz Sultan Selim, Mısır seferlerinden sonra Suriye ve nisbeten bugünkü Irak mıntıkasında bulunan bâzı çiftlikleri hanedânın geçimi için tahsis etmişti. İktisadî istiklâlin binnetice fikrî istiklâl doğurduğunu düşünen ve şehzâdeleri kendi müstebid hükümetlerinin emrine sokmak isteyen ittihatçılar, bu emlâki hazineye intikal ettirerek hanedân mensu-

33 - **Sultan Vahideddin**'in binbir ızdırap içinde geçen gurbetteki iki yılı hakkında tafsilâtlı bilgi edinmek isteyenler yâdellere kendisiyle birlikte giden sadâret yâverlerinden, **Târık Mümtaz Göztepe**'nin yayınevimiz tarafından neşredilmiş bulunan **«Osmanoğlullarının Son Padişahı Vahideddin Gurbet Cehenneminde»** isimli eserine başvurabilirler.

planna hazîneden cüz'î bir maaş bağlamışlardır. Bu maaş o kadar kifayetsizmiş ki; **Şehzâde Mahmud Şevket Efendi** Hazretleri'nden şahsan dinlediğimize göre kendileri **Sultan Vahideddin** zamanında Kuruçeşme'de otururlar ve « Y â v e r a n - ı H a z r e t - i Ş e h r - i Y â r i »den oldukları halde Yıldız Sarayın'na gidebilmek için arabaya binemezler ve yürümek mecburiyetinde kalırlarmış. Vasıtaya binebilmek için maaşları kâfi gelmezmiş. Merhum bu sebeple **Sultan Vahideddin**'e müracaat edip kendisine devletçe bir fayton tahsis edilmesi için vâki müracaatlarını aradaki kimselerin nasıl savsaklayıp padişaha ulaştırmadıklarından dert yanmıştı.

Osmanoğulları, bu ferâgat-i nefs yanında devlet için katlanılan fedakârlıklar bakımından da milletimizin en cömerti idiler. Gerçekten Osmanlı Padişahı birinci yeniçeri ortasının birinci neferi addedilir ve maaşını ortadan alırdı. Yâni devlet için feragat ve fedakârlıkta ilk sıra, pâdişahındı. Birçok muharebenin nâzik anlarında gâzilerden herhangi birisinin «yok mu bu devlete bir can borcu olan!..» diye nidâ eyleyip askerleri durumu düzeltecek âni fedakârlıklarda bulunmaya dâvet ettiği çok görülmüştür. İşte bu, devlet için başını fedâya dâvetin şüphesiz ilk muhatabı padişahtı. O kadar ki, onlar din ve devletin selâmet ve saadeti için - ileride izah edileceği üzere - gerektiğinde kardeşlerini ve hattâ evlâtlarını fedâ etmekten bile asla çekinmemişlerdir. Kendileri ise zaten tahta çıktıkları anda devlete bir can borçlu olmak külfeti altına giriyorlar ve bu külfeti nîmet telâkki ederek icraatta bulunuyorlardı. İçlerinde kendilerine şehâdet nasîb olsun diye ihtiyar yaşlarında sefere çıkan **Kanunî** gibileri de vardır.

3 - Tevâzu;

İslâm ahlâk ve an'anelerini babadan oğula; her kademede biraz daha süzülmüş, incelmiş ve şeffaflaşmış olarak tevârüs eden Osmanoğulları, teb'alarından herhangi bir kimse kadar mütevâzi idiler. **Osman Gâzi**'den itibaren bir çokları tab'an olduğu kadar fiîlen de dervіştiler. İlk padişahlar umûmiyetle « Â h i T a r i k a t ı »na girmiş ve bu tarikatın dervişlerinden farksız bir hayat sürmüşlerdir. Son devirlerde **Sultan II.**

Abdülhamid Han'ın « Ş â z e l î T a r i k a t ı »na intisab ederek bu yolda ömrünün son demlerinde « m a k a m - ı r e ş â d e t »e kadar yükseldiği, **S u l t a n R e ş a d**'ın ise « M e v l e v î » bulunduğu bilinen gerçeklerdendir. Aradaki diğer padişahların pek çoğu da zamanına göre çeşitli tarîkatlara mensuptular.

Bizde, **Fâtih**'ten itibaren, padişahların halkla münasebetlerinin kesildiği ve Divan toplantılarını dahi kafes arkasından dinledikleri ve bu suretle de zamanla hayattan bihaber kaldıkları ve tâ şehzâdeliklerinden itibaren böyle yetiştikleri iddia edilegelmiştir. Bundan, bir nebze hakikat payı bulunmakla berâber divan toplantılarının kafes arkasından dinlenmesi, zannedildiği gibi Bizans'tan alınmış bir usul değil, eski bir Türk an'anesinin devamıydı.[34] Buna sebep de bir gün Divan toplantısına gelen bir köylünün padişahı tanımayıp, « K a n g ı n ı z (hanginiz) s a a d e t l û h ü n k â r s ı n ı z ? » demiş olmasıdır. Buna üzülen vezirler, bundan böyle padişahın divan toplantılarına bizzat iştirak etmeyip, onu bir kafes arkasından takip etmesi usulünü başlatmışlardır. Bu usulün bazı mahzurları olsa bile,[35] hükümdarın mehâbetini sıyânet gibi - izahı uzun sürecek- birçok faydalar bulunduğu da muhakkaktır. Ancak bu mes'elede üzerine parmak basılacak asıl nokta şudur ki, vezirleriyle içtimâ etmiş bulunan padişahı, teb'ası tefrîk edememektedir. Bu demektir ki, hâricen, pâdişahı vezirlerinden ayırdeden hiç bir husus mevcud değilmiş! Giyim, kuşam v.s. itibâriyle vezirlerinden ayırdedilemeyen bir İstanbul Fatih'indaki tevâzuu tahmin ve tasavvur ediniz!. Filhakika padişahlar, sonralardan « Z ı l u l l â h i f i - l A r z » gibi haşmetli ünvanlarla da anılmışlardır. Fakat hiç şüphesiz âdil hükümdarlar

---

34 - «Kezâlik hükümdarın «**kafes**» arkasından müzâkerâtı dinlemesi usûlü Havârizmîlerden müntakıl bir an'anedir.» (Bkz.**Fuad KÖPRÜLÜ - a.g.m.**)

35 - Gerçekten, Osmanoğulları'nın buna benzer usûller yüzünden hayattan uzaklaşmaları bilhassa şehzâdelikleri esnasında serbest yetişememeleri gibi bâ'zı mahzurlar doğuruyordu. Ama tahta geçtikten sonra, bu gibi tutumların «**hükümdarlık mehâbetini sıyânet**» husûsunda son derecede faydalı olduğu muhakkaktı. Pâdişahların efrâd-ı milleti teshir eden efsânevî şahsiyetleri biraz da bu tutumdan kuvvet alıyordu.

hakkında hadîs-i şeriflerde varîd olduğu [36] için Osmanlı hükümdarlarına izâfe edilmiş bulunan bu sıfat, Allah'ın(hâşâ) maddî gölgesi mânâsına değil, O'nun lütf-u keremi ile icrâ-yı adâlet eden tarzında telâkki ve ifâde edilmiş olduğu muhakkaktır. Hakîkaten bir hukukçumuzun beyan ettiği gibi; «Garbte despot, **Ondördüncü Louis**'in şahsında L'état c'est moi (Devlet benim!) ifâdesiyle tasarruf ve iktidârına sınır tanımayan sisteminin ve esasının dehşetini dile getirirken, şarkta o nice haşmet ünvânına, hatta Allah'ın yeryüzündeki gölgesi olmak gibi iddianın çerçevelediği hakikî kuvvet ve iktidara rağmen, hükümdar, kadı huzuruna bile çıkardı.» [37]

Osmanlı Sultanları, «C u m a S e l â m l ı ğ ı » na çıkarken muvazzaf bir tabur asker « M a ğ r u r o l m a P â d i ş a h ı m, s e n d e n b ü y ü k A l l a h v a r ! » diye devamlı bir sûrette tempo tutardı. Bir hükümdar, gurura kapılma tehlikesi karşısında bir tabur askerin devamlı olarak kendisini tevâzua dâvet eden ihtârını bizzat emir ve taleb etsin!. Cihân tarihinde bunun bir benzerini bulmak mümkün müdür?!..

4 - Teb'aya Velâyet ve Merhametle Muâmele:

Osmanlı Padişahları idâresine me'mur bulundukları teb'ayı, kendilerine **«vedîatullah»** yani Allah'ın bir emâneti olarak kabul ederlerdi. Hak hukuk husûsunda müslim, gayr-i müslim farkı gözetilmeksizin herkesin hakettiğini, elde edebilmesi için elden gelen her fedakârlığı yaparlardı. **Fâtih**'in İstanbul'daki mağlublara bahşettiği hak ve imtiyazların, gelmiş ve gelecek hiçbir hükümdara nasib olmamış ve olamıyacak bir derecede müthiş bir ileri görüşlülüğü ve ölçüsüz merhameti aksettirdiği mâlumdur. Esâsen **Osman Gâzi**'nin kendisi bile, bir müslim ve gayr-i müslim arasındaki dâvâya bakmış ve müslümanın haksızlığını görünce, bunu tefhim ve ifâde ederek gayr-i müslime hakkını verdirmekte hiçbir tereddüd göstermemişti.

---

36 - Bkz. Şeyhülislâm **Mustafa Sabri** - Cühelâ Mârifetleri, Yarın Gazetesi Gümülcine, 1928, S.2, sh.2.

37- **A. Refik GÜR** - Hukuk Târihi ve Tefekkürü Bakımından Mecelle- İstanbul 1951, sh. 9

Tarihimiz, Osmanlı Padişahları'nın hak, adâlet ve merhamet duygularındaki üsütünlüklerini aksettiren sayısız misallerle doludur. Gerçekten bir avuç insanla ayak bastıkları Rumeli topraklarında - sekenenin kâhir bir ekseriyetle gayr-i müslim olmasına rağmen - asırlarca tutunabilmeleri de ancak bu sâyede mümkün olabilmiştir. Hattâ Rumeli fütûhatının sür'at ve kolaylıkla yürütülebilmesi de, hep Osmanoğulları'nın teb'alarına karşı - müslim ve gayr-i müslim farkı gözetmeksizin - büyük bir hassasiyetle tâkip ve tatbik eyledikleri adâlet ve merhametin eseri olmuştur. Hakikaten bilhassa ilk devirlerde, Bizans'ın despot idâresinden bunalmış gayr-i müslim sekenenin merhamet ve adâleti dillere destan olan Osmanoğullarına mukavemet göstermeyip (hattâ bazan hıristiyanî taasubun remzi olan papazlar tarafından bile) onları, ülkelerini fethe dâvet ettikleri dahi görülmüştür. Osmanlı fütûhatına karşı çıkanlar, onun âdil idâresini tanımayan, daha uzak mıntıkalardan toplanıp gelen Haçlı Orduları olmuştur.

Şurası tarihi bir gerçektir ki; Osmanlılar, sırf kendi idâreleri altındaki veya herhangi bir sefer sonunda kendisine karşı mağlûp mevkiye düşen gayr-ı müslümlere değil, aynı zamanda başka milletlerin gadr ve zulmüne uğramış olanlara da merhamet ve alâka göstermekten geri kalmamışlardır. Bunun en tipik misali İspanya Yahudileridir. Bunlar hıristiyanların zulmünden kaçacak yer ararken, sığınabilecekleri âsûde bir mevâ olarak ancak Osmanlı ülkesini bulabilmişlerdir. Aynı şekilde 1848 «Macar İhtilâli» hengâmında hiristiyan Ruslar, hıristiyan Macarları kılıçtan geçirirken binlerce mülteciyi - hattâ bir harbi göze alarak - siyânet ve himâye etmek şerefini Osmanlılar'dan başka ihraz eden - hatta herhangi bir hıristiyan devlet bile - çıkmamıştır.

Gayr-ı müslim teb'a arasında, (bilhassa Ondokuzuncu Asırda) Balkan kavimleri'nden ve müteâkiben de şarkî Anadolu Ermeniler'inden yükselen şikâyet sayhaları, Osmanlı ülkesini parçalamak isteyen emperyalist devletlerin propogandalarının eseri olan sun'î, temelsiz ve esassız iddialardır. Dünyada hiçbir millet Osmanlılar kadar kendi dilinden, dininden ve ırkından olmayan insanalara adâlet ve semâhatla muamele etmemişdir. Sekiz asır bir İslâm ülkesi olarak yaşamış bulunan

İspanya'da bugün tek bir müslüman yoktur. Medenî olduğunu iddia eden Avrupalılar, Amerika'yı işgâl ve istilâya başlayınca, buranın yerli sekenesi olan « K ı z ı l d e r i l i l e r »i adım adım batıya doğru itmiş ve yok etmişlerdir. Osmanlılar ise asırlarca idâre ettikleri topraklardaki hıristiyan unsuru, değil böyle toptan imhâ etmek, mevcut nüfusları dahi artmış olarak terketmişlerdir.

Netice itibariyle hıristiyanların kendi dindaş ve ırkdaşlarından dahi esirgedikleri adâlet ve müsâmahayı Osmanlılar idâreleri altındaki gayr-i müslimlere bol bol bahşetmekten asla içtinab etmemişlerdir. Târihin sayısız şahâdetiyle sabit olan bu gerçek üzerinde daha fazla söz söylemeyi zâid addediyoruz. Ancak şunu beyan edelim ki, bu adâlet ve müsâmahanın birinci âmili hiç şüphesiz Osmanlı Hânedânı'nın İslâm'ı en ulvî ve mükemmel bir sûrette anlamış ve tatbik etmiş bulunan müstasnâ mensupları olmuştur.

5- Bediî Hassasiyet :

Osmanoğulları sadece kılıç kullanmakta mâhir değildiler. Aynı zamnada derîn bir duyuş ve hassasiyeti aksettiren kalemlerini de kullanmasını biliyorlardı. Bu bakımdan çoğu bir « d i v a n » vücûda getirecek derecede şiirle de uğraşmıştır. Denilebilir ki şâirlik Osmanoğullarında babadan oğula mîras kalan bir an'ane gibiydi. Osmanlı târihinin sertacı olan **Fâtih**, **Yavuz** ve **Kanunî** gibi şahsiyetlerin çeşitli mahlaslar kullanarak edebî değerleri yüksek şiirler yazdıkları, bunların divan teşkil edecek bir hacme vardığı mâlumdur. Son devir padişahlarından **Sultan Reşad** merhumun da «Çanakkale Harbi» için yazılmış güzel bir şiiri vardır.

Bir çokları da mûsikide üstad sayılacak derecede değerli besteler meydana getirmişlerdir. **III. Sultan Selim**'in hâlâ çalınmakta olan besteleri mâruftır. Son devir şehzâdelerinden **Sultan Abdülaziz** merhum'un oğlu **Seyfedin Efendi**'nin de iyi bir bestekâr olduğunu biliyoruz. Bugün O'nun hayatta olan iki evlâdı da kendisi gibi mûsikişinastır. Bunlardan biri halen Nis'te oturan **Abdülaziz Efendi**'dir ki eğer, verâset usulü devam etseydi, tahtta o bulunacaktı. Diğeri

de birkaç seneden beri İstanbul'da ikâmet eden kızı **Gevheri Sultan** Hazretleri'dir. (Bu eserin ilk tabından sonra maalesef bunların her ikiside rahmeti Rahma'na kavuşmuştur)

Sultan Abdülaziz merhumun Ressamlar Cemiyeti Mecmuasında neşredilmiş bulunan resimleri O'nun çok ince ruhlu bir ressam olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda **III. Selim** gibi gâyet usta bir şekilde ney çaldığı da mâlumdur. **Sultan Abdülhamid Han**'ın ise devletin binbir gailesi arasında - nasıl da vakit bularak - vücûda getirdiği zarîf doğrama işlerini şurada burada her zaman görmek mümkün olmaktadır.

Misâlleri çoğaltmaya lüzum görmüyoruz. Osmanoğulları'nın harb sahasında tezahür eden metânet ve dirâyetleri onların ruhî incelik ve bediî hassasiyetten mahrum kalmalarını intac etmemiştir. Bilâkis bu sahada da büyük ve ırsî bir kâbiliyet sahibi oldukları görülmektedir.

b) Siyasî Bakımdan

1 - Hamlecilik :

Osmanoğulları târih boyunca mizaç itibâriyle hamleci insanlar olarak tezâhür etmişlerdir. Gerçekten âni karar vermek ve zamanında hareket etmek onların diğer bir fârik vasıflarını teşkil eder. **Osman Gâzi**'den **Sultan Vahideddin**'e kadar hamlecilikle temâyüz etmiş bulunan Osmanoğulları içinde bu vasfı hâiz bulunmayan pek az kimse çıkmıştır. Bunlar da, hastalık, vesâir sebeplerle ruhlarında meknuz olan hamle gücünü tezâhür ettirememiş bulunan kimselerdir. Millî târihimizin altı buçuk asır temadî eden en şanlı safahatına vücûd veren birinci âmil, hiç şüphesiz, milletimize rehberlik eden Osmanoğîuları'ndaki bu hamle gücü olmuştur.

İslâm dâvetini, bütün beşeriyete teşmil etmiştir. Bu yüzden âlemşumûl bir karakteri hâizdir. Bu husus bütün millet efrâdı ile birlikte Osmanoğulları'nın ruhlarındaki cihângirlik meyillerine ve hamle istidadına son derecede tevâfuk etmiş ve onları kıt'alardan kıt'alara koşturmuştur. Bu hamle gücü, İslâm'ı arka arkaya gelen Moğol istilâları ve haçlı taaruzlarına karşı aşılmaz bir imân seddi halinde asırlarca korumuştur.

2- Vahdetin Emrinde Bir Otoritecilik :

Osmanoğulları'nın hiçbir kimse veya âileyle rakib kabul etmez, desitânî bir otoriteleri vardı. Bu, onlara hilkatin ve târihin bir hediyesiydi. Çünkü Türk kavim ve kabîleleri içinde en asîl koldan geliyorlar ve târihten hiçbir âilenin yapamadığını başarmış bulunuyorlardı. Bu yüzdendir ki tarih boyunca onların otoritelerine karşı hiç bir rakip çıkmamıştır. Millî tarihimizde altıbuçuk asır devam eden siyasî bir istikrarın yegâne âmili olan bu durumun tek istisnâsı **Kavalalı Mehmed Ali Paşa**'dır. Gerçekten Osmanoğulları'nın otoritesine karşı çıkmak ve onların yerini almak gibi bir temâyül ilk defa bu Arnavut asıllı Mısır vâlisinde görülmüştür. Gerçi son devirlerde **Mithad Paşa** ve hattâ **Enver Paşa**'ya bu istikâmette isnatlar yapıldığı bilinmektedir. Fakat bu hususta bunların kendilerinden sâdır olmuş herhangi bir fiil yoktur. **Mithad Paşa** için böyle bir heves taşıdığına dâir dedikodular yapılmıştır. **Enver Paşa**'ya ise bu yakıştırmanın diktatörlüğünden galat olduğu zannındayız. Filhakîka O'nun zamanında Almanlar, Türkiye'ye hareket eden bir trenin üzerine « E n v e r l a n d » yani « E n v e r ' i n ü k e s i » yazısını yazmışlardır. **Cemal Paşa**'ya ise Suriye'de Ruslar tarafından sultanlık teklif edildiği bilinmektedir. Ancak bunun Osmanoğulları'nın yerini almakla alâkası yoktur.

Bütün bunlara rağmen denilebilir ki, Cumhuriyet devrine kadar hiç kimse Osmanoğulları'nın otoritelerine karşı çıkmak temâyülünü göstermemiştir. Gerçekten herhangi bir dahilî ihtilâf zuhurunda bu âileye kabil-i izâfe bir hatanın mevcûdiyeti kabul olunursa, tahttaki şahıs indirilir, yerine diğer bir Osmanoğlu geçirilir ve bu sûretle mesele halledilmiş olurdu. Böylece devletin devam ve bekâsında herhangi bir sarsıntı vücûda gelmezdi.

Osmanoğulları tahta geçinceye kadar halktan herhangi bir kimse gibi hayat sürerlerdi. Fakat « P e y g a m b e r V e k i l l i ğ i » olan o yüce makama oturunca, birdenbire tavır ve hüviyetleri - adetâ - değişirdi. Hakîkaten devlet otoritesini o kadar hassas bir ölçüde korumaya çalışırlardı ki; pâdişah sıfatıyla ölen baba, kardeş veya evlâdlarının cena-

zelerinde dahi bulunamazlardı. [38] Zîra cenâze merâsiminde beşeriyet icâbı olarak ağlayabileceklerinden, bunu müşâhede edenler indinde otoritelerinin zaafa uğrayacağını hesap ederlerdi. Bu gibi ihtiyat sebebiyle, halkta bütün pâdişahların « y e d i e v l i y â k u v v e t i n e s â h i p » olduğu kanaati yer etmiş bulunuyordu.

Osmanoğulları, Devlet ve Milletin vahdeti için, otoritelerini icâbında en yakınlarına karşı bile kullanmaktan çekinmezlerdi. Bunun ilk ve en tipik misâli devletimizin velî bânisi **Osman Gâzi** Hazretleri'nin amcası **Dündar Bey'i** bizzat öldürmüş bulunmasıdır. O tarihten itibâren evlâd ve kardeşlere karşı birçok kereler tatbik edilmiş bulunan bu kaidenin - maâlesef - pekçok âleyhtârı vardır. Fakat bunlar, devlet ve milletimizin vahdet ve istikrarının ne sûretle sağlandığını anlayamamış bulunan [39]

38 - Padişahlık mehâbetini muhafaza endişesinden doğan bu tutumun iki istisnası vardır. Bunlardan birincisi, **Yavuz Sultan Selim**'dir ki, kardeşi **Şehzâde Korkut**'un cenâzesinde bulunmuş ve O'nun tabutunun altına girerek alenen göz yaşları dökmüştür. İkincisi ise, **Sultan Vahideddin**'dir. o da selefi ve kardeşi olan **Sultan Reşad**'ın cenâzeasine iştirak etmiştir. İleride izah edilecek olan bir görüşe göre seçilişindeki sebepler yüzünden **Abdülmecid Efendi**'yi halîfe kabul etmemek icab ederse ilk **(Yavuz)** ve son **(Vahideddin)** halîfeler arasındaki bu benzerlik son derecede câlib-i dikkattir. Tuhaftır ki; bunlar arasında Osmanlı hükümdarlarının yegâne sakallarını tıraş edenleri olmak bakımından da birbirlerine benzer bir istisnaîlik mevcutur.

Padişahların halk arasında teessür ve göz yaşı dökmek gibi bir zaaf ile gözükmemelerini te'min maksadından doğmuş bulunan bu kâdim usûlün isâbetini anlayamayan bugünkü dar düşünceli̇leri bırakın da bâzı muahhar Osmanlı ricâli bile görülmüştür. Bunlardan biri de Hürreyet Gazetesi'nin kucusu **Sedat Simâvî**'nin amcası **Lütfi Simâvî Bey**'dir. Onun **«Sultan Mehmed Reşat ve Halefinin Sarayında Gördüklerim»** isimli hâtıratında **Sultan Vahideddin**'in, **Sultan Reşad**'ın cenâzesine iştirak etmiş bulunması övülmekte ve bu husustaki kadîm an'ane tenkid edilmektedir.

39- **Fâtih**, kendi zamanına kadar fiilen tatbik edilmiş bulunan ve bu itibarla Osmanlı amme hukukunu örfî bir kâidesini teşkil eden bu mes'eleyi meşrûlaştırmak istemiş ve bu sebeple kanunnâmesindeki meşhur maddeye vücûd vermiştir. Bununla her kardeşe ayni derecede saltanat hakkı tanınmasıyla hakimi-yetin bölünememesi prensipini telif etmek gâyesini gütmüştür. Bazı kimseler, « **F â t i h K a n u n â m e s i** » ndeki bu hükmün aslında mevcûd olmadığını, zira O'nun gibi bir şahsiyyetin mâsumların katline cevaz vermiyeceğini iddia etmişlerdir. (Bkz: **Ali Himmet BERKİ** - İstanbul

kimselerdir. **Fâtih** gibi Peygamber'in methine mazhar olmuş bir büyük insanın dahi cevaz verdiği, **Yıldırım Bâyezid, Yavuz** ve **Kanunî** gibi millî tarihimizin dev şahsiyetlerinin fütursuzca tatbik ettiği bu kaide son derecede ehemmiyetli ve ibretlidir. Denilebilir ki, bu kaidenin sûistimâl edilmiş olmaya müsait bulunması yüzünden haksızlıklara sebep olmaktan kurtulmak da her zaman mümkün değildir. Fakat evlât ve kardeş katli bir fitne çıkarmak ihtimaline mebni câiz addedildiğine nazaran, bu ihtimâlin varid olmadığı ahvalde bâzı bîgünahların ölümüne sebep teşkil edebilirse de, bunlar, nihâyet birkaç kişiden ibâret olabililer. Halbuki böyle bir kaidenin tatbikiyle önlenebilecek bir tek fitne dahi binlerce müslümanın ölümden kurtarılmasını sağlar. Bu itibârla bu kaidenin melhuz kâr ve menfaatiyle, muhtemel zararı arasından bir mukayese yapmak imkânsızdır.

Kaldı ki padişahlar böyle bir karara hodbehod varamazlardı. Devrin şeyhülislâmından fetva almak mecburiyetindeydiler. Nitekim tatbikatta da böyle olmuştur. Ulemânın umûmiyetle en seçkinleri tarafından işgâl edilen şeyhulislâmlık makamınca verilen fetvâların isâbeti ise söz götürmez bir gerçektir. Bu itibârla yanılmak ihtimâli çok zayıftır. Osmanoğulları, devlet ve milletin vahdetinin sarsılması tehlikesinin en cüz'î bir ölçüde belirdiğinde bile büyük bir hassasiyet göstermiş ve Millet için kardeşlerini ve hatta evlâtlarını fedâ etmekten çekinmemişlerdir. Onlar, «n i z â m - ı â l e m» endişeleriyle meşbû olarak, devletin vahdet ve temadisini herşeyden üstün görmüş ve ona karşı belirecek bir tehlikeye mâni olmak için fedekârlık gerektiğinde can ve kan hesabı yapmak yoluna asla sapmamışlardır.[40]

3 - İleri Görüşlülük :

Osmanoğulları büyük bir dirâyetle sevk ve idâre ettikleri devlet ricâli ile de kıyaslanamayacak derecede müthiş bir ileri görüşlülük

---

Fâtihi Sultan Mehmed Han ve Adâlet Hayatı - İstanbul 1953 sh. 141, vd.) Bu görüşün hiç bir değeri ve mesnedi yoktur. Zira Fâtih tahta geçtiğinde kundakta bir çocuk olan kardeşi Şehzâde Ahmed'i bizzat boğdurmuş değil midir?

40- Bu mes'ele hakkındaki fazla bilgi edinmek isteyenler, şu eserlere bakabilirler. Halil İNALCIK - Kanunnâme-i Sultanî Ber Müceb-i Örf-i Osmânî Ankara 1956
Dr. Ahmed Mumcu - Osmanlı Devleti'nde Siyâsetten Katl, Ankara 1963 sh. 183 vd.

göstermişlerdir. Bunun tâ **Osman Gâzi** devrinden itibâren çeşitli misâllerini tesbit etmek mümkündür. **Fâtih**'in çöken Ortodoks Kilisesi'ni ihyâ ile Hıristiyanlık Âlemi'ndeki mezhep ayrılıklarını temâdi ettirmek hususunda gösterdiği basîreti, **Kanûnî**, Protestanlar'ı el altından desteklemek sûretiyle devam ettirmiştir. Ayrıca değişen Dünya şartları muvâcehesinde ticâreti ülkesinde câzib bir hâle sokmak için ecnebî tüccarlara « k a p ü t ü l â s y o n l a r » a mebde' teşkil edecek bir takım imtiyazlar bahşetmiştir.

Osmanoğulları'nın **Sultan II. Abdülhamid** devrinde zirveye varan bir ince siyâset ve ferâsetle Dünya milletleri arasında ayakta durmaya çalıştıkları ve bunun için « m u v â z e n e - y i d ü v e l » düsturunu mâhirâne bir sûrette kullandıkları cümlenin mâlumudur. Gerçekten bu siyâset piri pâdişahın şahsî yardımlarıyla Bulgar Kilisesi'nin Rum Ortodoks Kilisesi'nden ayrılmasını te'min ederek Balkan Devletleri'nin aleyhimize ittifak etmelerini önleyecek bir « k i l i s e l e r a n l a ş m a z l ı ğ ı » ihdas eylediği mâlumdur. Aynı şekilde Osmanlı ülkesi üzerindeki menfî emellerini açığa vuran İngiltere'nin karşısına Almanya'yı çıkararak, bunlar arasındaki rekâbetlerden istifâde sûretiyle devlete nefes aldırmaya çalıştığı da târihî bir gerçektir.

Başta Osmanoğulları olmak üzere Osmanlı ricâlinin cihân siyâsetinde asırlarca nâfiz ve hâkim bir rol oynadıklarını ispata yarıyan misalleri çoğaltmak ihtiyacından beriyiz. Son söz olarak şunu söyliyelim ki; bugüne kadar - resmî ve gayrı resmî sûrette - Osmanoğluları aleyhine pekçok şey yazılıp söylenmiş bulunmasına rağmen onların her Türk ve Müslümanın gönlünde kurdukları «i h t i r â m t a h t ı» asla sarsılmamıştır. Bu sebeple -sırf ismen Türk ve Müslüman olanlar hariç olmak üzere - herkes onların cihan târihindeki şanlı mevkiîni tamamen ve gerektiği şekilde bilmekte ve takdir etmektedir.

Değerli tarihçi **Nihal Atsız**, Osmanoğulları hakkındaki bir târizi uzun uzun tahlil ve tenkid ettikten sonra bu âileden bilhassa padişahlık yapmış olanlar hakkında şu umûmî hüküm ve neticeye varmaktadır:

«...Şimdi bir öğretmen teşbihi yapmak icab ederse, bu kırk kişilik sınıftan otuzüç tanesi sınıf geçmiş, dört tanesi bütünlemeye kalmış, sınıfta kalanlar üç kişidir. Onlar da

hasta oldukları için sınıfta kalmışlardır. Bir kişinin (Sultan Vahideddin) imtihan kâğıdı yeniden gözden geçirilecektir. O zaman O'nun da sınıf geçeceği muhakkaktır. Böyle bir sınıf, mükemmel bir sınıftır.

Osmanlı Hânedanından Gündüz Beğ, Savcı Beğ, Baykoca Beğ ve Aydoğdu Beğ yâni dört tanesi şehiddir.

Ertuğrul, I. Osman, Orhan, Süleyman Paşa, Yıldırım Bâyezid, Yâkub Çelebi, Süleyman Çelebi, Mehmed Çelebi, İsâ Çelebi, Mustafa Çelebi, II Murad, Fâtih, Cem, II. Bâyezid, Yavuz, Kanûnî, III. Mehmed, Genç Osman, IV. Murad II. Mustafa, yâni yirmi iki kişi gâzidirir.

I. Murad, hem gâzi, hem şehiddir.

II. Murad'tan başlayarak hemen hepsi şâirdir. Büyük bir kısmı hattat, mûzikişinâs veya bilgindir...

Osmanlı Hânedanı, Türk Tarihindeki âilelerin en büyüğüdür. Târihi vazîfesini şerefle yapıp çekilmiştir. Şüphesiz onların da bir takım kusurları vardır. Fakat Osmanlı Padişahlarını topyekün küçük görmek ve göstermeye çalışmak nihâyet kendi târihimize ve geçmişimize karşı küfrân olur. Hele okul kitaplarında bu gibi düşüncelerin yer alması millî terbiye bakımından büyük bir tehlikedir.

Memleketimizde inkılâbı hazmedemeyen bir takım inkılâp hastaları var. Kimisi «Târihimiz Lozan'dan başlar.» iddiasında bulunuyor. «General», «Bay», «Bayan» tâbirleri çıkar çıkmaz meşhur şâir Ziya Paşa'ya «General Ziyâ», Namık Kemâl'e «Bay Namık Kemâl» diyor ve Türk Kadınlığı yerine, Türk Bayanlığı diyecek kadar garabeti ileri götürüyor. Dünya'dan haberi olmayan bir câhil de: «Ah şu padişahlar! Her biri yirmişer tayyere alsaydı, şimdi ne çok uçağımız olurdu» fikr-i hakîmânesini yürütüyor.» 41

41 - Nihal ATSIZ - Türk Ülküsü, İstanbul [illegible]

B- CİHAN TARİHİNDE OYNADIKLARI MUAZZAM ROL

a) Türk Birliği Bakımından :

Türkler, târihte birçok devletler kurmuşlardır. Fakat bu devletleri, «Orta Asya'da kurulan» ve «Ön Asya'da kurulan» devletler olarak iki grupta toplamak ve ikiye ircâ etmek kâbildir. Her gruptaki muhtelif devletler ayrı ayrı namlarla yâd edilmekte iseler de, bunlar birbirinin devamı olduklarından hepsini bir ve aynı devlet olarak görmek, mümkündür. Zira bunlarda bir devletin teşekkülünde aslî unsurlardan olan din, dil, ahâlî ve toprak aşağı yukarı hep aynıdır. Değişen sâdece hanedânlardır. Temelsiz ve hattâ pek çok yanlış görüşü aksettiren târihinde bu meseleyi, Mısır'da okuduğu ve fakat ismini hatırında tutamadığı bir kitapta gördüğünü söyleyerek mevzuubahs eden **Dr. Rızâ Nur**'un da hâhişkâr bir sûrette terviç eylediği [42] bu görüşe katılmamak, imkânsızdır. Gerçekten sâdece arazilerindeki ufak tefek farklar dışında bu devletlerin Önasya'dakilerini de, Orta Asya'dakilerini de birbirlerinin devamı addetmek mümkündür. Değişen hânedânlardır. Hânedân, devlet demek olmadığına nazaran, din, dil, toprak ve ahâlîyi temâdi ettiren bir devleti, evvelkinin aynı kabul etmek yerinde bir görüştür. Şu hale nazaran Türklerin biri Orta Asya'da, diğeri de Ön Asya'da olmak üzere iki devlet kurmuş bulunduklarını kabul etmek icab eder. Osmanlı Devleti, Anadolu Selçuklu Devleti'nin tabiî bir devamıdır. Zira Hânedân dışındaki diğer bütün unsurlar, hep aynı kalmıştır. Buna nazaran Osmanlı Devleti Anadolu Selçuklu Devleti'nin aynidir. Aradaki fark «Selçuklu Hânedânı» yerine «Osmanlı Hânedânı»nın geçmiş bulunmasıdır. Bizde devletler umûmiyetle hânedânların adıyla anıldığı için bu netice doğmuştur. Eğer hânedân adıyla birbirinden tefrik edilse, faraza bir Bizans'ı beş - on ayrı devlet telâkki etmek icab eder. Fransa, Almanya ve İngiltere gibi birçok Avrupa devletlerinin durumu da böyledir.

---

42 - Dr. Rıza NUR - Türk Tarihi, C. III, İstanbul 1924, sh. 6-11.

1071 Malazgirt zaferiyle Anadolu'ya ayak atan Türkler, kısa zamanda Marmara sahillerine ulaşmışlardı. Fakat Selçuklular devrinde ağır basan Haçlı taarruzları yüzünden Anadolu'da uzun süren istikrarlı bir Türk hâkimiyeti kurulamamıştır. Selçuklular'dan sonra ise, her biri kendi başına buyruk olan birçok beylik türemiş, Önasya'daki Türk birliği daha da parçalanmıştı. Bunu bertaraf ederek birliği sağlayan Osmanoğulları olmuştur. Gerçekten Anadolu'da onların otoriteleriyle teessüs eden istikrar, zamanımıza kadar devam etmiş bulunmaktadır.

Osmanoğulları'nın Anadolu'da sağladıkları bu istikrar ve Anadolu Türk Birliği « T i m u r G â i l e s i » ile geçici bir sarsıntıya uğramış, fakat **Yıldırım**'ın dirâyetli şehzâdesi **Çelebi Mehmed**'in eliyle kısa zamanda yeniden ve daha esaslı bir sûrette takarrur ve teessüs etmiştir. En son, Papalık'la irtibat sağlamaya kadar ileri giden Karaman Oğulları'nın bertaraf edilmesi ve bu sûretle Türk birliğinin tam mânâsıyla sağlanmış olmasıdır ki, Osmanlı Devleti'ne daha büyük hamleler yapmak imkânını kazandırmıştır. Gerçekten **Yavuz** ve **Kanunî** devrindeki büyük ve cihanşümûl zaferler, kuvvetini Anadolu'da garantiye alınmış bulunan bu Türk birliğinden alıyordu. Artık **Yıldırım** devrindeki gibi, ordunun her Rumeli seferine çıkışında, Anadolu'da yeni bir karışıklık zuhur etmiyor ve birçok harekâtı yarıda bırkarak Anadolu'ya dönmek mecbûriyeti hâsıl olmuyordu. Ordu, arkasından emin olarak sefere çıkıyor ve üst üste birbirinden parlak zafererle payitahtına dönüyordu.

b - İslâm Birliği Bakımından :

Türkler İslâm tarihinden nâfiz bir rol oynamaya Abbasîlerle başlamışlardır. Zira ancak Türkler'in yardım ve delâletiyle Hilâfet'i elde eden Abbasîler, ordularını tâmâmen onlardan kurmuşlardı. O kadar ki; Abbasî halîfesi **Mu'tasım** binbir imtiyazla kendi ülkesine celbettiği Türkmenler'in Araplar'la ihtilâtını önlemeye çalışıyor ve bu maksatla - cengâverlikleri bozulmasın diye- onların Arap kızlarıyla evlenmelerine bile mâni oluyordu. Türkler için husûsî şehirler kurmuş ve devletinin muhafaza ve müdafaasını onlara havâle eylemişti. Bu itibârla, İslâm

târihinde Araplar'ın birinci mevkiî işgâl ettikleri müddet, Asr-ı Saâdet, Hulefâ-yı Râşidîn devri ve Emevî saltanatı'yla birlikte bir buçuk asrı geçmiyordu.

Bu târihten itibâren İslâm'ın yayılması ve tevâli eden Haçlı Taarruzları'na karşı muhafazası vazîfesini Türkler deruhte eylemeye başlamışlardır. Önce Abbasîler emrinde, sonra da Selçuklu Devleti olarak, bu vezifeyi bihakkın ifâ eden Türkler, mukaddes İslâm beldeleri önünde aşılmaz bir imân seddi teşkil ediyorlardı.

Diğer taraftan İran, umûmiyetle kabul edildiğine nazaran, İslâm medeniyetini içerden hançerleme yoluna giderek, « Ş i a » siyâsetini benimsiyor [43] ve İslâm birliğini parçalamak için elinden gelen herşeyi yapıyordu. İslâm'dan evvel hatırı sayılır bir geçmişi bulunan Farslar, İslâm Camiası içinde Türkler gibi hâkim bir mevki işgâl edememenin kırgınlığıyla böyle bir yanlış yola sürüklenmiş bulunuyorlardı. Şia, târih boyunca Önasya Türklüğü ile Ortaasya Türklüğü arasına bir kara kedi gibi girmiş ve bir bütünün iki ayrı parçasını teşkil eden bu âlemlerin birleşmesini mahâretle önlemiştir. Osmanlılar'ın Anadolu birliğini sağlamaları ve Rumeliye sıçrayarak İslâm'ı Orta Avrupa'ya kadar yaymaları onları rakip kabul etmez bir devlet durumuna yükseltmişti. İran, Şia siyâseti sebebiyle bunu kendisi için tehlikeli addetmiş ve Osmanlı fütûhatının önünü kesmek için casuslarını Rumeli'ye kadar göndermekten geri kalmamıştır. Gerçekten bugün bile Bektaşiliğin merkezi Dalmaçya sâhillerindeki Tiran'dır. Bu durum geçmişteki Şia faâliyetinin günümüze kadar devam eden te'sirini ispat eder. Esâsında **Hacı Bektaşî Velî**'nin Şia inançlarıyla alâkası olmadığı gibi yeniçeriliğin kuruluşunda oynadığı söylenen rolün de târihî hiçbir hakîkatı yoktur. [44] Bununla beraber bilâhare Bektaşi Tarikâtı'nın Şia itikad ve an'aneleriyle karıştığı ve o hüviyete büründüğü mâ'lumdur.

43- Bkz: **Tahir Harimî BALCIOĞLU** - Türk Tarihinde Mezhep Cereyanları, İstanbul 1940.

44 - Bkz: **Fuad KÖPRÜLÜ** - a.g.m. ve ayni müellifin **W.Barthold**'un « İ s l â m M e d e n i y e t i T a r i h i » isimli eserine yazdığı ilâvelerden 101 numaralı not.

Eğer Osmanlılar, dinî olmaktan ziyâde, siyasî bir mâhiyyet arz eden bu Şia siyâsetinin te'sirlerini izâle etmek gibi mes'ud bir rol oynamamış bulunsalardı İslâm Âlemi, daha **Yavuz Sultan Selîm** veya O'nun ilk bir iki halefi devrinde parçalanmış bulunacaktı. Bundan sonra temâdî eden Haçlı taarruzlarına karşı koymak asla mümkün olmaz ve mukaddes İslâm beldelerinin idrâk ettikleri uzun huzur ve sükûn devri gerçekleşemezdi. İşte bu sebepledirki; İslâm birliğinin tahakkuk ve temâdîsinde Osmanoğullarının oynadıkları muazzam rol, her türlü takdirin fevkindedir. Osmanlılardan önce « H ı l â f e t » bile onların zamanındaki kadar şümûl ve ehemmiyet kazanmamıştı. Zaman gelmiş, halifenin nüfuzu, oturduğu şehrin dışına çıkmaz olmuş veya birden fazla halîfenin mevcut bulunduğu görülmüştür. Halbuki Osmanlılar, Hılâfeti İslâm ittihadını sağlamak istikâmetinde son derecede şümullû bir şekilde kullanmış ve O'nu her müslümanın itaate müheyyâ bulunduğu nâfiz bir müessese haline getirmişlerdir. Gerçekten İslâm Âlemi'nde Fas hâriç kalmak üzere, bütün müslüman ülkeler, Osmanlı halîfelerinin otoritelerine tâbi olmuş ve hutbelerinde onların isimlerini büyük bir ihtaramla yâdetmişlerdir. O kadar ki, Osmanlıların fethetmedikleri ve bazan ayaklarını bile atmadıkları Merkezî Afrika'dan Uzak Şarktaki Çin, Hind ve Endenozya'ya kadar her tarafta Osmanlı Halîfelerinin bütün câmilerde adı hürmetle yâdedilmiştir.

Bu durum hılâfet siyâsetini çok mâhirâne bir surette kullanmış bulunan büyük hükümdar **II. Sultan Abdülhamid Han** devrinde daha da kuvvetlenerek Türkiye'de hilâfetin ilgâsına kadar devam etmiştir. Hâlâ bile Hindistan, Pakistan ve Endonezya câmilerinde -hem de- **Sultan Abdülhamid Han**'ın isminin okunduğuna dâir mesmuâtımız vardır.[45] Nasıl olmasın ki; bugün bütün İslâm Âlemi'nde « H ı l â f e t »

45 - Türkiye'de Türk Dili ve Edebiyatı üzerine doktora yapmış bulunan genç Pakistan âlimlerinden **Muhammed Sâbir**, Pakistan'da bir cuma günü hutbede **Sultan Abdülhamid Han**'ın adının okunması ve Ona «**Zeyyedallahû ömrehû**» yâni Allah onun ömrünü artırsın diye duâ edilmesi üzerine câmiden çıktıktan sonra bu duânın mânâsızlığını, zira **Sultan Abdülhamid Han**'ın çoktan ölmüş bulunduğunu söyleyince,

denilince herkesin hatırına derhal **Sultan Abdülhamid Han** gelmektedir. Denilebilir ki, O'nun adı, artık Hılâfet müessesesi'nin lâzım-ı gayr-i mürafıkı olmuştur. Zira **Sultan Abdülhamid**, Hılâfet siyâyeti dolayısıyla, İngilizlerle « F i l i s t i n D â v â s ı »nda onlara bel bağlamış bulunan Cihan Siyonizmine, bir çok tehlikeli dakikalar yaşatmıştı. O'nun bu müesseseye kazandırdığı itibar ve getirdiği canlılık, « i l g a » hengamına kadar devam etmiştir. Gerçekten İslâm Âleminde geniş ve müessir bir hareket haline gelen « H i l â f e t H a r e k e t i » Millî Mücadele esnasında geniş bir maddî ve manevî müzâharete nâil olmamızı sağlamış ve hatta Hind Müslümanlarının uyanışında bir muharrik rolü oynayarak « P a k i s t a n »ın ortaya çıkmasını sağlamıştır. Demek ki Osmanlılar, çökerken bile İslâm Âlemi için uyandırıcı ve birleştirici mes'ud bir rol oyanayabilmişlerdir.

halkın «Seni gidi, İngiliz casusu!...» diyerek hışımla üzerine yürüdüğünü, İstanbul'da kalabalık bir gençlik topluluğu huzurunda bizzat hikâye etmişti. Aynı şekilde, Şam'ın merkezinde bâzı câmilerde de **Sultan Abdülhamid Han**'ın hutbelerde adının okunduğu bizim de dâhil bulunduğumuz kalabalık bir hacı grubunun defaatle mesmuu olmuştur. İhtimal bunun başka misâleri de vardır.

İKİNCİ BÖLÜM

OSMANOĞULLARI'NIN VATANDAN ÇIKARILIŞI VE ACIKLI GURBET HAYATLARINDAN SAHNELER

I - OSMANOĞULLARI'NIN YURD DIŞINA ÇIKARILIŞI

A - BUNA SEBEP OLAN HÂDİSELERE KISA BİR BAKIŞ :

a) Millî Mücadeleye Tekaddüm Eden Günler :

Ondokuzuncu Y ü z y ı l a gelindiğinde târihte « T ü r k Ç a ğ ı » kabul edien Onaltıncı Yüzyıl gerilerde kalmış ve Dünya şartları bir hayli değişmiş bulunuyordu. Amerika çoktan keşfedilmiş ve Afrika'nın güneyinden dolaşılarak Hindistan'a ulaşılmıştı. Bu hâdiseler Hıristiyan Batı Âlemi'ni yeni ve çok büyük servet kaynaklarına kavuşturmuştu. Bu sûretle te'min olunan maddî imkânların, tâ Haçlı Seferleri'nden beri Venedik yoluyla şarktan ve kısmen de Endülüs'ten sağlanan ilim ve teknikle mezcedilmesinden büyük bir sanayi hareketi doğmuştu. Buna, - çeşitli iç ve dış âmillerin te'siriyle - ayak uyduramayan Osmanlı Devleti ise, Batı Âlemi karşısında bir « g e r i k a l m ı ş l ı k » durumuna düşmüş bulunuyordu. O'nun bu

menfi durumunu düzeltmek iddiasıyla bir takım tedbirlere tevessül edilmiş fakat bunlar, esâsa taalluku bulunmayan sathî ve şekilci birer değişiklikten ibâret kalmıştı. Ne yazık ki, mes'eleyi halle müsâid bir muhtevâya sâhip bulunmayan bu kifâyetsiz ve hatta çoğu yanlış tedbirlerin neticesi, birbirini kovalayan hazin mağlûbiyetlerle dehşetli bir aşağılık duygusu olmuştur. Bu sûretle dert ve dâvâlar daha da çoğalmış ve çok girift bir şekil almıştır. Zira, asıl gerekli olan sınâî teşebbüsler yerine, Tanzimat da dahil olmak üzere bir takım « I s l a h a t H a r e k e t l e r i » ne girişilmişti. Bunlarla tâkip edilen esas gâye de gayr-i müslimlerin hukukunu takviye ederek onlarla müslümanlar arasındaki farkları bertaraf etmekti. Nihayet bir gün geldi ki bütün bu haraketlerin neticesinde gayr-i müslimlerin, müslümanlardan da daha geniş haklara sahip oldukları ve âdeta imtiyazlı bir zümre teşkil ettikleri görüldü.

Bu menfî gidişe ciddi bir sûrette karşı koyan ve mânî olmaya çalışan gayretli bir Osmanoğlu **Sultan Abdülaziz** bir avuç mâcerâcı diktatörlük heveslisinin âni bir gece baskınıyla tahttan indirildi ve bir kaç gün sonra da câniyâne bir sûrette katlettirildi. Yerine **V. Sultan Murad** geçirildi. Bu genç ve tecrübesiz Pâdişah, devlete hâilevî bir son hazırlamak gayretleri içinde bulunan **Midhâd Paşa** ve arkadaşları tarafından daha şehzâdeliğinde « M a s o n l o c a s ı »na sokulmuş ve otuz üç dereceye kadar yükseltilmişti. [46]

O devirde siyonistler alabildiğine teşkilâtlanmış ve bir çok büyük devletin siyâsî mahfellerine hulûl etmiş bulunuyorlardı. Bu devletlerin başında İngiltere gelmekteydi. Hindistan'a sâhip bulunan İngiltere için güzergâhtaki « **M a l t a** » ve « **K ı b r ı s** » adalarıyla « **M ı s ı r** » ve « **I r a k** » yol emniyeti bakımından büyük bir stratejik ehemmiyeti hâizdi. Bunlardan Irak, fazladan olarak zengin « P e t r o l » kaynaklarana da sâhip bulunuyordu. İngiliz siyâsetinin, bu hususlara ehemmiyet atfederek dehşetli bir Türk - İslâm düşmanlığına sürüklenmesi daha ziyade siyonistlerin eseriydi. Zira Yahudiler, « F i l i s t i n » hâvâlisini ellerine geçirebilmek için buradan evveliyetle Osmanlı hâkimiyetinin

46 - Hatta Türk Mason Localarİ arasında « M u r a d L o c a s ı » adıyla O'na izâfeten kurulmuş bir Loca bile vardır

nez'ini zarûrî addediyorlardı. İngilizlerin girdikleri her yerde, milletleri parçalamak ve her parça arasında sun'î ihtilâflar ihdas etmek gibi bir taktikle hüküm sürdüklerini biliyorlardı. Bu sebeple Osmanlılardan sonra parçalanmış ve birbirleriyle uğraşır hâle getirilmiş olan Arapların elinden Filistin'i almanın mümkün ve daha kolay olacağını düşünmekteydiler. Buradaki İngiliz hakimiyeti muvakkat bir «geçiş devresi»ni teşkil edecekti.

Bu plân üzerinde yürüyen ve İngiliz siyâsetinin arkasına saklanan siyonistler, **Sultan Abdülaziz**'i hal'edip **Sultan V. Murad**'ı tahta çıkarmakla emelleri istikametinde dâhilden de çok mühim bir adım atmış oluyorlardı. Fakat O'nun kısa zamanda rahatsızlanarak tahtı **Sultan II. Abdülhamid**'e bırakmak mecbûriyetinde kalması düşmanın hesaplarını altüst etmişti. Zira yeni Padişah ender rastlanan bir zekâ, dirâyet ve uzakgörüşlülükle devlete oynanmak istenen oyunları derhal farketmiş ve bunun içte ve dıştaki fâillerini büyük bir isâbetle teşhis eylemişti. Henüz tahta yeni geçtiği bir devreye rastladığı için önleyemediği «Doksan üç Harbi»nin meş'um neticelerini vesile ittihaz ederek vatanı parçalayıp dağıtmak istikametindeki temayüllere ma'kes olan «Meclis»i ve orada yuvalanmış hâinlerin büyük bir kısmını bertaraf etti. İngilizler'in karşısına, şark siyâsetine imâle ettiği Almanlar'ı çıkararak Onları birbirlerine karşı rakip bir mevkie getirdi. Düşmanlarını, ülkesine karşı vâkî talep ve düşmanlıklarda birbirlerini baltalar veya firenler bir duruma sokmak sâyesinde devlet ve millete otuzüçyıl süren bir rahat nefes aldırdı.

Nihayet, değişen dünya şartları muvâcehesinde her gün biraz daha kuvvetlenen siyonizmin dahildeki kuklaları vasıtasile o da, tahtından indirilmek talihsizliğine uğradı. Öyle bir zamandaki, sanayi sahasında had bir şekil alan milletlerarası rekabet, bir «Cihan Harbi» ni âdeta kaçınılmaz bir duruma getirmiş bulunuyordu.

Eski Dünya'nın (Asya, Avrupa ve Afrika) en hayâtî ehemmiyeti hâiz merkezi kısmına sâhip ve hâkim olan Osmanlı Devleti'nin başına böylesine nâzik bir zamanda çoğu câhil ve hâin bir sergerde takımının

geçmesi büyük bir talihsizlik olmuştur. Zira « İttihad ve Terakkî Cemiyeti » adıyla siyasî bir teşekkül haline gelmiş bulunan bu gâfiller ve hâinler hizbi, tamâmen siyonist usûllerle ve onların emrinde faâliyet gösteriyorlardı. İç ve dış tahriklerle bir ihtilâflar kumkuması hâline getirilen memleketi âdetâ bir sırat köprüsü üzerinde mahâretle geçirmeye çalışan **Sultan II. Abdülhamid**'i bertaraf eden İttihad ve Terakki sergerdesi devleti birbiri arkasından Trablusgarp(1911), Balkan (1912) ve Cihan (1914) Harblerine sürükleyerek O'na hâilevî bir son hazırladılar. **Sultan Abdülhamid Han**'ın yerine geçen kardeşi, **Sultan Reşad** ise bir diktatörler grubu hâlinde icrâ-yı siyâset eden İttihad ve Terakki rüesâsının elinde âciz bir oyuncaktan başka bir şey değildi. Hudutsuz iyi niyetine rağmen böyle gâsıb ve cânî bir kadro ile uğraşabilecek müteaddî bir şahsiyyete mâlik değildi. Bu, sebeple, büyük bir talihsiz hükümdar olan halefi **Sultan Vahideddin**'e, artık cehennemî bir yangın yeri haline gelmiş bulunan vatanda alevlerle kuşatılmış bir taht bırakmıştı (4 Temmuz 1918). Ceplelerden üst üste mağlûbiyet haberleri gelmekte ve meş'um sonun yaklaşmakta olduğu hissolunmaktaydı.

b) Millî Mücâdele:

İşte bu ahval ve şerâit altında tahta çıkan **Sultan Vahideddin**, kuvvetle melhûz olan menfî neticeyi değiştirmek için hudutsuz bir gayret ve iyi niyetle işe koyuldu. İlk icraat olarak veliahtlığı zamanında birlikte Almanya'ya seyahet ettiği **M.Kemâl Paşa**'yı Suriye'deki yedinci ordu kumandanlığına tâyin etti. Fakat çok az bir müddet sonra bu

47- Gerçekten bilahere teklif edilen « Sevr sulh projesi »nin bu mahiyette olduğu görülmüştür. Bundan « proje » olarak bahsedişimiz sebepsiz değildir. **Sultan Vahideddin**'in o, **Sultan II. Abdülhamid**'e benzeyen keskin zekâsıyla « Mecelle-i Müsibet » adını taktığı bu sulh teklifini imza ve tasdik etmeyerek (Bkz: **Ahmed Reşid Bey** (H.Nâzım) - Gördüklerim, Yaptıklarım - İstanbul 1945 sh. 299) onun sâdece bir proje, halinde kalmasını sağlamıştır. O kadar ki; Sevr'den **M. Kemal Paşa**'nın Nutkunda ve **İnönü**'nün hatıralarında bile « proje » olarak bahsedilmektedir. (Tafsilât için bkz: **Kadir MISIROĞLU** - Lozân, Zafer mi, Hezimet mi? C. I, İstanbul, 1971 sh. 41 vd.)

cephede mâruz kalınan fecî mağlûbiyet, müttefiklerimizden Bulgarlar'ın münferid sulh akdederek kenara çekilmesi ve Almanlar'ın fiîlen yenik düşmesi gibi sebepler yüzünden 30 Ekim 1918 de mâhud « M o n d o r o s M ü t â r e k e n â m e s i »nin imzalanması önlenemedi. Ancak **Sultan Vahideddin** bu mütarekenin ileride nasıl tatbik edileceğini çok iyi kavramıştı. İçinde sûistimâle musâid madeler vardı. Bu sebeple onu müttefiklerin teklif ettikleri tarzda ve aynen kabul eden hükûmeti değiştirdi. Ama bu kâfi değildi. Başka çareler aramaya koyuldu. Bu sırada vatanı bu bâdireye sürükliyen İttihad ve Terakki reislerinin herbiri bir dış memlekete kaçmıştı. Durum çok nâzikti. Gerçekten az bir zaman sonra İstanbul da dahil olmak üzere aziz vatanımızın en kıymetli parçaları düşman işgâl ve istilâlarına mâ'ruz kaldı. Müttefikler kendi stratajik emniyetlerini ileri sürerek Mordros Mütârekenâmesinin yedinci maddesine istinad ediyorlardı. Sulh şartlarını da bu işgâl ve istilâlara meşrûiyet verecek bir biçimde teklif ve tanzim edecekleri muhakkaktı. [47]. Diğer taraftan Yunanlılar'ın İzmir'e Müttefiklerin müsaâdesiyle bir çıkarma yapacakları hakkında bir söylentiler duyulmaya başlanmıştı.

Sultan Vahideddin, ufukta beliren vahim tehlikelere karşı Anadolu da bir mukavemet hareketi düşünüp, bunu tepesindeki işgâl kuvvetlerine rağmen en dikkatli bir şekilde plânlandı. Bu cümleden olarak yâverlerinden **M. Kemal Paşa**'yı geniş selâhiyet ve imkânlarla teçhiz ederek Anadolu'ya gönderdi. İşte, yakın tarihimizde « M i l l î M ü c â d e l e » adı verilen Türk - Yunan Muhârebesi ve onun neticesi olan zaferin gerçekleşmesini sağlıyan hareketlerin ilki ve en ehemmiyetlisi budur. Bu da **Sultan Vahideddin**'in eseridir.

Ancak bu büyük, fakat talihsiz pâdişahın sonradan « K u v a - y ı İ n z î b â t i y e » nin te'sîsi ve mâhud « f e t v â »ların ısdarı gibi **M. Kemal Paşa** ve O'nun giriştiği mücadelenin aleyhinde görülen bazı davranışlarda bulunduğu görülmüştür. Fakat bunların birincisi düşmanını gözünü boyamaya mâtuf bir muvazaydı. [48] İkincisi ise bizzat düşman tazyikinin eseri idi.[49] Unutmamak gerektir ki, **M. Kemal**

48- Bkz: **Tarık Mümtaz GÖZTEPE** - Osmanoğulları'nın Son Padişahı Vahideddin Mütareke Gayyasında, İstanbul 1969, sh. 269 vd.

49 - Bkz: **Fevzi Çakmak**'ın T.B.M.M.'deki konuşmasından naklen **Kadir MISIROĞLU** - Kurtuluş Savaşında Sarıklı Mücahidler, İstanbul 1974, sh. 84 v.d.

Paşa Anadolu'ya gönderilirken bile İstanbul işgâl altında bulunuyor ve işgâl kuvvetleri herşeyi kontrol altında tutuyorlardı.Kendisine «Samsun ve havâlisindeki asâyişsizliği yerinde görüp gerekli tedbirleri almak» gibi gerçek maksadı setreden, bir vazife verilmiş ve yola çıkarılabilmesi için işgâl kuvvetlerinin muvafakatini almak mecbûriyeti hâsıl olmuştu.

Bizim burada maksadımız, **Sultan Vahideddin** devrinin son derece girift vukuâtını aydınlatmak değildir. [50] Ancak unutmamak gerektir ki; zaferden sonra Osmanoğulları aziz vatanlarından çıkarılırken bu hareketin esbab-ı mûcibesi olarak O'nun bazı davranışlarına istinad edilmişti. İşte bu sebepledir ki; O'nun devrinde vâki olup medar-ı ittiham ittihaz olunmuş bulunan bazı hâdiseler üzerinde durmak ve Osmanoğulları arasındaki husûsi durumunu, belirtmek istiyoruz.

Ancak bundan önce Millî Mücadelenin bir iki vasfına temas edelim.

aa) Millî Mücâdelenin dâsitânî şan ve şereflerle dolu olan umûmî Türk târihi içinde iddia ve ifâde edildiği kadar ehemmiyetli bir mevkiî hâiz değildir. Aşağı yukarı müsâvî kuvvetlerle Yunanistan gibi küçük bir devlete karşı gerçekleştirilmiştir. Ancak; memleketin harîm-i ismetinde cereyan ettiği ve çok büyük bir yıkım ve zarûret devresine rastladığı için mânevi değer ve ehemmiyeti çok büyüktür. İşte kanaatimizce onun üzerinde durulması gereken asıl ciheti budur. Yunanistan gibi takriben beş asır idâremiz altında yaşayan küçük bir devletin, Sakarya'ya kadar gelebilmesi, millî izzet-i nefsimizi ağır bir sûrette yaralamıştı. Bu ızdırabı buruk bir ifâde ile;

«Ankara'nın taşına bak,
Gözümüzün yaşına bak,
Biz Yunana esir olduk,
Şu tâlihin işine bak!...»

diyerek dile getiren halkımız, müyesser olan zaferle gurur ve haysiyetinin kurtulmasının derin sevincini yaşamıştır. Hakikaten Yunan'a maa-

---

50 - Bunu inşallah ileride kaleme alacağımız müstakil bir eserde gerçekleştirmeye çalışacağız.

zallah - yenilseydik, çok ayıp olurdu. Millî gurur ve izzet-i nefsimiz tâmir kabul etmez bir yara alırdı. Fakat yendiğimiz için de fazla övünmemizi - şahsen - yakışıksız bulmaktayız. Hele bayram üstüne bayram yaparak ve bu hâdiseyi mübâlâğalandırarak ulaşılmaz nâdir bir zafer gibi göstermek bilmem bizim gibi büyük bir millete ne kadar yakışır!... İhtimal bu hatalar, o hâdisenin yeniliğinden doğmaktadır. Ancak Millî Mücadele hakkındaki mübâlâğaların hepsini sırf bu sebeple izah mümkün değildir. Muhakkak ki bunların pek çoğu da daha sonra ortaya çıkan inkılâp hareketlerine mitolojik bir takviye sağlamak heves ve gayretlerinin eseridir. Gerçekten Millî Mücadele, elli yıldan beri, Tanzimatla su yüzüne çıkan « G a r b c ı l ı k C e r e y a n ı »nın takviyesi sadedinde -tâbir câizse- âdeta cömertçe harcanan bir sermaye olmuştur. Bu, Millî Mücadelenin mahdud bir kaç fâiline dâsitanî bir otorite izâfe edebilmek ve onların garbçılık istikametinde giriştikleri ve girişecekleri hareketleri gayr-i kabil-i münâkaşa bir psikolojik vasata mazhar kılmak içindi. Hâlâ devam eden bu taktiğin neticesi, bir takım dokunulmaz şahıs ve müesseselerin ihdasi ile içtimâî hayatımızda vâki azim değişikliklerin tahlilinde « s e v a b » hânesi yanına bir de « h a t a » hânesi açılmasını en ağır bir cürüm saymak olmuştur.

bb) Millî Mücadele bir veya birkaç ferdin değil, bütün bir milletin eseridir. Yediden yetmişe herkes, elinden geleni yapıştır. O öyle bir şahlanış devridir ki; âdeta - dağlar, taşlar bile ayni mukaddes gâyeye yönelmişti. Çünkü Türk Milleti'nin bin yıldır haşır neşir olduğu cihad gayreti ve islâmî vecdini tuğyan hâline getirmişti. Bu bakımdan denilebilir ki; zafer, sâdece İslâm'ın eseri olmuştur!... Ama netice?... O'nun üzerinde pek çok şey söylenebilir, fakat burası yeri değildir. Biz şimdi, Millî Mücâdele hakkında bu kadarcık bir beyanı kâfi addederek **Sultan Vahideddin**'in hususî durumunu kısaca izah edelim :

c) Sultan Vahideddin'in Husûsî Durumu :

Evvelce de temas ettiğimiz gibi Osmanoğulları'nın yurt dışına çıkarılmalarına sebep olarak **Sultan Vahideddin**'in bâ'zı hareketleri gösterilmiştir. İddialar doğru olsaydı bile, bu tard keyfiyetinin bütün

hânedân mensuplarını şumûlüne almasındaki garebet yine de izah olunamazdı. Zira hukukta vazgeçilmez umûmî kaidelerden biri de « c e z â l a r ı n ş a h s î l i ğ i » prensipidir.

Hakikatte bu, rejim değişikliğiyle alâkalı siyasî bir tedbirdi. Ancak mes'ele- ister istemez - bu şekilde vâ'z edilmemiştir. **Sultan Vahided-din**'den başlayan bir sövme ve karalama edebiyatı kısa zamanda bütün pâdişahları ve hatta bütün Osmanlı Târihini şumûlüne alan bir genişlik kazanmıştı. Hemen dâima bu hücûmların siklet merkezini **Sultan Vahideddin** teşkil etmiştir. Hâlâ mektep kitaplarına kadar -resmî veya ona yatkın bütün çevrelerde - O bir « v a t a n h â i n i » olarak tavsif edilmektedir. Aradan elli yıl geçtikten sonra olsun - siyasî endişelerle değil de - mücerred hakikat sevgisiyle şu suâli sorabilir miyiz: Acaba **Sultan Vahdeddin** hakikaten bir vatan hâini midir?...

Yakın târihin gerçekleri bütün vuzuhu ile ortaya konulabilmiş bulunsaydı, bugün böyle bir suâl va'zetmek dahi son derece yersiz ve haksız olurdu. Ne yazık ki; **Sultan Vahideddin** etrafındaki gerçekler hâlâ aydınlatılabilmiş değildir. Bu sebepledir ki bugün O'nun hakkında birbirini nakzeden birçok beyana rastlanılmamaktadır. Bizim gâyemiz de burada O'nun müdâfaasını yapmak değildir. Ancak O, vesile edinilerek koskoca bir hânedan ve hatta din ve târihimiz kötülenmek istendiği için bu mevzudaki gerçekleri de bir nebze tebâruz ettirmek istiyoruz.

Her rejim - biraz da haklı olarak - kendini yerleştirip oturtmak için önceki idâreyi sistem ve kadro itibâriyle kötülemek mecbûriyetindedir. Bunu bir dereceye kadar tabiî saymak gerekirse de haksız ve mesnedsiz bir takım ithamları ilânihâye devam ettirmekte ki insafsızlık âşikârdır. Düşünmek gerektir ki, aradan artık yarım yüzyıl geçmiştir. Bu rejim hâlâ benimsenmemişse ne zaman benimsenecektir.?! Muhakkak ki, Osmanoğullarına gösterilen bir alâkadan rejim hesabına fuzûlî bir endişeye kapılanların gerçek niyetleri, büsbütün başkadır. Onlar imân ve İslâm heyecanı veren şerefli mâzimizin üzerine - her nasılsa çekebildikleri - siyah şalın kaldırılmasından korkmaktadırlar. Onlar için **Sultan Vahiddedin** sâdece din ve tarihî tahkir ve tezyîfe imkân verdiği için hedef

seçilmektedir. Ama artık bu istismar da tükenmek üzeredir. Gerçekten hâlâ bayram nutukları ile ihticac edenler dışında O'nun aleyhinde bir beyanda bulunabilecek hiç kimse kalmamıştır. Zira son zamanda ortaya çıkan bir çok beyan ve vesika, O'nun aynen **Sulantan Abdülhamid** misalinde olduğu gibi tamamen ters tanıtılmış bir şahsiyeti bulunduğunu ortaya koymuştur. Bu beyanların sahipleri de çoğu **Sultan Vahideddin** ile birlikte o günün vak'aları içinde yaşamış kimselerdir. Bunlardan O'nun başkâtipliğinde bulunmuş **Ali Fuad Türkgeldi**'nin aşağı - yukarı resmî bir müessese olan « T â r i h K u r u m u » tarafından basılmış « G ö r ü p İ ş i t t i k l e r i m » isimli eseri bile tek başına O'nun beraatine yetecek delileri ihtiva etmektedir.

Bu muhterem görgü şâhidi O'nu **Sultan Reşad** ile karşılaştırırken :«...**Sultan Vahideddin** ise, bilâkis cin fikirli ve serîülintikâl olup yanına girince ruhundaki inbîsat ve inkıbazı gözlerinden hisseder ve bugün sizin canınızın bir sıkıntısı var derdi» [51] diyerek O'nun dirâyet ve liyakâtine şehâdet etmektedir. Aynı şehâdete devrin Dahiliye Nazırlarından **A. Reşit Bey** de katılmaktadır. Hatıratında ondan bahsederken :

«Tab'an oldukça zeki, fakat fazla müteennî ve mütereddittı. Diyebilirim ki; zihni idrâk ve intikalde serî, karar ve harekette batî idi» [52] demektedir.

Ali Fuad Türkgeldi gibi hem **Sultan Reşad**'ın ve hem de **Sultan Vahideddin**'in başkâtipliğinde bulunmuş olan **Lütfü Simâvî Bey** de O'nun dirâyet ve zekâsına dâir örnekler vermektedir. Değerli tarihçi **İsmail Hami Danişmend, Sultan Vahideddin**'in şehzâdeliği zamanında Almanya'ya yaptığı seyâhat dolayısiyle **Lütfü Simâvî Bey**'den şu bilgiyi nakletmektedir: «Bu seyâhat hakkında **Lütfi Bey** sadâret makamına gönderdiği bir raporda da: Müşârünileyh Hazretlerinin Viyana'ya vuku olan me'mûriyetlerinde devlet ve milletin şân-ü-şeref ve haysiyetini îlâ buyurdukları ve kendileriyle temasta bulunanlara

51 - **Ali Fuad TÜRKGELDİ** - Görüp İşittiklerim, Ankara 1954 sh. 274

52 - **Ahmed Reşid REY** - a.g.e. sh. 256

kıymetli bir hâtıra bıraktıklarını arzetmeyi bir vecîbe-i vicdâniyye addettiğinden bahsetmektedir. İşte bu «vicdânî» te'minattan dolayı **Lüfi Simâvî Bey**, İstanbul'a geldiği zaman Dahiliye Nâzırı **Tal'at Bey**, kendisine: Size bütün memketin emniyet ve îtimâdı vardır. Bu satırları başkası yazmış olsaydı inanmazdım. Demek ki; **Vahideddin Efendi** tahminimiz gibi değilmiş! diye, İttihatçıların onu, kendileri gibi dirâyetsiz ve zekâsız bir şey zannetmiş olduklarını itirâf etmiştir. Gene **Lütfi Bey**, Veliaht, **Vahideddin Efendi**'nin Almanya seyahatinden bahsederken: «Müşârünileyh Hazretlerinin meftûr oldukları nezâket, akl-u kiyâset ve evsâf-ı bergüzîde ise, İmparator Hazretlerinden bed' ile kendileriyle temasta bulunanlarca fevkalâde takdir olunmuştur, demiştir.» [53]

Sultan Vahideddin mevcud şartlara rağmen evvelce temas edildiği üzere - « S e v r »i tasdik etmeyerek O'nun sadece bir « p r o - j e » halinde kalmasını sağlamıştır. Hatta bu hususta etrafının baskılarına bile göğüs germiştir. Devrinin Dâhiliye Nâzırı **Ahmed Reşit Bey** bu mes'eleye temas ederken «Zâtı şâhanenin bu mûahedeyi **sadrazamın ibramına (yani zorlamasına) rağmen tasdikten sûreti kat'iyede içtinap ettiği şüpheden beridir.**» demektedir. 54

M. Kemal Paşa'yı Millî Kurtuluş Harekctini plânlaması için Anadolu'ya gönderen ve içinde bulunulan ağır şartlara rağmen bir kurtuluş çâresi arayan da yine O'dur. Hatta o kadar ki, bu hususta kendisine karşı vâki itirazları dahi dinlememiştir. Bunlardan biri olarak **Enver Paşa**'nın « **H a r b i y e N e z â r e t i** » antetli kâğıdı üzerine yazdığı ve **Sultan Vahideddin**'e gönderdiği mektup aynen şöyledir :

«**Harbiye Nezareti**

Mahrem

Velinemetimiz, sebeb-i hayâtımız, babamız, pâdişahımız, efendimiz Hazretlerine,

53 - **İsmail Hâmi DANİŞMEND** - a.g.e. C. IV. sh. 441

54 - **Ahmed Reşid REY** - a.g.c., sh. 299

Enver Paşa'nın M. Kemal Paşa'nın Anadolu'ya gönderilmesini önlemek için Sultan Vahideddin'e gönderdiği mektup.

Yapmış olduğum tahkikat neticesi evvelce arzetmiş olduğum veçhile **Mustafa Kemal'**in Anadolu'ya gönderilmesi bâdi-i felâketimiz olacaktır. İstanbul'da Kavaklık Sâdık, Kadıköylü Kemal ve Karaağaç Fişek Fabrikası Müdürü Kürt Bilâl vesâireden müteşekkil bir hey'et kurmuşlar. Fransız nakliye şirketlerinin ve bazı eşhasın maddî yardımları ile aleyhimize isyan hazırlamaktadırlar. Bendenizin hemen Rusya'ya hareketim farz olmuştur. **Mustafa Kemal'**i vâki davete icabet ettiremedim. Enver benim için **Yusuf İzzeddin'**e yaptığını bana da yapacak demiş. Emirlerinize intizardayım efendim hazretleri.

Tarih : **Enver**

Şifre (İmza)

21. 14 35

Sultan Vahideddini bu hususta telkin ve tesir altına almak ve bu suretle **M. Kemal Paşa'**nın Anadoluya gönderilmesini önlemeye çalışmak isteyen başka kimseler de vardır. Fakat o, bunların hiçbirini dinlememiş ve **M.Kemal Paşa'**yı her türlü imkânla teçhiz ederek Anadolu'ya göndermiştir. [55] O kadar ki, şahsî atlarını bile satmak sûreti ile sağlandığı kırk bin altını da O'na vermiştir.

Kıymetli tarihî araştırmaları ile tanınmış bulunan **Nihal Atsız Bey** O'nun hakkındaki görüşünü şöyle hülâsa etmektedir.

«**Altıncı Mehmed**» Osmanlı padişahlarının en talihsizidir. Bu yüzden kendisine hâin damgası vurulmuştur. Fakat hâin değil, bütün Osmanlı padişahları gibi vatanperverdir. Veliahdken Almanya'ya gittiği zaman Batı Cephesinde ateş hattı siperlerini gezmiş, herhangi bir umulmadık tehlikeye karşı başını eğmesi ihtar olunduğu zaman: «**Türk başı düşman karşısında eğilmez!**» cevabını vermiştir. Zeki ve otoriter bir padişahtı. ittihatçılardan nefret ediyordu.» [56]

«Mütârekede, «**Saltanat Şûrası**» nı toplayıp kısa bir hitabe ile ot-

---

55 - **Şeyhülislâm Mustafa Sabri** - İslâm'da İmamet-i Kübra, Yarın Gazetesi, 1 Teşrinisâni 1929 Gümülcine.

56 - **Nihal ATSIZ** - a.g.e. sh. 85

SULTAN VAHİDEDDİN

(1861 - 1926)

- Tahta geçtiği sırada -

urumu açtıktan sonra salonu terkederken sarsılmış, yanında bulunan **Veliahd Abdülmecid Efendi** (Son Halife) O'nun koluna girmeye mecbur olmuş ve gözlerinden yaşlar boşanan padişah: «Karı gibi ağlıyorum» demekten kendisini alamamıştır.

Niçin İstanbul'u terkedip de Anadolu'daki millî hareketin başına geçmediği sorulabilir. Sultan **Vahideddin** bunu yapamazdı. İstanbul'u bıraktığı takdirde düşmanlar, İstanbul'u bir daha Türklere geri vermezlerdi. Şehzâdeleri de millî harekctin başına yollıyamazdı.

İngilizlerin bunu bahâne ederek kendisini atmaları ve askerî işgâl altındaki İstanbul'u siyasî ve ebedî olarak işgâl etmeleri ihtimali vardı. İstanbul'u ve Hânedan'ı kurtarmak için baskılara katlanarak oturmuş ve Anadolu'da harekâta başlamaları için güvendiği kumandanları göndermiştir. **Kâzım Karabekir Paşa**'yı huzuruna kabul edip de bütün ümitlerin genç paşalarda olduğunu söyledikten sonra Anadolu'ya daha kimlerin gönderilmesini tavsiye edebileceğini sormuş. **Kazım Karabekir Paşa, Mustafa Kemal Paşa**'nın adını söyleyince bunu memnûniyetle kabul etmiş, zâten kendi yaveri olan **Mustafa Kemal Paşa**'ya büyük güveni olduğu için O'nu da huzuruna dâvetle konuşmuş ve Anadolu'ya giderek teşkilât yapması için kırk bin altın vermiştir. Bu paranın mühim kısmı eskiden beri beslediği değerli yarış atlarını satmak sûretiyle elde edilmiştir. **Altıncı Mehmed** iyi bir binici ve fıkıh bilgini idi.

Daha sonra millî harekete karşı takındığı tavırlar hep İngilizler'in baskısı ile olmuştur. Bunun hiçbir fiilî değeri olmadığını ve İngilizleri yatıştırmak için başka çâre bulunmadığını, gurbet yıllarında en yakınlarından birine söylemiştir. Gurbet felâketine büyük bir metânetle dayanan **Altıncı Mehmed**, kendisini tahtından eden **Mustafa Kemal Paşa** aleyhinde hiçbir söz söylemediği gibi söyletmemiştir de. « Bunun ilerde târih halledecektir» demiştir. Son günlerinde, yukarda zikredilen yakınına, artık vatana dönemeyeceğini söyledikten sonra: «Siz döndükten sonra benim bir vatan hâini olmadığımı anlatın» demiştir.» [57]

57 - **Nihal ATSIZ** - a.g.e. sh. 86

Değerli tarihçi daha sonra yine **Sultan Vahideddin** mes'elesine avdet ederek :

«**Altıncı Mehmed** henüz tarih olmamıştır. İngilizler'le iş birliği yaptığı hakkındaki sözler doğru değildir. Doğru olsa bile İngilizleri Türkiye işlerine karışmaya dâvet eden **Midhat Paşa** büyük bir vatan sever sayılırken **Altıncı Mehmed**'in ihânetle itham olunması garip bir haksızlıktır» [58] demektedir.

Ali Fuad Türkgeldi ise adı geçen eserinde O'nun vatanseverliğini gösteren çeşitli müşâhadesini nakletmektedir. Bunlardan sadece birini ibret için dikkatlerinize sunuyoruz.

«Ramazan içinde bir sabah Nişantaşı'nda kâin ikametgâhımda henüz yatakta iken uykudan uyandırılıp Yıldız Sarayı'nın yanmakta olduğunu haber verdiler. Derhal giyinerek ve komşumuz Serkarîn **Yaver Paşa** ile birleşerek yaya olmak üzere Ihlamur tarikiyle yola revân olduk. Saraya vürûdumuzda Harem-i Hümâyun'da **Sultan Reşat** merhûmun vefat ettiği fevkanî ahşap dâirede sabaha karşı elektrikten harik zuhûr ve Hünkâr'ın beytutet eylediği alt kattaki dâireye de sirâyet ederek az zamanda o cihette bulunan dâireler yanıp kül olmuştur. İngiliz donanmasının itfâiye takımı sevk edilerek külliyet miktarda su sıkılmak sûretiyle harikin devâir-i sâireye men-i sirâyetine çalışmakta idi. Vükelâdan ve memûriîn-i zâbıta ve belediyeden henüz gelen olmamıştı. Karşıdan harîkın zuhûrunu görüp en evvel yetişen Harbiye Nâzırı **Şevket Turgut Paşa** oldu. Zât'ı Şâhâne'nin nerede bulunduğunu sual ettiğimizde Harem bahçesinin nihayetinde Cihannûmâ Köşkün'de olduklarını haber verdiklerinden **Yâver Paşa** ile birlikte yanlarına giderek resm-i tâziyeti îfâ ettik.

Küçük mâbeynin ak sakallı kalleş bir bekçibaşısı vardı. O da gecelik kıyafetiyle arkamıza takıldı. Zât-ı Şâhâne arkasında gecelik entarisi ve üzerinde pardesü olduğu halde köşkün önünde ayakta duruyor ve eser-i telâş izhar etmiyordu. Bekçibaşı hizmet ve fedakârlığının derecesini göstermek maksadiyle hüngür hüngür ağlayarak câlî teessürler ibrâz ey-

58 - **Nihal ATSIZ** - a.g.e. sh. 90

lemeye başlayınca Hünkâr: «**Benim milletimin ocağı yanıyor; ben onu düşünüyorum; kendi evim yanmış, ne ehemmiyeti var?** dedi.»[59]

O'nun hakkındaki iddialara en derli toplu ve ikna edeci cevabı verenlerden biri de meşhur gazetecilerden **Nizameddin Nazif Bey**'dir. Bakınız ne diyor:

«Son sultanın memleket dışına kaçtığından bahsederler. Canı tehlikede olan bir adam, selâmeti firarda bulur elbette.

Hayatını tehlikede gören hangi hükümdar ve hangi kahraman âr- ı firara katlanmamıştır?

Enver Paşa Hazretleri mi? **Cemal Paşa** Hazretleri mi? **Talat Paşa** Hazretleri mi?

Yabancı sancağına sığınmış olmak da pek realist görüşlü bir itham sayılamaz. **İkinci Abdülhamid Han**'ın tahttan indirilmesinin asıl müsebbibi olan eski kölesi Sadrâzam **Şapur Sait Paşa** Hazretleri canının tehlikeye girdiğini sandığı anda İngiliz Sefareti'ne sığınmamış mıydı?

Meşrutiyet şampiyonu **Mithat Paşa**, İzmir Vâlisi olduğu halde, tevkif edilmekten korkarak Birinci Kordan'daki Fransız Başkonsolosluğu binasına, İkinci Kordon'daki araba kapısından gizlice dalıp iltica etmiş midir?

Osmanlı'da hükümdar, bir taçlı adam değildi. Osmanlı padişahları prenslere, krallara taç giydirmişlerdir; taçlarını koruduklan prensler, krallar da olmuştur, ama hiçbiri taç giymemiştir.

Osmanlı padişahlarının tacı yoktu.

Bizde padişah taç giymez, sadece kılıç kuşanırdı. Bütün orduların ve donanmanın başkumandanıydı. Başkumandan olduğu için de devletin başkanıydı.

Yanlış anlaşılmasın:

59 - **Ali Fuad TÜRKGELDİ** - a.g.e. sh. 227.

Devlet başkanı olduğundan kelli başkumandan değil!

Başkumandanlık yetkisi, padişahın vekâlet verdiği bir general tarafından değil, Büyük Millet Meclisi tarafından tâyin edilmiş bir meraşal tarafından kullanıldığı anda, zaten padişahlık fiilen ortadan kalkmış demekti. **Vahideddin Han**'ın memleket dışına çıkması ve saltanatı lâğveden kanun sadece formaliteyi tamamlamıştır.

Sözüm yabana, büyük imparator, büyük asker diye tanıtılan Birinci **Napoleon Bonapart**, sıkıştığı Fransa'dan canını kurtarak için Amerika'ya kaçmağa karar verince, Bellerofon kalyonuna sığınmamış mıydı?

Eh... Bu geminin grandi direğinde bir İngiliz amiralinin forsu dalgalanıyordu, kıçında da İngiltere Krallığının harb bandırası!...

...Ve Napoleon'un en büyük düşmanı İngiltereydi, Ve haşmetlû imparator hazretleri bu İngiliz harb gemisine sığındıkları anda Fransa ile İngiltere arasında henüz bir sulh de imzalanmış değildi. O, canını kurtarmak için böyle yapmış, **Vahideddin Han** da canını kurtarmak için Malaya adlı İngiliz zırhlısına binmiş.

Başka çâresi yok... Vâsıta bu.

Nitekim, İstiklâl Savaşı yıllarında Ankara Hükûmetinin Avrupa'ya gönderdiği mümessiller, Londra'ya gönderdiği murahhaslar da hep İtalyan, Fransız torpidolarıyla gidip gelirlerdi. Çünkü, bir Ankara taraftarını Anadolu'dan Avrupa'ya götürebilecek başka emniyetli vasıta yoktu. **Câmi Bey** hey'eti İtalya'ya giderken, **Bekir Sâmi Bey**'in başkanlık ettiği hey'et Londra'ya giderken Antalya'dan İtalyan torpidolarına binmişlerdir. Ve bu sıralar da biz İtalya ile de, Fransa ile de, tıpkı İngiltere'yle olduğumuz gibi kanlı, bıçaklı düşmandık.

Politika adamı da, her insan gibi, göz göre göre canını tehlikeye atmaktan çekinir. **Vahideddin Han** ile haşmetlû **Napoleon I.** arasında yaptığım kıyaslamada **Vahideddin Han** elbette daha şerefli bir durumdadır. Zira, Malaya'ya binerken eşsiz devlet hazinesinden bir kıl dahi almamak asâletini göstermiştir. Halbuki **Napoleon**'un İngiltere'ye sığınırken Bellerofon'a yüklettiği sandıklarda, Tuillöri Sarayı hazinesinden çaldığı dört buçuk milyon altın vardı. Bütün metresleri, bütün

piçleri ve yedi silsilesi rahat yaşamış rahat ölmüştür.

Bakkal hesabını ödeyemediği için tabutuna haciz konan bir **Vahideddin Han** elbette bu Fransız cihangirinden daha şerefli bir hâtıradır târihte...

Vahideddin Han'ın siyasî cephesi ne olursa olsun, kendisine şu iki hakkı tanımamak insafsızlık olur:

1- Anadolu'ya karşı İngiltere'den silâh ve askerî yardım aramamıştır.

2- Tahttan ayrıldıktan sonra, memleket dışında Türkiye'ye karşı hiç bir komplo yapmamıştır.

Târihçi, ileride yapacağı her tahlilde, **Vahideddin Han**'ın 1922 şartları içinde memleketten gidişini haksız bulmayacaktır.

Siyasî şartlar işâret ettiği anda firar bir politika faktörüdür. **Onaltıncı Lui**, Fransız İhtilâline kafa tutmak kahramanlığını gösterdiği için mi kellesinden olmuştur?

Hayır; kaçarken enâyice yakalandığı için... Rusya'nın **İkinci Nikola**'sı da kaçamadığı için yok olmuştur.

Fakat Almanya'nın mağrur Kayseri **İkinci Wilhelm,** Hollanda'ya kaçmış ve kurtulmuştur.

Avusturya - Macaristan'ın genç imparatoru **Şarl** kaçmış ve kurtulmuştur.

Bulgar Kralı **Ferdinand**, kaçmış ve kurtulmuştur.

İspanya Kralı **XIII. Alfons** kaçmış ve kurtulmuştur.

Yunanistan Kralı **Birinci Kostantin** kaçmış ve kurtulmuştur.

Afganistan Kralı **Amanullah Han** kaçmış ve kurtulmuştur.

Romanya Kralı **İkinci Karol**, kaçmış ve kurtulmuştur.

İran Şâhinşahı Âlâhazret-i Hümâyun **Muhammed Rıza Han Pehlevî** kaçmış ve kurtulmuştur.

Bunları söylemekten maksadım son sultanın canını kurtarmasını

tabiî bir hak olarak tanıdığımı bildirmekle beraber, O'nun siyasî hayatı ile diğer Osmanoğulları'nın vatandaşlık durumları arasında bir ilgi kurulamıyacağını da belirtmektir.

Bizde herhangi bir şehzâde hattâ ikinci ve birinci veliahdlar dahi politika içinde sayılamazlardı. Politik hüviyet, kılıç kuşanıp tahta oturmakla başlardı. Hânedanın öteki âzâsı ile bendegân arasında nihâyet bir asâlet farkı vardı. Hepsi sıradan adamlardı. Yazık olmuştur onlara, Memleket dışına çıkarılmalarına haklı gösterecek en ufak bir kusurları olmamıştı.»[60]

Biz de «Sarıklı Mücâhidler» isimli eserimizin giriş kısmında, - Türkiye'de ilk defa olarak - **Sultan Vahideddin** ve devrinin hâdiselerini tahlil ederek demiştik ki;

«**Sultan Vahideddin**'in vatanın kurtuluşuna memur ettiği **Mustafa Kemal**'e karşı gözüken sonraki tavır ve hareketlerini nasıl izah edebileceğimiz sorulabilir. Evvelâ şu husus bilinmelidir ki; **Sultan Vahideddin, Mustafa Kemal**'in saltanat ve Hilâfet'e bağlılık ifâde eden beyanlarına önceleri tamamen inanmıştı. Halbuki o, bu vazife ile Anadolu'ya gönderilmeden çok evvel Saltanatın da Hilâfetin de aleyhinde bir hissiyat taşımaktaydı. Bu husûsu, eski «Teşkilât-ı Mahsusa»cılardan **Albay Hüsameddin ERTÜRK**'e çok daha önce Akaretlerdeki evinde açıklamış bulunmaktaydı. Ayrıca **Mustafa Kemal**'in Samsun'a muvasalatından sonra Rus heyeti ile Havza'da yaptığı görüşmeyi de nakleden **Albay Hüsameddin ERTÜRK**, bu görüşmelerde de O'nun o gün için mevcud olan rejime karşı düşünceler taşıdığını ve Rus heyeti ile bu hususta anlaşmalar yaptığını beyan etmektedir.

Havza, **Mustafa Kemal**'in Anadolu'ya ilk ayak bastığı yer demektir. Daha ilk adımında Hilâfet ve Saltanat aleyhtarlığını - zımnî de olsa - ortaya koyunca, **Sultan Vahideddin** elbette kendisine cephe alacaktı. O'nun sırf şahsına karşı olan bu tavır ve hissiyatında da kendi

60 - **Nizâmeddin Nazif TEPEDELENLİOĞLU** - Hânedan ve Son Sultan, Yeni İstiklâl 30 Kasım 1966 tarih ve 277 numaralı nüsha.

zâviyesinden haklı sayılması gerekir. O, millî hareketin başına hânedandan birinin geçmesini arzu etmiş ve bu maksatla **Şehzâde Ömer Faruk Efendi**'yi Anadolu'ya göndermiş, veyahutda **Ömer Faruk Efendi**'nin re'sen Anadolu'ya gitmiş olduğu kabul olunsa bile, **Sultan Vahideddin**'in en azından bu harekete muvafakat etmiş olduğunun kabul edilmesi gerektir. Çünkü **Mustafa Kemal Paşa** tarafından geri çevrilerek İstanbul'a gönderilen **Ömer Faruk Efendi**'yi huzuruna çağıran **Sultan Vahideddin**'in O'na cevabı şu olmuştur:

« - Seni kabul etmiyeceğini biliyordum, oğlum! Fakat **Mustafa Kemal Paşa**'nın Saltanat ve Hilâfet'e karşı kötü emeller beslediği bir kere daha teeyyüd etti!..» demekle iktifa etmiştir. İzni veya muvafakati haricinde gitmiş olsaydı O'na ceza vermesi icab etmez miydi? Böyle buhranlı bir zamanda hânedana mensup bir şehzâdenin Anadolu'ya gitmesi, elbette ki; bir çok tefsir ve hâdiselere yol açabilirdi. Düşünüp taşınmadan yapılabilecek basit bir iş değildi.

Sultan Vahideddin'in millî hareketin başına geçmesi maksadıyla Anadolu'ya gönderdiği **Şehzâde Ömer Faruk Efendi** İnebolu'dan geri dönmüştü. Bunun sebebi de **Mustafa Kemal**'den aldığı şu siyasî (!..) telgraftı.

6/497 Makine başında

İnebolu'dan Şehzâde-i Necâbetpenâh Ömer Faruk Efendi **Hazretlerine**

«Telgrafnâme-i necâbetpenâhilerini kemâli memnûni-yetle aldık. Zâtı fahimânelerinin Anadolu'yu teşrif buyurmaları, emsali müssife-i târihiyye delâleti ile sâbit olduğu üzre erkân-ı saltanat-ı seniyye arasında bâzı sû-i telâkkiyata mahal verebileceğine ve vahdet-i tamme halinde bulunan efkâr-ı umûmiye-i milliyeyi yeniden teşevvüşe düşürmek sûretiyle de fevkalâde dâi-i mehâzır olacağı muhakkak olduğundan vatan ve milletin bütün hânedan-ı saltanat-ı seniyye erkânının hizmetlerinden istifâde edecekleri zamanın hulûlüne intizâren şimdilik İstanbul'da temdid-i ikâmet buyurmaları meftur oldukları muhabbet-i vataniyye iktizasından

görüldüğü maalihtiram arzolunur efendim...

27 Nisan 1337

Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi

Mustafa Kemal»

Bu telgrafın tarihine dikkat edilirse 27 Nisan 1337 (1921) olduğu görülür. Yani henüz hiç bir zafer kazanılmış değildir.»[61]

Sultan Vahideddin'in birçok meziyetleri yanında bir de efsânevî dürüstlüğünü belirtmek icap eder. Bir zamanlar « Altıncı Mehmed » sözündeki « altıncı » kelimesinden kinâye olarak altın seven bir adam mânâsı çıkarılmak suretiyle itham edilmiştir. Halbuki gerçek, bugüne kadar yazılıp söylenilenlerin tamamen aksinedir. Memleketten, biraz aşağıda anlatacağımız sebepler altında ve pek haklı olarak ayrılırken şahsî mirası mâhiyetinde babasından kendisene intikal eden herşeyi bile Hâzine-i Hümayun'a göndermiştir. Bu arada kendisinde bulunan musannâ ve mûrassa bir altın çekmeceyi de hazineye iâde etmiş olduğu çok sonra yapılan tahkikatla meydana çıkmıştır. Padişahlar resmen bir makbuz vermek sûretiyle Hazine-i Hümâyûn'daki her şeyi getirttirip yanlarında alıkoyabilirlerdi. **Sultan Vahideddin** isteseydi bu usulü tatbik etmek sûretiyle bütün Hazine-i Hümâyûnu beraberinde götürebilirdi. O, böyle yapmadığı gibi nezdindeki kıymetli eşyaları da oraya teslim edip daha evvel bunlar için verdiği makbuzu geri almak yolunu tutmuştur. Türkiye Büyük Millet Meclisin'ce daha sonra kurulan hesapları inceleme komisyonunun reisi **Salih Keçeci**'nin 3 Haziran 1951 tarihli Vatan Gazetesi'nde yayınlanan beyânatı **Sultan Vahideddin**'in dasitânî mâmuskârlığına bir hüccettir. Kızı **Sabiha Sultan**, babasının sadece elli bin Türk lirası kâğıt paraya mâlik olduğu[62] halde yurt dışına çıktığını bildirmiştir.

Sultan Vahideddin'in vatandan ayrılışından sonra hazine daire-

---

61 - **Kadir MISIROĞLU** - Kurtuluş Savaşında Sarıklı Mücâhidler - İstanbul 1969, sh. 66 vd.

62 - **İsmail Hâmi DÂNİŞMEND** - a.g.e. sh. 443.

sinde yapılan tespitler herşeyin yerli yerinde olduğunu, kıymetli bir iğnenin dahi O'nun tarafından götürülmediğini göstermiştir. Buna dâir tutulan zabıt, Topkapı Sarayı Müzesi arşivinde (35) numarada kayıtlı «Dâire-i Hazine-i Hümâyun'un İlmühaber ve Kuyûdat-ı Sâire Defteri»nde mahfuzdur. Halbuki kendisi 1926 yılında San Remo'da vefat ettiği zaman yüz yirmi bin lira borcu çıktığı için alacaklıları tarafından tabutuna haciz konulmuştur. Tahnit edilmiş cesedi ancak kızı **Sabiha Sultan**'ın bu parayı temin etmesinden sonra Şam'a naklolunarak Yavuz Selim Camiî Şerifi'nin avlusuna defnolunabilmiştir.»[63]

O'nun hakkındaki en doğru hükmü yine insaflı bir târihçi vermektedir:

«**Altıncı Sultan Mehmed Vahideddin** için «Vatan hâini» derler. Ben küçük bir ilâve yapacağım: «Vatanına ihânet ile idama mahkûm olup, yaşının çok ilerlemiş olması, Fransa'ya eski hizmetlerinin hatırlanması ve Fransa'yı sevdiğinden şüphe edilmemesi dolayısıyle ölüm cezası, müebbet kalebentliğe çevrilen **Mareşal Peten** gibi» diyeceğim.

Mâzileri çok temiz olan ve memleketleri felâket girdabına düştükten sonra işbaşına geçen, ağır mes'uliyetler yüklenen, yenik milletlerini daha fazla çiğnetmemek için nefret edilen, galip düşmanlara dostâne el uzatmak durumunda kalan, o kara bahtlı insanlar, milletlerin târihlerinde sigorta lâmbalarına benzerler. Kendilerinin yanması büyük tesislerin kurtulmasını temin eder.

Altıncı Sultan Mehmed Vahideddin'in tuttuğu yol, başta Topkapı Sarayı Hazinesi ile, müzelerimizde ve millî kütüphânelerimizdeki kıymetlerine baha biçilmez, en küçük bir parçası yerine konulmaz hazinelerimizin kahhar düşmanlar tarafından yağmasını önledi.»[64]

Bu mevzuda ortaya konulabilecek delillerden çok cüz'î bir kısmını

63 - Kadir MISIROĞLU - a.g.e. sh. 95

64 - Reşad Ekrem KOÇU - Osmanlı Pâdişahları - İstanbul 1960 sh. 439.

Şehzâde Ömer Faruk Efendi'nin Anadolu harekâtına katılmak üzere İnebolu'ya geldiğinde Mustafa Kemal'den aldığı telgraf.

nakledebildik. Ancak bu kadarı karşısında bile O'nun son derecede gayr-i müsâid şartlar içinde olmasına rağmen vatanın kurtuluşu için elinden gelen her şeyi yapmış bulunduğunu göstermektedir. Mâhud «Sevr Sulh Projesi»ni müzâkere etmek için memleketin bütün ileri gelenlerini dâvet ederek bir «Saltanat Şûrâsı» toplamıştır. Bu şûrâ sâdece bir tek muhâlife karşı topyekûn, «Sevr»in kabul ve tasdikini kararlaştırmıştır. Peki bunların hepsi de vatan hâini midir?... Bu tarzda itham edilmişler midir?!.. Hayır değil mi? Peki neden?!.. Çünkü içinde bulunulan şartlar onları mâzur gösteriyor değil mi?...

İşte ayni hakkaniyet ve nısfet ölçüleriyle **Sultan Vahideddin**'in menfi telakki olunan davranışlarını da mazur görmek lazim ve gereklidir. Saltanat Şurasını açmak üzere toplantı salonuna girerken teessüründen bayılan [65] ve oradan ayrılırken de göz yaşlarını tutamayarak: «Karılar gibi ağlıyorum!..» diyen [66] bir pâdişaha «hain» diyebilmek bilmem insaf ve vicdan ölçüleriyle ne derecede

65- **Sultan Vahideddin** ile birlikte vatanı terkederek San Remo'da vefat eden husûsî doktoru **Reşad Paşa** bir Fransız gazetesinde neşrolunan hatıratında aynen şöyle demektedir:

«Kendisi mühim anlarda bir kaç defa baygınlık geçimiş ve derhal müdâhaleye lüzum hâsıl olmuştu. Bunlardan bir tânesi, Sevr Muâhedesi şeriâtini ve metnini tetkik için teşekkül eden Şûra'yı Saltanat'a riyâset etmek üzere Muâyede Salonu'na girecekleri anda vukûa gelmişti. Sadrazam Damat **Ferid Paşa**, uzun süren ve telâşı mûcib olan baygınlıktan sonra içtimâın te'hirini istemiş, fakat Pâdişah, muvafakat etmemişti. Diğer bir baygınlık da, General **Harington**'u dâvet ederek bir gece içinde Malaya Zırhlısı ile İstanbul'dan müfârakat kararının İngiltere Devleti'nce kabul edildiğinin Yâver **Hamdi Paşa** tarafından arzı sırasında vukûa gelmişti.»

66- «... Bu mebhasi dereceden maksadım ise nutkun irâdını müteâkıp Hünkâr'ın meclisi terk ettiği bir sırada re'yul-ayn görmüş olduğum bir hâlini tasvirdir: Müşârünileyh meslisden çıkarak **Abdülmecid Efendi** de koltuğuna girerek, orta kattaki dâireyi husûsiyelerine avdet etmek üzere melûl ve mahzun bir halde servis merdiveninden inerken iki gözünden yaş akıp «Karılar gibi ağlıyorum!..» diyordu. (Bkz. **Ali Fuad TÜRKGELDİ** - a.g.e. sh. 215).

bağdaşabilir!...

Vatanından ayrılışını dillerine dolayarak «kaçtı», «firaretti» gibi sözlerle O'nu itham edenler bundan çok az bir müddet sonra hânedanın diğer bütün mensuplarının - uzak ve yakın akrabalarıyla birlikte - toptan yurt dışına sürüldüğünü neden unutuyorlar. **Sultan Vahideddin** biraz daha önce kendisi giderek hakarete uğramaktan kurtulduğu için mi hâin olmuştur? Yoksa bir İngiliz zırhlısına bindiği için mi?!. Peki ama, resmen sürülen diğer hânedan mensuplarını yurt dışına Türk nakil vasıtaları mı götürmüştür? Ne gezer!.. Kim ne vâsıta bulmuşsa onunla gitmiştir. Kundaktaki çocukları bile sürüldüğüne ve bunlara da ihâneti mutazammın bir fiil isnâdı kabul olmadığına göre bu tasarruf için medar-ı itham bir mesnet de aranmamış olduğu meydandadır. O halde, sanki **Sultan Vahideddin** yerinde otursaydı O'na dokunmayacaklarmış gibi fikir yürütmek astarı yüzüne uydurmağa çalışmaktan başka nedir?...

Son zamanlarda bir çok kıymetli yazarımız **Sultan Vahideddin**'in hakkını teslim eden yazılar yazmaktadırlar. Bunlardan biri de muhterem **Hüseyin Hilmi Işık**'tır. Bu değerli yazar, **Sultan Vahideddin**'in şahsiyeti ve devrinin hâdiselerini - tam bir Türk ve Müslüman - hassasiyet ve ölçüleriyle tahlil ettikten sonra aynen şöyle demektedir:

«... **Sultan Vahideddin Han**, ordunun silâhları alındığı, düşman filolarının Çanakkale Boğazı'nı aştığı, İmparatorluğu parçalamağa başladıkları bir zamanda halîfe oldu. Bir felâket olan Sevr Andlaşması'nı imzalamadı. Osmanlı ordusu olarak şahsını korumak için bırakılmış olan biricik taburu, Ayasofya etrafında sipere sokup Câmi'e çan takmak veya müze yapmak isteyenlere ateş ediniz!...» emrini verdi. Vatanın, düşman çizmesi altında kalan İstanbul'dan kurtarılamıyacağını anladı. Güvendiği paşaları Anadolu'ya gönderip, İstiklâl Harbini hazırladı. Anadolu'ya subay, cephâne, para kaçırdı.

«Kuva-yı İnzibâtiye» diye hazırladığı birlikleri de açıkça

gönderip, kumandanlarına, «Anadolu'daki kuvvetlere katılınız!...» diye gizli emir verdi. İstanbul'daki, işgâl ordularına sezdirmeden, Kuva-yı Milliyeyi kurdu ve kuvvetlendirdi. Bütün müslümanları cihâda dâvet etti. Büyük Âlim **Abdülhakîm-i Arvasî** buyurdu ki: «Beşiktaş'ta, Sinan Paşa Câmiinde vaaz edip çıkıyordum. Kapı önünde duran bir saray arabasından, kibar bir bey inip, **«El melikü yakraükes - selâm ve ye'dûke iletta'am» dedi. Yani, Sultan, sana selâm ediyor ve seni iftara çağırıyor, dedi. Araba ile saraya gittik. İstanbul'un seçilmiş vâizleri imamları çağrılmış idi. Mükellef bir yemekten sonra, ser müsâhib geldi. Sultanın selâmı var. Hepinizden rica ediyor. Anadolu'da kâfirlerle çarpışan kuva-yı Milliyenin gâlib gelmesi için duâ etmenizi ve Anadolu'daki mücâhidlere para, mal ve duâ ile yardım etmeleri, eli silâh tutanların onlara katılmaları için milleti teşvik etmenizi ricâ ediyor, dedi.** Bu emir üzerine çok kimseyi Anadolu'ya gönderdim. Çok yardım yapılmasına sebep oldum.»[67]

Bütün bu yazılıp söylenenlerden çıkan umûmî ve nihâî netice şudur ki, artık zaman, **Sultan Vahideddin**'in lehine işlemekte ve O'nun büyüklüğü her geçen gün biraz daha ortaya çıkmaktadır.

B - HİLÂFET'İN İLGÂSINA VE OSMANOĞULLARI'NIN YURT DIŞINA ÇIKARILMASINA MÜTEDÂİR 431 SAYILI KANUNUN HAZIRLANMASI, TBMM'DE MÜZÂKERESİ VE TATBİKATI

a) 431 Sayılı Kanunun Hazırlanması

Zaferden sonra toplanacak sulh konferansına hem Ankara Hükümeti hem de İstanbul hükümeti dâvet olunmuştu. Sadrazam **Tevfik Paşa** bu dâvet üzerine 27 Ekim 1922 tarihinde **M. Kemal Paşa**'ya bir tel-

67 - Bkz. **Hüseyin Hilmi IŞIK** - Seâdet-i Ebediye - İstanbul 1968 (6. Baskı) sh. 976 vd.

graf çekerek «elde edilen zaferin Ankara ile İstanbul arasındaki ikiliği ortadan kaldırdığını» bildirdi ve sulh konferansında birlik ve beraberliği sağlayacak bazı teklifler ileri sürdü. Fakat M. Kemal Paşa'nın artık bir İstanbul Hükümeti tanımak istememesi üzerine,«Saltanat» ve «Hilâfet»i birbirinden ayırarak Saltanatı lâğvetmek ve bu sûretle İstanbul Hükûmeti'ne son vermek yoluna gidildi. T.B.M.M.'de bu maksatla fevkalâde bir celse aktolundu. Dr. Rıza Nur ve seksen kadar arkadaşının imzaladığı bir takrir görüşülerek iki maddelik bir kanun kabul edildi.

«1 - Teşkilât-ı Esâsiye Kanunu'yla, Türkiye Halkı, hukuk ve hâkimiyet-i hükûmrânîsinin mümessil-i hakikisi olan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin şahsiyet-i mâneviyesini gayr-i kabil-i terk ve tecezzi ve ferağ olmak üzere temsile, bilfiil istimâle ve irâde-i milliyeye istinad etmeyen hiç bir kuvvet ve hey'et tanımamaya karar verdiği cihetle Misak-i Millî hudutları dahilinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmetinden başka şekli hükûmet tanımaz. Binâenaleyh Türkiye halkı hâkimiyet-i şahsiyeye müstenid olan İstanbul'daki şekli hükûmeti 16 Mart 1336'dan itibaren ve ebediyen tarihe müntakıl addetmiştir.

2 - Hilâfet Hânedan-ı Al-i Osman'a âid olup Halîfeliğe Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından bu hânedanın ilmen, ahlâken erşed ve eslâh olanı intihap olunur. Türkiye Devleti, Makam-ı Hilâfet'in istinadgâhıdır. Bu gün ve bu gecenin (2 Kasım 1922) bayram addi karargir olmuştur.»

Sulan Vahideddin gibi bir ptadişah'ın siyasî ikidardan mahrum bir Hilâfeti kabul etmeyeceği muhakkaktı. Nitekim az sonra Ankara Hükûmeti nâmına fevkalâde bir mümessil sıfatıyla İstanbul'a gelmiş olan Rafet Paşa Yıldız Sarayı'na giderek huzûra kabul olunmuştur. Padişah'a alınan bu kararı büyük bir nezâket ve hürmetle arzetmişse de Sultan Vahideddin:

« - Saltanatsız bir Hilâfeti, Hânedanımızın en âciz bir ferdinin bile kabul etmeyeceğinden emin olabilirsiniz, Paşa!...» diyerek görüşmeye

son vermiştir.

Devrinin en iyi hukukçıları kadar fıkıh bilen **Sultan Vahideddin** bu durumu İslâm fıkhının devlet reisine âid kaideleri ile kâbil-i telif görmüyordu. Hakikaten - eski tâbirle söylemek gerekirse - tehdidini ikaa kaadir olmayan bir halîfe, fıkhen halîfe sayılamazdı. Nitekim O, bu görüşte yalnız değildi. Bir misal vermek gerekirse, devrin Şeyhülislâm'larından **Mustafa Sabri Efendi** de O'nun gibi düşünüyordu:

«Hakikaten ne idi o, hükümetsiz Hilâfet!... Ahkâm-ı Şer'iyyenin icrâsına me'mur ve cismanî bir hükümet reisi olan Hazret-i Peygamber'in halîfesi ve vekili olacak zâtın elinden hükümeti alınınca, o zât, Cenab-ı Peygamber'in nesine vekâlet edecekti? Dolmabahçe Sarayı'nda ikâmete me'mur olmaktan başka **Abdülmecid Efendi**'ye bir vazife ayrılmamış olduğundan müşârünileyhin nasbolunduğu ve birbuçuk sene işgâl ettiği makam, kat'iyyen «Makam-ı Hilâfet» değildi. Dinî irşâdat tarzında uydurulan ve bir gün aslı çıkmadıktan başka şekli bile gösterilmeyen vezâif-i mev'ûd ise, ulemâya âid vezâiften ibâret olacaktı. Çünkü ulemâ da verese-i enbiya olmak cihetiyle bir nevî hilâfet ve vekâleti hâizdirler. Ulemânın hilâfeti ve hulefânın hilâfeti arasındaki fark, birinin elinde hükümet ve maddî kuvvet bulunarak diğerlerinde bulunmamasıyla hasıldır.»[68]

Muhakkak ki; bu durum, Hilâfet-i de kaldırmak istikametindeki asıl hedef için başvurulmuş geçici bir tedbirdi. Nitekim hâdiseler bu tarzda bir gelişme göstermiştir. Hakikaten aradan çok bir zaman geçmeden **Sultan Vahideddin**'i son derecede düşündüren ve endişelendiren bir hâdise oldu. Eski devrin en önde gelen nazırlarından biri olup Millî Mücadele'ye aleyhtar yazılarıyla tanınan **Ali Kemal Bey**, İstanbul'da yakalanıp zorla İzmit'e götürülmüş ve orada **Nureddin Paşa**'nın emriyle askerlere linç ettirilmişti. Saraya hergün **Sultan Vahideddin** için de iyi düşünülmediğini gösteren haberler gelmekteydi. Bu durumda

68 - Bkz. Şeyhülislâm Mustafa SABRİ - İslâm'da İmâmet-i Kübrâ, Yarın Gazetesi, nu: 34, Gümülcine 1928.

kendini emniyette hissetmiyen ve « H a l i f e » sıfatıyla hakarete uğramak veya binbir güçlükle düşmandan temizlenen vatanda yeni bir ihtilâfın zuhuruna âmil olmak istemeyen padişah, doğup büyüdüğü ve hükümdarı olduğu vatanından ayrılmak mecbûriyetinde kalmıştır. (17 Kasım 1922.) Esasen bir gün önce de TBMM O'nu hiyanet-i vataniye ile itham eden bir karar almıştı.

Bu hâdise üzerine Makam-ı Hilâfet'in inhilâl ettiğine hükmeden TBM Meclisince bu makama **Abdülmecid Efendi** seçilmiştir. **Abdülmecid Efendi** - ileride tafsil edilecek olduğu üzere - Kuva-yı Millîyeye taraftarlığını işgâl kuvvetlerinin gözü önünde -alenen ve defaatle ifâde etmiş bir şahsiyetti. **Sultan Vahideddin**'le O'nun arasında çok büyük farklar vardı. San'atkâr ruhlu bir adamdı. Tebellür etmeye başlayan yeni siyâsetin perde arkasını ve nihaî hedeflerini kavrayabilecek bir kimse değildi. İşgâl altındaki İstanbul'da **Sultan Vahideddin**'in durumundaki nezâketi hesaba katmadan O'nun bazı davranışlarını alenen tenkid etmiş ve Kuva-yi Millîye lehinde beyanatlar vermişti.[69] Hatta bir ara Ankara'ya gitmesi bile mevzubahs oldu. O da

69 - Hattâ son Halife **Abdülmecid Efendi** vatanından ayrıldıktan sonra bile Ankara Hükümeti ve **M. Kemal Paşa**'nın icraatini desteklemekten geri kalmamıştır. Gerçekten Mısır'da **Hafız İsmail Efendi** adında bir şahıs tarafından çıkarılan « M ü s â v a t » isimli gazete **Abdülmecid Efendi**'nin bir nevî nâşir-i efkârı idi. Böyle olduğu halde Türkiye'de girişilen inkilâp hareketini göklere çıkarmakta ve bu yüzden antikemalistlere son derecede hâşin bir şekilde çatmaktaydı. 1928 yılında bu tutum o kadar ifrat bir şekle dökülmüştü ki; O'nu **Abdülmecid Efendi**'ye şikâyet ve bu neşriyatta O'nun rızası olup olmadığını sormak mecbûriyetinde kalınmıştır. Ancak şayan-ı dikkat olan şudur ki, «**Zeki Paşa Zâde Ali Rıfkı Bey**» imzâsıyla neşredilen bir açık mektupta son derecede câlib-i dikkat bir ifşaat yer almış bulunmaktadır. Şöyle ki; mektub sâhibi:

«Merhum ve mağfur **Sultan Vahideddin**'den sonra Makam-ı Hilâfet'i işgal buyurup biraz sonra da düşman-ı din-i mübîn Kemalistler tarafından bizim gibi envâ-ı hakarâta ma'ruz kaldığınızı görünce, bir zamanlar **Mustafa Kemal**'e kaçacağınız endişesiyle Halife-i meşrûa'nın sizi sarayınıza hapsettiğini bizzat âcizlerinin de tevkif eden zabitan meyânında bulunduğumu unutmak isteyerek sizi de selefiniz gibi mağdur bir Pâdişah telâkki etmeye çalışmıştım.» diyor ve soruyor:

bunu istiyordu. Millî harekâtın başına hânedandan birinin geçmesini istemiyen İngilizler O'nu göz hapsine almışlardı. Ankara'ya karşı zahiri bir aleyhtarlık tavrı takınan **Sultan Vahideddin** de **Abdülmecid Efendi**'nin Anadolu'ya geçmesinden endişe etmiş ve bu hususta gerekli tedbirleri almıştı. Hakikaten ikisi arasında daha o zaman bir görüş ayrılığı belirmişti. **Sultan Vahideddin** Ankara'daki icraâtın nereye varacağını çok iyi takdir ve tâyin etmişti. Fakat vatanın düşmandan temizlenmesi için her şeyi sabır ve tevekkülle karşılıyordu.

Hakikaten Saltanat ilgâ edilirken sâdece iki kişinin muhalefet ettiği görülmüştü.[70] Zira bu mes'eleyi müzakere eden müşterek (Şer'iyye, Adliye, Esas Teşkilât) encümende **M. Kemal Paşa** matlub olan neticeye varmak için icâbında kan akıtmaktan bile çekinmiyeceğini ortaya

---

«Böyle her satırı bir evvelkini tekzib eden ve cinnet derecesine varan bir hamâkatle her fazilete hücum eden bir gazetenin halife tahsisâtiyle intişar ettiği şâyiası Mısır meyhanelerinden sokaklara sızarken herhangi bir tekzibe ma'ruz kalmazsa bilemeyiz ki; bu seyyiat yalnız « M ü s â v â t »a mı münhasır kalır? (Bkz. Açık Arîza - Abdülmecid Efendi Hazretlerine - Yarın Gazetesi, Nu: 46, Gümülcine 1929).

Bir müddet sonra « E l - E h r a m » gazetesine (27 Aralık 1929) bir beyânat veren **Abdülmecid Efendi**, Türkiye'nin 1. Cihan Harbi'ne girişinde muhâlif olduğunu beyandan sonra:

"Harbde Türk kuvvetleri kırılınca **Mustafa Kemal**'in ilân ettiği cihâd-ı vatanîyi desteklemiştim» diyor ve ilâve ediyordu:

«Sulh-i münferid temini için **Franklen Buyyon**'u Ankara'ya ben gönderdim. Diktatörle de halkı kafile kafile tehcire başlayıncaya kadar temâsı muhâfaza ettim.» Bu beyanatı ele alan **Rıfkı Bey** bu defa, bir kere daha **Abdülmecid Efendi**'nin Halife sayılamıyacağını beyan ve bunun kendince delillerini tadâd eylemektedir. (Bkz: **Rıfkı** - **Abdülmecid Efendi**'den Halîfe Olur Mu? Yarın Gazetesi, Nu: 59 Gümülcine 1930)

70 - Bu takrir okunduktan sonra ciddî olarak muhâlif vaziyet alanların başında iki zat göründü. Bunlardan biri Mersin Meb'usu bulunan Miralay **Selâhaddin Bey**'dir. İkincisi, İzmir'de asılan **Ziyâ Hurşid**'dir. Bunlar Saltanatın lâğvolunmaması kanaatinde bulunduklarını vâzıhan izhar ettiler.» (Bkz. **M. Kemal Paşa** - Nutuk, Ankara 1927, sh. 421).

koymuştu.[71]

Esasen ayni kararla birlikte İstanbul'daki hükûmet Erkânının «Hıyânet-i Vataniye Kanunu'na istinâden tecziyelerinin istendiği» de görülmüştür.[72]

Bütün bunlar, Saltanat ve Hilâfeti birbirinden ayırarak, birini lâğvedip diğerini muhafaza etmenin, uzun sürmeyecek bir « geçit devresi »nden ibaret olduğunu[73] anlamaya kâfiydi.

---

71 - Üç encümen bir odada içtima etti. Riyasetine **Hoca Müfid Efendi**'yi intihab eyledi. Mes'eleyi müzâkere etmeye başladılar. Şer'iyye Encümenine mensup hoca efendiler. Hilâfetin Saltanat'tan münfak (ayrılmış) olamıyacağını, ma'ruf safsatalara istinad ettirerek, iddia ettiler. Bu müddeiyatın cerh ve nakzında ser-best idâre-i kelâm edenler, ortaya çıkar görünmediler. Biz, çok kalabalık olan aynı odanın bir köşesinde münâkaşayı dinliyorduk. Bu tarzda müzâkerenin maksud neticeye iktiranına intizar etmek, beyhude idi. Bunu anladık. Nihâyet müşterek encümen riyâsetinden söz aldım. Önümdeki sıranın üstüne çıktım. Yüksek sesle, şu beyânatta bulundum. «Efendim» dedim. «Hâkimiyet ve Saltanat hiç kimse tarafından hiç kimseye, ilim icâbıdır diye, müzâkere ile, münâkaşa ile verilmez. Hâkimiyet, saltanat kuvvetle, kudretle ve zorla alınır. Osmanoğulları, zorla Türk Milletinin hâkimiyet ve saltanatına va'zı-ul-yed olmuşlardı. Bu tasallutlarını altı asırdan beri idâme eylemişlerdi. Şimdi de, Türk Milleti bu mütecâvizlerin hadlerini ihtar ederek, hâkimiyet ve saltanatını, isyan ederek kendi eline bilfiil, almış bulunuyor. Bu bir emrivâkidir. Mevzuu bahs olan, millete saltanatını, hâkimiyetini bırakacak mıyız, bırakmıyacak mıyız, mes'elesi değildir. Mes'ele zâten emrivâki olmuş bir hakikati ifâdeden ibârettir. Bu behemehal, olacaktır!... Burada ictima edenler, Meclis ve herkes mes'eleyi tabiî görürse, fikrimce muvâfık olur. Aksi takdirde, yine hakikat usul-i dâiresinde ifâde olunacaktır. Fakat ihtimal ba'zı kafalar kesilecektir!» (Bkz. **M. Kemal Paşa** - Nutuk, Ankarà, 1927, sh. 422)

72 - **M. Kmal Paşa** - a.g.e. sh. 421

73 - «Efendiler!.. Saltanat devrinden, Cumhûriyet devrine geçebilmek için cümlenin mâ'lûmu olduğu veçhile, bir intikal devresi yaşadık. Bu devrede iki fikir ve içtihad, birbiriyle mütemâdiyen mücadele etti. O fikirlerden biri, saltanat devrinin idâmesi idi. bu fikrin taraftarlarını sarih idi. Diğer fikir, saltanat idâresine hitam vererek idâre-i cumhuriye te'sis eylemekti. Bu, bizim fikrimizdi. Bizim fikrimizi sarih söylemekte mahzur görüyorduk. Ancak nokta-i nazarımızın kabiliyet-i tatbikiyesini mahfuz bulundurup salta-

Fakat **Abdülmecid Efendi** bu işlerin adamı değildi. Bu sebeple **M. Kemal Paşa**'nın -ileride dercedilecek olan- 19 Teşrinisâni 1338 tarihli mektubunu hüsni telâkki ederek 24 Kasım 1922 de Topkapı Sarayında yapılan biat merâsimi ile Makam-ı Hilâfete geçti. Bu merâsimde **Refet Paşa** ile **Hoca Müfid Efendi**'nin de dahil olduğu, meb'uslardan müteşekkil bir heyet de hazır bulunmuştur. Ancak yeni Halifenin hiç bir hareket serbestisine mâlik olmadığı derhal ortaya çıkmıştır. Gerçekten **M. Kemal Paşa**, İstanbul'daki mümessili **Refet Paşa** vasıtasıyla **Abdülmecid Efendi**'ye şu emirleri tebliğ ettiriyordu:

1 - Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kendisini Hilâfet'e intihabından sarahaten beyan-ı memnûniyet olunacaktır.

2 - **Vahideddin Efendi**'nin tarz-ı hareketi mufassalan takbih edilecektir.

3 - Teşkilât-ı Esâsiye Kanunu'nun onuncu maddesine kadar olan mevaddı muhteviyatı tarz-ı münâsipte ve mühim mâ'nâ ve müfâdı aynen zikredilmek sûretiyle Türkiye Devleti'nin ve Büyük Millet Meclisi'nin ve Hükûmetinin mâhiyet-i mahsusası ve usûl-i idâresinin Türkiye halkı ve bütün İslâm Âlemi için enfâ' (en faydalı) ve evfak (en muvafık) olduğu zikr-u tespit kılınacaktır.

4 - Türkiye millî halk hükûmetinin hıdemat-ı mesbûka ve mesaî-yi meşkûresinden takdirkârâne bir lisan ile bahsolunacaktır.

5 - İşbu beyannâmede nukat-i mesrûdeden (serdedilen noktalardan) ma'da, siyasî addedilebilecek bir nokta ve fikir dermeyan edilmiyecektir.[74]

---

nat taraftarlarının fikirlerini tatbik sahasından uzaklaştırmak mecbûriyetinde idik. Yeni kanunlar yapıldıkça bilhassa teşkilât-ı esâsiye kanunu yapılırken, saltanat taraftarları Pâdişah ve Halifenin hukuk ve selâhiyetinin tasrihinde ısrar ederlerdi. Biz bunun zamanı gelmediğini veya lüzum olmadığını beyan ederek o ciheti meskût bırakmakta fâide görüyorduk.

İdâre-i devleti, cumhûriyetten bahsetmeksizin, hâkimiyet-i milliye esasâtı dâiresinde, her an cumhûriyete doğru yürüyen şekilde temerküz ettirmeye çalışıyorduk.» (Bkz. M. Kemal Paşa - a.g.e. sh. 507 - 508)

74 - M. Kemal Paşa - a.g.e. sh. 424 - 425

Refet Paşa, verdiği 19 Kasım 1922 tarihli cevapta, yeni Halife'nin, imzasının üstüne « H a l i f e - i M ü s l i m î n v e H â d i m - ü l - H a r e m e y n » ünvânını kullanmak, Cum'a günleri « s e l â m l ı k r e s m i n e ç ı k m a k », Fâtih'e âid olduğu söylenen şekilde « s a r ı k s a r m a k » ve Âlem-i İslâm'a karşı neşri istenen beyannâmenin bir de arapçasını neşretmek talebinde bulunduğu ve **Sultan Vahideddin**'i takbih hususunda mâ'zur görülmesini[75] istediği bildirilmişti.

Burada câlib-i dikkat olunan şudur ki, **M. Kemal Paşa**'nın mukabil cevabında **Abdülmecid Efendi**'nin « F a t i h ' i n S a r ı ğ ı » yerine « r e d i n g o t » giyebileceği bildirilmiştir.[76] Nihayet, Halifenin, kendisinin Makam-ı Hilâfet'e seçildiğine dâir **M. Kemal Paşa** tarafından çekilen telgrafta « H a l i f e - i M ü s l i m î n » yerine « H a l i f e - i R e s u l u l l a h » tâbirini kullanmış olması imzasını da « A b d ü l m e c i d b i n A b d ü l â z i z H a n » tarzında yazması uzun münakaşa ve müzâkerelere sebep teşkil etmiştir. Bununla Saltanat fikrinin zâil olmadığı ileri sürülmüştür.[77]

Bundan bir müddet sonra, « H i l â f e t M e s e l e s i » nisbî bir sûrette yatışmış ve bu mes'ele etrafındaki münâkaşaların azalmış olduğu görüldü. Zira Halife **Abdülmecid Efendi**, Ankara'dan verilen bütün emirlere uymuş ve fazladan olarak da **Sultan Vahideddin**'i defaatle ve hiç yakışık almayan kelimelerle takbih etmişti.[78]

Bu esnada 21-27 Aralık 1922 tarihinde toplanan « H i n d H i l â f e t

75 - **M. Kemal Paşa** - a.g.e. (Vesikalar kısmı) 266 numaralı vesika.

76 - Bkz. **M. Kemal Paşa** - a.g.e. 425 vd.

77 - a.y.

78 - **Sultan Vahideddin**'in vatanı terkedişini haksız bulanların, o zaman bütün gazetelerde yayınlanan bu beyanlarla **M. Kemal Paşa**'nın mâruf Nutku'nun 423. sahifesinden itibaren O'nun için « S e f i l » « a d î m a h l û k » gibi yakışıksız kelimelerle lebâlep ifâdelerini dikkat ve insafla okumalarını tavsiye ederiz. Gerçi bunlar O'nun vatandan ayrılışından sonradır. Ama alâkadarların, o'nun hakkındaki niyet, fikir ve hissiyatlarını tespite yarayan son derecede ehemmiyetli vesikalardır.

Konferansı» **Abdülmecid Efendi**'nin Halifeliğini tasdik ve kabul eylemiş ve az bir zaman sonra da yine Hind Müslümanları tarafından **M. Kemal Paşa**'ya «Müncî-i Hilâfet» yâni Hilâfet'in kurtarıcısı ünvânı tevcih edilmişti. (3 Ocak 1923) Sâdece Ankara'da 15 Ocak 1923 tarihinde Afyon Mebusu **Şükrü Hoca** (Çelikay)nın yazdığı[79]) «Hilâfet-i İslâmiye ve Büyük Millet Meclis» isimli broşür dağıtılmıştı ki, bunda T.B.M.M.'nin Hilâfet'i Saltanattan tefrik ederek onu siyasî iktidardan mahrum ve sırf lâfzî bir müessese haline getiremiyeceği ileri sürülmüştür.

Nihayet 15 Nisan 1923 tarihinde çıkarılan 334 sayılı «Saltanata Âid Propagandaların Men'ine Dâir Kanun»la bu mes'ele kapatılmak istenmiştir.

Ancak 29 Ekim 1923 te ânî bir sûrette «Cumhuriyet» ilân edilince Hilâfet ve Halifenin durumu yeniden günün mes'elesi hâline geldi. Gazetelerde Halife'nin istifâ edeceğine dâir haberler çıkmaya başladı. Bizzat **Abdülmecid Efendi** tarafından yalanlanan bu dedikodular üzerine, eskidenberi «meşrûtî» bir idâreye taraftar olduğu bilinen İstanbul Barosu Reisi **Lütfi Fikri Bey**, 19 Kasım 1923 tarihli Tanin Gazetesi'nde bir «Açık Mektup» yayınlıyarak bunda, Halifeden istifâ etmemesini talep etmiş ve ertesi gün, kendisini tenkid eden Akşam Gazetesi Başyazarı **Necmeddin Sâdık Bey**'le aralarında Hilâfet mevzuunda bir münâkaşa başlamıştı.

Hakikaten **Rauf Bey** gibi; Cumhuriyetin çok ânî bir sûrette ilân edilmiş bulunduğu yolunda bazı beyânlar vermek suretiyle bu münakaşalara dahil olan başkaları da olmuştur.

11 Kasım 1923 tarihli Tanin Gazetesinde «Halifenin vazife ve Selâhiyetlerini gösteren bir kanun çıkarılmasının lüzûmu» üzerinde durulmuştur.

İşte tam, İstanbul gazetelerinde Cumhuriyetin aceleye getirilerek ilân

79 - Rahmetli **Eşref Edip Bey**'in bize şahsen anlattığına nazaran bu broşür **Şükrü Çelikalay** tarafından değil, kendisi tarafından yazılmış, fakat, üzerine meb'us olması sebebiyle O'nun ismi konulmuştur.

edildiği iddiaları ve Halife'nin durumu etrafındaki münâkaşaların haretlendiği sırada (5 Aralık 1923) Tanin ve İkdam gazetelerinde « İngiltere İslâm Cemiyeti » adına Ağa Han ve Emir Ali imzalarıyla Başvekil İsmet Paşa'ya gönderilmiş 24 Kasım 1923 tarihli bir mektubun tercümesi yayınladı. Bunda « Hılâfet Makamı'nın muhafazası ve hattâ takviyesi ve Halifenin şeref ve nüfuzunun iâdesi gerektiği » üzerinde duruluyordu.

Bu neşriyat üzerine, 8/9 Aralık 1923 gecesi TBMM'nde aktedilen bir celsede İstanbul'a Cebelibereket Meb'usu İhsan Bey'in (Topçu İhsan) riyâsetinde « İstiklâl Mahkemesi » gönderilmesi kararlaştırıldı.

15 Aralık 1923 tarihinde Fındıklı'daki eski Meclis-i Meb'usan binasında faaliyete geçen bu mahkeme, **Hüseyin Cahid, Ahmed Cevdet, Velid Bey** gibi mevkûfen muhâkeme edilmekte olan bâzı gazetecileri kasd-ı cürmîleri olmadığı esbab-ı mucibesiyle beraat ettirmiş, fakat **Lütfi Fikri Bey**'e beş sene hapis cezası vermişti.[80]

Bu sûretle « Hilâfet Mes'elesi » etrafındaki muhâlefet sindirilince sıra O'nu ilgaya gelmiş oluyordu.[81] Mecliste, bütçe müzâkereleri esnâsında Hânedan tahsisatı ve « Şer'iye » ile « Evkaf » vekâleti bütçeleri üzerinde görüşülürken **Vasıf Çınar** Hilâfet'e ve Halife'ye hücûm ederek « Yüksek Meclis'in tasdik edeceği bütçede Hilâfetin yeri olmadığı » görüşünü ileri sürdü. Hakikatte **M. Kemal Paşa** bir ay önce re'sen Hilâfet'in il-

---

80 - **Lütfi Fikri Bey**'in bu cezası az bir müddet sonra TBMM tarafından afvedilmiştir.

81 - Hilâfetin ilgasına tekaddüm eden günlerdeki münakaşaları «LOZAN» hakkındaki eseremizin III. cildinde uzun uzâdıya tafsil etmiş bulunduğumuzdan burada kısaca nakletmek yolunu tercih ettik. İsteyenler şu kaynaklardan geniş malûmat alabilirler.:

Nevsâl-i Millî (1923) sh. 176. vd. - **Dr. Ziya Göğem** - Halit Beğ C. I. İstanbul 1954 sh. 231. vd.

Hasan Rıza SOYAK - Atatürk'ten Hatıralar C. I. İstanbul 1973 sh. 191 vd.

gasına karar vermiş bulunuyordu.[82] Bütçe müzâkereleri bunun için münâsip bir vesile olarak seçilmişti. **Vâsıf Çınar**'dan sonra konuşan Mazhar Müfid de Hilâfet'in kaldırılmak istendiğini, şüphe ve tereddüde yer vermeyecek bir sûrette ortaya koymuştu. Nihâyet, 1 Mart 1924 tarihinde Meclis'te okuduğu nutukta buna temas eden **M. Kemal Paşa** tutulacak yolu kat'î olarak göstermiş oldu.[83]

Ertesi gün toplanan Halk Fırkası Meclis Grupu;

aa - Siirt Meb'usu **Halil Hulki Efendi** ve arkadaşlarının teklif ettiği « Ş e r ' i y e », « E v k a f » ve « E r k â n - ı H a r b i y e - i U m û m i y e » Vekâletlerinin lâğı,

bb - **Vasıf Çınar** ve arkadaşlarının teklif ettiği « T e v h i d - i T e d r i s a t ».

ve;

cc - Urfa Meb'usu **Şeyh Saffet Efendi** ile elli üç arkadaşının teklif ettiği « H i l â f e t ' i n i l g â s ı v e H â n e d a n ' ı n y u r t d ı ş ı n a ç ı k a r ı l m a s ı »na dâir müzâkere ve kanunları kabul

82 - « 1340 (923) senesi iptidâsında büyük mikyasta, bir ordu harb oyunu yapmak tekarrur etmişti. Bu harb oyununu İzmir'de yapacaktık. Bu münâsebetle 1340 Kânunusâni

(Ocak) iptidasında İzmir'e gittim. Orada iki ay kadar kaldım.

Hilâfetin'in lâğvı zamanı geldiğine orada iken hüküm vermiştim.» (Bkz. **M. Kemal Paşa** -a.g.e. sh. 511)

83 - Gerçi bu konuşmada « H i l â f e t » kelimesi telâffuz edilmiyordu. Ama adı verilmeden O'na hücum ediliyordu. Esâsen buna hacet de yoktu. Zira Makam-ı Hilâfete birgün evvel dolu dizgin hücum eden **Vasıf Çınar** da **Mazhar Müfid** de böyle ehemmiyetli bir mes'eleyi O'nun emir ve tensibi hâricinde ortaya atamazlardı. Hazırlık o kadar tamamdı ki bir gün sonra, TBMM'de **Şeyh Saffet Efendi**'nin teklifinin hiçbir değişikliğe uğramadan kabul edildiği görülmüştür. İhtimal ki bu « Ş e y h » ünvanlı meb'us, kasden seçilmiş ve hazır bir metne imza koymuştu. Zira herhangi bir kanun teklifinin Meclis'ten hiç bir değişikliğe uğramadan çıkabilmesi ancak ve sırf **M. Kemal Paşa**'nın arzu ve hissiyatını aksettirmiş olmasıyla kâbildi. O mecliste böyle bir başka kimse mevcud değildi.

LÜTFİ FİKRİ BEY

(1872 - 1934)

- Cumhuriyet devrinde Hilâfet'i ve meşrûtî idâreyi müdafaa eden bir fikir ve siyâset adamı -

Mülkiye'yi bitirdikten sonra Paris Hukuk Fakültesi'nde lisans tahsili yapmıştır. 1908'de kurulan Meclis-i Meb'usan'a Dersim Meb'usu olarak katılmış ve İttihadçılarla yaptığı çetin mücâdele ile ün kazanmıştır. Gazetecilik ve avukatlık yapmıştır. İstanbul Barosu Reisliğinde bulunmuştur. Hilâfeti müdafaa eden yazılarından dolayı, biri İstanbul'da, diğeri Ankara'da olmak üzere iki sefer « İ s t i k l â l M a h k e m e s i »ne verilmiştir. Bir çok eser ve makaleleri neşrolunmuştur. Son derecede dürüst, vatansever bir şahsiyetti. Samimi kanaatlerini yılmadan müdafaa eden cesur bir fikir adamımızdı.

etmişti.

Bu sonuncuya «**böyle bir hareketin İslâm Âlemi'ni teessüre sevk edeceği, bundan ancak İngilizler'in memnun kalacağı ve Hilâfet'in Türkiye için lüzûmlu bir müessese bulunduğu**» yolunda itirazlar vâki olmuşsa da bu itirazı yapanlar(Konya Meb'usu **Musa Kâzım** ve Eskişehir Meb'usu **Abdullah Azmî** Efendiler) azınlıkta kalmışlar ve parti grupu bu her üç kanunu da kabul ederek Meclis'e sevklerini kararlaştırdı.

Hâdisenin bu tarzda bir seyir tâkip etmesi, her şeyin evvelden plânlanmış bulunduğunu açıkça ortaya koymuyor mu?!... Mecliste olup bitenler «**çalınan minâre**»ye kılıf hazırlamaktan ibâret bir takım formalitelerin ikmalinden ibaretti. Nitekim:

3 Mart 1924 Pazartesi günü **Ali Fethi Bey**'in riyâseti altında toplanan Meclis müzâkerelere başlamış ve Hilâfet'in lâğvı ile birlikte başta Halife **Abdülmecid Efendi** olmak üzere Osmanoğulları'nın bütün fertlerini, damatlar da dahil olduğu halde vatandaşlıktan iskat eden ve yurt dışına çıkaran onüç maddelik şu kanunu kabul etmiştir:

HİLÂFET'İN İLGÂSINA VE HÂNEDAN-I OSMANÎNİN TÜRKİYE CUMHURİYETİ MEMÂLİKİ HÂRİCİNE ÇIKARILMASINA DÂİR KANUN

3/Mart/1924

Kanun Nu: 431

Madde: 1 - Halife hal'edilmiştir. Hilâfet, hükûmet ve cumhuriyet mânâ ve mefhumunda esâsen mündemiç olduğundan Hilâfet Makamı mülgadır.

Madde: 2 - Mahlû Halife, Osmanlı Saltanat-ı mümderisesi hânedanının erkek, kadın bilcümle âzâsı ve damatlar Türkiye Cumhuriyeti memâliki dâhilinde ikâmet etmek hakkından ebediyyen memnûdur. Bu hânedana mensup kadınlardan mütevellid kim-

seler de, bu madde hükmüne tâbidirler.

Madde: 3 - İkinci maddede mezkûr kimselerin işbu kanunun ilânı tarihinden azami on gün zarfında Türkiye Cumhuriyeti arâzisini terke mecburdurlar.

Madde: 4 - İkinci maddede mezkûr kimselerin Türk vatandaşlık sıfatı ve hukuku merfûdur.

Madde: 5 - Bundan böyle ikinci maddede mezkûr kimseler, Türkiye Cumhuriyeti dâhilinde emvâl-i gayrimenkuleye tasarruf edemezler. İlişiklerinin kat'ı için bir sene müddetle bilvesile mehâkim-i devlete müracaat edebilirler.

Madde: 6 - İkinci maddede mezkûr kimselere masârif-i seferiyelerine mukabil bir defaya mahsus ve derece-i mevkilerine göre mütefâvit olmak üzere hükûmetçe tensip edilecek mebaliğ itâ olunacaktır.

Madde: 7 - İkinci maddede mezkûr kimseler, Türkiye Cumhuriyeti arâzisi dahilindeki bilcümle emvâl-i gayr-i menkullerini bir sene zarfında hükûmetin malûmat ve muvafakatiyle tasfiyeye mecburdurlar. Mezkûr emvâl-i gayr-i menkuleyi tasfiye etmedikleri halde, bunlar, hükûmet mârifetiyle tasfiye olunarak bedelleri kendilerine verilecektir.

Madde: 8 - Osmanlı İmparatorluğu'nda padişahlık etmiş kimselerin, Türkiye Cumhuriyeti arâzisi dahilindeki tapuya merbut emvâli menkuller millete intikâl etmiştir.

Madde: 9 - Mülga Padişahlık sarayları, kasırları ve emlâk-i sâiresi dahilindeki mefruşat, takımlar, tablolar, asâr-ı nefise vesâir bil'umum emvâl-i menkule millete intikâl etmiştir.

Madde: 10 - Emlâk-i hâkâniye nâmı altında olup evvelce millete devredilen emlâk ile beraber mülga padişahlığa ait bilcümle emlâk ve sâbık hazine-i hümâyun, muhteviyatlarıyle birlikte, saray ve kasırlar ve mebâni ve arâzi millete intikâl etmiştir.

Madde: 11 - Millete intikal eden emvâl-i menkule ve gayr-i

menkulenin tesbit ve muhafazası için bir nizamnâme tanzim edilecektir.

Madde: 12 - İşbu kanun, târih-i neşrinden itibâren mer'iyül icrâdır.

Madde: 13 - İşbu kanun icra-yı ahkâmına icra vekilleri hey'eti memurdur.

b) Bu Kanunun TBMM'de Müzâkeresi:

3 Mart 1340 (1924) Pazartesi günü **Ali Fethi** (Okyar) Bey'in riyâseti altında toplanan TBMM bu kanunu müzakereye başladı. Teklif Meclis riyâsetine şu esbab-ı mûcibe ile takdim edilmişti:

RİYÂSETİ CELÎLEYE

Türkiye Cumhuriyeti dâhilinde Makam-ı Hilâfet'in vücûdu, Türkiye'yi dâhilî ve haricî siyâsette iki başlı olmaktan kurtaramadı. İstiklâlinde ve hayat-ı siyâsiyesinde müşâreket kabul etmeyen Türkiye'nin zâhiren ve zımmen bile olsa, ikiliğe tahammülü yoktur.

Asırlardanberi Türk Milleti'nin sebeb-i felâketi ve en nihâye fiilen ve ahden bir Türk İmparatorluğunun vasıta-i inkırazı olan Hânedan'ın Hilâfet kisvesi altında Türkiye'nin mevcûdiyetine daha müessir bir tehlike olacağı tecârib-i mütehammilâne ile kat'iyyen sâbit olmuştur. Bu Hânedan'ın Türk Milleti ile münâsebettar olan her vaziyet ve kuvveti, mevcûdiyet-i milliyemiz için mahz-ı tehlikedir. Esâsen Hilâfet, emâret evâil-i İslâm'da hükûmet mânâ ve vazifesinde ihdas edilmiş olduğundan dünyevî ve uhrevî bilcümle vazâif-i mütevecciheyi ifâ ile mükellef olan zaman-ı hazır hükûmat-ı İslâmiyesi'nin yanında ayrıca bir Hilâfet'in sebeb-i mevcûdiyeti yoktur. Hakikat bundan ibarettir. Türk Milleti, İslâmiyet'i muhafaza etmek için hakikate ittibadan başka bir hattı hareket ihtiyar edemez. Terâküm edegelen teşevvüşâtın vâzıh ve kat'î bir sûrette halli için mevadd-ı âtiyenin bugün, derekap ve

müstâcelen müzâkeresiyle kânuniyet kesbetmesini teklif ederiz.

2/Mart/1340 ŞEYH SAFFET (URFA)[84]

Teklifin hey'eti umûmiyesi üzerinde müzâkereler başlayınca[85] ilk sözü **Ekrem Bey** (Rize) almıştır. O'nun hücûmlarını **Fâtih**'e kadar vardırdığı konuşması aynen şöyledir:

«**EKREM BEY (RİZE)** - Meşrûtiyetin bidâyeti idi. Henüz mektepten çıkmıştım. Mekteb-i Harbiye'nin -biliyorsunuz- Tâlimhâneye müteveccih olan mermer sütunlu mermer merdivenleri vardır. Bunun kapısından bakıyordum. Mermer merdivenin aşağısında Sadâret Mevkii'ni işgâl etmiş vükelâmızdan birini ferik apoletleri ve mehâbetli vücûduyla arkasında bütün yâverleriyle ve mâiyyetiyle iyi tâlim ve terbiye görmüş bir nefer vaziyetinde gördüm. Bu zat ve mâiyyeti mükellef bir arabanın önünde duruyordu. Fakat arabanın içindekini göremiyordum. Tabiî merak ettim, baktım. Bu, **Sultan Hamid**'in ondört onbeş yaşındaki şehzâdelerinden biriydi. Bu levha bana derhal garip bir tes'ir yaptı. Çünkü bu çocuk bir hiçti ve hiç, evsafı olmayan bir insancık idi. Düşündüm: O zaman bu çocuğa eğer o hürmet **Sultan Hamid**'in oğlu olduğundan yapılıyorsa, **Sultan Hamid** denilen adam o cânilerdendir ki, cinâyeti yalnız **Mithat Paşa** gibi nice insanları mahvetmekten ibâret değil, bir milleti inkıraza mahkûm etmiştir. Hâlâ O'nun cezâsını çekiyoruz. Sonra haber aldım ki, meğer saraylarda beş altı yaşındaki çocukların önünde vükelâ, ricâl ve ekâbir hepsi böyle elpençe divan dururlarmış. İnsanların böyle kendi kendilerini esâret altına sokmalarına karşı o zaman derin bir nefret hissetmiştim. Efendiler! Bugün bu mefkûre tamâmiyle değişmiştir ve ben bugünü gördüğüm için

84 - Urfa Mebusu **Şeyh Saffet Efendi**'nin bu teklifini kendisinden başka elliüç kişi daha imzalamıştı. Bunlardan bazıları şunlardır: **Kılıç Ali, Mazhar Müfid, Yunus Nâdi, Recep Peker, Vâsıf Çınar, Celâl Nuri, Refik Koraltan, Şükrü Kaya, İlyas Sâmi, Rûşen Eşref, Ahmed Ağaoğlu, Tunalı Hilmi, Yahya Gâlip vs.**

85-Bu müzâkereler için bkz: İkinci TBMM Zabıt Ceridesi, C.7, sh. 31 ve müt.

ölürsem de gam yemem, rûhum ebediyyen istirâhet edebilir. Artık kimse beş altı yaşındaki çocukların önünde el-pençe divan durmayacak ve hiçbir zaman "arzu-yı şâhânem, millete ihsan ettim" sözlerini işitmeyecek. Yalnız milletin sâyesinde yaşadıkları halde onu uşak gibi kullanan bu saltanat devrildiği halde, garip olan şurasıdır ki; hâlâ biz gözümüzün önünde bu âilenin Hilâfet kisvesi altında, aynı debdebeyi sürmesine tahammül etmek ve rızâ göstermek safderûnluğunda bulunuyoruz. Bir gün gelecek istikbâlde bu günün târihini yazan müverrihler, Anadolu'da, Türk İstiklâlini kazanmak için boğaz boğaza gelirken, İstanbul'da onun düşmanı ile danseden bu hâneden âileyi derhal tardetmediğimizden dolayı hayret edeceklerdir.

Târih bize gösterir ki; bu zevât, her zaman bu tahta bütün kuvvetleriyle sarılmışlar ve onu elde etmek için icâbında Türk Milleti'nin boğaz boğaza gelmesini istemişlerdir. (Bravo sesleri) Niçin bunlar bu tahta bu kadar sarılıyorlar? Millet'e hizmet etmek için mi? Efendiler! Millete hizmet etmiş târihimizde birçok sadrazâmlar gösterebilirsiniz. Fakat Padişah göstermek için müşkilat çekeceksiniz. Bunların tahta merbut olmalarına sâik yalnız, menfaat, ihtiras, bundan ibârettir. Padişahların yapmış oldukları bu fenâlıklar üzerinde biraz durmak istiyorum. Çünkü, ben inliyorum. Efendiler! Bugün memleketimin, milletimin terakkiyâtının bu kadar geri kalmasından dolayı inliyorum. Bir ecnebî ile karşı karşıya geldiğim zaman, onun memleketi ile kendimi mukayese ettiğim zaman, görüyorum ki; onun memleketindeki şimendüferler kadar, benim memleketimde yol yoktur. Bu üstümdeki, başımdaki gördüğünüz düğmeleri ve hattâ bâzı yerlerde yiyeceğin ekmeğe varıncaya kadar onlardan satın almaya mecbur oluyorum. Bundan dolayıdır ki: bir ecnebî ile karşı karşıya geldiğim zaman yüzüm kızarıyor. O halde kendime soruyorum: Türk Milleti'nin bu kadar geri kalmasındaki sebep nedir? Ya Rabbi! Biz kabiliyetsiz, istidatsız olduğumuz için mi bu kadar geri kaldık? Bütün ecnebî devletler en yüksek zirvede, biz alttayız... Buna sebep din midir? Bu suâlime karşı derhal görüyorum ki; mâzide Arap Milleti'nin İslâm Dini ile mücehhez olan Arap Milleti'nin medeniyeti bana gösteriyor ki; hiçbir zaman din buna

mâni değildir. O halde kabiliyetsiz olan biz Türkler miyiz? Hayır efendiler, bunu da görüyorum. Bir zâbit, bir doktor, bir mühendis, mûhitini bulduğu zaman derhal orada ferdî tefevvuklar yapıyor. Efendiler! Türk Milleti'nin bu kadar geri kalmasına sebep, mes'ul pâdişahlardır. Pâdişahlardır, çünkü onlar milleti kahhar bir idâre-i mutlaka altında boğarak ve yalnız kendi menfaatlerini düşünerek, onun terakkisi için hiçbir şey yapmamışlardır. Millet mes'ul kendisi olurdu, şâyet hâkimiyet kendi elinde olduğu halde bu kadar geri kalsa idi. Şöyle bir bakarsak ve son inkılâb fikri istisnâ edilirse, Türk Milleti'nin altı yüz sene evvelki rûhuyla son zamanlardaki rûhu arasında hiçbir fark yoktur. Hudutlara bakınız. Aşağı yukarı altı yüz sene evvelki vaziyete şâhid oluruz. Ümran noktasından yollar, köyler hiç değişmemiştir. Yalnız ormanlar azalmıştır. Bütün bunların sebebi, mes'ulleri pâdişahlardır. Bugün İstanbul'da ve memleketin sair tarafında elleri böğründe, kuvvetleri olduğu halde, iş bulamamaktan dolayı sefil kalan, binlerce halk bilmelidir ki, biz altıyüz senenin biriktirdiği nekâisin altında eziliyoruz. Ve bu altıyüz senenin biriktirdiği nekâise çâre bulmak bir kaç senede mümkün değildir. Bu padişahlar bidâyet-i saltanatlarında târihin kendilerinden evvel vermiş olduğu derslerden hiç ibret almamışlardır. Düşünmemişlerdir ki; bir yeri işgal etmek o yeri zaptetmek değildir. Memleketin ümranı nokta-i nazarından çalışmamışlardır. Hiçbir şey yapmamışlardır. Bana târih-i Osmânînin, **Sultan Osman**'ın, İstiklâl-i Osmâni'yi temin etti diye, tebcil ettiği şeylerden mi bahs olunacak?

Efendiler! Ben bunu, bu efsâneyi on yaşında iken pek tatlı olarak dinledim. Fakat bugün artık bu masalları dinlemeye tahammülüm yoktur. Kimi esâretten kurtarmış, kimin istiklâlini temin etmiştir. Şark-Türk Hakanlığı'nın Türkleri bir noktaya toplamak için olan hareketine karşı, bazı Selçuk sultanlarının yaptığı gibi ona tâbi olsaydı, bugün ihtimal ki; merkezi Asya'da olmak üzere büyük bir Şark veya Türk Hakanlığı te'sis etmiş olabilirdi. O zaman bizim ecdadımız da ha Şark Türk Hakanlığının idâresi altında bulunmuş, ha **Sultan Osman**'ın idâresi yahut Karaman Beyi'nin idâresine girmiş. Bugün bu bizim için müsâvî olur-

du. Bu ancak **Sultan Osman**'ın şahsı ve O'nun ailesi için, ihtiras nokta-i nazarından mühim olabilir. Binâenaleyh efendiler, bu târihi yukarıdan aşağıya doğru tetkik edersek, hep cinâyet, şahsî ihtiras görülür. **Yıldırım Beyazid**'in Kosova meydanında - tahtını, tabuta tahvil ettirdiği - birâderini görürüz. **Sultan Fâtih**'ten mi bahsedeceksiniz? Benim gözümün önüne O'nun sırf bu arzusu için, en kıymetli sadrâzamımız olan **Mahmud Paşa**'yı getiriyorum. Bu adamı çocuğu öldüğü akşam, beyaz entari giyerek, satranç oynadığı için katletirmiştir. En kıymetli sadrâzamlar ki, o zaman yalnız onlar memleketi bir derece tedvir edebiliyorlardı. Hepsinin kadınların eli altında kesildiğini görüyoruz. Binâenaleyh yukarıdan aşağı hep bu taht'a ihtiras görürsünüz. Ve baştan aşağı cinâyetlerdir! Zanneder misiniz ki efendiler! Bu taht'a olan merbûtiyet, bugünkü tard etmek için teklif edilen şu âilede yoktur? Hiç şüphesizdir ki; vardır. Fakat o fırsatı bulamamışlardır. Binâenaleyh neticeye geliyorum. Hiç düşünmeksizin yapılacak olan şey, derhal bu hânedanın bilâistisnâ hudud hâricine çıkarılmasıdır. Sâir Cumhuriyeti ilân eden milletlerin birçok kanlı tecrübeler pahasına bulmuş oldukları bu neticeyi elde etmek için aynı tecrübeleri yapmak ister misiniz? Bunlar çıktıktan sonra bir nokta gelebilir. Hilâfet Mevkii, bendeniz hakikaten hayretler içinde kalıyorum. Hilâfetle bu âilenin münâsebeti nedir? Mâzisi, cinayetlerle dolu ve Türk Milletine hizmet etmemiş olan bu âilenin Hilâfetle münâsebeti nedir? Hilâfet, esasen İslâm Dîni'nin hükûmetinde mündemiçtir, bundan ibarettir. Bununla beraber ben bu isme de çok ehemmiyet vermem. Artık bu ismin oynayacağı siyasî rol çoktan geçmiştir. Bugün pek güzel gördük, Harb-i Umûmî'de, Kanal Seferi bize Hilâfet kuvvetinin hiçbir işe yaramadığını pek acı ve pek pahalıya oturtarak anlatmıştır. Irak ve Filistin cephelerinde Hind askerlerinin pek kanlı taarruzlarına bu isim hiçbir zaman mâni olamamıştır. Son zamanda görüyoruz ki; Yunanistan'ın siyâsi bâzı menâfii, hıristiyan olmasından ziyâde siyâsî bazı menâfiî sebebiyle yardım görmüş, fakat Türk ordularının kahhar darbeleri altında ezilince bütün cihan tarafından terkedilmiştir. Binâenaleyh bu ismin artık oynayacak siyâsî rolü, tasavvur edemiyorum. Binâenaleyh neticeye geli-yorum. Doğrudan doğruya

teklifin gösterdiği veçhile, bilâistisna hânedan âilesinin hudud hâricine çıkarılmasından ibârettir.»

Bundan sonra, Gümüşhâne Meb'usu **Kadirbeyoğlu Zeki Bey**'in söz istediği görüldü. Bu zat, Halk fırkasına girmemiş veyahut da alınmamıştı. Meclis'e müstakil bir meb'us olarak gelmişti. **Kadirbeyoğlu Zeki Bey**'in yanına bilhassa oturmuş olan **Recep Peker** kendisini iknâ ederek, konuşmaktan vaz geçirmeye çalışıyordu. Çünkü tâ Erzurum Kongresi'nden beri **M. Kemal Paşa**'ya muhâlif olduğu bilinen, yakın tarihimizin bu en cesur ve câlib-i dikkat siyâsî şahsiyetlerinden biri olan **Zeki Bey**'in aleyhte konuşacağını kestirmek güç değildi. O Meclis'in inkılâbçı silâhşörlerinin -hemen hemen- başında gelen **Recep Peker**'in O'nun konuşmasını önlemeye çalışmaktan maksadı, bu kanunun «ittifakla» çıkmasını sağlamaktı. Böylece Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Makam-ı Hilâfet'in ilgasını daha şerefli (!) bir sûrette gerçekleştirmesini istiyordu.

Esâsen bu gibi inkılâbçı hamleler, birinci T.B.M.M. de aslâ mevzuubahs edilmemiş, İkinci Meclis'e bırakılmıştı. İkinci Meclis teşekkül ettirilmeden de «Cumhuriyet Halk Fırkası» kurulmuş ve eski muhâliflerin hiçbiri bu siyâsî teşekküle alınmayarak «tek parti ve tek liste» usûlü ile gidilen seçimlerle Meclis'i «dikensiz bir gül bahçesi» hâline getirmek gâyesi güdülmüştü. Ancak **Zeki Bey** ilk meclis âzâsından olduğu halde tâ **«Erzurum Kongresi»**nde tanıdığı bu kadro ile asla anlaşamıyacağını düşündüğünden onlara katılmamıştı; sonradan yapacağı seviyeli bir muhalefete ihtiyaç doğduğuna inanarak seçime girmiş ve «müstakil» olarak Meclis'e girmiş bulunuyordu.

Zeki Bey, Recep Peker'in ısrarlarına aldırış etmeyip:

«- Bırak, ben de fikirlerimi söylemek istiyorum!.» diyerek kürsüye çıktı. **Zeki Bey**, sık sık sataşmalar ve aleyhte tezâhüratla kesilen bu târihî konuşmasında aynen şöyle demiştir:

«**ZEKİ BEY** (Gümüşhane) - Muhterem arkadaşlar! Geçen günkü

bütçe münâsebetiyle **Vâsıf Bey** birâderimizin pek muhîk bir beyanatları vardı. Bu kürsî-i milletten herkes, her bir sûrette istediklerini, hür fikirlerini kanaatlerini söylemek hakkına mâliktir. (İşitemiyoruz sesleri) Sesimin müsâadesi olmadığı için bu kadar söyliyebiliyorum.

TUNALI HİLMİ BEY (Zonguldak) - O, yalnız **Vâsıf Bey**'in söylediği bir hakikat değildir.

ZEKİ BEY (devamla) - Hür bir fikir söylenmiyecek mi? Kezâ **Vâsıf Bey** biraderimiz Fransa'nın 1789 İnkılâb-ı Kebiri'nden bahsederekten, Fransa İnkılâb-ı Kebiri'nden dolayı Fransa'daki hânedan-ı krâlînin idâmından ve hudud-u millî harîcine atıldığından bahsettiler. Bendeniz yalnız o günkü nokta-i nazarla bugünkü vaziyeti görmek istiyorum.

Acaba bugün bizim vaziyetimiz dâhilinde biz Cumhuriyeti ilân ettiğimiz vakit, bizim karşımızda Saltanatı isteyen bir kuvvet var mıydı; Geçebilir miydi ve olabilir miydi? Kezâ **Vâsıf Bey** birâderimiz umdelerimizden bahsederken, «meb'uslar umde-i esâsiyeleri kabul ederek gelmişlerdir ve bu umde-i esâsiyeler dâhilinde ifâ-yı vazîfe etmek bir nâmus borcudur.» dedi ki, çok doğru bir şeydir.

RÂGIP BEY (Kütahya) - O umdelerde senin alâkan yoktur.

ZEKİ BEY (devamla) - Ben milletin efrâdındanım, fırkanın değilim. Umdelerden bahsetmeye selâhiyetim vardır. Burası hür kürsüdür. Zât-ı âlileri de çıkarsınız burada nokta-i nazarınızı söylersiniz!..

Acaba bu umde-i esâsiyeler dâhilinde böyle kanaat-i milliyemizi ânî sûrette sarsmak ve yıkmak usûlleri de dâhil miydi? Bugün memleketin herhangi bir tarafında mesâil-i iktisâdiyyeyi, mesâil-i siyâsiyeyi ve dâhiliyeyi ve ziraiyyeyi hallettik de, yalnız bu vaziyet içerisinde yapılmak istenen bu mu idi? (Gürültüler) Bendenize öyle geliyor ki; bunun zamanı henüz gelmemiştir ve gelmediğine kaaniyim. (Çoktan geçmiştir sesleri)

RECEP BEY (Kütahya) - Ne vakit gelecek **Zeki Bey?**

ZEKİ BEY (devamla) - Yalnız hey'et-i celîlenizin enzâr-ı umûmiyesine arz ederim ki; bizim teşrinisânî tarihli bir kararımız vardır. Orada diyoruz ki, ve umdelerimizle beraber halka ilân ediyoruz ki; bu, lâyetegayyerdir.

HÜSEYİN BEY (Elaziz) - Senin karışmağa hakkın yoktur.

REİS - Hatibin sözünü kesmeyin!.

ZEKİ BEY (devamla) - Hilâfet Hânedan-ı Âl-i Osman'a âid olup, Büyük Millet Meclisi tarafından bu hânedanın ilmen erşed ve eslâh evlâdı intihab olunur. Hey'et-i celîlenizin vermiş olduğu bu kararı kaldırmış olan ayrıca bir lâyiha-yı kanuniye var mıdır?

MUSTAFA BEY (Tokat) - O karar ile bunun arasında fark vardır. Ondan sonra neler oldu haberin var mı? Uyuma!...

ZEKİ BEY (devamla) - Arkadaşlar! Bendeniz mütedil liberal ve bununla beraber müdhiş bir İttihad-ı İslâm taraftarıyım (Türkçe söyle sesleri!...) Târihin bu azâmetini kendi milletimde görmek isterim. Benim gâyem budur. Bunun içindir ki; memleketimin siyâset-i dâhiliyesi ve hâriciyesi nâmına Hilâfetin ilgâsını kabul ederek, bugünkü vaziyet-i dâhiliyede bu müdhiş kuvveti düşmanların veyahut diğer hükûmetlerin kucağına atmayalım.

İHSAN BEY (Cebelibereket) - Kuvvet nerede?

RÂGIP BEY (Kütahya) - Muhâlefetin derecesine en büyük misâli...

ZEKİ BEY (devamla) - Arkadaşlar! Cumhuriyet (gürültüler) bendeniz, ağzımla müdafaa ediyorum. Sizin de lisânınızla müdafaa etmeniz lâzımdır. (Hakkın yoktur sesleri.) Benim de hakkım vardır. Ben de sizin gibi bir vekilim. Bu kürsi-i millette istediğimi bilâpervâ söylerim. Kimseden korkum yoktur!...

ALİ RIZA BEY (İstanbul) - **Damad Ferid**'in dostusun!..

ZEKİ BEY (devamla) - Levâzımdaki hırsızlardan değilim!

İHSAN BEY (Cebelibereket) - Fakat jurnalcısın!... **Damad Ferid Paşa**'ya jurnal vermiş âdî bir adamsın!

RAHMİ BEY (Trabzon) - Efendim! Meb'ûs âdî adam olmaz, rica ederim.

FUAD BEY (Kırkkilise) - Şahıslardan bahsetmeyiniz ricâ ederim.

ZEKİ BEY (devamla) - Eğer onlar bahsetmemiş olsa idiler, arkadaşlarımın kanaatine hürmet ederdim, fakat edenler de, benden yüksek bir adam değildirler!... Bunu söylemek mecburiyetindeyim. Biz, Cumhuriyet, Hâkîmiyet-i Milliye ve teceddüd ediyoruz. Eğer bunlar halkın arzusu ise -ki olduğuna benim imânım var- bununla beraber, biz öyle zannediyoruz ki; bu esâsat dâiresinde ittifak ettiğimiz takdirde, halkın ihtiyacat-ı umûmiyesine âid olan bu esâsatı yine halktan veçhe olarak, o veçhe dâiresinde halkın ihtiyacât-ı umûmiyesini o veçhe üzerine teşkilât-ı esâsiyemiz ve fırkanın hey'et-i umûmiyesinin bir umde-i esâsiye olarak kabul ettiği esâsat dairesinde hükûmete bir vecih vererek, o suretle karar vermemiz icab ederdi. Yoksa, biz düşündükle-rimizi, kendi arzu ettiklerimizi, doğrudan doğruya halka kabul mu ettireceğiz? Bendeniz, bugünkü vaziyet-i kanunîyemiz ve teşkilât-ı esâsiyemiz ve fırkanın hey'et-i umûmiye-i millete umde-i esâsiye olarak kabul ettirdikleri eşkâl-i muhtelife üzerinde bu hak ve selâhiyetin bugün için bizde mevcud olmadığını görüyorum. Yâ ârâ-yı umûmiyeye mürâcat yahut, yeniden tecdid-i intihâbât yapılması lâzımdır. (Gürültüler, aşağı! sesleri) Ve bunları bir umde-i esâsiye olarak yeniden millete bildirir, o sûretle o teşkilâtı ifâ ederdik. Efendiler! Hergün bir arz ve taleb karşısında bulunuyoruz. Bunun mebdeini anladık. Gâyesi nedir? Bunu bize söyleyin!...

ALİ SÂİB BEY (Kozan) - Seni damat yapalım Zeki Bey!...

ZEKİ BEY (Gümüşhâne) - Sen varken bize sıra gelmez. Bunu hergün bir ecnebî diyarına atmaktansa, vaziyet-i siyâsiyemiz icâbı acaba bu hânedandan yanındaki iki tâne sırmalı uşağı ile dört tane adamdan mı, yoksa yine milletin mâiyyetine verdiği sekiz tâne askerden mi korkuyoruz? Hâkimiyet dâima milletindir, Meclis-i âlinizindir. Bunu buradan çekip de, Etlik'de bir köşkte oturtabiliriz. Efendiler, bugünkü va-

ziyet karşısında, Hâkimiyet...

YAHYA GÂLİP BEY (Kırşehir) - Bilâkayd-u şart milletindir!... (Handeler...)

ZEKİ BEY (Gümüşhâne) - Hâkimiyet bilâkayd-u şart milletin midir? Bilâkayd-u şart meclisin midir? Benim kanaatime göre, bugün hâkimiyet bilâkayd-u şart milletindir. Bunlar bugünden îtibâren tavazzuh etmeli ve anlaşılmalıdır. (Meclis'te, milletindir sesleri...)

TALÂT BEY (Ardahan) - Yahu!... Biz o milletin vekili değil miyiz?

ZEKİ BEY (Gümüşhâne devamla) - Öyle görüyorum ki; bugün verdiğimiz bir karardan ertesi gün nükûl ediyoruz. Efendiler! Bütçe müzâkeresi münâsebetiyle arz etmiştim ki, gerek ricâl-i hükûmet ve gerek mümessil-i millet olan hey'et-i celîleniz hüküm verdikleri zaman ve ziyâde milletin arzusunu efkârını düşünerekten ve onlara istinad ederekten hüküm vermek mecbûriyetindedir. Yoksa onların duygularının, hislerinin hâricinde vukû bulan şeyler, hiç bir şeye istinad edemez!...

YAHYA GÂLİP BEY (Kırşehir) - Bizim hükûmetimizde onlar da dâhildir. Hattâ ölenlerin ruhları bile dahildir.

REİS - Yahya Gâlip Bey, hatibin sözünü kesmeyiniz!...

ZEKİ BEY (Gümüşhâne) devamla - Buraya çıkar söylersiniz. Bendeniz görüyorum ki efendiler! İyi bir çığıra doğru gitmiyoruz. Belki, Hânedan'a değil, efendiler, bugün kendi memleketimin, şu memleketimin, vaziyet-i siyâsiyesini düşünüyorum. Ve bunu bu zaman için düşünmüyorum.

YAHYA GÂLİP BEY (Kırşehir) - Biz onu üç dört sene evvel düşündük beyefendi!...

ZEKİ BEY (Gümüşhâne) - Tabiî siz daha akıllı olduğunuz için, daha çabuk düşündünüz. İstanbul'da bulunduğumu söyleyen beyefendi bilsin ki; -hangi zâtın söylediğini bilmiyorum- bu inkılâb vücûda geldiği zaman, kendisi belki İstanbul'da bilârdo oynarken, biz Erzurum, Trabzon kongrelerinde milletin mevcûdiyetini kurtarmak için ve O'nun hür

bir fikirle çalışmasını temin için bütün canımızı fedâ ederek çalışıyorduk. Beyefendiler! Bunu bana söyleyen efendi, her kimse, buraya gelsin. Ben kanaatlerimi söylüyorum.

RÂGIP BEY (Kütahya) - Hayır efendiler! Böyle değildir. İstanbul'da **Vahideddin**'in Sarayı'na devam ediyordu.

ZEKİ BEY (Gümüşhâne) devamla - Efendi! Ben, ne Hânedan-ı Âl-i Osman'a ve ne de Hânedan-ı Saltanat'a mensûbum ve ne de başkalarının hissiyle hareket eder bir efendiyim. Ben göründüğü gibi hareket eden bir adamım. Ben casus değilim. O lâkırdıyı sana iâde ederim ve reddederim. Ve Saray'a giden nâmuzsuzdur, onu söyleyen en büyük nâmuzsuzlardır.

REFİK BEY (Konya) - Efendim! Bu tecâvüzler ilânihâye devam edecek midir? Kürsi-i Millet, hürriyeti bu kadar sûistimâle müsâid midir?

ZEKİ BEY (Gümüşhâne) - Efendiler! Biz Saltanata düşman değiliz, eşhasa düşmanız. Zira bugünkü günde gördüğüm vaziyet şudur: Cumhuriyet devam ettiği halde Saltanata doğru yürüyor. (Gürültüler).

REİS - Biliyorsunuz ki, **Zeki Bey**, Halk Fırkası'na mensup olmayan yegâne âzâdır. Bunun mütalâatını sükûnetle dinlemek mecbûriyetindesiniz. Hiç bir zaman asâbiyet içerisinde bulunmak doğru değildir. Olmayacak bir hal oluyor.

MUSTAFA VASFI BEY (Tokat) - Reis bey! Saçma sapan söylüyor.

İZZET ULVİ BEY (Karahisar-ı Sahib) - Muhterem arkadaşlar! Dünya'da her şey tekâmüle gidiyor. Mânevi şeylerde tekâmül vardır. Hükûmet denilen müessesede de şüphesiz tekâmül kanunu câridir. Efendiler! Biz mutlâkiyetin kanlı hükümdarlarının zulmü altında yaşamağa lâyık millet olmadığımızı çoktan ispat ettik. Efendiler. Bugün dünyanın en mükemmel olduğunu kabul ettiği Cumhuriyeti ilân ettik. Efendiler, biz hürriyete Cumhuriyete, halkçılığa, milyonlarla insanın

kanı pahasına nâil olduk. Hâlâ bu kürside Hılâfetin ilgâsına taraftar olmayanları gördükçe hayret ediyorum. Hayretimden ne söyleyeceğimi bilemiyorum. Efendiler! Hılâfet diye bir mefhum bir ünvan vardır. Acaba bu nedir? Hepiniz bilirsiniz ki, Hazret-i Peygamber'in vefatından sonra gelen Hulefâ-yı Râşidîn'e, hulefâ kelimesinden de anlaşılacağı üzere, Peygamber'in vekîli, halîfesi olmak üzere halîfe denilmiştir. (Onlar mâlum sesleri) Evet şüphesiz mâlumdur. Efendiler! Târihin safahâtına geçecek değilim. Şunu demek istiyorum ki; Hılâfet emâretten, hükûmetten ayrı bir şey değildir.

YAHYA GÂLİP BEY (Kırşehir) - O ünvan Yemen'de on milyon Türk yemiştir. Bunu kaydedin.

İZZET ULVİ BEY (Afyon Karahisar) - Eğer biz Cumhuriyeti ilân ettikten sonra böyle bir ünvân mâhiyetinde olan Hılâfet'i bırakacak olursak, bir gün mutlaka saltanata gidecektir. Çünkü târihte hükûmetsiz halîfe yoktur. «El-Mütevekkil alellah» Mısır Kölemenleri'nin eli altında iken, nihâyet Hılâfet'i başkasına vermekten başka çare kalmadığını anladı. Eğer iktidarı olsaydı, saltanat kuracaktı. Onun için şu kanun pek mükemmeldir. Hattâ bunun zamanı bile geçmiştir. Hılâfet'in ilgâsı Hânedânın bilâistisnâ hudud hâricine çıkarılması ileride kan dökülmemesi için milletin müsâlemeti nâmına en âdilâne, şefikâne bir muâmeledir. (Kadınları... sesleri) Hepsini de, hepsini de!...

TUNALI HİLMİ BEY (Zonguldak) - Arkadaşlar! Gayetle kısa söyleyeceğim. (Kısa söyle sesleri) Yedi yaşında idim. (Ooo!.. Gürültüler, ayak patırtıları, alkışlar, handeler...) Arkadaşlar! Gâyetle kısa söyleyeceğim ve üç hatırâyı söyleyeceğim. Küçükken okuduğum, ezberlediğim, ilmihaldeki birkaç satırı hatırlıyorum: Allah vardır, Peygamber haktır, O'nun mûcizeleri vardır.

YAHYA GÂLİP BEY (Kırşehir) - Canım bilmediğin şeye karışıyorsun.

TUNALI HİLMİ BEY (Zonguldak) - Bu mûcizeleri sayarken, o küçük çocuk olan ben, şunu söylüyor idim: Peygamberimiz buyurmuştur ki, «Benden otuz sene sonra Hılâfet yoktur ve bitecektir. Ve

hakikaten otuz sene sonra da bitmiştir. Ve bu da, diyordum, Peygamberimizin mûcizesidir. İkinci vak'a arkadaşlar! **Abdülhamid** devrinde mektepte idim. Buhari-i Şerîf, İbni Haldun târihi yakılacakmış deniliyordu. Onun tercümeleri toplanıyormuş. Zira orada Hılâfete âid sahih bir hadis varmış. Bunlar **Aldülhamid**'in damarına basıyormuş. Koştum **İbni Haldun** târihinin tercümesinden o Hadîs-i şerifin kopyesini buldum, istinsah ettim. Yâni arkadaşlar, sizin gençleriniz bu ilmihali okumamıştır. Fakat benim çocukluğumda, hakîkaten İslâm'ın bizim gibi küçük çocukları bile vâkıf bulunuyordu. Lâkin zaman geldi, **Abdülhamid** o hakîkati, İslâm'ın o hakîkatini tahtının altına gömdü ve bütün Dünyayı sahih bir hılâfet varmış gibi aldattı ve aldandı. Üçüncüsü arkadaşlar! O hâtırât bu mübârek meclisin bir alenî, bir hafî celsesinde mukayyedtir. **Zeki Bey** dikkat et! (Handeler). Vay milletimin hattâ Muhammed Ümmeti'nin Hılâfet gidiyor diye titreyen Müslümanları!...

YAHYA GÂLİP BEY (Kırşehir) - Hayır hayır öyle şey yok!...

TUNALI HİLMİ BEY (Zonguldak) (devamla) - Hayır hayır!... Güyâ **Zeki Bey**'in kavlince...

ZEKİ BEY (Gümüşhâne) - Öyle bir kavil yoktur.

TUNALI HİLMİ BEY (Zonguldak) - Arkadaşlar, bir gün bundan dört sene evvel bu kürsüden **Zeki Bey** gibi endişeyle söz söyleyen bir arkadaşa karşı bilirsiniz ki -biraz ara sıra atılırım- şu sıranın arasından yarım cümle fırlattım. Altı ay geçti, alenî celsede o endişeli bir sözü burada tekrar edince, ben de tekrar ettim. Üçüncü olarak tekrar ediyorum. Arkadaşlar! Hılâfet'in ilgâsı deniliyor. Arkadaşlar! Ben, hılâfetin ilgâsını kabul etmiyorum. Arkadaşlar! Hılâfet ilgâ edilmiyor. Hılâfet'in makamı kaldırılıyor. Halbuki o Hılâfet mevcuttur arkadaşlar! Hılâfet de burada, imâmet de burada... (Bravo, hayır sesleri).

REİS - Efendim, müzâkerenin kifâyetine dâir takrirler aldım.

Bundan sonra bu husustaki takrir okunmuş ve re'ye konularak kabul edilmiştir. Bu sûretle kanunun hey'et-i umûmiyesi üzerindeki

KADİRBEYOĞLU ZEKİ BEY
(1884 - 1952)

- Yakın târihimizin az tanınmış bir büyük simâsı -

müzâkereler bitmiş, maddelere geçilmiştir. İlk olarak söz alan teklif sahibi **Şeyh Saffet Efendi,** kürsüye gelerek şu konuşmayı yapmıştır:

ŞEYH SAFFET EFENDİ (Urfa) - İdâre-i Cumhuriyet vezâif-i asliyesinden biri ve en birincisi ahkâm-ı celîle-i islâmiyenin muhafazasıdır. Hulâfa-yı Râşidîn efendilerimizden sonra bu devr-i cumhuriyete kadar İslâmiyet nâmına deveran eden Hılâfet meselesi, hiç bir zaman ne tetkik edilmiş, ne de mâkul ve mantıkî bir hükm-i sahîha iktiran etmiştir. Cumhuriyet'in Türkiye Hakkında ispat eylediği rüşd ve kiyâset ve bize te'min eylediği hürriyet ve adâlet sâyesinde Hılâfet mes'elesinin mahiyetini artık büyük Âlem-i İslâm'a karşı tahlîl ve ilân edecek vaziyette bulunuyoruz. Din-i Mübîn-i İslâm'ın her veçhile ulviyet ve nezâhetini muhafaza etmek için Hılâfetin mahiyetini tahlîl ve ilân etmekte bir gün bile teehhür etmek câiz değildir. Ötedenberi herhangi bir sülâlenin, bir şahsın makam-ı hükümdâriye irsen musallat olabilmesiyle halîfe ünvânını ihraz etmesi, Din-i İslâm'ın mukteziyâtından imiş gibi, bundan evvel efkâr-ı âmmede bir telakkî vardır. Fakat Hılâfet'in ne demek olduğunu hakkıyla bilen Urefa-yı Ümmet, Din-i İslâm'ın hakayık-ı âliyesiyle halkın seviyesini mütenâsib bulamadıklarından zevâhirin muhâfazasıyla idâre-i maslahat siyâsetini tâkip etmişler idi. Bugün mülkün her tarafından can ve gönülden hüsn-ü telâkkiye iktiran eden Cumhuriyet, halk seviyesinin en âli derecelerde olduğunu ispat eylemiştir. İşte bu sâyededir ki, bugün bu mes'elenin halli ile iştigal ediyoruz.

Efendiler! **Hazret-i Davud** aleyhisselâm gibi mürselîn-i kirâm hazerâtından idâre-i umur-i âmmeye me'mur olanlar Hak Teâlâ Hazretleri'nin emreylediği adl-u ihsan ile her veçhile âmil olduklarından Kur'ân-ı Kerîm bu zevât-ı kirâma halîfe ünvân-ı mübeccelini ıtlâk buyurmuştur. Adâlet sıfat-ı ilâhiyedendir. Bu sıfat-ı celîleye mazhariyet yeryüzünde Cenab-ı Hakka, hılâfet mânâsınadır. Hak Teâlâ Hazretleri **Davud** aleyhisselâma nitâben «İnnâ ceâlnâke fil'ardı halîfe» buyuruyor. Bunu müteakip «fahküm beynennâsi bil hakk» diyor. Şu halde Hılâfet'in mânâ-yı hakîkisi Yeryüzün'de hak ve adâlet üzere beynennas icra-yı

hükûmet olduğu anlaşılıyor.

Rusul-i Kirâm Hazeratı her türlü segâir ve kebâirden mâsum ve her bir hareketlerinde âdil olduklarından Yeryüzünde Allah'ın birer halîfeleri idiler. Hatem-ün-nebi Peygamberimiz, Efendimiz Hazretleri, dahi, Cenab-ı Hakk'ın en muazzam bir halîfesidir. Peygamber Efendimiz Hazretleri'nden sonra cihar-ı yâr-ı güzîn hazeratına da bu ünvan-ı celîl verilmiş idi. Çünkü birer birer efdalunnas bu dört zât-ı mübeccel eser-i celîl-i nebeviye tamâmiyle iktifa ve idâre-i âmmede 'Asr-ı Saadet'de olduğu gibi adl-u ihsanı bihakkın muhafaza buyurmuşlardı. Bir mûcize-i nebeviye olarak «Hılâfet, yâni adl-u hak ile kaim bir hükûmet benden otuz seneye kadardır.» Buyurulmuş idi. İmam-ı Ali efendimizin müddet-i hılâfetleriyle otuz sene tamam olunca, zulüm ve adâveti ile Emeviye Hükûmeti zuhur etmiş ve hakk-u adlin esâsatı sarsılmaya başlamıştır.

Bu Hadis-i Şerîf ile sâbit oluyor ki, Din-i İslâm nazarında Hılâfet hak ve adl üzere icra-yı hükûmettir. Böyle bir hükûmet Peygamber Efendimiz'den sonra ancak «otuz sene» devam edebilmiştir. Halbuki bu Hânedan-ı Risâleti, Kerbelâ Çölleri'nde hâk-i helâke seren Yezid ve Kur'ân-ı Kerîm'i maazallah yerlere çarpan II. Velid gibi hazeleye Halîfe deniliyordu. O zamanlar halkın seviyesi bu fecâatlere tahammül edebilirdi. Böyle bir lâfz-ı bîmânânın Din-i İslâm'a büyük bir iftirâ olduğu düşünülemiyordu. Bunlar sarâhaten gösteriyor ki, her hangi bir hükûmet-i İslâmiye adl-u hak üzere umur-i âmmeyi idâre ederse, o hükûmet yeryüzünde Allah'ın halîfesidir. Adl-u haktan inhiraf eden hükûmetler, mübeccel sıfatdan pek uzaktır. Mürûr-i asâr ile hâdisat-ı kevniyede beşeriyetin bittecrübe bulduğu bir hakîkat vardır ki, Resul-i Kirâm Hazerâtından sonra adl-u hak üzere kaim bir hükûmetin ancak idâre-i cumhuriyede bulunabilmesidir. Zaten hulâfa-yı Râşidîn devrelerinde cumhur-i ashabın efkâr-ı umûmiyesi hâkim idi. Binâenaleyh mademki bugün hakk-u adl üzere icra-yı hükûmet ancak cumhuriyetle kaimdir, ve idâre-i hâzıramız da hamdolsun bir idâre-i Cumhuriyettir. Hılâfet'in mahiyeti aklen ve mantıkan Büyük Millet Meclisi'nin şahs-ı mâneviyesinde tamâmiyle tecelli etmiş oluyor. Şu halde, Din-i İslâm

kasd eylemiş olduğu Hilâfetin hakikatı bu Meclis-i Muazzam'ın şahs-ı mâneviyesinde tecelli etmekte iken Hılâfet sıfat-ı mübeccelesini Büyük Millet Meclisi haricinde hakâik-i İslâmiyye hılâfına bir lâfz-ı bîmânâ derekesine düşürmek Cumhuriyetle asla tavafuk etmeyecek bir hâlet-i garîbedir. Artık böyle bir garâbete karşı her ne yapılmak lâzım ise, Hılâfet'in mânâ-yı aslîsini haiz bulunan hey'et-i celîlenize âittir. Lâyiha-i kanûniyedeki birinci madde tamâmiyle mâruzat-ı âcizânemin bir neticesidir. Binâenaleyh kabulünü istirham ederim.»

Şeyh Saffet Efendi'den sonra söz alan Kastamonu Mebusu **Halid Bey**[86] (Akmansü) de Kanunun aleyhinde bir konuşma yapmıştır. Hattâ bu yüzden Nutuk'da O'ndan bu kanuna «i l k i t i r a z e d e n ş a h ı s o l a r a k» bahsedilirse[87] de, bu yanlıştır. Yukarıdanberi nakletmeye çalıştığımız Meclis müzâkereleri göstermektedir ki, bu kanun'a ilk itiraz eden **Kadirbeyoğlu Zeki Bey** olmuştur. Üstelik **Halid Bey** bu konuşmasında **Kadirbeyoğlu Zeki Bey** gibi Hılâfet'in ilgâsının kat'î bir lisanla aleyhinde bulunmamış sâdece, « T. B. M. M. M a k â m - ı H ı l â f e t y e r i n e k â i m a d d e d i l d i ğ i n e n a z a r a n i l g â k e l i m e s i n i n z i k r e d i l m e m e s i n i» ileri sürmüştür.[88] **Halid Bey**'in bu mûtedil konuşması aynen şöyledir:

---

86 - **Kurmay Albay Dadaylı Hâlid Akmansü** adıyla bilinen bu değerli asker I. Cihan Harbi'nde Musul Cephesi'nde ve Millî Mücâdele'de Garp Cephesi'nde büyük muvaffakiyetler kazanmış bir kimseydi. İlk defa II. BMM'de Kastamonu meb'usu sıfatıyla siyâsî hayata atılmıştı. Meşhur Yunan Başkamundanı **Trikopis**'i esir alan O'dur. (Bkz: **Dr. Ziya GÖĞEM** - a.g.e. sh. 278 vd.)

87 - «İlk itiraz, Kastamonu Meb'usu **Hâlid Bey** tarafından vakî oldu.» (Bkz: **M. Kemal Paşa**, a.g.e. sh. 514)

88 - **Hâlid Bey**'in yeğenine anlattıklarıyla vücûd bulan hatırâtı göstermektedir ki; kendisi Hılâfet'in ilgâsı keyfiyetine tamâmen karşı olduğu halde, o günkü siyâsî hava içinde ve hele **Kadirbeyoğlu Zeki Bey**'in konuşmasının karşılaştığı aksülamel karşısında böyle mûtedil bir yol tutmak mecbûriyetinde kalmıştı.

«... Parti grubunun çoğunlukla verdiği kararlara (tüzük gereğince) muhalefet edenler tarafından da uyulması gerekiyordu. Halid beğ, bu müzâkereler sırasında, Hilâfet Makamı lehinde bulunmak maksadı ile söz istemişti. Lâkin müzâkerelerin yeterliğine dâir

REİS - Buyurunuz Hâlid Bey!..

HÂLİD BEY (Kastamonu) - Muhterem arkadaşlar! Bendeniz birinci maddenin ikinci fırkası hakkında söylemek istiyorum. Onda deniliyor ki; Hılâfet, Hükûmet-i Cumhuriye'nin mefhumunda mündemiç olduğundan, Makâm-ı Hılâfet mülgâdır.» Hakîkaten şimdiki şekliyle Makâm-ı Hılâfet, bir heyûladan başka birşey değildir. Hoca efendinin buyurdukları gibi Hılâfet'in bilhassa bâzı şerâiti vardır ki; tenfiz-i ahkâm, memleketin müdâfaası, beyt-ül mal vesâire gibi şeylerdir. Halbuki bugünkü Hükûmetimizin vaziyetine göre bunlar Meclis-i Âli'de mevcuttur. Binâenaleyh şimdiki Hılâfet'in elinde hiç bir nüfuz ve kuvvet yoktur. Binâenaleyh Hoca Efendi'nin buyurdukları gibi bir mahzur yoktur. Bendeniz şer'î cihetini değil, siyâsî cihetini düşünüyorum. Mâlum-u âliniz Hılâfet 1300 kusûr seneden beri, Hulefâ-yı Râşidîn, Emevîler, Abbasîler, sonra Fâtimiler Mısır vesâireden geçerek bir silsiledir gidiyor. Binâenaleyh binüçyüz senelik bir müessesedir. Bunun için bu makamı, mülgâ demek için herhalde uzun boylu düşünmek icab eder kanaatindeyim. Cihet-i şer'isinde hiçbir mahzur yoktur. Bendeniz yalnız siyâsî nokta-i nazardan arzediyorum. Arkadaşlar! Hepimiz biliyoruz ki; İstiklâl Mücâdelâtı ilân edildiği zaman, halkımızın Halîfe Makamına olan merbûtiyetini nazar-ı itibâre alarak hepimiz «Halîfe'yi kurtaracağız, şöyle yapacağız, böyle yapacağız!» diye telkinatta bulunduk. Hattâ birçok meşâyih ve ulemâyı Büyük Millet Meclisi'ne getirdik. Bu, sırf halkın hissiyatına hürmet için idi. Sonra arkadaşlar, ben bu İstiklâl Muhârebâtında kâmilen bulundum.. Askerlere, bütün arkadaşlarla beraber bu sûrette telkinatta bulunduk. «Makâm-ı Hılâfeti, bütün vatanla beraber kurtaracağız» dedik. (Kurtarmadık mı sesleri) Hay hay!... Hamdolsun kurtardık. Böyle olmakla beraber bugün halk Makâm-ı Hılâfet

verilen bir takrir üzerine fikirlerini söyleyememiş, bundan canı sıkılmıştı. Fırka mensubu olduğundan, ertesi günü Meclis müzâkereleri sırasında ne yapacağını, «Böyle tarihî ve mühim bir mes'ele hakkında, milletvekili sıfatı ile ne rey» vereceğini düşünmekte, kalbinde bir sıkıntı hissetmekteydi. Nihâyet parti tüzüğüne uygun olmamakla beraber, Meclis'in açık toplantısında bu mesele müzâkere edilirken söz söylemeğe karar vermişti.» (Bkz: Dr. Ziya GÖGEM - a.g.e. sh. 201).

olmaz ise, Cum'a namazı kılınmaz itikadındadır. (Hayır, hayır sesleri). Ben de o itikat da değilim.

TUNALI HİLMİ BEY - O itikadı değiştireceğiz. Bundan böyle halkı aldatmak yok.

HÂLİD BEY (devamla) - İnşaallah... Binâenaleyh bendeniz en ziyâde bunun dâhildeki tarz-ı telâkkisine işâret ediyorum. Arkadaşlar! Bizim dinimizde, Müslümanlar, mü'minler kardeştirler. Bunun için diğer devletlerin Türkiye'ye olan nazarları Makam-ı Hılâfet'in burada olmasından dolayı değil, Türkler'in de bir müslüman devleti olmasındandır deniliyor. Ve aynı zamanda deniliyor ki, «Biz bu Hılâfet'ten ne fâide gördük? Meselâ Harb-i Umûmide bilâkis Araplar bize hıyanet etti ve düşman saflarında bize karşı harbettiler. Hindliler kezâ, hiç fâidelerini görmedik» deniliyor. Doğrudur.

Fakat arkadaşlar! Son Yunan taarruzunda Yunanlılar Eskişehir ve Afyon hattına geldikleri zaman, işgâl altında bulunan yerler Garb vilâyetini kurtarmak için bir tek nefer gönderebildi mi? Hayır gönderemedi. Çünkü mağdur idiler. Onlar esir vazîyette idiler. Onlarla da münâkalâtımız yok idi. Binâenaleyh onları da, esîr farz etmek pek tabiîdir. Bu ciheti de nazar-ı dikkate almalıdır. Bununla beraber bendeniz bu müteleayı vârid görmem. Hangi muvasalayı temin etmişiz? Meselâ bugün hac farzdır. Haccın hikmet-i felsefesi o kadar büyüktür ki; acaba bundan siyâseten ne istifâde etmişizdir. Hiç!... Sonra Araplar bize karşı şöyle yapmış böyle yapmış diyoruz. Halbuki hep biliyoruz ki, bu Arabistan'da tâkip ettiğimiz hatâlı siyaset neticesidir. (Hayır, hayır sesleri!... Başka birinin hatası bize terettüp etmez sesleri.) Bendeniz kanaat-i vicdâniyemi söylüyorum. Çünkü, Reisicumhur Hazretleri burada îrad-ı nutuk ederken Makam-ı Hılâfet hakkında hiç bir kelime sarfetmediler. Yalnız Cumhuriyet'in hâlen ve âtiyen masun bulundurulmasından bahsettiler. Bendeniz Hılâfet-i muhafaza edelim ve bu Hânedan'da bırakalım demiyorum. Ve o fikrim de yoktur. Yalnız Makam-ı Hılâfet hakkında mâruzatta bulunuyorum.

TUNALI HİLMİ BEY (Zonguldak) - İşte burası.

HALİD AKMANSÜ

(1884 - 1953)

Kurmay albaydı. Birinci Cihan Harbi ile İstiklâl Muhârebelerinde cepheden cepheye koşarak takdire şâyân hizmetler ifâ etmiştir. Meşhur Yunan Başkumandanı Trikopis'i esir alan O'dur. İkinci Büyük Millet Meclisi'ne Kastamonu meb'usu sıfatiyle katılmış ve kısa bir zaman sonra muhalifler arasında yer aldığı görülmüştür. Bu yüzden uzun bir menkûbiyet hayatı yaşamıştır. Mütevâzi, m... karakterli ve feragat-i nefs sahibi örnek bir insandı.

HÂLİD BEY (devamla) - Binâenaleyh bendeniz bu itirazları pek vârid görmüyorum. Buna karşı, belki bir çok itirazlar ve cevaplar bulunabilir. Yalnız bütün Âlemî İslâm'ın bize karşı gösterdiği teveccüh ve muhabbet zannediyorum ki, yalnız bir din kardeşliğinden değildir. Acaba niçin İran'a, Afganistan'a, Fas'taki İslâmlara gösterilen teveccüh bize gösterilen teveccüh kadar değildir. Bendeniz şu kanaatteyim ki; bu kadar asırlardan beri seyyiat-ı idâremize rağmen ve bütün Dünyanın nazar-ı ihtirası İstanbul ve Türkiye'nin vaziyeti üzerinde iken bekamızı, Makam-ı Hılâfet'in bizde olması ve Türkler'in bu makamı muhafaza ve dini muhafaza etmek için çarpışmalarında bulunuyorum. Mademki Makam-ı Hılâfet'in de hiç bir nüfûzu yoktu, biz altı ay evvel buraya hepimiz bir umde neşrederek geldik. Ve o umdeler de Teşrini Sânî 38 (1922) kararının lâyetegayyer bir düstur olduğunu ilân ettik. Ve sonra dedik ki: Türkiye'de Büyük Millet Meclisi Makam-ı Hılâfet'in istinadgâhıdır. Ve Makam-ı Hılâfet beynelislâm bir makam-ı muallâdır, dedik... Eğer o makam bir makam-ı muallâ değilse, neden halka ilân etmeyi lüzumlu gördük? Binâenaleyh bendeniz böyle Makam-ı Hılâfet mülgâdır demeyi doğru bulamıyorum. Son sözüm budur. Bendeniz bu son sözü yâni mülgâdır sözünü böyle açıkça söylemeyi ve kaydını şer'an değil siyâseten büyük bir mahzur telâkkî ediyorum.

TUNALI HİLMİ BEY (Zonguldak) - O halde kapalı kaydedelim.

HÂLİD BEY (devamla) - Büyük Millet Meclisi'nin şahsiyet-i mâneviyesinde deriz. Doğrudan doğruya mülgâdır demek hatâlıdır.

TUNALI HİLMİ BEY (Zonguldak) - Büyük Millet Meclisi'nin şahsında mündemiçtir.

HÂLİD BEY (Kastamonu) - Az zaman sonra te'sirini görürüz.

Hâlid Bey'in bu mûtedil konuşması Hılâfet-i lâğvetmeye kararlı ve bu itibarla da muhâlif rey ve beyânları dinlemeğe mütahammil gözükmeyen Meclis'in heyecanını nisbeten teskin etmişti. Fakat ondan sonra söz alan **Vâsıf Çınar** bilhassa **Zeki Bey**'e karşı ağır bir surette tâcizkâr ve baştanbaşa demogojik konuşmasıyla tansiyonu yeniden

yükseltti. O, yer yer karşılıklı atışmalara sebep teşkil eden konuşmasına:

«Muhterem arkadaşlar!.. Cumhuriyet ilân eden bir milletin siyasî idâresi içinde Hılâfet'in bekasının ne kadar muzır olduğunu bütçenin hey'eti umûmiyesinin müzâkeresi esnâsında söylemiştim.» diye başlamıştı. **Vasıf Çınar** bundan sonra daha ziyâde **Kadirbeyoğlu Zeki Bey'i** hedef ittihaz ederek tamâmiyle şahsiyyata kaçan bir konuşma yapmıştır. Bir zamanlar Bursa'da mubassırlık (Muallimle hademe arası bir vâzife. Talebeyi susturmak ve onlara nezâretle mükellef olanlara denirdi.) yapmış olan bu ayağı çarıklı açıkgöz kendisini Maârif Vekilliğine kadar yükselten sayısız ve emsalsiz dalkavukluklarının o gün en parlak bir misâlini vermişti.

Vâsıf Çınar'dan sonra söz alan **Seyyid Bey** -bir hukukçu olması hasebiyle- kendini bu mevzuda en selâhiyetli bir insan addederek müzakerelerin en uzun konuşmasını yapmıştır.[89] O'nun küçük bir kitap hacmindeki bu uzun konuşmasından ancak dikkate değer birkaç parçayı iktibas edebileceğiz.

Seyyîd Bey, bu uzun ve teferruatlı konuşmasına şöyle başlamıştır:

«Muhterem efendiler!.. Müsaâde buyurursanız bendeniz de bu Hılâfet mes'elesi hakkında biraz izahat vereyim. Mesele pek mühim olduğundan ve hattâ târihimizde ve belki de bilumûm hâdisat-i ictimâiyye arasında en büyük bir inkılâb demek olduğundan bu babda ne kadar söz söylense yine azdır. O'nun için sabrınızı suistimal edersem beni mâ'zur görünüz. Benden evvelki hatibler, bu babdaki kanaatlerini beyan ettiler. Pek güzel ve pek samimi söylediler. Bendeniz de bu

---

89 - Bir zamanlar İstanbul Üniversitesi'nde «Usûl-i Fıkıh» hocalığı da yapmış olan **Seyyid Bey**'in Hılâfetin ilgâsının lüzûmuna dâir irad eylediği bu uzun nutuk, Hılâfet aleyhtarlarını çok fazla memnun etmiş ve mevzuda mükemmel ve muazzam telâkki olunmuş olacak ki; zabıtlardan ayrı olarak 63 sahifelik bir broşür halinde bastırılarak Türkiye'nin her tarafında meccânen dağıtılmıştır. (TBMM'nin 3 Mart 1340 Tarihinde Mün'akit 2. içtimâında «Hılâfetin Mahiyyet-i Şer'iyyesi» Hakkında Adliye Vekili **Seyyid Bey** Tarafından İrad Olunan Nutuk - Ankara, TBMM Matbaası, 1340)

mes'eleye dâir uzun senelerden beri icrâ ettiğim tetebbuat neticesinde hâsıl olan kanaâtimi beyan etmek isterim. Nitekim, geçen sene Hılâfet hakkında «Hılâfet ve Hâkimiyet-i Milliye» ünvâniyle bir de kitap neşretmiş idim. Dediğim gibi târih-i İslâm'da azim bir inkılâp yapıyoruz. Diyebilirim ki, bundan daha büyük bir inkılâp olamaz!. Bu inkılâbın azametindendir ki; zihinler bununla pek meşguldür. Kalbler endişe ve tereddüd içindedir. Onun için cümlemizin vicdan ve iz'anı arzu ediyor ki, mes'ele tamâmiyle tavazzuh etsin!... Yâr ve ağyar ne yaptığımızı ve ne yapmak istediğimizi bilsin. Şuurlu bir sûrette mi, şuursuz bir halde mi yapıyoruz, anlasın. Meclis-i Âli, Hılâfet mes'elesinin mâhiyet-i şer'iyye ve siyâsiyyesini bilerek mi ittihaz-ı karar ediyor, yoksa bilmeyerek mi?... Bu cihetler tamâmiyle tavazzuh etsin. Çünkü tekrar ediyorum mes'ele hakikaten gâyet mühimdir. Âlem-i İslâm'da daha şimdiye kadar böyle bir inkılâp vâki olmamıştır. Değil Âlem-i İslâm'da belki Kürre-î Arz'da vâki olan inkılâbatın en büyüğü, en mühimidir.

Bunun için ezhanda, efkârda şüpheler, tereddüdler bulunmamak lâzım gelir. Mes'eleyi bilerek halletmek icab eder. Gerek dînî ciheti ve gerek siyâsî ciheti etrafiyle bizim bilmemiz lâzım gelir.

Bu cihetleri bilirsek ne yapmak istediğimizi, ne yapacağımızı bilmiş oluruz. Benim asıl maksadım, mes'elenin dinî cihetini İslâmiyet'in Hılâfet mes'elesi hakkındaki tarz-ı telâkkisini izah etmektir. Siyâsî cihetini beyan, maksadımdan hariçtir.»

Bundan sonra Hılâfet'in şer'î mâhiyetini kendine göre izah eden ve İslâm Târihinden çeşitli misaller veren Seyyid Bey'in başlıca mesnedi, «Benden sonra Hılâfet otuz senedir. Ondan sonra acı veya ısırıcı bir melîkiyettir.» Meâlindeki hâdisi şerif olduğu görülmektedir. Seyyid Bey'in bu hâdisi şerifi telâkki tarzının yanlış olduğunu başka bir eserimizde[90] izah etmiş olduğumuzdan burada bunun üzerinde durmayacağız.

---

90 - Bkz. Kadir MISIROĞLU - Lozan Zafer Mi, Hezimet Mi? C. II. İstanbul 1973 sh. 128 ve müt. sahifelerde yer alan 88 numaralı dip not.

Yer yer Osmanlı Pâdişahlarına hücum eden «Osmanlı Halîfelerinin ise, saltanata olan hırs ve tamahlarından nice mâsum ve bîgünah şehzâde kanı döktüklerinin mâlum» olduğunu onların hukuk-ı müslîmîni müsâdere ederek emval-i devleti şuna buna peşkeş çektiklerini, söyleyen Seyyîd Bey çok yakın bir gelecekte yapılacak işlerden habersizmiş ki ilmi, emre uydurmak için bir hayli zorlandıktan sonra aynen şöyle demektedir:

«Son söz olarak şu ciheti de arz edeyim ki; ıslahat-ı adliye nâmı altında alelacele bir kanun yapmak doğru olamaz!.. Muzırdır. Almanlar son kanun-i medenîlerini ancak onbeş senede vücûda getirebildiler. Memlekete, milletin örf ve âdetine, milletin bünye-i içtimâiyyesine uygun kanunlar yapmak kolay birşey değildir. Muhtelif devletlerin muhtelif usul ve kavânînî var. Garbın örf ve âdeti ve hukuku olduğu gibi, şarkın da memleketimizin de örf ve âdeti ve kavâîd-i hukukiyyesi vardır. Bunları uzun uzadıya tetkik etmek, etüd etmek, düşünmek, hangi kaîdelerin, hangi ahkâmın memleketimize, milletimizin şerâit-i içtimâiyyesine, ahval-i hayatiyesine uygun olduğunu tespit eylemek icab eder. Böyle yapılmayıp da alelacele, gelişigüzel bir kanun yapılacak olursa, fâide yerine mazarat hâsıl olur. Sonra sık sık iki günde bir tâ'dile mecbur kalırsınız. Ben size bir ayda büyük bir kanun, devletin kanun-i medenîsini bile getirebilirim. Ne yaparım?!.. Alman veya İsviçre Kanun-i Medenîsini tercüme ettirerek hey'et-i âliyenize takdim edebilirim. Lâkin ona Türkiye kanunu denmez. Muhterem Saraçoğlu Şükrü Bey'in tâbiri veçhile Türk'ün rûhundan doğan kanun denmez. Alman veya İsviçre kanunu denir. Almanya ve İsviçre başka, Türkiye başkadır. Türkiye'de Türkiye kanunu lâzımdır.»

Seyyid Bey'in bu uzun ve teferruatlı konuşmasından sonra Hükûmetin nokta-ı nazarını ifâde etmek üzere kürsüye çıkan Başvekil İsmet İnönü söze:

«- Muhterem efendiler!... Makam-ı Hılâfet hakkında verilecek karar için, açılan münâkaşat, dinî ve siyasî iki zemine temas etti.» diye başlayarak yapılan münakaşaları hulâsa ve tahlîl etti. «Dinî bir zemin-i

münâkaşaya girmek istemem.» dediği halde bir hayli de dinî mülâhaza ileri sürdü. Hiç olmazsa bu hususta ileri sürülen fikirleri tasvip veya tenkit etti.

Sonra aleyhteki siyâsî mülâhazaları ele alarak, dahilî siyasette, halkın bu kararı acaba nasıl karşılıyacağını düşünerek endişelenmenin yersiz olduğunu, Millî Mücâdele'de askerlerin ancak «Makam-ı Hılâfet'i kurtaracağız!» diye cepheye sevkedilebildikleri iddiasının vârid olmadığını, Hılâfet'in, şâyed muhafaza edilirse dış siyasette hiç bir fayda sağlamasının melhuz bulunmadığını ilh... ileri sürdü.

Nihayet O da uzun beyânatını şu sözlerle bitirdi:

«... Bu esas dâhilinde Meclîs-i Âlî'nin izhar edeceği karar, Türk Milleti için vesîle-i saâdet olacaktır. Kemal-i kat'iyyet ve samimiyetle tatbik olunacaktır!..»

İsmet Paşa'nın bu konuşmasından sonra verilen kifâyet-i müzâkere takriri reye konularak kabul olunmuş ve müzâkerelere son verilmiştir. Kanun'un ikinci maddesine yapılan itirazlar da reddolunarak teklif Meclis'e geldiği gibi ve beş saat gibi kısa bir müddet sonunda[91]

91 - «Bu muhâbereden sonra harb oyunu münâsebetiyle **İsmet Paşa** ve Müdafaa-i Milliye Vekili bulunan **Kâzım Paşa** da İzmir'e gelmişlerdi. Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Reisi **Fevzi Paşa** da zaten orada bulunuyordu. Hilâfetin ilgâsı lüzûmunda kanaatlarımız mutabık idi. Aynı zamanda Şer'iye ve Evkaf Vekâletini de ilgâ ve tedrisatı tevhid eylemek kararında idik.

1340 senesi Martı'nın Birinci Günü Meclis'in tarafımdan küşâdı icap ediyordu.

23 Şubat 330 günü Ankara'ya avdet etmiş idik. Orada da icâp eden zevâtı kararımdan haberdâr ettim.

Meclis'te bütçe mezâkeratı devam ediyordu. Hânedan tahsisatı ve Şer'iye ve Evkaf Vekâleti bütçeleri üzerinde tevakkuf edilmek lâzımdı. Arkadaşlar münâkaşata müteveccih beyânât ve tenkidâta başladılar. Müzâkere ve münakaşa idâme ettirildi. Bir Mart günü Millet Meclisi'nin beşinci mesâi senesi münâsebetiyle verdiğim nutukta şu üç noktaya sûret-i mahsusada işâret ettim:

2 Mart günü Fırka Grubu içtimâ ettirildi. İşâret ettiğim bu üç mes'ele mevzuubahs ve müzâkere edildi. Esaslar üzerinde anlaşıldı, 3 Mart günü Meclis'in birinci celsesinde, evrak-ı vâride meyânında şu takrirler okundu:

kanunlaşmıştır. İkinci maddeye dâir yapılan itirazlar, Hânedan'a mensup kadınlarla, damatların yurd dışına çıkarılmalarını önlemek istikametindeydi. Bu maksatla Trabzon Meb'usu **Muhtar Bey**, Diyarbekir Meb'usu **Feyzi**, Erzurum Meb'usu **Hâlet**, Niğde Meb'usu **Ebû Bekir Hâzım** ve Bursa Meb'usu **Raif Bey**'lerin tâdil teklifi kabul olunmamıştı. Bunlar, Meclis Riyâsetine verdikleri tâdil teklifinde kadınlarla damatların yurd dışına çıkarılarak sefâlete itilmelerinin Türklüğün şân ve şerefine halel getireceğini, karşılaşacakları çeşitli zarûret ve ihtiyaçlar sebebiyle ahlâkî bir zaafa uğrayabileceklerini ve memleket dahilinde kalmalarının ise, hiç bir endişeye sebebiyet vermiyeceğini ileri sürmüşler, fakat bu haklı mütaleâya itibâr edilmemişti.

c -) **Tatbikat:**

Evvelce derc edilmiş bulunan 431 sayılı Kanunun metninden açıkça

---

1 - Hilâfetin ilgâsına ve Hanedân-ı Osmanî'nin Türkiye hâricine çıkarılmasına dair **Şeyh Saffet Efendi** ile elli refikinin teklif-i kanûnisi.

2 - Şer'iye ve Evkaf, Erkân-ı Harbiye Vekâletleri'nin ilgâsına dâir Siirt Meb'usu **Halil Hulki Efendi** ve elli refikinin teklif-i kanûnîsi.

3 - Tevhid-i tedrisat hakkında Saruhan Meb'usu **Vâsıf Bey** ve elli refikinin takrirleri vârid olmuştur.

Makâm-ı Riyâsette bulunan **Fethi Bey** «- Efendim! Müteaddid imzalarla gelen bu teklif-i kanunîlerin derhal müzakeresine dair teklifler vardır. Rey-i âlinize vazedeceğim.» dedi ve encümenlere gitmeden derhal müzakeresini re'ye koydu ve kabul edildiği beyân etti.

İlk itiraz Kastamonu Meb'usu **Hâlid Bey** tarafından vâki oldu. (Bkz. 87 numaralı not) Müzâkerenin cereyânı esnâsında **Hâlid Bey**'e daha bir iki zat iltihaketti. Tekliflerin lehinde, uzun beyânatta bulunan birçok kıymetli hâtipler kürsiye çıktılar. Takrir sâhiplerinden başka merhum **Seyyid Bey**'in ve **İsmet Paşa**'nın ilmî ve muknî hitabeleri her zaman için mütalâaya şayândır. Müzâkere ve münâkaşa beş saat kadar devam etti. Saat altı kırkbeşte müzâkere hitam bulmuş olduğu zaman TBMM, 429, 430 ve 431 nci kanunları çıkarmış bulunuyordu.

Bu kanunlara nazaran Türkiye Cumhuriyeti'nde, muâmelât-ı nâsa dâir olan ahkâmın teşri' ve infazı TBMM ile, O'nun teşkil ettiği hükümete âid ve Şer'iye ve Evkaf Vekâleti mülgâ oldu.» (Bkz: **M. Kemal Paşa** a.g.e., sh. 513 - 514)

anlaşıldığı üzere Hânedan mensuplarına vatanı terk için «o n g ü n l ü k» bir mühlet tanınmıştı. Fakat o sırada İstanbul Vâlisi bulunan **Haydar Bey** ile İstanbul Emniyet Müdürü **Sadeddin Bey** -esâsen bütün teferruatı daha önce tesbit etmiş olduğu üzere- bu müddete riâyet etmeyerek hemen o gece Dolmabahçe Sarayı'na gidip Halîfe **Abdülmecid Efendi**'yi nihâyet bir iki saat zarfından yakınlarından sâdece birkaç kadın ve çocuk ile birlikte yurd dışına çıkmaya icbar ettiler. O'nu Sirkeci'den trene koymayı mahzurlu (!) addettiklerinden otomobile bindirerek Çatalca'ya götürdüler. Sirkeci'den O'nun yakınlarını hâmilen gece yarısı hareket ettirilen trene Çatalca'da bindirdiler. Bu sırada ne Halife'yi ve ne de O'nun yakınlarından herhangi bir kimseyi gazetecilerle veya sâir herhangi bir kimse ile asla görüştürmediler. Gerçi o sırada, bazı gazetelerde yurt dışına çıkarılan Hânedân mensuplarıyla yapıldığı iddia edilen röportajlar yayınlanmıştır.[92] Ancak bunların hepsi de sırf bir hayal mahsûlüydü.

Halîfe ve yakınlarını yurt dışına çıkarmaya me'mur olan polislerden biri bulunan **Razi Yalkın**'ın sonradan bu hâdiseye dâir neşrettiği yazılarda[93] Vâli ve emniyet mensupları tarafından çıkarılan kanuna bile riâyet olunmıyarak nasıl haşin ve zâlimâne davranıldığının kendi ağızlarıyle açıkça itiraf edildiği görülmektedir. Bunlardan bir kısmını dikkatlerinize sunuyoruz:

Halife Abdülmecid Efendi:

«- Nasıl olur?» diyordu İslâmiyet'i siyâset vasıtası olmaktan kurtarmak için Hılâfet Makamı'nı yıkmak, Halife-i Resûlullahı memleket haricine atmak mı lâzımdır?.. Hayır hayır Vâli Bey, böyle bir kararın Millet

92 - Bu röportajlardan biri de o zaman gazeteci olan **Ahmed İhsan Benim**'in imzasıyla çıkmıştı. Halbuki kendisi bize şahsen o sırada yurt dışına çıkarılan hanedân mensuplarıyla ne kendisinin ve ne de herhangi bir gazetecinin görüştürülmüş olduğunu açıkça ifade etmiştir. Ayrıca Halîfe ile birlikte çıkan bâzı kimselerden de buna dâir mesmuatımız vardır.

93 - **Razi YALKIN**- Son Halife Abdülmecid ve Hanedân-ı Ali Osman İstanbul'dan Nasıl Çıkarıldı? ünvânıyla Tarih Dünyası (İstanbul 1950) mecmuasının birinci ve müteakip sayılarında neşredilen tefrika.

Meclisinden sudûruna ihtimâl vermiyorum bir türlü...

Hânedanımdan irsen intikal eden Saltanat Makamı'nı; mahzâ milleti hoşnud ve memnun etmek için terk ve feregâte muvâfakat ettim. Fakat Hılâfet Makam-ı bütün Ehl-i İslâmın hânedanıma ve dolayısiyle şahsıma bir vediası olduğuna nazaran, Millet Meclisi'nin bu kararını kabul etmekte mazur olduğumu, hiç vakit geçirmeden Ankara'ya bildirmenizi, bu karara mütavaatım için beyhûde yere ısrar etmemenizi ve huzurumdan derhal çekilip gitmenizi emir ve ihtar ediyorum size Vâli Bey!.»

Vali Haydar Bey, muhatap olduğu bu acı sözleri ve hele kovulma keyfiyetini, büyük bir sabır ve sükûnetle ve biraz da mânâlı gülümsemelerle karşılıyor, Halife'nin bu karar ve ısrarlı talebinden feragatini, Büyük Millet Meclisinin irâdesine mutavaatını temin için dil dökmekte, nezâket göstermetkte devam ediyordu:

«- Bu emrinizi yerine getirmeğe, ihtarınıza boyun eğmeğe mevki ve mamûriyetimin mâni olduğunu, aldığım emrin Türkiye'nin yegâne hâkimi olan Büyük Millet Meclisinin verdiği bu kararın, zâtıâlinize yalnız tebliğinden ibâret değil, aynı zamanda behemehal tatbik etmek vazifesinin de bana tahmil edilmiş bulunduğunu lütfen nazar-ı dikkate almanızı tekrar rica edeceğim. Bu emrin kat'î ve sizin için de kabul ve mutavaatın mecbur olduğunu da...»

Abdülmecid, Vâlinin sözünü kesiyor ve azâmetli bir eda ile:

«- Hayır hayır Vâli Bey» diyordu. «Sizin de bir müslüman sıfatı ile Hılâfet'i en büyük dinî bir merci ve makam tanımaz, şahsıma mutlak sûrette merbut ve hürmetkâr bulunmanız ve bunu en kudsî bir vazife tanımanız icabetmez mi?.. Bu mecbûriyet ve mutavaatı bana tahmil ederken neden bu icapları düşünmeyi ihmal ve ısrar ediyorsunuz. İşte size kat'î olarak ihtar ediyorum ki; memleket hârici şöyle dursun, saraydan ve hattâ şu salondan bile dışarı çıkmam ve çıkaramazsınız da beni! Tâciz ve tazyike devamdan vazgeçiniz... Yoksa... Ben de...»

Bu defa da, Vali Haydar Bey, Abdülmecid'in sözünü bitirme-

sine meydan vermiyerek, Halîfe'ye doğru bir iki adım ilerliyor, ciddî bir edâ ve kat'î bir ifâde ile:

«Affınızı rica ederim Efendi Hazretleri!» diyor. «Ben Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin büyük milletimizi temsil etmekte bulunduğunu ve sadır olan millî irâdeye gerek zâtıâlinizce ve gerekse bence, kat'î sûrette riâyet mecbûriyetinde bulunduğumuzu tekrar arz ve ifham etmek isterim. Bilhassa, bu millî irâdenin tatbik ve infazı hususundaki mes'uliyet önünde vazifemin ifâsına daha ziyâde mümânaat etmekten fâide olmadığını da ilâveyi pek lüzumlu buluyorum ve hemen millî iradeye mutavaat buyrulmasının zâtıâliniz için daha hayırlı olacağını da arzetmeyi insanî bir vazîfe addediyorum. Tekrar istirham ederim, beyhûde ısrar ve itirazları terk ile vazîfemizi teshil ve hareket hazırlığını tâcil buyurunuz.»

Bu başı örtülü ve nazikâne tehdid karşısında Halife **Abdülmecid** biraz sarsılıyor. Bu esnada Polis Müdürü **Saadeddin Bey** de söze karışıyor. Telaşlı bakışlarını bileğindeki saat ile Halifenin büsbütün çatıklaşan yüzünde gezdirerek:

«- Efendi Hazretleri!...» diyor. «Size tahsis olunan trenin Sirkeci'den hareketine bir buçuk saat kadar bir zaman kaldı. Lütfen hazırlansanız da bizleri, sizi hazırlığa ve harekete icbar gibi, hiç de şâyân-i arzu olmıyan teşebbüslere müracaat mecbûriyetinde bırakmamak lûtfunda bulunsanız. Hem bizi hem de kendinizi beyhûde yere üzüp yormasanız, daha münâsip olacağı zannındayım.»

Biraz daha açıklanan ve o nisbette de acılaşan, ricâdan daha ziyâde âmirâne bir ihtarı andıran bu sözler, Halife Abdülmecid Efendi'yi ye'se düşürüyor... Nihâyet, alnını kırıştırarak mânâlı bir gülümseme ile, Valiyi ve Polis Müdürünü baştan ayağa süzdükten sonra soruyor:

«- Sarayımdan beni cebir ile mi çıkaracaksınız?»

İkisi birden aynı zamanda cevap veriyorlar:

«- Evet... İcabettiği takdirde maalesef öyle efendim!..»

«- Evet!... Aldığımız emrin icabı olarak!..»

Çehresi sararan Halife kaşlarını çatarak.

«- Ya öyle mi?!...»

Diyor ve bakışlarını Vali ile Polis Müdürünün yere eğik yüzlerinde gezdirerek sert bir sesle ilâve ediyor:

«- Muhâlefet ve mukavemet gösterirsem ne olacak?..»

Abdülmecid Efendi'nin bu suâli kadar da tavırlarından anlaşılıyordu ki, sarayın iç ve dış vaziyetlerinden haberi yoktu. Kendini de, güvendiği adamlarını da, herhalde serbest sanıyor, kimbilir ne gibi kuruntulara kapılıyor, ne gibi teşebbüslere atılmayı arzuluyordu. Fakat hiç bir şey yapacak ve yaptıracak; eğer hakîkaten varsa, taraftarlarını ayaklandıracak vaziyette değil idi. Çünkü daha akşam karanlığı basarken, saray, millî bir çember ile çevrelenmiş, hâriç ile olan münâsebetleri kesilmişti. Telgraf dâiresi işgâl edilmiş, telefonları kullanılamıyacak bir hale getirilmişti. Sarayın bütün koridorlarına alâkalı memurlar dizilmiş ve mabeyinci, yaver, kâtip vesâire gibi büyük küçük bütün memur ve müstahdemlerin bulundukları odaların önlerine nöbetçiler konmuştu.

Halife **Abdülmecid Efendi**, çok âni olarak alınan bütün tedbirleri bittabi bilmiyor ve Vali ile Polis Müdürünün mâlûm kararı kendisine tebliğ için geldiklerini tahmin ediyordu. Bu sebeple de, sık sık kükrüyor ve bu hareketleri ile, ne de olsa Vali ile Polis Müdürünü sinirlendiriyordu.

Halife **Abdülmecid Efendi'nin** son suâlini, kısaca cevaplandıran Vâli ile Polis Müdürü Beyler, muhâtaplarını daha fazla heyecanlandırmamak için, sûkutu tercih etmişlerdi. Fakat, onların bu sessizliğini ve hareketsizliğini, kendi tahminlerine uygun olarak yoran **Abdülmecid Efendi** gazap püsküren bakışları ile hırpaladığı muhataplarına doğru hırs ve hışım ile sokuluyor ve dik bir sesle:

«- Yapacağınız cebri, ikrar ediyorsunuz değil mi?.. O halde, tekrar ediyorum işte!... Ne Hilâfet'in ilgâsı, ne de memleketten ihracım kararını kat'iyyen kabul etmiyorum. İstediğinizi yapmakta serbest ve muhtarsınız efendiler!..» diye bağırarak, kendini gerisindeki kadife koltuğa

atıyor. Geriye doğru yaslanıyor. Ayaklarını tâ ileriye doğru uzatarak, gittikçe büyüyen ve kan bürüyen gözlerinin yakıcı bakışlarını Vâli ile Polis Müdürü'nün yüzlerinde gezdiriyor. Âdeta meydan okur gibi, direnen bir tavır takınıyor ve söyleniyor:

«- Hilâfet-i Muazzama-i İslâmiye'nin timsali olan şahsıma karşı revâ görülen bu muâmeleye tahammül edemem artık. Hânedânımın huzur ve selâmeti nâmına şimdiye kadar ne dedilerse kabul ve icradan istinkâf etmedik. Selâhiyeti tahdid edilmesine rağmen Hilâfet Makamı'nı kabulde de zinhâr tereddüt göstermedik. Milletimizin hâtırına hürmeten gösterdiğim bu ferâgat ve fedâkârlık sanki kâfi değilmiş gibi, şimdi de beni ve hiç şüphesiz benden sonra da hânedânımızın bütün erkân ve efradını yâd ellere atmak istiyorlar...»

Vâli ve Polis Müdürü artık **Abdülmecid Efendi**'nin sözlerine kulak bile vermiyorlardı. Kapı önündeki paravananın gerisine çekilmişlerdi. Yüzyüze gelmişlerdi. Alınan emrin yerine getirilebilmesi konusu üzerinde, Polis Müdür Muâvini **Kâmil Bey** ile âcizinizin işitebileceği kadar hafif bir ses ile konuşuyorlardı:

«- Ne yapacağız Saadeddin? Bu adam bizi çok üzecek ve yoracağa benziyor!...»

«- Evet... Maâlesef öyle Vâli Bey!..»

«- O halde?»

«- Şiddetli harekete geçmek zorunda kalacağız galiba...»

«- Ben de öyle görüyorum. Fakat, nasıl yapacağız bunu?..»

Polis Müdürü **Saadeddin Bey**, biraz düşündükten sonra gülümsiyerek:

«- Hiç şüphes[illegible] 'iyor, «kucaklayıp otomobile atacak ve kaçırır gibi bir vaziyet y[illegible] değiliz.. Bütün ümidlerini kıracak ve millî irâdeye uymaya m[illegible] rakacak bir çâreye başvurmamız lâzım Vâli Bey!..»

«- Meselâ ne gibi Saadeddin?»

«- Hatırıma gelen şu... Meselâ; ileri sürdüğü taleb ve itirazları Büyük Millet Meclisi Reisliği'ne arzetmiş ve daha şiddetli hareket lüzûmuna dâir yeni bir emir almış gibi görünsek. Bu sûretle inad ve mukavemetini kırarak biraz da korkutarak...»

Vâli **Haydar Bey**, Polis Müdürü'nün sözünü kesiyor, memnûnluk ifâde eden bir gülümseme ile:

«- **Saadeddin**, bu çok mükemmel işte!» diyor. Hemen buna bir şekil verelim ve harekete geçelim.

«- O halde, zâtıâliniz tekrar O'nun yanına gider, vaziyeti Ankara'ya telgrafla bildirdiğimizi ve cevap beklediğinizi söylersiniz kendisine. Biraz sonra da, bendeniz yanınıza gelir alınan cevabı, nasıl emir buyurulur ise ya zâtıâlinize veririm yahud da yüksek sesle okurum. Tabiî ki, bu cevabı O'nun mâneviyatını hırpalayacak ümidlerini kıracak bir şiddette ve çok katî bir mâhiyette tertip edeceğim. Müsterih olunuz siz.»

Vâli **Haydar Bey**, Halîfe **Abdülmecid Efendi**'nin yanına girerken, Polis Müdür Bey yanımıza geldi... Salondan işitilecek kadar yüksek sesle muâvini **Kâmil Bey**'e hitap ederek:

«- Haydi **Kâmil Bey**; Saray telgrafhânesine ineceğiz. Ankara ile muhabere edeceğiz.» dedi ve elile, kendileri ile birlikte gelmemi işâret etti. Biraz sonra, telgraf odasında ve telini akşamdan kestirdiğimiz makinenin bulunduğu masanın başında idik. Muâvini ile kısa süren bir görüşmeden sonra, Müdür **Saadeddin Bey** söylüyor.. Ben de müsvedde halinde not ediyordum. Beş dakika içinde cevap hazırlanmış, bir telgraf kâğıdına yazılmış ve resmî mühürle de damgalanmıştı.

Saaddedin Bey, o gün, Halîfenin sevkine âid yapılan hazırlıklar ile alınacak tedbirler üzerinde uğraşmaktan ve bilhassa Halîfe'ye yapılan tebligat esnasında aşırı derecede üzülmekten yorgun ve halsiz düşen vücûdunu biraz olsun dinlendirmek ve bu sûretle geçirilecek vakit ile, Ankara ile muhabere edildiği kanaatini halifeye edindirmek için, postahânede koltuklardan birine serilmişti. Fakat dinlenmek değildi, oturduğu yerde didiniyordu. Muâvini **Kâmil Bey**'e, bana ve diğer

alâkalılara emirler veriyor, nakil esnasında karşılaşılması ihtimali bulunan ters durumlar, anî saldırımlardan bahsediyor ve bunlara karşı alınacak çeşitli tedbirler tavsiye ediyordu. Böylece yirmi dakika kadar vakit geçiren **Saaddedin Bey**, telâşlı olduğu kadar da yorgun, az buçuk da kırgın bir edâ ile, Halîfe'nin bulunduğu salona girdi. Vâli Bey'e doğru tez adımlarla ilerlerken yüksek sesle:

«- Cevabı aldık Vâli Beyefendi! Sâdır olan emrin tâyin edilen müddet zarfında yerine getirilmemesinden dolayı şiddetle muâhaze ediliyoruz.. Emir buyurulursa okuyayım efendim..» dedi ve **Vâli Haydar Bey**'in cevabını beklemeden, yüksek ve titrek bir sesle okumağa başladı:

«İstanbul Vilâyetine.. Cevap... Hâkimiyet milletindir. Milleti temsil eden Meclis kararının tatbik ve infazında, tarafınızdan gösterildiği anlaşılan rehâvet mes'uliyet-i azîmeyi mûcibdir. Abdülmecid'in -millî irâdeye itaat etmediği takdirde-, icab ederse kuvve-i ceb-riye dahi istimali sûretiyle vakit geçirilmeksizin saraydan ihraç ve trene irkâbı, neticenin de yarım saate kadar telgraf ile iş'arı ihtar olunur. Meclis ve Heyeti Vekile hâl-i ictimada ve verilecek cevaba intizardadır.

Büyük Millet Meclisi Riyaseti.»

Okunan cevap, hele Polis Müdürü **Saaddedin Bey**'in okuma esnasındaki heyecanlı jestleri, **Abdülmecid Efendi**'nin üzerinde, tahmin edilenden çok daha fazla tesir yapmıştı. Başı önüne sarkmış, çehresi oldukça sararmış, derin bir düşünceye dalmıştı. Dudakları oynuyor, bir şeyler söylemek istiyordu. Fakat söyleyemiyordu. Belli ki geçirdiği şiddetli buhran buna mâni oluyordu.

Koca salonu derin bir sessizlik kaplamıştı. **Haydar** ve **Saadeddin Bey**'ler de yanyana ve oldukları yerlerde kalmışlar vaziyetteki bu ânî değişikliğin karşısında kimbilir ne gibi düşüncelere dalmışlardı. Pek haklı olarak birazcık da şaşırmışlardı hani, ikisi de çehresi gittikçe solup sararan vücûdu baştan ayağa seyirip sarsılan Halîfe **Abdülmecid**

Efendi'ye bakıyor, bakıyor, arasıra da birbiri ile mânâlı bakışıyorlardı. Belki de kapıldığı buhranın vermesi ihtimalini gördükleri neticeden, **Abdülmecid Efendi**'nin o esnada yüreğine inip ölüvermesinden çekiniyor, korkuyorlardı. İkisinin de alınları kırışmış, kaşları çatılmıştı. Onlar da tıpkı Halîfe gibi, belki de O'nunkinden daha derin düşüncelere dalmışlardı.

Vakit geçiyor, **Abdülmecid Efendi**'yi sarsan ve kıvrandıran buhran, bütün şiddetile devam ediyordu. O aralık, kendini biraz toplıyan **Vâli Haydar Bey**, Polis Müdürü **Saadeddin Bey**'e doğru döndü. Çok hafif bir ses ile:

«- Ne dersin **Saadeddin**, Saray doktorunu getirtsek mi acaba?...» dedi.

Saadeddin Bey, üzüntülü bakışlarını Vâli Bey'in yüzünde gezdirerek cevap verdi:

«- Evet... diyeceğim amma, çok çekiniyorum Vâli Bey!...»

«- Neden?..»

«- Saray halkının kadınlı erkekli telâşlanmalarından, feryad ve fîgana başlamalarından...»

«- Evet haklısın... Amma bu vaziyette ne yapacağız?...»

«- Biraz bekliyeceğiz...»

«- İyi... Fakat... Ya büsbütün fenalaşırsa?...»

«- ....»

«- Ya bir emr-i Hak vâki oluverirse?...»

«- Pek sanmıyorum ya!.. Öyle bir şeyin vukuûnda herhal Ankara'ya bildirir, tâlimat isteriz hattı hareketimiz hakkında...»

Vâli Bey, üzüntülü olduğu kadar da telâşlı bakışlarını uzandığı yerde kıvranmakta olan Halîfe **Abdülmecid Efendi**'nin üzerine şöyle bir gezdirdikten sonra, **Saadeddin Bey**'e çevirerek:

«- Ne dersin **Saadeddin?...** Şöyle göğsünü bağrını açıp havalandırsak, sırtını ve kollarını yavaş yavaş oğuştursak... Belki açılır..»

«-.......»

«- Neye tereddüt ediyorsun **Saadeddin**?...»

«- Vehme kapılıp bağırmasından Vâli Bey! Sonra da sarayın karışıp bir hâdise çıkmasından...»

Polis Müdürü **Saadeddin Bey** bu düşüncesinde çok haklı idi. Çünkü, akşamdanberi odalarında kapalı bulunan, hiç şüphesiz ki hepsi de endişe ve merak içinde kıvranıp bunalan saray erkân-ı ve hele harem dairesindeki saraylılar, bu tereddütlü vaziyette sabırsızlanmağa sızlanmağa, hattâ bir kısmı da huysuzlanmağa başlamışlardı. Bulundukları odaların kapılarını içerden hırs ve hışımla vuruyor, sarsıyor, pencerelerden uzanıp sarkıyor ve bekleyen memurlara sık sık soruyorlardı:

«- Aslanımızı götürdüler mi?...»

«- Ne oluyoruz?..»

«- Kapalı odalarda daha ne kadar kalacağız?...»

«- Sakın sultanımıza bir hal olmasın?...»

İçlerinde somurtanlar, homurdananlar, kaş çatıp gazaplı gazaplı baş sallayanlar, civarlarındaki nöbetçi memurlara dil uzatan ve meydan okuyanlar da yok değildi.

Memur arkadaşlar, bu soruları münâsib sözlerle cevaplandırıyor, bazılarına teselli veriyor, taşkınlıklara karşı da göz yumuyorlardı. Fakat, işi aşırı dereceye vardıranlara karşı da, soğukkanlılıklarını muhafaza etmekle beraber, lâyıkı veçhile mukabelede kusur etmiyorlardı. Gittikçe kararmakta olan hal ve vaziyeti de, sık sık Müdür Muâvini **Kâmil Bey**'e bildiriyorlardı.

Bu durumda, Halife **Abdülmecid Efendi**'nin herhangi bir sebep ile çıkaracağı dikçe bir ses, saray halkında bir şüphe uyandırabilir, velevki mevzii bile olsa saray içinde, vukûu hiç de arzu edilmiyen bir hâdiseye sebep olabilirdi. Polis Müdürü **Saadeddin Bey**, bilhassa bu ihtimali düşünerek Vâli Bey'in, **Abdülmecid Efendi**'nin göğsünü açmak ve masaj yapmak teklifini çok mânâlı bir sükût ile karşılamıştı.

SON HALİFE
ABDÜLMECİD EFENDİ

1868 - 1944

- Makam-ı Hilâfete geçtiği sıralarda -

Fakat Vâli Bey'in ısrarı üzerine, zihnini kemiren ihtimali açıklamak ve bu arada odalarında saatlerden beri kapalı duran saray erkân-ı ile memur ve müstahdemlerin, bilhassa, yaygaracılıkla mâ'ruf olan harem ağalarının o andaki durumlarını olduğu gibi anlatmak mecburiyetinde kalmıştı...

Vâli **Haydar Bey**, aldığı bu izahat üzarine, vaziyetteki nezâketi, ihtimalli vehameti anlamış, salon kapısı ile denize nâzır pencerelerden birinin arasında duran büyük camlı dolaba abanarak, Hâlîfe **Abdülmecid Efendi**'ye baka baka, derin bir düşünceye dalmıştı Polis müdürü **Saadeddin Bey**, soğukkanlılığını muhafazaya çalışıyor, vaziyeti ıslâh için zihninde çareler araştırdığı, kaş ve göz oynatmalarından, dudak kıpırdatmalarından anlaşılıyordu. Bir taraftan da salonda dolaşıyor, gözünü Halife **Abdülmecid Efendi**'den ayırmıyordu.

Böyle bir çeyrek saate yakın bir zaman geçtikten sonra, Hâlîfe **Abdülmecid Efendi**, gözlerini açtı. Sessiz ve hareketsiz **Vali Haydar Bey**'e doğru baktı, baktı, baktı!... Nihayet, yavaş yavaş kımıldanarak, sık sık yutkunarak dayandığı kanapede doğruldu... Ümidsizlik ifâde eden bakışlarını, salonun tavanında ve duvarlarda gezdirdikten sonra, Vâli **Haydar Bey**'in, üzüntüden kırışmış yüzüne mıhladı. Bu bakışlardan ne de olsa ferahlanan ve cesâreti de artan Vâli Bey, güler yüzle Hâlîfe'ye doğru ilerledi. Vâli Bey'in tavır ve hareketlerinden, Hâlîfe'yi teselli etmek niyetinde olduğu anlaşılıyordu. Fakat, buna meydan kalmamıştı. Hâlîfe **Abdülmecid Efendi**, sâkin bir edâ ile sormuştu:

«- Vâli Bey!... Gönderileceğimiz mahal tayin edilmiş midir Ankara-ca?.»

«- Hayır Hâlîfe Hazretleri!... Bu husus arzunuza bırakılmıştır.»

«- Yâ!... Şu halde ne ile ve ne tarafa hareket edeceğiz?...»

«- Rükûbunuza tahsis olunan bir tren ile Balkan hududuna...»

«- Peki... Bu tren bizi nereye kadar götürecek?...»

«- Bu da, arzu ve karar-ı âlinize bırakılmıştır efendim!...»

«- Bu gece, herhalde yola çıkmak mecbûriyetinde olduğumuza göre, artık hazırlanmanız icâb eder değil mi?!.. Şu halde ben harem dâiresine kadar gideyim ve yapılacak işlere nezâret edeyim... Olmaz mı?...»

Bu söz üzerine alnı yine karışan, kaşları aşağı-yukarı oynamağa başlıyan, Vâli **Haydar Bey, Abdülmecid Efendi**'ye biraz daha eğilerek:

«- Kendinizi yormasanız daha iyi olur, Hâlîfe Hazretleri!... Çok üzüldünüz ve buhranlar geçirdiniz. Vücûdü âliniz herhalde istirahate muhtaç bulunmaktadır. Emirlerinizin tebliğine **Saadeddin Bey**'in tavassutu daha münâsip olur gibi geliyor bendenize...» diyor ve **Saadeddin Bey**'e dönerek:

«- Efendi Hazretleri'nden tebellûğ edeceğiniz emirleri bu emirlere muhatap olacaklara tamâmiyle tebliğ eder ve şâyet Efendi Hazretleri tensib buyururlar ise, yapılacak hazırlıklara nezâret ile tasri edersiniz...»

Hâlîfe **Abdülmecid Efendi**, Vâli **Haydar Bey**'in bu teklifine evvelâ cevap vermiyor, başını önüne eğerek düşünüyor, acı acı gülümsüyor.. Biraz da istihzakâr olduğu sezilen bakışları ile hırpaladığı Vâli Bey'e:

«- Kuzum şunu açık söyleyin Beyefendi!.. İmâlı sözlerinizden nezâret altında, temas ve ihtilâttan memnû bir vaziyette bulunduğumu anlıyorum. Bir şey daha teklif edeceğim size... Polis müdürü yanımda bulunmak şartıle, Harem Dâiresi'ne geçmemizde de bir mahzur mutasavver mi sizce acaba? Her halde olmasa gerek!..» diyor ve gözlerini elinde tez ve titiz hareketle çevirmekte olduğu tesbihe dikiyor. Bu esnada Polis Müdürü **Saadeddin Bey**'le gözgöze gelen ve mânâlı mânâlı gülerek gözlerini yine Hâlîfe'ye çeviren Vâli **Haydar Bey**, daha nazik bir jest ile:

«- Bizce, yalnız rahatsız olmamanız, her hangi bir sebep ile ânî olarak tekrar teessüre kapılmamanız matlubdur. Efendi Hazretleri!... İçeriye teşrif buyrulacağına, hazırlık işleriyle alâkalı bendelerinizi, emir buyursanız da, huzur-ı âlinize getirsek daha iyi değil mi Efendim?!.. Bu

ricamı kabul buyurmanızı bilhassa istirham ediyorum zâtıâlinizden...»

. . . .

«**Abdülmecid Efendi**, Vâlinin nâzikâne ve devamlı ısrar ve ricaları, daha doğrusu yaptığı taleblere apaçık itirazları karşısında nihâyet, Harem Dairesi'ne geçmekten de sarfınazar etmek mecburiyetinde kalıyor.

Hazırlık için kimlerin çağrılması icab ediyorsa, salona getirtilen Harem-i Hümâyun Hazinadar Ustası ile kalfası ve bir de haremağasına, kendince gerekli olan emirleri vermişti. O esnada Vâli **Haydar Bey** de hazırlanacak eşyanın cins ve nevîlerini, miktarlarını tâyin etmişti. Bu tenbihin Hâlîfe Hazretleri'nin arzu ve irâdesi icabından olduğunu da sözlerine eklemişti.

Hâlîfe **Abdülmecid Efendi**, Vâli **Haydar Bey**'in bu nâzikâne tenbih ve ihtarlarını, lüzûmsuz bir müdâhale ve şahsına karşı bir tecavüz saymış, yine de fenâ halde celâllenmemişti. Somurtkan bir çehre ve celâllenmenin verdiği titizlik ve tezlik ile salonda, aşağı yu-karı dolaşıyordu. Hırçın bakışları, ağırca hitapları ile Vâli Bey'i hırpalıyordu. Fakat, gerek o târihî vâkıadaki çok kıymetli başarısı ve gerekse İstanbul Vâliliğinde bulunduğu müddet zarfındaki birbirinden yüksek icraatı ile büyük bir idâreci olduğunu ispat eden rahmetli Vâli **Haydar Bey**, Hâlîfe'nin bu, yalnız gönül kırıcı değil de, şeref ve haysiyet kırıcı sözlerine hiç de mukabele etmiyor, el ve gözleri ile yaptığı aşkın ve taşkın hareketleri görmemezliğe geliyordu.

Sözlerinin ve hareketlerinin gerek **Vâli Haydar Bey**'e ve gerekse Polis Müdürü **Saadeddin Bey**'ler tarafından sükûnetle karşılanmasından, yavaş yavaş yumuşadı.

Pencereden denize bakmak sûretile kendi kendine oyalanmağa başlıyan Halîfe **Abdülmecid Efendi**, bir aralık yine Vâli **Haydar Bey**'e doğru geliyor, yarı gazaplı yarı meraklı bakışlarını yüzünde gezdire gezdire soruyor:

«- Trene nereden bineceğiz Vâli Bey?..»

Vâli **Haydar Bey** bu sual karşısında biraz duraksar gibi olmuş, saatlardanberi üzülüp didinmekten daralan yüreğine bir bu sual, çok acı ve pek haklı bir şüphe sokmuştu. Çünkü Halîfe **Abdülmecid Efendi**'nin trene Sirkeciden bindirilmesinin münâsip ve muvaffık olup olmıyacağı, daha o günün sabahında alâkalılar arasında görüşüldüğü sırada, Halîfe Hazretleri'nin sevki işi ile alâkalı bulunan selâhiyetli zatlardan biri, Halîfe ve Hılâfet taraftarlarının bulunduklarından şüphe edilen bâzı kimselerin, büyük ve küçük topluluklar hâlinde istasyon ve civarlarında bir hâdise çıkarmak, bu sûretle de Halîfe'nin gönderilmesine mâni olmak teşebbüsüne geçmeleri ihtimâlini, hazır bulunanlara hatırlatmış ve bu ihtimal üzerinde ehemmiyetle durulması, buna karşı gerekli tedbirler alınması tavsiyesinde bulunmuştu...

Diğer alâkalılar ve bilhassa Vâli **Haydar Bey** tarafından da vârid ve kabûle şâyan görüldüğü için, Halîfe **Abdülmecid Efendi**'nin trene Sirkeci İstasyonu'ndan değil de Çatalca'dan bildirilmesi kararlaştırılmıştı. Verilen bu karar ve hele bu kararın tatbiki için alınan bütün tedbirler ve yapılan hazırlıklar, bu işle vazifelendirilen kimselerden gayrilerine tamâmiyle gizli tutulmuştu.

Halîfe **Abdülmecid Efendi**'nin böyle durup duruken mânâlı bakışlarla bu suâli sorması Vâli **Haydar Bey**'e gündüz görüşülenleri hatırlatmıştı ve pek haklı olarak da kuşkulandırmıştı. Vâli Bey'in duraklamasındaki başlıca sebep bu idi işte!...

Vâli **Haydar Bey**'in tavır ve hâlinde ansızın vukû bulan bu değişiklik de hip şüphesiz çok zeki bir zat olan Halîfe **Abdülmecid Efendi**'nin tabii ki; gözünden kaçmış değildi. O da, bu suâli sorduran ve zihnini tırmalıyan şüphe ve endişe her ne ise, onun tesirine Vâli Bey'deki değişiklik üzerine, büsbütün kabarmış ve şahlanmıştı. Yine acı acı kıvranmağa, dudaklarını kemirmeğe, sinirli hareketlerle sakalının tellerini çekip koparmağa başlamıştı.

Fakat, bu hâli çok sürmedi. Kendini pek çabuk toplıyan Vâli Bey vaziyet ve halindeki değişikliğe, koltuğu altında çıkan ve kendisini günlerdenberi kıvrandıran çıbanın o esnada birdenbire başlıyan ağrı ve

acısının sebep olduğunu tam zamanında ileri sürüvermesi, hele Hâlîfe **Abdülmecid**'den af ve özür dilemesi ve o sırada da, trene Sirkeci'den binileceğini inandırıcı bir edâ ile söylemesi, yüzde yüz muhakkak olan acı bir münâkaşanın çıkmasını önledi.

Halîfe **Abdülmecid Efendi, Vâli Haydar Bey**'in sözlerine inanmış gibi görünmekle beraber, herhalde zihnini kemiren endişesinin sevkiyle yüzünü tekrar buruşturdu ve sert bir sesle sordu:

«- Sirkeciye karadan mı gideceğiz yoksa denizden mi?..»

Vâli Haydar Bey, solu gerisinde duran ve Halîfe'nin bu sualleri sıralayıp sormasından, ne de olsa, kuşkulanan Polis Müdürü **Saadeddin Bey**'e dönerek, Halîfe'ye hissettirmeden bir göz işâreti verdi ve sözüne devam etti.

«- Hangi tariki tercih buyurursunuz efendim?..»

Halife **Abdülmecid Efendi**, yine düşünceye dalmış kaş ve gözlerini oynatmağa, sık sık yutkunmağa başlamıştı. Bir aralık yine ayağa kalktı. Titiz adımlarla ilerliyerek, Vâli Bey'e yaklaştı. İtimatsızlığını hissettirecek bir edâ ile yüzüne baktı, baktı ve nihâyet:

«- Ben mi Vâli Bey?...» diye haykırdı. Yine biraz düşündükten sonra sözünü tamamladı:

«- Deniz tarikiyle geçmeyi tercih ediyorum Sirkeci'ye ben!...»

Vaziyetin yine çapraşık bir şekil almak üzere olduğunu hisseden Vâli **Haydar Bey** alnını kırıştırarak sordu:

«- Bu tercihinize sebep nedir Efendi Hazretleri? Lûtfen söyler misiniz âcizinize?»

«- Karayoluna çıkmakta karşılaşılmasını hâtırladığım bâzı ehemmiyetli mahzurlar!..»

«- Meselâ ne gibi mahzurlar efendim?..»

«- Söyleyeyim. Yolda bir taarruz ve harekete mâruz kalmamız.. yahud da görünür görünmez, bir kazaya uğramamız filân gibi.»

Halîfe **Abdülmecid Efendi** nihâyet zihnini kemiren endişeyi açığa

Son Halife **Abdülmecid Efendi**
oğlu **Ömer Faruk Efendi** ile birlikte
- şehzâdeliğinde -

vurmuştu. Milleten korktuğunu apaçık ortaya koymuştu.[94] Bu yersiz ve yakışıksız endişeye, kendiliğinden mi, yoksa yakınlarından herhangi birinin veya kaçının tahrik ve telkinleri ile mi kapıldığı bilinemez ve o an için kendisinden de bu husus sorulup öğrenilemezdi de tabii...

Vâli **Haydar Bey** de esâsen bunu öğrenmeyi ve bu işi eşelemek ile mevzuu deşip genişletmeyi lüzûmsuz görmüş, belki de bu sûretle hem kendini hem de muhatabını sinirlendirmekten çekinmişti. Amma, suâlin cevabını vermekte de hiç gecikmemişti. Tam bir idâre âmirine yakışacak tatlı sert bir ciddîlikle:

«- Efendi Hazretleri..» dedi. «Müsaâdenizle arzedeyim ki; zâtıâliniz yok yere vehme kapılıyorsunuz. Hâtır-ı âlilerine gelen yahud da bâzı kendini bilmezler tarafından yapılan telkinler ile zât-ı âlinizi endişeye düşüren bu menfî ihtimaller kat'iyyen vârid değildir ve olamaz da. Büyük milletimiz...»

Vâli Bey'in sözünü bitirmesine imkân kalmamıştı. Tam o esnâda biraz evvel salondan çıkan Polis Müdürü **Saadeddin Bey**, telâşla gelmiş ve Vâli Bey'e hıtâben, hazırlığın bittiğini, eşyaların otomobil ve kamyonlara yerleştirildiğini bildirdikten sonra eli ile Halîfe **Abdülmecid Efendi**'yi işâret ederek sözüne şöyle devamla:

«- Efendi Hazretleri'nin mâliyet-i âlilerinde götürmek istediği bendegânının isimleri de mahdumu mükerremleri Efendi Hazretleri'nden öğrenilmiş ve kendileri otomobillere bildirilmiştir. Ne emir buyuruluyor...» dedi ve bir kenara çekildi.

Koca salonu, hüzünlü bir sessizlik kaplamıştı. Vâli **Haydar Bey**, merak ve biraz da tereddüt sızan bakışlarını Halîfe **Abdülmecid Efendi**'nin yüzünde gezdiriyor, ellerini oğuşturarak ve sık sık yutkunarak hâliyle, hareket zamanının geldiğini anlatmak istiyordu.

Halîfe **Abdülmecid Efendi**, ayrılık zamanının artık yakınlaştığını

---

94 - Milletinden mi, yoksa **Ali Kemal** misâlinde olduğu gibi bir emir kullarından mı, korkmak gerektiğini veya korkulmakta olduğunu okuyucuların takdirlerine bırakıyoruz. K.M.

anlamıştı. Birden yaşarıveren gözlerini yummuş, düşmemek için sağ eliyle yandaki orta masanın kenarına tutunmuştu. O da acı acı yutkunuyor, sol eli ardsız arasız seyiren sakalında olduğu halde kara kara düşünüp duruyordu. Polis Müdürü **Saadeddin Bey** de, heyecandan kırpışan gözlerini kol saatinden ayırmıyordu. Ara sıra Vâli Bey'e telâşlı ve istifhamlı bakışlar fırlatıyor, lisan-ı hal ile daha ne duruyoruz, demek istiyordu.

Bir kaç dakika süren bu sessiz fakat o nisbette heyecanlı sahneyi Halîfe **Abdülmecid Efendi**'nin mütevekkil bir edâ ve kısık bir sadâ ile söylediği şu sözler nihâyetlendirmişti:

«- Takdir-i Hüdâya uymaktan başka ne gelir elden? Haydi beyler, biz de inelim ve derhal hareket edelim. Yalnız evlâtlarımı bulundurmak isterim. Buna da itiraz etmemenizi ve arzumu yerine getirmenizi bilhassa rica ederim.»

Halife **Abdülmecid Efendi** nihâyet millî irâdeye karşı boynunu eğmiş, çocukları ile birlikte perdeleri kapalı otomobile girmişti.»[95]

Dikkatlerinize arzedilen bu tafsilât bilmecbûriye rejimin adamı olması lâzım gelen bir polis tarafından kaleme alınmıştır. Bunun ne kadarına inânılabilir onu, kestirmek güçtür. Çünkü o bir polistir ve yazılarını çok sonra neşretmiştir. Böyle olduğu halde O'nun verilen emri tatbik ederken nasıl âmirlerine yaranmak gayreti içinde bulunduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Başta o zamanki İstanbul Vâlisi **Haydar Bey** ve Emniyet Müdürü **Saadeddin Bey** olmak üzere bütün vazifelilerin, Halîfe'yi bir an evvel vatanından çıkarabilmek için, icâbında gayet rahatlıkla yalan dahi söyleyebildikleri, çekilmemiş telgrafları çekilmiş gibi göstererek O'nu aldattıkları, kendi ağzıyla sâbit bulunmaktadır. Esâsen tefrikanın iktibas etmediğimiz nihâyetlerinde hâdisenin başlangıcına dönen polis **Râzi Yalkın**, **Abdülmecid Efendi**'yi yurt dışına çıkarabilmek için daha kanun Meclis'te kabul edilmeden bile Emniyetçe hazırlık yapıldığını itiraftan ve bunun tafsilâtını vermekten

95 - Bkz. **Razi YALKİN** - a.g.t.

içtinab etmemektedir.

Bu tefrikanın en câlib-i dikkat olan ciheti şudur ki; son Halîfe **Abdülmecid Efendi**, polisler sarayının kapısına dayandığı ve müsâadesiz huzuruna girip, mâhud emri tebliğ ettiği anda dahi, kendisine hazırlanmakta olan hazîn sonu kavrayamamış bulunuyordu. Hâlâ sağdan soldan ve bilhassa **M. Kemal Paşa**'dan medet umduğu ve O'na bir telgraf çektirerek vaziyeti kurtarabileceği ümidini beslediği anlaşılmaktadır. Halbuki Saltanat'ın Hilâfet'ten tefrik edilerek lâğvedildiği gün belli olan bu gerçeği anlamak için, fazla bir siyâsî tecrübeye de ihtiyaç yoktu. Fakat evvelce de söylediğimiz gibi ressam, mûsikişinas ve gerçekten san'atkâr ruhlu bir insan olan **Abdülmecid Efendi** hakikaten bu işlerin adamı değildi.

Razi Yalkın'ın iktibas edilen satırlarından çıkarılacak ehemmiyetli bir netice de şudur: Polisler **Abdülmecid Efendi**'yi yurt dışına çıkarmak için Dolmabahçe Sarayı'na mâhud kanunun Meclis'ce kabul edildiği 3 Mart 1924 tarihinde dayanmışlardır. Halbuki Kanun daha Resmi Gazete'de neşir bile edilmemişti. Kanunların neşirden evvel mer'iyete girmemesi ise, umûmi bir hukûk kaidesidir. Kaldı ki; mezkûr kanun Hânedân mensuplarına « o n g ü n l ü k » bir hazırlanma müddeti de tanımaktaydı. Bunu nazar-ı itibâre almayrak kanunun aşikâr bir hükmünü ihlâl eden İstanbul'daki vazîfelilerin, re'sen bu tarzda hareket edemeyecekleri meydandadır. Demek ki **Abdülmecid Efendi**'nin son dakikada bile medet umduğu Ankara'daki ricâl, emirlerini O'na kanunun tanıdığı bu on günlük mühlete bile riâyet etmeyecek tarzda ve -anlaşıldığına nazaran- hatta kanunun Meclis'ce kabulünden dahi önce çoktan vermiş bulunuyorlardı.

Son Halife **Abdülmecid Efendi**'nin yurd dışına çıkarılışı esnasında yanında bulunan husûsi kâtibi **S. Kerâmet Nigâr Bey**, bu esnada cereyan eden vak'aları günü gününe tutuğu notlarda şu şekilde anlatmaktadır.

« 3 Mart 1924

Dolmabahçe sarayı mâiyet binâsından gece yarısına doğru Mâbeyne

çağrıldım. Kapıda bekliyen nöbetçi, beni başyâver odasına götürdü. Yüksek rütbeli bir zâbit telefonla şifre yazdırıyordu. Beni görünce beklememi işâret etti; işini bitirince de kim olduğumu sordu. Sonra önündeki elyazılı bir kâğıda bakarak; «Bu gece yola çıkacak olan **Abdülmecid Efendi**'nin siz de mâiyetinde bulunacaksınız, ona göre hazırlanın!» dedi. Sonra, karşısındaki bir meslekdaşına, önündeki kâğıdı göstererek ve gülümseyerek «Son Osmanlı Halifesinin mâiyetinde bulundurmak istediklerini bildiren bu yazısını hâtıra olarak saklıyacağım» sözlerini ilâve etti.

Koridorda Emniyet Umûm Müdürü'ne rastladım. Benden pasaport için iki resim istedi. Sonra üst kata çıktım. Halife Hazretleri'nin namaz odasında Kur'ân-ı Kerîm okumakta olduğunu açık duran kapıdan gördüm.

Duâsını bitirince huzuruna girdim. Bana «Vâli Bey birkaç saate kadar yola çıkacağımızı bildirdi. Nereye gönderileceğimizden haberim yok. Sizin de beraber bulunmanızı istedim. Bizimle geleceğinizden emîn olduğum için de adınızı kafile defterine geçirdim.» dedi. Hazır bulunduğumu arzederek ve tâzimle elini öperek huzurundan ayrıldım.

Aşağıya inince mâiyet binasına dönmek, eşimle vedâlaşmak, bavulumu almak istedim. Kapıdaki nöbetçi: «Siz artık oraya gidemezsiniz. Eşinizi buraya çağırtır bavulunuzu da getirtiriz.» dedi. Böyle de oldu.»

« 4 Mart 1924

Yol hazırlıkları ancak sabaha karşı tamamlanabildi. Halîfe Hazretleri'yle oğlu **Şehzâde Ömer Faruk**, kızı **Dürrişehvâr Sultan** ve Kadınefendiler, verilen haber üzerine, alt kata indiler. Binek taşında bekleyen ve elini öpen eşime Efendimiz: «Sizi de birlikte götüremediğimize esef ederim kızım; ileride imkân olursa ayrıca çağırtırım.» dedi. Kendisini son defa selâmlayan yâverini kucakladı, arabasına binmeden önce de ellerini açarak milletimizin ve memleketimizin selâmetine duâ etti.

Efendimizin maiyetinde mâbiyincisi **Hüseyin Nakib Turhan**

Beyle hususî tabibi Doktor Selâhaddin Bey de bulunuyordu. Âile otomobillerinin önünden ve ardından giden arabalar uzun bir kafile teşkil ediyordu. Edirnekapısına vardığımız sıralarda gün ağarmağa başlamıştı.

Çekmecelerden sonraki yolculuk epey zahmetli oldu. Bozuk şosede arabaların çamurlara saplanmaması için jandarmalar yol kenarlarından büyükçe taşlar topluyor, tekerlek geçitlerine döşüyorlardı. Arada iki üç kere de mola vererek nihayet öğleden sonra Çatalca demiryolu istasyonuna varabildik.

Rumeli Demiryolları Şirketinin oradaki âmiri meğer bir musevî yurddaşımızmış. Efendimizin ve âilesi âzâsının dinlenmelerine elverişli başka bir yer bulunmadığı için üst kattaki dâiresini böyle habersiz gelen yüksek misafirlerin istirâhatine tahsis etti, çoluk çocuğuyla da izâz ve ikrâmlara koyuldu.

İçten gelen bu saygı ve sevgi yardımlarına Efendimiz tarafından takdirle teşekkür ettiğimiz zaman da: «Osmanlı Hânedânı Türkiye musevilerinin velînîmetidir. Atalarımız İspanyâ'dan sürüldükleri, kendilerini koruyacak bir ülke aradıkları zaman onları yok olmaktan kurtardılar, devletlerinin gölgesinde tekrar can, ırz ve mâl emniyetine, din ve dil hürriyetlerine kavuşturdular. Onlara, bu kara günlerinde, elimizden gelebildiği kadar hizmet etmek bizim vicdan borcumuzdur» dedi ve gözlerimizi yaşarttı.

Kafilenin bineceği Simplon Ekspresi ancak gece yarısına doğru Çatalca'ya geldi. Yataklı vagonun kapısında Efendimize Vali Bey büyükçe bir zarf takdim etti ve iyi yolculuklar diledi. Öbür vagonlardaki yolcular koridor pencerelerinden başlarını çıkarmış, merakla bizlere bakıyorlardı...»[96]

Türklerin son Halifesi bu şartlar altında azîz vatanından kovulurken bir yahudi, evet bir yahudi vatandaşımız O'na bu sûretle ihtiram ediyordu. Peki, ya bizim kendilerini Türk kabul ettiren vazifelilerimiz nasıl ha-

96 - Sâlih Nigâr KERAMET - Halife II. Abdülmecid - İstanbul 1964, sh. 79.

reket ediyorlardı!... Bunu da Millî Mücârele vekâyiî içinde sık sık geçen **Manavoğlu** Nevres Bey (Paşa)'den dinleyelim.

Manavoğlu Nevres Bey son Halîfe **Abdülmecid Efendi**'nin bir gece yarısı yatağından kaldırılarak derhal vatanını terketmesi emrinin kendisine verilişini ve Çatalca'da bekletilen trene bindirilmek üzere Sarayın kapısında otomobile konularak hırsızdan mal kaçırırmışçasına millete gösterilmeden götürülüşünü pek şâirâne bir sûrette tasvir ettikten sonra:

«... Otomobil ilerleyemiyordu. Fakat... Efendilerinin emîrlerini icrâ etmeye, bu hânedan âzâsını huduttan çıkarmak için Çatalca'da bekliyen trene ortalık ağarmadan yetiştirmiye mecbur idiler böyle emrediyor ve... böyle istiyordu... Binâenâleyh süngüler ve tabancalarla müsellah... Otomobili çamurlarda bırakıp bu kuzuları yürüyerek götürmeyi kararlaştırdılar. Ömründe halıdan başka yere basmamış Sultan ayakları gecenin ayazı ile hareketin âzâbı altında Çatalca Ovasının çizmeden kunc çeken çamurlarını cebrî bir askerî yürüyüşle çiğnemiye mecbur bırakıldı. En fecî levha şimdi başlamıştır.

Daha **Orhan** zamanında babasının mülküne katılmış olan Istranca'nın soğuk rüzgârı Halîfe'nin beyaz sakallı üzerinde dondurucu bir tesîrle mazlûmâne kudsî bir hâle meydana getiriyor bir zamanlar bilistihkak başlarında bulunduğu bu neferciklere tâbi olmak ıstırarında bulunan **Fâruk Efendi**'nin gözlerinden yıldırımlar çakıyor, zavallı Şultanla bîçâre kadınefendiler de dinmeyen gözyaşlarıyle sanki bastıkları topraklardan biraz yürümek imkânı tâlep ediyorlardı. Fakat böyle aç susuz ve dermansız bu kafile nereye gidiyordu!... Murad, hudud haricine çıkmak ve şimendiferle gitmek ise, bunu Çekmece'den, Yeşilköy'den, Bakırköy'den ve hattâ Sirkeci'den tertib etmek niçin düşünülmemişti. Madem ki; millet beraberdi kimden korkuluyordu. Hayır eziyet edilecekti.

Halife ağlıyordu. Gözlerinden vech-i mübârekine inen yaşlar nûrânî sakalını bulmadan, hiddetten, teessürden, milletinden gördüğü lâkaydîden ateş kesilen yanakları üzerinde tekrar eriyor veyahud

şebnemler güneşe döndüğü gibi, o inci damlaları da yarın rûz-ı kıyâmette bu fecî günün şâhidi olmak üzere gökde huzuru ilâhide ağlıyan mübârek Peygamberin gözyaşlarına karışmıya gidiyordu. Halife ağlıyordu. Düşman karşısında ağlamıyan, civanmerdlikte bütün milletine numûne-i imtisâl olan bir hânedanın son halifesi, mağlûbiyetine, aczine, felâketine değil, ecdadının meydana getirdiği milletten vefa görmediğine ağlıyordu. Halife ağlıyordu...

Gidildi, gidildi. İskarpini çamurda kalan Sultan dipçik yememek için, sakalı fecir gibi ağaran Hâlîfe hakaret görmemek için bu mülevves, bozuk yolu mütevekkil bir sabır ile katetti. Çatalca bekliyordu. Hayır Çatalca uykuda!........'nin Çatalca pususuna memur olanları bekliyordu. Tren bu yorgun, bezgin, ter ve çamura mustağrak Halife-i Mü'minîn ailesini alır almaz kalktı ve teessürden kilitlenmiş ağızların etrafında muhafızların alkolden açılmış çeneleri bir halka teşkil etmiş olduğu halde bu süngerleri, bu........'in rüyâsına girmekten başka kabahati olmıyan masûm âileyi hududdan dışarı dökmek için olanca sür'atiyle yollandı..»[97] (Bu satırlar kısmen sadeleştirilmiş ve kısmen de suç ihtiva etmek ihtimâli olan kelime, şahıs ismi ve ibâreler atlanmıştır.)

Osmanlı Hânedânı'na mensup kimselerin evvelce derceylediğimiz kanunda tâyin edilmiş olan «o n g ü n l ü k m ü h l e t »e riâyet olunmayarak, alecâcele tâbir câizse- kapı dışarı edilmeleri esnasında birçok acıklı hâdise cereyan etmiştir. Bunları şahıs şahıs tafsil ve hikâye etmenin imkânsızlığı karşısında sâdece bir tanesini nakille iktifa ediyoruz.

Türkiye'den çıkarıldıktan sonra önce Mısır'da yerleşmiş daha sonra Nâsır'ın kendisini oradan da teb'idi üzerine « b i r ş e r e f m i s a f i r i o l a r a k» Fransa'ya dâvet edilmiş olan **Şehzâde Mahmud Şevket Efendi**, Şehzâde **Seyfeddin Efendi**'nin oğluydu. Hânedan mensuplarının yurt dışına çıkarılmaları esnasında Türk Ordusu'nda «A m i r a l» rütbesiyle vazife görmekte bulunan Şehzâde **Seyfeddin Efendi** de **Sultan Abdülâziz** merhumun oğluydu. Evvelce de söylediğimiz gibi Hânedan mensuplarıyla yurt dışına çıkışları esnasında kendileriyle

97 - **Manavoğlu NEVRES** - Elleyleti Hublâ, Şam 14 Mart 1340, sh. 3-4

re'sen görüşülme sûretiyle birtakım röportajlar yapılmış gibi gösterilerek o zaman ki gazetelerde bazı neşriyat yapılmıştır. Fakat bunların pek çoğunun aslı, esası yoktu. Zira, vatan'dan ihraç edilen Hânedan mensuplarına karşı gayet sıkı tedbirler tatbik edilmiştir ve bu esnada kendileriyle herhangi bir gazetecinin görüşebilmesine pek de imkân verilmemiştir! Bu bakımdan aşağıda nakledeceğimiz ve Şehzâde **Mahmud Şevket Efendi**'nin bir sohbetimiz esnasında kendi sesiyle tesbit edilmiş banttan aktarılmış bilgiler, bu mevzûda tamamen nev'î şahsına münhasır bir mahiyet taşımaktadırlar. Sırf, bir tek Şehzâde'nin **«yurt dışına çıkarılması»** hâdisesi esnasında başından geçenleri, diğerlerine kıyasla bu mevzudaki gerçeği kavramak mümkündür. **Mahmud Şevket Efendi** bu sohbetinde diyor ki:

«Sene 1924, 5 Mart Perşembe. Akşam Türkiye saatine göre, artık onu pek aklımda tutamıyorum. Herhalde daha güneş batmamış, saat beş, altı arasında gâyet terbiyeli bir genç geldi. Ben o zaman, Ortaköy'de **Nâime Sultan**'ın yani kayınvâlidem'in evinde oturuyordum. Dağ tarafında bir köşk vardı, sonradan yanmış. Geldiler, dediler ki; bir polis var, seni görmek istiyor! Pekâlâ! Gittim. Gâyet terbiyeli selâm verdi. Ama, adamcağız titriyor ha!... Üzülüyor vallahi! Fakat «Buyrun!» dedi. Kâğıt. Baktım, okudum. Emniyetten bir kâğıt. Yirmidört saatte memleketi terkedeceğim ve imzalıyacağım o kâğıdı. Zaten haber almıştım ki; ondan bir gece evvel, amcamızı (son Halife Abdülmecid Efendi) İstanbul Vâlisi devletlû hamiyetlû (!) **Haydar Bey** yurt dışına çıkarmıştı. Amcamızı attıktan sonra, bizi de atmaları gâyet tabiî idi. Pek fazla sürpriz karşısında kalmadım. Pekâlâ, çıkacağız!...

Hanımım doğrudan doğruya Osmanlı âilesinden gelmiyordu. Anne tarafından geliyordu, ama bunu da birbirine karıştırdılar. Meselâ damatların suçu neydi? Hepsini çıkardılar. Bunlar arasında o kadar büyük insanlar vardı ki!... O, halk tabakasından yetişmiş, millet içerisinden genç damatlarımız vardı. **Enver**'ler, **Gâzi Osman Paşa**'nın oğlu, eski kodaman **Nureddin Paşalar** v.s. gibi değil, çok kıymetli gençler vardı. Zavallı, onlar da bizim yüzümüzden yandılar.

Neyse azizim!... Kayınvâlidem bizde misafir. Çocuğum üç aylık. Beşikte. Nermin!... Tabiî bu kâğıdı ona imzalatamazlardı değil mi?! İşte böyle başladı benim dramım.

Tabiî benim hâlimi gördü polis... Çok kibar bir efendiydi zavallı. Allah selâmet versin yaşıyorsa, öldüyse Allah rahmet eylesin, gözlerinden yaşlar boşaldı. Bilmiyorum kaç yaşındaydı, ondokuz yirmi yaşında falan bir vaziyette! Böyle olduğu halde sarıldı beni kucakladı, çekti gitti yavrucak. Kayınvâlidem bana dedi ki:

«- Oğlum siz gençsiniz, çok gençsiniz!... Bu çocuğunuzu alıp giderseniz, çok sevdiğim çocuktan mahrum olmaktan duyacağım ızdırap... Onu bir tarafa bırakın. Ama, siz daha çok gençsiniz, kendinize bakmaktan âcizsiniz çocuğa nasıl bakarsınız!...»

Haklıydı. Size belki tuhaf gelir ama, o zamanki, düşünüş, aşağı-yukarı kırk-kırksekiz sene evvelki düşünüşe göre kadıncağız çok haklıydı. Çok iyi bir kadıncağızdı. Beni de çok severdi. Çok iyi kibar bir hanımdı. Eski hanımlar!... onları nerde bulursunuz efendim? Neyse, «Onun için» dedi, «Biz Arnavutluğa gidelim, yerleşmeğe çalışalım. İşte siz Mısır'a gidiyorsunuz.» Çünkü ben Mısır'a gitmek istiyordum «gidin Mısır'a Kızımla. (yani benim hanımımla) eğer rahat ederseniz yerleşirsiniz orada. Bizi çağırırsınız biz geliriz size. Yok eğer biz rahat edersek Avrupa'da, siz bize gelirsiniz!...» Bundan daha doğru bir şey olamazdı, «pek doğru» dedim. «Hakkınız var, öyle yapalım!»

O gece alelacele bu vaziyetten haberdar olan birkaç ahbap geldiler. Bazı şeyler satabildim evden bunlara. Yatak odam kaldı. Fakat yatak odamdaki halıyı satmışım, dolabı satmışım da karyolam kalmış. Şimdi, karyolanın kalmasının sebebi var. Gâyet büyük ve çok pahalı şey. Onu almak isteyenler var amma çok pahalı şeye ucuz para vermeye utanıyorlar, ahbaplarım. Çünkü öyle bir karyola ki, Alman İmparatoru **Kayzer Wilhelm, Sultan Hamid**'e vermiş. Hediye etmiş. Kayınvâlidem de evlenirken **Sultan Hamid** kızı olduğu için O'na vermiş. Ben de evlenirken kayınvâlidem bana hediye etti. Gayet kıymetli bir şey. Muhteşem bir şey, Tasavvurun fevkinde. Sonra **Bulgar Kralı**

Ferdinand yok muydu? Otuzaltı parçadan mürekkep bir tuvalet takımını **Sultan Hamid**'e hediye etmiş, **Sultan Hamid** de kızına vermiş. Kızı da damadı olduğum için bana hediye etmişti. Bütün billûr. Kapaklarının üzeri altınla işlenmiş! Bir tarafında **Ferdinand**'ın tacı, diğer tarafında Osmanlı tacı!... Müthiş pahalı. Yalnız dediğim gibi hâyâ ettiler, almak istemediler. İstiyorlar ama, «alacağız» diyemiyorlar. Hem almaktan çekiniyorlar. Hissiyatlarına dokunuyor, diğer taraftan da az bir para teklif etmeye cesaret edemiyorlar. Ben bunları da gördüm ha!... Ama arkasından başka daha neler gördüm onları da söyliyeceğim!...

Sonra hazırlandım Polis Müdiriyetine gittim. Birinci Şube Müdürü **Ömer Bey** vardı. Hâlâ hatırımdadır. Siyah kalpak başında, Anadolu'dan gelmiş herif. Pasaport alacağız, çıkmak için!... Pasaportum hâlâ bendedir... Pasaportumu aldım. Çok nâzik beni kabul etti, efendiden bir adamdı.

«- Nereye gitmek istiyorsunuz?» dedi.

«- Mısır'a» dedim.

«- Mısır'a» dedi, «gidemezsiniz! Gitmeniz için biz size pasaport veremeyiz!» dedi.

«- Niye?» dedim.

«- Bizim aldığımız emir budur!» dedi.

Şimdi bu emri verenler neyi düşünmüşler ona bakalım. Çünkü vaktiyle, **Sultan Hamid**'e isyan edenler hep kaçıp Mısır'a sığınırlardı. Mısır Hidivleri de **Sultan Hamid** aleyhinde isyan çıkaranları yedirirler, içirirler, para verirlerdi. Ve ben de Mısır'a gidersem, -hepsi hayal bunların - belki ben de yardım görürüm. Binaenaleyh Mısır'a gitmeliyim. Halbuki **Sultan Hamid**'i yıkmak için para verirler, yardım ederler ama, bize kimse beş para yardım etmez. Neyse «peki» dedim, aldım. Baktım ki, çâre yok «O halde» dedim «İtalya'ya gitmek üzere.» İtalya'yı niye söyledim, Vallahi bilmiyorum. Fakat tam çıkmak üzereyken kimse yoktu, **Ömer Bey**'i yalnız buldum. Onun efendiliğinden, kibarlığından istifade ettim. Dedim ki:

«- **Ömer Bey**, Allahaısmarladık. Gidiyorum. Bana son bir iyilik yapın! Benden de sana bu hediyem olsun!» dedim.

Gayet güzel bir tabakam vardı cebimde. Çıkardım, kendisine verdim.

«- Rica ederim kabul et ve bana bir iyilik et! Ben Mısır'a gitmek istiyorum!»

Adamcağızın gözler doldu.

«- Peki.» dedi.

Emir verdi başka bir pasaport.

«- Fakat» dedi. Bak Mısır'a diye yazdım. İtalya tarikiyle Mısır'a git!... Bu ikinci pasaportla...

«- Fakat» dedi, «bu ikinci verdiğim pasaportu sakla, kimseye gösterme! Bir kere İtalya'ya git, İtalya'ya çıktıktan sonra, birinci pasaportu yırt at, ne yaparsan yap! İtalya tarikiyle Mısır'a dediğimiz pasaportu çıkar onu kullan» dedi.

Mührünü bastı. Bu iyiliği yaptı bana **Ömer Bey**. Teşekkürler ettim. Çok samimi vedalaştık. Çıktım.»[98]

Şehzâde **Mahmud Şevket Efendi**; Birinci Şubeden pasaportunu aldıktan sonra cereyan eden hâdiseleri anlatmaya şöyle devam etmektedir:

« Babamı görmek istedim. Babam ayrı evde oturuyordu. Şimdi yanmış orası. Ortaköy'de Feriye Sarayları vardı eskiden. Kömür deposu mu olmuş, ne olmuş!... Babam orada otururdu... Babama gittiğimde ne göreyim azizim, bir mahşer orası! Yağma ve hücûm!.. Ahâliye yağma ettiriyorlar. Evet efendim, hem de polisin himâyesinde!... İşin garibi o işte!... İkide bir hâmiyetli, devletlû (!) beyefendi Vâli Bey, **Haydar Bey** deyişim onun için. Onun göndermiş olduğu polislerin himâyesinde ve Teşkilât-ı Mahsusa'ya mensup husûsî gizli adamların

98 - Merhumun kendi sesini ihtiva eden ve husûsî arşivimizde mahfuz bulunan teyp bandından.

ŞEHZÂDE MAHMUD ŞEVKET EFENDİ
(1903 - 1973)
Vatandan çıkarıldığı sırada giymeye doyamadığı
Bahriye üniformasıyla

yardımlarıyla babamın evini yağma ediyorlar. Vallâhi böyle!... Babam ne yapsın!?.. Sinirli, asabî!.. Daha yaşlı olduğu için O'nun görmüş olduğu vaziyetler başka, eski vaziyetler başka... Çıldıracaktı!... Nasıl olup da ölmedi orada. Bir baktım o kalabalığın içerisinde herifin birisi, muhakkak bir metre var, yerden de elli altmış santim yüksekliğinde gümüş bir kutu. Biliyorum, tabiî ben ne olduğunu. Bu da neydi? Yusuf İzzeddin amcam, küçük kardeşi olan babama, bunu hediye etmiş, vermiş. Efendim! İçerisinde belki -İstanbul'da kaldı mı şimdi antikacı dükkânlarında kimbilir!? Mürekkep takımı, yazı takımı. Hepsi billûr, altın, murassa. Allah bilir kıymeti nedir? Nasıl tahmin edebilirim. Gâyet de ağır. Çünkü içerisinde makina var, muzika var, çok ağır. Herif bunu nasıl kaldırdı. Hayretler içerisindeydim, aklıma sığmaz!... Bizim Karaköy hamalları kaldıramaz öyle kolay kolay efendim!... Pekâlâ üstü başı tertemiz bir adam! Dayanamadım birâder. Derhal herifin yakasına sarıldım.

«- Behey, Allah'tan korkmaz, utanmaz mısın, nereye, nedir götürdüğün?» Şaşırdı. O, ağırlıkla beraber arkasını döndü, yüzüme baktı. Dedi ki:

«- Bak, ben almazsam, başkaları alıyor.» dedi, «görüyorsun, yağma edip gidiyorlar. Ben fukara adamım» dedi. Tabiî kandıracak beni. Hiç de fukara bir adam hâli yoktu onda.

«- Fukara ol ama adam ol behey herif!»

«- Cebimde ikiyüz Türk kâğıdım var, vereyim alır mısın.» dedi.

İşe bak, ama herif genç ötekilere nisbeten biraz namuslu çıktı birâder!....

Düşündüm hani bir saniyecik, Benim olsaydı Vallâhi bırakacaktım, para almayacaktım. Babama, istedim ki, O'na küçük bir yardım edeyim.

Biliyordum ki, benim babam fukara adamdır. Suadiye'deki bir evinden başka hiç birşeyi yoktu babamın. Hiç! Onu da borçla, harçla almıştı. Düşündüm ki, hakikaten adamın dediği doğru, çünkü alıp gidecekler birâder. Alma etme diyen yok, polis himâye ediyor efendim!.

«-Pekâlâ!... Allah yolunu açık etsin!...» dedim.

Aldım, babama verdim. İşte v.s. annem, babam, hep beraberler... Ağlaşmalar v.s. Evi yağma ediyorlar, çıktım evime gittim, ne yapabilirdim.

Evde de kayınvâlidem küçük çocuğu hazırlamış onlar gidiyor, bizim refika da hazırlanmış. Efendim saat beşte sokağa çıktım. O gün çıkmağa mecburdum. Zirâ, müddet 24 saat. İki pasaport aldım ya! İtalya'ya gidecek vapur arıyorum yok, yok, yok!.. En nihayet Laid Triacic Kumpanyası'nın San Remo vapuru muydu neydi. Öyle birşey, yazılı bunların hepsi bende. Bir yük vapuru küçük... 1200 tonluk bir yük vapuru. Kargobot dedikleri Ondan başka yok. Pekâlâ!.. Fakat Kargobot insana bilet vermez, yolcu vapuru değil efendim. En nihâyet kaptanla ittifak ettik, kaptanın kamarasını kiraladık. Saat beş buçukta vedâ ettik bizimkilere, yollandım gittim vapura. Vapur işte, yük alıyor, yük gemisi! Şurdan burdan sağdan soldan falan derken gece saat onikiyi bulduk. On ikide İstanbul'dan kalktı. Gece...

Ertesi günü sabah Çanakkale'den geçiyoruz, o acılar! Çanakkale Harbi!.... Dörtyüzbin şehidimiz yatıyor orada!... Neyse yavaş yavaş Çanakkele'yi geçtik. Ertesi gün İzmir'e vardık. Türk Gazetecileri geldiler...

«- Hissiyatınız nedir efendim?» diye soruyorlar. Küçük, zıpçıktı birisi:

Dedim:

«- Allah'tan kork! Hissiyatım ne olabilir. Ben senin gibi adamdan başka neyim?» dedim, «defol karşımdan vallahi seni denize atarım!..»

Bunu gazeteler yazdı o zaman. Evet, rıhtımdayız tabiî. Diğer bir kumpanyanın vapuruyla âilemizin diğer fertleri, babam, Selim Efendi v.s. Onlar da gelmişler. Benim vapur daha evvel geldi, yanaştı. Onların vapuru da geldi yanımıza yanaştı. Şimdi, ben bu vapurdan öteki vapura geçmek, babamla, annemle görüşmek, konuşmak istiyorum. İki vapur yanyana. Arada küçücük bir iskele var. O iskeleye polis beni

bırakmıyor, öbür vapura geçmek için. Tasavvur edin, bir tahta parçasına dahi beni bırakmıyor. Sonra gazeteci gelmiş de, benim hissiyatımı soruyor.

Neyse. Evvelâ babamın vapuru kalktı. Sonra biz kalktık. Ben tabiî güvertedeyim, aşağıya kamaraya inemiyorum. Boğulmak geliyor içimden. O zaman tabiî astım hastalığım yok ama, sinirimden, kederimden, hissiyatımdan deli gibi bir aşağı bir yukarı kargobot'un üzerinde geziyorum. Pekâlâ, derken Girit'e gittik. Hâ size söylemeyi unuttum, ben gece İstanbul'dan çıkarken, şimdi adamın ismi hatırımda değil, bir polis komiseri de refakatime takıldı. Fakat ne diye takıldı, niye takıldı. Neyin nesi, bugüne kadar hâlâ anlayamadım bu işi. Başında kocaman bir kalpak vapurun içerisinde!... Ve bana da bir kalpak alıp getirmez mi? Ne diye giyeyim, veya ne diye giymiyeyim? Lüzumu ne bu kalpağın yâni. O zaman Kuvay-ı Milliyeciler kalpak giyiyorlardı ya. İşte adamcağız tesadüfen kalpağı kafama geçirdi. Kandiye'de vapurun güvertesinde. Kandiye biliyorsunuz Girit'te. Orası Rum. Beni gören Rumlar:

«- O, o!... Kemalist, Kemalist!...» diye üzerime yürümiye kalkmazlar mı? Ben Kemalistlerin hışmına uğramışım, bu sefer de Rumların hışmına uğrayacağım. Allah, Allah! Zor belâ kendimi kurtardım, vallahi. Bayağı hücûm ediyorlardı vapura!...

Neyse oradan da kalktık, üç gün, üç gece denizde, dehşetli bir dalga, fırtına kıyâmet içerisinde. Sicilya'ya gittik. Sicilya Adasında Katanya'da bir gece kaldık. Sonra Katanya'dan kalktık. Sicilya Boğazı'nı geçerek Napoli'ye vardık. Tam bir hafta sürdü. Müthiş denizleri yiye yiye, çünkü vapur gâyet küçük yük vapuru, ne olacak!»[99]

Şehzâde **Mahmud Şevket Efendi**, bundan sonra seyahatinin binbir ısdırapla geçen mütebaki kısmını anlatmakta, Mısır vizesi alabilmek için Roma'da karşılaştığı güçlükler, Mısır'daki hayatını yirmi-yirmibeş sene sonra Arnavutluk'ta üserâ kampından güçlükle buldurup getirtilen kızı **Nermin Sultan**'la acıklı buluşmalarını ve nihâyet Nâsır tarafından

99 - Aynı teyp bantından.

Mısır'dan çıkarılması üzerine Fransa'ya yerleşmesine müteâllik yürekler acısı hâdiseleri tafsil ve hikâye etmektedir ki bunlar ilerde -kısmen- nakledilecektir.

Sırf bir misâl kabilinden naklettiğimiz bu, bir tek Şehzâde'nin yurd dışına çıkarılışı esnasındaki, haksız ve gaddârâne muâmeleleri diğerlerine kıyasla bu mevzudaki gerçeğe intikal edebilir ve bu hâilevi (dramatik) tabloyu zihninizde, tamamlayabilirsiniz!...

3 Mart 1924 tarih ve 431 sayılı kanuna istanaden yurt dışına çıkarılan Hânedan mensupları şunlardı:

1 - Abdülmecid Efendi

(Son Halife, Sultan Abdülâziz Han'ın oğlu 1868 yılında İstanbul'da doğmuş, 24 Ağustos 1944 târihinde Paris'te vefât etmiştir. Nâ'şı uzun müddet tahnid edilmiş olarak Pâris Câmii Şerifinde bekletildikten sonra Türkiye'ye kabul edilmediğinden Medine-i Münevvere'ye nakledilerek orada defnolunmuştur.)

2 - Mehmed Selim Efendi

(Sultan Abdülhamid Han'ın en büyük oğlu, 1872 yılında İstanbul'da Dolmabahçe Sarayında Bedrifelek Kadın Efendi'den doğmuş 1937 yılında Beyrut'un banliyösü Cünye'de ölmüş. Şam'da Sultan Selim Câmii Şerifi'nin avlusuna gömülmüştür.)

3 - Mehmed Ziyâüddin Efendi

(Sultan Reşad'ın oğlu, 1873 yılında İstanbul'da doğmuştur. Cilt hastalıkları mütahassısı ve tümgenaral'di.)

4 - Mehmed Seyfeddin Efendi

(Sultan Abdülâziz Han'ın oğlu, 1874 târihinde İstanbul'da doğmuş, Beyrut'da vefat ederek, Şam'da Sultan Selim Camii Şerifi'nin avlusuna gömülmüştür. Tümamiraldi.)

5 - Burhaneddin Efendi

(Sultan Abdülhamid Han'ın Şehzâdelerindendi. 1885 yılında İstanbul'da Yıldız Sarayı'nda doğmuştur. Cumhuriyet ilân edildiği

Sultan Abdülmahid Han'ın en büyük oğlu
MEHMED SELİM EFENDİ
(1872 - 1937)
- Yurt dışına çıkarılan şehzâdelerden -

Yurd dışına çıkarılan şehzâdelerden Sultan Abdülhamid Han'ın iki oğlu:
Abdurrahim Efendi (sağda) ve Sultan Abdülaziz merhumun oğlu
Şevket Efendi'nin oğlu **Cemaleddin Efendi** (solda).

Yurt dışına çıkarılan şehzâdelerden
Sultan Reşad'ın oğlu **Ömer Hilmi Efendi** (sağda) ve
Sultan Abdülmahid Han'ın oğlu **Ahmed Nureddin Efendi** (solda).

sırada Avrupa'da seyahatte bulunduğundan, vatanına dönememiştir. Amerika'da vefa etmiş, cenâzesi Şam'a götürülerek Sultan Selim Camii Şerifi avlusuna defnedilmiştir. Deniz albayı idi. Fevkalâde zevki ve san'atkâr ruhlu bir adamdı. Alaturka ve alafranga musiki de gerçekten bir virtüöz'dü.)

6 - Abdülkadir Efendi

(Sultan Abdülhamid Han'ın Şehzâdelerindendi. 1878 yılında Yıldız Sarayı'nda doğmuş, vatandan ayrıldıktan sonra yerleştiği Bulgaristan'da II. Cihan Harbi esnasında bir hava hücumu sonunda vefat etmiştir. Mezarı Sofya'dadır.)

7 - Ahmed Nûri Efendi

(Sultan Abdülhamid Han'ın Şehzâdelerindendi. İstanbul'da 1878 yılında Yıldız Sarayı'nda doğmuş, vatandan çıkarıldıktan sonra Fransa'ya yerleşmiş ve orada ölmüştür.)

8 - Ahmed Nihat Efendi

(Sultan Beşinci Murad'ın oğlu Selâhaddin Efendi'nin Şehzâdelerindendi. İstanbul'da 1871 târihinde doğmuştur. Yurt dışına çıkarıldığına piyade albayı rütbesini hâizdir.)

9 - Ömer Hilmi Efendi

(Beşinci Sultan Mehmed Reşad'ın Şehzâdelerindendir. 1886 yılında İstanbul'da doğmuştur. Vatandan ayrılışı sırasında piyade albayı idi.)

10 - Abdürrahim Efendi

(Sultan Abdülmahid Han'ın Şehzâdelerindendi. 1894 yılında Yıldız Sarayı'nda doğmuştur. Yurt dışına çıkarıldığında albaydı. 20 Ocak 1952 tarihinde Paris'de bir otelde zaruretten intihar etmiş ve Bobini Müslüman Mezarlığına gömülmüştür.)

11 - Abdülhalim Efendi

(Sultan Abdülmecid'in en küçük oğlu Süleyman Efendinin Şehzâdesiydi. 1894 yılında İstanbul'da doğmuştur. Yurt dışına sürüldüğünde piyade albayı rütbesine haizdi.)

12 - Osman Fuad Efendi

(Beşinci Sultan Murad'ın oğlu Selâhaddin Efendi'nin oğludur. 1895 yılında İstanbul'da doğmuştur. Hassa Mızraklı Süvâri Generali idi, Sonradan yerleştiği Paris'te 1973 yılında bir otelde zaruret içinde vefat etmiştir. Mezarı Bobini Müslüman Mezarlığındadır.)

13 - Ömer Fâruk Efendi

(Son Halife Abdülmecid Efendi'nin oğludur. İstanbul'da 1898 yılında doğmuştur. Yurt dışına sürüldüğünde piyade yüzbaşısı idi. 1969 yılında Mısır'da Daüssıla denilecek dehşetli bir vatan hasretiyle kıvranarak vefat etmiş ve Kahire'de defnolunmuştur.)

14 - Mehmed Cemâleddin Efendi

(Sultan Abdülâziz Han'ın Şehzâdelerinden Şevket Efendi'nin oğludur. 1891 yılında İstanbul'da doğmuştur. Yurt dışına sürüldüğünde tuğgeneraldi. 1947 yılında vefat etmiştir.)

15 - Ahmed Nureddin Efendi

(Sultan Abdülhamid Han'ın Şehzâdelerindendir. 1901 de İstanbul'da Yıldız Sarayı'nda doğmuştur. Bir müddet Roma'da ikâmet etmiş, bilâhare Paris'e geçerek orada 1945 yılında vefat etmiştir. Paris'te Bobini Müslüman Mezarlığında medfundur.)

16 - Mehmed Abdülaziz Efendi

(Sultan Abdülaziz Han'ın oğlu Seyfeddin Efendi'nin Şehzâdelerindendir. 1901 yılında İstanbul'da doğmuştur. 1975'te Fransa'nın Nice şehrinde vefat etmiştir.)

17 - Mahmud Şevket Efendi

(Sultan Abdülaziz Han'ın oğlu Seyfeddin Efendi'nin Şehzâdelerindendir. 1903 yılında İstanbul'da doğmuştur. 1973 yılı başında Fransa'da Bağnols. S/ceze kasabasında vefat etmiş orada gömülmütür.

18 - Ali Vâsıb Efendi

(Beşinci Sultan Mehmed Reşad'ın oğlu Selâhüddin Efendi'nin oğlu

Seyfeddin Efendi'nin oğludur. İstanbul'da 1904 yılında doğmuş, 1966 yılında vefat etmiştir.)

20 - Mehmed Abid Efendi

(Sultan Abdülmahid Han'ın oğludur. 1905 yılında İstanbul'da doğmuştur. 8 Aralık 1973 târihinde Beyrut'da vefat etmiş, Şam'da Sultan selim Câmiî Şerifi avlusuna defnolunmuştur.)

21 - Abdülkerim Efendi

(Sultan Abdülhamid Han'ın oğlu Mehmed Selim Efendi'nin oğludur. İstanbul'da 1906 yılında doğmuştur. Meslek İtibariyle Askerliğe mensub olduğundan vatandan çıkarıldıktan sonra Doğu Türkistan'da ümitsiz bir istiklâl mücadelesine girişmiş, maruz kaldığı muvaffkiyetsizlik üzerine Amerika'ya yerleşmiştir. 1935 yılında New-York'ta bir otelde intihar ederek, orada gömülmüştür.)

22 - Orhan Efendi

(Sultan Abdülhamid Han'ın oğlu Abdülkâdir Efendi'nin oğludur. 1908 yılında İstanbul'da doğmuştur. Halen Paris'te oturmaktadır.)

23 - Mehmed Nizâmüddin Efendi

(Sultan Abdülaziz Han'ın oğlu Yusuf İzzeddin Efendinin oğludur. 1909 yılında İstanbul'da doğmuş ve 1935 yılında vefat etmiştir.)

24 - Mehmed Nâzım Efendi

(Sultan Reşad'ın şehzâdesi Dr. Mehmed Ziyâeddin Efendi'nin oğludur. 1910 yılında İstanbul'da doğmuştur.

25 - Ömer Fevzi Efendi

(Dr. Mehmed Ziyâeddin Efendi'nin diğer Şehzâdesidir. İstanbul'da 1912 yılında doğmuştur.

26 - Burhaneddin Cem Efendi

(Şehzade Burhaneddin Efendinin oğlu Tevfik Efendinin Şehzâdesidir. İstanbul'da 1920 yılında doğmuştur.)

27 - Mahmud Hüsâameddin Efendi

(Şehzâde Mehmed Cemâleddin Efendinin oğludur. İstanbul'da 1916 yılında doğmuştur.)

28 - Süleyman Saadettin Efendi.

(Bu da Şehzâde Cemaleddin Efendinin oğludur. İstanbul'da 1917 yılında doğmuştur.)

29. - Necib Ertuğrul Efendi

(Şehzade Abdülkâdir Efendinin oğludur. 1914 yılında İstanbul'da doğmuştur. Halen Viyana'da yaşamakta ve doktorluk yapmaktadır.)

30 - Alâüddin Efendi

(Abdülkadir Efendinin diğer bir Şehzâdesidir. İstanbul'da 1915 yılında doğmuştur.)

31 - Mehmed Fahreddin Efendi

(Sultan Abdülhamid Han'ın oğlu, Burhaneddin Efendinin Şehzâdesidir. 1911 yılında İstanbul'da doğmuştur. İyi bir ressamdı. Amerika'da vefat etmiştir.)

32 - Osman Ertuğrul Efendi

(Sultan Abdülhamid Han'ın oğlu **Burhaneddin Efendi'nin** Şehzadesidir. 1912 yılında İstanbul'da doğmuştur. Hâlen New York'ta yaşamakta ve ticaretle meşgûl olmaktadır.)

33 - Mehmed Nâmık Efendi

(Sultan V. Mehmed Reşad'ın oğlu Ömer Hilmi Efendi'nin Şehzâdesidir. 1914 yılında İstanbul'da doğmuştur. 1956 yılında Nâsır'ın zindanında vefat etmiştir.

Bunlara ilâveten o gün için hanedan reisi olan **Sultan Vahideddin**'in yegâne Şehzâdesi **Ertuğrul Efendi** ve kızları **Ülviye, Sabiha** Sultan Efendiler ve diğer bendagânı ile vatanı daha önceden terketmiş bulunuyordu. Aynı şekilde **Ferid Paşa** da **Mediha Sultan**'ın çocuklarıyla bu kanundan evvel gidip Fransa'ya yerleşmişti. Osmanoğulları Hanedanına mensup bu erkeklerin yanı sıra bir de «**sultan**

efendi» tâbir edilen hanedana mensup erkeklerden doğma kız çocukları vardı. Bunlar da pek çoktular. Misal kâbilinden birkaçını zikredelim:

Şehzade **Selâhaddin Efendi**'nin kızları **Hatice, Fehime** ve **Fatma Sultan** Efendiler, Sultan **Abdülhamid Han**'ın kızlarından **Zekiye, Fatma Nâime, Nâile, Şâdiye, Hamide, Ayşe Sultan** Efendiler... Bunlardan bu gün sadece Şâdiye Sultan hayattadır ve İstanbul'da oturmaktadır. (1977 'de vefat etmiştir).

Şehzâde **Abdülkadir Efendi**'nin kızı **Bidâr Sultan** Efendi.

Sultan **Abdülhamid Han**'ın büyük oğlu **Selim Efendi**'nin kızı **Emine Nemika Sultan** Efendi.

Şehzâde Abdurrahim Efendinin kızı **Mihrimah Selçuk Sultan** (Halen Mısır'da yaşamaktadır.)

Şehzâde **Mehmed Ziyâüddin Efendi**'nin kızları **Behiye, Rukiye, Hayriye** ve **Mihrimah Sultan** Efendiler.

Şehzâde **Ömer Hilmi Efendi**'nin kızı **Emine Mukbile Sultan** Efendi.

Şehzâde **İbrahim Tevfik Efendi**'nin kızları **Arife Kadriye** ve **Zehra Kadriye, Ayşe Fethiye** ve **Rabiâ Nilüfer Sultan** Efendiler.

Şehzâde **Süleyman Efendi**'nin kızı **Emine Nâciye Sultan** Efendi.

Şehzâde **Yusuf İzzeddin Efendi**'nin kızları **Fatma, Şükrüye** ve **Mihrişah Sultan** Efendiler.

Şehzâde Ömer Faruk Efendi'nin kızları **Neslişah** ve **Hanzâde Sultan** Efendiler.

Şehzâde **Mahmud Şevket Efendi**'nin kızı **Nermin Sultan Efendi** ilh...

Bunlardan hâlen kimlerin hayatta bulunduğunu, nerede ve nasıl

yaşadıklarını tafsil ve hikâye etmek ayrı bir mevzudur. Tabiatiyle pek çoğu dayanılmaz bir vatan hasreti ile yad ellerde vefat etmiştir. İçlerinde fakrû zaruretten intihar edenleri, mezar bulunmadığı için Manş Denizi'ne atılanları, ailenin şeref ve haysiyetiyle kabili telif olmayacak işlerde - bizzarure - meşgul bulunanları, **Ömer Faruk Efendi** gibi vatana kabul edilmekten ümidini kesince «m e z a r ı n a k o n u l m a k ü z e r e b i r z a r f i ç i n d e b i r a v u ç v a t a n t o p r a ğ ı» talep edenleri vardır. Bu, altıbuçuk asırlık dünyanın en şanlı ailesinin başına gelenler ne yazmakla biter ve ne de hiçbir Türk ve Müslümanın vicdanı bu elîm hâdiselerin tekrarlanmasına tahammül edebilir. Esâsen böyle bir eserde bunların - hakkıyle - tafsil ve hikâyesine ne lüzum, ve ne de imkân vardır!... Lüzum yoktur, çünkü bizim maksadımız, millî târihimizin en şanlı safahatının gerçek âmilleri olan velînimetlerimizin çocukları için merhamet dilenmek değildir. İmkân yoktur, çünkü onların başlarından geçen binbir fâciâyı tam bir şekilde nakil son derece güçtür. Zira onlar, - içine düştükleri cehennemi zarûrete rağmen - şeref ve haysiyetlerini korumakta hiç kimseyle kıyaslanamayacak derecede büyük bir ahlâki salâbet göstermişlerdir. Göz yaşlarını içlerine akıtarak yaşamışlar, dertlerini kimseye açmamışlardır. Bu bakımdan onlar hakkındaki bilgilerimiz tesâdüflerin yardımıyla elde edilebilmiş « s e n a r y o p a r ç a l a r ı » gibidir. Hiç şüphesiz, bu eserde yer alan beyânlar da öyledir. Tekrar edelim ki; bunları nakletmekten maksadımız onları okuyucularımıza acındırmak değildir!... Hiç şüphesiz acınacak ve merhamete müstahak görülecek olan ancak fâtih ecdâdımızın bu tâlihsiz çocuklarına sövmeye hâlâ devam eden, aramızdaki bedbahtlardır.

Şimdi de gurbetzede Osmanoğulları'ndan bir kaçının hâzin gurbet mâcerasına kısaca temas etmek istiyoruz.

Fakat bundan önce, çok ibretli diğer bir hususu belirtmekten kendimizi alamadık. Bu da onların gittikleri yâdellerden ecnebîlerce nasıl

karşılandıkları mes'elesidir. Buna dâir bir iki misâl kaydedelim de, kendi ırkdaş ve dindaşlarından gördükleri o ağır muamele ile bu ecnebilerin hatt-ı hareketi arasındaki azim fark tebeyyün etsin!...

1 - Son Halife **Abdülmecid Efendi** ile birlikte yurt dışına çıkarılanların Avrupa'ya müteveccihen karadan götürülerek Çatalca'da trene bindirildikleri malûmdur. Ondan yirmi dört saat sonra diğer şehzâdeler bulabildikleri vâsıtalarla, geçinebileceklerini ümit ettikleri diğer bâzı memleketlere gitmişlerdir. Bunlardan büyük bir kâfile de, Beyrut'a gitmişti. Beyrut'un müslim ve gayr-i müslim bütün halkı, bu felâketzede Osmanoğulları'na karşı emsâlsiz bir karşılama merâsimi tertiplemiştir. Bunu bir görgü şâhidi olarak anlatan **Manavoğlu Nevres Bey** diyor ki:

«Vapur Beyrut limanına demirlemişti. Cumhuriyet-perver olan Fransa'nın Cumhuriyetten evvel haksever ve hürriyetsever olan kibar ruhu kendini göstermiş, açıkta bulunan bir harb gemisinin motorları karaya çıkmak için emirlerine tahsis olunduğu bir subay tarafından arzolunmuştu. Rıhtımda yer alan resmî bir ihtiram kıt'asından sonra şaşıran, hâlâ inanmayan hayretten hiddete, hiddetten teessüre, teessürden şefkate düşen Beyrut halkı sıralanmıştı.

Şimdi Şehzâdeler, Sultanlar çıkıyor ve ağlayan, inleyen, hıçkıran Beyrut halkının mütemâdi acı alkışları arasında otellerine gidiyorlardı. O anda Beyrut mahşerî bir şekilde kaynadı. Ve Beyrut eşrafı köşklerini, konaklarını Osmanlı Ailesi mensuplarına terkederek onların istirahatlarını temin eylemek üzere bu Hânedanı âdeta kapışmıştı. Beyrutluların kanı onları otellerde görmeye tahammül edememişti. Bu âile Beyrutluların sâdece Halifeleri'nin çocukları idi. Ya bizim!... Hem halifelerimizin ve hem de pâdişahlarımızın ve târihimizi yazanların çocukları değil miydi?

Selâm size! At üstünde bir devlet-i muazzama kuran Büyük **Osman**'ın necip çocukları selâm size! Adâlet ve âsâyişle, hürriyet

idâresiyle harbsiz memleketler kazanan mütefekkir Orhan'ın asîl çocukları... Kosova'da ehl-i salibi târümar eden Hüdâvendigâr'ın, Niğbolu'ya yıldırımlar yağdıran Bâyezid'in, isimlerine İttihatçı denilen şerirlerin bilâ lüzum harb-i umûmiye giripte binnetice Yunan işagâline mârûz bıraktıkları güne kadar Türk'ün göz bebeği olan İzmir'i fetheden Çelebi'nin âlim ve fâzıl Fâtih'in ve dünyalara sığmıyan Selim'in yüksek nâsiyeli haluk çocukları, selâm size...»[100]

2- İleride gurbet serencâmı tafsilatıyla anlatılacak olan Şehzâde **Mahmud Şevket Efendi** Türkiye'den çıktıktan sonra Mısır'a yerleşmişti. Orada varlıklı ve çocuksuz halasının mâli imkânlarıyla iyi bir yaşama düzeni kurmuştu. Fakat 1962 yılında **Nâsır** tarafından 24 saat zarfında Mısır'dan çıkması emredilmişti. Buna sebep de **Pertev-niyâl Valide Sultan**'dan kendisine kalan Yunanistan'daki büyük bir mirastı. Bunu Yunanistan'dan koparmayı vaad eden Mısır Hükûmetine resmen tanzim edilmiş bir vekâletnâmeyi imzalayıp vermemiş olmasıydı. **Nâsır**, Yunanistan'a bunu ödettirmek için icabında İskenderiye'deki Rumların mallarına el koymayı tasarlamıştı. **Şehzâde Mahmud Şevket Efendi** O'nun tanzim edilen vekâletnâme ile ne yapmak istediğini kavradığı için bu teklifi reddetmişti. Nâsır, halasından kalan araziyi elinden almış, sıra buna gelmişti. Bu sebeple şehzâdeye 24 saat zarfında Mısır'ı terketmesi, polis marifetiyle tebliğ edilmişti. Zavallı şaşırmış bir durumdaydı. 24 saat zarfında nereye gidebilirdi.?! O'nu hangi devlet kabul ederdi.?! Sonra, nereden bir pasaport tedarik edebilirdi.?! Çünkü hiç bir devletin teb'ası değildi. Böyle şaşırmış bir halde sağa sola koşarken Fransız Sefirinin kendisini davet etmesi üzerine kalkıp Fransız Sefârethânesine gitmişti. Sefir iki pasaport çıkararak Efendi'ye takdim etmiş ve kendisini kızı **Nermin Sultan** efendiyle birlikte Fransada misâfir etmekten son derecede memnun kalacaklarını bildirmişti. Bunlar, Fransız pasaportuydu. Fakat câlib-i dikkat olanı şu

100 - **Manavoğlu Nevres Bay** - a.g.e. sh. 9 - 10

idi ki; bunlardaki milliyet hânesinin karşısına « O s m a n l ı » kelimesi yazılmıştı. Demek ki, Fransa Cumhuriyeti, Müslüman Nâsır'ın yirmi dört saat içinde yaka paça hudut dışı etmek istediği bir Osmanlı Şehzâdesini kızıyla birlikte şeref misafiri yapmak istiyor, bu maksadla hiç bir mürâcaat vâki olmaksızın kendiliğinden onlara birer pasaport tanzim ediyor ve son derece cemilekâr bir jesle de milliyetlerini « O s m a n l ı » olarak göstermiş bulunuyordu. Bu hâdiseden fevkalâde mütehassis olan **Şehzâde Mahmud Şevket Efendi**, Fransız sefirine, bu iyiliği kendisine niçin yaptığını sorması üzerine de şu cevabı alıyordu:

«- Senin ecdâdın **Kanûnî** olmasaydı, bugün bir Fransa mevcud olmayacaktı!...»

Bu sözü söyleyen Osmanoğulları'nın dininden, dilinden ve ırkından olmayan bir yabancıydı. Üstelik, târihte **Kanûnî**'nın Fransa'ya yaptığı iyilikle, bütün Osmanoğulları'nın Türk Milleti'ne karşı ifâ eyledikleri hizmet ve iyiliklerin kıyasına imkân olmadığı âşikar değil midir? Böyle iken bizim kundakdaki bîgünâh çocuklarına kadar bir gecede aziz vatanlarından tard ettiğimiz fâtih ecdâdımızın bu felâketzede çocuklarına ecnebîlerin - bizim yüzümüzü kızartması lâzım gelen - bu alâkası sadece bu bir iki misâle münhasır değildir. İstenirse misâlleri çoğaltmak dâima mümkündür.

Nasır'a gelince; O'nun Osmanoğulları'na karşı seyyiâtı sâdece **Şehzade Mahmud Şevket Efendi**'nin malına mülküne el koymaktan ve Yunanistan'daki mirasını ele geçirmek için O'nu yakapaça hudud haricine çıkartmaktan ibaret değildir. Osmanoğulları'nın en kıymetli şehzadelerinden biri olan **Nâmık Efendi**'yi hiçbir alâkası olmayan bir takım hareketlerle alâkalı göstererek zindana atan ve O'nun hayatının hapiste son bulmasına sebep olan da **Nâsır**'dır!

Hıristiyan memleketlerde « p r e n s » « p r e n s e s » diye el üstünde tutulan Osmanoğulları'na karşı bizim veya **Nâsır** gibi bazı

sözde müslümanların bu âdî davranışlarından sızlamayacak vicdan ne vicdandır!... Kızarmayacak yüz, hakikaten ne hayasız bir yüzdür!...

II - OSMANOĞULLARI'NIN ACIKLI GURBET HAYATLARINDAN SAHNELER

1 - SULTAN VAHİDEDDİN

Sultan Vahiddedin, evvelce de temas edildiği üzere, hayatını tehlikede görünce İstanbul'dan ayrılmayı kararlaştırmış ve bu maksatla İngiliz İşgâl Kuvvetleri Kumandanı **General Harington**'a müracaat etmişti. Bu, İngilizler'in arayıp da bulamadığı ve - daha doğru bir ifadeyle - yıllardan beri plânladıkları iki yüzlü siyâsetin matlûb olan neticesi idi. Bu sebeple, İstanbul ve Londra arasında telsizlerle heyecanlı mesajlar teâti edilmiş ve sonunda da **Sultan Vahideddin**'e arzusunun kabul edildiğini bildirmişti.

Sultan Vahideddin, yanında yegâne Şehzâdesi **Ertuğrul Efendi** ve birkaç bendegânı olduğu halde, « M a l a y a » isimli İngiliz harb gemisinde hükümdârlara mahsus bir merâsimle karşılanmıştı. Gemi kumandanı O'na İngiliz Kralı nâmına «Hoş geldiniz!» demişti. Hemen o gün Reuter Ajansı vâsıtasıyla hâdise bütün dünya efkârı umûmîyesine iftiharla bildirilmişti.

Sultan Vahiddedin, yola çıkarken nereye gideceğini düşünmüş ve plânlamış değildi. O'nu bir müddet el altında ve göz hapsinde tutmak isteyen İngilizler, kendisine Malta Adası'nı telkin ve tavsiye ettiler. Çünkü burası müstahkem bir İngiliz üssüydü. Bu hususta her-hangi bir karar ve hazırlığı olmayan **Sultan Vahiddedin** de - şimdilik - bu tavsiyeye uyarak 21 Kasım 1922'de Malta Adası'na çıkmıştı.

Burada da bir devlet reisi usul ve icaplarına göre karşılanan **Sultan Vahideddin**'i ada umûmî Vâlisi Mareşal **Lord Plümer,** İngiliz Kralı

nâmına selâmlamış ve:

«— **Misâfiretiniz adamıza ve şahsen bana şeref verecektir. Majeste Kral ve İmparator'um, her türlü emir ve arzularınızın ifâsına beni me'mur buyurmuşlardır»** demiş Sultan Vahideddin de:

«—**Haşmetlû İngiltere Kralı ve Denizaşırı Dominyonların Hükümdarı ve Hindistan İmparatoru Hazretleri'nin hakkımda gösterdikleri asîl alâka ve misâfirperverlikten pek mütehassisim. Kendilerine teşekkürâtımı iblâğ buyurmanızı rica eder ve Türkler'in Pâdişahı ve İslâmların Halîfesi sıfatlarımı kat'iyen muhafaza etmeğe azmetmiş bulunduğumu tekrar arz ve te'kit ederim."**[101] karşılığını vermişti.

Sultan Vahideddin Malta Adası'nın; Selima Kasabası sahillerinde bulunan eski bir kalenin surlarıyla kuşatılmış Pini Kışlası'na yerleştirilmişti. Burası Adadaki vazifeli İngilizlerin ikâmeti için hazırlanmıştı. **Sultan Vahideddin**'e denize nâzır sekiz odalı bir kısım tahsis edilmişti. Buraya oğlu **Şehzâde Ertuğrul Efendi**, iki harem ağası, Sertabib **Neş'et Paşa**, Mabeyinci **Ömer Yaver Paşa**, **Eski** Sinop Mebusu **Zühtü Bey** ile hizmetine bakan emektâr kalfalardan başka tütüncübaşı, seccâdecibaşı, ibrikdarbaşı ve berberbaşıyla büyük bir kalabalık teşkil eden maiyyetiyle birlikte yerleşen **Sultan Vahideddin** daha ilk günden itibâren hiç kimseyle görüşmeyi kabul etmemişti. Halbuki adanın mütecessis yerli halkından başka bir de Avrupa'dan ve hatta Amerika'dan koşup gelen birçok muhabir O'nu görmeye ve bir mülâkat temin etmeye can atıyorlardı. **Sultan Vahideddin**'in kimseyle görüşmeyi kabul etmemesi yüzünden O'nun adaya gelişiyle tesadüfen başgösteren büyük fırtınayı ballandıra ballandıra gazetelerine haber vermekle iktifâ eden bu muhabirler, hemen hiç bir

101 - **Târık Mümtaz GÖZTEPE** - Osmanoğulları'nın Son Padişahı Vahideddin Gurbet Cehenneminde, İstanbul, 1969, sh. 20

zaman huzura kabul olunmamışlardır. Zira, Orada da aynen Osmanlı Sarayındaki teşrifat usûlü derhal te'sis edilmişti. **Sultan Vahideddin** elinde bir nevî esir olarak bulunduğu Mareşal rütbesindeki Ada Umûmî Vâlisini dahi huzuruna Yıldız Sarayındaki usûller dâiresinde kabul ediyordu. Üstelik bu vâli Türk aşçılar teminine kadar O'nun istirahati için elinden gelen herşeyi yapmıştı.

Sultan Vahideddin Malta Adası'nda böylece - eski düzenin az çok kurulmuş olmasına rağmen - buraya adımını attığı andan itibaren sıkılmağa başlamıştı. Vatanından ve âile efrâdından ayrılmıştı. Yanında oğlu **Ertuğrul Efendi**'den başka hiçbir yakını yoktu. "Bir nevi esarete ve kalebentliğe benzettiği bu misâfirlik **Sultan Vahideddin**'i daha ilk günden sıkmaya başlamış ve O'na pek ağır gelmişti.

Karşısında el pençe divan duran tesellesine çalışan Baş Mâbeyinci **Ömer Yâver Paşa**'ya içini kemiren hicranını fâş eder gibi, birkaç kelime kekeledi:

"- Paşa, Şehzâde Cem fâciasının dehşetini şu anda lâyıkiyle anlıyorum. Benim çileli ceddim, zavallı yoldaşım!" diye inledi." [102]

Bu arada İngiliz Avam Kamarası'nda kendisine resmen bir tahsisat ayrılması mevzuubahs edilip de, küstah bir İngiliz meb'usunun:

"- Bu Türk Padişahının yüzden fazla karısı vardır. Onlara bütçeden nasıl para yetiştirebiliriz?" tarzında sarfettiği hezeyan, O'nu büsbütün elem ve kedere gark etmişti. [103] Çünkü kendisinin böyle bir talebi olmamış, re'sen O'na bir tahsisat ayrılması mevzuubahs edilmişti. Halbuki böyle bir şey kararlaştırılsa bile **Sultan Vahideddin** bunu kabul edebilecek bir tiynette değildi. Bunun sonra-

---

102 - **Târık Mümtaz GÖZTEPE** - a.g.e. sh. 22

103 - **Refiî Cevad ULUNAY** - Bu Gözler Neler Gördü? - Tercüman Gazetesi, 12 Kasım 1969.

Sultan Vahideddin merhum, Yıldız Camii Şerifinde Cuma Selâmlığından çıkarken.

ları pek çok misâline şâhid olunmuştur.

Adaya gelişinin üçüncü gününde idi ki, İngiliz Umûmî Vâlisi, kendisine İstanbul mahreçli bir haberi arzetti. Bu, TBMM'nin O'nu Hilâfet Makâmı'ndan hal'ederek yerine **Abdülmecid Efendi**'yi nasbeylediğine dâirdi. Bunu duyar duymaz son derece hiddetli bir sesle:

"- Beni ancak müvekkil-i zişânım hall edebilir." [104] demiştir.

Malta Adası'nda imkânlarına göre yeni bir düzen kurarak yaşayan **Sultan Vahideddin**'e İngiliz Umûmî Vâlisi diğer bir gün de o zaman Hicaz Kralı bulunan **Şerif Hüseyin**'in kendisini mukaddes beldeleri ziyâret için dâvet ettiğine dâir bir telgraf getirdi. Bu telgrafta:

"- Yeryüzünün Hâlifesi ve umûm İslâmlar'ın İmâmı, Emir-ül mü'minîn, Efendimiz Hazretlerini Hicaz Kralı Hüseyin kulları, Kâ'be-i Muazzama'nın muazzam misâfirliğine dâvet eder. Dindârâne bir mebûtiyetle hâk-ı pây-i şâhânelerine yüz sürer." denilmekteydi.[105]

Hakikatte, **Şerif Hüseyin**'in telgrafında bahsettiği «s a d â k a t»le hiçbir alâkası yoktu. Daha evvel Osmanlı Devleti'ne karşı giriştiği mâlum hareketlerle bunu açıkça ortaya koymuş bulunuyordu. O'nun asıl maksadı, hiç şüphesiz "H ı l â f e t M a k â m ı"nı ele geçirmekti. [106]

---

104 - **Târık Mümtaz GÖZTEPE** - a.g.e sh. 25

105 - **Târık Mümtaz GÖZTEPE** - a.g.e. sh. 39

106 - **Şerif Hüseyin** Türkiye'de Hilâfet'in ilgasından çok önce Halife olmak hevesine kapılmış bulunuyordu. (Bkz. **Târık Mümtaz GÖZTEPE**, a.g.e. sh. 89 ve müt.) Esâsen o, daha Birinci Cihan Harbi başladığında büyük bir İslâm İmparatorluğu hayal etmiş ve bu uğurda metbuu olan Osmanlı Devleti'ne karşı silâh çekmekten çekinmemişti. (Tafsilât için bkz. **Nâci Kâşif Kıcıman** - Medine Müdâfaası - İstanbul, 1971) bu hususta dayanağı da -maâlesef- İngilizlerdi.

O'nun bu niyette olduğunu çok iyi bilen Sultan Abdülhamid, saltanatı boyunca

Esâsen **Sultan Vahideddin** kendisi de daha adım atar atmaz sıkılmaya başladığı Malta'da, Hicaz'a giderek Haremeyn'i ziyâret ettikten sonra Medîne-i Münevvere'de yerleşmeyi düşünmüştü. Bu sebeple **Şerif Hüseyin**'in bu dâvetten asıl olan maksadını anlamamazlıktan gelmeyi tercih etti. Gerçekten bunu, kendisine dâvet telgrafını getiren

---

kendisini İstanbul'da tutmuş ve Hicaz'a göndermemişti. Fakat bu siyasetten bîhaber olan İttihatçılar, **Şerif Hüseyin**'i Hicaz'a göndererek O'na, devlete isyan etmek imkânını sağlamışlardır.

Şerif Hüseyin Hilâfet Makâmı'nı elde etmek için dehşetli bir propagandaya girişmişti. Esâsen bu sırada Mekke ve Medine gibi "Mesned-i Hilâfet" olan iki mukaddes beldeyi de eline geçirmiş bulunuyordu. Fakat çok geçmeden Suudîler O'nu mağlub ederek buradan çekilmeye ve şimâle doğru kaçarak bugünkü Ürdün havâlisine gelip yerleşmeye mecbur edeceklerdi. (1932) Ancak **Şerif Hüseyin** sonuna kadar, Hilâfet'i elde etmek sevdasından vazgeçmemişti. Fakat tuhaftır ki; O'nun bu arzusunun karşısına ilk defa yine kendi ırkdaşları çıkmışlardır. Gerçekten başlarında eski Kudüs Müftüsü **Emin El - Huseyni**'nin bulunduğu "El Meclis-ül İslâmîyet'ül Ulâ "nın idâre hey'eti Kudüs'te bir toplantı yaparak bir takım kararlar almış ve **Şerif Hüseyin**'in Hilâfet mevzuundaki arzularının karşısına dikilmiştir. Bu kararlar şunlardır:

1 - **Şerif Hüseyin** Hilâfet şartlarını hâiz değildir.

2 - Yalnız Kureyş kabîlesine mensup bulunmak şerefi, Halîfe olmak için kâfi bir meziyet teşkil etmez.

3 - **Şerif Hüseyin,** eğer asrın icaplarını ve İslâm Âlemi'nin yüksek menfaatlarını, terakkî ve tefeyyüzünü lâyıkıyla kavrayabilecek bir "Hılâfet Şûrası" teşkil eder ve bu şûranın kararlarına tamâmiyle riâyet etmeyi taahhüt eylerse, ancak o zaman kendisine biat edilebilir."

Bu karşı koyuş, **Şerif Hüseyin**'in Hilâfet dâvâsını, suya düşürmeye kâfi gelmiştir. O'nun **Sultan Vahideddin**'i mukaddes beldelerin ziyâretine dâvet etmesi de takip ettiği bu maksat için girişilmiş faaliyetler cümlesindendi. Fakat bu dâvet vâki olur olmaz, Arap çöllerinin namlı liderlerinden **Seyyid Talib'ün Nakib** çektiği bir telgrafla **Sultan Vahideddin**'i O'nun niyetinden haberdar etmiştir. (Osmanlılığa son demine kadar bağlı kalan bu câlib-i dikkat Arap Lideri hakkında tafsilât için bkz. **Târık Mümtaz GÖZTEPE** - a.g.e. sh. 54 ve müt.) Esâsen, **Sultan Vahideddin**'in O'nun Birinci Cihan Harbi başlarındanberi takip ettiği bu hilâfet dâvâsından habersiz olmasına imkân yoktur.

İngiliz Umûmî Vâlisi'ne verdiği şu cevap açıkça göstermektedir:

"- Asâletmeab!... Haşmetlû Kralınıza şu mühim noktayı iblâğ etmenizi bilhassa ricâ ederim ki, Ravza-yı Nebiye yüz sürmek üzere Hicaz'a gitmeyi Kral Hüseyin Hazretleri'nin dâveti üzerine kabul etmiş değilim. Ben bu dâveti müvekkil-i zîşânım Peygamberimiz Hazretleri'nin dâvetleri olarak kabul ve emsalsiz bir mânevî müjde olduğuna iman ederek kabul ediyorum." [107]

Teklif kabul olununca 30 Kasım 1922 tarihinde **Şerif Hüseyin**'e şu cevabî telgraf çekildi:

"Atabe-i Felekmertebe-i Cenâb-ı Hilâfetpenâhi-i Akdesedîye hitaben çekilen telgrafnâme-i haşmetpenâhileri, son derece sürur-i şâhâneyi mûcip oldu. Ravza-i Nebiye yüz sürmek ve müvekkil-i zişânın dâvet emirlerini yerine getirmek üzere derhal harekete karar verdiklerinin teşekkürat-ı şâhâneleriyle birlikte zât-ı haşmetpenâhilerine iblâğını kulunuza irâde buyurdukları ve hareket gününün ayrıca iş'ar edileceği mâruzdur." [108]

Derhal hazırlıklar ikmâl edilerek bütün bendegâh ile birlikte yola çıkan **Sultan Vahideddin**'i güzergâhta uğradıkları İskenderiye'de **Şerif Hüseyin** tarafından gönderilmiş olan oğlu **Emir Abdullah** kalabalık mâiyetiyle birlikte şatafatlı bir surette istikbal etmiştir. **Emir Abdullah** bir çok iltifattan sonra **Sultan Vahideddin**'e:

"- Velînimetim, Hânedan-ı Âl-i Şânınıza karşı ubûdiyetimiz bâki ve lâyezaldir. Pederim Hicaz Kralı Celâdetlu Birinci Hüseyin Kulunuz nâmına Atabe-i Hilâfetpenâhilerinize yüz sürerim." demiştir. Bu **Sultan Vahideddin**'e hazırlanan büyük bir karşılama merâsiminin ilk adımıydı.

Bu sırada, İstanbul'dan yeni idâreyle uyuşması imkânı olmayan

---

107 - **Târık Mümtaz GÖZTEPE** - a.g.e. sh. 41

108 - a.y.

eski devlet ricâli de kiraladıkları bir gemiyle kalabalık bir kâfile halinde Mısır'a gelmiş bulunuyorlardı. Bunlar, matbuata akseden Türkiye haberleri'nin tesiriyle Mısır efkâr-ı umûmiyesince son derecede soğuk karşılanmış ve hatta hâin olduklarına dâir ba'zı yazılar bile yayınlanmıştı. Gerçekten bunlar arasında bulunan Şeyhülislâm **Mustafa Sabri Efendi, M. Kemal Paşa** hakkındaki meşhur fetvâyı veren Şeyhülislâm zannedilerek:

"Felyahyâ Mustafa Kemal vel yesgut-il havene!..."[109] âvâzeleriyle protesto bile edilmişti. **Emir Abdullah,** Mısır'da iyi karşılanmayan bu kalabalık gurbet kâfilesine mensup olanları da, Hicâz'a dâvet için **Sultan Vahideddin**'den müsaâde istemişti. Bu sûretle **Sultan Vahideddin**'in mâiyyetine katılan bu eski ricâl-i askeriyye ve ilmiyye mensupları kafileyi bir kat daha kalabalıklaştırmıştı. **Şerif Hüseyin** onları da **Sultan Vahideddin**'in şerefine izaz ve ikrâma gark etmeyi ve bu sûretle Osmanlı ricâlinin hâmilîğinden Halifeliğe geçmeyi tasarlamıştı.

Bu kalabalık kâfilenin Cidde'de karşılanışı cidden görülmemiş bir alâyişle cereyân etmişti. **Sultan Vahideddin**'i herhangi bir sûretle iknâ ederek O'ndan Hilâfeti almayı plânlayan **Şerif Hüseyin Paşa** bu merâsimin şatafatını sağlamak için hiçbir masraftan çekinmemiştir. Bunu **Refii Cevad Ulunay**'ın yukarıda bahsi geçen hâtıratından alınan şu satırlar çok güzel tasvir etmektedir.

"Vapurdan çıktığı yerden arabaların oldukları mahalle kadar ipek halılar serilmişti.

Sultan Vahideddin, sanki hâlâ Osmanlı Devleti'nin tahtında oturuyormuş da, Hicaz Kralı'nı ziyârete gidiyormuş gibi merâsim yapılıyordu.

Bütün Cidde, Osmanlı ve Hicaz bayrakları ile donanmış, bando, mızıkalar, marşlar çalıyorlar, **Sultan Vahideddin,** ayağını karaya basar basmaz, toplar atılmaya başlıyordu.

109 - Yaşasın Mustafa Kemal, kahrolsun hâinler! demektir.

En önde Arap hecin süvâri kıt'ası, arkasından atlılar geliyorlar, **Sultan Vahideddin,** arabanın arkasını yalnız işgâl ediyor. **Kral** Hüseyin karşısındaki yerde ellerini kavuşturmuş olarak, kemâl-i ihtiram ile divan duruyordu. Ondan sonraki arabalarda mevkilerine göre mâiyet yer almışlardır.

Bu sûretle davul, trampet sesleri arasında Mekke'ye varıldı. **Kral Hüseyin, Sultan Vahideddin**'i ağırlamak husûsunda, hiçbir fedekârlıktan çekinmiyor, ayrıca tecelli için elinden, daha doğrusu dilinden geleni esirgemiyordu. Sonraları, mâiyetindeki zevattan dinlediğime göre, Kral Hüseyin hiçbir zaman **Sultan Vahideddin**'in müsaâdesi olmadan huzura girmemiştir.

İstanbul'da bir Binbaşı **Tahsin Bey,** Bulgaryalı bir zâbit vardı. İnkilâpta o da Arabistan'a geçmiş ve **Kral Hüseyin**'in ordusunu tensik ederek Harbiye Vezirliği'ne kadar yükselmişti. Artık Binbaşı **Bulgar Tahsin** yoktu, Hicaz ordusu kumandanı Vekili **Şeyh Tahsin** vardı.

O'nun da huzurda bulunduğu bir gün **Kral Hüseyin, Sultan Vahideddin**'e şöyle söylemişti:

"- Ecdâdımızın Haremeyn-i Şerîfeyn'e ve dolayısiyle İslâmiyet'e ettikleri hizmet, büyüktür. Âlem, inkilâplarla doludur. Şahsiyet-i muhteremlerinin mâruz kaldıkları hâlet kaderin bir cilvesidir. İnşallah pek yakında tekrar tac-u tahtınızı ele geçirip Dâr-ül Hilâfe'yi teşrif buyurursunuz. Ecdâd-ı izâmanızın içinde, çok daha müşkil durumlarda olanlar bulunmuşlardır. Bunların hepsi, cilve-i Rabbânîdir." [110]

Hicaz'daki ikametleri müddetince, gerek **Sultan Vahideddin** ve gerekse etrafı görülmemiş ikram ve iltifatlara gark edilmişlerdir. Çok geçmeden bu aşırı alâka **Sultan Vahideddin**'i kuşkulandırmaya başlamıştı. Bu kadar büyük masraf sebepsiz ihtiyar edilemezdi! **Şerif Hüseyin Paşa** tâ Mısır'dan Türk usûlü yemek pişirmesini bilen aşçılar getirtmiş, **Sultan Vahideddin** ve mahiyetindekilerin istirahat-

---

110 - **Refii Cevad ULUNAY** - a.g.t. Tercüman Gazetesi, 14 Kasım 1969

lerini sağlamak için elden gelen herşeyi yapmıştı. Yavaş yavaş sıkılmaya başlayan **Sultan Vahideddin** etrafındakilere sık sık:

"- Bu adamın bu derece ısrarlı ikramları beni sıkmaya başladı. Allah vere de altından çapan oğlu çıkmasaydı!" diye dert yanmaya ve O'nun elinden kurtulmanın çarelerini aramaya başlamıştı. Tam bu sırada yerlilerin sarı humma dedikleri ateşli bir hastalığa yakalanarak onbeş gün ölümle pençeleşti. Bu, öyle bir illetti ki, yakalananlardan milyonda bir kurtulan olmazdı. **Sultan Vahideddin** bir şans eseri olarak kurtulmuştu. Bu vesileyle Mekke'nin havasının kendisine ağır geldiğinden bahisle **Şerif Hüseyin**'in elinden kurtulmak istedi. Fakat **Şerif Hüseyin** ikram, izaz ve iltifatta daha da ileri giderek O'nun bu bölgenin yaylası mevkiinde bulunan Tâif'e gitmeye adeta icbar etti. **Sultan Vahideddin** bir müddet de Tâif'te ağırlandı. Böyle bir müddet daha vakit geçirdikten sonra, buradan ayrılmak için kat'î bir şekilde karar verdi. **Şerif Hüseyin** O'na Hac zamanına kadar kalarak çeşitli İslâm büyükleriyle görüşüp, konuşmasını ve bu sûretle kaybettiği tac ve tahtına tekrar nâil olabileceğini telkîn etmek istediyse de kabul ettiremedi.

Hicaz'dan ayrılan **Sultan Vahideddin** önce Mısır'a yerleşmek istedi. Fakat o sırada Mısır Kralı **Birinci Fuad** buna pek râzı görünmedi. Çünkü kendisi de Hicaz Kralı **Şerif Hüseyin** gibi Hilâfeti ele geçirmek istiyor ve bu sıfatı muhafazada ısrar ve hassasiyet gösteren **Sultan Vahideddin**'in Mısır'da ikâmetini kendisi için mahzurlu buluyordu. Bu durum anlaşılınca, **Sultan Vahideddin** Avrupa'da ikâmetinin daha doğru olacağını düşünmüş ve bu maksatla İtalya'nın Cenove limanına gelerek en güzel sayfiye yerlerinden biri olan "San Remo"ya yerleşmiştir. Burada "Villa Parodi" isminde bir köşkü kiralayarak orada oturmaya başladı. Sağdan soldan diğer gurbetzedeler de oraya geliyorlardı. Daha Cenova'da karaya ayağını basar basmaz başta İtalyan Kralı **Viktor Emanuel** ile Başvekil **Mussolini** olmak üzere parlak bir şekilde istikbal edilmişti. **Viktor Emanuel**'i daha şehzâdeliğinden tanıyordu. **Sultan Abdülhamid** zamanında O'nu İstanbul'da misâfir etmiş ve ağırlamıştı. Bu sebeple

İtalyan Kralı **Viktor Emanuel** ile Başvekil **Mussolini** bilâhare de ziyaretine gelmişlerdir.

Sultan Vahideddin, vatanı terk edişinden buraya kadar geçen vukûatı o zaman İstanbul'da kalmış bulunan kızı **Sabiha Sultan**'a yazdığı şu tafsilâtlı mektupta kendisine hûlasatan anlatmıştır.

"Benim melekhaslet Sabiham;

Mektubun elime pek geç vâsıl olabildi. Bugüne kadar Kürre-i Arz'dan hâriç bir seyyârede ikâmet ediyormuşum gibi mektuplaşmak mümkün olamıyor, âileye mektup yazıp cevabını almak lâakal bir buçuk ay sabra muhtaç kalıyor ve bu müşkülâta ilâveten benim bir yerde durmayıp tebdil-i mahal ve mekân edişim büsbütün muhâbereyi işkâl ediyordu. Bir türlü mektuplarını bulamıyordum. Hamd olsun, şimdi, eğer cilve-i kader bizi başka bir mûhite sevketmezse Kürre-i Arz dâhilinde lâtif bir memlekette ârâm etmekteyim. Mektuplaşmak, on ve on iki gün zarfında mümkün!... Hemen âilemi ahvâlimden haberdar kılmak üzereyken senin Doktor Paşa'ya yazdığın kâğıt geldi, okudum. O esnada biraz başım mâhud nevraljiden müzdaripti. Bir şey yazamadım. Evvelsi gün 63 günlük mektubunu alınca gayretimi toplayıp perîşan bir fikir ve râşedâr ellerimin yardımıyle bu kâğıdı karalayıp postaya verdim. Bilmem ki, mektubun muhtevî olduğu kelimelerin mecmûundan bir meâl istihraç edebilecek misin? Esâsen melekesizlik sebebiyle, kudret-i tahrir ve inşâdan âciz kalemimle bu defa Mekke'nin (hamam harâreti diyemem, zira hamam harâretinde rutûbet vardır; ancak fırın hararetine benzer) kavurucu sıcağında hazırlop yumurta gibi pişmiş bir dimağın mahsûlü ancak bu kadar olur. Mâzur gör, hassaten ricâ ederim.

Meleğim, mektubumu dikkatle oku! Aman, geçen defaki gibi yine sû-i tefehhüme kapılma! Bundan akdem, son derece yeis ve asabiyetle hemşirene yazdığım bir kâğıtta sana âid bir cümleye bambaşka bir mânâ vererek vâveyla koparmışsın. Sakın yine öyle olmasın!... Ben Sabiha'mın, nasıl insan şeklinde bir melek

olduğunu bilmez miyim? Değil, yalnız benim için, herkes için hayırhâhlığını, icâbında fedekârlığını takdir etmez miyim? Böyle mi sanırsın nurum?! Sence de mâlumdur ki; hemşirene biraz mûğberim. Yeis ve felâketin âsâbıma verdiği zaaf tesiriyle hasıl olan sû-i zan ve serzeniş ona âiddi. Her neyse, geçen geçti güzelim; hem de ödeştik. Artık bu kadar bahis burada kalsın!... Biraz da ahval-i umûmiye ve husûsiyem hakkında muhtasaran mâlûmat vereyim. Gerçi vereceğim malûmat maâlesef pek muhtasardır. Arzu ettiğim ve ettiğin gibi tafsilât ve îzâhat-ı lâzimeyi muhtevî değildir. Sebeb-i mücbir ise, evvel beevvel mezâhim-i seferiyenin dimağıma verdiği taab sebebiyle çok yazı yazmağa tahammülüm yok, Sâniyen şimdiki arâmgâhımda kalıp kalmayacağım sâbit değil, meşkûk!... Binâenaleyh yakın bir zamanda bu tahakkuk edecek ve ben de dinlenmiş olacağım. İnşallah bundan sonraki mektubumda istediğin gibi tafsilâtı bulacaksın nûrum.

Gelelim şimdilik edeceğim hikâye-i hal ve mâziye: Cenab-ı Hafız-ı Mutlaka hezâran hamd-ü şükrân! Bedhahlarımızın her türlü işâalarına rağmen, mânâyı hakikisiyle sıhhat ve âfiyetteyim. Mûcize nevinden olarak ihtiyar ve nahif vücudum maddî ve mânevî her türlü ve her günâ taab ve âlâma mukavemet etti ve ediyor. Yalnız şiddetle istirâhete muhtacım o kadar. Herkesten ziyâde sana mâlumdur ki; İstanbul'dan nasıl bir mecbûriyet-i elime ve mücbire ile çıktım. Mufarakatim esnâsında nereye gideceğim bence mukarrer değil, meçhüldü. İngilizler bir zaman-ı muvakkat için Malta'yı münâsip gördüklerini bana yolda iken haber verdiler, zaruri muvaffakat ettim. Daha Malta'ya muvâsalat etmemiştik, vatan-ı azîme avdet ihtimâlinin husûlüne ve o an-ı mes'udun hulûlüne kadar haysiyet ve sıfat-ı husûsiyem îcâbı memâlik-i ecnebiyede, bâhusus mâaile ikâmet münasip olamıyacağından Ravza-i Mutahara-i Cenâb-ı Risâletpenâhiye ilticayı ve vakt-i müsâide kadar mücâvereti sırf hissiyat-ı diniyemin sevkiyle münâsip ve muvâfık buldum. Kalben ve vicdânen karar verdim. Hazret-i Peygambere dehâlet ve beldesinde ihtiyâr-ı

mücâveret hiçbir zaman Melik Hüseyn'e iltica mânâsını tazammun edemiyeceği gibi o belde-i mübâreke ise beyn-el müslimîn müşterek bir dar-ül emân olup kimsenin orada hakk-ı temellük ve tahakkümü münferiden câri olamıyacağından her ne kadar bir ferd-i müslim sıfatıyle gidebilir isem de berâ-yı ihtiyat Melik Hüseyin'e mürâcati münâsip bularak Medine'ye azîmet fikrinde olduğumu Melik-i müşârünileyhe iş'ar ederek Mekke'ye uğramadan doğruca Medine'ye müteveccihen hareket edecektim. Ben kararımı iş'ar etmeğe vakit kalmadan Melik Hüseyn'den birbirini müteâkip aldığım telgraflarla Mekke'ye, dâvet olundum. Esâsen bu dâvet benim kararıma muvâfık olduğu gibi bu vesiyle ile Beytullah'ı da ziyâret edip bâdehû Medine'ye gitmeyi münâsip gördüm.

Cenâb-ı Hak ve Resule mâlumdur ki; bu teşebbüsüme asla bir siyasî mütâlea ve teşvikat-ı hâriciye hâkim değil. Sırf vatan cidâlinin te'siri ve hissiyat-ı diniyemin galeyanı âmil olmuştur. Vakta ki; Mekke'ye muvasalat ettim, fart-ı hürmet ve tazim ve fevkalâde hüsn-i kabul ve tekrime mazhar oldum. Bu kadar hüsn-i kabul ve misafirperverliğe mukabil hemen Medine'ye azimet münâsip olamıyacağından birkaç gün temdid-i ikâmete mecbur kaldım. Bu müddet zarfında Medine'nin ahval-i umûmiyesi ve âsâyiş-i mahalliyesini tetkit ve tahkik eyledim. Hiçbir veçhile temdid-i ikâmete hâlen sâlih olamıyacağına, husûsiyle âile celbine imkân bulunmadığına kâni oldum. Bir taraftan hac mevsimi tekarrüp ediyor, diğer taraftan da Mekke'nin harâreti gün be gün tahammülfersâ bir sûrette artıyordu. Biz sıcaktan ve adem-i tahammülden bahis ve şikâyet ettikçe Melik Hüseyin başta ekser-i ümerâ ve eşraf memleket-i Tâif'in letâfet-i havasından bahisle arzu edilirse zaman-ı Hacca kadar Tâif'te ikâmeti ve hoşnut kalındığı takdirde âilenin oraya celbedilmesini mûsırren tavsiye ediyorlardı. Artık bu kadar rica ve tavsiye üzerine asla orasının ikâmete sâlih olamıyacağına kani olduğum halde sırf berâ-yı hâtır Tâif'e kadar gitmek zahmetini ihtiyar eyledim. On iki gün kaldım

ve fazla duramayıp Mekke'ye avdet ettim. Bu Tâif seyahati ve diğer esbâb-ı zarûriye-i husûsiye ve emsâli gibi şeyler ikametimiz müddetini uzattıkça mevsim ilerliyor, iklimin kavurucu sıcağı tesirini gösteriyor, muhâlefet-i hava, şiddet-i harâret, mugâyeret-i mâişet gibi takatfersâ ahval hasebiyle heyet-i seferiyemiz azâsı bilâistisna günden güne ve kemal-i sür'atle vücûtdan düşüyor ve eriyordu. Esas itibariyle (Medine-i Münevvere müstesna) gerek Hicaz ve gerek Mısır'da ikamet etmek meslek-i siyâsiye ve içtihadıma muhâlif bulunduğundan daha evvel âile celbine muvafık memâlik-i İslâmiyeden bir münâsip mahalle azîmet teşebbüsâtında bulunmuştum. Lâkin bu aralık bütün memâlik-i İslâmiyenin sulh-u umûmi akdolunmak üzere bulunması münâsebetiyle vaziyet-i siyâsiyeleri ve asâyiş-i dahiliyeleri şüpheli ve şâyan-ı emniyet olmaması beni hayli meşgul etti. Nihâyet ondan da muvakkaten sarf-ı nazar ederek şimdilik Avrupa'nın havası mutedil ve sıhhate muvafık ve dağdağa-i siyasetten hâlî İtalya - Fransa hudud-i cenubiyesine muttasıl letâfet-i havasiyle müştehir "San Remo" kasabasında ikâmeti ihtiyar ve tercih eyledim. Burada yedi aylık müşkül ve müz'iç bir seyahatin yorgunluğunu almakta ve haylice hırpalanmış vücutlarımızı tâmir etmekteyiz meleğim!...

Seyahatimin kısm-ı âhirine gelince; hûsemâ-yı bedhâhlarımızın her gûnâ işaa ve İstanbul matbuatının külliyen hilâf-i hakikat neşriyatlarına rağmen Cenab-ı Hakka çok şükür her nereye gittimse hürmet ve teshilât gördüm ve müğâyir-i hakîkat bir muâmeleye mâruz kalmadım. İptidâ Malta'ya vürudumda İngiliz memûrîni tarafından hükümdarlarına edecekleri muâmeleye ve Malta Hükûmet-i Mahallîyesi ve ahâlisi ise, emin ol güzelim, o müteassıp halk, Papa'ya gösterecekleri hürmeti bana da ibraz eylediler. Oradan Hicaz'a muvasalatımda bâlâda kaydettiğim veçhile fart-ı hürmet ve tâzime mazhar oldum. Bu defa Hicaz'dan Avrupa'ya azimetimde Süveyşten İskenderiye'ye kadar mesâfeyi kat' için Mısır Hükûmet-i Mahallîyesi tarafından husûsî tren izhar

ederek hürmet gösterdiler. İskenderiye'de üç gün ikâmetimiz müddetince gâyet lâtif bir köşk tahsisiyle fevkalâde izâz ve ikram ettiler. Ben mütenekkiren seyâhat etmekte olduğumdan resmî tezahürattan sarf-ı nazar, bir hükümdara edilecek hürmeti icrada kusur etmediler. Eğer meslek-i siyâsiyeye muhâlif olmayıp da Mısır'da kalmayı ihtiyar etmiş olaydım, emin ol hiçbir mâni yok ve ekseriyet itibariyle Mısır efkar-ı umûmiyesi İstanbul halkının arzusu hilâfı olarak lehimde idi. Nihâyet oradan da İtalya'ya geldik. Cenova'ya muvâsalatımızda gayr-i resmi Hükûmet-i Mahalliyeden pek ciddî hürmet gördüm. Bir hafta ikâmetin esnasında her günâ teshilâta mazhar oldum. Akibet Cenova mülhakatından olup halen ârâm ettiğim San Remo'ya geldim geleli İtalya memûrini tarafından fevkalâde hürmet görmekteyim. İtalya Hükûmet-i Merkeziyesi de kendi memleketlerinde ikâmetimi hoş gördüler ve nim resmî olarak beyân-ı memnûniyet bile ettiler.

Hulâsa-i kelâm, hulâseten bu satırları karalamaktan maksadım sana bir fikr-i icmâlî vermektir. Yoksa malûmat furuşluk değil!.. Benim hüviyet-i hakıkiyemi hakkiyle bilmiyenler bu kâğıdı okurlarsa eminim tefâhura veya hamâkate atfederler. Lâkin bu mektup beyannâme olmayıp bir pederin pek sevgili ve halşinas ve babasının rûhunu ve hissini tamâmiyle bilip takdir eden bir evlâdına yazdığı hasbihalnâmesi bulunması itibâriyle bir kıymet-i mahsûsası olabilir zannındayım. Öyle değil mi rûhum?

Her ne kadar sadet harici ise de sual ettiğin için cevap veriyorum. Evvelâ geçen seneki oyunlar sebebiyle yazılan bir mektup sâhibinin endişede bulunduğunu yazmışsın. Ben İstanbul'dan çıkmazdan evvel bu gibi evrakı tamamiyle mahvettim. Asla meraka mahâl yoktur. Sâniyen biraz müddet için hiçbir kimseye muâvenet-i nakdiyede bulunmaklığım mümkün değil, katiyen muhaldir, beyhûde ihtar etmeyin: İnşaallah imkân hâsıl olursa (ki ümit ediyorum çok sürmez) tesviye olunur. Sâlisen âilenin celbi, bazı eshab-ı husûsiyeden dolayı bir müddet-i kalile tehiri lâzım

geliyor. Bundan sonraki mektubumda buna dâir beyân-ı mâlumat edeceğim güzelim. Bâki o güzel yüzünü ve gözlerini takbil ve şiddet-i tahassürle derâğuş eyler ve kâffe-i ahvalde yed-i kudret-i kibriyaya emânet ve tevdi ederim, benim sevgili Sabiha'cığım, meleğim!...

San Remo. Villâ Noel
Peder-i Hasretkesin
M. Vahideddin

Sultan Vahideddin vatanı terkettiği zaman O'nun âile efrâdı da diğer Hânedan mensupları gibi İstanbul'da kalmıştı. Fakat bir müddet sonra çıkarılan 431 sayılı kanunla Hilâfet ilgâ edilip, başta **Abdülmecid Efendi** olmak üzere bütün hânedân mensupları yurt dışına çıkarılınca, bunlar da **Sultan Vahideddin'in** yanına gitmişlerdir.

Sultan Vahideddin'in oturmakta bulunduğu villa Parodi âilesi efradının ve hattâ onlarla birlikte diğer bazı gurbetzedelerin toplanıp gelmesiyle artık kifâyet etmemeye başlamıştı. Bu sebeple orası terkedilerek Villa Manyoli (Manolya Villâsı) adındaki kırk odalı diğer bir villaya taşınmak mecbûriyeti hasıl olmuştur.

Vatanı terk ettiği zaman bir rivâyete göre otuzbeşbin İngiliz lirası[111] diğer bir rivayete göre ise, ellibin lirası (kâğıt para) vardı.[112] Bu kadar büyük bir kalabalığa böylesine az bir parayla ne kadar bakılabilirdi. Tabiatıyle çok geçmeden sefâlet başgöstermeye başladı. Esasen para işlerini idâreye me'mur olan kayınbirâderi Yarbay **Zeki Bey**'in israf ve kumarbazlıkları da bu maddî imkânsızlıklara eklenince malî durum çok kısa bir zaman sonra vahîm bir şekil almaya başladı.

Tam bu sırada **Sultan Vahideddin**'in içinde bulunduğu malî

111 - **Târık Mümtaz GÖZTEPE** - a.g.e. sh. 100

112 - **İsmail Hâmi DANİŞMEND** - a.g.e. C. IV. sh. 443

sıkıntıya rağmen ruh asâletini muhafaza edebildiğini gösteren bir hâdise cereyân etmiştir ki, bunu görgü şâhidlerinden biri olan **Refîi Cevad Ulunay**'ın kendisnden dinleyelim:

«..............................

Bir gün **Tâhir Bey**'le otururken Başmüsahip **Mazhar** Ağa telâşla odaya girdi.

« - Üniformalı bir zât geldi. Gâliba bu bir general olacak. Ben dilinden anlamıyorum. Siz de görüşün.»

Odadan çıktık, bahçede pırıl pırıl deve gibi siyah bir fiat otomobil duruyordu. Yanında boylu boslu İtalyan Generali ilerledi, askerce selâmladı:

«- Haşmetlû Kral Hazretleri seryâveri, General **Giozeppo Lavri.**»

«- Türk Ordusu Sâbık Erkân-ı Harbiye Miralayı **Tahir.**»

«- Kral Hazretleri tarafından Sultanı ziyârete geldim.»

Tahir Bey beni de takdim etti, ondan sonra General'e:

«- Buyurunuz!» dedi. Generali köşkde bir salona aldık. Pek az sonra **Sultan Vahideddin** göründü. General sâbık hükümdarı selâmladı.

Bu mülâkatın ehemmiyetini anlamak için, Kral **Emanuel** ile **Sultan Vahideddin** arasındaki dostluğun kökünü göstereyim.

Kral **Viktor Emanuel** daha veliaht iken Truva harabelerini ziyaret için 1900'de İstanbul'a gelir. Sultan **Abdülhamid** kendisine mihmandar olarak Şehzâde **Vahideddin Efendi**'yi tâyin eder.

İtalya Kralı **Hümberto**'nun bir anarşist eliyle öldürüldüğü, târih budur! Prens **Viktor Emanuel**, İtalya Kralı **Viktor Emanuel** olarak İtalya'ya azimet eder.

O târihten beri, aralarında mektuplaşma eksik olmaz.

Seryâver:

«- Metbuum Kral Hazretleri Zat-ı Şâhânelerinin memleketlerini bazı

hâdisat dolayısıyla terk ettikten sonra, kendi ülkelerine, misâfir olmalarını büyük bir iptihâç ile karşılamışlardır. Kendileri İtalya toprağına ayak bastıkları günden itibaren, misâfir-i hassı olduklarını arz ederler. Kral Hazretleri « Z o m b a r d o »da bir « F l o r a n s a » civarında bir şato, « V e n e d i k » de bir saray, « N a p o l i »de yine bir sarayı olduğunu ve bunlardan hangisinde ikâmet arzu ederlerse, arabalarına varıncaya kadar, herşey mevcut olarak, bütün personeliyle emirlerine âmâde olduğunu hatırlatmayı bir vazife bilir. Haşmetpenâh irâdenizi bekliyor.»

Tahir Bey, bunu tercüme ederken ağzı kulaklarına varıyordu. Garb hayatının kibâr yaşayışına pek müştak olduğu için, İmparatorluğun inhitatını gösterir bu fazla şark usûlü yaşayış onda endişe uyandırıyordu.

Sultan Vahideddin'in San Remo'daki masârif karşılığı görülmemiş bir tezebzübdü. Hesabın içinden **Zühtü Bey**'den başka hiç kimse çıkamaz hale gelmişti ve zaten hesab diye bir şey yoktu. Vaziyeti düzeltecek olan ancak **Sultan Vahideddin** idi.

Mahlû Hükümdar, İstanbul'u terkettiği zaman yanında nakit olarak yalnız yirmi bin altın lira vardı. Böyle her dakika türlü masrafa ihtiyaç gösteren bir gurbet hayatı için bunun üç misli bir nakit de olsa yine kar gibi erirdi.

Sultan Vahideddin İstanbul'dan çıkmadan evvel, Hazine-i Hümâyûndan, makbuz mukabilinde **«Kıyâmetnâme»** adlı kitabı getirtmiş ve minyatürleri iki milyon değerinde olan bu eseri, makbuzunu getirterek yine Hazine'ye iâde etmişti.

O zaman yakınları:

«- Padişahım! Hazine-i Hümâyununuzdaki bütün eşya ecdadınıza ve hanedânınıza, hükümdarlar tarafından hediye edilen eşyadır. Bunlar sizin malınızdır! Bahusus iâde buyurmak istediğiniz kitabın iki, belki de üç milyona alıcısı hazırdır. Hiç olmazsa bunu bir ihtiyat olarak nezd-i şâhânenizde alıkoymak doğru değil midir?»

Sultan Vahideddin, şu cevabı verdi:

«- **Haklısınız, bunlar hesabını kimseye vermekle mükellef olmadığımız, şahsî malımızdır. Fakat ecdadım bu milletin hükümdarları olmasa idiler, onlara kim bu hediyeleri verirdi? Binâenaleyh bu kıymet biçilmez eşyâ ve evâniden, benim kadar milletin de hakkı vardır. Ben bu ihâneti kabul edemem!**»

Miralay **Tâhir Bey** Kralın dâvetini birer birer, ağır ağır tercüme etti. **Sultan Vahideddin**, uzun uzun düşündü, yutkundu:

«- **Tahir Bey**» dedi, «söyleyeceğim sözleri, bir harfini bile değiştirmeden olduğu gibi tercüme edeceksin!.»

«- Emredersiniz Efendim.»

«- Biraderim Kral Hazretleri'ne, gösterdiği misâfirperverlikten dolayı samimiyetle teşekkür ederim, fakat bu dâvetlerini kabule büyük bir mâni vardır.?»

Tâhir Bey afalladı ve sordu.

«- Ne gibi mâni efendim?»

«- Söyleyeceğim; memleketimdeki vukûat ve hâdisât, her ne kadar beni muvakkaten veya ebediyyen tac ve tahtımdan ayırdıysa da üzerimde « H a l î f e l i k » sıfatı mevcuddur. Ben bütün müslümanların Reis-i Rûhânisiyim. Peygamber postunda oturuyorum. Bu sıfat kendi dînimden olmayan bir zâtın teklifini kabulden beni men eder. Bundan dolayı, birâderim Kral Hazretlerinin bu dâvetlerini kabul edemiyeceğim, beni mâzur görmelerini rica ederim.»

Tâhir Bey büsbütün afalladı. Zira gerek **Sultan Vahideddin** ve gerek mâiyetini, bu vaziyetten kurtaracak ancak böyle bir çâre olabilirdi. **Tâhir Bey** tercümanlığı bir tarafa bıraktı. Mahlû Hükümdarı iknâ etmeye çalıştı:

«- Efendimiz bugün iyi kötü sâyenizde yaşıyoruz, fakat hazıra dağ dayanmaz, bunun yarını da var.»

Sultan Vahideddin aynen şöyle söyleyerek meseleyi kesip attı:

«- Ne yapalım azizim, **Tâhir Bey,** soğan ekmek yeriz!»

Seryâver vaziyeti öğrendikten sonra **Sultan Vahideddin**'i selâmladı ve salondan çıktı...»[113]

Üstelik bu hâdise O'nun büyük fakr-u zarûret içinde vefat edişinden sâdece bir kaç gün önce cereyân ediyordu!...

Sultan Vahideddin'in yurd dışında geçen ızdırablı hayatını yakınen bilenlerden biri de, devrin birçok Harbiye Nazırına yâverlik eden **Târık Mümtaz Göztepe**'dir. **Sultan Vahideddin**'in, bugünkü insanların kolay kolay anlamayacakları o kâbına varılmaz nâmuskârlığını binbir misâl ile, şahsî müşâhadelerine istinaden nakletmiş bulunan **Târık Mümtaz Bey**'den ibretli bir pasajı naklediyoruz:

«**Sultan Vahideddin** bu müthiş vaziyeti zevcelerinin bile haber almalarına râzı olamıyor, tenha odalara çekilip gizli gizli bir takım faaliyetlerde bulunuyordu. Bir taraftan da Prens **Sâmi Bey**'le birlikte, **Zeki Bey**'in ısrarla istediği mutfak masrafını ve esnaf borçlarını karşılayacak bir para teminine çalışıyorlardı.

Sultan Vahideddin'in o tenha odalarda kapanıp gizli gizli yaptığı faaliyetlerin iç yüzünü yeğeni **Sâmi Bey**'den başka bilen kimse yoktu. Meğerse **Sultan Vahideddin,** günlerden beri en son ümit olarak bel bağladığı, Hânedân-ı Âl-i Osman nişânının üzerindeki iri taşlı mücevherleri küçük bir tırnak makasının ucu ile sökmeğe çalışıyormuş. **Sultan Vahideddin**'in elinde kala kala yalnız Osmanlı Padişahlarının ve hânedan âzâlarının takmalarına mahsus olan bir nişan kalmıştı. Bu nişan ortada güneş şeklinde bir büyük nişanla, buna merbut küçük küçük mineli plâkalardan mürekkep, pek zarif ve boyundan takma bir gerdanlık. Altın ve platinden yapılan ve üzerinde iri taşlı ve kıymetli

113 - **Refiî Cevad ULUNAY** - a.g.e. Tercüman Gazetesi 18 - 19 Kasım 1969 tarihli nüshalar.

mücevherat bulunan bu nişanın yalnız mücevherlerinin mâliyet fiyatı bin altın değerindeydi. İşte bu hesaba aldanarak nişanının bütün mücevherlerini sökerek gizlice Prens **Sâmi Bey**'e verip satılmak üzere ötedenberi muâmelesi olan «B a r c l a y s B a n k»a gönderen **Sultan Vahideddin** bu işte pek büyük bir hayal inkisarına uğramış ve bütün ümidlerini bir anda kaybetmişti.

Prens **Sâmi Bey** bu mücevherleri bankaya teslim ettikten birkaçgün sonra, bankanın mücevherat mütehassısı ve muhammimleri bu kıymetli taşların hakikî olmayıp, değersiz ve taklit bir takım Avrupa taşları olduğunu ve ancak, üç, dört bin frank getirebileceğini haber verdikleri zaman **Sultan Vahideddin** dudaklarını zehir gibi yakan acı bir tebessümle, daha tahta çıktığı günlerde kendisine oynanan bu oyunun kötü aktörlerini hâtırlamış ve isimlerini de fâş etmekten kendini alamamıştı.

Bu vak'adan sonra iki senedenberi gürül gürül gürleyen Villa Manyoli'deki küçük Yıldız Sarayı hayatı birdenbire ölmüştü.

Hazine-i Hassa'ya ve Osmanlı Hanedanı'na âid muhtelif memleketlerde bulunan arâzi ve emlâke mukâbil, İngiliz Bankasından yapılabilecek istikraz ümidi de **Sultan Vahideddin**'le **Abdülmecid** arasındaki anlaşmazlık yüzünden suya düşmüş bulunuyordu.

Sultan Vahideddin, Zeki Bey'in son hareketi üzerine kendi idâresindeki bütün hârici ve dahili telefonları da kaldırıp artırmış, artık tamamiyle Hârem Dâiresine çekilip kapanmış ve Dünyadan elini eteğini çekmişti.

Yalnız akşamları, pek sevdiği bir kaç emektarını Harem dâiresindeki küçük ve huşûsî selâmlık odasında kabul ediyor, onlarla dertleşmekte bir nevi teselli bulmağa çalışıyordu.

Bilhassa bu saf ve iptidaî adamların rüyalarını dinlemekten ve tâbir etmekten pek hoşlanan **Sultan Vahideddin** bir akşam esvapçıbaşı **İbrahim** ve berberbaşı **Mahmud Bey**'lerin anlattıkları rüyâlarını dikkatli dikkatli dinledikten sonra çok mahzun olmuş ve yavaşça yerinden

kalkarak:

«- Yakında İstanbul'a gideceksiniz inşaallah» diyerek Harem'e çıkan küçük gizli merdivenden süzülüp gitmişti.

Günün birinde muhakkak İstanbul'a döneceğine, tac ve tahtına kavuşacağına dâir olan sarsılmaz ümidini hiç bir zaman kaybetmemiş olan **Sultan Vahideddin**'in bu mahzun ifadesinde, memlekete dönmek husûsundaki bütün ümitlerini kaybettiğine delâlet eden yeisin alâmetleri seziliyordu.

Villa Manyoli'ye çöken bu kasvet yetmiyormuş gibi, bardaktan boşanırcasına çılgın ve usandırıcı bir yağmur başlamış ve bir lâhza göz açtırmadan günlerce devam eden bu yağmur San Remo'ya bir felâket havası sindirmişti.

Manolya ve portakal bahçelerinden seller gidiyor ve her ağacın dibinde ayrı ayrı gölcükler kaynıyordu.

Zeki Bey kimsenin başını dışarı çıkaramadığı bu tufan ve kıyamette yine mûtâdını bozmamış ve kumarhânesine gitmişti.

Ben henüz uykuya dalmıştım. Başucumdaki dahili telefon dışarıdaki kuduran fırtınaya tempo tutan çılgın ve sürekli çığlıklarla çırpınmağa başladı.

Çoktanberi sesini kaybeden bu makinenin o akşam birdenbire telâşla dile gelmesine bir mânâ veremiyordum. Uyku sersemliğiyle mikrofona sırıldığım zaman korkunç bir vaveylâ ile karşılaştım. Telefonda:

«- **Yetişin? Efendimize bir hal oldu?...**» diye acıklı kadın sesleri haykırıyordu.

Askerlikten kalma bir sür'atle derhal giyinip kendimi yağmur deryasının ortasına attım ve bata çıka karşıki binaya koştum.

Sultan Vahideddin'in Harem Dairesi üst katta bulunuyordu.

Saçlarını başlarını yolan ve kendilerini yerden yere atan perişan kadınların arasından geçerek doğru **Sultan Vahideddin**'in bulunduğu

odaya girdim.

Tam bu sırada hâdiseden haberdar edilen Prens **Sâmi Bey** de büyük bir telâş içinde oraya yetişmiş bulunuyordu.

Sultan Vahideddin, bir şezlongun üzerine uzanmış, cansız bir halde yatıyordu. Sırtında koyu sarı tüylü bir samur kürk vardı. Kır ve hafif kıvırcık saçı, sakalı dikilmiş gibi görünüyordu. Rengini henüz muhafaza eden ve bir ölçü çehresini hatıra getirmeyen yüzünün ortasında küçük fakat kemerli bir burun dikkati çekiyordu.

Ağzı küçük bir dâire şeklinde derin derin nefes alıyormuş gibi açık bulunuyordu. Gözleri sâkin bir uyku halinde bulunduğu hissini veriyor ve kapalı duruyordu. Vücudu buz kesilmişti.

Prens **Sâmi Bey**'in bu anî felâket karşısında uykusu başına sıçramış kimin yakasına yapışacağını bilemiyordu.

Villânın her köşesinde **Sultan Vahideddin**'e âid kadınlardan biri katıla katıla ağlıyor, emektâr mabeyn adamları şaşkınlıktan ne taraflarına konulsa o tarafa koşuşuyorlar, gözyaşlarını yenlerine silerek bön bön efendilerinin cansız cesedine bakıyorlardı.

Prens **Sâmi Bey**, o meşhur nezâketine rağmen çıldırmış gibi sağa sola saldırıyor, vakit vakit o vakur ve ağır bazlı efendiler ve **Sultan Vahideddin**'in son zevcesi **Nevzat Hanım**'ın üzerine yürüyerek:

«- Dayıma ne yaptınız?» diye garip garip sualler soruyordu.

Sultan Vahideddin'in husûsî doktoru olan meşhur bir İtalyan profesörü derhal yetişmişti. Ölüm, gâyet, ânî olduğu ve İtalyan Hükûmeti tarafından kendi toprağında ölen velevki sâbık bir imparatora karşı büyük bir dikkat gösterildiği için bu doktor otopsi ameliyatına lüzum gördü.

Ameliyat, **Sultan Vahideddin**'in yattığı odanın yanı başındaki salonda yapılacaktı. Vücûdu ve mafsalları kaskatı kesildiği için soymak, kürkünü ve mafsallarını çıkarmak pek zor oluyordu. Ölüye işkence edilmesine râzı olmıyan **Sâmi Bey** o kıymetli kürke ve çamaşırlara bir makas atarak baştan aşağıya parçalayıp kolayca çıkardı. Yüzünden

gâyet zayıf ve ihtiyar görünen **Sultan Vahideddin**'in vücûdu gâyet genç, adaleli ve mütenâsipti. Sol taraf boş böğründe iri iri mor lekeler peyda olmuştu. Ölüyü beyaz bir patiskaya sardıktan sonra Prens **Sâmi Bey**'le Seryâver **Avni Paşa**, ikinci müsâhip **Mazhar Ağa** ve ben usulca tutup omuzlarımıza kaldırdık.

Ellerimiz ve yüzümüz cesede temas ettikçe vücûdumuzu buz gibi bir hava kaplıyordu.

Sultan Vahideddin'in cesedini doktorun önündeki masaya boylu boyunca yatırarak dışarı çıkıp bekledik.

Ameliyat uzun sürmemişti. Doktor kendine lâzım olanı, yani ölüme sebebiyet veren arızayı derhal bulmuş ve eline alarak yanımıza gelmişti.

«- İşte» diye gösterdi.

Bu küçük ve beyaz bir kemik parçası gibi görünüyordu.

«- Bu kalbe giden kan damarıdır. Tıkanmış ve taş kesilmiştir» dedi.

Bu doktor, **Sultan Vahideddin**'in kalbini ötedenberi zayıf buluyor, bilhassa sigaradan başka hayatta hiç bir zevk ve eğlencesi olmadığını söyleyip duran bu zâta, çok sigara içmeyi ve aspirin almayı şiddetle yasak etmişti.

Doktor, kalbin bu vaziyetini görünce Prens **Sâmi Bey**'e baktı ve:

«- Çok muhtemeldir ki; majesteleri sıkı tavsiyelerimize rağmen çok miktarda aspirin almışlar ve bu hal ölümünü intaç etmiştir.»

Sultan Vahideddin'in ölümü üzerine kıymetli evrak ve paralarını muhafaza ettiği küçük çekmecesi açıldığı vakit içinden on yedi tâne çeyrekli Osmanlı altını ile, taşları sökülmüş bir Hânedân-ı Âl-i Osman nişanı bulunmuş ve servet namına bunlardan başka hiç bir şeye tesâdüf edilememişti.

Sultan Vahideddin, o gece akşam yemeğinden sonra bütün kadınlarını, hazinedarlarını odasına toplamış ve geç vakitlere kadar pek tatlı ve neşeli sohbetlere dalmışlardı.

Bahisler dönüp dolaşıp İstanbul'a ve Çengelköyü'ndeki köşke geliyor, herkes bu geçmiş refâha ve gençlik hâtıralarına âid tatlı bir hikâye anlatıyordu.

Sultan Vahideddin, bu tatlı sohbetleri en harâretli yerinde keserek:

«- Haydi yatsı namazlarınızı kılınız da geliniz sohbetimize yine devam ederiz.» demiş ve kadınlar kalkıp namazlarını kılmak üzere dışarı çıkmışlar.

Bu esnada, **Sultan Vahideddin** dâima yanında bulunan ve hizmetlerine bakan son zevcesi **Nevzat Hanım**'a seslenerek:

«- Biraz safram kabarıyor, bana bir tas getir» demiş. Derhal getirilen tasa pek az miktarda ve sarı bir safradan ibâret istifrağ ettikten sonra:

«- Aman şu leğeni dök de burada pis kokmasın?» demesi üzerine **Nevzat Hanım** derhal leğeni götürüp musluğa dökmüş ve acele odaya döndüğü zaman **Sultan Vahideddin**'i uzandığı şezlongun üzerinde cansız bulmuştur.

Sağlığında iken şâhit olmaktan pek korktuğu felâkete **Sultan Vahideddin**'in cenazesi ve tabutu maruz kaldı.

Prens **Sâmi Bey** dayısının cesedini sanatkârane bir ceviz tabut yaptırarak, kurşunla kaplı bu tabutun içine tahnit ettirip yerleştirmiş ve üzerine de pirinç bir levha üstüne şu kelimeleri hâk etmiştir:

«İslâmların Halifesi, Türklerin Hakânı, Altıncı Sultan Mehmed Han Hazretleri burada medfundur?..»

Prens **Sâmi Bey**'in şahsen yaptığı yüksek para fedâkârlığıyle vücûda getirilen bu tabut bir çok alacaklı San Remo esnafının ayaklanıp hak talep etmeleri üzerine günlerce villâda hâciz altında kalmıştı.» [114]

114-Bu hâdiseye şâhid olanlardan biri de **Refii Cevad**'dır. O da adı geçen Hatırat'ında şu tafsilâtı vermektedir.

«San Remo'ya; Villa Manolya'ya gittiğim zaman ana baba günü idi, mâiyyet içinde

Villa Manyoli'nin alt kat salonu halılar ve ağır perdelerle süslenerek tabut getirilip bu salonun orta yerine bir sehpa üzerin konulmuştu.

San Remo'nun yüksek sosyetesine mensup âileleri tarafından her sa-

---

ağlayanlar, düşünenler; ne yapacağını bilmeyenler vardı.

Baş müsâhib **Mazhar** Ağa beni kolundan çekti:

«-Cevad Bey, dedi, hâlimiz ne olacak? On paramız yok, boğazımıza kadar borç içindeyiz.»

«- Camın Ağa Efendi!» dedim, «koskoca bir Pâdişah on parasız olur mu?»

«- Neden olmasın? Efendimiz İstanbul'dan çıktığı zaman 20 bin altını vardı. Hazıra kar mı dayanır? Aylardan beri masraf ediliyor, kalanını da **Zühdü Bey** kumarda eritti. Müştemilâta bakacak olursanız, bütün esnaf oturmuş para bekliyorlar.» O aralık yanımıza Mirâlay **Tahir Bey** geldi. Baş Mühasip'e:

«- **Mazhar Ağa**» dedi. «Ne yapacağız? Esnafın, patırtısı, gürültüsü ayyuka çıkıyor.»

Ben lâfa karıştım:

«-İçinizde esnafla en yakın münâsebeti olan **Zühdü Bey**'dir, onlara, o meram anlatabilir.»

Tâhir Bey:

«- Ne münâsebet» dedi, «söyledik, aylardan beri on parasız idâre ediyorum, ne hâliniz varsa görün, ben esnafın yanına bile gitmem» diyor.

Sordum:

«-Borcun miktarı ne kadar?»

İşin garâbetine bakın, o kadar rezâlet oluyor, fakat daha borcun miktarını kimse bilmiyordu.

Baş Müsâhib:

«-Bu böyle olmaz!...» dedi, «gidelim!»

Şehzâde **Fâruk** ile Seccâdecibaşı, banyo odasında **Sultan Vahideddin**'i yıkamışlar ve mustatil şekilde bir tabuta bile koyup kapamışlardı.

Hârem Dâiresi kısmına gidildi, ortada açılacak yeri kırılmış bir çanta duruyor, etrafında **Sabiha Sultan** ağlıyor, **Fâruk Efendi** ile **Sâmi Bey** düşünüyorlardı. Mirâlay **Tahir Bey** baş sağlığı diledikten sonra:

«- Efendim,» dedi, «alacaklılar, ağaların, efendilerin, dairelerinde bekliyorlar, borcun hakiki mikdarı daha bilinmiyorsa da onları biraz para vererek tatmin etmek lâzımdır. Bu hususda ne mümkün ise yapalım efendim.»

Fâruk Efendi:

«- Biz de aynı şeyi düşündük, merhumun çantasının anahtarını bulamadığımız için, onu kırdık, içinde elmasları, pırlantaları sökülmüş nişanlarıdan başka bir şey çıkmadı. Bizim ise vaziyetimiz maddî fedakârlığa müsaâid değildir.

bah ziyâret edilen bu tabutun önünde, en çok tesadüf edilen ziyaretçiler arasında ak sakallı bir pîrifâni Sultan **Abdülhamid**'in meşhur ressamı **Zanaro** ile iki tarafından diz çöküp dua eden siyahlara bürünmüş genç

O aralık içeriye telâşla **Hayreddin Ağa** girdi:

«-Efendim, esnaf yanlarında bir me'mur getirmişler.»

«-Ne memuru?.»

«- İcra memuru.»

Hayreddin Ağa gözlerinden yaşları mendiline içirerek:

«- Velinimet Efenidmizin cenazelerini haczettireceklermiş.»

Bu söz ortalığı altüst etdi...

«-Nasıl olur yahu?»

«-Neredeyiz?»

«-Medenî bir memleketde böyle rezalet olur mu?»

«-Ölü haczedilir mi?»

Tâhir Bey:

«-Edilir efendim,» dedi, «Bunlar öyle menfaatperest adamlardır ki, haklarını elde etmek için her vasıtaya baş vururlar.»

«-Ne yapacağız?»

«-Ne yapacağız?»

«-Ne yapacağız?»

Sâmi Bey:

«-Hepimizin mâli vaziyeti malûm, maamâfi cebimde ne var ne yoksa vereyim.»

Oradakilerin hepsinde az çok bir şeyler vardı, son zamanlar müstesna, muntazaman maaşlarını aldıkları ve hiç bir masrafları olmadığı için paralarını biriktirmişlerdi.

Tâhir Bey:

«-Efendim,» dedi, «biz cenâzeyi bahçenin sarmaşıkla örtülü kısmındaki hiç açılmayan kapısından kaçıracağız.»

Odadakiler irkildiler.

«-Nasıl olur?»

«-Başka çâremiz yok, zira alacaklılar bir santimlerinden vaz geçmiyorlar. Bu kadar borcu karşılamaya imkânımız yok. Ben bu parayı size fazlasıyla temin ederim, hattâ cenazenin nakil masrafını da bulurum.»

Odadakilerin yüzleri bir sorgu işâreti şeklini aldı.

«-Arzedeyim, ben derhal trene atlar Roma'ya saraya giderim. Kral'ın huzuruna çıkarım, vaziyeti anlatırım, o mutemed bir adamını gönderir, bütün borçları tasfiye ettirir ve bu sıkıntıdan bizi kurtarır.»

Fâruk Efendi:

«-Dünyada olamaz,» dedi. «Hilâfet postuna oturmuş bir Hükümdarı dilendirmek se-

ve güzel kızları ve bir de Lübnanlı bir Arap âilesi(**Sultan Hamid'in** Orman ve Maden Nâzırı **Necip Melhame Paşa**) bilhassa dikkati celbediyordu. Nihâyet Sabık Hicaz Kralı **Hüseyin** ile Irak Kralı **Faysal**

---

viyesine indiremem, cenâze nakliye masrafını, Hâlife Hazretleri tesfiye buyururlar, alacak meselesini de ne yaparsanız yapın.>>

Faruk Efendi Nice ile telefonla konuşdu:

«-Pederim parayı sakallı **Reşid Bey'le** gönderiyor. Cenâzeyi SÛRİYE'ye, o götürecek.» dedi.

İki üç saat sonra da sakallı **Reşid Bey,** lâzım gelen parayı hamilen Villa Manolya'ya geldi, **Zahir Bey, Ertuğrul Efendi**'nin hocası **Mahir Bey**'le **Sâmi Bey'i Hayreddin Ağa**'yı seccadeci başıyı, ibrikdar başıyı, Ağalar Dairesinde toplanıp, bağırmaya devam eden bakkâl çakkal güruhuna gönderdi.

«- Bu adamları avutunuz, o müddet zarfında biz cenâzeyi kaçıralım.»

Berber başı istasyona koşduruldu, tek atlı bir yük arabası bahçenin açılmaya açılmaya kol demiri paslanmış kapısının önüne getirildi.

Sandığın tabut olduğu belli değildi, içinde bir ölü yattığı da malûm olmuyordu. Tâhir Bey:

«-Bir cenâze nakledildiğini belli etmeyin, içinde öteberi olan bir tahta sandığı Cenova'ya gönderiyoruz, onun için yalnız iki kişi tutup indireceğiz.»

Adamlara yakalarını yırtarak yüksek sesle ağlamaları emredildi, sandığı başından **Şehzâde Fâruk Efendi,** ayak tarafından da **Tâhir Bey** tutdu. Bahçe kapısından çıkarıldı, arabaya konuldu. Arabacının yanına **Fâruk Efendi** oturdu, arabanın sağ tarafında **Tâhir Bey,** sol tarafında ben arabanını arkasında sakallı **Reşid Bey,** bozuk kaldırımlar üzerinde haldır huldur, istasyona doğrulduk.

Düşünüyorum:

Kânûnî Süleyman Sigetvar Kalesini fethettikten sonra hayata gözlerini yumdu. Sokullu **Mehmed Paşa,** askerin büyük teessürle disiplini bozacağından çekinerek, Güneş Padişahının ölümünü bölükbaşılardan, kethudalardan, çavuşlardan ve Yeniçeri emekdarlarından sakladı. Ceset arabada oturur vaziyetde bulunuyor ve Padişahın rahatsız olduğundan dolayı araba ile gitdiği söyleniyordu, nihayet mesele Edirne'ye gelirken anlaşıldı, ordudan tekbir sesleri, gümbür gümbür yükselmeye başladı. Yeniçerilerin pala bıyıklarının çorbacıların kır sakallarının arasından gözyaşları süzülüyordu.

Bir bunu, bir de tek atlı bir yük arabasında tahta sandık içinde dört kişi ile cenâzesi kaçırılan torununu mukayese etdim. O zaman Avrupa'yı Şarlken'le ikiye bölerek, şarkını fetheden İmparatorluğun bu inkırazı karşısında yüreğim burkuldu ve içimden bağırdım:

«-**Koca Kanûnî!** Gel bak, kurduğun İmparatorluk ne oldu?...»

(Bkz: Refi? Cevad ULUNAY- a.g.e.)

ve Mısır Prenseslerinden **Ömer Tosun Paşa**'ların nakdî yardımlarıyla **Sultan Vahideddin**'in mutfak borçları tasfiye edilmiş ve cenaze Trieste yoluyla ve dâmadı **Şehzâde Ömer Faruk Efendi** refakatiyle Beyrut'a gönderilmiş, o zaman Suriye'de devlet reisi bulunan ve **Sultan Hamid**'in kerimelerinden **Ayşe Sultan**'ın sabık zevci bulunması dolayısiyle hâlâ damad diye anılan **Ahmed Namî Bey**'in himâye ve nezâretinde tertip edilen bir cenâze alayıyle Şam'a getirilip **Sultan Selim Câmii** bahçesine defnedilmiştir...»[115]

2- ABDÜLMECİD EFENDİ

İstanbul Vâlisi ve emniyet Müdürü'nün Hilâfet'in lâğvı ve Osmanoğulları'nın yurt dışına çıkarılmalarını âmir olan 431 Sayılı Kanun'un koyduğu on günlük müddete riâyet etmeksizin bu kanunun Meclis'de müzâkere ve kabul olunduğu günün gecesi emirlerindeki polis ve jandarmalarla Dolmabahçe Sarayı'nı abluka edip, Halife **Abdülmecid Efendi**'yi, otomobille Çatalca'ya götürdüklerini, orada Sirkeci'de diğer yakınlarının bindirilmiş olduğu trene konularak yurd dışına çıkarıldığını evvelce anlatmıştık.

Halife, sarayından öylesine bir acele ile çıkarılmıştı ki, bir kaç bavul tedârikine bile imkân bulunamamış, zâtî eşyaları, yatak çarşaflarına bohçalanmıştı.

Abdülmecid Efendi ve beraberindekiler gece karanlığında Dolmabahçe Sarayından alınarak bindirildikleri bu trenle nereye gideceklerini bilmiyorlardı. Yolda trene binerken vâlinin kendilerine vermiş olduğu büyük bir zarfı açınca, bunun içinde kâfileye dâhil olanların sâdece çıkış için verilmiş, pasaportlarıyle, ikibin sterlinin mevcud olduğunu gördüler. [116] Bu, kâfileye ancak birkaç hafta yetebilecek bir meblâğdı. Pasaportlar İstanbul'daki İsviçre Sefâreti'nce vize edilmişti. Bunu görünce, **Ömer Faruk Efendi**'nin tavsiye ve teklifi üzerine

115-**Tarık Mümtaz GÖZTEPE** - a.g.t. sh. 179 ve müt.

116-**S. Kerâmet NİGÂR** - Halife II. Abdülmecid; İstanbul 1964 sh. 9.

İsviçre'nin « L e m a n G ö l ü » kenârında bulunan « T e r r i t e t » Kasabası'ndaki Büyük Alp Oteli'ne telgraf çekilerek lüzûmu kadar yer ayırtıldı. Kafile, Halîfe **Abdülmecid Efendi**'yle oğlu **Ömer Fâruk**, Kızı **Dürrüşehvar**, bunların hocası **Sâlih Kerâmet Bey**, iki kadınefendi, Halife'nin husûsî kâtibi **Hüseyin Nakip** ve doktoru **Selahaddin Bey** vs. den mürekkepti.

Tam İsviçre hududuna gelindiğinde, tren durmuş ve pasaport kontrolü başlamıştı. Kontrol sırası bu kafileye gelince, oradaki memur, böyle ehemmiyetli bir şahsiyeti Federal Hükümet tarafından husûsî bir izin verilmedikçe huduttan içeri sokamıyacağını, durumu telefonla Bern'deki alâkadarlara soracağını ve alacağı cevaba göre hareket edeceğini bildirdi. Bu sebeple, tren hudutta bir hayli bekletildi. Memur, İstanbul'daki İsviçre Konsolosu'nun vizesine rağmen Halîfenin içinde bulunduğu treni hareket ettirmiyordu. Çünkü daha evvel bîtaraf bir ülke olan İsviçre'ye ilticâ eden Yunan Kralı'yla, Avusturya İmparatoru'nun giriştikleri fâaliyetler, bâzı siyasî ihtilâtlara sebep olmuştu. Nihâyet beklenen müsâadenin verilmesiyle tren hareket ettirildi.

Kısa bir yolculuktan sonra kâfile, Territet Kasabası'ndaki büyük Alp Oteli'ne inip yerleşti. Otel idâresi, derhal kapının önündeki direklerden birine koskocaman bir Türk Bayrağı astı. Çok geçmeden kasaba, sağdan soldan koşup gelen gazete muhabirleri ve fotoğrafçılarla doldu. **Abdulmecid Efendi,** 9 Mart 1924 târihinde bunları kabul ederek, resim çekmelerine izin verdi. « L'İllustration Dergisi »nin kadın muhabiri O'ndan husûsî bir mülâkat istedi. Halîfe, yorgun olduğunu söyleyerek kendisiyle ayak üstü sâdece bir iki dakika görüştü. Bu derginin 15 Mart târihli sayısında « S ü r g ü n d e k i H a ş m e t l i l e r d e n : A b d ü l m e c i d İ s v i ç r e d e » serlevhasıyla uzun bir makale neşredilmiş ve ilk sahifede Halife'nin otel taraçasında çekilmiş büyük ve güzel bir resminin yer aldığı görülmüştür. L'İllustration'un bu yazısında Halife'nin « Milletini son derece sevdiği, Türkiye'deki inkılâb hareketlerinden bahsederkende « iki yüz yıllık geri kalmamızı, iki yılda ortadan kaldırmak istiyorlar, çok hızlı gitmek doğru değildir. Tabiatın arada bir dinlenen gidişine milletlerin de ilerlemelerinden ayak uydurmaları gere-

kir» dediği, mütevekkil ve metîn göründüğü, kendisini vatanından ayıranlar hakkında her hangi bir tenkidde bulunmadığı kaydedilmekteydi.

Abdülmecid Efendi'nin kaldığı otele her taraftan telgraflar yağıyordu. Dünyanın birçok yerlerindeki Müslümanlar tarafından çekilen bu telgraflarda Türkiye'de Hilâfetin lâğvından duyulan üzüntü belirtiliyor ve son günlerde bu mevzûda cereyan eden hâdiseler hakkında kendilerine izâhat verilmesi ricâ olunuyordu. Bütün bu telgraflara ayrı ayrı cevap vermeye imkân yoktu. Bu yüzden 11 Mart'ta haber ajanslarının muhâbirlerini dâvet eden **Abdülmecid Efendi**, onlardan **«muhtelif memleketlerdeki Müslüman cemaatlerden gelen teessür ve istizah telgraflarına cevab teşkil etmek üzere vereceği yazılı beyânın ajansları vâsıtasıyla her tarafa yayılıp duyurulmasını»** ricâ etti.

Halîfe'nin bu beklenen beyânının meâli hülâsatan şöyleydi :

«Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Hilâfet'i ilgâ kararı, yersiz ve yolsuzdur. Hilâfet sâdece Türkler'in değil, bütün müslimlerin müşterek dînî ve târihî müessesesidir. Tek taraflı bir kararla kaldırılamaz.

Kaldı ki; büyük milletimiz, bu yüce varlığa bağlılık derecesini Osmanlı Saltanatı'na son verdikten sonra da teşriî vekillerininin müşterek reyleriyle, beni, en ehil bularak Halîfe seçtirmekle göstermiştir. Şimdiki vekillerini de Hilâfet'e dâima destek olma vaadiyle seçmiştir. Bu seçim ahdine sâdık kalmayan Meclis'in kararı vekâleti şartına, dolayısiyla da millî hakimiyet esasına uymadığı için yolsuzdur.

Bu sebeplerle yersiz ve yolsuz gördüğüm kararı hükümsüz saydığımı ve tanımadığımı bütün müslim cemaatlere bildiririm.

Bütün müslim kardeşlerimizin selâhiyetli mümessillerini ileride toplanabileceğini umduğum bir dînî şûraya dâvet ederek, müşterek ve mukaddes müessesemizi birlikte desteklemek ümidiyle, her taraftaki din kardeşlerimizin bu büyük dâvâmıza gönüllü ve devamlı

Son Halife **Abdülmecid Efendi**'nin vatandan çıkırılışından az önce Dolmabahçe Sarayı'nda çıkarılmış ve husûsî kâtibi **Sâlih Kerâmet Nigâr Bey**'e imzalanmış bir resmi.

yardımlarını bekler, muvaffakiyetimizi Rabbimin inâyetinden beklerim!...» [117]

Bu beyânatın üzerinden dört, beş gün geçmişti ki, İsviçre Hâriciye Vekâleti'nin yakın Doğu Şûbesi Müdürü ziyâretine gelerek Halife'ye «beyânatının Türk Hükûmeti'nce fenâ karşılandığını ve İsviçre Hükûmeti'nden O'nun bu gibi faaliyetlerine müsaâde edilmemesi talebinde bulunulduğunu» bildirdi.

Otel masrafları haftada yüz sterlini aşıyordu. Buna göre şimdiden tedbir alınmazsa Halife'nin yakın bir gelecekte bütün mâiyetiyle birlikte beş parasız kalacağı muhakkaktı. Bu yüzden **Sâlih Keramet Nigâr Bey'i** müslüman devletlerin sefirleriyle görüşmek ve yardım sağlamak için Paris'e gönderdi. **Sâlih Kerâmet Nigâr** Bey, oradan Londra'ya geçecek ve Hilâfet mevzuundaki müsbet makaleleriyle temâyüz eden **Seyyid Emir Ali** ile görüşerek O'na da Halîfe'nin içinde bulunduğu malî sıkıntıları anlatarak müslüman devletler nezdindeki bâzı teşebbüsler için tavassut ve müzâheretini taleb edecekti.

Gerçekten, **Seyyid Emir Ali,** evvelce bahsedilmiş bulunan ve Türkiye başvekiline gönderilerek bir çok siyasî dalgalanmalara sebep olan **Ağa Han**'la müştereken imzalamış olduğu meşhur mektubundan başka Hilâfet mevzuunda mes'elenin dinî, târihî ve siyasî cephelerini tâmik eden, birçok kıymetli makale neşretmiş ve Halîfe'nin bütün müslümanlara karşı vâki olan son beyânatını büyük bir hâhişkârlıkla desteklemişti.

Salih Kerâmet Nigâr Bey, Paris'te bazı müslüman devletlerin sefirleriyle temas etmişse de, sadra şifa bir netice istihsal edememişti. Bunun üzerine Londra'ya gitti. **Seyyid Emir Ali** ile de görüştü ve O'nun aracılığıyla Haydarâbad Nizâmı'nın **Halîfe Abdülmecid Efendi**'ye ayda üçyüz sterlinden ibâret bir tahsisat bağlamasını temin etti. [118]

117- S. Kerâmet NİGÂR - a.g.e. sh. 13

118- S. Kerâmet NİGÂR - a.g.e. sh. 31.

Uzun süreceğe benziyen bu gurbet ve sürgün hayâtını ilânihâye otel köşelerinde idâme ettirmek muhakkak ki; doğru değildi. Üstelik Leman Gölü kenârındaki bu Territet Kasabası'nın rutûbetli havası da, Halîfe'nin romatizmalarına dokunuyordu. Bu yüzden, Güney Fransa'da ikâmet etmek için müsâade istihsal etmesi maksadıyla **Sâlih Kerâmet Nigâr Bey'i** tekrar Paris'e gönderdi. Fransız Hükûmeti'nin, talebi is'af etmesi üzerine Nis'e giden **Abdülmecid Efendi**, bu sâhil ve sayfiye şehrinin « C i m i e z » adındaki mahallesinde geniş ve bahçeli bir köşk kiralıyarak burada ikâmete başladı. (Ekim 1924).

Burada sâkin ve mütevekkil bir hayat geçiren **Abdülmecid Efendi** kendini ibâdete vermişti. Bir ara, hatıralarını yazmaya başladığı duyulmuştu. Fakat bugüne kadar O'nun tarafından yazılmış herhangi bir hâtırat neşredilmiş değildir. Sâdece kızı **Dürrüşehvar'**ın Hindistan'da basılmış o günleri anlatan bir hâtıratı vardır.

Bu sıralarda idi ki, eski sadrazamlardan **Avlonyalı Ferid Paşa'**nın oğlu **Celâleddin Paşa** (Velora), O'nu ziyâret etmiş ve bu devredeki sâkin ve mütevekkil hâlini hâtıratında şöyle anlatmıştır:

«**Abdülmecid'i** çocukluğundan beri tanırım. Zira ikimizin de Fransızca hocası aynı idi. Babam, Sadrâzam **Avlonyalı Ferit Paşa, Konya'**da vâli iken Fransa Sefâreti'nden öğretmenlik yapabilecek bir kimse istemişti. Sefâret de düyûn-i Umûmîye'de çalışan Mösyö **Guyot'**u münasip görmüş ve göndermişti. Bu çalışkan ve sempatik zat, iki sene Konya'da bana hocalık yaptıktan sonra, babamın sadrâzam olması üzerine **Sultan Abdühlamid'**in şehzâdeler için istediği lisan hocaları içine bu Mösyö **Jorj'**u da ilâve etmişlerdir. O da, Bağlarbaşı'ndaki köşkte yatar, pazar günü öğleden sonra ayrılırdı. Düyûn-i Umûmîye'de de çalışırdı. Bu, böyle senelerce devam etti. Bağlarbaşı'ndaki köşk aslen **Yusuf İzzeddin Efendi'**ye, hem de seksen bin altına satılmıştı. Köşkü yaptıran **Hidiv İsmail Paşa** idi ve oğlu için inşa ettirmişti. Yalnız bu günkü bir milyon liraya yakın para harcanmıştı. Manzarası harikulâde güzel olan köşk, denilebilir ki; İstanbul'un en güzel tepesine oturtulmuş, içi de bir san'at şâheseri ola-

rak işlenmiş ve kıymetli mobilyalarla tefriş edilmişti. **Abdülmecid Efendi, Sultan Abdülaziz'in** en küçük oğlu ve dördüncü mahdumu idi. İyi yetişmiş ciddi bir kimse idi. İstanbulda iken dâima görüşürdük. Millî Mücâdele'de Avrupa'da olduğum için bir ara onları kaybetmiştim. Hilâfet kaldırıldıktan iki sene sonra bir ara Nis'de hemşiremin yanında bulundum. Haber göndermişlerdi. Nis'in hâkim bir tepesinde kiralanmış bir köşke gittim. Otomobilden inince teşrifatçı **Hüseyin Bey'le** karşılaştım. Esâsen eniştem Rumbeyoğlu **Fahreddin Bey**, vaktiyle Halîfe'nin yanında çalışırdı. Eniştem, eski Maârif Nâzırı ve Osmanlı İmparatorluğunun sâbık Petersburg sefiri de olmuştu. Alelâde bir salonda ayakta gördüğüm Halîfe'yi epeyce değişmiş buldum. En canlı yeri parlayan ve mâviye çalan gözleri idi. Osmanoğulları'na hâs o kemer burun, O'nu herkesten ayırıyordu. Beyaz bir sakal, çehresini heybetli bir şekle sokmuştu. Üstünde siyah bir ceketatay, rayye pantolon ve ayağında rugan iskarpinleri vardı. Soğukkanlılığını muhâfazaya çalışarak beni biraz da mütesebbim bir tavırla karşıladı.

«-Buyurun Paşa hazretleri, sizin burada hemşirenizi ziyârete geldiğinizi haber alınca hemen görüşmek arsuzunu hissettim. Eski bir dostu görmek insanı hayli sevindiriyor...»

«-İltifat buyuruyorsunuz, Hilâfetmeâb» dedim!... Acı bir tebessümle sözümü kesti.

«-Bizim Hilâfetmeâblığımız artık kalmadı, Paşa, bir gecede, apar topar, hânedânımızın altı yüz sene hükümran olduğu bir memleketten koğulduk... Kim der di ki, **Fâtih'lerin, Yavuz'ların, Kanûni'lerin** torunları çamaşırlarını bile alamadan yolcu edilecekler!...»

Halîfe çok müteessirdi. O'nun bu teessürünü çoğaltmak istemediğim için sessizce dinliyordum. Amma, O, boşalmak istiyordu. O'nun için, bahsi başka bir mecrâya sokamazdım.

«- Düşününüz, giderken bir zarf içinde iki bin dolar [119] lütfetmişler,

---

119 - Herhalde Paşa'nın hafızası bunu yanlış zabdetmiş olacak. Zira bu meblağ **«iki bin dolar» değil, «İkibin sterlin»**

bununla koskoca bir saray halkı hangi bir otele yerleşir, hangi masrafı karşılayabilir. Biz de başka hükümdarlar gibi giderken ve gitmeden evvelâ hazineden pek kıymetli mücevherleri kaldırabilirdik, amma memlekete mal olmuş şeylere el sürmeyi vicdansızlık addederim. Ne yapalım kendi yağımızla kavrulacağız!... Bu yüzden kızım **Dürrüşehvâr**'ı Nizam Mihrâccesi'nin oğluna verdim. Biraz kendimize geldik. Eksik olmasın müslümanlar bize bir miktar yardımda bulundular. Sonra arkamızdan neler işitmedik. Yok biz hâinmişiz, biz Millî Mücâdeleyle asla ilgilenmemişiz, biz düşmanla işbirliği etmişiz, bütün bunların aslı esâsı yok! **Vahideddin** de etrafındakilere maâlesef uydu. O'na bâzı şeyler söylenebilir. Bana gelince, Allah da bilir, Peygamber de, yarın şefaat edecektir. Oğlum **Ömer Fâruk'u** Anadolu'ya gönderdim. Maksadım İstanbul'dan kaçıp Anadolu'ya gelmek, İslâm mücahidlerinin başına geçmek ve bütün Âlem-i İslâm-ı ayağa kadırmak idi. Amma ne yapayım ki, oğlumu İnebolu'dan çevirdiler. Teklifimi reddettiler. O zaman bize İstanbul'da işin sonuna kadar oturmak düştü. Millî zaferden, bir çocuk gibi sevindik. **Mustafa Kemal'i** kucaklamak, hatta Paşam, kızımı O'na vermek bile istedim, fakat kimse bunu anlamak istemedi. **Mustafa Kemal Paşa'nın Refet Paşa'ya**:

«Ben **Enver Paşa** olmak istemem!» dediğini söylediler, amma biz kendisini **Enver Paşa** yapmak istememiştik!..»

Söze karıştım:

«-Halife hazretleri» dedim, «Cenâb-ı Hakkın takdiri bu imiş, Osmanlı Hânedanı'nın âkibeti çok acı oldu. Hepimiz bundan üzüntü duyduk...»

Sükûnet bulmuştu. Ağır, ağır şöyle dedi:

«- Bizde ne güzel bir ata sözü vardır: Tahtına oturmayan, bahtına oturur. Çok doğru. Bana Osmanlı Saltanatı mukadder olmadı, tahtıma oturamadım, elbet de bahtıma oturdum.o da bu kadarmış! Yine Cenab-ı Hakka şükrederim ki; son Pâdişah **Vahidedin Efendi** gibi Avrupa'da büyük bir sefâlet ve sıkıntı içinde yaşamıyorum. Allah Müslüman kardeşlerden râzı olsun. Her tarafta benimle ilgilendiler...»

Kahveler geldi, karşılıklı içtik. Resimle meşgul olan ve musikiyi seven eski Halîfe, yaptığı peyzajları bana gösterdi. Yine içinde bir hasret vardı.

«-Amma paşa» dedi, «hiçbir yer, İstanbul'un güzel ve güneşli tepelerine, mâvi sahillerine benzemiyor, o zengin kaynağı, ebediyen kaybettik.»

«-Allah göstermesin, inşaallah memleketinize bir vatandaş gibi dönersiniz!» dedim. Acı acı güldü.

«-Umar mısınız, asla, ölümüzü bile kabul etmeyeceklerdir. Hem baksanıza, Hilâfet'in değeri, hâlâ yerimize bir kimse düşünmedikleri ile anlaşılıyor. Belki de Osmanlı Hânedanı'ndan sonra bu makama oturmaya kimse cesâret edemeyecektir.

Eski Halife'nin ve Osmanoğulları'nın bu son mümessilinin elini gözlerim yaşlı sıktım. Bir daha birbirimizi görmedik.»[120]

Haydarâbad Nizamı tarafından kendisine bağlanan aylık tahsisat, **Abdülmecid Efendi'nin** mali sıkıntılarını nispeten hafifletmiş ise de, tamâmen ortadan kaldırmamıştı. Zira Nis'e yerleştikten sonra sağdan soldan toplanıp gelen diğer bazı hânedan mensuplarıyla eski devrin ricâli de orada barınmaya başlamışlardı. **Abdülmecid Efendi'nin** mütevâzi bütçesi, bu kalabalığın geçimine kifâyet etmiyordu. Bu yüzden Türkiye'deki bazı zâti eşyaları sattırmak ve Hânedan'a aid emlâkin değerlendirilmesiyle imkânlarını genişletmek istemiştir. Fakat muhtelif vesilelerle ifâde edildiği üzere bu emlâkin tasfiyesi ve bilhassa «Musul Petrolleri üzerindeki Hânedân hissesi» mevzuunda bir fikir ve hareket beraberliği sağlanamıyordu. Bunu sağlamak için Osmanoğulları arasında birçok yazışma ve görüşme cereyan etmiştir.[121]

Abdülmecid Efendi'nin husûsi arşivimizde mahfuz bulunan ve **Sultan Abdülhamid Han** Merhumunun vatandan çıkarıldıktan sonra

120 - Semih Nâfiz TANSU - Madalyonun Tersi (Sadrâzam Avlonyalı Ferid Paşa'nın oğlu Celâleddin Paşa (Velora)'nın Hatıratı) İstanbul 1970, sh. 218 vd.

121-Tafsilât için bkz: **Târık Mümtaz GÖZTEPE** a.g.e. sh. 166

Beyrut'un C ü n y e » adındaki banliyösüne yerleşen en büyük oğlu Selim Efendi'ye yazılmış olan şu mektubu, bu durumu son derecede açık bir şekilde ortaya koymaktadır:

Biraderim Efendi Hazretleri,

Mâ'lûm-i devletleri buyurulduğu ve tekrârından müstağni bulunduğu üzere Hanedânımızın ahvâl-i mâliyesi anbeân vehâmet peyda etmektedir. Memleketten çıkmak mecburiyet-i elimesi hâsıl olduktan sonra âzâyı hânedân, zâten medâr-ı mâişetini mâliyeden muhasses maaşa münhasır olmak hasebiyle sedd-i remak etmek için eşyây-ı zâtiye ve esâs-ı beytiyesini elden çıkarmakda muztar kalarak refte refte onlar da hitama ermiş olduğundan, elyevm her tarafından zarûret ve müzâyaka âsârı görülmeğe başladı. Kimsenin kimseye muâvenet iktidarı bulunamamasına mebnî el-ı yâz-ı billâhi teâlâ avâkıbın pek vahim olacağı âşikârdır. Memleketimizden hiçbir hayr-ı menfaat me'mul ve muntazır olamadığı için, ehli İslâm'ın şefkat ve mürüvvetine mürâcaatla celb-i cem'-i iâne ciheti hâtıra gelmesiyle şimdiye kadar bu babda biddefâat teşebbüsât-ı lâzimede bulunmuş isem de maatteessüf hiç bir netice istihsali mümkün olamadı. Şu halde âbâ-u ecdâdımızdan müntakil olan ve memâlik-i metrûkede kalan hazîne-i hâssaya âid emlâk ve arâzinin elde edilmesine teşebbüsden başka bir çâre-i hal bulmak imkânı külliyen mefkuddur. Nezd-i devletlerinde ma'lûm olduğu veçhile hazîne-i hâssaya âid arâzi ve emlâk iki kısımdır. Bir kısmı doğrudan doğruya padişâhanın bâ-sened-i hâkanî uhde-i tasarrufunda bulunanlardır ki; anların vereseye intikali pek tabiîdir. Diğer kısmı hazîne-i hâssa uhdesinde bulunanlardır ki; anların umûm hânedâna be-tarik-il-irs intikal etmesi lâzım gelir. Gerek verese-i padişâhâna ve gerek umûm âzâ-yı hânedâna intikali icab eden ve elyevm memâlik-i metrûke dâhilinde bulunan emlâk ve arâzinin intikalini teemmün ile Âl-i Osman'ın zarûretini tehvîn etmek uhdemize müteretteb vezâifden olarak bu hususda zât-ı devletlerinin de müzâheret ve muâvenetini kaviyyen ümid ediyorum. Şimdiye kadar vâkı' olan teşebbüsat neticesinde bu işi deruhde etmek is-

برادرم افندی حضرتلرینه

[illegible]

Abdülmecid Efendi'nin Sultan Abdülhamid Han'ın en büyük oğlu Selim Efendiye yazdığı mektubun ilk sahifesi.

teyen şirket ve grupların ilk dermeyan ettikleri şart-ı esas, umûm hânedânın müttehid ve yekvücud olmasıdır. Şu ittihadı te'mîn etmek için kerrâren vâkı' olan teşebbüsat neticesinde cennetmekân Sultan Abdülhamid Han Hazretleri hânedanının tereddüd ve şübheye düştüğünü ve ittihaddan dâima muhteriz bulunduğunu gördüm. Bunun sebebini de kat'iyyen ehemmiyetden âri bir sû-i tefehhüm olduğunu anladım. Hânedân-ı devletleri âzâsının pederlerinden tevarüs etmesi lâzım gelen ve sened-i hakaniyyeye merbût olan emlâk ve arâsizine kimsenin iddia-yı hak etmesi hatırdan geçmiyeceğinden başka böyle bir şeye imkân-ı tasavvur olunamıyacağını şer'an ve kanûnen ketm ve intikâr-ı hak kabil olamıyacağı en basit hakayiktandır. Böyle bir sû-i tefehhüm neticesi olarak vahdet-i efkâr-ı âmal hâsıl olamadığından her taraf başka başka tarikleri takip etmek istemektedir. Halbuki âzâ-yı hânedân müttehid ve tekvücûd olmayup da, haklarını aramak ve ispat etmek için yayrı ayrı yollardan gider ve teşebbüsatda bulunur ise, hiç bir taraf için ümid-i muvaffakıyet yoktur. Erbab-ı vukûfun mütâleâtı bu merkezde olduğu gibi hânedan-ı devletlerinin bu güne kadar vâki' olan teşebbüsâtının neticepezir-i muvaffakıyet olmaması da bunu müeyyed bir delildir. Binâenaleyh şu işleri bir netice-i hayriyeye isal emek için Âl-i Osman'ın vahdetini te'min hususunda zât-ı devletlerine mürâcaat ile muâvenet ve müzâheret buyurulmasını teklif ediyorum. Âl-i Osman'ın mûrislerinden senedât-ı hâkâniyye ile emval ve emlâk ve arazî tevârüs eden zevâtın hukuk-i tasarrufiyesi kat'iyyen mahfuz kalmak şart-ı esâsî ittihaz olunarak teşebbüsât-ı vâkıayı mevki-i muvafakıyete îysal için Âl-i Osmanının müttehid ve yekvücud olmasını ve her tarafın menâfi-i hukuk-i meşrûasını siyânet ve muhafaza etmek menfaatine olacağından, Âl-i Osman kendi aralarında emn-ü itimad ettikleri bir kaç zâtı murahhas tâyin ederek onlarla müzakere ve müşâvere idüp ittihazı muktezî tedâbiri kararlaştırdıktan sonra müvekkillerinin inzimam-ı muvaffakatiyle hukukunu ispat ve istihsal etmek üzere müttehiden ve müştereken bir

خاندانه انتقالی ایجاب ایدن و الیوم ممالک مشترکه داخلنده جولانده اعلان و اجتناب
انتقاله تابع تاجیه ایله آل عثمانک ضرورتی نظریه آلنمق عهده‌سنه و عهده‌سنه و اظهاری اوزرینه
بر حضورده ذاتی دولتلرینکده حفظ اقبال و حب و نقدی عرض ایدیورم. تکراردنده واقع
اولان قیشلاق تشویقنده جولانی و وعهده‌ده اتمک ایسته‌نیلمه شرکتی و وعده‌یی ایلک
وعدلری اینه هیئت شروط اساسی خلافنه خاندانک تمکین و ثبات وجود اولمیور. شو اثناده
تابعیه اتمک ایچون کرارا واقع اولان قیشلاقه تشویقنده جنتمکان سلطان عبدالمجید
خان حضرتلری خاندانک نه درجه مشتبه و نکوهیکی واقف اولدیغی حالده بولندیغی کوریلیر
بونک سببیله قطعیا التجا ایتمک بر شو فقره اولدیغی اعلام ایدرم. خاندان دولتلری
حضرتلری بو درجه‌ده شوارق ایچون سوزیه نقله و نشر خاقانیه مربوط اولان
احلاقی و ارادیه کیرمک اولماز حصه ایچون فائده‌یه کرم حکمنه باشقه بر نیه بشقه
احکام نصوص. اولو جهتی شرعا وفائیونا کیزلی و انفکاک. حصه خلق اولدیغی حقی
ان بسیط حق بیعه نده. بو نیه بر شو فقره‌یی تنجیزی اولد برجه و حدتی افکار رأی عامه حاصل
اولد مداخلنده حق طرف باشقه باشقه طریقی فرضیه ایتمک ایسته حاکم‌در. حالبوکه
اعضای خاندانه ضمن و ملاحظه اولونوره حضرتلرینی آراجه و اشتغال ایتمک
ایچون آیری ابدی بولاجه کیدره و قیشلاقنده بولنور ایسه بر طرف ایچون ایده
موفقیت بیولدی. ایراد و تقویم حفظ فقط بیولکزده اولدیغی کبی خاندان
دولتلرینک بو کونه قدر واقع اولان قیشلاقلرنک نتیجه‌سی بر موفقیت اولامیه‌جغی
بونی مؤید بر دلیلدر. بناء علیه شو اثناده بر نتیجه حاصله ایصال ایتمک ایچون
آل عثمانک وحدتنی تابعیه خصوصنده ذات دولتلرینه مراجعت ایله مسارعت

Aynı mektubun ikinci sahifesi

Aynı mektubun son sahifesi

duâlarla mukabele ederdi.

Gerçi Halife **Abdülmecid Efendi,** evvelce temas edildiği üzere Mısır'da yayınlanan « m ü s â v â t » isimli gazeteyle alâkadardı. Hattâ bu gazete kendisini bir nevî nâşiri-i efkârıydı. Fakat burada Türkiye'de teessüs eden yeni rejim ve onun idarecilerine çatılmamış, - hattâ denilebilir ki - taraftarlık ifâde eden yazılar yayınlanmıştır. Ayrıca Paris'te Kemalist idâreye muhâlif bir takım eski ricâl tarafından çıkarılan « M ü c â h e d e » ve « Z i n c i r e V u r u l m u ş C u m h u r i y e t » gibi mevkûtelerle de ilgilenmemiş, onlara yazı ve beyânat vermemiş ve maddî destek sağlamamıştır. Üstelik bunlardan Mücâhede, « H i l â f e t

hey'ete ve yahut gruba tevdî-i ümûr edilse pek münâsip bir tedbir olacağı cihetle mahz-ı senâkârları şu emniyeyi tahsil için elimden geldiği derecede sa'y-ü gayret edeceğimden zât-ı devletlerinin de hânedân-ı âlileri âzâsı nezdinde teşebbüsat-ı hayırhâhâne ve nesâyih-i pederânede bulunarak muâvenet ve müzâheret buyurmalarını bilhassa temenni ederim. 6 Cemâziyelevvel 1345.

26 Teşrin-i sânî 1926

İmza

Abdülmecid Efendi'nin hususî arşivimizde buna benzer sayısız mektubu vardır. Fakat ne yazık ki o, bu mevzuudaki teşebbüslerinden de hiç bir netice elde edememiştir. Nihâyet bir müddet sonra Haydarâbad Nizamı, büyük oğlu **Â'zâm Cah**'a **Abdülmecid Efendi**'nin biricik kızı **Dürrüşehvar**'ı, küçük oğlu **Muazzam Cah**'a da Şahzâde **Selâhaddin Efendi**'nin torunu **Nilüfer Sultan**'ı istedi. **Abdülmecid Efendi**, muvafakat edince, damad namzedleri Nis'e geldiler. Eski Osmanlı Dâhiliye Nâzırlarından **Damad Şerif Paşa**'nın alâyişsiz bir şekilde kıydığı nikâh merâsimi sonunda bu iki genç ve güzel Osmanlı Sultan Efendisi Haydarâbad Sarayı'na gelin gittiler. Bu hâdise, Halîfe **Abdülmecid Efendi**'nin mâlî durumunun bir hayli düzelmesini sağladı. Bundan sonra, Hilâfet mevzuunda İslâm Âleminden umduğu alâkayı göremediğinden kendini daha ziyâde ibâdete, resim çalışmalarına ve mûsikiye verdi. Nis'te sıkılmaya başlamıştı. Paris'e nakl-i mekân ederek Bulanya ormanlarına nâzır bir villâ tuttu. Burada ünlü ressamların açtıkları sergileri kaçırmıyan ve sık sık umûmî müze ve kütüphâneleri gezen **Abdülmecid Efendi**, tamâmen gayrî siyâsî bir hayat sürmeye başlamıştı. Öteden beri garb mûsikisine düşkün olan, şark mûsikisine de besteler yapacak kadar vukufu bulunan **Abdülmecid Efendi**, kendini tamamen resim, şiir ve mûsiki gibi bediî san'atlara hasretmişti. Sâdece Cum'a günleri Paris'in meşhur câmiine gider ve burada hemen hemen bütün müslüman memleketlerine mensup olan kalabalık cemaatin alâka ve ihtiramlarına hayır

D â v â s ı » nın baş mürevvici olarak ortaya çıkmıştı.

Halife Abdülmecid Efendi, İkinci Cihan Harbi esnâsında Paris, bombalanırken 23 Ağustos 1944 târihinde hayata gözlerini yummuştur. Bu sırada cereyan eden hâdiseleri çok güzel bir sûrette tafsil ve hikâye eden **Ayşe Osmanoğlu**'nun şu satırlarını dikkatlerinize sunuyoruz.

«-Alman ordusu artık Paris'i terkecekti.

Fransızlar hem seviniyorlar, hem de müthiş bir korku içinde bulunuyorlardı. **General de Gaulle** Paris'e girecekti. Amerikan, İngiliz orduları geliyordu. Fakat acaba Almanlar Paris'i kansız bırakacaklar mıydı? Herkes ne olacak diye dehşet ve sevinç içinde bekliyordu. Kimseler sokağa çıkmıyordu. Herkes evine, inine girmiş, sâkin bir halde bulunuyor, hattâ birbiriyle dahi konuşamıyordu.

Milis teşkilâtında bulunan askerler, Pétain'e taraftar olanlar, Almanlarla görüşen kimseler, Alman dostu olan kadınlar, kaçacak yer arıyor, köylere ve şuraya buraya gizleniyorlar, hastahânelere, akıl hastahanesine gidip doktorların himâyesine sığınıyor, başlarına gelecekten korktukları için her çâreye baş vuruyorlardı.

De Gaulle taraftarları ise şimdilik Alman Ordusu burada iken bir şey yapmıyorlar, fakat sonunu bekliyorlardı. Velhasıl Paris müthiş günler yaşıyordu. Bir haftadan beri ahval bu şekilde olduğundan biz de kapıdan dışarı çıkmıyor, evimizde oturuyorduk.

24 Ağustos 1944 Çarşamba günü, saat bire doğru kapının zili çalındı. Halîfe'nin dâire uşaklarından biri gelmiş, bana mahsus bir kâğıt bırakarak derhal gitmiş. Kâğıdı alıp açtım. Bu, Halife'nin kâtibi, dâiresinin müdürü olan kumandan Korsikalı **Çekaldi**'nin bir mektubu idi. Mektupta **«Halîfe Hazretleri bugün saat onbirde ânî olarak vefat etmiştir!...»** yazılı idi.

Okuyunca derhal göz yaşlarım boşandı. Hemen oğlum **Osman**'a seslendim: «Oğlum Halîfe vefat etmiş. Hemen gitmeliyiz!» dedim. Oğlum da teessüre kapılmıştı. Benden tafsilât istiyordu. Tafsilât olmadığını, acele gidip anlamamız icap ettiğini söyledim. **Osman,** sokağa

çıkmanın tehlikesine işâret etti. Bu, doğru idi. Fakat gitmemiz de mutlâka lâzımdı. Çünkü Halîfe, âilemizin son reisi idi. Ayrıca şahsına da husûsî bir hürmetim vardı. Allah kerimdir, diyerek oğlumun koluna girdim, sokağa çıktım.

Sokaklarda insan bulunmuyordu. Avenue la Grande Armée'ye gittik. Saint -Ferdinand Sokağı'nın başına geldiğimiz zaman Alman Ordusu'nun geçmekte olduğunu gördük. Almanlar, her zaman olduğu gibi fevkâlâde disiplinleriyle geçiyorlardı. Artık Paris'i terkediyorlardı. Bunlar bakiye kalan son birlikleri idi. Sokak aralarında işgal etmiş oldukları evleri bir haftadan beri boşaltmışlardı.

Şimdi bunlar geçerken aralarına girmek çok tehlikeliydi. Esâsen bütün evlerin kapıları çekilmiş, pencereler kapanmış, sokaklarda hayat eseri kalmamıştı. Orada kuytu bir köşeyi tutan bir apartıman kapısının arkasına girdik. Almanlar geçinceye kadar orada bekledik. Kimse tarafından görülmekten pek korkuyorduk. Maâzallah, yanlış anlarlar, başımıza bir şey gelebilirdi. Gerçi hüviyet teskerelerimiz yanımızda idi. Esâsen harb çıkalıberi hüviyet kâğıtlarımız olmadan sokağa çıkamazdık. Ama yine de böyle kritik bir anda başımıza birşey gelebilirdi.

Orada tahminen bir saat kadar kaldık. Askerin arkası kesilmişti. Belki arkadan yine gelenler olacaktı. Bundan istifade ederek Rue Faisanderie tarafına sür'atle geçtik. Koşuyor ve kenarlardan oğlumun kolunda gidiyordum. Suchet Bulvarını bulmuştuk. Marechal-Maunoury sokağına nihâyet vâsıl olmuştuk. Orası esâsen Alman kumandanlığının merkezi idi. Bulvar üstünde olan bütün evleri hârice binbir türlü renklere boyamışlar, damlarına ağaçlar, dallar koymuşlardı. Bunlar tayyâreye karşı alınan tedbirlerdi. Bu evler şimdi boşaltılmıştı. Dâima burada görülen askerlerden eser yoktu. Demek iyice gitmişlerdi.

Nihâyet Halîfe'nin evine vardık. Ev dışardan sükûnet içinde görülüyordu. Kapıya geldik. Bahçe kapısı aralık duruyordu. İçeriye girdik. Geniş bir nefes aldık. Dâirenin kapı zilini çektik. Kapıyı açan ermeni hizmetçiye bilâ ihtiyar, «Ne oldu?» diye sordum. «Ah efendim, olanlar oldu» diye cevap verdi. Büyük taş merdivenlerin yarısını çıkmıştık

ki; Halîfe'nin sâdık hazînedârı **Bihrûze Hanım**'ın feryâdı ile karşılaştık! «Ah Sultanım!» Geliniz, geliniz. Amcanızı görünüz. Gitti. Kuş gibi elimizden uçtu!» diyerek başını merdivenin parmaklığına vu-Mehistî İkinci Kadın'ın odasına gittik. Kadın Efendi bayılmış, biraz önce ayılmış, gözyaşları içinde yatıyordu. Yanında **Hüseyin Nakib Bey**'in haremi bulunuyor, kolonya koklatıyordu. Biz de ağlıyarak elini öptük. Artık bu acı, cümlemizin kalbine işlemişti. Göz yaşlarımız arasında teselli verici sözler söylüyorduk.

Oradan **Şehsuvar** Başkadın'a gittik. Bizi görünce, «Efendimiz nasıldır» diye sordu. Pek sinirli, fakat bîhaber bir halde idi. Esâsen Kadınefendi bir müddetten beri hasta olduğundan bugünkü felâketi anlayamıyor, efendisinin hasta olduğunu zannederek büyük bir telâş içinde bulunuyordu. Ona da söyliyecek sözü pek bulamıyarak bir kaç sözle çıktık. Bu haller bizi pek harab etmişti.

Artık Halîfe Hazretleri'ni son bir kere ziyâret etmek vakti gelmişti. Halîfe'nin odasına geldik. Kapıyı açıp içeri girdik. Büyük lâke, japonvâri karyolanın üzerine boylu boyunca yatırılmış, yüzüne kadar bir beyaz keten çarşafla tamâmen örtülmüştü. **Bihrûze Hanım** ayak ucunda yere oturmuş, karyolanın ayak ucuna başını dayamış hıçkırıklarla ağlıyordu. Biz de ağlıyarak yaklaştık. Hayatta iken kendisine karşı gösterdiğimiz resm-i tâzimi ifâ ettik. Ondan sonra yüzünü görmek istediğimizi söyledim. **Bihrûze Hanım** yüzündeki örtüyü çekti. Halîfe'nin nûrânî, güzel çehresi ortaya çıktı. Saçları ve sakalı bembe yazdı. Eşkâli, saçlarının ve sakalının yüzüne verdiği şekil **Sultan Abdülaziz**'i hatırlatıyordu. Esâsen beyaz olan teni üzerinde, yanaklarındaki hafif pembelik dikkate çarpıyordu. Hayatta iken güzel olan bu çehre, şimdi diyebilirim ki; bir kat daha güzelleşmişti. Gözleri kapalı idi. Sâkin ve âsûde bir uykuya dalmış hissini veriyordu. Elleri yanına düşmüştü. Çok me'yus oldum. Ağlıyarak eğildim, çarşafı öptüm. «Bedbaht amcacığım! Vatanına ve evlâtlarına hasret gittin. Allah cennetini ihsan etsin!» dedim. Kızı **Dürrüşehvar** Sultan Hindistan'da, oğlu **Ömer Fâruk Efendi** Mısır'da idi. Bunlar, savaş dolayısıyla baba-

larının yanına gelemiyorlardı. Halîfe onların hasretini ve ondan da daha müthiş olarak vatanının hasretini çekiyordu.

Çarşafı yine yüzüne örtmüşlerdi. Gözyaşlarıyla orada oturdum. Yasîn-i şerif okudum. Üç ihlâs, bir fâtiha ile odadan çıktım.

Halîfe'nin cenâzesi kalkıncaya kadar orada kalmaya karar vermiştik. Cenâzeyi kaldırmak epey güçtü. Zira Almanlar çıkıp, Amerikalılar girmiş olduğundan memleket hercümerç içindeydi. Kendisiyle birlikte vaktiyle memleketten çıkmış olan kâtibi **Hüseyin Nakib Bey** bu iş için öteye beriye koşuyor, elinden geleni yapıyordu.

Oğluna ve kızına telgraf çekmişlerdi. Onlar, vasiyeti gereğince defnedilmesini istiyorlardı. Paris'teki câmiin içinde bir küçük odaya koyacaklardı. Buna karar verilmişti.

Tahnitini yapmak için, kendi doktoru olan Profesör **Yakovel** asistanları ile birlikte geldi. Uzun zaman durabilmesi için lâzım geleni yaptılar. Tabutunu hazırladılar

Müslüman usûlünce yıkanması lâzımdı. Orada bizim âileden, bizlerden başka kimseler yoktu. Biraderim **Nureddin Efendi,** oğlum **Osman** ve **Hüseyin Nakip Bey,** üçü birden cenâzeyi hamama geçirdiler. **Hüseyin Nakib Bey**'le oğlum **Osman** yıkadılar. **Nureddin Efendi** de su dökerek yardım etti. Ondan sonra yine bu üçü kefenlediler. Türlü güçlüklerle yapılıp gelen tabuta koydular ve üzerine bir şal örttüler.

Ondan sonra biz kadınlar cümlemiz odaya geldik. Başkadın da gelmişti. «Efendiciğim nerede?» diye odaya girip de tabutu görünce, hemen koşup üzerine atıldı. Oraya düştü. Artık acı hakîkati bütün mânâsı ile anlamıştı.

Hemen gidip Kadın Efendiyi kollarında tuttum. «Valideciğim, metin olunuz!» diyerek odasına kadar götürdüm. O'nun bu hâlini hiç unutamıyacağım. Bedbaht, zavallı kadın ne kadar perîşan olmuştu. Kendisiyle saatlerce uğraştık.

Diğerleri de birbirinden beter bir halde idiler. Cenâze için bir araba

gelmişti. Tabutu aşağıya indireceklerdi. Cümlemiz göz yaşları ile kapıya kadar arkasından indik. Feryatlar arasında Halîfe'nin tabutu arabaya kondu. **Nureddin Efendi,** oğlum ve **Hüseyin Nakib Bey** beraberce câmiye kadar gittiler. Bizler harab bir halde kaldık.

Halîfe yıkanırken hatırıma gelmiş. «Bir tutam saçını kesip evlâtlarına yâdigâr olarak veriniz!» demiştim. Dediğimi yapmışlar, **Mehisti Kadın'a** vermişlerdi. Bu fikri ilham eden sebep şuydu: Bir gün Hâlîfe ile konuşurken bana, «Sultanefendi! Ben babamın saçını buldum, saklıyorum. Bu benim için pek mukaddes bir yâdigârdır.» demiş, ben de nasıl bulduğunu sormuştum. «Babamın fesi bende kalmıştı. İçinde bir iki saç teli buldum. Bunları dikkatle çıkarıp bir zarfa koydum.» diye cevap vermişti. İşte Halîfenin cenâzesi yıkanırken aklıma bu konuşmamız gelmiş ve saçından bir tutam kestirip saklamalarını temin etmiştim.

İşte artık bugün, âilemizin bu büyük şahsiyeti de bizim için bir hâtıradan ibâret kalmıştı.

Halîfe ile dâima görüşürdük. Mûsiki ve resme meraklı idi. Alafranga güzel mûsiki eserleri arasında, alaturka parçalardan armonize edilmiş bir konçertosu, güzel bir bersözü vardı.

Geatan Detâille adında Fransız konservatuarından birincilikle çıkmış bir genç vardı. Bu genç, Halîfe'nin eserlerini fevkalâde güzel çalardı. Pek değerli bir sanatkârdı. Ben de ekseriya bu mûsiki cemiyetlerinde bulunurdum. Bersözü ben de **Gaetan** ile beraber çalardım.

Halîfe'ye bir marş besteleyerek takdim etmiştim. Kendisi de, «Sizin gibi bir prensese ne verilir? Ancak prelüd verilir,» diyerek bir prelüd yazıp göndermişti. Bu arada yâdigâr olarak iki tablosunu da vermişti.

Ufak tefek âcizâne yaptığım bu resimleri ve başka sanat eserlerini kendisine takdim eder, dâima takdir ve teşvik görürdüm. Sonuna kadar dâima mültefit, sanatkâr, vatanperver bir şahsiyet olarak yaşadı ve böylece ölüp tarihe karıştı.

Halîfe'nin ölümüne dâir bin türlü rivâyet vardır. Korkudan öldü diye

de şayialar çıkmıştır. Aşağıdaki odaya Almanlar kurşun atmışlar, korkmuş ve bundan ölmüş şeklindeki rivâyetin bir aslı varsa da yalanı da vardır. Eve hakikaten ateş edilmişti. Lâkin ölümü bundan değildir.

Suchet Bulvarı askeri bölge idi. Almanlar oradan giderken tabii bir takım nümâyişler, coşkunluklar olmuştur. Bu, yalnız, Halîfe'nin sokağına değil, askerlerin bulunduğu her yere mahsus bir hâdisedir. Halîfe'nin evine ateş edilmesi, ölümünden bir hafta öncedir. Fakat bu O'nun şahsına karşı yapılmış bir hareket değildir. Gizli mukavemetçilere karşı idi. Bizim tarafta dahi böyle hâdiseler oluyordu. Yanı başımızdaki bir garajı basarak otuzaltı mukavemetçiyi alıp kurşuna dizdilerdi. Amerikalılar girdikten sonra da intikam devri başlamıştı. Alman taraftarları köşe bucak saklanmışlardı. Yakalananlar sokaklarda türlü işkencelerle sürükleniyor, kadınların saçları kesiliyor, alınları damgalanıyor, türlü çirkin şeyler oluyordu. Kimse evinden çıkamıyordu. Bu haller ortalık yatışıncaya kadar bir aydan fazla sürmüştü.

Paris'te hemen her akşam bombardıman olurdu. Bâzı şiddetli bombardımanlarda şarapnel parçaları balkonlarımıza düşerdi. Ekseriya, sığınaklardan çıktıktan sonra bunları toplardık. Halîfe, Bulonya Ormanı'na yakın bir köşkte olduğundan, oraya tabii daha çok düşerdi. Bir kaç kere bana mermi parçalarını göstererek, «bunları koleksiyon yapıyorum» demişti.

Halife'nin ölümünün, bu bombardımanlarla ve evine atılan kurşunlarla hiçbir ilgisi yoktur. Ölümü şöyle olmuştur: Sabah yataktan kalktıktan sonra yorgunluk hissetmiş, yatak odasında duran büyük koltuğuna oturup biraz kahvaltı etmiş. Yarım saat sonra göğsünde bir sıkışıklık duyanca, hemen Kadın Efendi, kendisini yıllardan beri tedâvi etmekte olan meşhur kalb mütehassısı Profesör **Yokovel'e** telefon etmiş. Derhal gelen doktor, Halîfe'yi uzun bir muayeneden geçirip bir şey olmadığını söylemiş. Doktorla epeyce konuşmuşlar. Doktor gittikten sonra Halife'ye yeniden bir kriz gelmiş. Uşaklar hemen doktorun peşinden koşmuşlar. Yarı yoldan geri dönen doktor, geldiği zaman Halîfe'yi ölü bulmuş.

Takdir ne ise o olur.

. . . .

Halîfe hayatta iken, Place Manchat'da bulunan câmie cuma günleri gider ve bayramlarda muntazaman bulunurdu. Orada bulunan Müslüman cemaat kendisini tebrik ederdi. Fas Müslümanlarının yaptırmış olduğu bu câmie biz de bir kaç kere gittik.

Halîfe'yi işte bu câmiin içide küçük bir odaya muvakkaten bıraktılar. Bir masanın üzerine yeşil bir örtü koymuşlar, tabutu onun üzerine koyup üzerine yeşil bir çuha örtmüşler, fesini baş tarafına koymuşlardı. Üzerine bir de Kur'ân-ı Kerim koymuşlardı. Pencereler dâima açık olduğu gibi tabutun içine bir ucu bırakılmış olan lâstik borunun diğer ucunu bir şişe suyun içine koymuşlar, böylece duruyordu.

Paris'te bulunduğu müddetçe birkaç kere ziyaretine gidip Fâtiha okudum. Ben İstanbul'a gelinceye kadar bu vaziyette kalmıştı. Sonra Medine'ye götürülüp defnedildiğini haber aldım.»[122]

Halife **Abdülmecid Efendi**'nin bu sırada İstanbul'da bulunan Vekili **Salih Kerâmet Nigâr Bey**'in O'nun vefât tarihinden başlamak üzere, on sene müddetle nâşını Türkiye'ye getirip gömmek için vaki gayretli ve sabırlı faaliyetinden hiçbir netice istihsal edilememiştir.[123]

Hattâ bu sırada kızı **Dürrüşehvar** Türkiye'ye gelerek devrin reisicumhuru **İnönü** ile görüşmüş ve babasının Paris câmiinde tahnid edilmiş olarak beklemekte olan nâşının vatanına getirilerek defni için söz almış olmasına rağmen, merhumun nâşı yine de Türkiye'ye kabul edilmemiştir. Nihâyet bütün bu teşebbüslerden ümid kesilence, merhumun nâşı Paris Camiinden alınarak Medine'ye götürülmüş, 30 Mart 1954 târihinde Harem-i Şerif'te akşam üzeri kılınan namazının müteakip « C e n n e t - ü l B â k i » ye götürülüp defnedilmiştir. Vehhâbi idâresi müsaade etmediği için mezarının üzerinde herhangi bir kitâbe ve işâret yoktur.

122- Ayşe **OSMANOĞLU** -Babam **Abdülhamid**, İstanbul 1960 sh. 223 v.d.

123- Tafsilât için bkz. -**Salih Kerâmet NİGAR** - a. g. e. sh. 54 vd.

3-ABDURRAHİM EFENDİ

Şehzâde Abdürrahim Efendi, Sutan II. Abdyülhamid Han'ın beşinci ve en sevdiği bir şehzâdesi idi. 1894 yılında Yıldız Sarayı'nda doğmuştur. Asıl adı «**Abdürrahim Hayri**» idi. Tahsil ve terbiyesine son derecede itina edilmişti. Yurt dışına sürüldüğünde topçu miralayı (albay) idi. Askerliğe âşık bir insandı. Kendisini, dâima rütbesini söyleyerek takdim ederdi. Almanya'da tahsil görmüş kıymetli bir topçu subayı olan Şehzâde **Abdurrahim Efendi**, I. Cihan Harbinde « G a l i ç y a » ve « F i l i s t i n » cephelerinde bulunarak cesâret ve askerî dirâyeti ile kumandanlarını hayran bırakmıştı. Galiçya'da bir topçu taburuna, Filistin cephesinde ise, bir topçu alayına liyâkatle kumandanlık etmişti. Bu hususu şahsî müşahedelerine istinaden ifade eden Çanakkale Cephesi'nin gerçek kahramanlarıdan **Vehip Paşa**'nın bir mektubu, şahsî arşivimizde mahfuzdur.

Şehzade **Abdurrahim Efendi**, aynı zamanda bir orkestra şefliği yapabilecek derecede alaturka ve alafranga mûsikiye âşina bir kimse idi. Son derece kıymetli bir «Müzik Âletleri Kolleksiyonu» meydana getirmişti. Şimdi Narmanlı Apartmanı olan yerde onun muazzam bir sarayı vardı. Burası Osmanlı Ordusu'nun kıymetli zabitleriyle, devrin mûsikişinaslarının âdeta devamlı bir toplantı mahfeli idi. Son derecede zeki ve cesur bir gençti. Bu sebepledir ki, Anadolu'ya her iltihak eden Saray'a yakın kimseye **M. Kemal Paşa**'nın, Şehzâde **Abdurrahim Efendi**'nin ahvâlinden sual ettiğine dâir o devri anlatan hatıratlarda kayıtlara rastlanılmaktadır.

Sultan **II. Abdülhamid Han** haksız ve mesnedsiz bir şekilde tahttan indirildiği sırada en sâdık bilinen bendegân dahi «İttihat ve Terakki» mütegallibelerinden korkup kaçmış ve sarayda soğuk bir terör havası esmeye başlamıştı. O zaman henüz ondört yaşında bulunan Şehzâde **Abdurrahim Efendi**, metânetini muhafaza etmiş ve babasının yanından ayrılmamıştı. Bu vak'ayı bir görgü şahidi olarak nakleden **Ayşe Osmanoğlu**:

«...............

Bir aralık babam, anneme, «kadınım! çoluk çocuk kaç gündür ne yiyorlar?» diye sordu. Annem, «Efendiciğim! Hiç merak etmeyiniz. Aç kalmıyorlar. Ne buluyorlarsa yiyorlar. Bisküvi falan da vardı. Sizin sağlığınızdan başka istekleri yoktur» dedi. Babam, «Kadınım! Bu kadar saray halkı bu azıcık şeyle yaşıyabilir mi? Bu zavallı kadınların günahları ne ki, açlığa mahkûm olsunlar? Bu nasıl devam eder? Bir çâresine bakmalı» dedi. Kapıda bekliyen İkinci Masâhip **Gevher** Ağa'ya seslendi. Başkâtibi çağırttı. Beş dakika geçmeden **Cevad Bey** geldi. Babam, «Başkâtip! Bir haftadan beri çoluk çocuk, genci ihtiyarı, bütün kadınlar âdeta aç yaşıyorlar. Bu masum kadınların günahı nedir? Biraz ekmek lâzım değil mi? Bir çaresine niçin bakmıyorsunuz?» diye sordu. **Cevad Bey**, lâübali bir tavırla: «Ne yapalım? Onları düşünecek halde değiliz. Ne bulurlarsa yesinler. Yemeği nereden bulayım? Aşçılar gitmiş. Sarayda kimse kalmamış. Biraz ekmek getirtirim. Suya banıp yesinler» cevabını verdi.

Hiç beklemediği bu cevap üzerine babam pek mahzun olmuş, hayretler içinde kalmıştı. Babamda, karagününde herkes tarafından terkolunan insanların kırgınlığı vardı. «Çoluk çocuk açlığa mı mahkûm edildiler? İnsaniyet ortadan kalktı mı? Bir kişi için bin kişi fedâ edilir mi? Bu nasıl söz? Herhalde çâresini buluruz» diyerek Küçük Salon'a doğru yürüdü.» [124]

«...................

Abdurrahim Efendi, zavallı çocuk ağlayarak geldi. Baba oğul öpüşüp ağlaştılar. Babam, «Oğlum! Sen daha çocuk denecek yaştasın. Bu felâketlere tahammül edemezsin. Sana yazık olur. Haydi sen de benimle vedâ et. Büyük birâderlerin gibi hemşirelerinin evine git!. Tehlike içinde bulunmanı istemem. Hattâ buradaki üç genç hemşireni de beraber götür. Onlar da burada kalmasınlar,» dedi. Fakat biraderimiz cesaretle, «Hayır babacığım! Sizi bırakıp gidemem. Tehlikeden korkmuyorum.

124 - Ayşe OSMANOĞLU - a.g.e. sh. 132-133

Sizden ayrılacak değilim. Size ne olursa bana da o olacaktır. Gitmem!.» dedi.»

«Biz üç hemşire ise, birâderimiz gitmiş olsa bile, her tehlikeye göğüs gerecek, yine babamızı bırakmıyacaktık. Bunu çoktan aramızda kararlaştırmıştık. O günden sonra **Abdurrahim Efendi** de aramıza girdi. Selâmlık tarafındaki odalardan birinde küçük bir kanapede yatıp kalkmaya başladı.»[125]

İttihatçılar, **II. Sutan Abdülhamid Han'ı** kendisiden yahudilerin intikamını almak için -Bilhassa- Selanik'e götürüp yahudi « A l â t i n i B i r a d e r l e r »in köşküne hapsetmişlerdi. Burada son derece fecî şartlar altında uzun bir hapis hayatı yaşayan büyük hükümdar **II. Abdülhamid Han'ın** yanında diğer çocukları meyanında **Abdurrahim Efendi** de vardı. Muhafız subaylarla sık sık münakaşa eden bu değerli şehzâde, nihayet kederinden sarılık hastalığına yakalanmıştı.

Selânik'teki hapis hayatı sona erdikten sonra babası ve kardeşleriyle beraber İstanbu'a gelen **Abdurrahim Efendi,** 1919 yılında Mısır, Hidiv Hanedanına mensup **Nebile Emine Hanım'la** evlenmişti. Bu, aynı zamanda Osmanlı Nâzırlarından olan **Abbas Halim Paşa'nın** kızıydı. Bu evlilikten **Mihrimah Selçuk Sultan** adında bir tek çocukları olmuştur. İstanbul'da 1920 yılında doğan **Mihrimah Selçuk Sultan** da yine Mısır Kral ailesinden **Cezzulî Râtıp Bey'le** evlenmiştir.

Vatandan ayrıldıktan sonra Fransa'ya yerleşen Şehzâde **Abdurrahim Efendi** âilevî bir geçimsizlik sebebiyle 1933 yılında hanımını boşamış ve ondan sonra bir daha evlenmemiştir. Yurd dışına çıktığı zaman « V â l i d e P a ş a » denilen kayınvâlidesi kızına altıbin sterlin vermişti. O zamanlar Mısır Hidivi'nin annesine « V a l i d e P a ş a » denilirdi. Şehzâde **Abdurrahim Efendi** bu para ile bir dâire alarak oraya yerleşmişti. Fakat, para hanımının olduğu için tapusunu da O'nun üzerine yaptırmıştı. Bu sebeple **Nebile Emine Hanım'dan** ayrıldıktan

125 - a.y.

sonra otele taşınmak mecbûriyetinde kaldı. Hiç bir yerden beş para geliri yoktu. İstanbul'daki emlâkinden de hiçbir şey alamıyordu. Türkiye'deki dostları vasıtasıyla mallarını sattırmaya çalışıyor ve eline geçecek paraya güvenerek sağa sola borçlanıyordu. Yıllarca dehşetli bir sefâlet içinde yüzdü. Bu durum, onun hassas mizacına dokunuyor ve gururunu incitiyordu. Bu sefâlet, arada bir kızının Mısır'dan gönderebildiği mütevâzi paralarla 1952 yılına kadar sürdü. Bundan sonrasını iki yaş küçük kız kardeşi **Şâdiye Sultan Efendi**'nin şahsî arşivimizde mahfuz banttaki konuşmasından dinleyelim:

«Amerika'daki kızım **Sâmiye Hanım Sultan**'dan ayrılarak bazı işlerimi görmek üzere tekrar sadece bir yıl için Paris'e geldiğimde Sainte-Honore otelinde küçücük iki odalı bir dâireye yerleştim. Birâderim **Şehzade Abdurrahim Efendi** de aynı otelde diğer bir odada kalıyordu. O sırada malî durumu son derece bozuktu. Refikası **Nebile Emine Hanım**'dan ayrıldıktan sonra yalnız yaşıyor ve kovuluncaya kadar ikamet etmek üzere bir otelden diğerine taşınıyordu. Bana anlattığına göre Mısır'daki kızı **Mihrimah Sultan**'a mektup yazarak ondan para istemiş ve:

«-Benim Türkiye'de neyim varsa sana bırakıyorum. Satılınca hepsinin parasını sen alırsın!... Ancak bana hayatta kaldığım müddetçe otel masrafımla asgarî gıda ihtiyacımı karşılayacak kadar her ay muntazaman asgarî bir para gönder!...

Kızım!, durumum fazla beklemeye müsait değildir. Lütfen bunu bana yapıp yapamıyacağını acele olarak bildir!» demişti.

Aradan epey bir müddet geçtiği halde kızından müspet veya menfî hiç bir cevap alamayan birâderim, çok üzülüyordu. Kendisinde terkedilmiş insanların o tarife sığmaz sıkıntılı halini müşâhede ediyordum. Halbuki, sonradan öğrendiğime nazaran zavallı kızının durumu da O'na para göndermeye hemen hemen hiç müsaid değilmiş! Belki de, temininindeki güçlük sebebiyle cevabını geciktirmiş bulunuyordu. Fakat birâderim beklediği cevabı alamayınca, bu durumu kızının alâkasızlığına hamlediyor ve sinirleniyordu.

Bu sırada sık sık odama gelirdi. Dertleşirdik. Kendisini teselli etmeye çalışırdım. Kızının, babasını asla ihmal etmek ihtimali olmadığını, belki de gönderilen mektubun postada kaybolduğunu söyleyerek O'nun kederini dağıtmaya çalışıyordum. Fakat o, pek de iknâ olmaz, bu hareketi kızının ihmalkârlığına hamlederdi. Üzüntü ve kederi her gün biraz daha artıyordu. O güne kadar, parasını veremediği için bir çok otelden kovulmuştu. Bu müessif hâdisenin bir kere daha tekerrüründen endişe ediyordu.

Yegâne tesellisi, odama gelip benimle dertleşmek eski güzel günleri yâd etmekti. Pâris'te görüştüğü pek az kimse vardı. Bunlar da, Umûmiyetle hânedanımıza mensup veya yakın kimselerdi ki hepsinin mâlî durumu birbirinden beterdi.

Bir gün yine bu şekilde odama gelmişti. Şuradan buradan konuştuktan sonra üç beş gün sonra bir araya gelmeyi kararlaştırdık. O gün bana gelecekti. Ben de, O'nun sevdiği İstanbul yemeklerinden Çerkez tavuğu vs. yapacaktım. Bunu ben teklif etmiştim. Maksadım, birâderi oyalayıp avundurarak O'nu kederli düşüncelerinden kurtarmaktı. Fakat kararlaştırdığımız günden bir gün evvel bir akşam vakti âniden çıkıp geldi. Üstü başı perişandı. Hâlinde bir fevkalâdelik olduğu açıkça görülüyordu. Elinde bir file taşıyordu. Fileyi masanını üzerine koydu. İçindekileri birer birer çıkarmaya başladı. Bunlar bir elbise fırçası, bir kaç konserve ve bir şişe de kolonya idi. Bunları bana getirdiğini söylüyordu. Önce bu hareketin mânâsını anlıyamadım. Çünkü bunlar çarşıdan alıp getirilmiş yeni şeyler değildi. Elbise fırçasının kullanılmış bir şey olduğu görülüyordu. Kolonya şişesi ise esâsen yarımdı.

«- Bu konserveleri sen yersin, bana niçin getiriyorsun?! Bu fırça da sana lâzım olur. Kezâ kolonyayı da kullanırsın. Hepsini yine bu fileye koyalım» dedim.

Her ne kadar ısrar ettimse de fikrinden caymadı. Nihâyet getirdiği bu eşyaları masanın üzerine bırakarak bir bahâne uydurup savuştu, gitti. Bu son derecede garip bir hareketti. Fakat yine de aklıma pek kötü şey

gelmedi. Meğer zavallı kardeşimin acıklı akibetinden sonra ortada kalacak olan yegâne serveti bu küçük filenin içindeki birkaç konserve ile eski bir elbise fırçası ve yarım şişe kolonyadan ibâretmiş!...

Ertesi sabah O'na vadettiğim ziyafet için tavuk vs. almak üzere çarşıya çıkacağım sırada telefonum çaldı. Aşağıda otelin salonunda iki beyin beni beklemekte oldukları bildiriliyordu. Kim olduklarını sordumsa da,

«-Bilmiyoruz» cevabını verdiler.

«-Allah Allah sabahın bu erken saatinde beni arayan bu iki erkek kim acaba» diyerek aşağıya indim. Tam merdivenin dibine geldiğimde Şehzâde **Ömer Faruk Efendi** ile **İslâm Beğ Senfoli** Azerbeycan Türkleri'ndendi. Vaktiyle Rus Ordusunda zâbitlik etmişti. Bizim âile ile pek çok alâkadardı. Hânedan'dan tanıdığı kimselere elden geldiği kadar maddî ve mânevî müzâheret gösterirdi. Bu zat, halen de Paris'te yaşamaktadır. Onları görünce:

«- Hayrola ne haber?!..» diye sordum.

«- Maalesef kötü haber» dediler. Vücûdum titremeye başladı. Acaba âilemizden kime ne olmuştu? Aklıma birçok kötü ihtimaller geliyordu da, zavallı kardeşim **Abdurrahim Efendi'**nin canına kıymış olabileceği asla gelmiyordu.

Salonun bir kenarına acele ile ilişiverdik. Şehzâde **Ömer Fâruk Efendi** bir taraftan gözlerinin yaşını siliyor, bir taraftan da acıklı hâdiseyi anlatıyordu.

Anlattıklarının hülâsası şuydu:

Babamın en sevgili Şehzâdesi **Abdurrahim Efendi,** kızına yazdığı mektuptan müsbet veya menfî herhangi bir cevap alamayınca son derecede müteessir olmuş. Akşam bir fileye koyuduğu, bahsettiğim eşyalarını bana getirip bıraktıktan sonra oteline dönmüş. Fazla miktarda morfin alarak intihar etmiş. Bıraktığı mektupta «Sadece ikiyüz frank parası kaldığını bu sefalete daha fazla dayanamayacağını söylüyormuş. Otelciye olan borcunu ve cenâze masraflarının dökümünü yaparak bu en son parasıyla karşılanmasını, kendisine İslâmî bir usûlde techiz ve tekfin

yapılmasını» müslüman mezarlığına gömülmesini ve arkasından Kur'ân-ı Kerîm okutturulmasını bizlerden rica ediyormuş...

Bunları anlatan Şehzâde **Ömer Fâruk Efendi** merhumun yazıp bıraktığı mektubu çıkardı. Ağlamaktan okuyamıyordum. Nihâyet beni güçlükle teskine muvaffak olabildiler. Hep birlikte zavallı kardeşimin odasına çıktık. Mütevâzi demir karyolasına uzanmış yatıyordu. Üzerine beyaz bir yatak çarşafı çekmişlerdi. Üzerine kapanıp ağlamaya başladım. Babamın daima yanında bulundurduğu bu en sevgili Şehzâdesinin sonu bu mu olacaktı? Fakat elden ne gelir, insanlar kader karşısında rüzgârda savrulan bir kuru yapraktan başka nedir ki...»

Şehzâde **Abdurrahim Efendi**'nin intihar tarihi 20 Ocak 1952'dir. Paris'teki Bobini Müslüman Mezarlığı'na defnedilmiştir. Mevlâ Rahmet eyleye!.

Sultan Vahideddin merhumun damâdı (Ulviye Sultanın kocası) olması dolayısıyle hânedan mensuplarını yakınen tanımak fırsatını bulan damad İsmail Hakkı (Okday) Bey, **«Yanya'dan Ankara'ya»** (İstanbul 1975) isimli değerli hâtıratında Şehzâde Abdurrahim Efendi hakkında şu câlib-i dikkat bilgiyi vermektedir:

«Şehzâde Abdürrahim Efendi'nin Fedâkârlığı!..

Hatıralarımda vukuatı tarafsız bir kalemle yazmak iddiasında olduğuma göre, Filistin Cephesinde calib-i dikkat bir hatıramdan da bahsetmeden geçmemeliyim:

Harekât Şubesi Müdür Yardımcısı bulunduğum sekizinci Ordu'nun bir topçu alayının kumandanı Sultan **Abdülhamid Han**'ın oğullarından **Şehzâde Abdurrahim Efendi** idi. Bu değerli şehzâde cephede büyük bir feragatle çalıştı ve metanetle savaştı. Düşmanın üstün topçu kuvvetlerine karşı, son top mermisine kadar büyük bir sebatla karşı durdu. Topçumuz, her şeyleri gibi cephâneleri bol ve ikmalleri kusursuz olan İngiliz topçusunun savurduğu hesapsız güllelere karşı, atacağı mermileri âdeta kıskanıp hesap ederek sarfediyordu. Çünkü cephâne tükenince arkasının geleceği yoktu. Bunun ne demek olduğunu savaşta bu durumda bulunan topçu subayları bilir ve takdir ederler. Düşman durup dinlenmeden, hesapsız gülle yağdıracak, siz, elinizdeki beş on

- BİR ŞEHZÂDE-Yİ BEDBAHT -
Paris'te kaldığı otelde sefalet ve zaruret içinde intihar eden
2. Sultan Abdülhamid Han'ın en sevdiği oğlu
Şehzâde Abdurrahim Efendi.

Şehzâde Abdurrahim Efendi'nin askerlik sevgisi ve «Millî Mücadele»yi desteklediğini gösteren bir mektubu.

şarapneli ve dâneyi hesaplayarak, acaba yarın, daha zor bir duruma saklayayım mı? diye düşüne düşüne, hesaplaya, kitaplaya atacaksınız..

Abdürrahim Efendi, işte böyle bir çarpışmada cephânesi tükenince yağmur altında ve çamur içinde, toplarının, hiç birini kaybetmeden karargâha kadar getirmeğe muvaffak olmuş, Ordu Kumandanı **Cevad Paşa** merhum başta gelmek şartiyle herkesin takdir ve hayranlığını kazanmıştı.» (a.g.e. sh. 335 vd.)

4 - BURHÂNEDDİN EFENDİ

Şehzâde Burhâneddin Efendi'nin gençliği.

Burhâneddin Efendi, Sultan **Abdülhamid Han**'ın en çok sevdiği şehzâdesiydi. 1885 yılında Yıldız Sarayı'nda doğmuştur. Son derecede zeki, kâbiliyetli ve yakışıklıydı. Kâbiliyetini, daha küçük yaşlarında bir çok safhada göstermiş ve ispat etmişti. Fevkalâde piyano çalar ve çok iyi resim yapardı. Konuşması ve muhâkemesi çocukluk ve ilk gençlik yıllarında bile dikkati çekecek derecede düzgün ve mükemmeldi.

Bu meziyetleri yüzündendir ki; Sultan **Abdülhamid Han**, Onu diğer evlâtlarından daha fazla sever ve bu hissini açığa vurmaktan çekinmezdi. Gerçekten, **Burhaneddin Efendi**, hemen dâima « Saltanat Arabası » nda babasının yanında oturduğu halde, kendisinden büyük kardeşleri bu arabayı atla arkadan takip ederlerdi. Pâdişah ecnebi sefirlerle görüşürken, bu son derecede zevkli giyinen ve iyi konuşan şehzâdesini de yanında bulundururdu. Hattâ bir defasında O'nu, Alman İmparatoru'nun cülûs yıldönümü münâsebetiyle kendi adına tebrikâtta bulunmak maksadıyla Alman sefârethânesine göndermişti.

Sultan **Abdülhamid Han**'ın Şehzâde **Burhâneddin Efendi**'ye öteki oğullarından daha ziyâde bir kıymet ve ehemmiyet atfetmesi, saltanat için an'anevî sırayı bozarak O'nu kendisine velîahd yapacağı yolunda dedikoduların çıkmasına bile sebep olmuştu. Gerçekten « Jön Türkler »in Avrupa'da yayınlanan bâzı mevkûtelerinde bu mâhiyette bazı iddia ve beyanlar yer almıştır. Gerçekte ise bu, asılsız bir şâyiadan başka bir şey değildi. Zira **Şehzâde Burhaneddin Efendi** ile taht arasında - sıra bakımından - onüç-ondört kişi mevcuttu ki, bun-

ların üçü kendi kardeşleriydi. Sultan **Abdülhamid Han**'ın O'na karşı bol bol izhar eylediği hususî alâkadan galat olan bu iddiayı te'yide yarayacak en küçük bir hareket ne kendisinden ve ne de babasından sâdır olmuştur. Sâdece Sultan **Abdülhamid Han**'ın İttihatçılar tarafından hal' edilip Selâniğe gönderildiği sırada Şehzâde **Burhâneddin Efendi**'nin bâzı hareketleri şüpheyle karşılanmış hattâ bu yüzden resmî bir tahkikata da mâruz kalmış, fakat - her nasılsa- bu Makedonya sergerdelerinden yakasını kurtarmış, tehlikeyi ucuz bir sûrette atlatmıştı.

Ancak tuhafı şuydu ki, Sultan **Abdülhamid Han**'ın bu en sevgili şehzâdesi, kendisinden küçük kardeşleri **Abdurrahim ve Mehmed Âbid'** Efendiler gibi, babasıyle Selâniğe gitmiyerek İstanbul'da kalmıştı. Gerçi amcası, yeni Pâdişah Sultan **Reşad**'la temas etmemiş ve O'nunla merasimlere iştirak etmemiştir. Fakat daha kötüsü İttihad ve Terakkî Cemiyeti'nin ileri gelenleriyle sıkı bir dostluk kurmuştu. Ancak bu tutumu, O'nun âile sâadetinin yıkılmasına sebep olmuştur. Şöyleki:

Şehzâde **Burhâneddin Efendi** aslen Çerkes olan **Âliye Hanımefendi** ile evliydi. Asıl adı « M e l e k » olan bu, son derecede zeki ve güzel kadın, hâzinedar olan teyzesinin delâletiyle Yıldız Sarayı'na girmiş, burada « N a z l ı y a r » ismiyle iştihar etmişti. **Burhaneddin Efendi** ile evlendikten sonra da « Â l i y e » adını almış, bu evlilikten sonradan Amerika'ya yerleşen **Fahreddin** (1911) ve **Osman** (1912) adında iki oğlu olmuştur. [126] Bu münâsebetler, **Burhâneddin Efendi**'nin bu, iki çocuk sâhibi hanımının kendisinden ayrılarak İttihatçıların ileri gelenlerinden meşhûr dönme Mâliyeci **Câvid Bey'le** evlenmesini sonuçlandırmıştır. Bu zeki ve dirâyetli şehzâdenin İttihad ve Terakki ileri gelenleriyle vâki sıkı münasebeti ne maksatla te'sis eyle-

126 - Şehzâde **Burhâneddin Efendi** bu iki çocuğunun tahsil ve terbiyelerine son derecede itina etmiş ve onları Viyana'daki meşhur «Terezyanum» da okutmuştur. **Fahreddin Efendi** ressamdı, **Osman Efendi** ise, ticaretle iştigal etmektedir. Ayrıca dedesi gibi marangozlukta da büyük mahâret sahibi olduğu duyulmuştur. Güney Afrika'ya yerleşmiş bir İngiliz âilesinin genç ve güzel kızıyla evlenmiş, çocuğu olmamıştır. **Fahreddin Efendi** ise, İstanbul Rumlarından Papadopulos'un kendisinden on yaş büyük kızıyla evlenmiş, o'nun da çocuğu olmamıştır.

diğini tahmin, cidden müşküldür. Bunu, sırası gelmeden tahta geçmek gibi bir maksadla yaptığı söylenilemez. Zira böyle bir ihtirası olmadığını, daha sonra Arnavutluk Devleti'nin kuruluşu sırasında resmen vâki olan, orada hükümdar olması tarzındaki teklifi reddederek göstermiştir.[127] İttihadçılarla münâsebeti, başlangıçta onları hakkiyle teşhis edememiş olmasıyla da izah edilemez. Zira zekâ ve dirâyeti herkesçe müsellemdi.

Son zamanlarda, İttihatçılarla arası açılmış ve bu yüzden İsviçre'ye gitmişti. **Sultan Vahideddin** tahta geçtiği sırada orada bulunuyordu. Yeni Pâdişah yurd dışındaki bütün Şehzâdelerin acele olarak vatana dönmelerini emretmişti. **Burhâneddin Efendi** - her nedense - bu emre uymamış ve İsviçre'de kalmıştı. Bu sebeple, Osmanlıoğulları'nı anavatanlarından apar topar çıkaran 431 sayılı Kanun çıktığı zaman, o zaten çoktan beri Avrupa'da bulunuyordu.

Bilâhare Amerika'ya yerleşmiş ve orada **Madam Charles** adında zengin bir Amerikalı Hanımla evlenmiştir. Diğer Osmanoğulları gibi gurbette fakr-u zarûret içinde kıvranmamıştır. Bununla beraber, karısının parasiyle yaşamamış, çalışıp hayatını kazanmıştır. Hattâ kanserden muzdarip olan hanımı tahminler hilâfına hayatta kalarak bir kalb krizi sonunda vefat eden efendi'nin mirâsını yemiştir. O'nunla Amerika'da karşılaşıp görüşen **Celâleddin Paşa** (Velora) bunu böyle anlatmaktadır:

«Ertesi gün otele döndüğümüz zaman bir garson, gümüş bir tepsi içinde bir kartvizit uzattı. İsmi okur okumaz hemen bekleme salonuna indik. Kartvizitte şu ibâre vardı. «**Prens Burhâneddin Osmanoğlu**» Evet, karşımda Sultan **Abdülhamid**'in en sevgili oğlu Şehzâde **Burhaneddin Efendi** bulunuyordu. Bu, benim için muazzam bir iltifattı. Önümü ilikliyerek hürmetkâr bir kaç adım attım ve ellerini sıktım. Beni geç aradıklarından dolayı afvını istirham etmişti.

«- Paşa Hazretleri!...» dedi «Geç haber aldım, kusura bakmayınız, amma sizi aramak vazifemdir. Zira babalarımız birbirleriyle çok iyi dost

---

127 - «Bu teklifin yapıldığını ve Efendi'nin reddettiğini âilece tanıdığımız esbak Sadrâzam **Hüseyin Hilmi Paşa**'nın lisanından da bizzat duymuştum.»(Bkz: **Nâhid Sırrı ÖRİK** - Abdülhamid'in Sevdiği ve En Sevmediği Oğulları- Tarih Dünyası, C. III. s. 23, İstanbul 1951 sh. 973).

idiler. İcab eder ki, oğullar da bu muhabbet ve vefâkârlığa devam etsinler!...»

«-İltifat buyuruyorsunuz Şehzâde Hazretleri!.. Merhum ve muhterem babanızın, pederime gösterdikleri asîl himâye ve alâkayı bendeniz her zaman minnetle hatırlarım. Amma, doğrusu burada, iltifata nâil olacağımı hiç tahmin etmemiştim!...»

Üstünde çok temiz koyu bir elbise, ayağında rugan iskarpinler vardı. Çizgili bir kravat ile şakaklarına dökülen bir kaç ak tel saç, O'nu güngörmüş Amerikan iş adamlarına benzetmişti. Prens **Mehmed Ali**'ye de (Mısır Prenslerinden) teveccüh ve nezâket gösteriyordu. Gülerek:

«- Otomobilim kapıda bekliyor. Tensib ederseniz New-York içinde bir tur atalım. Sonra bir lokantada beraberce yemek yeriz.»

Kapıya doğru yürüdük. Otelin kapısında en son model bir araba duruyordu. Şoför, hürmetkârâne kapıyı açtı. Şehzâde Hazretleri şoförün yanında oturmayı tercih ettiğini söyledi. Prensle ben arkaya yerleştik. Öğleye kadar New-York'un içini ve dışını dolaştık. Şehzâde yolda şunları anlatmıştı:

«- Paşam, benim için çok zengin bir Amerikan kadınının parasıyla yaşıyor, diyorlar. Bunun kat'iyyen aslı yoktur. Karımın serveti vardır; bu yalan değil, fakat ben büyük bir petrol şirketinde meclis-i idâre âzâsıyım. İki bin dolar aylık alıyorum. Bu gördüğünüz otomobil de benimdir. Paramla yaşıyorum, karıma muhtaç değilim. Beşinci Avenu'da (New-York'un en kibar semti) küçük bir apartman katım var. Sizi bir gün evime de bekleyeceğim. [128]

«Şehzâdeye vedâ ettiğim zaman, epey üzülmüştü, gözleri yaşlı:

«-Sizi görünce babam **Abdülhamid'in** yaşadığını zanneder gibi olmuştum paşam!...Bu rüyâyı da bize çok gördünüz. İkimiz de ağlayarak kucaklaştık...»[129]

Şehzâde **Burhaneddin Efendi** Amerika'da 15 Haziran 1949 tarihinde geçirdiği âni bir kalb krizi sonunda vefat etmiş, cenâzesi Şam'a naklolunarak Sultan Selim Câmii avlusuna defnolunmuştur.

---

128 - Sâmih Nâfiz TANSU a.g.e. sh. 206 vd.

129 - a.y.

Şehzâde Osman Fuad Efendi'nin çocukluğu.

5 - OSMAN FUAD EFENDİ

Osman Fuad Efendi, Sultan V.nci Murad'ın büyük oğlu **Selâhaddin Efendi**'nin en küçük oğludur. 1895 yılında İstanbul'da doğmuştur. Meslek itibâriyle askerliğe intisap etmiş ve generalliğe kadar yükselmiştir. **Sultan Reşad** zamanında O'nun, mâiyetindeki birliklerden süvâri alayının kumandanlığına getirilmişti.

Trablusgarb Harbi çıkınca, **Osman Fuad Efendi**, icâbında merkezi tanımayarak müstakil hareket etmek selâhiyetini de hâiz olmak üzere oraya gönderilmişti. Bir Alman denizaltısıyla Trablusgarb'a götürülmüş ve sağdan soldan gelen diğer Türk zâbitleriyle, yerli milislerden teşekkül ettirilen ordunun kumandanı olarak İtalyanlar'a karşı savaşmıştır. Fakat daha sonra Balkan Harbi'nin çıkması, Trablusgarb'ı fedâ etmek mecbûriyetini doğurmuştu. Çünkü, bu harbin kazanılması devlet için daha büyük bir ehemmiyet taşıyordu. Bu sebeple birinci derecede Balkan Harbi'ni kazanmağa gayret eden baştaki hükûmet, **Osman Fuad Efendi**'ye Trablusgarb'ı düşmana teslim ederek, geri çekilmelerini emretmiştir. Grup Kumandanı sıfatıyla buradaki bin kişilik Osmanlı kuvvetine kumanda eden **Osman Fuad Efendi.** Ferik (Tümgeneral) rütbesini hâizdi. Kurmay Başkanlığını da **Abdurrahman Nâfiz** (Paşa) yapıyordu. Mâiyetiyle müşâvereden sonra, emrindeki kuvvetlerle birlikte düşmana teslimini isteyen merkezin emrini dinlemeyerek, çöle doğru çekildi. Düşman kuvvetleriyle onun emrindeki kuvvetler arasnda tabiatiyle bir muvazene yoktu. Bu sebeple Trablusgrab'ın arka kesimle-

rinden Tunus'a geçmiştir. Bu defa İtalyanlar'la mütâreke akdolunduğuna dâir yeni bir emir gelmesi üzerin Trablusgrab'a dönen Osman Fuad Efendi, emrindeki bâzı subaylarla birlikte bir bota binip Napoli'ye geçti. Burada bir müddet kaldıktan sonra, yurda dönen **Osman Fuad Efendi**, Birinci Cihan Harbi'nde Süveyş Cephesi'nde vazife almıştır. Bu harbin başında, Almanya'da Kiel'de bulunuyordu. Bir Alman denizaltısının içinde, İngilizler'in hücûmuna uğramış ve başından yaralanmıştı. Süveyş Cephesi'nin sukûtu üzerine Haleb'e gelen **Osman Fuad Efendi**, burada başındaki yaranın nüksetmesi üzerine ameliyat olmak üzere Almanya'ya gitmiştir.

Bu sırada Sultan Reşad ölmüş, Sultan **Vahideddin** tahta geçmişti. Mısır Hânedanı'ndan **Abbas Hilmi Paşa**'nın kızı **Kerime Halim** ile evlenmiş, bu münâsebetle Çırağan Sarayı'nda üç gün üç gece süren bir düğün yapılmıştı. Bu sırada tâyin edildiği Merkez Kumandanlığı'nı bir müddet ifa etmiş olan **Osman Fuad Efendi**, önce İtalya'ya sonra da oradan Mısır'a geçmişti. İtalya'da bulunduğu sırada Türkiye'de Hilâfet'in lâğvı ile Osmanlı Hânedanı'nın yurd dışına çıkarılmasını âmir 431 Sayılı Kanun kabul edilmiş ve tatbik mevkiine konulmuştu. **Osman Fuad Efendi, Roma**'da bulunuyordu. Askerî bir kurye ile gönderilmiş bir mektup aldı. Bu mektupta **M. Kemal Paşa** O'na «Çok esef ederim, anavatan dışında kalışınız için İstisnâ yapamadım. Kanun umûmî idi.» diye yazılmaktaydı.[130]

Bundan sonra Mısır'a geçen ve bir müddet orada ikâmet eden **Osman Fuad Efendi**, Mısır'lı âilesinden ayrılınca, Almanya, İsviçre ve Fransa gibi muhtelif Avrupa memleketlerinde bir otelden diğerine taşınarak devamlı bir göçebe hayatı geçirmiş ve pek çok malî sıkıntı çekmişti. Sağdan soldan sağlanan kifâyetsiz ve gayri muntazam yardımlarla geçinen, bir zamanların bu ünlü şehzâdesi, otellerden birçok

130 - Bkz: Son Osmanlılar, Hürriyet Gazetesi 19 Mayıs 1970.

kereler-maâlesef- kovulmuştur. Buna dâir bir müşâhede nakledelim.

«- Yarın sabaha kadar iki haftalık otel borcunuzu kapatmanızı istiyorum, Prens. Aksi halde odanızı boşaltmak zorunda kalacağım!»

Paris, Mont Parnas'taki Royal Bretagne Oteli müdiresi Madam Anjel içinde bir yatak, küçük bir lâvabo ve iki iskemleden başka eşyası olmayan dört numaralı odanın kapısını sertçe kapatarak dışarı çıktı. Havı kaçmış yün battaniyeli yatak üzerinde pijaması ile oturan Prens Osman Fuad'ın ağzından tek lâf çıkmamıştı. Uzun süre konuşmadan durdu. Perdesi yarı aralık pencereden dışarıya takıldı bakışları. Göz pınarlarında yaşlar birikmeye başlamıştı.

«-Bu hale düşeceğim kimin aklına gelirdi evlâdım? İstanbul Merkez Kumandanı, Trablusgarp'ta Osmanlı Ordusu Kumandanı, Ferik Prens Osman Fuad'ın bir gün gelip Paris'te üçüncü sınıf bir otelden kovulacağı...»

Dudakları titremeye, boğazında kelimeleri düğümlenmeğe başlamıştı. Bir zamanların ünlü askeri Sultan Beşinci Murad'ın torunu, 76 yaşındaki Prens Osman Fuad, tek başına yaşıyordu bu basit, çinileri çatlamış lâvabolu otel odasında, arayanı soranı olmadan...» [131]

Kendisiyle röportaj yapan bir gazete muhabiri vefâtından sâdece bir iki yıl önce şöyle demektedir:

«Senenin büyük bir kısmını Güney Fransa'da Cannes'de geçiriyordu **Osman Fuad.** 46 yıldır Avrupa'da sürgün hayatı yaşayan **Prens Osman Fuad'a** Fransızlar diplomatik bir pasaport da vermişlerdi. Sıhhati izin verdikçe Cannes'den kalkar, Paristeki kızkardeşi **Âdile Sultan'ı** ziyarete gelirdi. Kimsesi kalmamıştı hayatta, kızkardeşinden başka...

131 - Bkz: a.g.t. 18 Mayıs 1970

شهزاده عثمان فؤاد افندی حضرتلری

دون چراغان سراینده ایکنجی مسعود ومتیمن عقدده اجرا ایدیلمشدر

جنتمکان سلطان مرادخان ثالث حضرتلرینك حفیدی شهزاده عثمان فؤاد افندی حضرتلری ایله پرنس عباس حلیم پاشا کریمهٔ عفت وسیمه‌لرینك عقد مراسمی پنجشنبه کونی اجرا ایدیلمك منصور بولندیغنی کچن کون درج ستون افتخار ایتمشدك.

مراسم مذکوره دون چراغان سراینده شیخ الاسلام حیدری زاده ابراهیم افندی حضرتلری طرفندن ایفا ایدلمشدر.

شهزاده عثمان فؤاد افندی حضرتلرینك وکیلی ولی عهد سلطنت دولتلو نجابتلو عبدالمجید افندی حضرتلری، شاهدلری شهزاده عمر فاروق افندی حضرتلری وداماد محمد بك افندی، خانم مشار الیهانك وکیلی شهزاده عبدالرحیم افندی حضرتلری، شاهدلری صدر اسبق عزت پاشا بولنمقده ایدی.

عقد مراسمنده وکلا حضراتندن بعضیلری ایله خزینهٔ خاصهٔ شاهانه مدیر عمومیسی رفیق بك وسائر بعض ذوات حاضر بولنمشلردر.

شهزادهٔ جوانبخت
عثمان فؤاد افندی حضرتلری

عثمان فؤاد افندی حضرتلری منور، ذکی وشجیع بر شهزاده‌مزدر. حرب عمومینك الك حرارتلی بر زماننده طرابلس غربده اردوی عثمانینك اصل قوماندانلغنی درعهده ایله‌مشلر وبوقدر مشکل، مزاحم آلود بر مأموریتی ـ تربیه وتحصیللرینك یوکسکلکی، مملکته اولان صمیمیت فوق العاده‌لری صاییسیله ـ قبول ایده‌رك شکران ایله یاد ایدیله‌جك خدمتلرده بولنمشلردی.

خدمات وطنپرورانه‌لرینی وعلویت مزاجلرینی دفعات ایله تذکار ایتمشدك. خاندان سلطنت ارکان محترمه‌سی آراسنده بو دفعه وقوع بولان ازدواجلره بر ضمیمه تشکیل ایدن بو عقد مسعود ومتیمن طولاییسیله‌ده کندیلرینه تبریکات صمیمانه‌مزی تکرار ایدرز.

Şehzâde Osman Fuad Efendi'nin nikâhının
devrin **Şeyhülislâmı Haydarîzâde İbrahim Efendi** tarafından
«**Çırağın Sarayı**»nda kıyıldığını bildiren bir gazete küpürü.
- 26 Rebiulevvel 1338 tarih ve 8209 numaralı «İkdam Gazetesi»nden-

«-Bizim devrin İstanbul'u gözlerimin önünden gitmez. Beyoğlu'nun, Boğaz'ın, Ortaköy'ün, Yıldız'ın ayrı güzelliği vardır.

Kimbilir şimdi nasıl olmuştur? Dünya'nın öbür ucuna da gitsem aklım İstanbul'dadır. Ama kim tanır beni o güzel diyarlarda artık. Sizden ricam, ben göçüp gittikten sonra bir resmimi basın gazetenize, altına da sadece «**Osman Fuad**» diye yazın. Belki hatırlayan bulunur.» [132]

«... Son Osmanlılar'ın başı idi bu iki büklüm yürüyen, sevimli, yüzü derin hatlarla kesilmiş **Beşinci Murad'**ın torunu Prens **Osman Fuad.** Ama bütün ünvânı, âile içindeki durumu sâdece avuç büyüklüğündeki kartviziti üzerinde kalmıştı.

G e n e r a l P r e n s O s m a n F u a d . O s m a n l ı İ m p a r a t o r l u k Â i l e s i Ş e f i » yazıyordu bu kartın üzerinde. Alt köşesinde de Cannes'deki bir otelin, Hotel Martine'in ismi.

«- Ne idik, ne olduk? dedelerimiz, atalarımız altı asırdan fazla bir zaman üç kıt'ada, Dünya'nın gelip geçmiş en büyük imparatorluklarından birini kurdular. Çok büyük işler yaptılar. Sevapları yanı sıra günahları da oldu. Dostları kadar düşmanları da vardı. Ama onlar en büyük düşmanlarının kurbanı oldular. Ve bu gurur bugün benim, benim gibi sayısı elliyi aşkın son Osmanlıların mahvına yol açtı. Vatansız olup çıktık. Atalarımızın kılıç salladığı hüküm sürdüğü, tatlı acı hatıralarımızla dolu topraklara ayak basamıyoruz artık. Hak mıdır bize görülen, revâ?...»[133]

«Yazık, ama çok yazık oluyor anavatan dışında, çeşitli ülkelerde sığıntı gibi mülteci hayatı yaşayan Osmanlılar'a. Kimi sefâlete dayanamayıp intihar ediyor, kimisi « T ü r ki y e , T ü r k i y e ! . . . » diye sayıklayarak son nefesini veriyor. Dışarda doğan çocuklar ise, yabancı mekteplerde Türkçe'yi öğrenmeden, târihimizi, dinimizi tanıyamadan bir

132 - Bkz: a.g.t. 19 Mayıs, 1970

133 - Bkz: a.g.t. 18 Mayıs, 1970

- MES'UD BİR HATIRA -

KADİR MISIROĞLU, aziz vatanlarına kavuşan iki şehzâde arasında
OSMAN FUAD EFENDİ'nin kardeşi
AHMED NİHAD EFENDİ'nin oğlu ALİ VÂSİB EFENDİ (Solda)
ile onun oğlu OSMAN SELÂHADDİN EFENDİ (sağda)
- Beylerbeyi 11 Ağustos 1974 -

ecnebi gibi yetişiyor, çok zâlim bir son oldu bizler için bu...

Beşiktaş'ta Çırağan Sarayı'nda 1894 de doğmuşum. Babam Sultan **Beşinci Murad'ın** oğlu Prens **Selâhaddin** idi. Sarayda hocalarla özel eğitim gördükten sonra Mekteb-i Harbiye'ye girip bitirdim. Bilahare ilkin Filistin'e sonra lisan öğrenmek için Almanya'ya gönderildim. 2,5 sene Wiesbaden ve Berlin'de kaldım.»[134]

Osman Fuad Efendi'nin -aşağı yukarı- bütün hayatı, bu gazete muhabirinin tasvir ve hikâye ettiği şekilde otel köşelerinde fakrû zaruret içinde geçmiş ve o minval üzere de son bulmuştur. Gerçekten 1973 Mayısında Fransa'nın Nice Şehrinde hastalanmış, kaldırıldığı hastahânede vefat etmiştir. Nâşı, Paris'e nakledilerek meşhur Bobini Mezarlığı'na defnedilmiştir.

Osman Fuad Efendi, gurbette en çok vatan hasretini çeken ve mâlî sıkıntılar içinde kıvranmış bulunan bir şehzâdemizdi. Ne yazık ki; **Ömer Faruk Efendi** ve **Mahmud Şevket Efendi** gibi O'nun da ömrü vefâ etmemiş, Osmanoğulları'nın gurbetzedeliğini bertaraf eden 18 Mayıs 1973 tarih ve 1803 sayılı kanunun kabûlünü görememiştir. Mevlâ rahmet eyleye!...

134 - Bkz: a.y.

6 - Mahmud Şevket Efendi

Mahmud Şevket Efendi'nin bazı zarf ve mektuplarında kullandığı antet.

Şehzâde **Mahmud Şevket Efendi**, Sultan **Abdülâziz Han**'ın en küçük oğlu **Seyfeddin Efendi**'nin oğludur. 1903 yılında, babasının Suâdiye'deki mütevâzi evinde doğmuştu. Meslek olarak askerliği seçmişti. Bahriye teğmeni olarak orduya katıldıktan az bir müddet sonra **Sultan Vahideddin'in** yâverliğine tâyin olunmuştu. Babası **Seyfeddin Efendi** de, amiralliğe kadar yükselmiş bir bahriye zâbiti idi. Fakat bu aslî mesleği dışında güzel san'atların bâzılarıyle de oldukça meşgûldü. Bilhassa Türk mûsikisi vâdisinde çok değerli besteler meydana getirmiştir. Yegâne mülkü olan Suâdiye'deki mütevazi evinde sık sık mûsiki toplantıları tertip ederdi. Meşhûr **Saâdeddin Kaynak**'ın ilk mûsiki terbiyesini aldığı muhitlerden biri de, merhum Şehzâde **Seyfeddin Efendi**'nin bir çok bestekâr ve icrâcıyı sık sık bir araya getiren bu mütevâzi eviydi...

Hüsn-i hatta da son derecede düşkün olan **Seyfeddin Efendi**, ramazanlarda büyük câmilere asılmak üzere fevkalâde güzel « M a h y a » lar meydana getirirdi. **Mahmud Şevket Efendi**'nin doğup büyüdüğü Suâdiye'deki bu Türk evi, -o zaman emsâli pek çok olan- bir nevi kültür ve san'at mahfeliydi.

Mahmud Şevket Efendi, meşhur **Gâzi Osman Paşa**'nın oğlu, **Kemâleddin Paşa**'nın kızı **Âdile Hanımsultan**'la evlenmişti. Kayınvâlidesi, Sultan **Abdülhamid Han**'ın kızı **Nâime Sultan**'dı. O'nun Kuruçeşme'deki köşkünde oturuyordu. Bu köşk şimdi kömür deposu olan yerde yolun üst tarafındaydı. Sonradan yanmıştır Hâlen orada bu köşkün harâbe hâlindeki duvarları mevcuttur.

Sultan Abdülhâmid Han, iki kızını **Gâzi Osman Paşa**'nın iki

oğluna vermişti. Bunlardan biri olan **Kemaleddin Paşa** Şehzâde **Mahmud Şevket Efendi**'nin kayınpederiydi. O'nun kızı **Âdile Hanımsultan**'la evliliğinden sâdece bir tek çocuğu Dünya'ya gelmiştir. **Nermin Sultan!...** Hâlen Fransa'da babasının medfun bulunduğu «Bagnols s/céze» şehrinde tek başına yaşamakta olan bu rikkat ve merhamet timsali Sultan Efendi'nin hayatı, bir roman olarak yazılmaya değer vasıfta hazin tablolarla doludur. Hakkıyle tasvir ve tavsif edilemiyecek gerçek bir dramdır. Maâlesef sakat olan ve mübâlağasız on iki lisan bilen bu cefâkar sultan efendi'den ileride bir nebze bahsedilecektir. Osmanoğullarını yurd dışına çıkaran mâhud 431 sayılı kanun kabul edildiği sırada **Mahmud Şevket Efendi**'nin bu biricik evlâdı, henüz altı aylık bir çocuktu ve kundaktaydı.

Mahmud Şevket Efendi'nin yurd dışına çıkarılışı esnasında cereyan eden hâdiseleri-mezkûr kanunun tatbikatına misâl olmak üzere evvelce husûsi arşivimizde mahfuz teyp bantından kendi ifâdesiyle nakletmiştik. Hatırlanacağı üzere, bu değerli şehzâde bir ecnebi yük gemisinin kaptan kamarasını kiralayarak önce İtalya'ya geçmiş, oradan da Mısır'a gidip yerleşmişti. Altı aylık kundakta bir çocuk olan kızı **Nermin Sultan** ise kâyınvâlidesiyle birlikte Arnavutluğa gitmişti.

Mahmud Şevket Efendi'nin bu sırada Mısır'da oldukça varlıklı bir halası vardı. Hiç çocuğu olmayan bu kadın, şehzâdeyi bağrına basarak O'na vatan ve evlâd hasretini unutturmaya çalışıyordu. Ne yazık ki, Mısır'a yerleştiğinden çok az bir müddet sonra Arnavutluğa giden oradan da Nice'e geçmiş bulunan kayınvâlidesinden bir mektup alarak kızının sağ kalça kemiğinde « k e m i k v e r e m i » hastalığı zuhur ettiğini ve tedâvi için İsviçre'ye gönderilmiş bulunduğunu öğrendi. Şehzâde hergangi bir tâbiyeti hâiz değildi. Hukûki tâbiriyle bütün Osmanoğulları gibi O da haymatlos yâni tâbiiyetsizdi. İsviçre'ye gitmeye ve hayattaki biricik evlâdının sıhhatiyle ilgilenmiye can atıyordu. Fakat İsviçre'ye hangi pasaportla girebilirdi? Binbir tereddütten sonra -herşeye rağmen- Mısırdaki Türk Sefârethânesine başvurarak derdini anlattı. Fakat ne yazık ki, o sırada Türkiye'nin Kahire sefiri bulunana **Topal**

Râgıb:

«-Siz buraya nasıl geliyorsunuz, sizi gidi vatan hâini alçaklar sizi!...» diyerek O'nu kapı dışarı kovalamıştı.

Kanlı gözyaşları dökerek oradan ayrılan **Mahmud Şevket Efendi,** bu vak'adan sonra bir daha ne Türk sefârethânesinin önünden geçecek ve ne de orada vâzifeli herhangi bir memurla selâmlaşacaktı.

Nermin Sultan, bu sırada birbuçuk yaşındaydı. Müteâkiben gelen bir mektupta O'nun iyileşerek büyük annesinin yanına döndüğü fakat az sonra hastalığın yeniden nüksetmesi üzerine tekrar İsviçre'deki tahtahâneye yatırıldığı bildirilmekteydi. Bu sûretle, teâti edilen mektuplarla kızının sıhhatinden haber almaya çalışan ve Mısır'da çâresizlik içinde çırpınan **Mahmud Şevket Efendi,** bir müddet sonra yegâne teselli kaynağı olan bu mektuplardan da mahrum kalmıştı. Acaba ne olmuştu? Kayınvâlidesi ve kızı hayatta değil miydiler ki, gönderilen mektuplar geri geliyordu? Önce vatanından, sonra tek sevgili evlâdından ayrılan ve ondan en küçük bir haber bile alamıyan bu talihsiz şehzâde bu defa hanımından da ayrılmak mecbûriyetinde kalmıştı. Ana tarafından **Sultan Abdülhâmid Han**'ın, baba tarafından ise **Gazi Osman Paşa**'nın torunu olan bu kadın, Şehzâde **Mahmud Şevket Efendi**'nin bizzat bu satırların yazarına betafsil anlattıklarına nazaran ne vatandan ayrılışı, ve ne de evlâdının hastalığını dert edinmemiş ve olup bitenlerden dolayı en küçük bir teessür duymamıştı. Şehzâde'den ayrıldıktan sonra mısırlı bir toprak zengini ile evlenmişti.

Mahmud Şevket Efendi'nin, kayınvâlidesiyle Arnavutluğa giden kızından Kuruçeşmede'ki köşkte vedâlaşıp ayrılışının üzerinden tam yirmi yıl geçmişti ki, bir gün kendisini mes'ud eden bir mektup aldı. Hayatından çoktan ümid kesmiş bulunduğu kızından gelen bu mektup, Arnavutluk'tan postalanmıştı. O sırada İkinci Cihan Harbi, bütün dehşetiyle devam etmekteydi. Arnavutluk da bu harbin belli başlı cereyan sahalarından biriydi. Esirlere mahsus «Bir temerküz kampında bulunduğunu» söyleyen **Nermin Sultan**'ın kısa mektubu çığlık gibi bir cümle ile bitiyordu: «Babi ne yapıp yapıp beni buradan kaçırmalı, kur-

tarmalısın!...[135]

Çaresizlik içinde sağa sola başvuran Şehzâde, nihâyet Mısır'da İngiliz istihbarat servisinin başı olarak bulunan **Lord Kinros'un** yardımını sağlayarak bir İngiliz askerî uçağıyla kızının Mısır'a getirilmesini sağlayabilmiştir. Fakat, hava alanında O'nu karşılamaya gidince İstanbul'da altı aylıkken ayrıldığı evlâdını güçlükle tanıyabilmiştir. Kampta açlık, bakımsızlık ve pislik içinde kalarak kemik veremi hastalığı nüksetmiş bulunan Sultan Efendinin sırtında hâki renkli bir asker elbisesi vardı ve ancak tekerlekli bir sandalya ile yürüyebiliyordu.

Kızını bağrına basarak Mısır'da ikâmete devam eden **Şehzâde Mahmud Şevket Efendi**'nin bundan sonraki hayatı da -maalesef- tahammülfersâ ızdıraplarla geçmiştir. Mısır'da adetâ bir hapis hayatı yaşıyordu. Sokağa her çıktığında kiminle görüştüğü ve nerelere girip çıktığı derhal saraya rapor ediliyordu. Zirâ fevkâlade kuvvetli bir şahsiyeti olan Şehzâde'nin her türlü faaliyetinden kuşkulanılmakta ve kendisinin hürmet gördüğü ecnebi sefaret mensuplarıyle teması mahallî hükûmetçe aslâ hoş karşılanmamaktaydı. Bu bakımdan kendine çıkarılan güçlüklerin ve O'nu mâli müzayaka ve sıkıntı içinde tutmak için sarfedilen gayretlerin haddi hesabı yoktu. **Mahmud Şevket Efendi**, Osmanoğulları içinde **Sultan Azîz** kolundan gelmekteydi. O'nun marûz bulunduğu bu göz hapsi, bilhassa bu sıfatından doğuyordu. Zirâ, hemen hemen bütün Osmanoğullarına muhâlif ve belki de düşman olan Mısır'ın o günkü kralı'nın, bunlar içinde bilhassa **Sultan Abdülâziz Han**'ın koluna-âilevî bir sâike dayanan -dehşetli bir kini vardı. Bunun sebebi şuydu:

Sultan Abdülazîz Mısır'ı ziyâret ettiği zaman o günkü Hidiv **İsmail Paşa**, padişahın atının yularını tutarak âdeta bir seyis gibi O'na bütün Kahire'yi dolaştırmıştı. Hidiv **İsmail Paşa**, meşhur **Kral Faruk'un** dedesiydi. Kral **Birinci Fuad**, bu hâdiseyi Kavalalı Hânedanı'na karşı dehşetli bir hakaret saymış ve bütün hükümdarlığı

135 - **Nermin Sultan Efendi**, babasına dâima Arapça'da çocuk ağzıyla «B a b a » demek olan bu b a b i » kelimesiyle hitap ederdi.

müddetince daima nefretle hatırlamıştı. Bu yüzden bütün Türkler'e düşmandı. Bu düşmanlığın siklet merkezini Türkler içinde Osmanoğulları, Osmanoğulları içinde ise, **Sultan Azîz** kolu teşkil etmekteydi. İşte Şehzâde **Mahmud Şevket Efendi,** üzerindeki resmî tazyikin sebebi buydu. Halası, Mısır'da çok büyük bir emlâke sahipti. Bunları **Mahmud Şevket Efedi**'ye bırakmıştı. **Kral Fuad,** çeşitli desiselerle O'nun elinden bu emlâki almaya teşebbüs etmiş, hatta halası öldüğü zaman O'nun terekesini resmen tesbit ettirerek büyük bir kısmına devletçe el koydurmuştu. Yıllarca mahkeme kapılarında koşuşan **Mahmud Şevket Efendi,** uzun müddet bu dâvâlara bakan ve kendisinin yüzde yüz haklılığına inanan avukatın verdiği aylık mütevâzi avanslarla geçinmek mecburiyetinde kalmıştı... Mısır mahkemelerinde bir netice alamıyan bu çileli şehzâde nihâyet mâruz bırakıldığı haksızlıktan dolayı **Kral Fuad'ı** metbuu olan İngiliz Kralına şikâyet ederek uzun boylu uğraşmalardan sonra hakkının çok cüz'î bir kısmını alabilmişti. Bu da ancak terâküm eden borçlarına kifâyet etmiş, yine elinde avucunda bir şey kalmamıştı. Derken Mısır'da meşhur **General Necib İnkilâbı** oldu. **Kral Fuad** gibi hususî bir maksatla hareket etmiyen **General Necib** ve O'nu tâkiben de **Nâsır'ın** -ilk zamanlarda munsif görünen- idâresi zamanında bir kısım emlâkini kurtarabilmiştir.

Hiç şüphesiz tarihî tesirlerle her gittiği yerde hürmet gören Osmanlı Hanedânı mensuplarından- belki de kendi makamı bakımından bileendişe etmekte gecikmiyen **Nâsır, Mahmud Şevket Efendi**'yi Mısır'dan çıkmaya mecbur bırakacak ehemmiyetli bir sebebi keşfetmişti. Bu, O'nun **Pertevniyal Vâlide Sultan** mirâsından istihkakı olan Yunanistan'daki muazzam serveti. **Nâsır,** onbeş-yirmi milyar tutarındaki bu serveti Yunanistan'dan taleb etmeyi, verilmediği takdirde de mukabele bilmisil olmak üzere İskerderiye'deki Rumların mal ve mülklerini müsâdere etmeyi kafasına koymuştu. Bu sebeple resmen tâyin edilmiş bir avukata vekâlet vermeye icbâr edilen Şehzâde, **Nâsır'ın** hakikî niyetini çabucak öğrenmiş bulunuyordu. Esasen kendisine bu maksatla müracaat eden avukatın elinde hükûmetçe tânzim edilmiş bir vekâletnâme müsveddesi vardı ki, bunda avukatın mirâsı lüzum

gördüğü anda hükûmete devredebileceğine dâir de araya sıkıştırılmış câlib-i dikkat bir hükme yer verilmişti. Hakiki maksadı kavranmaya sırf bu husus bile kâfi gelirdi. Hükümet, esbâbı mucibe olarak «siz, arkanızda bir devlet olmadığı için hakkınız olan bu serveti alamıyorsunuz. Biz bunu size alıverelim.» diyordu.

Mahmud Şevket Efendi, bu vekâletnâmeyi imza etmek istemeyince kendisine kızıyla birlikte yirmi dört saat zarfında Mısır'ı terketmesi için kat'î bir emir verilmişti. Bu şartlar altında ne yapacak, nereye gidecekti. Sağa sola başvururken duruma muttali olan Fransız Sefiri kendisine haber göndrererek O'nu sefârethâneye çağırmış ve :

«-Buyurunuz!..» diyerek eline iki pasaport tutuşturmuştu. Bunlardan birisi **Mahmud Şevket Efendi'**ye, diğeri de **Nermin Sultan'**a âiddi. Şehzâde, şaşırmıştı. Bir müslüman devlet kendisini bilâsebeb yirmidört saat zarfında hudud haricî ederken, kendisiyle hiçbir ırkî ve dinî bağı bulunmayan Fransa, O'nu « Ş e r e f m i s â f i r i » olarak barındırmayı « L ü t f e n k a b u l e t m e s i r i c â s ı y l a » teklif ediyordu. Fransız sefiri diyordu ki:

«-Durumunuzu öğrenince hâriciye vekâletimize telsizle mürâcaat edip, sizler için Fransa'da ikâmet müsâdesi aldım ve nâmınıza bu pasaportları re'sen tanzim ettim. Bunlarla Dünya'nın hangi memleketine isterseniz gidebilirsiniz. Ancak ikâmet için Fransa'yı seçerseniz, bize büyük bir şeref bahşetmiş olursunuz. Umarım ki, bu ricâmı kabul edersiniz. Zira biz Fransa'daki geçiminizi de düşünerek Prenses Hazretleri'ne de yapabileceği uygun bir iş temin etmiş bulunmaktayız. Karar sizindir.»

O anda gözlerinin önünde, kendisini Türk Sefârethânesi'nden « v a t a n h â i n i » diye kovan **Topal Râgıb** canlanan şehzâde, sıcak gözyaşlarını boşaltırken titreyen ellerine aldığı pasaportların milliyet hânesine « O s m a n l ı » yazılı olduğunu görmüştü. Heyecanla çarpan kalbi bir kat daha rikkate gelerek:

«-Sefir cenabları!... Bunu bize niçin yapıyorsunuz? Biz size bir iyilik yapmadık ki...» diyebilmişti. Sefirin cevabı, bütün Türküm ve

Müslümanım diyenlerin yüzünü kızartacak ve hâyâ damarlarını çatlatacak bir ulviyet âbidesiydi:

«-Siz bize daha ne iyilik yapacaksınız? Büyük ceddiniz **Kanûnî** olmasaydı bugün bir Fransa mevcud olmayacaktı.!.»

Bundan sonra vaad edilen işi kaçırmaması için önce **Nermin Sultan**'nın Mısır'dan ayrılması, fakat gümrükteki bir takım edebsizce muâmeleler yüzünden uçağını kaçırarak Paris'e bir gün sonra varabilmesi yüzünden Fransız karşılayıcılarının, «Herhalde gelmiyecek!» diyerek çekip gitmesi sebebiyle beş parasız hâmisiz ve yapayalnız ortada kalması, arakadan **Mahmud Şevket Efendi**'nin çıkışına evvelce zikredilen miras'ı ele geçirmek isteyen hükümetçe bir çok mâniler çıkarılması gibi hâdiseler, bu kıymetli şehzâde'nin husûsî arşivimizde mahfuz mektubundan naklen tafsil edilecektir. Fakat, **Mahmud Şevket Efendi**'nin müslüman bir ülke diyerek ikinci bir vatan ittihaz edip sığındığı Mısır'dan da çıkarılmasıyla gidip Fransa'ya yerleşmesine ve oradaki çileli hayatının hülâseten hikâyesine geçmeden önce, üzerinde durulması gereken bâzı ehemmiyetli hâdiseler vardır. Bunlar, Mısır'da cereyan ettiği ve -biraz da- Nâsır'ın O'nu hudut haricî etmek isteyişinin asıl sebebini teşkil ettiği cihetle mutlaka tebârüz ettirilmelidir.

Her şeyden önce, Şehzâde **Mahmud Şevket Efendi**'nin derhal göze çarpan mücadeleci karakteri üzerinde durmak gerektir. Biraz da karşılaştığı girift hâdiselerin ve ağır şartların pişirip bilediği bu kıymetli şehzâde, son derecede cesur, irâdeli, zekî, mantık ve muhakemesi kuvvetli bir insandı. Diğer hânedan mensupları gibi mütevekkilâne bir sûrette köşeye çekilmemişti. Mısır'da dost düşman herkesi hayran bırakan ve dikkat nazarlarını celbeden **Mahmud Şevket Efendi** -çoğu kere- Mısır başvekillerinden ziyâde itibar ve alâka görüyordu. Mısır'ın ilim ve siyâset erbabı seçkinleri ile ecnebi sefâret mensupları O'na büyük bir teveccüh gösteriyorlardı.

Nâsır ise, iş başına ihtilâlle gelmiş bir kimseydi. **Mahmud Şevket Efendi** gibi Osmanoğulları Hanedânı'na mensub olmanın rakib kabul etmez otoritesine ilâveten bir de sayısız meziyetleri hâiz bulu-

nan bir kimsenin O'nu endişeye sevketmesi tabiiydi. Gerçekten bu değerli şehzâdenin mütevâzi evi ecnebi sefâret mensuplariyle, mahallî nüfuzlu şahsiyetlerin sık sık girip çıktıkları bir nev'î siyâsî mahfeldi. Artık eski Krallık zamanındaki baskı da mevzuubahs olmadığı için Efendi, birçok ehemmiyetli toplantıda sık sık görülüyor ve mübâhese ettiği şahsiyetlerin derin hayranlık ve alâkasını celbediyordu. O'nun bu kudret ve dirayetini meşhur şâir **Hüseyin Sîret** 7 Mart 1945 târihinde, Kâhire'de kendisine « K a r g a l a r » isimli katabını imzalayıp verirken kitabın üzerine yazdığı şu kıt'a ile en güzel bir sûrette ifâde etmişti:

«Demiş evvelce Kemal, Hân-ı Murad hakkında
Şanlı şehzâdemi hürriyete âşık buldum
Ben de irfan-ü hamiyyette, vatan aşkında
Hanedânın topuna Şevket'i fâik buldum.»

Fakat O'nun şahsiyyet ve dirâyetini bundan da daha mükemmel bir sûrette ifâde eden Şeyhülislâm **Mustafa Sabri Efendi**'nin oğlu **İbrahim Sabri Bey** olmuştur.

Mahmud Şevket Efendi, bilhassa O'nun vefâkâr kızı, Türkiye'de teessüs eden yeni idâre üzerine sağa sola dağılan eski rical arasında gidip Mısır'da yerleşen meşhur Şeyhülislâm **Mustafa Sabri Efendi**'ye son derecede hürmetkârâne ve müşfikâne bir alâka göstermişlerdi. Onların baba, kız bu büyük âlime -halktan lâlettâyin insanların bile gösteremiyecekleri ölçüde- hizmete koşmaları, oğlu **İbrahim Sabri Bey**'i teshir etmiş ve O'nun, bir defasında kaleme sarılarak minnettarlığını şiirle anlatmasına sebep olmuştur. Gerçekten **Mahmud Şevekt Efendi** ile kızının İskenderiye'ye kadar zahmeti ihtiyar ederek hasta yatan Şeyhülislâm Efendi'yi ziyarete gelmeleri sebebiyle 18 Mart 1951 tarihinde yazılan ve hiç bir yerde neşredilmemiş bulunan değerli şair **İbrahim Sabri Bey**'in bu şiiri baba kız bu iki Osmanoğlu'nun eşsiz ve kâbına varılmaz faziletlerinin mükemmel bir tavsif ve tasvirleridir.

SULTAN'IN GAZASI

-Uluvv-i Himmet Şehzâdemiz Mahmud Şevket
Efendi Hazretlerine-

«Mohaç Muhârebesinden dönüş, gazâ dönüşü,
«Kışın hulûlü bıraktırdı bağteten döğüşü.
«Henüz ufukları toplarla sallıyor ordu,
«Vezir-i âzam o gün, «Peşte»den geçip kurdu,
«Kızıl otağını Hünkâr'ın «Erdil!» içlerine,
«Hazinelerle cevâhir dağıttı askerine...
«Çalındı küs ile nekkâre çın çın öttü semâ...
«Yayıldı yerlere seccâdeler ipek sırma..
«Namaz kılındı duâlarla bitti mevsim-i ceng
«Yayıldı re's-i adûvden asıldı fetha çeleng
«Gurub vakti güneş kanlı bir kefen çekti:
«Şehidler yine târihe girdiler ebedî.
«Öbür tarafta guzâtın bakiyye-i şerefi
«Hazinelerde alup kâm muhteşem sakfi
«Sedefli haymeler altında giydi hil'atler:
«Bu şanlı sahneyi vaktaki sardı zulmetler,
«Ağaçların arasından doğup âyın nûru,
«Göründüler iki hicranlı çeşm-i mahmuru.
«Eliyle bir seri mecrûhu okşayan güzelin.
«Dilermiş olmayı meydan-ı harblerde gelin.
«Gazâya rihlet-i ihbar edüp annesine,
«Dilinde yâresi gelmişti harb sahnesine...
«Bu sırrı sakladı târih ketmedüp yalnız:
«O anda sahnede Sultandı ağlayan genç kız.

«Yine târih olarak hep bu şehâmet bâdi,
«Dünkü şâhâne ziyârette tekerrür etti.

«Hasta hâliyle idûp kat-ı merâhil Sultan,
«Pederin re's-i firâşında duyarken hicran,
«Bütün endişe kesilmiş o hazin çeşmiyle.
«Belli olmuştu ki, mensub idi hep bir nesle.
«O Mohaçlardaki Leylâ ile bir hisle yine,
«Şu kadar var ki fütühât-ı Süleyman yerine.
«Bir büyük kal'a kadar fethederek kalbimizi,
«Bu sefer yaptı o hünkârın asâletli kızı...»

İşte bu herkesçe kabul olunan şâhsiyyet ve dirâyeti sebebiyledir ki, **Muhmud Şevket Efendi'ye** «İ s r a i l» in kuruluşundan önce, «F i l i s t i n» Havâlisinde tasavvur olunan federatif bir Arab- İsrail devletinin hükümdarlığı resmen teklif edilmişti. Bütün bunları bilen Nâsır'ın, O'nu Mısır'dan çıkartmak için bir bahâne aramasından daha tâbiî ne olabilirdi. Bu vesileyle kendisine teklif edilen Filistin hükümdarlığı hakkında şahsen kendisine sorduğumuz suallere verdiği cevabları -târihin karanlık bir sahifesini aydınlatacağı ümidiyle- husûsî arşivimizde mahfuz teyb bantından aynen aktararak dikkatlerinize sunuyoruz:

«-Size Filistin'de hükümdarlık teklif edilmiş, değil mi efendim? **Murad Sertoğlu** Tercüman Gazetesi'nde öyle yazdı!»

«-Vallahi ne yazmış bilmiyorum. Hatırımda kalmadı. Ne yazdı, benim söylediklerimi nasıl tefsir etti?... İstediği gibi evirip çevirdi mi? Yahut nasıl anladı bilmiyorum. Ama, O'nunla konuşmamız esnasında bahsettiği gibi bu Filistin meselesi geçmişti. Size de kısaca anlatayım:

Hatırımda kaldığına göre, zannedersem 1948 senesindeydi. İngilizler, Filistin'den çekiliyorlardı. Çekilmeden önce, orada yerli bir hükûmeti kurmak istemişlerdi: Bir Filistin Hükûmeti. Fakat bu, ne bir Arab ve ne de bir Yahudi hükûmeti olacaktı. Şüphesiz, orada büyük çoğunluk o zamanlar Araplar'da idi. Gayet az miktarda da yahudi vardı. İngilizler, bu iki ceamatten müteşekkil bir hükûmet teşkilini düşünmüşlerdi. Hikâyesi uzundur, Araplar bunu kabul etmediler. O za-

man Araplar'ın, eski Kudüs müftüsü **Emîn el- Hüseynî**'nin riyâseti altında «L e c n e t - t - ü l u l y â u l y â e l - A r a b i y e - t - ü l F i l i s t i n i y y e» adında bir cemiyetleri vardı. Teklif edilen devlette her hususta Araplar üçte iki, Yahudiler ise üçtü bir nisbetinde temsil edeceklerdi. Bu cemiyetin vâkî teklifi reddetmiş olmasına mukabil, Yahudiler kabul ediyor ve büyük bir tehalük gösteriyorlardı. Zira, Yahudiler azınlıktaydılar. Fakat kuvvetli bir azınlık!... Araplar ise, onlardan pekçok fazla idiler, amma bu sadece bir sayı üstünlüğü idi. Başkaca bir mânâ ifâde etmiyordu.

Bu iş için Araplarla Kâhire'de temasa geçen İngilizler, hiç bir müsbet netice elde edemediler. **Emin el-Hüseynî**'nin riyâseti altındaki Arap liderlerinden müteşekkil bu on üç kişilik cemiyet, teklifi kabule yanaşmamışsa da müzâkereyi devam ettiriyodu. Bu cemiyet mensuplarından müteşekkil bir hey'et bu maksadla Londra'ya gönderilmişti.

Bu mes'elenin Araplar'la İngilizler arasındaki müzakereleri Londra'da devam ederken ben o zaman Mısır Başvekili olan **Mehmed Mahmud Paşa**'nın evinin karşısındaki bir apartımanda oturuyordum. Londra'ya giden Araplar, yine hiçbir netice elde edemeden Kahire'ye dönmüşlerdi. Tam o arada bir gün vaktile İnglizlerle münasebette olduğunu sonradan işittiğim bir Türk bana telefon etti. Ve dedi ki:

«-Sizi muhakkak görmek istiyorum. Lütfen beni kabul eder misiniz?»

O ana kadar Mısır'da yaşadığı ve bir Türk olduğu halde kendisini tanımazdım. Fakat nasıl «Sizi tanımıyorum, gelmeyin!...» diyebilirdim. Üstelik telefon eden bir vatandaşımdı. Bu sebeple:

«-Buyurun» dedim.

Adamcağız az sonra çıkıp geldi. Kelli felli bir adamdı. Otomobilli, şoförlü filândı. Karın, göbek de o biçim. Parmağında güzel, iri taşlı pırlantalı mırlantalı eski sistem yüzükler vardı. Bir erkeğin parmağında da böyle kadın gibi mübalâğalı yüzükler bulunsun, doğrusu akıl alacak bir şey değil. Nihâyet dedi ki:

«- Efendim, burada Yahudi « H a g a n a » Cemiyeti'nin bir mümessili var.»

Sözünü keserek:

«-Peki bundan bana ne?...» diye karşılık verdim.

«-Yoo...» dedi. «Sizinle görüşmek istiyor.»

«- Allah, Allah!.. Yahudi Hagana Cemiyeti'nin mümessilinin benimle ne alâkası var, niçin görüşmek ister?..»

«-Zararı yok» dedi. «Herhalde bir söyleyeceği olmalı. Ne söyleyeceğini ben bilmiyorum ama, bir kere görüşürseniz iyi olur zannederim.»

Ben ona sorabilirdim. «Madem ne söyleyeceğini bilmiyorsunuz niçin bu görüşmeye tavassut ediyorsunuz? Sizin bu Yahudi Cemiyeti ve onun mümesssili ile münâsebetiniz nedir?» Nezâketsizlik olmasın diye sormak istemedim. Ayrıca da, ben bu işe ehemmiyet atfetmiyor ve adamı baştan savmak istiyordum. Kendisini sırf bir nezaket eseri kabilinden kabul etmiş, konuşuyordum. O'nunla da görüşmeyi teklif ettiği, Yahudi Cemiyeti ile de hiçbir münâsebetim yoktu ve olamazdı.

«-Vallahi» dedim, «evet veya hayır diyebilmek için, rica ederim bana bir iki gün müsaâde ediniz! Şöyle bir düşüneyim, ondan sonra reyimi size söylerim...»

Kendisinin telefonu vardı.

«-Size telefon ederim beyefendi» diye ilâve ettim.

«-Peki» dedi.

Gâyet nâzik ve terbiyeli bir adamdı. Zannedersem evvelce Türkiye'de emniyet şube müdürlerindenmiş. Son derecede zeki ve kurnaz bir kimseye benziyordu.

Neyse o zaman İkinci Cihan Harbi sebebiyle Mısır, askerî işgâl altında idi. Kahire'de İngiliz, Fransız ve Amerikan askerleri vardı. Mısır, ister istemez müttefiklerle beraberdi. İngiliz ordularının yakın Şark mıntıkasının kumandanı da Kahire'de bulunuyordu. O zaman be-

nim İngilizlerle -size sonra da anlatacağım bâzı sebeplerle- temâsım vardı. Görüştüklerim bilhassa ordu zâbitleriydi. Fakat İngiliz Sefâreti, bana karşı iki yüzlü bir siyâset takib ediyordu. O zaman Kahire'deki İngiliz Sefiri **Lord Clarn** idi. Bu, tamâmiyle benim aleyhimde idi. Fakat **Hamilton** isminde Sefâretin birinci sekreteri vardı, bu bana karşı daha samimi ve dostça davranıyordu. Bir de o sırada İngiliz Entelicans Servisi'nin Yakın Şark'taki faaliyetlerini idâre eden bir **Lord Kinros** vardı. Onların da kimisi samimi, kimisi de gayr-i samimi olmak üzere benimle görüşürler, alâkadar olurlardı.

Ordu zâbitlerinden de bâzı görüştüğüm yüksek rütbeli kimseler vardı. Meselâ **General Wilson**. Bu, Yakın Şark İngiliz Orduları Başkumandanıydı. Meselâ Kolonel **Benster** vardı ki, hâlis İskoç olan bu sempatik ve ihtiyar adam müthiş bir diplomattı. Sonra **Philip Taylor** vardı. Onunla da çok iyi görüşürdük. Biraz evvel de söylediğim gibi bunlarla sıkı fıkı görüşmekte idim. Bunun da sebebi şu idi:

O zaman Almanlar gâlip bir vaziyette bulunuyorlardı. Ukrayna'yı geçmişler, O'nu tepeledikten sonra Kırım'ı alarak, Kafkaslar'a dayanmışlardı. Elburz Dağı'na yaklaşan Alman kuvvetleri, işgâl ettikleri yerlere Alman bayrağını çekmişlerdi. Fakat bir takım müşkillerle de karşı karşıya idiler. Ordularını beslemek için lâzım gelen yardımı alamıyor, iâşeyi temin edemiyorlardı. O zaman benim elime, Almanlar'ın bu sıkışık durumundan kurtulmak için Türkiye'yi işgâl etmek maksadıyla hazırladıkları teferruatlı bir plânları geçmişti. Bu plânı meşhur «SS» Teşkilâtı hazırlamıştı. Tabiî böyle bir plân boşuna yapılmış olamazdı. Demek ki; Almanlar'ın Türkiye'yi işgâl etmek hususunda ciddî bir tasavvurları vardı. Bu rapor, beni çok alâkadar etti.

Almanlar bu plân gereğince Türkiye'ye hücum edecek olurlarsa, muhakkak ki orada kendilerine yardımcı kukla bir hükümet kurarlardı. Bu takdirde, İngilizler, Fransızlar ve Amerikalılar mecbûren Türkiye'ye karşı muhârib vaziyete gelmiş olacaklardı. O zaman, Türkiye, son derecede müşkil bir vaziyette kalacaktı. İşte bu sebeple İngilizler'le dostluk kurup onlarla temas temin etmeyi düşünmüştüm. İçimdeki arzu, onların

bu mesele etrafındaki niyet ve temâyüllerini öğrenmek ve vatanıma karşı yapabileceğim herhangi bir hizmet olursa, buna şimdiden hazırlanmaktı. Evet gâyem tamâmiyle bundan ibâretti. Bu maksatla kısa zamanda bir çok İngiliz ileri geleniyle dostluk kurmuştum.

Şimdi bu Yahudi Hagana Cemiyeti'nden gelen mümessille, İnglizler'e haber vermeden görüşmeyi doğru bulmadım. Çünkü, bir kere Filistin, henüz İngilizlerin elindeydi. Üstelik de Mısır bile onların işgâl-i askerîsi altındaydı, Bu yüzden İngiliz Sefârethânesi'ndeki tanıdıklarımdan biri olan **Philip Taylor**'a telefon ederek:

«- Ziyâretinize gelebilir miyim?» dedim.

Adamcağız:

«- Memnuniyetle.» dedi.

Sefârethâneye gittim ve kendisine dedim ki:

«-Mesele böyle, böyle, böyledir!... Ben sizin arkanızdan bu teklifi kabul ederek Hagana Cemiyeti'nin mümessili ile görüşmek istemedim. Çünkü sizin henüz Filistin'den çekilmemiş bulunduğunuzu, oraya tamâmen hâkim olduğunuzu biliyorum. Yarın oradan çekileceğinizi de biliyorum. Araplar'la Yahudiler'den müteşekkil bir hükûmet kurmak istediğinizden de haberim var. Bu hal şeklini, Arapların kabul etmediğini, bu hususta Londra'daki müzarekelerden hiçbir netice alınamadığını da biliyorum. Şimdi böyle bir zamanda, Yahudi Hagana Cemiyeti'ne mensup bir adamla mühim bir siyasî mesele için görüşmeyi size haber vermeden yapmayı doğru bulmadım. Acaba sefâret bu hususta ne düşünür, teklifi kabul edip, adamla görüşeyim mi? Benim o zâta söyliyecek hiçbir şeyim yoktur. Çünkü Filistin beni alâkadar etmez.»

«- Bak» dedi, «ben size bir dostunuz sıfatıyla söyleyeyim ki, bu zâtla görüşün, fakat bu benim söylediğim, hükûmet ağzından değil, sefâret ağzındandır. Şimdi lâzım gelen yerlerle görüşür, konuşur, onların bu mesele hakkında ne düşündüklerini size bildiririm.»

Tabiî derhal yakın Şark İngiliz Orduları Başkumandanlığı büroları ve Sefâret'in alâkalı kimseleriyle görüşerek bana telefon etti ve:

«- Size» dedi, «Kolonel **Benster** gelecek. O sizi bu mesele etrafında daha fazla aydınlatabilir. Kendisiyle görüşüp konuştuktan sonra bir karara varırsınız!...»

Hakîkaten de az sonra Kolonel **Benster** çıkıp geldi. Biraz yaşlı, çok zengin bir adamdı. Bank National Egypte'in, -zannedersem- direktörüydü. İngiliz Generalleriyle- aslında bir albay olmasına rağmen- son derecede senli benli konuşur, gâyet nüfuzlu bir kimse idi.

Dedi ki:

«Ben **Wilson** (İngiliz Başkumandanı) ile görüştüm, benim bu hususta tam bir salâhiyetim vardır. Siz, **Lord Clarn'e** (Kahire'deki İngiliz Sefiri) değil bana bakın, benim söylediğimi yapın! Bu iş, **Clarn**'in işi değildir. O böyle işleri sevmez ve hiç bir sûretle de karışmaz. Fakat ordu, O'nun gibi düşünmüyor. Hattâ Sefâret'in diğer mensupları da O'nunla aynı fikirde değildirler. Siz lütfen, bu Yahudi Hagana Cemiyeti'nin mümessili ile görüşün! Kendisini dinleyin ve istediği neyse bundan bizi de haberdar edin!».

«- Pekâlâ» dedim.

O gitti. Teklifi getiren Türk'e telefon ederek:

«- Bu adamı sâdece dinlemek şartıyle kabul edebilirim!» dedim.

Biraz sonra ikisi birlikte geldiler. Mümessil, genç ve enerjik bir adam olarak görünüyordu. İsmi de Mister **Shivery** (şiveri) idi. Amma sonradan öğrendim ki, bu Yahudi, İngiliz ordusunda nüfuzlu bir binbaşı imiş. Neyse kısa bir hoş beşten sonra adam derhal söze başladı. Ciddi bir iş adamı tavrındaydı. Genç ve enerjikti. Bir yere, bir yazıhâneye kapıdan girer girmez, tak, tak, tak!. diye işini plânlı bir şekilde görüp gidecek bir tipti. Vaktini kaybedecek bir kimseye benzemiyordu.

«- Bak» dedi, «İngilizler 1948 senesinde Filistin'den çekilecekler. İstiyorlar ki; orasının geleceği için şimdiden ciddî bir adım atsınlar. Bunun için de bir takım düşünceleri var. Orada üçte iki Arap, üçte bir Yahudi olmak üzere mahallî bir hükûmet kurmayı düşünüyorlar. Evet üçte iki Araplardan olacak! Hükümetin bakanları, polisi, jandarması, memu-

ru, hâsılı herşeyi üçte iki nisbetinde Arap, üçte bir nisbetinde de Yahudi olacak! Araplar, bu teklifi kabul etmiyorlar. Fakat biz memnûniyetle kabul ediyoruz.»

«-Pekâlâ, biz de gazetelerden, radyolardan bu mevzuda bazı şeyler okuyor, işitiyoruz» dedim.

«-Hayır» dedi, «İşin başka cihetleri de var. Biz önce bu teklif gerçekleşsin, istiyoruz. Fakat ikinci olarak da bizi alâkadar eden diğer mühim bir husus vardır. Devlet Reisi kim olacak? Bu mes'ele bizi son derecede düşündürüyor. Çünkü böyle bir devletin reisinin, Arap olmasını istemiyoruz. Sıfatı ne olursa olsun, bu mühim değildir. Hâkim olsun, cumhurreisi olsun, kral olsun, ne olursa olsun, fakat Arap olmasın!... Hele Yahudi hiç olmasın! Bunun da imkânı yoktur. Çünkü Araplar kabul etmezler.»

«- Biz» dedi, «karar verip, Mısır'a geldik, Mısır kral âilesinden bu iş için birisini seçmek istiyoruz. Bu zâtı da bulduk, Prens **Abbas Halim!**»

Böyle açık açık konuşuyordu. Ben, Prens **Abbas Halim**'i şahsan çok iyi tanırdım. Çok kıymetli bir adımdı. Hakikaten müthiş ve değerli bir insandı. Zannedersem, bu âilede büyük **Mehmed Ali Paşa** denilen adam yok mu, işte O'nun moderniydi. Yapıcı, kurucu, kültürlü, cesur ve son derecede kabiliyetli müthiş bir adamdı. Hâlâ sağdır. Fakat zavallı hayatını mâalesef çok kötü şartlar altında idâme ettirebilmektedir. İşte bakın, bazan böyle kıymetli adamlar hayatta binbir meşakkat içinde sürünür de, beş para etmez adamlar bilmem ne olurlar!... Hayat bu!... Ne yaparsın!.. Kader ne ise o oluyor. Bu, niçin böyledir, diye bir suâle mahal yoktur. Neyse azizim, adam konuşmasına devam ederek dedi ki:

«- O, yâni Prens **Abbas Halim** bunu kabul etmiyor. Daha doğrusu edemiyor. Çünkü Mısır Hükûmeti bu işe mâni oluyor. Mısır kral âilesinden birisinin Filistin'e kral olmasını çeşitli sebeplerle doğru bulmuyor. **Abbas Halim** de bu vaziyet karşısında teklifimizi reddetmek mecburiyetinde kalmıştır. Bu sebeple biz, başka birisini bulmak için araştırmalar yaptık. Ve sizi bu iş için münâsip gördük. Onun için geldik,

size teklif ediyoruz. Kurulacak bu Filistin devletinde, devlet reisi olmayı kabul eder misiniz? İşte mesele bundan ibârettir!»

Ben tabiatiyle çok şaşırdım. Çünkü Filistin kat'iyyen aklımdan bile geçmezdi. Ne münâsebetle geçecek, geçse ne olacaktı?!.. Ahâlisinin bir kısmı Arap, diğer kısmı ise Yahudidir. Ben ise bir Türküm. Allah, Allah!.. Bu nasıl olur? Ben arabı da bilirim yahudiyi de! Çünkü Araplar arasında çok yaşadım. Kendisine bir cevap vermek lâzımdı. Dedim ki:

«- Bunun cevabı öyle birden bire verilemez. Verilirse ciddi bir şey olmaz. Bana müsaâde edin, bir iki gün sonra ben size haber veririm.»

Adamcağız:

«- Peki» dedi ve ayrılıp gitti.

Ertesi günü kendisine telefon ettim. Tekrar kalktı geldi. Bu sefer yalnızdı. Fakat ben O'nu çağırmadan önce İngilizler'le temas etmiş ve durumu bildirmiştim. Kolonel Benster bana kabul etmemi söylemişti. Ayrıca lüzumlu yerlerle konuşup görüştükten sonra tekrar telefon ederek, teklifi kabul etmem için ısrar etmişti. Ben, İngilizler'le yukarıda anlattığım sebepten dolayı arayı bozmak istemiyordum! Çünkü aklım fikrim Türkiye'de idi. Yarın Almanlar aziz vatanımıza taarruz ederlerse, durum ne olacaktı? Benim düşündüğüm hep bu idi. Filistin beni alâkadar etmiyordu.

Neyse Mister Shivery'ye dedim ki:

«- Vallahi siz öyle bir şey söylediniz ki; beni hayretler içerisnide bıraktınız. Benim Filistin'le hiç bir alâkam ve ona dair hiçbir düşüncem yoktur. Hiç!... Ben bir yabancıyım. Siz yahudisiniz. Benim orada devlet reisi olmamı siz istiyebilirsiniz, ama, acaba Araplar ne diyecekler? Bu zorla olacak bir iş değildir. Orada yaşayan Araplar'la Yahudiler'in ittifakıyla mümkün olabilir. Araplar'ın re'yi hilâfına bu işe girişilemez. Sonra bu nasıl gerçekleşebilir, onu da, bilmiyorum. İşte bu sebeple ben bu işe girişmek niyetinde değilim. Böyle ihtilâflı bir meseleye, karışmak istemem.»

«- Peki» dedi. «Mademki Arapların kabul edip etmemesi noktasında

tereddüde düştüğünüz için bu işe karışmak istemiyorsunuz, o halde önce onlarla temasa geçiniz! Bunun imkânı yok mudur?»

«- Pekâlâ, öyle olsun! Tekrar haberleşiriz» dedim.

Bu mes'eleyi Araplar'a açmak için bir vasıta düşünmeye koyuldum. Hatırıma meşhur **Aziz Mısrî Paşa** geldi. Araplar üzerinde son derecede nüfuzlu bir kimseydi. Kendisine arada sırada sokakta rast gelirdim. Dostça selâmlaşırdık. Fakat oturup konuşmuşluğum yoktu. Neyse ona telefon ettim. Sesimi işitince çok çok memnun oldu ve:

«- Hay hay!... Ben size gelirim. Fakat eğer kabul ederseniz, siz küçük bir apartımanda oturuyorsunuz, benimse geniş bir bahçem var, bu sebeple siz bana geliniz! O bahçede hem bir öğle yemeği yeriz ve hem de konuşuruz!...» dedi.

«- Pekâlâ Paşam!» dedim.

Öğle yemeğine Paşa'nın evine gittim. Hoş beşten sonra mes'eleyi anlattım. Bu hususta ne düşündüğünü sordum. **Aziz Mısrî Paşa,** bu habere çok sevindi. Son derecede memnun oldu ve:

«-Ben» dedi, «Araplar'ı buraya çağırırım. Mes'eleyi onlara benim yanımda kendiniz anlatırsanız iyi olur.»

Az bir müddet sonra, telefon ederek adamları dâvet etti. Galiba iki gün sonrası idi. Vâki dâvete hepsi gelmişti. Bunlar İngilizlerle anlaşmak için Londra'ya kadar gitmiş olan Arap liderleriydi. Paşa, bizlere güzel bir öğle yemeği ikrâm ettikten sonra iskemlesinden kalktı, mes'eleyi onlara ayakta ciddî bir sûrette kendisi izah etti. Arap misafirler, Filistin dâvâsını ele almış bulunan altı yedi seçkin kimseydi. Bunlar Paşa'yı hayretle dinliyorlardı. Paşa dedi ki:

«- Bakınız, yarın Araplarla, Yahudiler arasında patlayacak olan uzun mücâdelenin en kestirme yolu budur. Yoksa ileride daha fenâ olacaktır. Bunu kabul etmelisiniz.»

Bunlar **Aziz Mısrî Paşa**'dan son derecede çekinir ve korkarlardı. Çünkü kabileyetli ve nüfuzlu bir şahsıyetti. Araplar'la uzun bir macerâsı vardı. O toplantıda muhataplarının çoğu Paşa'ya «evet» demişti.

Az bir kısmı ise «hayır» da dememişler, fakat müstenkif davranmışlardı. Paşa, onların tereddüdünü görünce, «Bunu kabul etmelisiniz» diye ısrar etti. Bunlar da cevap olarak:

«- Müftü ile konuşalım. Hey'etimizin reisi odur. Biz sâhib-i selâhiyyet değiliz!» dediler. Paşa:

«- Peki» dedi, «Konuşun görüşün, fakat vakit kaybetmeyin!»

Ben tabiî dönüp eve geldim. Gereken yerlerle tekrar temas ettim. İngilizler, **Aziz Mısrî Paşa**'nın mes'eleyi eline almasından son derecede memnun kaldılır. Gerçi O'nu sevmez, kendisinden nefret ederlerdi. Çünkü Paşa, son derecede tok sözlü bir adamdı. İngilizlere dâima:

«- İmparatorluğunuz bir gün yıkılacak! Aç kalacaksınız da, ancak adalarınızda balık tutarak zifleneceksiniz! Yaptığınız işler fenâdır. Sonunda mahvolacaksınız, böyle yapmayın, etmeyin!... Biz size dost oluruz, fakat bize böyle, esir muâmelesi yapıyorsunuz!» derdi. Hem de böyle «zifleneceksiniz!» gibi ağır tâbirler kullanan açık sözlü mert bir insandı. **Aziz Mısrî**'nin Araplar üzerindeki geniş nüfûzunu bilen İngilizler, verdiğim haber üzerine rahat bir nefes almışlardı. Artık, Filistin dâvâsına halledilmiş bir mes'ele nazarıyla bakıyorlardı. Fakat târih huzurunda size bir hakikat söyleyeyim:

Arapların yaptıkları o yaygaralar çok mübalâğalıdır. İngilizler Filistin'i Yahudiler'e terkederek çıkmak istememişlerdir. Araplar'ın bu husustaki iddiaları asılsızdır. İngilizler izah ettiğim gibi, hâkim unsuru Araplar'dan olan müşterek bir devlet kurmak istemişlerdir. Maksadları, kendileri çekildikten sonra orada anarşik hareketlerin vukû bulmasını önlemekti. Filistin'de bir Arap hâkimiyetini ibkâ etmek istiyorlardı. Yahudiler'i iyi idâre edip etmemek mes'elesi Araplar'ın kendi kabiliyetlerine terkedilmiş olacaktı. Fakat Araplar şimdi böyle söylemiyorlar. İngilizler bizi aldattılar, kandırdılar ve sonra da Filistin'i Yahudiler'e terkedip çıktılar, diyorlar. Bu doğru değildir. Çünkü ben işin içerisindeyim. Cereyan eden müzâkereleri çok iyi biliyorum.

Neyse efendim... Diğer taraftan **Shivery** de benden haber bekli-

yordu. Araplar'ın bu teklif karşısında ne düşündüklerini ona bildirmem gerekirdi. Kendisine telefon ettim. Derhal kalkıp geldi. Adam heyecan içindeydi. Vereceğim haberi büyük bir merakla bekliyordu. Fakat aslında onlar benimle Araplar arasında cereyan eden müzâkerelerden muhakkakki az çok haberdardılar. Çünkü her yerde adamları vardı. Mes'eleyi gayet sıkı bir sûrette günü gününe tâkip ediyorlardı. Kahire'de bu işle alâkalı kimler vardır, bunlar neler yapmaktadırlar, teklifi kim kabul etti, kim kabul etmedi, az çok haberleri vardı. Bu yüzden biraz ümitlenmişlerdi. Çünkü işin birinci merhalesi müsbet neticelenecek gibi görünüyordu. Biz de **Weismann**'a olup biten işler hakkında mâlûmat veriyorduk. Müftü'den gelecek cevabı beklemek lâzımdı. Arapların bir « b u k r a »ları vardır bilir misiniz? Yarın demektir. Ah ne sonsuz bir şeydir o!... Bukra, bukra diye bizi oyalamaya başladılar. Bir türlü cevap vermiyorlardı. İşte Filistin bu bukralara kurban gitmiştir. Ha bugün Müftü'ye gittik, ha bugün Müftü'den cevap geldi, ha bugün bizim taraf müzâkerede ağır bastı, yâni evet diyenler çok oldu.. Bu minval üzere ipe un serip durdular. Anlaşılıyordu ki hâlâ hayır diyenler vardı. Zavallılar anlaşamıyorlardı. Cesâretleri yoktu. Doğrusu bir tarftan da mâzurdular. Hallerini görüyordum. Doğrusu kolay karar verilebilecek bir iş değildi. Acaba istikbal ne gösterecekti? **Shivery** merak içerisindeydi. Bana haber gönderdi, durumu izah ettim. Derken Dr. **Weismann** geldi. Adamların acelesi vardı. Çünkü İngilizler Filistin'den çıkmak üzereydiler. Konuşup görüşüp bu işi bitirmek istiyorlardı. Onların hazırlıkları da bundan ibâretti. Binaenaleyh bu oluyor mu, olmuyor mu anlaşılması lâzımdı. Araplar hâlâ «Bugün, yarın..» diyorlardı. **Shivery** sabırsızlanmaya başlamıştı. Nihayet bir gün bana:

«- Müftüden haber geleceği yok. Dr. **Weismann** burada otelde oturmaya gelmedi», dedi.

Gerçekten Dr. **Weismann** mühim bir şahsiyetti. Kahire'de keyf etmeye gelmemişti. İşi sür'atle bitirmek istiyordu. Bu arada ben mes'eleyi bitirmek için gayret sarfediyordum **Aziz Mısrî Paşa**'ya gidiyorum, o bana geliyor, böyle mi olsun, şöyle mi olusun, oturup müzâkere ediy-

oruz. Paşa bu işten çok memnun, olmasını istiyor. Bu işin peşindeyiz.

Müftü Emin el-Hüseynî o sırada Filistin'den kaçmış Lübnan'da oturuyordu. Müftü ile görüşmek uzun bir merasime tabiydi. Çünkü onun muhafızları vesairesi vardı. Bu işle meşgul Türk'lerden birisi kalkıp O'nun yanına gitti. Kendisiyle görüştü. Müftü demiş ki:

«- Evet bu meseleden haberim var. Kahire'deki arkadaşlardan durumu öğrendim. Tamamiyle Aziz Mısrî Paşa gibi düşünüyorum. İleride başımıza gelecek belâyı önlemek için en kestirme yol budur. Herhalde çok muvafıktır.»

Bu cevap üzerine bu bizim Türk de diyor ki:

«- Peki, bu husustaki düşüncenizi bana söylediğiniz gibi bir mektuba yazıp, Şehzâde Mahmud Şevket'e bildirseniz iyi olmaz mı? Elinizle yazacağınız bir mektup verir misiniz bana?»

Bu teklif üzerine Müftü bu husustaki fikirlerini bir mektuba yazarak o zata verdi. O da alıp Mısır'a getirdi. Bu gelen mektubun Müftü'nün el yazısı olup olmadığında en küçük bir şüphem yoktu. Çünkü ben Müftü'yü Mısırda şahsan çok iyi tanımıştım. İmzasını da, yazısını da tamamiyle tefrik edebilecek bir durumdaydım. Mektup gelince Aziz Mısrî Paşa'yı haberdar ettim. Mektubu kendisine gösterdim.

«- Bak, işte Müftü'nün mektubu budur; fikirleri de budur!» dedim. Paşa memnun.. Lecne'ye mensup Arapların bir kısmı da çok memnun.. Hem de bu memnuniyetlerini heyecanlı bir sûrette izhâr ediyorlar; diğer bir kısmı ise hâlâ karışık ve müteredid görünüyorlardı.

Bir kısmı hakikaten samimiyetle memnuniyet gösteriyordu. Çok ateşliydiler. Çünkü vaktiyle Filistin uzun müddet Osmanlı idâresi altında kaldığı için bunların anaları, babaları, amcaları vesâire Osmanlı terbiyesi görmüş, onun te'siri altında kalmıştı. Şimdi her ne kadar, Araplık dâvâsı var idiyse de, o te'sirler de hâlâ devam ediyordu. Üstelik bu işin kendilerine müstakbelde faydalı olacağına inanıyorladı. Bu sebeple gerçekten memnundular.

Mütfü'den haber gelince, işler hızlandı. Dr. Weissmann dönmek

istiyordu. Fakat bu bukra meselesi bir türlü ortadan kalkmıyor ve bu iş bitmiyordu. Çünkü müftünün mektubu kâfi değildi. Hey'etin oturup ekseriyetle karar alması gerekirdi. Bu ise, mümkün olamıyordu. Çünkü hey'etten bazıları hâlâ tereddütte idiler. Oturup kalkıyor, meseleyi müzakere ediyor, fakat bir türlü ekseriyetle istenilen kararı alamıyorlardı. Bu yüzden bugün yarın, bugün diye diye iş uzayıp gidiyordu. Bu sırada İngilizler de Filistin'den çıkmak için hazırlanıyorlardı. Şurada burada Araplar resmen İngilizler'e karşı isyan halinde bulunuyorlardı. İngilizler bu pürüzlü ve ihtilâflı mes'eleyi bir an önce sağlam bir esasa bağlamak hususunda acele ediyorlardı. Orada oturan Yahudiler ise İngilizler'in, ekseriyetle Araplar'ın teşkil edeceği bir devlete taraftar olmalarından dolayı onlara diş biliyor ve bâzı huzursuzluklar çıkarmaktan geri kalmıyorlardı. Bu sırada doğrusu İngilizler'in Araplar'a büyük bir yardımı da olmuştu. Zira Filistin'li Araplar'ın hicretlerine mâni oluyorlardı. Diğer taraftan da Yahudiler'in gelip oraya yerleşerek, ekseriyet teşkil etmelerini önlüyorlardı. Bu son derecede ehemmiyetli bir noktadır. Araplar şimdi bu gerçekleri unutarak İngilizler'e ulu orta hücum ediyorlar. Fakat gerçek budur. Bu yüzden Yahudiler İngilizler'e karşı sûikastlara, sabotajlara teşebbüs ediyorlardı. Bundan huzursuz olan Araplar, İngilziler'in mâni olmasına rağmen çeşitli yollarla oradan kaçıyorlardı. Malını satan, bir yolunu bulup, sıvışıyordu. İnanır mısınız, bugün birbuçuk milyon Filistinli Arap sağa sola kaçmış bulunmaktadır. Bunlar ekseriyetle Filistin'in mal mülk sâhibi zenginleriydiler. Hattâ mallarını bu « L e c n e » denilen Arap Hey'etine satmayı teklif etmişler, onlar kabul etmediklerinden Yahudilere satıp kaçmışlardı. Yahudiler bu hareketi teşvik için Arap mallarına normalden fazla para veriyorlardı. Bu sebeple Yahudiler Filistin'in bir kısmını para ile satın almışlardır. Bunlar Filistin dâvâsında esas noktalardır. Hicret meselesi, yerli Araplar'ın mal ve mülklerini Yahudiler'e satıp kaçmaları meselesi... Tabiî, işte netice böyle oldu.

İşler böyle uzayınca Yahudiler fenâ halde sinirlendiler, kendilerinin kabulünü muvafık görmedikleri bir teklifi dahi Araplar'ın, kabul etmeyerek daha fazlasına talib görünmeleri onların, giriştikleri sabotaj, mal

mülk satın alma, sûikast gibi çeşitli faaliyetlerini artırmalarına sebep oldu. Onları, Araplar'ı rahatsız edip, kaçırma çarelerini tatbik mevkiine koymaya sevk etti. Mısır'daki « B a n k u l A r ab » oradan kaçan Araplar'ın mal ve mülklerinden elde ettikleri paralarla kurulmuş bir bankadır. Bunun üzerin Araplardan iş çıkmadığını gören **Weismann** kalktı gitti. Arkasından **Shivery** de gitti. Bu sûretle kala kala ortada İngilizler'le ben kaldım. Meğerse Müftü, bana mektubu göndermekle beraber, arkadan kendi adamlarına başka türlü söylemiş. Bu işin kabul edilmemesini bildirmiş. Demek ki Müftü iki yüzlülük ediyordu. Bana yazmış olduğu mektubun onlara tamâmen aksini söylüyordu. Onlar da şaşırmışlar, mektubunda başka türlü söylüyor, arkadan güvenilir adamları vasıtasiyle başka türlü haberler gönderiyordu. Bundan bir anlaşmazlık koptu. Müftü, içindekini yazmamış, beni oyalamak yolunu tutmuştu. Bu durumda **Shivery** ve **Weismann** gidince, hâsıl olan vaziyet karşısında bu işe tamamiyle taraftan olan İngilizler, bana yeni bir teklif yaptılar. Bu da şu idi: Henüz Filistin'den çekilmemiş olan İngiliz Ordusu'nu arkama alarak ve ona dayanarak teklifi gerçekleştirmem isteniyordu. Oraya gidip « F i l i s t i n H ü k û m e t i »ni ilân etmem arzu ediliyordu. Ben bu teklifi kabul etmedim. Çünkü Filistin'de Araplar ve Yahudiler vardı. Araplar ekseriyette, Yahudiler ise ekalliyette idi. Yapılacak olan işi Yahudiler istiyor, Araplar'sa buna taraftar olmuyorlardı. Ekalliyetin istediği bir şeyi gerçekleştirmek için ekseriyetle çatışmak mecburiyeti hasıl olacaktı. Üstelik pek tabiî olarak kısa bir müddet sonra İngiliz Ordusu oradan çekilecekti. O zaman ben, kurulacak olan hükûmeti devam ettirebilmek için Yahudiler'le beraber mi hareket edecektim?! Mevkimi ayakta tutmak için buna mecbur olacağım muhakkaktı. Sizler benim yerimde olsaydınız, bunu kabul edip Yahudilerle bir olup kendi dindaşlarınız olan Araplar'a karşı çıkar mıydınız? İşte ben de bu düşüncelerle bu teklifi sûret-i kat'iyyede reddettim. İşte işin hülâsası budur.

Gerçi mes'elenin daha pekçok teferruatı vardır. Fakat ben size kısaca anlattım. Esâsen evvelce de söylediğim gibi ben bunu başlangıçta istememiş, arzu etmemiştim. Fakat sonra düşündüm ki, Araplar'la asırlarca

beraber yaşamıştık. Dinimiz, örf ve âdetlerimiz bir, çok şeyimiz beraberdi. Gerçekleştirilmek istenen teklif de onların muhakkak ki lehinde idi. Yarın orası Türkiye'ye karşı birinci derecede bir üs olabilirdi. Bu sebeple sonradan taraftar oldum. Fakat kısmet değilmiş. İş bu şekle girince İngiliz süngüsüne istinad ederek ahâlinin kendi dinimden olan ekseriyetine karşı ve onlara rağmen bir hareketi gerçekleştimeğe çalışmayı doğru bulmadım. Belki benden başkası olsa, bu son teklif istikametinde de hareket ederdi. Fakat ben yapamadım. Böyle bir şeye girşimeyi vicdanıma sığdıramadım.

İngilizler de iş bu şekli alınca, öteden beri mâni oldukları Arap muhâceretine bigâne kalmaya başladılar. Onlar da fırsatı ganimet bilip oradan bir an önce çıkmaya koyuldular. Diğer taraftan oraya gelip yerleşmek isteyen Yahudiler'e karşı da müsamahakâr davranmaya hattâ daha sonraları onları bu iş için teşvik bile etmeye başladılar. Açıkçası İngilizler Araplar'a:

«Ben sizin başınıza gelecek musîbeti önlemek istiyordum, siz bunu anlamadınız, şimdi ne hâliniz varsa görün!» demek istiyorlardı:

Bu sûretle Dünya'nın her tarafından İkinci Cihan Harbi'ni görmüş, tecrübeli mütefennin, iyi yetişmiş Yahudiler'in akın etmesiyle Filistin'deki nüfus müvâzenesi alabildiğine değişmeye yüz tuttu. Bunlar Araplar'ın veya bizim bildiğimiz o eski Yahudiler değildiler. Cesur, komitacı, azimli ve çalışkan insanlardı. Biliyorsunuz kısa zamanda oraya hâkim oldular ve altı gün içinde de Araplar'ı ummadıkları bir mağlûbiyete uğratarak perîşan ettiler. Allah korusun belki bilmem daha beter neler de olacak! Bugünkü harbler artık bambaşka olmuştur.» [136]

Mahmud Şevket Efendi, hayatında cereyan eden hâdiseleri muhtelif vesilelerle eşine dostuna yazdığı mektuplara hülâsatan dercetmiş bulunmaktadır. Bu mektupların bize ve bazı yakınlarımıza gelmiş olanlarından yüzlerce evet mübalâğa etmiyoruz, yüzlercesi, şahsî

136 - **Şehzâde Mahmud Şevket Efendi**'nin hususî arşivimizde mevcud banttan nakledilen bu izahatı sâdece konuşma hususiyetlerinden doğan selika bozukluklarıı düzeltilmek suretiyle nakil ve iktibas olunmuştur.

arşivimizde mahfuz bulunmaktadır. Bunları ileride onun hayatına müteâlik bir eserde müstakil olarak değerlendirmeyi düşünüyoruz. Ayrıca Efendi'nin birçok teyp bantlarıyla tesbit edilmiş hatırat parçaları da elimizdedir. Fakat bu eserin umûmî hacmi içinde bir muvazenesizlik teşkil etmemesi için bunlardan gerektiği şekilde iktibaslar takdim edemiyoruz.

1962 yılında Fransa'ya giderek Güney Fransa'da «Bagnols sur Séze» Kasabasında yerleşmişti. Kasabanın merkezine onsekiz yirmi kilometre mesafede Cezâyir mültecileri için kurulan bir kampta kızı **Nermin Sultan**'na «Asistan Sosyal» Müdireliği verilmişti. O'nun kazancıyla burada baba kız yeniden mütevâzi bir hayat kurmuşlardı. Fakat esâsen sakat bulunan ve bastonla işe giden bu çilekeş Sultan Efendi'nin bir kere daha kaza geçirerek çalışamaz hale gelmesi üzerine büyük ölçüde mâlî müzâyaka içine düşmüş olan **Mahmud Şevket Efendi,** ömrünün sonuna kadar binbir ızdırapla yoğrularak 31 Ocak 1973 tarihinde Bagnols'da vefat etmiştir. Onun vefatına sebep teşkil eden hâilevi bir hâdiseyle bizim mahud Eskişehir dâvâsı dolayısıyla hapsedilişimiz arasında nâzik bir illiyet mevcuttur. Fakat bugünün şartları içinde bu mes'elenin tafsiline -şimdilik- imkân yoktur. Kısaca ifade etmek gerekirse, denilebilir ki, o, ölmemiş, öldürülmüştür. Ama bu, fiilen ve doğrudan doğruya değil de, dolayısıyla tahakkuk etmiştir. Burada bu kadarla iktifa ederek, bu kıymetli Şehzâde'nin son yıllarında şahsan müşahede eylediğimiz bir durumunu hikâye etmek istiyoruz.

1969 Yılı Temmuz'unda **Mahmud Şevket Efendi**'yi ikâmet etmekte bulunduğu Güney Fransa'daki Bagnols şehrinde ziyârete gitmiştik. Benimle birlikte iki Türk arkadaş daha vardı. Bunlar **Mustafa Bilge** ile **Mes'ud Uğur**'du. Bizi görünce vatanına kavuşmuşcasına sevinen Efendi :

«- İyi ki geldiniz yarın **Nermin**, damağındaki bir iltihabtan dolayı ameliyat için Avingon'a gidecek. Benim burada yalnız kalmama son derecede üzülüyordu. Gelişiniz O'nu teselli edecektir» dedi.

O gece üç arkadaş, gerek Şehzâde'yi, gerekse muhterem kerimeleri-

ni teselli edip avutmaya çalışarak, çok hoş vakit geçirmiştik. Geç vakit otele dönerken **Nermin Sultan:**

«-Aman sizden Allah razı olsun, iyi ki geldiniz. Babinin yıllardan beri yanakları delinerek güldüğünü ilk defa gördüm. Hastahâneye müsterih olarak gideceğim. Sakın beni ziyârete gelmeye kalkışmayınız. Sizden rica ederim, burada oturup, bir nebze babamı teselli edebilirseniz, beni mes'ud edersiniz.» demişti.

Kendisini artık göremiyeceğimiz için samimî bir surette vedalaşıp ayrılmıştık. Ertesi gün sabahleyin, otelden çıkıp Şehzâde'nin yanına geldiğimizde onu çok kederli bulduk. Çünkü biricik kızı ameliyat olmak üzere Avignon'a gitmişti. O gün de kendisini oyalayıp, avundurmaya çalıştık. İki gün böyle geçti. Üçüncü gün kızını ziyâret etmek düşüncesinde olduğunu, kendisiyle birlikte Avignon'a gidersek memnun kalacağını söylemesi üzerine bir taksi çağırdık. Avignon, Bagnols'a yetmiş seksen kilometre mesafede idi. Bir taksiye binerek hastahâneye geldik. Hastahâne ünlü Dr. **Pastör**'ün adını taşıyordu. İstihbarattan Sultan Efendinin yattığı odayı öğendik. Hep birlikte bir yukarı kata çıktık. Efendi önde biz arkada kapıya geldik. Efendi, kızına bir buket çiçek yaptırmış bir file dolusu da O'nun sevdiği yiyeceklerden alıp getirmişti. Yavaşça kapıyı açtı. Biz de arkasından içeri girdik. Sultan Efendi pencere tarafındaki bir odada yatıyordu. Yüzü dışarıya dönüktü. Uyuyup uyumadığı belli değildi. Kapı dibinde bir diğer Fransız kadın yatıyordu. Sultan Efendi'nin yatağı önünde bir iskemle vardı. Efendi bu sandalye üzerine abanarak, yanındaki hastayı rahatsız etmemesi için yavaşça «**Nermin, Nermin!..**» diye seslendi. Yatakta, arkadan çocuk intibaını uyandıran bir vücud hafifçe kımıldadı ve sese doğru döndü. Dağınık saçları yüzüne dökülmüş, alnı yıllardır çekilen meşakkat ve ızdıraptan kırışmıştı. Babasını ve O'nun arkasında da bizleri görünce hafifçe tebüssüm etti. Efendi:

«- Nasılsın kızım, ameliyat nasıl geçti?» diye sordu.

Sultan Efendi bu suale cevap vermedi. Efendi suâlini tekrarladı. Hayret, yine cevap alamamıştı. Dalgın görünmediği halde acaba niçin

cevap vermiyordu. Efendi sandalyenin üzerine abanmış bir durumda suâlini bir kaç kere tekrarladı. Sultan Efendi konuşmuyor, sâdece bazı işâretlerle birşeyler anlatmak istiyordu. Epey bir müşkilâttan sonra kalem kâğıt istediğini keşfedebildik. Kendisine bir kalem kâğıt uzattık. Yattığı yerde, yarı okunur, yarı okunmaz bir şekilde kâğıda şu sözleri yazdı:

«- Babi, konuşamıyorum. Doktorlar beni ameliyat ederken, kazara dilimi kestiler!..»

Kâğıda heyecanla bir göz atan Efendi, bir eliyle alnını tutarak:

«- Aman Yarabbi, dâr-ı dünyada bir tek evlâdım var. Çektiği bunca çileden sonra bir de O'nu böyle dilsiz mi görecektim» diye adetâ inledi. Bu sırada elinde tutmakta olduğu kâğıda alnından ip gibi terler dökülüyor, bir taraftan da ağlıyordu. Göz yaşlarıyla bu terler biribirine karışıyordu. Yanımdaki arkadaşlardan **Mustafa Bilge,** beni kendine doğru çekerek:

«-Kadir Bey, yaz bakalım Osmanoğulları'nın Dramını!.. Bu sahneyi nasıl anlatabileceksin merak ediyorum!» dedi. Bunu söylediği zaman her ikimizde gayr-i ihtiyari ağlıyorduk. Fakat kendimizi koyverecek zaman değildi. Zira sandalyenin üzerine bir külçe gibi çökmüş bulunan Efendi, fenâlık geçiriyordu. Kendisinde hem kalb ve hem de nefes darlığı vardı. Dâima yanında taşıdığı bir fıskıye ile ağzına hava sıkardı. Eliyle onu işâret etti. Kapının kenarına bırakmış olduğumuz fileden alelacele çıkararak kendisine uzattık. Bir müddet ağzına sıkarak nefes almaya çalıştı. Sonra koluna girip O'nu koridora çıkardık.

«Doktorlarla görüşelim, Sultan Efendi'nin dilsiz kalacağını sanmıyorum!» dedik.

Hakikaten doktorla konuştuğumuz zaman, kısa zamanda iyileşeceğine dâir teminat verdi. Fakat Efendi inanmıyor ve kendine gelemiyordu. O'nu güçlükle teselli ederek tekrar Sultan Efendi'nin yanına döndük. İşaretle babasının ve benim elimi istedi. Ellerimizi üst üste koydu ve kendi elleri arasına alarak sıktı, sıktı!.. Sonra tekrar kâğıt istedi ve

bana şunu yazdı:

«- Kadir Bey, beni düşünmeyin! Babamı alıp vatanına götürün!.. O'nun ölmeden vatanına kavuştuğunu görür veya duyarsam ölsem de gam yemem! O'nun nasıl bir vatan ıztırabı çektiğini ve nasıl acı duyduğunu siz bilemezsiniz. Sizden ricâ ediyorum, bunu sevdiğiniz Osmanoğulları'ndan âciz, çileli bir kadıncağızın bir son vasiyeti sayınız!»

Sultan Efendi o anda babasının vatanına kabul edilmediğini düşünemiyordu. Kendisine:

«-Sultan Efendi Hazretleri, siz iyileşin de inşallah vatanımıza hep beraber gideceğiz!..» dedim. Ve O'nu bu minval üzere biraz konuşarak teselli etmeye çalıştım. Türkiye'ye dönmek mes'elesi mevzuubahs olduğu zaman kükreyen **Mahmud Şevket Efendi** ise cevap vermiyor, beyaz bir mendille gözyaşlarını siliyordu.

Efendiyi güçlükle hastahâneden ayırabildik. Kendisine bir kriz gelmesinden korkuyorduk. Yol boyunca hiç konuşmadı. Sadece Bagnols'a yaklaştığımız zaman.

«-Vallahi, ne yapacağımı bilemiyorum. Zengin adam değilim ki; kızım hastahânede bulunduğu müddetçe Avignon'da bir pansiyon tutup O'nunla meşgul olayım; veya hergün buraya gelip gideyim. Otobüs bu Fransa'da gâyet azdır. Taksilerde ise, bizim dolmuş usûlü tatbik edilmez. Bu şoför, bizi seven bir Fransız olduğu halde buraya ancak seksen franka geldi.» dedi.

Oturdukları apartımanın önüne geldiğimiz zaman şoföre seksen frank veren Efendinin cebinde belki de başka hiç bir kuruş kalmamıştı. Ekmek parasını şoföre vererek kızını bir defacık olsun görmeye gitmekten kendini alıkoyamamıştı. Biz de, bu fâciayı geride bırakarak kendi hay huyumuza karışmak üzere ertesi sabah oradan ayrılacaktık. Efendi, «gurbet içinde gurbet» olan hayatına 31 Ocak 1973 tarihine kadar devam edecek ve bu tarihte evine baskın yapan garip maksadlı - sözüm ona

türk- meçhul şahıslarla boğuşma sonunda geçirdiği bir kalp krizi ile vefat ederek, bulunduğu şehrin hıristiyan mezarlığına defnolunacak, ebedî uykusuna orada yüzyirmi yaşında vefat eden emektârı Yemenli Osman'ıyla dalacaktı. Hattâ orada hiç bir Türk ve Müslüman'ın yaşamaması sebebiyle naşı bile -maalesef-mecburen kızı tarafından yıkanacaktı. Bugün babasının kabul edilmediği memlekete dönmek hususundaki teklifleri kat'î bir lisanla reddeden ve O'nun mezarı başından ayrılmak istemeyen **Nermin Sultan**, Bagnol Kasabası'nda yaşamakta ve her gün babasının kabrine giderek gözyaşları dökmektedir.

Şimdi de **Mahmud Şevket Efendi**'nin husûsî arşivimizde mahfuz bulunan bir çok mektubundan sadece bir tanesini -ehemmiyetine binâen - naklederek yaşadığı binbir fâciadan-tâbiri caizse- bir iki kırıntıyı kendi ifâdesiyle dikkatlerinize sunmak istiyoruz.

Tercüman Gazetesi'nde onun hakkında « Gurbette Bir Şehzâde » serlevhasıyla yayınlanan [137] yazılardaki yanlışları belirtmek maksadıyla yazılan bu uzun mektubu bilhassa tercih ettik. Zira O'nun hayat hikâyesinin -yukarıda- bıraktığımız yerden bir nevî devamı mahiyetindedir.

Bagnols S/Ce'ze
4-7-1967

Kıymetli eski aziz dostum;

Evvelce 3 Temmuz tarihli mektubunuzu almış, vakit buldukça uzun bir mektup yazmaya koyulmuştum. Lâkin 4 Temmuz tarihli mektubunuzu alınca, 8 Temmuz tarihli olarak kısa başka bir mektup takdim ettim. Şimdi evvelki mektubunuza cevap veriyor ve evvelâ **Nermin**'in sıhhî vaziyetinden başlıyorum.

Nermin, küçük yaşında Fransa'nın Nis Şehri'nde büyük annesiyle

137 - Bkz: Tercüman Gazetesinde 27 Haziran - 6 Temmuz 1967 tarihleri arasında **Murad Sertoğlu** imzasıyla neşredilen «Gurbette bir Sehzâde» isimli tefrika.

beraber bulunurken bilmem nasılsa «Coselgie» yani kemik veremi hastalığına tutulmuştu. Benim Mısır'dan pasaport alıp, yavrumun yanına gidememeden dolayı, sadece büyük annesinin eline kalan **Nermin**'in iyi, kâfi tedavi edilememesi ve şimdiki ilâçların o zaman daha mevcud olamaması hep bir araya gelince, hastalık sol kalça kemiğini çok fenâ tahrip ettikten sonra, tamamiyle durmamış ve kapanmamıştı.

Benim pasaport alamamam mes'elesini Tercüman Gazetesi yazdı. Konsolos **Râgıp Bey**'in hezeyânı doğrudur. Ama ben kızımla Mısır'dan çıkmak isterken Râgıb denilen zâta gitmişim gibi yazması yanlıştır. Zaten Tercüman Gazetesi pek çok şeyleri birbirine karıştırdı ve pekçok yanlışlar yaptı. Maalesef...

Nihâyet kızım, ilk defa olarak 1945'de benim yanıma gelmeye muvaffak olunca, fazla yaya yürümediği, yorulmadığı için başımıza bir belâ gelmemişti. Lâkin sonra hayrî cemiyetlerde ve kolera esnâsında pek çok yoruldu ve sağ kulağı hastalandı. Doktorlar ameliyatın lâzım olduğu el'an eski koksalji hastalığı dolayısiyle bu ameliyatın tehlikeli olduğunu söylediler ve çok müşkülâtla lesse - passe tedârik edip, 1949 senesi Temmuz ayının sonunda Roma'ya gittik. En büyük profesörlerle iştişâreden sonra ameliyat yaptık. Hamdolsun muvaffakiyetle neticelendi. Sonra eski hastalık yerini, kalçayı ve bel kemiğini göstermek için İtalya'nın hattâ Dünya'nın en büyük profesörleriden biri tanınan meşhur profesör **Sikaliyeteni**'ye, «Bolonya» şehri'ne gittik. «Eski hastalık, kalça kemiğini tamâmiyle kemirmiş. Maâlesef vaktinde yâni evvelce iyi tedâvi edilememiş. Ben şimdi ameliyat yapmak için hiçbir sebep görmüyorum. Lâkin eğer yapılırsa kalça şimdikinden çok çok sağlam olur. Ve ileride herhangi düşme veya kaza neticesi kolaycacık kırılmaz!» demişti. İyi hatırımda kaldığına göre «3000 Mısır lirası» istemişti. Bir ameliyat değil, üç ameliyat yapacak, Nermin bir sene hastahânede kalacak ve ben de Nermin'le kalacağım. (Bu para Nermin'le benim masrafım.) Lâkin biz Roma'ya kulak ameliyatı için gittiğimiz vakit, Mısır Hükûmeti'nin yanımıza almamız için izin verdiği para, kulak ameliyatı, hastahâne ve bizim masraf hep bir araya gelince bitmişti. Mısır'a

Bagnols s/Cèze

4-7-1967

قیمتلی استادم عزیز افندم

اولجه ۲ تموز تاریخلی قارتکزی آلدم ، دقتله [illegible]

ادرسمه بر مکتوب یازمغه قرار ویرمشدم ، ایشته ٤ تموز

تاریخلی قارتکزی آلدم . ۸ تموز تاریخلی [illegible] قبل

سزه بر مکتوب تقدیم ایتدم . [illegible]

جواب [illegible] صحتکزدن [illegible]

[illegible]

[illegible] (قرقسالرتی)

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Şehzâde Mahmud Şevket Efendi'nin dercedilen mektubunun ilk sahifesi.

döndük. Hükûmetten zor belâ izin almak ve müşkülâtla parayı temin etmek v.s. derken **Nermin**, ameliyattan vazgeçmiş iş böyle kalmıştı. **Nermin**'in sıhhat-i umûmiyesinde de bir kötülük müşâhade etmiyorduk.

Lâkin şimdi biz Fransa'ya düşünce herşey değişti. Daha tayyareden inip toprağa ayak basar basmaz, hiç beklemediğim bir şaşkınlıkla karşılaştım. Fâcia başladı. (Acaba bir sürü lâflarım sizi rahatsız eder mi?) Çünkü **Nermin** 1962, 13 Nisan, Mısır tayyâre meydanında size söyliyemeyeceğim, (çünkü utanıyorum) derecede rezâlet ve vahşet gördükten sonra yine de bineceği tayyareye bindirmediler. Tayyare gitti. **Nermin** kaldı. Nihâyet **Nermin**'in bineceği tayyara şirketi olan Fransız şirketi bütün bu vahşeti gördükten sonra, **Nermin**'e başka bilet verdi. **Nermin**, başka bir tayyareyle Paris yerine Atina'ya gitti. Çünkü hayatını bu nâzik, kibar (?!) Mısır küçük memurlarından kurtarmak istedi. Ne pahasına olursa olsun **Nermin**'i teşyie gelen Mısır'daki bilhassa Türk çocukları hepsini gözleriyle gördüler. O derecede ki, memurlar-**Nermin**'e senin pasaportun muzavverdir diye ithama da kalktılar. Derdini kime anlatırsın? Allah'tan olacak bizi teşyie gelenlerden biri de bizim eski ahbablardan, amma yeni hükûmetle çalışan şahıslardan biriydi. O imdada yetişip işe müdahale etmeseydi daha kimbilir neler olacaktı. **Cemal Abdünnâsır** böyle hergelelerle ne yapsın zavallı bahtsız adam(!) Sonradan inkılâbın memurları olmuş o kadar hergele var ki!... Görülmemiş bir şey!... Hepsi inkılâb yapmış büyük şahsiyetler maskesine bürünmüş, kahramanlar birer vahşi hayvan olmuşlar...

Zavallı **Nermin**, o gece Atina'ya, Yunanistan'a varmış. Amma elindeki pasaport Kahire'den Paris'e olduğu için Yunan memurları Atina'ya inişine müsaâde etmemişler. **Nermin** vaziyetini anlatmak istemiş, anlamamışlar. Nihâyet tayyare meydanındaki, bir rum fisebilillâh zâmin olmuş. Bu sûretle **Nermin**, Atina'da bir gece geçirmiş. Ertesi günü Fransız tayyare şirketine gidip vaziyeti anlatmış. Bunlar da derhal anlamışlar. Öğle vakti kalkan başka bir Fransız tayyaresiyle Paris'e vardı. Yani 14 Nisan sene 1962.. Tabii kendisini karşılayan kimseyi bulmadı. Bir küçük otele gidip kaldı. Ertesi günü himâyesinde bulunduğumuz

Birleşmiş Milletler'de çalışan ve bizim işimizle meşgul olan Beynelmilel Protestan Cemiyeti'ne gidip kendisini takdim etti. Halbuki Mısırlı gayretli memurlar bu vahşeti yapmasaydı. **Nermin** 14 Nisan yerine 13 Nisan'da varacak ve **Simad** ismindeki protestan cemiyeti **Nermin**'i tayyare meydanında karşılayacaklardı. Nitekim ki beklemişler ama Kahire'den gelen tayyare'den **Nermin** çıkmamış...

Nermin, Mısır'dan çıkmadan evvel Birleşmiş Milletler **Nermin**'e Paris'te iyi maaşlı bir iş bulmuşlardı. **Nermin**, Nisan 13'de Paris'e varacak, 14 Nisan'da yâni ertesi günü işe başlayacaktı. Lâkin olan müessif hâdise dolayısiyle **Nermin** bir gün geç kalınca birçok başka iş arayan insanların talepleri karşısında bu vazifeyi başkasına vermişler. **Nermin** zavallı Mısır'ın gayretli, hamiyyetli memurlarına kurban gitmiş. O muazzam koskoca Paris'te beş parasız, kimsesiz, işsiz kalmıştı. Bana Mısır'a mektup, mektup üstüne, «Aman babî, çabuk gel!...» diye inliyordu. Lâkin Protestan Umum Dünya Cemiyeti (yani apaçık konuşalım. Bir müslüman cemiyeti yahut Türk Milleti değil.) İmdada hemen yetişip **Nermin**'i açlıktan kurtardılar. Her hafta yaşaması için borç küçük bir para verdiler. Vaziyeti İsviçre'de Birleşmiş Milletler Merkezi'ne haber verdiler ve diğer taraftan **Nermin**'e münâsip bir iş aramaya koyuldular. Ben ise o zaman Mısır'da pasaport almak işi ile mücâdele ediyordum. Bu fecî hallerden haberim yoktu. Nihâyet canımdan beni bîzar ettirdikten sonra Mısır Hükûmeti bana dönmemek üzere onbeş günlük bir lesse-passe verdi. Cebimde sekiz İngiliz lirası. Zavallı merhum sevimli **Osman**'ımın yanında onbeş İngiliz lirası, O, üç köpeğimizle birlikte ve elimizde iki küçük çanta, sene 1962, 16 Ağustos'ta Paris'e geldik.

Şu arada bazı hakikatleri söylemeliyim. **Murad Sertoğlu**'nun yazdığı gibi Mısır Hükûmeti benim mallarımı müsâdere etmedi. Bundan, Mısırlılara yapılan kanunlar dolayısiyle ben de mutazarrır oldum. Bütün mes'ele budur. Ama tam mânâsıyla mutazarrır oldum. Çünkü Kalyup Şehri civârındaki toprak emlâkimiz gibi herşey elimizden gitmişti. İşin garibi şu ki; tekrar bana verdiler ve sonra da tekrar nihâî olarak aldılar. Mahsulü iyi yapmak için fazla masraf etmiştim. Hepsi havaya gitti.

Birinci Cihan Harbine kadar îrâdı muntazam Osmanlı Hâzînesine gelen Osmanlı Âilesine âit Mısır'daki emlâkin irâdı harbden sonra kesilmiş, Mısır hükümdar âilesi üstüne geçmiş olduğundan âilenin bu kâğıtları yeniden çıkarması bir türlü mümkün olamıyordu.

Nihâyet ben, birçok masraflarla bu kâğıtların resmi sûretlerini çıkardım. Ve hükûmetten bunları istedik. Lâkin kabul etmediler. «Devlet hazînesine geçirdik, millet nâmına aldık», dediler. Bu da bitti. Siz de bilirsiniz ki; bu gibi müsâdereler vesâireler hep millet nâmına yapılmazsa olamaz!... Ama bunlara mukabil Evkâf'tan bana her ay güyâ ölünceye kadar verilmek üzere oniki Mısır lirası tahsis ettiler. Ben, bununla yaşayamazdım ve zaten kızımı Paris'te yalnız bırakamazdım. Her halde kızımın yanına gidecektim. Evkâf Nezâreti'ndeki ahbablarımla bir ittifak yaptım. Bu maaştan bütün bütüne vaz geçmek şartıyle tenâzül yoluyla toptan yüzyirmi Mısır lirası aldım. Cidden pek çok ihtiyacım vardı.

Diğer taraftan ben Paris'e gitmek için Lesse-Passe isteyince, usûlü veçhile muayyen bir zamanda vermediler. Evvelâ darîbe mes'elesi için aylarca canımı çıkardılar. Lâkin ben bir kolayını bulup nihâyet kanunî bir şekilde bu işi bitirdim. Ama bu sefer de, yarın bugün diye Lesse-Passe vermiyorlardı. Sebebini anlıyamıyordum. Bu arada muhaberata mensup şahıslar ve aynı zamanda Riyâset-i Cumhûriye'de çalışan sekreterler evime dadanmışlardı. Onlar da lesse-passemin hemen verilmesini temin edeceklerini söylediler. Ama binnetice, hiçbir şey yapmıyorlardı.

Yine bu arada Nâib-Reisi Cumhurlardan biri Yunanistan'daki büyük servetimizi duymuş ve Hükümet avukatlarından birine bir vekâlet vermem için bir zabit vasıtasıyla bana tazyik ediyorlardı. Vekâletnâme cidden haddinden güzel ve benim maslahatıma göre tanzim edilmişti. Lâkin sonuna doğru koydukları bir kelime ile icâbında vekâleti Mısır Hükûmetine vermiş olacaktım. İşte bu nokta her şeyi altüst edecekti. Bundan başka ben kızıma kavuşmak için Paris'e gideceğim bir zamanda Mısır'da neden birisine vekâlet vermeliydim?... Hele o adam Mısır Hükûmeti'ne mensup bir şahıs olursa!... İddiaları şu idi ki: Mısır'da

yaşayan binlerce Yunanlılar'ın malları karşısında Yunanistan'daki mallarımızı Yunan Hükûmetinden almak kolaydı. Lâkin Rumlar'dan koparıp Mısır Hükûmeti'ne teslim etmekten ne kazanacaktım? Diğer taraftan Riyaseti Cumhur sekreterliğine mensup olan zat, Mısır'dan çıkmam mukabilinde eğer muhakkak kızıma kavuşmam için gitmek istersem bana Mısır Hükûmeti ile çalışmak için Garbî Almanya'da iş teklif ediyordu. Bu belâlardan bu eşhastan muhakkak kurtulup, kızıma gitmeliydim. Ama nasıl?!.. Ben bunları oyalayıp lesse-passe almağa muvaffak oldum. Ama izn-i huruç lâzım. Buna muvaffak olamıyordum. Benim bu husustaki faaliyetlerimden mümkün olduğu kadar haber alan yukarıda yazdığım zâbit, avukatıma gidip, eğer ben vakâleti imzalamazsam, Mısır'dan çıkamayacağımı tehditle söyledi. Bu ciddi tehlikeli hal karşısında acele, kat'î çârelere baş vurdum. İzn-i hurûciyeyi aldım ve adetâ kaçar gibi, canımı kurtarır gibi Mısır'dan çıktım. (Bunu bâzı husûsî ahbablarıma medyûnum.)

Yukarıda yazdığım gibi kızım Paris'te çok ağır şartlar altında sağa sola iş bulmak için aykarca koşup dururken, Allah'ın lütf-u inâyeti yetişti. Dünyaca meşhur bir Fransız ressamı olan **Matis** nâmındaki zâtın terekesinde **Nermin**'e bıraktığı küçücük bir tablo imdadımıza yetişti. Mısır'a gelmeden, Arnavutluğa gitmeden evvel bu zatla resme çalışmıştı. Nereden nereye!... Nihâyet **Matis**'in mirasçıları kızımı bulmuşlar, tabloyu teslim etmişler. **Nermin** teşekkür etmiş ve derhal terekeye bu küçük tabloyu dört bin franka satmış. İlk işi merhum **Osman** ve üç köpek için bana Mısır'a tayyâre biletleri göndermek ve bir domuzun bile oturamayacağı kadar berbat olan otelden çıkıp bir iyicesine gitmek (Paris'te otel bulmak ne kadar müşküldür, bilemezsiniz. 7 milyon nüfuslu Paris'e vasati her gün üç yüzbin yabancı, girip çıkar. Hele ev apartıman bulmak tamamiyle gayr-i mümkündür. Belki de fâhiş fiatla bulunur.) ve aynı zamanda iş ararken o koskoca yeraltı-yerüstü Paris'inde koşarken birkaç defa düşmesi yüzünden sağlam olan sağ bacağının şişmesi, iltihap yapması, tedâvi etmek ve bana Paris'ten Mısır'a telefon edip yirmi yedi dakika konuşması oldu. Ve ben Mısır'dan çıkmadan iki gün evvel **Nermin**'e falan gün geliyoruz, filân

tayyare ile diye şifreli telgraf çektim. Nermin ne yapıp yapar temiz güzel bir otelde bizim için iki oda tutmağa muvaffak olmuştu. Hamamı, mutfağı vardı. Âdeta küçük bir apartımandı. Fakat yemeksiz... Tabii bunlar hep tablodan aldığı para ile oluyordu. O da güzel amma, bu para pek çabuk bitince hâlimiz ne olacaktı?..

Ben Mısır'dan çıkacağım vakit, Birleşmiş Milletler bana Paris'te iş bulmuşlar ve maaşi her ay beşyüz ilâ yedi yüz dolar arasında hattâ bana Merkez-i Umûmiden gelen dosyayı göstermişlerdi. Demişlerdi ki; Paris'e gittikten sonra kendini Birleşmiş Milletler'e yahut Simad'a takdim et! Sana işi onlar verecekler. Şu hale göre mutmain olarak gelmiştim. Paris'e vardığım gece beni karşılayan Nermin'i çok fena buldum, yorgun bitik bir halde ve düştüğü ayak sancılar içinde, pek çok zorlukla yürüyor... Ve bizi karşılamaya da Simad'ın Muhacirler Teşkilâtı reisesi gelmişti. İşimi sordum, böyle bir şeyden haberi olmadığını söyleyince şafak söktü. Sana yanlış söylemişler, böyle birşey yok, dedi. Nasıl olur, ben gözlerimle Mısır'da merkezden gelen dosyayı görüdüm, dedim. Orasını bilmem ama, böyle şey yok, dedi, benim bildiğim sâdece budur. Artık hâlimi düşününüz... Lâkırdıyı uzatmaktan o gece bir fâide çıkmayacaktı. Ertesi gününe bu meseleyi bıraktım. Ama beynimden vurulmuşa döndüm. Çok maddî ve mânevi yorgundum. Ama kızıma kavuşmamın saâdeti bana her şeyi unutturdu. Nermin'in hazırladığı otele gittik. Zaten başımdaki belâlardan Mısır'dan kızım gittiğinden beri rahat uykulu bir gece geçirmemiştim.

Paris'e geldiğim ilk gece kızıma kavuşmuş, merhum Sevimli Osman ve üç köpeğimiz yâni bütün âile hep bir arada bulunduğumuz için rahat ve güzel bir uyku uyudum. Ertesi günkü mücâdele için hazır oldum. Ertesi günü Birleşmiş Milletler'e ve Simad'a gittim. Meseleyi anlattım. Maalesef hiç birisi hiç bir şey bilmediklerini kat'iyyetle söylediler. Bunun üzerine Birleşmiş Milletler'e İsviçre'den Simad azâlarından olup da bana Kahire'de işin Paris'te hazır, diyen, şimdi de Atinada bulunan İngiliz kadına vaziyeti ekspres yazdım. Aradan beş sene geçtiği halde hâlâ cevap yok. Ve derhal Nermin'in düşen bacağını

tedâviye başladık. Üç haftalık tedâvi ile bacak tamâmiyle iyileşti. Nermin derdimizi anlatmak için Birleşmiş Milletler'e, İsviçre'ye, Genevre şehrine gitti. Çünkü biz her ikimiz, Mısır'dan daha çıkmadan evvel bu teşkilâtın himâyesine girmiştik. Nermin'e evet, inşallah, maşallah diye masallar okumuşlar. Nermin, ben daha Mısır'da iken Paris'te tanıdığı Salib-i Ahmer âzâsı bir madamın tavsiyesi üzerine bu madamın kocasını ki, bu zat İsviçre'deki beynelmilel Salib-i Ahmer Merkez-i Umûmîsinin müsteşarı, O'nu da görmüş. Mes'eleyi anlatmış. Adamcık cidden müteessir olmuş ve Paris'teki Salib-i Ahmer'e çok iyi tavsiyeler vermiş. İşte Nermin böylece İsviçre'de iki gün kaldıktan sonra bu netice ile geldi. Amma bunlara güvenip oturmak olamazdı. Biz de ne yapıp yapıp başka yollar, çâremizi aramalıydık. Gazete ilânlarını okumak için her gün sabah gazeteler aldırırdık. Bilhassa 36 sahifelik her gün çıkan Figaro Gazetesi çok mühimdi. Salib-i Ahmer, Simad cemiyeti canla başla bizimle meşgul oluyor ve bize münasip iş arıyorlardı. Ve biz de ayrıca gece gündüz Paris sokaklarında iş arama peşinde koşuyorduk. Nermin ve beni pek çok yoran şeylerden biri de şu idi ki, oturduğumuz otel, pek fazla feci değil, temizce ama, yemeksiz. Yemeğimizi yapmak için çarşıya gitmemiz lâzımdı. Bunun için de en aşağı her gün yüz on basamaklı bir merdivenden inip çıkıp pazar yapmamız lâzımdı. Bu, her gün çekilecek derd değildi. Bu zaman öyle fecî haller başımıza geldi ki, size yazmayayım daha iyi... Muhakkak ağlayacaksınız.. Zaten mektubum, mektupluktan çıktı. Gazete halini aldı. Bu, çok şeyler arasındaki üç şeyi Dünyada unutamam. Birisi, Türkiye'de Halk Partisi'nde kuvvetli akrabası olan bir Türk generali... Diğeri, Türk Ordusundaki bu generalin akrabası olan çok zengin bir Türk tüccarı ki, levâzım-ı askeriye mallarından nasıl kazandırdı... (Bir roman!...) Üçüncüsü de bir yahudi ticâret evinin bizi çarpması...

Nihâyet yavaş yavaş adamlar tanıdık. Bir çok teşkilâtın yardımıyla bana Paris'te millî kütüphânelerin birinde tercüme kısmında ciddi, iyi, rahat ve benim seveceğim bir iş buldular. Maaşı fazla değildi ama pekâlâ geçinirdik. Tam bu zamanda Salib-i Ahmer, Nermin'e Ordu Nezâreti'ne tâbi olan Sen Morris Kampı'nda (şimdi oturduğumuz

Banyol Kasabasına 17 kilometre mesafede) iş buldu. Bu iş, **Nermin**'in sevdiği «Service Social» Mısır'da da **Nermin** böyle işlerle, cemiyetlerde para, maaş alarak değil. Bilakis cebinden para sarfederek çalışmış, Mısırlı fukaradan kardeşlerimize elinden geleni yapmakla çok faidesi olmuş, epeyce tecrübe görmüştü. Maaşı da iyi denilebilecek gibi idi. Sonra başka bir iyiliği daha vardı ki, böylece **Nermin** «Secreteria Social» denilen Fransa'yı, Milleti ihyâ eden bir teşkilâta dahil olacak, ilâç, doktor, hastahâne, vesaire gibi şeylerde **Nermin**'e çok faideli olacaktı. Hatta o derecedeki hattâ işsiz kalsa dahi açlıktan ölmezdi. Derhal **Nermin** kabul etti. Ve Fransa'daki Service Social işleri çok modern ve sistemli, kendisine göre kurs geçirdi. Sonra Paris'e döndüğünde yine bir hafta kurstan geçti. Uzun lâfın kısası **Nermin** resmen hükümet me'muresi olarak Accistan Social sıfatıyla «**Sainte Morice**» kampına tayin edildi. Bunun üzerine ben, kütüphânedeki işi almadım. **Nermin**'le beraber hepimiz 1963 Mart'ının 15'inde sıfır altı 12 derece soğuk, karlı bir gecede saat dokuz buçukta Bagnols'a trenle geldik. Aman Allahım'ım!.. Kimseye vermesin, dünyanın en kötü bir oteline yerleştik. Tren istasyonunda bizi Paris'teki merkezin tavsiyesiyle Bagnols kasabasının Salib-i Ahmer Reisesi ve iki âzâ matmazeller ve civarımızdaki atom sanayiinde çalışan bir mühendis karşıladılar.

«Size yukarıda yazmayı unutmuştum, daha biz Paris'te iken **Nermin**'i Bagnols civarındaki büyük askeri St. Morice kampına hükûmet göndermiş, hem kampa kendisini takdim etmek, hem de iş hakkında malumat alsın diye. **Nermin**, o esnada etraftaki köylerde, kasabalarda oturmamız için bir yer aramış, bulamamıştı. Nihâyet **Nermin** ertesi sabah kamp kumandanına telefon edip, işine gitmeye hazırlandığı söyledi. Kumandan «hoş geldiniz, yarın sabah saat 7.30 otomobil sizi almaya gelecek» demiş ve hakikaten ertesi sabah otomobil geldi. Tam yedi buçukta... Ama ne otomobil.. Üstü yanı tenekelerle kaplı, koskoca bir askeri kamyon... Şu kadar da asker... Gözlerimin yaşlarıyla **Nermin**'i kamyona bindirdim. Dualarla yola koydum gitti. Akşam saat altı buçukta kamyonla geldi. Ama ne hava!... Yerde otuz santimetre kar, etraf buz, müthiş soğuk!.. Derece sıfır altı onikide... O sene Banyol

(Bagnols) Kasabası'ndaki bir çok senelerden beri görülmemiş bir soğuk yaptığını yerliler söylüyorlardı. Bütün hafta **Nermin**, böyle işine gitti geldi. Yalnız Cumartesi öğleden sonra ve Pazar günleri işine gitmiyordu. Bu arada ev arıyordu. Simad Cemiyeti'nin Bagnols'daki Protestan Pastör'ü (Papazı) ve Salib-i Ahmer, Paris'ten de tanıdığımız iyi bir âilenin ahbabı olup bizden kırk kilometre uzaktaki Avinyon (Avignon) Şehrinde oturan eski tayyacecilerden zengince bir zat, **Nermin**, ben hep ev aramaya koyulduk. Gerçi kampta **Nermin**'e eğer oturmak isterse bir eşyalı güzel oda hazırlamışlardı. Ama bu oda yalnız bir kişi, yani **Nermin** içindi. Biz üç kişiydik. Üç de köpeğimiz vardı. Bu sebeple kampta oturamazdık. Behemehal kendimize bir münâsip yer bulmalıydık. Banyol'un eski kısmında pek çok müşkilâtla bulduğumuz yerler, o kadar kötü idier ki, domuz yaşamazdı. Nihâyet Paris'ten gelen tavsiye üzerine buranın vâlisi bize yeni Banyol'da Eskano'daki güzel, modern binalarda bir apartman buldu. Acele kontrat yaptık. Taşınacaktık. Amma eşyâmız yoktu. Pek lüzumlu eşyâ almak için paramız yoktu. Ve bilemezsiniz Fransa'da eşyâ ne kadar pahalıdır. Bir eskici dükkânı bulduk. Hem pahalı, hem berbat şeyler... Bu arada ben soğuklara, karlara dayanamadım, pek fenâ hastalandım. Hemen hemen ölüyordum. Nihâyet Salib-i Ahmer bize en lüzumlu şeylerden bir kaç eşyâ borç verdi. Böylelikle şimdi oturduğuumuz eve geçtik. Hamd olsun, zamanla yavaş yavaş bu eşyaları tekrar Salib-i Ahmere iâde ettik. Çünkü **Nermin** kamptan lüzumu olmayan tahtalar, eski sandıklar getirdi. Dünya ne tuhaf... Ben, marangoza lâzım olan bazı âletleri satın aldım. Ve bunlarla eşyalar yaptım. Boyadım, güzel kâğıtlarla kapladım... Dolaplar, masalar vesâire yaptım. Bunları da becermek mukaddermiş.. Bunları **Murat Sertoğlu** gördü ve çok beğendi.. Şaştı... Bu kıymetli şeyleri Mısır'dan getirdiğimi zannetmiş... **Sultan Abdülhamid**'in eliyle yaptığı yazıhâneyi bugün **Cevdet Sunay** kullanıyormuş... Neden veresesine kalmıyor?.. Diğer şeyleri yavaş yavaş taksitle ödemek üzere birkaç lüzumlu şeyler de satın aldık. İşte şimdi beş sene sonra birçok ihtiyacımızı temin edecek, güzel, zarif, basit eşyâlı bir evimiz oldu. Hiç unutmam, bir yaz mevsiminde derece 45,

sıcak müthiş, soğuk su içmek için can atıyorum. Musluktan gelen su sıcak, içemiyorum. Midemi bulandırıyor. Buz almak için bizden iki kilometre uzaktaki buz dükkânına gitmek lâzım. Bunu her gün nasıl yapabilirim? Kovanın içine musluk suyu koyuyor, güneşsiz, biraz da rüzgârlı bir yere koyuyor, kovadaki suyun içine iki üç şişe su doldurup bırakıyordum. Biraz geçince su, böylelikle soğuk oluyordu. Bunu içiyorduk. Hamd olsun, nihayet şimdi bir firijidere de sahip olduk. Artık bütün anlattıklarım kâfi değil mi? Yoksa başka daha üzücü şeyleri anlatayım mı? Yok, kâfi...

Şimdi gelelim **Nermin**'e: **Nermin** beş sene fevkalâde kabiliyet, cesâret, gayretle çalıştı ve pek çok çalıştı. İşini cidden çok iyi anladı. Aynı anda gece evde «**Sekreterine Social**» «**Servis Sosyal**» ve «**Lokasyon Familial**»e âid Kanun kitaplarını ezberliyordu. Ve cidden kampa çok lüzumlu bir şahsiyetti. Ve yaptığı işlerin bir hülâsını **Emin Saraç**'a yazmıştım. İsterseniz ona sorun, okuyun. Ve bazı zamanlarda «Servis Sosyal»e âid verilen büyük konferanslarda hazır bulunuyor ve bazı zamanlarda da, Cezâyirli yüz bin civarındaki müslüman muhâcirlerin bulundukları kampları, köyleri teftişe çıkıyordu. Her defasında da muvaffak oluyordu. Kampın her gelen yeni kumandanı ve idâre âzâları **Nermin**'den çok memnun oluyorlardı. Bu arada Paris'ten Nezâretten büyük hey'etler geliyordu. **Nermin**'in gösterdiği büyük hizmet kabiliyetlerinden dolayı **Nermin**'i tebrik ediyor, teşekkür ediyorlardı. **Nermin**'e verdikleri şahâdetlerini görseniz şaşarsınız. Cidden çok nâzik muâmele ediyorlardı. Bilhassa Cezâyirli zavallı müslüman muhâcirler, **Nermin**'i pek çok seviyorlardı. İdârenin kolaylıkla beceremediği işleri, **Nermin** beceriyor ve muhâcirleri çok memnun ediyordu. Sonra **Nermin** bu zavallıların lisanlarını da öğrendi. Azizim, sakın Arapça deyip geçmeyiniz... Bu muhâcirler Şevliye, Kabil, Berber, Arap diye bir kaç kısımdır. Ve hepsinin lisanları tamâmiyle bambaşka lisandır. O derecedeki meselâ Çin lisâniyle Fransızca gibi tamâmiyle başka lisan... Lisan hususunda fevkalâde kabiliyetli olan **Nermin**, bu lisanları az zamanda öğrediği için bu zavallılara çok faydalı oldu. Cezayir'den hâlâ bir çok muhâcirlerin tekrar gelmesiyle kamp tıklım tıklım

Mahmud Şevket Efendi

(1903 - 1973)

Fransa'nın Bagnols S/çezè şehrindeki duvarları, kendi yaptığı resimlerle süslü bulunan iki odalık evinde çalışma masası başında.

dolduğundan bunları iskân için hükûmet köyler binâ etti: **Nermin**'e işinden fazla olarak bir kaç köyü dahi idâre için verdiler. Yâni bizim kız amele dahi oldu. Lâkin mesafeler birbirlerinden çok uzak... **Nermin** her gün bu köyleri da yaya olarak teftiş ediyordu. İşte beş sene böyle yürümek, **Nermin**'in canına okudu. Yani kazanın ve hastalığın esası buradan başladı. Eski hastalığın tahrip ettiği kalça kemiği, pek ziyade yorgunluktan dolayı çok zayıfladı. Bu zamanda ben, evde marangozluk, mobilya yapıyor, bulaşık ve çamaşır yıkıyor, ütü yapıyor, evi temizliyor ve fırsat buldukça resim yapmaya çalıyordum. Nihâyet yine Allah'ın lütfu inâyetiyle resimlerimde muvaffak olmaya başladım. Ahbablarım ve Simad'ın ısrarları üzerine Banyol'da Kültür Salonu'nda yapılan sergilerde resimlerimi teşhir ettim. Salonda başka resimler olduğu halde yalnız benim resimlerim satıldı. Sonra Simad bir kaç resmimi Paris'te teşhir etmek üzere aldı. Bunların birkaçı Paris'te satılınca bana cesâret geldi. Hayretler içerisinde kaldım ve tabiî çok sevindim. Bu arada Fransa Hükûmeti, bir şatoyu tezyin etmek için bana resimler ısmarladı. [138] Muvaffakiyetle yaptım ve satıldılar. Öyle bir zamandaki **Nermin**'in geçirdiği bir kazadan dolayı son derece paraya ihtiyacım vardı. Çok me'yus bir halde idim. Bu para biraz işime yaradı amma, her zaman resim yapıp, satıp para kazanamazdım ki... Şimdi tabiî yine sıkıntıya, bilhassa **Nermin**'i tam tedâvi edemeyecek hâle düştüm. Resim yapmaya vaktim, kafam yok...

Nermin, Cumartesi öğleden sonra işine gitmiyor ve tabiî pazar günü de gitmiyordu. Bu günler, benim **Nermin**'le kaldığım en mes'ud günlerdi. Sonraları **Nermin** Cumartesi sabahı da işine gitmez oldu. Halbuki diğer memurlar Cumartesi öğleden evvel çalışıyorlardı. Bunun sebebi de şuydu: Sabahleyin öğle vaktinden saat ikiye kadar kampta iş yok. Kampın yemeği geldiğinde bütün memurlar toplanıp öğle yemeğini az para ile yiyorlar. Tabii **Nermin** de ilk vakitleri böyle yapıyordu. Lâkin memurların bazıları pek âdi, rezil insanlar. Aynı zamanda **Nermin**'in Müslüman olması (işinde gösterdiği kabiliyeti kıskanırlardı) ya-

138 - Efendi'nin bize bizzat söylediğine nazaran bu şatoda vaktiyle **CEM SULTAN** bir müddet ikâmet etmiş imiş.

bancı olması, Türk olması v.s. hep bir araya gelince, bu memurların bir kaçı **Nermin**'le pek âdi muamelelerle koyuldular. Buna tahammül edemeyen **Nermin**, kampın kumandanına öğle yemeğini yemeyeceğini ve bu saatte çalışacağını, kampın çok işleri olduğunu söyliyerek yemekten vaz geçti. Evden aldığı sandöviçler ve termos şişesi ile aldığı kahve ile iktifa edip on ikiden ikiye kadar yâzıhâne yahud köyleri teftiş işlerine koyuldu. Bu sebeple bu hizmete mukabil Cumartesi günü öğleden evvel işine gitmiyordu.

Nihâyet 11 Mart 1967 Cumartesi günü, **Nermin** evde mintanımı yıkarken sulu, sabunlu yerde ayağı kaydı. Pek fenâ düştü. Bir inilti, bir inilti ki; canlar dayanmaz. **Nermin** gibi irâdesi fevkalâde yüksek olan bir kimsenin bu kadar inlemesinin muhakkak çok büyük sebebi olmalıydı. Nitekim ki, iş maalesef böyle çıktı. O gün de Cumartesi, akşam oduğu için doktor bulamadım. Ertesi gün pazar, yine doktor bulmadım. Pazertesi bulduğum doktor, bize kalça kemiğinin kırıldığını, vaziyetin ciddi olduğunu söyleyip acele radyografi istedi. İs'af otomobili [139] ile hastahâneye gidip radyografi yaptık. Ama hiçbir şey göstermedi. Bu olamazdı. Doktor, yanlıştır, vakit kaybetmemek için hemen Avinyon Şehri'ne gidip tomografi yapmamızı acele istedi. İs'af otomobili ile (**Nermin** büyük ızdırap içinde) gittik. Tomografi yaptırdım.

Bu öyle bir âlet ki (İtalyanlar'ın icâdı) makinede her şeyin resmini, içini dışını alıyor. Ve televizyon gibi ayrıca da gösteriyor. Eski hastalığın tahrip edip, toz haline koyduğu yerin içinde parça parça kırık olduğu tamâmiyle tahakkuk etti. Nice, Avinyon, Montelli, Banyol, Orantı şehirlerindeki en büyük profesörlere koştum. Lion, Marsilya, Paris uzak oldukları için gidemedim. Bu doktorların kimisi eski hastalık yerindeki kırık için ameliyat yapılması çok tehlikelidir, sonra muzâafat yapar, diğerleri de ameliyat yapılır dedilr. Bu büyük mütehassısların birbirlerine karşı zıt olan reyleri karşısında büyük bir karar almak, takdir edersiniz ki; çok, çok müşküldü. Bu iştişâreler esnâsında karşılaştığım öyle şeyler var ki; hangisini yazayım?... Çok feci...

139 - Cankurtaran arabası demektir.

Nihayet bizim husisî doktorumuzun reyine karar verdik. Karar şu: Şimdilik ameliyat yapılmayacak. Doktor murakabesi altında ilâçlar alacak ve kat'î tam bir istirahat edecek. Ayda bir tomografi yapacak. Müstakbelde, vaziyete göre îcabı yapılacak. İşte şimdi yaptığımız budur. Lâkin neticede kırık kaynasa bile sağlam olmaz. Bir yanlış hareket yahut küçük bir düşme neticesi bilhassa orası yahut başka yer, yine kırılabilir. Ameliyatsız sağlam olamaz. Bu türlü tedâvi neticesi hamd olsun, kırık yerde kaynama başladı. Her gün geçtikçe daha iyi oluyor. **Nermin** şimdi iki koltuk değneği ile evde yürüyor. Fakat oturduğu iskemleden kalkarken, yahut bilhassa sabahları yataktan kalkarken sancı yapıyor. Hele bazı günler oluyor ki, tamâmiyle belden aşağı felce gelmiş gibi sabahları kendi kendisine asla ve asla kalkamıyor. Ben zorla yavaş yavaş kaldırıyorum. Kalktığından takriben bir çeyrek sonra sancı kesiliyor ve koltuk değneği ile yürüyebiliyor. Eskisine nazaran bu hal iyi değil mi?.. Pekâlâ.. Ama madem ki kırık yer kaynıyor, öyle ise niye sancı yapıyor. Yataktan kalkarken ve sonra bâzı günler niye hiç kalkamıyor... Sebebi nedir?.. Bu soru beni çıldırttığı için, yine radyografi, tomografi... ve doktorla da konuştuk. Binnetice başımıza başka bir büyük belâ çıkabilmesi ihtimâlinin olduğunu öğrendik. Kırık yerden başka etrafı dahi zedelendiği için bu hâlin muzafatı neticesi bel kemiğinde hafif bir inhinâ başlamış. Bu inhinâ büyük damarı tazyik ediyor, bâzı vakitler... Buna eğer (behemehal) şimdiden bir çâre bulunamazsa artabilir. Mazallah bir gün tamâmiyle belden aşağı umûmî bir felç gelebilir. Bunun olmasına mâni olmak çok, çok, çok güçtür. Ama mümkündür.

İşte aziz, kıymettâr, eski dostum!.. Vaziyetimizin ne kadar ciddî olduğunu görüyorsunuz. Sonra bu ızdırapların **Nermin**'in âsâbına, kuvve-i mâneviyesine yaptığı müthiş te'sir de çok ziyâdedir. Kendisini teselli, teskin etmek için başka şeylerle meşgul etmeye çalışıyor, diğer taraftan sıhhati için elimden gelen her şeyi yapmaya uğraşıyorum.

Sonra yine bu hallerin doğurduğu muhtelif şeyler var ki; çok zordur. Meselâ bunlardan biri baba-kız kendi yollarımızda ayrı ayrı çalışıyor, kazancımızı bir araya koyup geçiniyorduk. Şimdi hastalık yüzünden işinden çıkan **Nermin**'in dört buçuk aydan ziyade oluyor ki; maaşı ke-

sildi. Kesildi amma bir sürü masraflar arttı. Her şeyi ben temin etmeye mecbur kaldım. Behemehal ne yapıp yapmalıyım... Ama nasıl? Cevab vermek çok, çok güçtür. Çâre bulmak zor, zor zordur... Bu şeyler inşallah, maşaallah, yanlız duâ ile olmaz, bilirsiniz. Para da olsa bile Fransa'da hizmetçi yok. Bize yardım edecek, akraba, ahbab yok. Tesâdüfen günde bir iki saat şöyle yalandan yardım edecek birisini bulsanız, saat başına Mısır parası elli kuruştan aşağı olamaz. Ve zaten bunu da hergün bulamazsanız. Hele aylık hizmetçi imkânsızdır. Lâkin eğer ayda sekiz yüz, dokuz yüz frank verirseniz belki mümkün olur. Evde ve ev hârici her şey benim üstümde. Frasada her âilenin evinde muhakkak çamaşır makinası, kolayca ütülemek için, mahsus ütü masası ki, çok mühimdir, havagazı veya elektrik yahut tabiî gazla işleyen yemek pişirme makinası, fırın, sıcak su ve âdî ısıtma tertibatı, televizyon, otomobil, bisiklet yahut da...... (Bir kelime okunamamıştır) denilen küçük motorlu vasıta vardır. Bu, her Fransız evinde kat'iyyen şarttır. Bu vasıtalar olunca herşey çabuk çabuk yapılıyor. Bizde ise, bunların pek çoğundan mahrumiyet var. Bulaşık yıkamak, çamaşır yıkamak ve ütü yapmak hep benim üstümde. Tabiî makinasız, elimle yapıyorum. Çarşıya erzak için gidip gelme hep yayan, o da bir dert. Hele kışın soğuğunda bir felâket... Değil otomobil, bisiklet yok... El arabası ile taşıyıp getiriyorum. İnanır mısınız, Türkiye'den mesâha-yi sathiye itibariyle küçük olan Fransa'da gece gündüz seyr-ü sefer eden 12.000.000 otomobil var. Her 4 kişiye bir otomobil düşüyor. Türkiye'de ise buna mukabil 177.000 otomobil var. Hem ahâli zengin, hem de içtimaî kanunlar ahâlinin ihtiyacına, rahatına göre yapılmış, yani Cumhuriyet var. Bu memlekette hakîkaten cumhurun, milletin, hakimiyeti, efendiliği var. Her şey, cumhurun saadeti içindir. Bir sınıfın diğerine tahakkümü yoktur. Amma buna mukabil herkes birbirlerine hürmet eder, bunu herkes kavramış, nihayet tabii bir hale girmiştir.

İşte bütün ihtiyaçları karşılayacak kuvvetim olmadığı halde her iş, benim başımda. Şimdi havalar sıcak, dışardaki hizmetlere tahammül ediyorum. Amma önümüzdeki o berbat soğuklara nasıl tahammül edip, sokaklarda dâima hamallık edeceğim. Ben de hasta olursam, kızıma kim

bakacak. Bir de ya ölürsem kızımın hâli ne olacak?

Zaten kuvve-i mâneviyem çok bozuk, üstelik ihtiyarlık da iki seneden beri pek ziyâde, birden bire üstüme çöktü. Fazla yorgunum.

Fransızlar'ın zenginliklerini, rahatlarını görüyorum da acı acı her vakit Türkiye'yi düşünüyorum.

İstanbul'daki Divan Oteli'nde oturan zengin bir Amerikalı'ya çocuğunu satan, diye işittiğimiz tüyler ürpertici haber doğru mudur? Eğer doğru ise. Yazıklar olsun o adama...

Bu mektubu insicam olmadan, vakit bulduğum kadar fâsıla ile kısa kısa yazdım. Kusura bakmayınız, rica ederim. Gelecek mektubumda **Murad Sertoğlu**'yla mülâkatım hakkında size ciddî söyleyeceklerim var. Yalnız şunu bu mektubumda kısaca söyliyeyim ki: Bu zat bâzı şeylerde kanaatim ve hakikat hârici şeyler yazdı. Hattâ bununla da kalmadı, bana çok ağır belâlar getirecek mevzulara da girdi. Arzu ile söylediğim bazı şeyleri de yazmadı. Çok teessüf ve teessür ediyorum. Fakat olan oldu. Bunlar bir daha birer birer ele alınıp da nasıl tashih edilebilir. Acaba **Murad Sertoğlu**'nun bu yazıları ef-kâr-u umûmiyede ne gibi tesir icra etti? Bu mektubu lüften **Emin Saraç** evlâdıma okuyunuz ve isterseniz münâsip gördüğünüz kimselere de okuyunuz.[140] Yazı dolayısıyla bir çok yerlerden mektuplar alıyorum. Hepsine birer birer cevap vermeye vakit bulamadığımdan çok üzülüyorum. Acaba bu zevat, içinde bulunduğum hâli, anlayıp, beni mâzur görürler mi derisiniz?...

Artık pek fazla oldu... Burada mektubuma nihayet veriyorum. Kızımın ve benim en candan sevgi ve iştiyaklarımı kabul etmenizi rica ederim. Aziz, kıymettar eski dostum! Allah'a emânet olunuz!...

Mahmud Şevket

İmza[141]

140 - Bu cümlenin sonradan kendisi tarafından üzeri çizilmiştir.

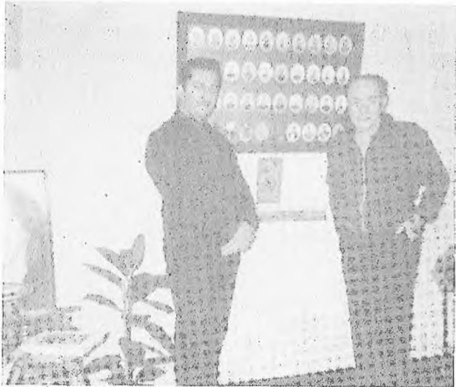
141 - **Mahmud Şevket Efendi**, dercettiğimiz bu uzun mektubunun son sayfasının tepesine şu notu yazmıştır:

«Bu mektubu, târihi, vakti, birbirine karışık zamanlarda insicamsız bir şekilde yazdım. Beni mâzur görürsünüz. En son bu satıra koyduğum tarih 27.7.1967'dir. Bakınız, kaçta yazmaya başladım, kaçta bitti.»

hâşa. Siyahdan başka bir şey üzerimde tahammül edemiyorum. Bu matem olarak değil tahammül edemiyorum. Ne bizde var, nede gönüllerde? Zaten onlarda ne var alaydan başka. Ancak üç şeyden birinden sizinle alâkadar olurlar maslahat - dinden çıkarmak - maskaralık - Başkası yok. Bunlar için benden faide olmadığı için yan bizarlar. Ne umuyorum — Yaşasın vatan — Şehzadelere müsaadeler edilmiş imiş âlâ âlâ —
Dostum kuzum mektubsuz bırakmayınız - Siz pek çok severdiniz Babamı dua ediniz. O kara öldüğü düşündükçe çıldırıyorum - Benim muhabbetle kucaklar selamlarım sevgili dostum Nermin

- **Elimizdeki feryadnâmelerden küçük bir misal -**
Nermin Sultan Efendi'nin muhterem pederlerinin vefatından sonra yazdıkları hazin mektuplardan bir parça.

Şehzâde **Mahmud Şevket Efendi'nin** -evvelce de zikrettiğimiz gibi- husûsi arşivimizde mahfuz başka bir çok mektubu daha vardır. Bunların satırları arasında öyle acı ifadelere ve öyle müdhiş gerçeklere temas edilmektedir ki; bunlardan en önemlileri seçilse bile müstakil bir cild teşkil edebilir. Biz bunlardan sâdece bir ikisini dikkatlerinize sunmaktan nefsimizi men edemedik.

MAHMUD ŞEVKET EFENDİ ile 1968 Yılında

Bagnols'daki evide çektirdiğimiz resim

Efendi'nin bu resmin arkasına kendi el yazısıyla düştüğü not:

«Çok kıymetli **KADİR MISIROĞLU** evlâdıma... 4 Kânûn-î sâni 1968 tarihinde (Banyol) kasabası'ndaki evimizde birlikte çıkardığımız fotoğrafımız... Acaba o mes'ud gün bir daha gelecek mi?...»

28.12.1968

(İmza)

20 Eylül 1967 tarihli mektuptan:

«... Çok acı dahi olsa, size ve sizlere bir hakikatti söylemeliyim. Eğer Salib-i Ahmer, Katolik, Protestan Cemiyetleri ve papazları imdada gönüllü olarak koşmasaydılar, ne **Nermin**'i «Le Malou»daki kliniğe götürebilir, ne de ev bulur ve taşınabilirdik. Otuz iki milyon Türkiye'nin ve Diyânet İşleri'nin kulakları çınlasın! Hem öyle ki, uykudan uyansınlar da, müslüman milletimize hizmet etsinler...»

8 Ağustos 1967 tarihli mektuptan:

«...Bizim için üstelik de bu kadar üzülmeyiniz. İstirhamla hakkımıza kavuşamıyacağımızı kırk üç sene tecrübe ettikten sonra, hâlâ bu yolda devam eden bizim gibi âciz, miskin kimseler her belâya müstehaktır. Çektik ve çekiyoruz. Artık kâfi değil mi?.. Ya hakkımızı almak yolunda öleceğiz, yahut çeke çeke öleceğiz. İkisi de ölüm... Başka şey yok... Maâlesef kalmadı...

İnanınız bana, ben kendim için çok fazla üzülmüyorum. Lâkin kızım için son derece müteessirim. İhtiyarlık, yorgunluk, azab, ızdırap hep bir arada... Birdenbire ben ölürsem, bu kızın hâli ne olacak?.. Derdimin en büyüğü budur.

Geçenki uzun mektubumda yazdıklarım karşılaştığım hazîn şeylerin bir kısmının hülâsasıdır. Eğer kısmet olur da size kavuşabilirsem, daha söyleyecek çok şeylerim var. Cidden çok hazîn şeyler... Az kaldı bir şatonun bekçisi veya bir apartmanın kapıcısı oluyordum. Vesâire, vesâire... Âilemi geçindirmeye mecburdum...»

16/X/1967 tarihli mektuptan:

«Ölümden korkmuyorum, ama **Nermin**'in yalnız ve çok fenâ vaziyette kalacağını düşündükçe çok büyük azab çekiyorum. Eğer **Nermin**'e lâzım olanı sizlerin yapacağınızı bilsem, rahat öleceğim. Yaşasın Türkiye!... Emin olun bu nida bütün kalbimden... Onlar gibi alay etmiyorum!...»

16 Ekim 1967 tarihli mektuptan:

«Hayret ve derin acı duyduğum bir vak'ayı size yazmalıyım. Belediyeden birkaç gün evvel beni çağırmışlardı. Nihâyet bir vakit bulup gittim. Bir de ne göreyim? Fransa'da her altmış beş yaşına varan Fransız'a Hükûmet, doktor, ilâç ve hastahâneyi parasız temin eder, ben Fransız teb'ası olmadığım ve altmış beş yaşına girmediğim halde, siyasî mülteci sıfatım dolayısiyla Fransız Hükûmeti bana bu hakkı vermiş ve buna âid evrakı bana verdiler. Oturduğumuz vilâyetin ecnebilere mahsus asistan sosyal'i arkamdan haberim olmadan Hükûmete müracat etmiş, Hükûmet de yapmış. Tasavvur edin, kıymettar eski aziz dostum!.. Müslüman Türk Milleti nâmına birkaç zorba senelerce bizleri gurbetlerde çektire çektire sefil, hakîr öldürmeye çalışırken bu fâciayı milletimiz görmemezlikten geliyor. Öte taraftan Hıristiyan Fransa, biz mülteci Müslümanları yaşatmaya çalışıyor...»

Kendisine Beyrut'a yerleştiği takdirde vatanına daha yakın olacağını, daha kolaylıkla görüşebileceğimizi, yazmamız üzerine 8 Ağustos 1967 tarihli mektupta bu mes'eleye temas ederek:

«...Beyrut'tan benim bildiğim şunlardır: Beyrut'ta benim küçük bir erkek kardeşim vardı. Zavallı adamcağız, sizlere ömür... Öldü, gitti... Na'şı, kimsenin haberi olmadan birkaç gün ortada kaldı. Taaffün etti. Nihâyet, konu komşu bir araya gelip himmetleriyle bir Müslüman mezarlığına defnettiler.

Bu arada size bir şey yazmak isterim. Çok şaşacaksınız. Benim şiddetli teessürümü gören bir Fransız âilesi merhuma mezar yapmam için bana onbeş bin Fransız frankı yani takriben üç bin dolara yakın ve zannedersem takriben 27,500 Türk lirası yapar. Bu parayı bana getirdi. Ve kabul etmem için son derecede ısrar etti. Tabiî kabul etmedim. Sonsuz teşekkürlerimle beraber parayı iâde ettim. Dünyaya bakınız, ne garipti?... Merhumun nâşı bile vatanına sokulmuyor, büyük babası **Sultan Abdülâziz**'in medfun olduğu İstanbul'daki **Sultan Mahmud** Türbesine defnedilmiyor da, hıristiyan bir Fransız âilesi mezar yapılması için para vermek istiyor. Bunun derin mânâsından duyduğum büyük

acıyı tasavvur edemezsiniz.» diye yazmıştı.

Merhum Şehzâde **Mahmud Şevket Efendi'**nin bize ve yakın dostlarına gönderdiği mektuplar, bu gibi acı hatıralarla dolu olarak vefatına kadar devam etmiş bulunmaktadır. Bunlardan, **Nermin Sultan'**ın yiyecek ekmekleri olmadığı bir sırada izdivâcına tâlib olan bir İngiliz lorduna -hattâ babasının sözünü keserek- verdiği şehâmetli red cevabı, tahammül edilmez acılara, ciğer yakan vatan hasretine ve maddi imkânsızlıklara, aç kalmak pahasına karşı koyuş, yaşadıkça Türk olduklarını söyleyerek, Fransız tabiyetini kabul etmeleri için vâki teklifleri kat'iyyetle reddedişleri. **Murad Sertoğlu'**nun ziyâretinde unuttuğu bir Yenice sigarasının üzerindeki ayyıldızın açtığı tahayyül ve tahassüs âlemi ve nihâyet babasının ölümünden sonra **Nermin Sultan'**ın okumaya bile dayanılmaz feryatnâmeleri gibi acı buruk ifâdeli yüzlerce sahife... Fâcialar mehşeri... Bunlar, yazmakla, anlatmakla biten şeyler değildir. Bu kitabın umûmî hacmi içinde daha fazla bir muvâzenesizliğe meydan vermemek için, bu bahsi burada kesiyor ve aziz vatanına kavuşamadan vefat ederek [142] yâdellerde kalan merhum **Şehzâde Mahmud Şevket Efendi'**ye Allah'tan gani gani rahmet ve mağfiret diliyoruz!...

---

142 - Merhum Şehzâde **Mahmud Şevket Efendi'**nin bu « v e f a t » ve « v a t a n a a v d e t» mavzularından şahsen bize söyledikleri - âdeta bir kehânet gibi- aynen vâki olmuştur. Şöyle ki:

1968 yılının ilk günlerinde kendilerini Fransa'nın Bagnols kasabasında ziyâret etmiştim. Uzun uzun görüşmelerimiz arasında bir ara demişti ki:

« - Osmanlı Âilesinin vatana girmesine müsâade edecekler, ama ancak Saltanat devrini, o devrin usul ve âdâbını görmüş olan şehzâdelerin vefatından sonra!.. çünkü...»

Bir de demişti ki:

« - Merhum Şeyhülislâm **Mustafa Sabri Efendi** Mısır'da vefat ettiğinde üzülmüş, ağlamıştık. Meğer o, ne mes'ud bir ölümmüş!... O zaman bunu anlıyamadık. Anlıyamazdık tabii. Çünkü biz de Mısır'da yaşıyorduk. O son yolculuğa ve Türk çocuklarının elleri üstünde taşınan Türk bayrağına sarılı bir tabutla çıkmak!... Mezara tekbirler, tehlillerle konulmak!... Müslüman bir beldede, bir müslüman mezarlığına

Nermin Sultan, babasının Bagnols'daki kabrini ziyaret ederken

gömülmek!...

Peki, şimdi ben burada ölürsem ne olacak biliyor musunuz?! Söyleyeyim size... Bir kere cenâzemi yıkıyan bulunamıyacak!... Burda öyle şey bilmezler... Bir tek müslüman bulunmaz... Cesedim, çan sesleriyle kaldırılıp bir hıristiyan mezarlığına defnedilir!.. Off!... Aman Allahım!.. çıldıracağım!... Evet, böyle olur!... Muhakkak böyle olur!...»

Nitekim de her şey pek az bir farkla aynen öyle oldu... Cesedini kızı **Nermin Sultan** tek başına yıkadı. Tabutun üzerine evindeki küçücük bir Türk bayrağını örttüler... Gerisi aynen hayattayken tahmin ettiği gibi...

7 - MEHMED ÂBİD EFENDİ:

Sultan Abdülhamid Han'ın oğludur. 1905 yılında Yıldız Sarayında doğmuştur. Anası **Saliha Nâciye** Kadın efendi'dir. Yurd dışına sürüldüğünde henüz ondokuz yaşında ve askerî liseyi yeni bitirmiş bulunmaktaydı. Önce en büyük ağabeyi **Selim Efendi**'nin de dahil bulunduğu kalabalık bir Hânedan grupu ile Beyrut'a gitmişti. Fakat burada fazla kalmayarak Paris'e geçmiş, orada Üniversite'ye devam ederek meşhur Sorbon'un « S i y â s î İ l i m l e r » kısmını bitirmiştir. Daha sonra doktora çalışması da yaparak oradan hukuk doktoru pâyesini kazanmıştır.

1963 yılında Arnavutluk kralı **Ahmed Zogo**'nun[143] kızkardeşi Prenses **Seniyye** ile evlenmişti. Düğünleri Pariste olmuştur. Fakat bu

143 - Hayatı bir mâcera romanı kadar renkli ve heyecanlı olan **Ahmed Zogo** Arnavutluğun Müslüman eşrafından tanınmış bir âilenin oğluydu. Bazı faaliyetleri sebebiyle Birinci Cihan Harbi'nde Graz Şehrinde ikâmete mecbur edilmiş, mütârekede Arnavutluk'a dönerek, önce mebus ve 1922 yılında da başvekil olmuştur. Memleketi diktatörce idâre etmeye kalkışmasından dolayı 1924 yılında çıkan bir ayaklanma sebebiyle Sırbistan'a sığınmaya mecbur kalmıştır. Altı ay kadar süren bu gaybûbeti sonunda Sırplar ve İngilizler'in yardımıyla Arnavutluk'ta kendisinden sonra teessüs eden Rus taraftarı idâreyi âni bri baskınla yıkarak, tekrar başa geçmiştir. Fakat bu defa meclisi toplayan **Ahmed Zogo**, önce kendisini Reisicumhur ilân ettirmiş, sonra 1928 yılında -biraz da

evlilikten az sonra Arnavutluğa dönen **Mehmed Abid Efendi,** orada faal siyasî ve idârî hizmetler ifâ etmiştir. Ancak Arnavutluk'ta krallığın yıkılması üzerine tekrar Parise dönmek mecburiyetinde kalmış ve 1940 yılına kadar Paris'teki Arnavut elçiliğinde çalışmıştır.

1948 yılında hanımından boşanan **Âbid Efendi,** bir daha evlenmemiş ve hayatta hiçbir çocuğu olmamıştır.

1966 yılına kadar Paris'te yaşayan **Âbid Efendi** pek çok mâlî sıkıntı; çekmiştir. **Mahmud Şevket Efendi** -en yakınlarından biri olarak bir mektubunda- bu hususta şunları söylemektedir:

«...Bildiğiniz gibi Şehzâde **Âbid**, merhum **Kral Zogo'nun** hemşiresi ile evli idi. Lâkin maâlesef çoktan ayrıldılar. Şehzâde **Âbid,** maddeten çok sıkıntı içinde idi.

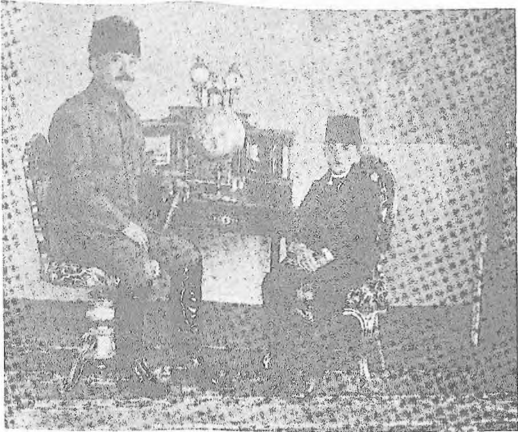
Bazı küçük ticarî müesseselerin komisyonculuğunu seyyar olarak yapıyor, hergün sabahtan akşama kadar koca Paris'in sokaklarında bina kapılarını birer birer çekip, hayatını kazanmaya çalışıyordu. Nihayet bu yorgunluğa dayanamadı. Şehzâde «tramboz»dan hasta düştü. Şehzâdenin çok sıkıntı içinde bulunduğunu gören Türkiye'deki **Sultan Abdülhamid Han'ı** sevenler, takdir edenlerin bir araya gelerek her ay Şehzâdeye dört yüz dolar gönderdiklerini işittim. Her halde bu haber doğru olmalı. Çünkü hiçbir parası ve kazancı olmadığı halde Paris gibi

---

Mussolini'nin telkinleriyle-cumhuriyeti, krallığa çevirerek «Arnavut Kralı» olmuştur.

Mussolini ve İtalyanlar'la başlayan bu alâka günden güne ilerleyerek nihâyet Arnavutluk'un İtalya'dan büyük miktarda krediler almasına ve buna mukabil de birçok aşırı tâvizler vermesine sebep olmuştur. Bu durumda yavaş yavaş bir İtalyan peyki haline giren Arnavutluk 1939 yılında fiilen de bu devletin işgâl ve istilâsına mâruz kaldı. **Ahmed Zogo,** canını güçlükle kurtararak önce Yunanistan'a sonradan da Mısır'a sığınıp yerleşmiştir.

Yaşadığı müddetçe tekrar Arnavut Krallığını elde etmek için faâliyet gösteren, bu uğurda büyük paralar sarfeden Kral Zogo 1960 yılında Paris'te vefat etmiştir. Arnavutça'dan başka Türkçe ve Almanca da bilirdi. Esasen tahsilini Selânik Rüşdiye ve İdâdisinde yapmıştı.İttihatçılardan meşhur Cemal Paşa'nın akrabasıydı.

Mehmed Âbid Efendi, sonradan Siird Meb'usu olan İttihadcı hocalarından Mahmud (Soydan) Bey'le karşı karşıya.

son derece pahalı bir şehirde mütevâzi bir hayat yaşayabiliyor ve hastalığını tedâvi edebiliyordu. Lâkin Şehzâde'yi Paris'te hasta ve yalnız bırakmak istemeyen hemşiresinin[144] vaktiyle Damad **Nâmi** Bey (ki sonradan Sûriye Devlet reisi olmuştur) bu Sûriyeli zat ile evlenmesinden doğan yetişmiş çocuğu, Şehzâde **Âbid'i** Sûriye'ye yahut Lübnan'a almış orada tedâvi ettirmiş. Şimdi orada olduğunu işittim.» [145]

144 - Bu, **Âişe Sultan Efendi'dir.**

145 - Mahmud Şevket Efendi'nin husûsî arşivimizde mahfuz 16 Ekim 1967 tarihli mektubundan.

Paris'ten Beyrut'a giden **Mehmed Âbid Efendi** burada mütevâzi bir tarzda yaşamaya başlamıştır. Beyrut'un eşhur Hamra Caddesine çıkan Sadât Caddesi'nde içinde birçok talebenin barındığı bir pansiyonda kalıyordu.

Mehmed Âbid Efendi'nin bütün hayatı temiz ve dindârâne bir şekilde geçmiştir. Beyrut'ta biraz daha da takvâ yoluna dökülen **Âbid Efendi** buradaki bir kaç yakın akrabasıyla olan münasebetleri dışında son derecede içine kapalı bir hayat yaşıyordu. Gerçekten Beyrut'un meşhur magazinlerinden biri olan «Ü s b u ğ u l A r a b î» Dergisinde Onun hakkında çıkan uzun bir makale bunu açıkça göstermektedir. Bu derginin muhabiri kendisinin, sorulan suallere cevap vermek istemediğini resminin çekilmesine dahi râzı olmadığını, siyasetle meşgul olmayarak, içine dönük mütevâzi bir hayat yaşadığını anlatmaktadır. Gerçekten **Mehmed Âbid Efendi,** O'nun ısrarlı taleblerine rağmen sorulan sualleri cevaplandırmak istememiş ve:

«... Ben flaş pırıltılarını sevmem, onlardan dâima kaçarım...» [146] diye cevap vermiştir. Bu muhabir O'nun hakkında şu hükme varmıştır.

«-Susmayı tercih eder, sanki bu sükûta sığınır. Hâdiseleri ve hatıralarını gizler. Hattâ umumî mes'eleler hakkında bile fazla konuşmaktan hazzetmez.» demekte ve ilâve etmektedir:

« - Fotoğrafçı ile temas kurmak istedim. Buna izin vermedi. Gazetecilerden ve fotoğrafçılardan Paris'te yaşadığı yirmi yıl boyunca kaçtığını söyledi. Hayatta hiçbir şey istemediğini, sâdece sükûnet içinde yaşamayı düşündüğünü anlattı ve sonra şöyle bir sual sordu: «Fotoğraf neye yarar? Mâdem ki ben siyâsetle meşgul olmuyorum, bunun kimseye faydası olabilir mi?» Ama ısrarıma karşı ceketinin cebinden bir defter çıkardı. Bunun içinde İstanbul'da çekilmiş çocukluğunu gösteren bir fotoğraf ile 1945'de Paris'te çekilmiş diğer bir resmi vardı. Bunları bana verdi. Ve görüşmenin bittiğini ifâde etmek üzere gülümseyerek Fransızca ve efendice bir şîve ile:

146 - Bkz: Üsbuğul Arabî ismiyle Beyrutta çıkan magazinin 22 Aralık, 1969 tarihli 550'nci sayısı

Mehmed Âbid Efendi'nin Beyrut'ta çekilmiş en son resimlerinden biri.

«-İşte böylece beni Lübnan'da kimse tanıyamaz.» dedi.»[147]

Muhâbirin ısrarlarına rağmen:

«-Benden ne istiyorsunuz, ben siyâsetle meşgul olmam. Hatta ondan bahsetmek bile istemem. Benim indimde siyâsetin hiç bir değeri yoktur. Husûsî hayatıma gelince, o yalnız bana âid olan bir şeydir»[148] diyerek kestirip atmıştır. Muhâbir:

«-Lübnan'a ne zaman geldiniz? Geçen kırkbeş seneyi yani 1924'ten sonraki hayatınızı nerede geçirdiniz?» diye sorunca, gülerek şöyle cevap vermiştir:

«Beni konuşturmaya çalışmayınız. Ben kendimi reklâm etmeyi sevmem.»[149]

Hakikaten **Âbid Efendi** son derecede mütevâzi, sâkin, nâzik ve dindar bir insandı. Bu satırların yazarı O'nun bu husûsiyetlerine Beyrut'ta tanışıp görüşerek yakından şâhid olmuştu. Beyrut'taki birkaç yakınıyla, kaldığı pansiyonun civarına kâin apartımanımsı bir câmiin zemin katında oturan aslen Oflu bir meczubtan başka hiç kimseyle görüşmüyordu.

Mehmed Âbid Efendi'nin, kendisine bir arkadaşla birlikte yazdığımız mektuba verdiği şu cevap O'nun nasıl mütevâzi ve kâmil bir şahsiyyet sahibi olduğunu açıkça göstermektedir:

Efendim,

7 Mayıs tarihli mektubunuza ancak bugün cevap verebildim. Özür dilerim. Şimdiye kadar iki satırlık bir mektupla hatır sormamış olmanızdan dolayı müteessir bulunduğunuz beyan ediliyor. Bu teessür nâbemehaldir. Bilâkis, şimdiye kadar yazmak bana düşmekteydi. Mektubunuz geleli onbeş günden fazla bir zaman geçtiği halde ancak bugün bu vâcibeyi yapabildiğimden dolayı ben sizden özür diliyorum.

147 - a.y.
148 - a.y.
149 - a.y.

خصوصیله کندیسنه دشمن [illegible] اتحادجی محافظ طابعلرك تحت ترصدنده یاشایان [illegible] و چوجقلق
ییلکز اوده‌ده ایچره‌ده اقشاملری حرم دوشدیکی و آلاهك هر کونکی اوزطا بطلر آره‌سنده سلامطقده گچردیکی
اونلر طرفنده تحصیل و تربیه ایتدیکی ، حتی کندی علیهنده تلقینلر یاپیلدیغنی بیلیه بر بابا ! ...
مع مافیه ، آقشاملری حرمه دوندیکمده بکا ظاهراً غایت بسیط بعض شیلر صورارلردی . مثلا :
اوغلم سکا تاریخ ، جغرافیا ، حساب ، هندسه فلان اوقوتیورلر ، چوجقم آما هیچ بر کره علوم دینیه
اوقوتمیورلرمی ؟ دیردی . بن ده خیر افندم دیردم . اوده باشنی صاللار و صوصاردی .
بر کره ده بویله صوردی : سن هرکون بو طابعلرك ایچنده سك . بونلرده هانکیلری بش وقت نماز قیلار ؟
بن ده هانکیلری بیلکز ذکریا افندی و محمد افندی دیدم . اوده : بن ده ذاتاً اونلری تقدیر ایدییوردم دیدی و
سکوت ایتدی . بو ایکیسنی سوردی فقط دیکرلرینه [illegible] بللی ایتمه‌دن رحمت ایدردی . (بنم اکلادیغم)
بعضاً بنی آلوب کزمکه چیقاریرلردی . جامعلره ، قمار بچیلره ، فلانه کوتورورلردی . او کونلرده بابامك ویردیکی
نصیحت : صاقین اوغلم آتلی بوقوسه آقشامی قوشدیرما ! بینمه‌دن آرك آتك قولاغنی صانیه‌لیت !
کبی سوزلردی . طبیعی بو طرز آثار و حقنده بك چوقنی اوقودم . بوکونه لازم دگرجکنی او یاشده ادراکنه ایردم .
تکرار ایدیم که بونده بونلره ذهنی تورد یورلحه ، فاذلرده حتیٰ خاطر سلام بیله ایلکی کچمشدی بونلر هر
بیریله ده بو گونلرده یازماغه مناسبه گوروچیسم .... بن هیچ کندی بلجمسه بر آدام دکلم . اونك ایچون
خاطرات فلان یازمدیکی لطفه فرد سکلر یاپیاجغم . فقط شو دیکر قلمه کوده‌تویم . اونك ایچون هیچ
بیشی یازمامه اولمقله اثبات صیورسم . مرادم ۱۸۷۰دن ۱۹۱۸ آره‌سنده‌کی دورك تاریخنی یازمقدر .
بنی علمی بر تاریخ کتاب یازمقه ، فقط آصدر تاریخی بر رومانه دکل ! بوندن باشه بیلك ایچون اه جهده آرجوم ، توقیفانده
بولونمه لازم . بن بر جوده صنعتلی Analyse ده Fustel de Coulanges دن آنجه اوندن صکرا ساده‌جه بر قاچ
آی ، حتی بر قاچ هفته‌لده Synthèse دستورنه صادده قالمه ایسترم . کندی بلجمسه آدام دکلم آما
عنت تفسیم ده واردر . یازاجغی هرکسده فرقی کندم بلجملی یم . بلکیسه‌م بر قاچ سنه صکرا بوکنه باشلایم
ایچما ، بلکیسه‌م طبیعی بوده آتشه آتارم . نیجه بر شی کورمز .
بیوجمله انیده سوزله جکم شیمدیلك بوندن عبارتدر .

Mehmed Âbid Efendi'nin dercedilen mektubunun bir sahifesi

Vatan haberlerini büyük teehhûrlerle olsa dahi öğrenmekteyim. İstanbul'daki vekilim her onbeş günde bir okuduğu gazeteleri toplar bir paket yapıp gönderir. Postaların atâleti sebebiyle birkaç hafta daha geçer. Yani âzâmi bir aylık teehhûrle memleketimizde olan biteni öğreniyoruz. Yalnız şu var ki, işlerin iç yüzünü tafsilâtıyla anlamak mümkün olmuyor. Onun için verdiğiniz bilgi ve haberlerden çok müstefil oldum. Teşekkür ederim.

Hatırat yazmak keyfiyetine gelince: Ben kendimde hatırat yazmaya bir hak tasavvur etmiyorum, ne yazabilirim. Ç ö r ç i l gibi, D e g o l gibi adamların hatırat yazmaya hakları vardır. Hayatlarında çok şey yapmış, görmüş kimselerdir. Fakat benim yaptığım bir sayfa bile tutmaz ve o sayfanın muhteviyatı gayet zâif ve basit olur. Gördüklerime gelince onlar da pek azdır. Nihâyet yirmi sahifeyi geçmez. Bu vakitler (20 kadar sene evvel) İ s m â i l H â m i B e y, Merhum da çok ısrar etmişti. «Babanızla Selânik'de, Beylerbeyi'nde beraber idiniz, bildiğinizi yazıp bana gönderin!...» demişti. Sekiz on sahife yazı göndermiştim, o kadar. Ben babamla 2,5 yaşımda Selânik'e gittim. 1918 Şubat'ında vefatında 12,5 yaşındaydım. 70 yaşını geçmiş bir baba, bu yaşlardaki bir çocuğu adam yerine koyup da geçmişteki hâdiseleri, ne yaptığını ve ne yapmadığını anlatır mı? Husûsiyle O'nun gibi ihtiyatlı bir baba!... Husûsiyle kendisine düşman İttihatçı muhafız zabitlerin taht-ı tarassutunda yaşayan ve çocuğunun yalnız uyumak için akşamları hareme döndüğünü ve Allahın her gününü o zabitler arasında selâmlıkta geçirdiğini, onlar tarafından tahsil ve terbiye edildiğini, hatta kendi aleyhinde telkinler yapıldığını bilen bir baba!...

Maamafih akşamları hareme döndüğümde bana zahiren gayet basit bazı şeyler sorardı. Meselâ: Oğlum sana tarih, coğrafya, hesap, hendese okutuyorlar, çok iyi ama hiçbir gün ulûm-i diniyye okutuyorlar mı? derdi. Ben de hayır efendim!.. derdim. O da başını sallar, susardı. Bir gün de böyle sordu: Sen hergün bu zâbitlerin içindesin bunlardan hangileri beş vakit namaz kılar? Ben de hemen yalnız Z e k e r i y a E f e n d i ve M e h m e d E f e n d i

dedim. O da: Ben zaten öyle tahmin ediyordum dedi ve sükût etti. Bu ikisini severdi. Fakat diğerlerine belli etmemeye dikkat ederdi. (Benim anladığım kadar) Bazen beni atla gezmeye çıkarırlardı. Çamlıca'ya, Fenerbahçe'ye filân götürürlerdi. O günlerde babamın verdiği nasihat: Sakın oğlum atını yokuş aşağı koşturma!... Binmeden evvel atın kolanının muayene et!... gibi sözlerdi. Tabii not almadığımdan pek çoğunu unuttum. Birgün lâzım olacağını o yaşta düşünemezdim. Tekrar edeyim ki; bütün bunları zihnimi zorlayarak, kazanarak kısmen hatırlasam bile 20 sahifeyi bulmaz ve bunları da bugünlerde yazmayı münâsip bulmuyorum. Ben hiç kendini beğenmiş bir adam değilim. Onun için hatırat filân yazmak gibi tafrafuruşluk yapmayacağım. Fakat şu varki, kalemime güveniyorum. Onun için hiç bir şey yazmadan ölmek de istemiyorum. Muradım 1870-1918 arasındaki devrin tarihini yazmaktır, yani ilmî bir tarih kitabı yazmak!... Fakat asla tarihî bir roman değil! Bunu yapabilmek için de çok okumak, takibatta bulunmak lâzım. Ben F u s t e l d e C o u l a n g ı r ' ın bir çok seneler «analyse» ve ancak ondan sonra sadece birkaç ay hatta bir kaç haftalık «synthes» düsturuna sâdık kalmak isterim. Kendini beğenmiş adam değilim amma izzeti nefsim de vardır. Yazacağımı herkesten önce kendim beğenmeliyim. Beğenirsem bir kaç sene sonra bu kitap ortaya çıkar, beğenmezsem topunu birden ateşe atarım, kimse birşey görmez. Bu mes'ele üzerine söyleyeceğim, şimdilik bundan ibârettir.

Hediye ettiğiniz kitapları dâima okumakta ve istifade etmekteyim, bunlardan bilmediğim hatta taşavvur bile etmediğim nice şeyler öğrendim. Size çok müteşekkirim.

Daha başka eserler göndereceğiniz müjdenizden cesâret alarak (Amerika'da Zenci Müslümanlık Hareketi) kitabını, fazla bir nüshası kalmışsa göndermenizi rica ediyorum.

Bu vesile ile teşekkürâtımı takdim eder, mektubunuza vazıul imza her ikinize ve aynı zamanda buradan mürûrleri

münâsebetiyle kendileriyle tanıştığım zevâta saygı ve selâmlarımı takdim ederim.

Mehmed ÂBİD
(31 Mayıs 1972 Beyrut)

1971 yılında Hac dönüşü kaldığı pansiyonun karşısındaki Vestfalya Otelinin salonundaki sohbetimiz esnasında kendilerine:

«- Efendi Hazretleri, Cumhuriyetin ellinci yıldönümü dolayısiyle umûmî bir af çıkacaktır. Bu kanuna Osmanoğulları'nın yurda dönmeleri hakkındaki mânii kaldıran bir maddenin de konulacağı ısrarla söylenilmektedir. İnşallah bu tahakkuk eder de, siz de aziz vatanınıza kavuşursunuz» demiştik. Efendinin buna karşı cevabı şu olmuştu:

«- Kadir Bey, ben bütün gurbet hayatımda elli yıldan beri madden gurbette fakat hissen ve hayâlen dâima vatanımdaydım. Biliyorsunuz bende kalb var. Bu hasta kalbin, vatan-ı azîzini görmenin heyecanına dayanabileceğini sanmıyorum!»

Mehmed Âbid Efendi, Beyrut'ta sâkin ve mütevâzi bir hayat yaşarken, Osmanoğullarını vatanlarına sokmayan mâhud kanunun ilgâsına şâhid olamadan 8 Aralık 1973 Cumartesi günü, öğleden sonra Beyrut'ta anî bir kalp krizi sonunda vefat etmiştir. Kriz kendinise geldiği zaman -maâlesef- sokakta bulunuyormuş. Derhal üzerinden adresi çıkan yakınları, polisce haberdar edilmiş, bundan sonra da 11 Aralık 1973 Salı günü, Şam'da Sultan Selim Camii'nde öğle namazından sonra kılınan namazını müteakib bu câmiin avlusunda diğer Hânedan mensuplarının yanına defnedilmiştir. Mevlâ rahmet eyleye!...

Meşhur Şeyhülislâm **Mustafa Sabri Efendi**'nin o zaman İskenderiye'de oturan değerli şâir ve edib oğlu **İbrahim Sabri Bey**, Şehzâde **Mehmed Âbid Efendi**'nin ölümü için şu tarihi düşürmüştür:

« Sabr-u imân misâli olmuştur,
« Buna menfâda elli yıl şâhid
« Akdı (on katre) (yâdı) târihe
« Şimdi cennettedir emir Âbid.»
(1393)

Şehzâde Mehmed Âbid Efendi'nin çocukluğu

Şehzâde Mehmed Âbid Efendi'nin teyzezâdesi Âbide Hanım Efendi'ye, vefatından sadece bir kaç gün önce yazdığı mektubun son satırları:

«Rüyânız, kimbilir belki tahakkuk eder, (Teyzezâdesi, O'nun rüyâda vatanına döndüğünü görmüş) belki etmez. Lâkin etmese de pek zarar yok. Zira elli senedir, ben, vücûden gurbetteyim. Lâkin, mâ'nen ve hayâlen dâima oradayım. Sahife bitti. Allaha emânet olunuz.

Mehmed Âbid

Hâmiş: Mektubumu şüphesiz bayram arifesinde alacaksınız. Bayramınız mübârek olsun.

8 - ABDÜLKERİM EFENDİ

Şehzâde Abdülkerim Efendi'nin çocukluğu

Abdülkerim Efendi, Sultan **Abdülhamid Han**'ın en büyük oğlu **Selim Efendi**'nin oğludur. O'nun **Nilüfer Hanım** adındaki refikasından 1906 yılında İstanbul'da Yıldız Saray'ında doğmuştur. **Selim Efendi**'nin bir kızı, bir de oğlu vardı. Kızı **Nemika Sultan**, oğlu da **Abdülkerim Efendi** idi. **Selim Efendi**, Osmanoğulları yurt dışına sürüldükten sonra Beyrut'a gitmiş ve orasının bir sayfiye banliyosu olan « C u n y e » de yerleşmişti. Araplar tarafından «**Sultan Selim**» diye bilinen bu değerli şehzâdenin Cunye'deki evi hâlâ « K a s r - u l M e l i k » yâni sultanın sarayı adıyle anılmaktadır.

İşte Şehzâde **Selim Efendi**'nin âile efradı ile birlikte oğlu **Abdülkerim Efendi** de Beyrut'a gitmiş ve Cunye'de yerleşmişti. Henüz on sekiz yaşında bir delikanlıydı.

Bu sırada kapı komşuları olan mârûnî bir âilenin genç ve güzel kızıyla anlaşarak, O'nunla evlenmek isteyen Şehzâde **Abdülkerim Efendi**, babasının sert bir muhalefeti ile karşılaşmıştı. Ancak gençler birbirlerini vazgeçilmez bir sûrette seviyorlardı. Bu yüzden, babasının muhalefetine rağmen sevdiği kızla evlenen **Abdülkerim Efendi**, Beyrut'tan Şam'a geçerek orada oturmaya başladı.

Burada samîmi bir müslüman olarak «**Nimet**» adını alan hanımından biri **Harun** (1930) diğeri de **Dündar** (1932) adında iki Şehzâdesi Dünya'ya gelmiştir. Vefatına kadar kendisine dargın kalan babası **Mehmed Selim Efendi**, ne kendisini ve ne de geliniyle torunlarını yüzüne koymamış onlarla asla alâkadar olmamıştır. Halbuki Osmanoğulları'nın pek çoğunun aslen hristiyan hanımlarla evlendikleri tarihî bir gerçektir. Üstelik **Nimet Hanım** tam ve mükemmel bir müslüman olmuş ve zevcine gerçekten büyük bir ferâgat ve fedâkârlıkla

bağlanmıştı.

Şam'da çoluk çocuğunu geçindirmek hususunda büyük bir mâli müzâyakaya düşen **Abdülkerim Efendi**, keder ve teessüründen iki defa intihara teşebbüs etmiştir. Bir defasında arsenik içmiş, ikincisinde ise boğazını ustura ile kesmeye kalkışmıştır.[150] Fakat her ikisinde de kurtarılmıştır. Bunun üzerine Şam'daki dostları kendisine bazı Arap memleketlerine giderek oralardan maddî yardım sağlaması teklifinde bulunmuşlardır. Şehzâde bu teklife karşılık şu cevabı vermiştir:

«- Şehzâde **Selim**'in oğlu ve Sultan **Abdülhamid**'in torunu maddî yardım için asla elini bir kimseye açamaz!...»[151]

Bu sırada nüfusu bir hayli çoğalmış bulunan Japonya arâzisini genişletmek arzusuna kapılmış bulunuyordu. Esâsen sanayîde de bir hayli ilerlemiş olan bu memleketin, Birinci Cihan Harbi'nin hemen akabinde Sibirya ve Moğolistan üzerindeki emelleri su yüzüne çıkmıştı. Gerçekten Rusya'nın Bolşevik İhtilâlî'nin sarsıntıları diğer devletlerin ise Umûmî Harbin yorgunluğu içinde bulunduğu sırada Sibirya'ya el atan Japonya ummadığı bir aksülamalle karşılaşmıştı. Amerika ve İngiltere'nin sert muhalefeti bu harekâtı verimsiz kılmışsa da Japonlar bu husustaki gayelerinden asla uzaklaşmamışlardı. Ancak bu defa daha sîyâsî bir yol tutmuşlardı. Kendilerinin «Tûrânî» bir kavim olduğunu ileri sürüyor, bu sebeple de Orta Asya'daki kardeşleri!...»nin derdleri ile alâkanlanmayı bir hak ve vazife olarak görüyorlardı. Bu maksad için Doğu Türkistan ve Moğolistan'da kesif bir propagandaya girişmişlerdi. İlk iş olarak buralarda Çin'e ve Rusya'ya karşı dahilî bir isyan ve kargaşalık çıkarmak gerekiyordu.

Çok geçmeden bu uğurdaki gayret ve faaliyetler semere vermeye başlamıştı. Gerçekten «Dungan» da büyük bir halk hareketi baş göstermişti. Ayrıca bilhassa Kazakistan'daki Türkler arasında, «bu ihtilali Türk subaylarının meydana getirdiği ve pek yakında da harekâtın başına geçmek üzere bir çok Türk subayının daha buraya geleceği»

150 - Savt-ul Ahrar Gazetesi, Şam - 16 Ağustos 1935

151 - a.y.

من هو الامير التركي

الذي نودي به ملكا على تركستان؟

الامير التركي الشاب عبد الكريم حفيد السلطان عبد الحميد

على أثر اعلان الجمهورية في تركيا شرد السلاطين وأبناء السلاطين من آل عثمان في أقطار البلدان وكان نصيب لبنان منهم كبيراً فقد نزل في مدينة جونيه بقضاء كسروان السلطان سليم ابن السلطان عبد الحميد ومعه هذه العائلة من عدة اشخاص بينهم نجل للسلطان اسمه الامير عبد الكريم وهو شاب في مقتبل العمر

وقد أقام السلطان سليم في محلة غادير وكانت تقيم في جوار منزله عائلة وطنية فتوثقت عرى الصداقة بين هذه العائلة وعائلة السلطان ، وكان أن احب الامير عبد الكريم ابنة هذه العائلة وهي فتاة في ريعان الصبا جميلة الوجه والقوام . وما زال حبهما ينمو حتى اذا فاتح الامير والده السلطان بزواجه من الفتاة غضب السلطان سليم على نجله لانه يفكر بالزواج من فتاة دونه مقاما ولكن الامير أصر على الزواج ، وانتقل بعروسه من جونيه الى دمشق حيث أقام معها وقد رزق الامير عبد الكريم من زوجته نعمت القربي التي اعتنقت الاسلام ولدين

وضاقت الحياة بوجه الامير ، فترك زوجته وسافر الى الهند حيث نال مساعدة مالية من نظام حيدر اباد صهر الاسرة العثمانية ثم انتقل الى طوكيو ، وهناك تمكن من التعرف الى اركان الحكومة اليابانية فزوده بالمال والمحاربين وارسلوه الى تركستان للاستيلاء عليها . وقد جاء في الجرائد التركية ان مهمة الامير عبد الكريم قد نجحت وانه نودي به سلطانا على تركستان تعضده حكومة اليابان في مملكته الجديدة

أما زوجته نعمت هانم فلا تزال تعيش في دمشق مع ولديها في حالة من العوز والحاجة ، وهي تنتظر بفارغ الصبر عودة زوجها اليها أو ورود مكاتيب منه . وسأوافي الص[illegible] بما يجد من اخبار حول هذه المسألة

Şehzâde Abdülkerim Efendi'nin Doğu Türkistan'da Çin'e karşı açtığı mücadele -belki de- Sultan Abdülhamid Han'ın şöhreti sebebiyle Arap Âlemi'nde geniş akîsler uyandırmıştır. İşte bir Arab gazetesindeki haber.

propagandası yapılıyordu. Nihayet, Uygur, Taranca, Dungan ve Özbek Türkleri'nin birleştiği ve Japonya'nın yardımı ile kurulacak büyük bir «Türkistan İmparatorluğu'nun başına Sultan **Abdülmahid**'in torunu Şehzâde **Abdülkerim Efendi**'nin geçirilmiş bulunduğu haberi, bütün Rus ve Çin esiri Türklerin gönüllerinde bir kere daha **«İstiklâl»** arzusunu alevlendirmişti.

Gerçekten, bu sırada, artan Japon nüfûz ve propagandasına karşılık, Ruslar da Şam'daki elçileri vasıtasıyla **Abdülkerim Efendi**'ye müracaat ederek Şarkî Türkistan ve Moğolistan'da mahallî bir hükûmet kurulmasına ve bunun riyâsetini de O'nun deruhte etmesine yardımcı

Şehzâde Abdülkerim Efendi, Şam'da Harem Ağası Behzad Efendi ile yakınlarından Besim Bey arasında.

Tele {grams: "BRISTOTEL, Ceylon." phone No. 165

THE BRISTOL HOTEL,

٢٣ - ١ - ٢ *Colombo.*

Abdülkerim Efendi'nin Seylan'dan hanımına gönderdiği mizacını ve içinde bulunduğu şartları aksettiren bir mektup.

---

nâşının Arap memleketlerine gönderilmesini,zira bugünkü vatanın orası olduğunu bu sebeble New York Müslümanlarından bunu talep etmesini" diley- en bir mektup ve yanın da da intihar etmek için kullandığı sanılan bir tabanca bulunmuştur.

احتفال فخم بدفن الامير عبد الكريم في نيورك

الامير يسأل مسلمي نيويورك ان يرسلوا جثته الى بلاد العرب

تلقت جمعية الشبان المسلمين بالقاهرة كتاباً من جمعية الشبان المسلمين في نيويورك بالولايات المتحدة الاميركية مؤداه انه على اثر علمها بوفاة المرحوم الامير عبد الكريم ابن سمو الامير سليم نجل الخليفة العثماني السلطان عبد الحميد الثاني قرر مجلس ادارتها الاحتفال بتشييع جنازته في موكب يليق باسرته التي دافعت عن الاسلام اكثر من اربعمائة سنة

وقد تألف موكب الجنازة من جمهور عظيم من المسلمين والعرب والشرقيين المقيمين في ولاية نيويورك والبلاد المجاورة لها واشترك في هذا الموكب عدد كبير من الاميركيين والاوربيين الذين عاشوا في الشرق عامة والبلاد التركية

وصية الامير المتوفى

وقالت جمعية الشبان المسلمين في نيويورك ان المرحوم الامير عبد الكريم مات منتحراً في احدى الغرف بفندق كارليل وان رجال البوليس وجدوا الى جانبه المسدس الذي انتحر به كما وجدوا في يده اليسرى كتاباً الى صديق له هو السيد شاه پير سكرتير القنصلية العثمانية في نيويورك سابقاً وقد جاء في هذا الكتاب :

« هل لك ان تتلطف فتسأل مسلمي نيويورك ان يرسلوا جثتي الى بلاد العرب فتدفن بها فانها وطني اليوم »

وقد احببت العرب حباً جماً . وجميع المسلمين ينتمون الى الشرق وانا اتضرع الى المسلمين من العرب هنا في نيويورك ان يرسلوا جثتي الى بلادهم

ŞEHZÂDE ABDÜLKERİM EFENDİ'NİN NEWYORK'DA DEFNİ DOLAYISIYLA YAPILAN MUHTEŞEM İHTİFAL

Abdülkerim Newyork müslümanlarına nâşının arap memleketlerine gönderilmesini vasiyet etti. Kahire'deki Müslüman Gençler Cemiyeti Newyork'daki Müslüman Gençler Cemiyeti'nden Sultan II. Abdülhamid'in oğlu Selim Efendi'nin oğlu Abdülkerim Efendi'nin vefatını bildiren bir mektup almıştır. Newyork'daki Müslüman Gençler Cemiyeti Şehzâde'nin cenazesini, İslâmi dörtyüz seneden fazla bir müddetle müdafaa etmiş bulunan ailesine yakışır bir şekilde kaldırmayı kararlaştırmıştır. Cenaze merasimine Newyork ve civarında bulunan Müslümanlarla birçok Şarkiyatçılar ve hatta muhtelif vesilelerle Şark memleketlerinde ve hassaten Türkiye'de vazife görmüş olan birçok Amerikalı ve Avrupalı ileri gelen zevat da katılmışlardır. Merhum Şehzâde ikâmet etmekte bulunduğu Karlayl otelinde vefat etmiştir. Elinde «Newyork'daki Osmanlı Konsolosluğu'nun sâbık sekreteri Şah Pir Bey'e hitaben yazılmış ve

olmak vaadinde bulunmuşlardı.[152] Her iki tarafın da aslî maksadını pek güzel takdir eden Şehzâde **Abdülkerim Efendi**, girişeceği işte, Japonları arkasına almanın daha muvafık olacağını hesab ederek önce Hindistan'a oradan da Japonya'ya gitmiş, gerekli anlaşma ve görüşmelerden sonra hareketin başına geçmiştir. Ancak, Çin, Rus ve Japon propagandalarının hasıl ettiği karışıklıkları bertaraf ederek, yerli halkın birliğini sağlamak kolay değildi. Gerçekten tam Şehzâde **Abdülkerim Efendi**'nin Türkistan'a geçmek üzere bulunduğu sırada mahallî hükûmetin Hindistan'daki Peşâver Şehri'ne fevkalâde elçi olarak gönderdiği doktor **Mustafa Ali Bey**, Berlin'de çıkan bir gazetenin suallerini şu şekilde cevaplandırıyordu:

« - Osmanlı Şehzâdesi **Cemâleddin Efendi**'nin şarkî Türkistan'a gideceği haberi doğru mudur?. O beldenin ileri gelenleri ile bir alâkası var mıdır?..»

« - Asla!.. **Cemâleddin Efendi** ile Delhi'de görüştüm. Benden Kâşgar'a gitmek istediğini ve bu hususta kendisine yardım etmemi rica etti. Ben de kendisine bunun doğru ve mümkün olmadığını izah ettim.»

« - Niçin ?!..»

« - Zira oraya gidişi O'nu tutanlar ile tutmayanlar arasında kargaşalığa sebep olur. Ayrıca Şehzâde oraya giderse, pâdişahlığını ilân etmek isteyecektir. Böylece iki taraf yâni Cumhuriyetçilerle saltanatçılar arasında kargaşalık çıkacaktır. Bu da Şarkî Türkistan için vebâli mûcip bir haldir.»

Sonra şöyle devam etti:

« - Türkistan Cumhuriyet Hükûmeti ise Gâzî **Mustafa Kemal**'in yolu istikametinde bir siyâset takip etmek istemektedir.»

« - Diyorlar ki; **Şehzâde Abdülkerim** şimdi Japonya'dadır. Acaba Şarkî Türkistan'a gitmeye niyet edecek midir?.»

« - **Şehzâde Abdülkerim**'in Türkistan'a gitmesi demek memleketimizde Japon nüfuzunu artırmak demektir. Biz ise, böyle yabancı bir

152 - a.y.

devleti destekleyen garib (yabancı) bir adamı asla sevmeyiz!. Biz inanıyoruz ki, M. Kemal bütün Türklerin lideridir. Bizce mühim olan O'nun sözleridir!.»[153]

O sırada anavatan Türkleri de biri «**İnkılâpçılar**» ve diğeri de tarih ve din şuuruna bağlı «**tekâmülcüler**» olarak ikiye ayrılmış bulunuyordu. Bunların birine «**Kadîmciler**» diğerine ise «**Ceditçiler**» deniliyordu. Yukarıya dercedilen beyanatından anlaşılıyor ki, Türkistan mahallî hükûmetinin o sırada Delhi'ye gönderdiği bu fevkalâde elçi doktor **Mustafa Ali Bey** de memleket dahilindeki cedidçilerden biriydi. İşte bu şartlar dahilinde Türkistan'a geçen **Şehzâde Abdülkerim Efendi**, Japonlar'dan da tam bir destek sağlıyamamıştı. Doğu Türkistan'ın öz imkânlarıyla bir taraftan Rus, diğer taraftan ise koskoca Çin'e karşı muvaffakiyet elde etmeye elbette imkân yoktu.

Buna rağmen kısa zamanda yerli halkı teşkilânlandırarak çetin bir mücadeleye girişen **Abdülkerim Efendi** bir hayli muvaffakiyet elde etmişti. Ancak nüfusu on milyona bile varmayan askerî ve iktisadî bakımdan bir hayli geri kalmış bulunan Doğu Türkistan'ın mütevâzi imkânlarıyla ne yapılabilirdi? Nihayet bitip tükenmek bilmeyen deniz dalgaları gibi saldıran Çin kuvvetleri karşısında emrindeki derme çatma birlikleri rica'te mecbur kalan Şehzâde **Abdülkerim Efendi** canını güçlükle kurtararak Amerika'ya siyasî mülteci olarak yerleşmek mecburiyetinde kaldı. Burada dehşetli bir fakr-u zaruret içinde bikes kalan bu değerli Şehzâde 3 Ağustos 1935 tarihinde New-York'ta ikâmet etmekte bulunduğu otelde intihar ederek hayata vedâ eylemiştir. Bir müslüman memlekete nakledilerek defnedilmesini vasiyet etmiş olmasına rağmen -maalesef- mezarı hâlâ New York'tadır. Ancak bu intihar vakası biraz meşkûktur. Yanında Sultan **Abdülhamid Han**'ın oğlu **Abdülkâdir Efendi**'nin hâlen Paris'te yaşayan oğlu **Orhan Efendi** vardı. Efendi takip edilmektediydi. **Orhan Efendi** sigara almak maksadıyla otelden beş dakika kadar ayrılmıştı. İşte her ne olduysa bu esnada olmuştu. Döndüğünde O'nu ölü bulmuştu. Tabancası elinde olan **Abdülkerim**

153 - En - Nehar, Beyrut - 20/21 Mayıs 1934.

Efendi kanlar içinde yatıyordu. Acaba Efendi hakikaten intihar mı etmiş, yoksa işe bu süs mü verilmişti? Bunu tâyin -bugün için- imkânsızdır!...

Şehzâde Abdülkerim Efendi, Doğu Türkistan'a giderken **Harun** ve **Dündar** adındaki ciğerpârelerini cefâkâr zevcesi **Nimet Hanım**'la yakınlarından **Nizâmeddin Bey**'e bırakmıştı. Kendisinin hazin vefatından sonra ancak iki yıl daha hayatta kalan babası **Selim Efendi**, oğlunun fecî âkıbetine -hiç şüphesiz- yürekten yanmış fakat

Abdülkerim Efendi'nin oğlu Harun Efendi oğlu Orhan Efendi ile Türkiye'de - İstanbul 20 Temmuz 1974 -

inadından vaz geçerek torunlarını yanına almamıştır. Çocuklarını bağrına taş basarak büyüten **Nimet Hanımı** da yüzüne kabul etmemiştir. Bu gün Allahın lütfu inâyetiyle bu çocukların ikisi de yetişmişlerdir.

Harun Efendi evli ve iki çocuk sâhibidir. Çocuklarının biri (Türkiye'ye geldiklerinde) onbir yaşındaki **Orhan Efendi**, diğeri de henüz bir yaşına basmamış olan **Nurhan Sultan**'dır. Bu değerli şehzâde Temmuz 1974'te âile efradiyle birlikte İstanbul'a gelmiş bir müddet kaldıktan sonra tekrar Şam'a dönmüştür. Bilâhare oradaki işlerini tasfiye ederek gelip vatanına yerleşmiştir. Kendisinden iki yaş küçük olan **Dündar Efendi** de Şamda resmî bir fabrikada müdürlük yapmaktadır. Evli ve çocuksuzdur.

8 - VE DİĞERLERİ :

Osmanoğulları'nın gurbette geçen « e l l i y ı l l ı k d r a m » larını tam ve mükemmel bir surette yazmak -evvelce de ifâde etmiş olduğumuz gibi- imkânsızdır. Zira, bir kere gerçeklerin büyük bir kısmı hemen hemen herkesin tam mânâsıyla meçhûlüdür. Bilinebilenler ummandan bir katre bile değildir. Bunun da sebebi şudur: Çoğunun mesleği yurt dışında para kazanmaya ve geçim sağlamaya yaramayan « a s k e r l i k » olan bu asil insanlar, vatanlarından kovulduktan sonra, bağırlarına taş basarak yaşamışlar ve içinde kıvrandıkları binbir fâciayı mutlak bir nisyana gömmüşlerdir.

Ayrıca şunu da belirtmek yerinde olur ki, aslında her birinin gurbet serencâmı hâilevî (dramatik) bir roman teşkil edecek kadar geniş olan bu asil insanların çektikleri sıkıntıyı ve duydukları ızdırabı hakkıyle tasvir de mümkün değildir. Bilinebilenlerin nakli de hiç şüphesiz asıl gerçeklere kıyasen son derece eksik ve sönüktür. Bunu böylece, tespit ettikten sonra kabul etmek gerektir ki, bizim birer misal kabilinden temas ettiklerimizin hakkıyle yazılması halinde bile ortaya bir kaç cildlik

bir eser çıkabilirdi. Fakat biz, meseleyi derli toplu bir cild içinde hülâsa etmek istedik. Osmanoğullarından elbetteki daha üzerinde durulması gereken bir çok kıymetli şahsiyyet vardır. İşte bunlardan bir ikisine daha kısaca temas ederek bu bahse bir son vermek istiyoruz.

ABDÜLKADİR EFENDİ

Sultan ikinci **Abdülhamid Han**'ın oğlu olan Şehzâde **Abdülkadir Efendi** de Osmanoğulları ailesinin yurt dışına sürülmesinden sonra uzun zaman Budapeşte'de ikamet etmişti. Fevkalâde bir müzik tahsili görmüş bulunan Şehzâde **Abdülkadir Efendi**, burada Millî Orkestra'ya girerek hayatını kemanıyla kazanmıştır. Fakat daha sonra bazı siyasî sebeplerle Bulgaristan'a geçip Sofya'ya yerleşen **Abdülkadir Efendi** o ölçüde bir zarurete sürüklenmiştir ki, yegâne geçim vasıtası olan kemanını bile satmak mecburiyetinde kalmıştır. II. Cihan Harbi'nde ise bir hava hücumu sırasında girdiği mahzende kalbi sıkışarak hayata vedâ etmiştir.

AYŞE SULTAN

Yurt dışında binbir ızdırap çeken Osmanoğulları'ndan biri de Sultan **Abdülhamid Han**'ın kızı **Ayşe Sultan**'dır. Kendisi gurbette çektiklerini şöyle anlatmaktadır:

«... Nihayet **Altıncı Mehmed'in** gitmesiyle **Abdülmecid Efendi**'nin Hilâfet'e geçmesi vukû buldu. Halife, Hânedan'ın erkek, kadın, genç, ihtiyar bütün âzâsını Dolmabahçe Sarayı'na dâvet ederek büyük bir akşam ziyafeti vermişti. Hep birlikte yemek yemiştik. Târihimizde bu ilk defa görülüyordu. Meğer bu ziyâfet ilk olduğu gibi son da olacakmış. Öteden beri menü toplamak meraklısı olduğumdan o gecenin hâtırası olan menü kolleksiyonumda mahfuzdur.

Bundan sonra geçen günlerimiz de hiç hoş değildir. Her an başımıza felâket geleceğini düşünüyor, tâlihimize ağlıyordum. Heyhat! Nihâyet korktuğumuz günler gelip çatmıştı. Memleketi, sevgili vatanı terketmeye mecbur olmuştuk. Hangi diyarlara gidecektik? Biz Türkiye'nin taşından, toprağından yaratılmıştık. Cesetlerimiz, kemiklerimiz o top-

rağın mahsûlü idi. Yabancı ülkelerde ölmek istemiyorduk. Suçsuz olarak vatandan kovuluyorduk. Bu ne kadar acı idi.

Biz, Avrupa prensesleri gibi yetiştirilmiş, hayatın ne olduğunu gören; bilen insanlar da değildik. Üstelik servetimiz de yoktu. Yegâne malımız, mülkümüz, yaşadığımız evlerden ibâretti. Milletimizin bize bahşettiği, elimize geçen maaşlarla bendegânımıza bakmış, kalanını hayır işlerine sarfetmiştik. İnsanlığa kıymet veriyor, paraya asla tamah etmiyorduk. Böyle görmüş, böyle yaşamıştık. Şimdi ecnebi diyarında yersiz, yurtsuz ne yapacaktık? Encamımız ne olacaktı? Yegâne günâhımız Hânedan âzâsı olmaktan ibâretti.

Yol hazırlığımızı yapmak için evimizin kapısını açıyor, mevcud eşyamızı haraç mezat satıyorduk. Tabii, hem acelemizden, hem de bu gibi işleri bilmediğimizden hiç bir zaman hakikî değerleriyle satamıyorduk. Topladığımız para ile bizim gibi çoluk çocuk sahibi olanlar kaç yıl yaşayabilirdi?

İşte bu halde, göz yaşları içinde vatanı terkettik. O zaman büyük oğlum **Ömer Nâmi** 12, ikinci oğlum **Osman Nâmi** 6 yaşında ve en küçük oğlum **Abdülhamid Rauf** 2 yaşında idiler. Bu çocukları büyütmek, yetiştirmek kolay mı idi? Bu güçlükleri idrak eden ananın kalbi kan ağlamaz mı idi?

Zevcim **Mehmed Ali Rauf Bey**'le birlikte düşündük. Gitmek için bize en elverişli yerin Fransa olduğuna kanaat getirdik. Bir kere, dil hususunda güçlük çekmiyecektik. Çocuklarıma da iyi bir tahsil ve terbiye verecektik. Artık bundan sonra elimizde olan kıymetli evlâtlarımızdan başka hiç bir şey düşünmiyecektik. Kendimizi her mahrûmiyete alıştıracak, yalnız bu çocuklar için yaşıyacaktık.

Bu düşünceyle Fransa'ya doğru yola çıktık. Elimize biner lira yol masrafımızı vermişler, eşyalarımızı da geçirtmeye müsaâde etmişlerdi. Doğruca Paris'e gidip Keyres Oteli'ne yerleştik. O sırada Paris'te 1924 Olimpiyat oyunları yapılmakta olduğundan kesemize elverişli ev, yahut barınacak bir yer bulmak pek güçtü.

Fransızlar bize nezâket ve kolaylık gösteriyorlardı. Bundan dolayı Fransızlara müteşekkirim. Zevcim, Fransa'yı iyi tanırdı. Çocukların tahsili ve daha rahat yaşamamız için banliyöde bir ev tutmak uygun olacağını düşündü. Tâlih eseri olarak Versay civarında, Virofle'de küçük, her cihetten bize elverişli bir ev kiraladık. Fransa'ya gelişimizin on sekizinci günü oraya taşınıp yerleştik. Büyük oğlum **Ömer**'i derhal mektebe yazdırmaya muvaffak olduk. Versay'da Hoch Lisesi'ne kaydettirdik. Diğer oğulların henüz küçük oldukları için vakitleri vardı.

Paris gibi bir şehirde evlât yetiştirmek pek kolay değildir. Sırası ile her eğlenceden istifâde edebilirlerdi. Fakat mûtedil kalmaya mecburdular. Fransa'da tanıdığımız birkaç iyi ailenin çocuklarıyla arkadaşlık edecekler, biz de onlarla meşgul olacaktık. Fransa'da yaşayıp da onun san'at ve kültüründen istifade etmemek olamazdı. Çocuklar da, biz de elbet bunları görecek, faydalanacaktık.

İşte bu sûretle çocuklarımızı büyüttük. Oğlum **Ömer** nihâyet Hoch Lisesi'ni bitirdi. Paris Hukuk Fakültesi'ne yazıldı. **Kâmil Paşa**'nın oğlu Mirliva **Said Paşa'nın** kızı **Saâdet Hanım**'la evlendi. **Saâdet Hanım** oğlumun halazâdesi idi. **Ömer,** Beyrut'ta çalışma hayatına atıldı.

Birkaç zaman sonra büyük biraderimiz **Mehmed Selim Efendi**'nin Beyrut'ta öldüğünü haber alarak yeni bir acı daha duydum. Ailemizin kıymetli büyüğünü kaybetmiştik. Biraz sonra sevgili küçük hemşirem **Refia Sultan** da genç denilebilecek bir yaşta Beyrut'ta irtihal etti. Bu da beni büsbütün me'yus etti. İşte bu üzüntülerle dilhûn iken hayat arkadaşım, aziz ve sevgili zevcim **Mehmed Ali Rauf Bey**'i de kaybetmekle ne kadar bedbaht ve bîkes kaldığımızı hakkıyla yazmaktan âcizim. Hânedana mensup zevattan Paris'te ilk defa ölen, vatan hasretine kurban giden, maâlesef kıymetli zevcim olmuştu. Bundan duyduğum elem ve kederin derecesini nasıl yazacağımı bilemiyorum.

Paris'teki Câmiye gittiğimiz zaman Fas Veziri **Ben Gabrit**'le görüşürdük. Bilgin ve muhterem bir zattı. Bu zat imdâdıma yetişti. Eşimin bir müslüman olarak teçhiz ve tekfîni yaptırdığım için Türk bayrağına sardırarak Camie naklettirdim. Virofle'deki Fransız ahbablarımız, polisler ve itfaiye heyeti cenâze merâsimine iştirak ettiler.

Müslüman Araplar tarafından Câmide namazı kılınarak Bobini'deki İslâm mezarlığı'na gömülme müsaâdesi verildi. Bu yüzden Bobini'de Türklere mahsus ayrı bir yer de ayrılmış oldu. Zevcim şimdi hâlâ orada yatmaktadır. Allah gani gani rahmet eylesin!...

Zevcimden sonra bütün yük üzerimde kalmıştı. Hayat arkadaşımın teselli verici yardımını kaybetmiştim. İkinci Cihan Harbi'nin arifesinde bulunuyorduk. Şimdi bütün kuvvetimi ikinci oğlum **Osman**'ın tahsiline vermiştim. Zira üçüncü oğlum **Abdülhamid Rauf**, mâlûl bir çocuktu. Bu zavallı yavrunun mâlûliyeti benim hayatımın en bedbaht tarafıdır.

Böylece yaşayıp giderken İkinci Harb başladı. Şimdi yollar kapanmış felâket büsbütün gelip çatmıştı. Büyük oğlum **Ömer** çalışıp hayatını kazanarak bana para gönderiyordu. Fakat yollar kapanınca bundan mahrum kaldım. Şimdi ne yapacaktık? Oğlum **Osman**, henüz on sekizinde bulunuyor, tahsilini tamamlaması için daha bir müddet mektebe gitmesi icab ediyordu. **Abdülhamid** ise mâlûl ve hasta idi. Bu felâketin içinden nasıl kurtulacaktık?

Elde avuçta kırıntı, döküntü ne buldumsa, ne kalmışsa bir müddet onları satmakla geçindik. Fakat bu da kâfi gelmiyordu. Bir zaman elyazısı ile **«İnnallahe ma'ssâbirîn»** (Allah sabırlılarla beraberdir!) yazılmış bir levhayı kopya ederek, bir de tuğralar yaparak satmakla vakit geçirdim. Gündüzleri bunları hazırlıyordum. Akşamları **Osman** eve gelince bunları satmak için alıp sokağa çıkıyordu. Bir müddet de böyle gitti.

Ben genç yaşımdan beri pullara meraklı idim. Esaslı sûrette pul kolleksiyonu yapıyordum. Bir ahbabıma bir gün bunu söylemiştim. O ahbab, halimi bildiğinden «şimdi satarsan iyi para eder, râzı mısın?» diye sormuştu. Derhal kabul ettim. Bir gün Suriyeli bir genç getirdi. Kolleksiyonumu gösterdim. Bir milyon franga alacağını söyledi. Derhal râzı oldum.

Kolleksiyonumu verip parayı aldığım zaman gözlerimden bilâihtiyar yaşlar boşandı. Bu, bende yıllardan beri bir meraktı. Bu kadar eşya satmıştım. Kıymetli elmaslarımı bile satmıştım. Hiçbiri için göz yaşlarım akmamıştı. Fakat pullara çok emek vermiştim. Saatlerimi, günlerimi sarfetmiştim. Erörler bulmak için günlerce çalışmıştım. Bunları toplamak

için çok uğraşmıştım. İşte bu kadar emek verdiğim bir şey elimden gidiyordu. Lâkin hiç olmazsa evlâtlarımı kurtarıyordum.

İşte altı yıllık savaşı, bu para ile geçirdik. Karaborsadan ekmek almaya bile muvaffak olmuştuk. Çok şükür Allah yardımımıza yetişmişti.

İkinci Cihan Harbi sırasında kardeşim **Ahmed Efendi** bir hastahânede öldü. O'nu takip eden günlerin birinde de kardeşim **Abdülkadir Efendi**'nin Bulgaristan'da bir sığınakta öldüğünü radyodan haber aldım. Böyle âni havâdislerin insan üzerindeki tesirini düşünebilirsiniz!...»[154]

ZEKİYE SULTAN

Sultan **Abdülhamid Han**'ın kızlarının bir çoğu da erkek kardeşleri gibi tahammülfersâ maddî ve manevî sıkıntılar çekmişlerdir. Bunlardan biri de O'nun en büyük kızı **Zekîye Sultan**'dır. Gâzi **Osman Paşa**'nın oğlu **Nureddin Paşa** ile evlenmiş bulunan bu Sultan Efendi Nis'e yerleşmişti. Orada büyük bir müzâyaka içinde vefat etmiştir. Nâşı, tahnid edilmiş olarak bir kilisede yıllarca bekletilmiştir. Maddî imkâsızlıklar ve kanûnî mâniler yüzünden uzun süren bu bekleyiş sonunda vatana getirilemeyen **Zekîye Sultan**'ın ne olduğu ve nereye gömüldüğü meçhul bulunmaktadır.

Onun **Fâtma Aliye** Hanımsultan adında bir kızı vardı. İstanbul'da Tünel Başındaki Narmanlı Yurdu'nda karanlık, havasız bir bekâr odasında oturuyordu. Kendisini ziyâret ettiğimizde «Maddî vaziyeti düzelirse annesinin cenâzesini vatana getireceğini» söylemişti. O bunu söylediği zaman **Zekîye Sultan** vefât edeli otuz seneyi geçmiş bulunuyordu. Belki de kilise idârecilerince çoktan bir tarafa kaldırılıp atılmıştı.

Fâtma Aliye Hanım Sultan'ın kendisi de pek çok maddî sıkıntı çekmişti. Ziyâret ettiğimizde odasında bizi buyur edecek bir tek sandalyesi bile yoktu. Bir köşede üzerine tertiplice bir asker battaniyesi serilmiş bir divan vardı. Duvarlarda Sultan **Abdülhamid Han**'la **Gâzi**

154 - **Ayşe Osmanoğlu** - a.g.e. sh. 220 vd.

Osman Paşa'nın matbu birer portreleri asılıyordu. Divanın baş ucunda tersine çevrilmiş ve üzerine gazete serilmiş bir meyva sandığını masa olarak kullanmakta bulunduğu anlaşılıyordu. Kendisine bir şey sormaya yürek dayanmazdı. Bizim ziyaretimizden azbir müdded sonra kalmakta olduğu bu han odasında - kimbilir nasıl?- vefat etmiş, cenâzesi Belediyece kaldırılmıştı,

ŞÂDİYE SULTAN

Sultan Abdülhamid Han'ın diğer bir kızı olan **Şâdiye Sultan** da yıllardanberi İstanbul'da yaşamaktadır.[155] O'nun hayatta olan bu yegâne evlâdı da çok büyük maddî sıkıntılar çekmektedir. Bir hayırsever'in verdiği iki odalı küçücük bir evde, Cihangir'de tek başına yaşamaktadır!. Artık seksen sekiz yaşına varan, gözleri iyi görmeyen, kulakları dahi işitmeyen bu muhterem Sultan Efendi Allah gecinden versin bir gün ölse, kimsenin haberi olmayacaktır. Bundan bir müddet evvel, ziyâretine gittimizde O'nu hasta, yatakta bulmuştuk. Meğer iki aydanberi yatıyormuş. Kaldığı apartmanımsı evin kapıcısının küçük kızı uğrayıp bir çay veya çorba yapıp kendisine vermese çoktan ölüp gidecekmiş!... O çocuk da her zaman ve muntazam uğramıyormuş!... Ziyâretimize sevinen Sultan Efendi:

« - Şimdi biri gelip de yarın öleceğimi söylese ve bu sözün doğru olduğunu bilsem, neyim varsa kendisine müjde olarak veririm!...» demişti. Düşününüz şurada burnumuzun dibinde, koskoca **Sultan Abdülhamid Han**'ın hayattaki tek evlâdı ne ızdıraplı günler geçiriyordu ki, böyle konuşabiliyordu. **Sultan Abdülhamid Han**'ı dillerinden düşürmeyen bizler gibi sözde müslümanlar da bu fâciadan habersiz rahat ve huzur içinde yaşayabiliyorduk!...

Bugün, kendisini rahat edebileceği bir âile yanına nakletmek istiyor ve fakat -maâlesef- böyle bir âile bulamıyoruz. O'nu babasının yaptırdığı Dârüşşafaka'ya yerleştirmek arzusuyla bu müessesenin velî

155 - Bu muhterem Sultan Efendi hakkında mâlumat edinmek isteyenler O'nun İstanbul'da 1966 yılında basılmış «Hayatımın acı ve tatlı günleri» isimli hatıratına bakabilirler.(Bu eserin birinci basımdan az bir müddet sonra vefat etmiştir)

tabiatlı müdürü **Hilmi Şener Bey** bizzat kaldığı eve gitmişse de Sultan Efendi, bu tekliften son derece de müteessir olmuştur. Allah bilir, ama şurada belki de pek az bir ömrü kalmış olan bu **Sultan Efendi**'yi yanına alıp O'na yalnızlık acısını unutturacak ve ölürken başında Kur'ân okuyup ağzına bir damla su verebilecek bir tek müslüman âilenin bulunmaması cidden teessüfe şa'yandır.

BEYZÂDE FETHİ SÂMİ

Sultan Abdulhamid Han'ın kız kardeşi **Mediha Sultan**'ın torunu **Beyzâde Fethi Sâmi** de yurt dışına çıkarılanlardandı. Bu vakur ve gönlü İslâm ve Türklük aşkı ile yanan beyzâde o günleri şöyle anlatıyor:

«Takvimler 22 Eylül 1922' yi gösteriyordu. **Ferid Paşa** Sirkeci'den trene bindi,gitti. Büyükannem **Mediha Sultan** "Kocamı bırakmam, nereye giderse ben de giderim" diye birlikte gitti. Pederim "Ahali bu adamı (**Damad Ferid Paşa**'yı) parçalar filan ben de yanında bulunayım bari annemi kurtarırım belki" dedi ve yola çıktı. Biz de babamla birlikte yola koyulduk. İngiliz posta gemisi ile seyahat edecektik. İstanbul'dan çıkarken Malta'ya gitmeyi düşünmüyorduk. Gemici 100 İngiliz lirası istedi. Bütün âile için. Yarı yolda parasız kalacağımız kesindi. Avrupa'ya kadar gidersek meteleksiz kalacağız. Malta'ya inmeye karar verdik. Malta'dan **Andrea Doria** isimli İtalyan Vapuru ile Napoli'ye geçtik. **Ferid Paşa** ve babamın annesi **Mediha Sultan** Monton'da indiler. Biz de Manton'a gittik. Villa Faraldo diye bir evde oturduk. .....»

Sultan Vahideddin'in San Remo'ya gelmesi üzerine âilece Villâ Noel'e yerleşen ve **Vahideddin**'in vefatına kadar orda kalan Sâmi âilesinin daha sonraki hayatlarını **Fethi Sâmi Bey** şöyle anlatmaktadır:

«Villa Riaymond diye bir evde oturuyoruz. Adam bizden üç ay kira bekledi, ama nerden verelim, veremedik. Eşyalarımızı topladık, bavullarımızı hazırladık, nereye gideceğimizide bilmiyoruz. Babam gidiyor denizin kenarında bir bank bulup oturuyor. Çaresizlik içinde düşünürken omuzuna bir el dokunuyor. Dönüp bakıyor; şaşmamak elde

değil; karşısındaki kişi Rus Prensi **Volkonski**...(Bolşevik İhtilâli sırasında **Varengel'in** ordusu Türkiye'ye geldi. Türkler bunlara kucak açtı. İstanbul'a doldular, çadırlarda kaldılar. İçlerinde Türk ve Müslümanlar da vardı.) **Volkonski** o zaman babamı İstanbul'da tanımış. Babamın çok yardımı dokunmuş. Adam bu yardımları unutmamış. Babama denizin kenarında ne aradığını soruyor. Babam da durumu anlatıyor."O zaman sen İstanbul'da sokakta kalmıştın, şimdi de ben burada sokakta kaldım." diyerek durumunu izâh ediyor.

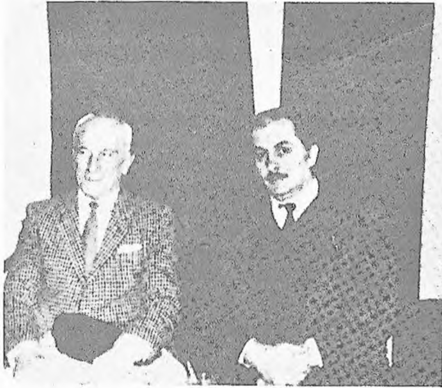
Prens hemen yakında bir boş villası olduğunu gidip oturabileceğimizi söylüyor! "Paranız olduğu zaman kirasını ödersiniz" diyor. Düşünceli ve üzgün giden babam güle güle geri geldi. Dona kalmıştık, babam yoksa aklını mı yitiriyor diye...Durumu öğrenince şaşkınlığımız bir kat daha artıyor. Allah'ın kudretine bak!..O, daima darda kalanın yanındadır!.. Oturacağımız ev **Kraliçe Victoria'nın** Monton'a geldiği zaman kaldığı villanın ta kendisi.

....

Aynı şekilde ikinci defa evsiz kalışımız oldu. Bu defa da Azerbeycan'lı **Selimzâde Muhsin Bey** aynı yerde babamı görmüş. Onun evinde de bir buçuk sene oturduk. Bunları nasıl izâh edersin. Bunlar tesâdüfi olamaz. Bir kudretin, bir hikmetin neticesi olduğundan şüphe edemeyiz. Düşünün yabancı bir memlekette bir bakkal bize iki buçuk sene erzak verdi. Kredili olarak, para almadı. Kazandıkça ödedik. Kasap bize beş sene para almadan et verdi. O çekilmez yıllar hep böyle Allah'ın yardım ve inayetiyle geçti gitti....

....

Ne Fransa'da ne de İngiltere'de hiç kimsenin teb'âsına girmedik. Ne İtalyan, ne Fransız, ne de İngiliz hiç birisinin vatandaşı olmadık, pasaportunu almadık. Zaman zaman kulağımıza geliyordu "yarısı İngiliz oldu, yarısı Fransız" diye. Utanmıyorlar, Türkiye bize yasak olduğu için kaldığımız ülkenin verdiği hüvviyet kartını taşımak zorunda kaldık. Ama hiçbirinin teb'âsına girmedik. Allah'a şükür. Vatansızlara verilen "Haymatlos" hüvviyet kartını taşıdık.»

Beyzâde Fethi Sâmi işbu eserin müellifi **Kadir Mısıroğlu** ile (Londra 1985)

Beyzâde Fethi Sâmi, anlatmaya devam ederek diyor ki:

«**Prof.Degranşin** "Tarihte geçen hanedanlar" adlı bir konferans veriyordu. Avrupa'da yetişenleri sayıyor ve diyor ki; "Şimdi size bir hanedandan bahsedeceğim ki on tane dahî yetiştirmiş, hem de Avrupa'yı 400 sene titretmiş bir hanedandır." Dinleyenlerden çıt çıkmıyordu. Herkesin ağzı açık, onu dinliyordu. "Bu hanedan Osmanlılardır. Asya, Avrupa ve Afrika olmak üzere üç kıt'ada bir imparatorluk kurmuşlardır. **I.Osman**'dan **Kanuni**'ye kadar ilk on padişah'ın hepsi birer dâhîdir. Ne böyle bir âile, ne de böyle dâhîleri çıkan başka bir millet var."

Mektebin Müdürü konferansdan sonra beni çağırdı. Profösör ile tanıştırıp, Osmanoğullarına mensup olduğumu söylediği vakit, şaşkınlıktan koltuğunun altındaki kitaplar yere düştü. Belki de bir

Beyzâde Fethi Sâmi'nin anlattıkları bir kaç cild roman olacak derecede geniş ve câzib...Babası **Prens Sâmi Bey** ve kalabalık âilesinin Avrupa mâcerasında öyle acıklı sahneler var ki yürek dayanmaz.

Âile'nin Rumeli Hisarı'nda "Balta Limanı Sarayı" da (şimdiki Kemik Verem Hastahânesi) dahil olmak üzere bin dönüm üzerinde şahsî mülkleri var. Fakat burası kapanın elinde kalmıştır. Kendileri Monton'da (Fransa) otururken bir Kıbrıslı'ya bir parsel arsa satmışlardır. Böylece ellerine bir miktar para geçince İngiltere'ye gitmişlerdir. Zira **Prens Sâmi Bey** "Musul Petrolleri" ile uğraştığından bu mes'elenin takibi için İngiltere'de oturmayı daha uygun görmüşlerdir.

Bir müddet sonra ellerindeki para bitmiş ve yine aç kalmışlardır. Bu sebeple Londra'dan dışarı giden trenlerin ilk harekeket noktası olan Victoria istasyonu'na gelip bir kenara kilimlerini serip oturmuşlar. Önce kendilerini, yolcu sanan polisler birşey dememiş lâkin buradaki ikametleri iki üç gün sürünce polisler ilgilenmiş ve durumlarını öğrenmiş. Kendilerini karakola götürüp hüvviyet tesbitinden sonra her birine ölmeyecek kadar bir haftalık bağlamışlar. Ancak " gavur sadakası ile yaşayamayacağını" ifade ederek kızkardeşleri **Hatice Sâmi** intihar etmiş. **Beyzâde Fethi Sâmi** bu vak'ayı şöyle anlatıyor.

"Kız kardeşim **Hatice** bir gün "ben kendimi pencereden atıp canıma kıyacağım. Artık gavurun verdiği yardım ile yaşamaya dayanamıyorum. Sen evlisin, karın var, ama bizim çektiğimiz sıkıntıyı anlayamazsın, böyle yaşamak çok ağrıma gidiyor" diyordu, Kardeşimi ikna etmeye çalıştım, - Sen Müslüman değil misin, bu düşündüklerin Müslümanlığa uyar mı, müslüman hiç kendi canına kıyar mı? - diyerek ikna etmeye çalıştım.

Ama benim söylediklerimin pek tesiri olmayacağı endişesini taşıyordum. Korktuğumuz akıbetin başımıza geleceği gün yakındı sanki... Bir sabah kardeşim **Sâip**'ten telefon geldi. "Acele gel, **Hatice** kendini 7. kattan attı" dedi. Polis raporunda ise kardeşim düşüp ölmüştü. Öldü gitti kızcağız, geride bir terliği kalmıştı. Ne malı ne mülkü giyeceği bile yoktu.

Türk'ün orada olduğunu bilseydi, söylediklerinin yüzde birini söylemezdi. Fransız gençleri, doğruyu hakikati bilsin diye söyledi. Benim orada olduğumu haber vermedi diye direktöre de kızdı.»

Aziz okuyucu!...

Bu fâcialar yazmakla bitmez!... Osmanlı Âilesi Mensupları, yâdellerde, vatan hasretinin dayanılmaz humması içinde kıvranmışlardır. Bu öyle bir ızdıraptır ki; bunu yaşayarak tatmayan hiç bir kimse hakkiyle takdir ve tahayyül edemez! Gerçekten « Vatansevgisi » ni -tarihteki en cömert kan ve can fedakârlıklarıyla- kâbına varılmaz bir sûrette ortaya koymuş ve bunu âilelerinin bir nev'î « alâmet-i fârika »sı gibi nesilden nesile dâima tezâyüd eder bir tarzda tevârüs etmiş bulunan Osmanoğulları'nın nasıl bir « ayrılık acısı » tattıklarını hakkiyle his ve idrâk edebilmek için onlardan biri olmak şarttır! Zira, bu gayrın asla tahayyül edebileceği bir keyfiyet değildir.

Ancak yukardan beri anlatılanlar göstermektedir ki, Osmanoğulları'nın pek çoğu, bu dehşetli vatan hasretinin ızdırabı yetmiyormuş gibi, bir de tahammül edilmez derecede korkunç bir fakru zarûret ve sefâlet içinde çırpınmışlardır. O derecede ki; bunlardan bazıları tevârüs ettikleri metin imana rağmen- kendi elleriyle aziz canlarına kıymayı -bir nev'î kurtuluş yolu olarak- intihara mecbur kalmışlardır.

Bir zamanlar kundaklarına karşı göğüsleri madalyalı gâzî müşirlerin bile selâma durduğu, bu Türk ve İslâm tarihinin en büyük ve en şerefli âilesinin binbir nâz-u niyaz ile büyütülmüş evlâtlarının, kara, kapkara ve soğuk ölüme bir kurtuluş çâresi olarak kucak açmalarını intaç eden cehennemî ıztırâbı hakkıyla tasvir imkânsızdır. Bu bakımdan, bu bahse burada son veriyor ve sizi onların yüzyıllarca zaferden zafere koşturduğu büyük Türk Milleti'nden bir ferd olarak kendi vicdanınızla başbaşa bırakıyoruz!..

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OSMANOĞULLARI'NA KARŞI SON HAÇLI TAARRUZU

Osmanoğulları'nı vatanlarına kavuşturacak bir kanûnî değişikliğin mevzuubahs edildiği ve bunun gerçekleşebileceğine dâir kuvvetli ümidler belirdiği sırada, Türk basını da bu mes'eleye bigâne kalmamış bir çok değerli makale yazılıp yayınlanmıştı. Şâyân-ı memnûniyettir ki, bu yazıların hemen hemen hepsi de onların lehinde idi.[156] Bu hükmün bir tek istisnâsı vardı. O da Hürriyet Gazetesi'nde « O s m a n o ğ u l l a r ı ' n ı n

156 - Bunlardan bizim görebildiklerimiz şunlardır: **Ergün Göze** -Osmanoğulları Etrafındaki Demirperde. (Tercüman 9 Mart 1974) **Münevver Ayaşlı** - Haçlılar Durmuyor. (Yeni Asya 7 Nisan 1974) - Son Osmanlılar (Hayat Mecmuası 11 Nisan 1974 tarihli nüsha) - **Rasim Cinisli** - Osmanoğulları ve Tekliften Çıkarılan Sekizinci Madde (Ortadoğu 27 Nisan 1974) - **Ilgar Muradoğlu** (Münevver Ayaşlı) - Osmanlıya Son Oyun (Babıâlide Sabah 22 - 23 ve 27 Nisan 1974) - **Muammer Taylak** - Osmanlı Hânedanı'na Revâ Görülen Acı ve Hukuk Dışı Muamele (Ortadoğu 3-8 Mayıs 1974) - **Burhan Felek** - Osmanlı Hânedanı (Milliyet 4 Mayıs 1974) - **Yıldırım Zeren** - Osmanlı Hânedânı'nın Yurda Dönme Hakkı (Ortadoğu 11 Mayıs 1974) - **E. Güngör** - Osmanoğulları Af mı istiyorlarmış. (Ortadoğu 26 Nisan 1974) **Nihad Sâmi Banarlı** Osmanoğulları'na Dâir (Meydan Mec. 14.5.1974) ve nihayet bizim Millî Gazete'de «Bir Tarihçi» imzasıyla neşrettiğimiz bahsi geçen yazılar.

Son Oyunu» serlevhası ve **Nuyan Yiğit** imzasıyla neşredilen yazı serisidir. Ancak bu yazılar o kadar acemice sahnelenmiştir ki; gûya gizli kalmış bir hakikat ispat ediliyormuş gibi ortaya atılan iddiaların yanlışlarını sayıp dökmek -âdeta- imkânsızdır. Bu sebepledir ki, biz, okuyucularımızın sabırlarını tüketmemek ve kıymetli vakitlerini israf etmemek için bunlardan sâdece ehemmiyetli gördüklerimize temas edeceğiz. Kıymet hükümlerindeki hatalar bir tarafa, ilmî ve tarihî bakımdan pekçok yanlış ihtiva eden bu tefrikanın ortaya çıkmasına âmil olan gerçek sâik ve sebepleri de okuyucularımızın ferâsetlerine havâle eden imâ ve işâretlerle ele alacağız. Mâhud tefrikanın daha kimlerin Hânedan mensubu sayılabileceğini bile bilmeyen ve ismiyle bir ermeni olduğu intibâını uyandıran bu acemi araştırıcısının bir takım düzme ajan raporlarını tarihe mesned olacak ciddî vesikalarmış gibi göstermek istemesindeki garabet ve cehâleti tebâruz ettirmeden önce mes'eleyi târih ilmî bakımdan ve herşeyden önce « u s u l » itibariyle ele almak istiyoruz.»

USUL :

Mâhud tefrikanın başlamasından bir gün evvel gazetenin adıyla imzalanan bir yazıda: «Gazetecinin asıl ödevi haber bulmaktır. Ancak «haber» her zaman tekrar ettiğimiz gibi günlük olayları okuyucuya iletmek değildir. Bugünün gazetecisi, artık olayları derinliğine, genişliğine inceleyebilen, bilinmeyenleri ortaya çıkarabilen, gerekirse hattâ tarihi karıştıran, olayları, küflenmiş, gizli belgelerden, tozlu arşivlerden sökebilen adamdır.

Londra temsilcimiz **Nuyan Yiğit**, işte bunu yaptı. Büyük Atatürk'e karşı hazırlanmış, fakat meçhul kalmış bir sûikast tertibini, arşivleri inceleye inceleye öğrendi ve yazdı» denilmekte ve müteâkiben de bir gün sonra yayınlanacak olan tefrikanın bir hülâsası verilmektedir. [157]

Bu takdimde açıkça görüldüğü üzere neşredileceğinden bahsedilen «Osmanlılar'ın Son Oyunu» isimli tefrika bir nevî

157 - Bkz: 14 Nisan 1974 tarihli Hürriyet Gazetesi'nde yer alan **«Hürriyetten Size»** serlevhalı ve **«Hürriyet»** imzalı yazı.

«Târihî Araştırma» olarak tavsif ve takdim olunmaktadır. Halbuki bugün tarih de âdeta bir laboratuar ilmî halîne gelmiştir. Onun da gerçekleri ortaya çıkarmak için kendine mahsus bir takim ispat usûlleri vardır.

Kısaca söylemek gerekirse, ele geçen vesikaların sıhhat derecelerini araştırmak ve bu vesikaları icabında başkalarıyla mukayese ve kontrol etmek gibi prensiplere riâyet etmeksizin sıhhatli bir araştırma yapılamaz. Şuradan veya buradan ele geçmiş herhangi bir vesikayı kat'î telâkki ederek işe koyulmak ve sâdece bunlarla ihticâc etmek araştırıcıyı çok defa yanlış neticelere götürür. Hele bu vesikalar, haber kaynakları meşkûk ve -bilhassa- kontrol imkânından mahrum bir takım ajan raporları olursa, onlara sadece bir ihtimal belirtmekten öteye ehemmiyet atfetmek imkânsızdır.

Üstelik bu raporlar, bir vesika olarak telâkki olunsalar bile, bunlar, muhtevalarıyla ilzam olunmak istenen kimselerden sâdır olmadıkları cihetle ancak bir nevî hukuktaki «beyyine başlangıcı» gibi kabul olunabilirler. İleride görüleceği üzere acemi bir araştırıcı olduğu yazılarının muhtevasındaki çeşitli sakatlıklarla âşikâr bulunan **Nuyan Yiğit** İngiliz Entellicans'ına mensup casusların tanzim ettikleri raporlardan bu Entellicans hakkında değil de Osmanlılar hakkında son derecede garip hükümler çıkarmaktadır.

Bu sûretle gerçek bir araştırıcının hiç bir zaman başvurmayacağı sakîm bir yol tutmuştur. Gerçekten dercedilen vesikalar arasında Osmanlı Hânedanı'na mensup herhangi bir kimseden sâdır olmuş en küçük bir vesika mevcut değildir. Muhakkak ki; böyle büyük bir iddia ile ortaya çıkılınca, bu iddiayı, itham edilen şahısların el yazılarıyla veyahut da bu derecede katiyyet bahşeden vesikaların delâletiyle ispat gerekirdi. Adı geçen tefrikada böyle bir şeye rastlanılmamaktadır.

Üstelik, vesika diye dercedilen ajan raporlarında adı geçen şahısların çoğu da bu Hânedan'a mensup değildir.

Gerçekten **Nuyan Yiğit**, yazılarının birincisinde gûya **M. Kemal Paşa**'ya karşı plânlanmış bir sûikast tertibi içinde bulunan Hânedan

mensupları olarak **Damat Ferit Paşa**'nın üvey torunu **Bahaddin Sami** ve O'nun da oğlu **Sami Bey**'in (Herhalde, babası denilecekti) adını ortaya koymaktadır. Bu maksatla, İngiliz Entellicansına mensup bir ajanın bağlı bulunduğu daireye takdim eylediği bir raporu derceden yazar, bununla gûya Hânedan mensuplarının **M. Kemal Paşa**'yı öldürmek istediklerini ispat etmiş bulunuyor. Vesikanın dercedilmiş kısmî fotokopisinin altında şu izahat vardır:

«**Bahaddin Sâmi** oğlu **Sâmi Efendi**'yi **Atatürk**'ü öldürmek plânını gerçekleştirmek üzere Londra'ya yollamıştı. **Sâmi Efendi Keith Williams** adında bir bankerle temasa geçtiği sırada teşebbüsü ortaya çıktı. Deniz istihbaratı **Keith Williams**'ı sıkıştırmış, bütün bildiklerini öğrenmişti.»[158]

Yazar, tefrikasına tamamen hayal mahsulü bir senaryo uslûbûyla başlamaktadır:

«**Baggallay**» gözlüğünü düzeltti ve kendi kendine, «Bu denizcilerin istihbarat raporları da dâima heyecanlı olur» diye mırıldandı. Ama bu seferki rapor her zamanki raporlara benzemiyordu.

«- Üçüncü sûikast teşebbüsü ise ya Kasım 1937'de, ya da Mart 1938'de yapılacak.»

Baggallay heyecanla elindeki raporun tarihine baktı 7 Eylül 1937 yazılıydı kâğıdın üzerinde.

« - İstihbarat Bölümü, Bahriye Nezâreti, Gizli Tutunuz.»

«Sayın **Baggallay**» diye başlıyordu rapora ekli mektup:

« - Belki ilgi çekici bulur ve harekete geçersiniz diye iyi istihbarat yapan bir şahsın Bahriye Nezaret'inde başkan yardımcısına verdiği bilgileri ekte size sunuyorum. Saygılar.

Binbaşı **Webb Bowen**»

«Binbaşının «ilgi çekici bulunur» ümidiyle gönderdiği raporda sözü

158 - Bkz: Hürriyet Gazetesi 15 Nisan 1974

edilen sûikastin gerçekleşmesine sadece 50 gün kalmıştı!...»[159]

Tarihî bir araştırma yapmak iddiası ile ortaya çıkan ve Osmanlı Hânedanı hakkında bugüne kadar hiç bir yerde rastlanmamış böyle bir ithamda bulunan yazarın satırlarının doğru olabilmesi için, kendisinin İngiliz Entellicansına mensup bir casus olması gerekmez mi? Bu takdirde aslen Ermeni olduğu iddia edilen bir kimsenin, bir de İngiliz casusu olmak gibi menfî bir sıfatı hâiz bulunması karşısında yazdıklarına güvenmenin nasıl mümkün olabileceğini takdirlerinize bırakıyoruz. Eğer, casus değilse, İngiliz İstihbarat Merkezi'nde bulunamıyacağına göre, yukarıya alınan satırları onun muhayyilesinden çıkmış, hayalî şeyler olarak kabul etmek mecburiyetinde değil miyiz? Yazarın, aklen ve fiilen, vâkî olmak ihtimali bulunmayan beyanları bundan ibâret de değildir. İleride başka misaller de verilecektir.

Ayrıca bir senaryo uslûbuyla takdim edilen adı geçen vesika müsveddesinde bahsedilen **Bahaddin Sâmi** Osmanlı hânedanına mensup bir kimse değildir. «**Efendi**» tâbiri şehzâdeler ve Hânedana mensup kimselerin «**Sultan**» denilen kız çocukları için kullanılan bir tâbirdir. Gerek yukarıya aldığımız parçalar ve gerekse tefrikanın diğer kısımlarındaki çeşitli beyanlar göstermektedir ki; yazar, kimlerin bu Hânedan'a dahil addedilebileceklerinden ve Hânedan mensuplarının ne gibi sıfatlarla anıldıklarından habersizdir. Bu sebeple, bu hususta kısa bir izahatı zâruri addediyoruz:

Bir kimsenin Osmanlı Hânedanı'na mensup addedilebilmesi için onun babasının Hânedan mensubu olması şarttır. Bunlar erkekse «**Şehzâde**» kız ise, «**Sultan**» lâkabıyla anılırlar. Erkek evlâtlar hakkındaki Şehzâde tâbiri isimden evvel kullanılır ve sonuna da «**Efendi**» kelimesi ilâve olunur. Meselâ Şehzâde **Selim Efendi** veya Şehzâde **Mehmed Âbid Efendi** gibi.

Kız çocukları için kullanılan «**Sultan**» tâbiri ise isimden sonra gelir ve yine «**Efendi**» tâbiriyle birlikte kullanılır. Ayşe **Sultan**, **Sabiha**

159 - a.y. -

Sultan Efendi veya **Sabiha Sultan** gibi.

Sultan Efendi'ler Hânedana mensub olmayan bir erkekle evlendikleri takdirde doğan çocuklarına bunlar erkekse **«Sultanzâde»** kız ise **«Hanımsultan»** denilir.

Sultanzâdeler, babaları Hânedan'dan olmadığı cihetle taht üzerinde hiç bir hak sahibi değillerdir. Zira, böyle olmasa, başka bir aileye mensub babanın çocuğu tahta geçmiş olurdu ki; bu da hanedan değişikliği mânâsına gelir.

Biraz aşağıda izah edileceği üzere Hürriyet yazarının Henadana mensub telâkki eylediği kimseler, bir Sultanzâde'nin oğlu (**Bahaddin Sâmi**) ile hayali bir torunu (**Sâmi**) dur. Bunlar, yazarın beyan ettiği gibi **«Efendi»** tabiriyle yad olunamazlar. Efendi, arzetmiş olduğumuz üzere şehzâdelere mahsus bir lâkabtır. Bunlardan sadece **«Bey»** diye bahsedilir.

Bahattin Sâmi ile O'nun aslında mevcud olmayan oğlu **Sâmi**'nin kim olduklarını ve Hânedanla alâka derecelerini belirtmeden önce kimlerin Hânedan mensubu addedilebileceklerine dâir serdeddiğimiz tarihî malûmatı tevsik eden bir kaç ciddî kaynağı dikkatlerinize arzetmek istiyoruz:

«Şehzâde, Osmanlı Hükümdar sülâlesinin erkek evlâtları hakkında kullanılır bir tabirdir. Aslı Şah oğlu, Pâdişah oğlu demek olan Ş a h z â d e dir. « Ş e h z â d e » bunun hafifletilmiş şeklidir. Bununla beraber bazı vesikalarda « Ş e h z â d e » sûretinde de geçer. İlk devirlerde bunun yerine « Ç e l e b i » denilirdi.

Şehzâde tâbiri sonradan kullanılmaya başlanmış, Osmanlı Saltanatı'nın sonuna kadar devam etmiştir.»[160]

Şehzâdelere son zamanlarda « E f e n d i » denilirdi. Elkab olarak da « D e v l e t l û, N e c â b e t l û » gibi kelimeler kullanılırdı. Veliahtlar'dan « N e c â b e t p e n a h E f e n d i m i z » diye bahsonu-

160 - Bkz: **Mehmed Zeki PAKALIN** - Târih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, Fasikül XXI, sh. 327.

lurdu.[161]

Kız evlâtlara ise «Sultan» denilirdi.[162]

«Osmanlı Saltanat Hânedanı'na mensub erkeklerin büyüklerine ilkin « P a ş a » denilmiş ise de sonraları bu ünvan vezirlere tahsis ve şehzâdelere **Fâtih** devrine kadar « Ç e l e b i » denilerek ve daha sonra bundan da vazgeçilerek saltanatın sonuna kadar « E f e n d i » ünvanı kabul edilmiştir.

I. Sultan Ahmed'e kadar şehzâdeler, erkek çocuk yapabilirken, O'nun zamanında çıkarılan bir kanunla erkek zürriyeti yasak edilmiş, kızların erkek çocuklarına « B e y » kızlarına da « S u l t a n » denilmiştir. Sonradan vezirlerle evlendirilen sultanların erkek çocuklarına « B e y » kızlarına « H a n ı m S u l t a n » denilmeye başlanmıştır.»[163]

Sultan Efendiler'le evlenenlere gelinin babası padişah değilse bile «D a m a d - ı H a z r e t - i Ş e h r i y â r î » denilirdi.[164]

« S u l t a n z â d e » saltanat hanedanına mensup kadınlarla evlenen damatların erkek çocukları hakkında kullanılır bir tâbirdir.»[165]

Bütün bu izahat kimlerin Hânedan'a mensup addedilebileceklerini ve Hânedan mensuplarının ne gibi sıfatlarla yadedilebileceklerini açıkça göstermektedir. Buna nazaran Hürriyet yazarının **Bahaddin Sâmi**'den Hânedan mensubu kimseler olarak bahsetmesi ve bunları bazan « P r e n s » ve bazan da « E f e n d i » sıfatlarıyla kaydetmesi maksatlı değilse, ilmen kat'î bir sûrette yanlıştır. Zira prens kelimesi bizdeki şehzâdenin karşılığıdır. Prenses ise sultan demek olmaktadır. Fakat ne yazık ki; Avrupalılar, Osmanlı Devleti'nin resmî teşrifat elkabını

---

161 - **İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI** - Osmanlı Devletinin Saray Teşkilâtı, Ankara 1945 sh. 106

162 - a.y.

163 - **Mehmed Zeki PAKALIN** - a.g.e. Fasikül XX, sh. 275.

164 - **Hâlid Ziya UŞAKLIGİL** - Saray ve Ötesi C. II. sh. 93

165 - **M. Zeki PAKALIN** - a.g.e. sh. 277.

hakkıyla bilmedikleri için bazan Hânedan'a mensup yani şehzâde veya sultan olmayan kimseleri de prens ve prenses lâkaplarıyla yâdedegelmişlerdir.

Bunun en tipik misali **Prens Sabahaddin**'dir. Bu da bir şehzâde değil, sultanzâdedir. Yani sadece annesi Hânedan'a mensuptur. Babasının Hânedanla hiç bir alâkası yoktur. Sıhrî akrabalık taht üzerinde hiç bir hak iddiasına imkân vermiyeceği cihetle, bunların padişahlığı asla mevzubahis olmadığı halde, Hürriyet yazarı **Bahaddin Sâmi Bey**'i padişah olmak gayreti peşinde göstermektedir ki, bunun garabeti biraz aşağıda belirtilecektir.

Ecnebiler bu gibi yanlış tavsifleri bazan kendi siyasetlerine âlet olan kimseleri büyütmek ve onlara itibar kazandırmak için yaparlar. Meselâ yukarıda bahsi geçen **Prens Sabahaddin** için böyle hareket edildiği kanaatindeyiz.

Çünkü devletimizin bir an evvel parçalanmasına müncer olacak « a d e m - i m e r k e z i y e t » gibi yanlış bir görüşün baş mürevvici ve su katıksız bir İngiliz casusu idi.

Bizdeki cühelâ da aslında şehzâde olmadıkları halde ecnebilerin yanlış olarak « P r e n s » lâkabıyla andıkları bu gibi şahısları bazan Hânedan mensubu zannetmek gafletinden kurtulamamışlardır. Nitekim, Sultanzâde **Sabahaddin Bey**'in Türkiye'deki şöhreti de bu gibi câhillerin işaa etmesi yüzünden **«Prens Sabahaddin»** olarak yerleşmiştir. İhtimal ki; Hürriyet yazarı da aynı hataya düşerek İngilizlerin prens sıfatıyla takdim ettikleri **Bahaddin Sâmi Bey**'i Hânedandan zannetmiştir.

Bu izahattan sonra **Bahaddin Sâmi Bey**'in kimliği hakkında da birkaç cümlelik kısa bir izahat verelim.

Sultan **İkinci Abdülhamid Han**'ın **Mediha Sultan** adında bir hemşiresi vardı. Bu, **Hamdullah Suphi Tanrıöver**'in amcası **Necip Paşa** ile evli idi. **Necip Paşa**'dan **Mediha Sultan**'ın **Sâmi Bey** adında bir oğlu vardı. **Sâmi Bey**'in **Rükneddin Sâmi, Bahaddin**

Sâmi, Fethi Sâmi, Mahmud Sâmi adında ve halen Londra'da oturan çocukları vardır. İşte Hürriyet muharririnin taht üzerinde iddia sahibi olarak göstermek istediği **Bahaddin Sâmi** bu **Mediha Sultanzâde Sâmi Bey**'in oğludur. Bunun taht üzerinde bir hak iddia edebilmesi, asla mevzubahis olamaz! Bilfarz, **Hamdullah Suphi Tanrıöver** Osmanlı tahtı üzerinde ne derecede bir hak iddia edebilirse, bunlar da o kadar iddia edebilirler. Çünkü, **Hamdullah Suphi Tanrıöver** ile amca çocuklarıdırlar. Arada sadece büyük ninelerinin Hânedan'a mensup olması gibi küçücük bir fark mevcuttur. Hal böyle iken, Hürriyet yazarı, 16 Nisan 1974 tarihli Hürriyet Gazetesi'ne dercevlediği bir ajan raporunda yer alan:

«**Prens Sâmi** babasının tam ve kesin yetkilerini haizdir. Üç sene önce **Mussolini** kendisine yaklaşmış ve muazzam paralar ile birlikte Türkiye Sultanı olması için diplomatik destek teklif etmiştir..» cümleleriyle hanedanla alâkası olmayan kimselerin Osmanlı Tahtını ele geçirmek için bir takım siyasî faaliyetlere giriştiklerini iddia edebilmek garabetine sürüklenmiştir.

İngiliz Entellicansı da -dünyaca meşhur şöhretine rağmen- yanılabileceği gibi ortaya bir takım maksatlı şayialar çıkararak kendi emellerini gerçekleştirmek arzusunda da bulunabilir. Bu entellicansın efkâr-ı umûmiyeye vesika diye takdim edilmiş raporlarının ortaya çıkış sebeplerinin, girift ve şeytânî İngiliz siyâsetinin husûsiyetleri ile izahı uzun bir meseledir. Ancak burada şu kadarını söyleyebiliriz ki; bu gibi heyecan yüklü raporları tanzim ve takdim eden ajanlar, şahsen yanılabilecekleri ve hattâ mensup olacakları teşkilâtı yanıltmak maksadını takib edebilecekleri gibi, çeşitli sâik ve sebeplerle de böyle hatalara sürüklenmiş olabilirler. Bu hükmümüz bazı kimselere garip gele-bilir. İngiliz Entellicansı gibi, şöhretli bir istihbarat teşkilâtının maksatlı birtakım raporlar ihdas edebileceği mes'elesinden kat'annazar nasıl olup da yanılabileceği düşünülebilir. Halbuki bunun herkesçe maruf bir misâli de vardır. Biz kaydî ihtiyatla vazettiğimiz yukarıdaki hükmümüzün doğru olabileceğine kat'iyye yakın bir ihtimaliyet kazandırmak için sa-

dece bu bir tek misâli zikretmekle iktifa edeceğiz. Hatırlanacağı üzere II. Cihan Harbi içinde bu entellicansın başında bulunan **Kim Philby'nin** daha sonra el altından Ruslar'a casusluk yapmakta bulunduğu sezilmiş ve kendisi yakalanacağını anlayınca Rusya'ya kaçmıştı.? Halen de orada bulunmaktadır. Bir zamanlar İngiliz Entellicansının Ortadoğu'daki bir numaralı rüknü olup, Beylerbeyi'nde bir yalıda ikâmet ederek harb senelerinin en girift istihbaratına istikâmet vermiş bir kimse olduğu halde, aslında ve gizliden gizliye Rusya hesabına çalışmakta olmasının şaşırtıcı gerçeği önünde bir nebze durup düşünmek lâzımdır. Bir entellicansın böylesine ehemmiyetli bir elemanı, hasım taraf hesabına yıllarca çalışır da o teşkilât bunu farketmezse Hürriyet muhabirinin vesika diye takdim eylediği ajan raporlarına tarihî birer vasika gözüyle nasıl bakılabilir? **Kim Phliby**, Rusya'ya kaçtıktan sonra bir hatırat yayınlamış ve bu hatırat 18 Mart 1968 tarihinden itibâren Milliyet Gazetesi'nde tefrika edilmiştir. Bir enttelicansın - o entellicans İngiliz entellicansı da olsa - ne ölçüde yanılabileceğini kavramak isteyenlere bu tefrikayı okumalarını tavsiye ederiz. Netice olarak, bir ajanın kaynakları tamamiyle meşkûk istihbaratını aksettiren raporlarını tarihî bir vesika olarak takdim etmenin -her nasılsa- ciddi olduğu kanaatini uyandırmış bir gazete için ne derecede yüz ağartıcı olduğunu takdir etmeyi okuyucularımıza bırakıyoruz.

Kanaatimizce Efkâr-ı Umûmiye bu tefrikanın ne maksatla ortaya konulduğunu kavramakta asla güçlük çekmemiştir. Gerçekten o sırada çıkarılmak üzere bulunan af kanunu lâyihasına Osmanlı Hânedanının erkek âzâlarının da dahil edilmiş bulunduğu malûmdu. Bu vesileyle Türk Matbuatında bu hanedana müteâllik çeşitli yazılar yayınlanmıştı. Şâyan-ı memnuniyet olan husus şudur ki; bütün bu yayınlar arasında tek çatlak ses, öteden beri bir takım gizli kuvvetlerin emrinde bulunduğu şâyi olmuş bulunan Hürriyet Gazetesi'nden çıkmıştır. Gerçekten, memleketimizde hâlâ hak ve insaf ölçülerini terketmiyen kalem erbabı da az değildir. Bunlardan sırf bir misâl olmak üzere 11 Nisan 1974 tarihli Hayat Mecmuası'nda « S o n O s m a n l ı l a r » serlevhasıyla yayınlanan objektif bir makaleyi misâl gösterebiliriz. Burada Osmanoğulları hakkında kısa ve fakat doğru bir bilgi verilerek denilmekte-

dir ki:

« 3 Mart 1924'de Hilâfet kaldırılınca, Hânedanın erkek ve kadın üyeleri, yurt dışına çıkarıldılar. Halife **II. Abdülmecid** (Abdülmecid Efendi) ve âilesi, yirmi dört saat içinde Türkiye'yi mahfûzen terk etti. Şehzâdelere ve sultanlara ise ülkeden çıkmak için yedi gün, Türkiye'deki bütün gayrimenkullerini tasfiye için de bir yıl süre tanındı.

Aslında bu, siyâsî bir tedbirdi tabiî. Çünkü Hânedan üyeleri arasında, Millî Mücâdeleye, yeni rejime ve Cumhuriyete karşı koyan olamıştı. Daha doğrusu olmuştu, bir kişi olmuştu: **VI. Mehmed Vahideddin.** O da çoktan, Türkiye'yi terk etmişti.»

Gerçekten insaf ölçüleri içinde kaleme alınan bu satırların da sedece iki yanlışı vardır. Bunlar da **Sultan Vâhideddin**'in Millî Mücadele'ye karşı gösterilmiş olması ve şehzâdelere tanınan mühletin yedi değil iki gün olmasıdır.

Hürriyet muhâbiri gurbette ancak iki sene kadar yaşıyabilmiş olan **Sultan Vahideddin**'e de alabildiğine hücum etmiştir.

Hürriyet Gazetesi'nin tarihî araştırmalar için hiç bir temel hazırlığı olmadığı anlaşılan sayın yazarı, Hânedan'ı Türkiye ve onun Reisicumhuru aleyhine bir tertip içinde gösterirken, iddiasına mesned olarak derceylediği ajan raporlarında geçen isimlerden biri de son Halife **Abdülmecid Efendi**'dir. Gerçi O'nu itham ederken de kendinden sâdır olmuş, her hangi bir « d e l i l » olmak vasfını hâiz vesikaya istinad edilmemektedir. İngiliz ajanlarının her nasılsa elde ettikleri güyâ bir takım gerçekleri aksettiren raporlar, Türk umûmî efkârına doğruluk dereceleri münakaşa edilmeden takdim edilmiş bulunmaktadırlar. Bu sebepledir ki, bu raporların muhtevalarında fiilî vakıalar önünde gayrî kabili müdafaa pek çok hususlar yer aldığı gibi çok çeşitli tezadlar da derhal göze çarpmaktadır.

Gerçekten Hürriyet yazarının, son Halife **Abdülmecid Efendi**'nin adını ilk defa anışı, mâhûd tefrikanın ikincisinde ve aynen şöyledir:

«... Kemal Atatürk **Abdülhamid III**'ü sınır dışı ettiği zaman kendisiyle birlikte 24 aile reisi de Türkiye'yi alelacele terk etmiştir. Bunların arasında **Prens Sâmi** ile babası da vardı. Halen Montone'de yaşamaktadırlar ve İngiliz makamlarının kendilerine verdikleri vesikalar ile seyahat etmektedirler. Ellerinde diplomatik pasaport yoktur.

Ailenin diğer efrâdı arasında Halife **Abdülmecid** de vardı ve bugün Türkiye'de Sultan O. olacaktır. Halife, Alman taraftarıdır. Ailenin çoğunluğu da Alman taraftarıdırlar ve Alman Hükûmeti'nin yardımlarıyla yaşamaktadırlar. Bu şahıslar son on yıl içinde 19 defa Kemal Atatürk'ü katletmek için tertip yapmışlardır. Şimdi Almanlar Halife'yle yeni bir anlaşmaya varmışlardır. **Kemal** öldürüldükten sonra Alman Dışişleri Bakanlağı'nın ileri süreceği şartlar altında tahta Halife oturtulacaktır. Alman Hükûmeti'nin bir çok ajanı, Türk Ordusu içinde sorumlu mevkileri işgâl etmektedir. Fakat, askerler, Alman hükümranlığını istememektedirler. Ordunun temsilcileri, **Prens Sâmi**'ye yaklaşmışlar ve **Kemal Atatürk**'ün hayatına başarılı bir sûikast yapılmasına izin verdikleri takdirde, babasının Osmanlı tahtına oturup Sultan olmak isteyip istemediğini öğrenmek istemişlerdir.

Bu âilenin her tertibi, başarıya ulaşacağı anda ordu yetkilileri tertibi açığa vurmuşlar ve engel olmuşlardır.»[166]

Hürriyet yazarının dercettiği ajan raporlarının teker teker tahlil ve tenkidi böyle bir cevabî yazının hacmine sığmıyacağı cihetle okuyucularımıza bir mukayese imkânı vermek üzere sadece son Halife **Abdülmecid** Efendi vesilesiyle yukarıya alınmış bulunan parçayı tahlil edecek ve burada yer alan yanlışlık ve mantıksızlıkları dikkatlerinize arzedeceğiz: Şöyle ki:

1 - Osmanlı Hânedanı mensupları arasında «**Abdülhamid III**» ünvânıyla yad olunan bir kimse mevcut değildir. Malûm olduğu üzere sayı sıfatları bu hânedanın sadece tahta geçenleri için kullanılır. Sultan **II. Abdülhamid Han**'dan sonra bir başka **Abdülhamid**'in gelmediği

166 - Hürriyet Gazetesi a.g.t. 16 Nisan 1974

veya şehzâdelerin bu tarzda yâd edilmediklerini bilemiyecek kadar mes'eleden habersiz bir kimse veya makamın tanzîm ettiği saçma bir rapor karşısında bulunduğumuzu kabul etmek mecburiyetinde değil miyiz? Üstelik **Abdülhamid** adında bir şehzâde de yoktu.

2 - Son on yıl içinde (yâni 1927 - 1937 arasında) hânedan mensuplarının çalışmaları neticesinde **M. Kemal Paşa**'ya 19 defa sûikast tertiplenmiş bulunduğu iddia edilmektedir. On yılda 19 sûikast, bunun her yıl vasati iki defa tekrarlanması demektir. Aklen ve mantıken mümkün müdür ki, böyle bir şey 19 kere tekrarlansın da bundan şimdiye kadar hiç kimsenin haberi olmasın!... Hiçbir kaynakta bundan bahsedilmesin! Böylesine ehemmiyetli ve bu kadar tekerrür eden bir tertib sâdece ajan raporlarında saklı kalsın!... Günün birinde Ermeni asıllı olduğu söylenen Hürriyet Gazetesi yazarı, bunları keşfedip âleme ilân etsin!... Hem de tam Osmanoğulları'nın gurbetzede mensuplarının anavatanlarına kavuşmalarının mevzubahis olduğu bir günde, bu her biri binbir mantıksızlık ihtiva eden ajan raporları büyük bir alâyişle hususî bir maksad tâkip edilmeden neşredilmiş bulunsun!... Bütün bu suallerin cevablarını, ferâsetlerinden emin bulunduğumuz sayın okuyucularımızın takdirlerine bırakıyoruz.

3 - Hânedan mensuplarının ve bilhassa bunlardan Son Halife **Abdülmecid Efendi**'nin yurt dışında hayatlarını « A l m a n y a r d ı m l a r ı y l a » sürdürdükleri iddiası da külliyen yalandır. Hakikaten bu husus yukarıya alınan satırlarda sâdece bir ajan iddiası olarak yer almış bulunmaktadır. Halbuki hakikatte son Halife **Abdülmecid Efendi**'ye yardım eden Almanlar değil, bu raporu bizzat tanzim eden entellijansın devleti, yani İngiltere olmuştur.Gerçekten İngilizlerin « H i n d i s t a n s i y â s e t i » yüzünden « H i l â f e t M ü e s s e s i » ile yakınen alâkadar oldukları ve bu müesseseyi kendi tahakkümlerine mâni telâkki eyleyerek yıkmaya çalıştıkları cümlenin malûmudur. Bu sebeple İngiliz himâyesindeki « H a y d a r â b a d N i z a m ı n ı n » sıhrî yakınlığından istifade eyleyerek son Halife **Abdülmecid Efendi**'ye yardımda bulunmuşlardır. Esasen Halifenin kızı **Dürrişehvar Sultan**

Haydarâbad Nizamı ile evli bulunuyordu. Nizam bir kenarda oturup, Hilâfet Müessesesini ihya gâyesi peşinde koşmaması şartıyla kendisine ayda belli bir maaş ödüyordu. Bunu, metbuu İngiliz Devleti'nin malûmatı haricinde yapmasına imkân var mıydı? Hattâ, Halife'ye ödenen bu paranın İngiliz Entellijans'ı hesabına mahsup edilmediğini kim temin edebilir?

Kaldı ki, son Halife **Abdülmecid Efendi** siyasetten anlıyan, bu gibi girift mes'elelere karışarak herhangi bir muvaffakiyet sağlıyabilecek ruh ve fikriyat sahibi bir kimse de değildi. Hakikaten evvelce anlatılmış olduğu gibi, san'atkâr ruhlu bir kimseydi. Harb, darb ve kavga, cidal adamı değildi. Bunun en tipik misâli Şair **Tevfik Fikret**'in bütün Osmanlı târihine küfreden meşhur « S i s » şiirini tablo haline getirmiş bulunmasıdır. Resim san'atı bakımından - belki - son derece de kıymetli kabul edilebilecek olan bu eseri bugünkü « Â ş i y a n M ü z e s i »nde temâşa edenler, **Abdülmecid Efendi**'nin siyâsetten ne kadar anladığını (!) kolayca takdir edebilirler. Bir şâir çıkıp sizin mensup olduğunuz âilenin baş âmili bulunduğu altıbuçuk asırlık şerefli tarihe küfretsin de siz o küfürnâmeyi takdir ve tahsinle tablolaştırın!... Bu olacak bir şey midir!...

Şurası muhakkaktır ki; **Abdülmecid Efendi**, her ne kadar siyâsetten anlamayan saf bir kimse ise de, böylesine hatalara sürüklenmesi daha ziyade İttihad - Terakki propagandalarına kapılmış olmasındandı. İşte bu İttihat Terakki taraftarlığı yüzündendir ki, onların amansız düşmanı olan **Sultan Vahideddin** ile aralarında bir anlaşmazlık vardı. Belki de yukarıya dercedilen ajan raporunun yazar ve nâkilini yanıltan husus bu olmuştur.

Sultan Vahideddin'le, son Halife **Abdülmecid Efendi**'nin arasındaki anlaşmazlığın bir diğer sebebi de Hilâfet'in saltanatsız kabulünün doğru olup olmaması mes'elesinden çıkmıştır. Bu mes'eleye evvelce Hânedan'ın yurd dışına çıkarılışı vesilesiyle temas edilmişti. Burada da şu kadarını söyliyelim ki, Sultan Vahideddin, Halifenin **«tehdidini ikaa kaadir»** yâni emrettiği şeyi fiilen yerine getirebilecek

bir güce sahip olmasını şart görüyor ve bu sebeple «S a l t a n a t s ı z H i l â f e t» olamıyacağını iddia ediyordu. Bu görüşe katılmayan **Abdülmecid Efendi, Sultan Vahideddin**'in vatandan ayrılışından sonra **M. Kemal Paşa**'nın kendisini Türkiye Büyük Millet Meclisi adına Makam-ı Hilâfete nasbeden mektubunu hüsnü telâkki etmiş, ve sadece «H a l i f e» sıfatıyla bu makama geçmişti.

4 - Bu vesileyle şunu da ifâde etmek mümkündür ki, son Halife **Abdülmecid Efendi, M. Kemal Paşa**'yı öldürmek gibi bir tertiple, uzaktan ve yakından alâkâlı olabilecek bir kimse olarak addedilemez. Zira **M. Kemal Paşa**'nın yukarıda bahsi geçen mektubu Ankara'daki siyasîlerin O'nun şahsiyeti hakkındaki hissiyatını çok güzel aksettirmekte ve binnetice iki taraf arasındaki temelleri İtihad-ı Terakki taraftarlığına dayanan fikrî beraberliği gayri kabil-i inkâr bir sûrette ortaya koymaktadır. Bu mektup, şöyledir:

HÂNEDÂN-I ALİ OSMAN'DAN, HALİFE-İ MÜSLİMÎ ABDÜLMECİD EFENDİ HAZRETLERİNE!...

Amme-yi müslimîn için mücib-i mahv olan düşman tekâlif-i şedîdesini kabul ve müslimînin müdâfaa-i mücâhedelerinde düşmana muvafakatle beynel müslîmîn îka-ı şer ve fesad ve fısk-ı âmmeye fiilen teşebbüs ve bu harekâtında devam ve ısrar ve binnihâye ecnebi himâyesine tevdi-i nefs ederek bir İngiliz gemisiyle Makarr ve Makam-ı Hilâfet'ten firar eden Vahideddin Efendi'nin, Türkiye Büyük Millet Meclisi Şer'iye Vekâleti'nden verilen fetevâyı şerife mûcibince hal'ine Meclis heyet-i umûmiyesinin 18 Teşrinisâni 338 tarihinde mün'akid 140'ıncı İçtimanın 5'inci celsesinde müttefikan karar verilmiştir.

Türkiye Devleti'nin hâkimiyetini bilâkaydı şart, milletin uhdesinde mahfuz tutan Teşkilât-ı Esâsiye Kanunu'na tevfikan, icrâ kudreti ve teşrî selâhiyeti kendisinde mütecelli ve mütemerkiz bulu-

nan milletin, yegâne ve hakîkî mümessillerinden mürekkep Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 1 Teşrinisâni 338 tarihinde müttefikan kabul ettiği esbab-ı mûcibe ve esâsât dahilinde Meclis-i âlice 18 Teşrinisâni 338 tarihinde mün'akid celsede Makam-ı Muâlla-yı Hilâfet'e İntihab buyuruldukların hürmet-i mahsusa ile Zât-ı Hazreti Hilâfetpenâbilerine arzederim. Keyfiyet, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce Âlemi İslâm'a ve Türkiye halkına iblâğ olunmuştur.

İntihab-ı vâkiin Âlemi İslâm için müteyemmen ve füyûzatbahş olmasını eltaf-ı ilâhiyeden tazarru ve niyaz ederim.

19 Teşrinisâni 338

Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi

Gazi Mustafa Kemal

Bu vesika göstermektedir ki; **Abdülmecid Efendi, M. Kemal Paşa**'nın kendisine «hürmeti mahsusa» arz edebileceği bir kimsedir. **Sultan Vahideddin**'e karşı olmakta Son Halife, Ankara'daki siyâsileri de geçmiştir. Gerçekten Halife sıfatını iktisap ettikten dört gün sonra gazetecilere verdiği bir beyanatta:

«O, hâin yalnız vatanımıza ihânet etmedi. Hânedanımızın şerefiyle de oynamıştır. Artık vatandan da, hânedanımız sicilinden de kovulan bu adamdan bahsetmeyelim. Yazık ki, benim babam da bu adamın amcasıydı. Bunu bile düşünmedi.»[167] demek suretiyle o gün moda olan «Sultan Vahideddin'i Tel'in» yarışında herkesi geçmişti. Gerçi bu hususta Ankara'dan verilen emir karşısında önce özür dilemişti. Fakat, sonradan âdeta gönüllü olarak **Sultan Vahideddin'i** kötülediği görülmüştür. Hâl böyle olunca son Halife **Abdülmecid Efendi**'nin **Sultan Vahideddin**'den ziyâde **M. Kemal Paşa**'ya yakın bir kimse telâkki edilmesinden daha tabiî ne olabilir. İşte bu yüzdendir ki, Hürriyet Gazetesi yazarının son Halife **Abdülmecid Efendi**'yi, **M. Kemal Paşa**'ya karşı bir tertip içinde

167 - Bkz: Vakit Gazetesi, 26 Kasım 1926

göstermesinde mantık da yoktur. **Sultan Vahideddin**'le aralarındaki zıddıyetin tesbiti gerçek ise de, bunun tafsilatına müteдâir izahı yanlıştır. Çünkü **Sultan Vahideddin**, gurbette ancak iki yıl kadar yaşayarak, 1926 tarihinde irtihal eylemiştir.

Artık siyaset sahnesinden çekilmiş olan adamla, yâni **Sultan Vahideddin**'le saltanat için rekabeti devam ettirmenin fiilî ve mantıkî imkânsızlığı ise her türlü izâhtan varestedir. O'nun yakınlarıyle devam eden bir münâferetten söz edilir ise bunun da biraz aşağıda izâh edileceği üzere ne taht ve ne de **M. Kemal Paşa**'yı öldürtmek mes'elesiyle alâkası yoktur. Bu, doğrudan doğruya ve sırf « M u s u l P e t r o l l e r i » üzerindeki hânedan hakkından doğmuştur. Esasen kanaatimizce Hürriyet yazarının İngiliz Entellicansına atfen ortaya koyduğu bütün iddiaların bu mes'elelerden galat olduğundan şüphe edilmemelidir. Nitekim bu gerçek, istinad edilen ajan raporlarından da açıkça belli olmaktadır. Hakikaten, 17 Nisan 1974 tarihli Hürriyet Gazetesi'ne dercedilen Ajan raporu bu görüşümüzü teyid eden bir muhtevâ taşımaktadır.

5 - Son Halife **Abdülmecid Efendi**'nin **M. Kemal Paşa**'ya karşı vatandan çıkarılışından münfail olarak, bilâhare muhalif bir tavır takınmış olabileceği ve binnetice Hürriyet Gazetesi yazarının, İngiliz Entellicansı raporlarına atfen ortaya koyduğu iddialarla alâkalı bulunabileceği ileri sürülebilir. Ancak, O'nun gurbette geçen hayatını yakınen bilenlerce böyle bir ihtimalin de asla vârid olamıyacağı bir gerçektir. Biz bu görüşü doğrulayan ve Hürriyet Gazetesi yazarının iddialarının hakikatle alâkası olabilme ihtimalini külliyen bertaraf eden mevsuk bir tek vak'ayı zikretmekle iktifa edeceğiz.

Bazı Hânedan mensupları âilenin bütün fertlerini bir araya toplamak ve Musul petrolleri üzerindeki âilevi hakları elde ederek bir âile şirketi kurmak için harekete geçmişlerdi. Bu hareket, yurd dışına sürüldükten sonra çoğu sefalete düşen Hânedan mensuplarını iktisâden rahatlatmak ve bilhassa gençlerin iyi yetişmelerini sağlamak gibi tamamen gayri siyasî ve temiz bir maksada bağlıydı. Fakat **Abdülmecid Efendi** böyle bir faaliyete bir takım zan ve yakıştırmalarla siyasî bir maksat izafe

edilmesinden endişe duymuştur. O derecede ki; bu teşebbüsün faal elemanlarından biri olan ve bir yıl önce Fransa'da «vatan!... vatan!...» diye diye vefat eden **Şehzâde Mahmut Şevket Efendi**'ye bu faaliyetlerde bulunduğundan dolayı «A i l e r e i s i s ı f a t ı y l a ü z e r i n d e k i O s m a n l ı H â n e d a n ı a z â l ı ğ ı s ı f a t ı n ı k a l d ı r d ı ğ ı n ı» tebliğ ettirmiştir. Bu tutum, O'nun Osmanoğulları âilesinin tekrar iktidar elde etmeleri için faaliyet göstermek şöyle dursun, böyle anlaşılabilecek bir gayrî siyâsî faaliyetten dahi çekindiğini göstermekte ve binnetice Hürriyet Gazetesi yazarının İngiliz Entellicansına atfen ortaya koyduğu iddiaları mutlak surette muhal kılmaktadır.

Abdülmecid Efendi'nin bu gerçeği ortaya koyan mektubu aynen şöyledir:

«Mısır'da etvar ve harekâtınız, taşımakta olduğunuz nâmın şerefine kat'iyyen muvâfık olmaması hasebiyle mükerreren nesâyih-i müessire ve ihtarât-ı lâzime icrâ kılındığı halde, hiçbir tesiri olmayıp, hatta âhiren elde edilen delâil-i kâfiyeden anlaşıldığı üzere ef'al ve harekâtınızı zerre kadar tâdil etmedikten başka haysiyet-i zâtiye ve ahlâkiyenize külliyen mugâyir muamelâtta bulunduğunuzdan ve şu hâl ile Hânedan-ı Osmanî âzâsı silkinde ibkanız gayri câiz olduğundan Zat-ı Şevketsimât-ı Hazret-i Hilâfetpenâhî hâiz olduğu hukuk-i riyâset-i âileye istinâden Âl-i Osman'ın şeref ve namusunu vikâyeten sizden Hânedan-ı Osmanî azâsı hakkını nez'eylemiş olduklarını telâkki eylediğim irâde-yi seniyye-i hümâyunlarına mebni tebliğ ederim.

Kâtibi-i Hazret-i Hilâfetpenahî Hüseyin Nakip

- 15 Kanunu evvel 1928 -

Hânedan mensuplarının geçimleriyle alâkalı olup Türkiye siyâsetine hiçbir sûrette taalluku bulunmayan böyle mes'elelere bile müsaade etmiyen, ihtarlarına aldırış edilmeyince de selâhiyeti mevzuubahis

olamıyacak bir şekilde ilâhî irâdenin tâyin ettiği «silki Osmanî den olmak» sıfatını ortadan kaldırmak şeklinde aşırı bir tasarrufa kıyam eden bu **Abdülmecid Efendi** mi Türkiye'ye karşı böylesine ölçüsüz teşebbüsler içinde bulunabilecek... Bu hususu, okuyucularımızın takdirlerine bırakırız.

6 - Hürriyet Gazetesi yazarının iddialarına mesned ittihaz eylediği ajan raporunun tahlil etmekte olduğumuz paragrafında:

«... Alman Hükûmeti'nin bir çok ajanı Türk Ordusu içinde sorumlu mevkileri işgal etmekte...» denilmektedir.

Türk Ordusu'nun şerefli mensuplarına karşı ortaya atılan bu çirkin iftiranın ne o gün için ve ne de her hangi bir zaman için vârid olamıyacağı meydandadır. Alman Hükûmeti'ne ajanlık yapabilecek kadar alçalabilen kimselerin Türk Ordusu'nda mes'ul mevkileri işgâl edebilecekleri gibi ham bir hayâle yer vermiş olması bile bu raporların sahteliğini tek başına izah ve ispata kâfidir.

7 - Güya «... Alman Ordusu'nun temsilcileri, **Prens Sâmi**'ye yaklaşmışlar ve **K. Atatürk**'ün hayatına başarılı bir suikast yapılmasına izin vermedikleri takdirde babasının Osmanlı tahtına otu-rup sultan olmak isteyip istemediğini öğrenmek» istemişlerdir. Halbuki ne **Sâmi Bey** (Prens Sâmi değil) ve ne de O'nun babasının -hânedandan olmadıkları cihetle- tahta geçimeyecekleri evvelce izah edilmişti. (Muharrir **Bahaddin Sâmi Bey**'e Sâmi adında bir evlât uydurmuştur. Halbuki **Sâmi** O'nun babasıdır. Fakat biz mecbûren nakle ve iddiaya göre cevap veriyoruz.) Buna, saltanat hukuku ile örf ve taammüllerin asla müsâid olmadığını bilemiyecek bir Alman veya İngiliz Entellicansı tasavvur olunabilir mi? Olunabilirse böyle bir entellicansın tanzîm ettiği rapora en küçük bir ehemmiyet atfedilebilir mi?

8 - **Sâmi Bey**, babası (aslında oğlu) **Bahaddin Sâmi Bey** ve bütün bu tertib içinde bulunanların o anda İngiltere'de ikâmet etmekte bulundukları ve ellerinde de bir pasaport mevcud olmadığı beyan edilmektedir. Madem dercedilen bu rapor onların İngiliz siyâsetine karşı olarak Almanlarla bir takım tertiplere giriştiklerini kabul ediyor, o halde

neden İngiltere'de ikâmet etmelerine müsâade edilmekte bulunduğunu izaha imkân var mıdır? Bulunduğu memleketin siyâseti aleyhine ve o memleket için - daha sonraki raporlarda izah edildiği üzere - vahim ihtilâtlara sebep olabilecek bir takım faaliyetlere girişen birkaç pasaportsuz, tabiiyetsiz ve binnetice himayesiz kimseyi hudud hârici etmek güç müydü? Halbuki adı geçen şahıslar hâlâ Londra'da ikâmet etmektedirler. Demek ki; bu raporların muhtevasına onların takdim edildiği resmî makamlar da herhangi bir ehemmiyet atfetmemişlerdir. Bunların doğruluğunu (!) - her nasılsa - bu güne kadar şu Hürriyet Gazetesi'yle onun çok becerikli (!..) sayın yazarından başka hiç kimse fark edememiştir. Bu hâlin, **Con Ahmed**'in « d e v r - i d â i m » makinasını keşfetmesinden ne farkı vardır.

9 - Sayın Hürriyet yazarının doğruluğuna itimad ettiği ajan raporunda yurt dışına çıkarılan Hânedan mensuplarının kat'i bir rakam olarak 24 aile reisi oldukları bildirilmektedir. Halbuki bu rakam da yanlıştır. Evvelce izâh edilmiş olduğu üzere Osmanoğullarını yurttan tard eden mâhûd karar, damadları da şumûlüne alıyordu. Yâni uzak veya yakın hânedan mensuplarıyle evli olanlar da kovulmuşlardır.

Yeri geldiğinde izah edileceği üzere, doğup büyüdükleri azîz vatanlarından bir tedbir olarak isabetli veya isabetsiz bulunduğunun münakaşasında artık faide bulunmıyan bir kararla - tardedilişin acı ızdırabını tadanlar kırk civarındaydı. Bunlar isim isim beyân edilecek ve birçoğunun hazin gurbet hatıralarına kısaca yer verilecektir.

Aziz Okuyucu!

Hürriyet Gazetesi yazarından alınan dokuz satırlık bir paragrafta - sâdece ehemmiyetli noktalara temas edilmek usulü takip edildiği halde- dokuz yanlış tesbit edildiğini görüyorsun. Bu tahlil sana raporun diğer kısımlarıyle emsallerinin sıhhat ve itibar derecelerini takdir edebilmen için arzedilmiş tek bir misâldir. Bundan ötesini anlamak akıl ve insaf sahipleri için güç olmasa gerektir.

Osmanlı âilesi mensuplarının faydasız ve hattâ çoğu kere de zararlı unsurlar olarak gösterilmiş olmaları gibi bir iddiaya karşı söylenecek pekçok şey vardır. Ancak biz bu mevzuda Osmanlı Ordu Kumandan'larından **Vehip Paşa**'nin klişesi takdim edilen bir mektubunda yer alan ve şahsî müşahedelere istinaden Osmanlı Şehzâdelerinin vatan için nasıl çalıştıklarını bu bir tek vesika ile ortaya koymak istiyoruz. **Vehip Paşa** bu mektubunda El Ehram Gazetesi'nin 19 Ağustos 1933 tarihli nüshasında **Anadol Samim Bey** tarafından yazılan bir makeleyi okuduğunu beyandan sonra, bu makalede Şehzâlerin en son tutumlarına karşı yöneltilen tenkidleri cevaplandırarak diyor ki:

«... Evet Şehzâdelerin bâdel mütâreke tâkip ettikleri yol ve ittihaz ettikleri tarz ve hareketleri küllî vücuh şâyân-ı intikat'tır. Şüphe edilmez ki, kendileri de bunu hicranlarla tasdik ve kabul etmek büyüklüğünü ibrazdan hâli kalmazlar. Ancak Harb-i umûmî esnasında bütün milletle yekdil ve yekvücûd olarak gâye-i mukaddeseye doğru canlarıyla ve başarıyla nasıl çalıştıklarını da unutmak Türk'ün fıtrî ve ezelî olan civanmertliği ile kabili telif olamaz. Ben kendi hesabıma bunu açık bir lisanla zikretmeyi bir fazilet borcu bilir ve bundan da Anadol Samim Bey'e bu zemin etrafında hitab etmeyi lüzumlu görürüm:

1 - Şehzâde Abdürrahim Efendi, Almanya'da ikmal-i tahsil etmiş kıymetli bir topçu zâbitimiz idi. Galiçya Cephesinde bir topçu taburuna ve Filistin cephesinde de bir topçu alayına kumanda etmiş ve vazifesini emsaline fâik bir maharet ve cesaretle ifa eylemiştir.

2 - Şehzâde Cemaleddin Efendi, birkaç gün alayıyla Seddülbahir grupunda ve ateş altında bilfiil çalışmış ve fakat asabının bu çetin muharebeye mütehammil olmamasını binâen geri hizmette istihdam edilmek üzere merkeze iâde kılınmış olup İstanbul'a avdetini müteakip 3. Ordu Tâlimgâhlar Kumandanlığı vazifesi ile Sivas'a izâm kılınmıştır. Sivasta iki sene orduya mual-

lim efrad yetiştirmek suretiyle ifâ ettiği hıdemat, şâyânı takdir ve tahsindir. Batum'un tarafımızdan zaptını müteakip, talimgâh Batum'a naklolunmuş ve mevkı-i mezkûr kumandanlığı da cânibi âcizanemden ilâve-i memuriyet olarak kendilerine tefviz kılınmış idi. Nezaket ve dürüst mua-melatı ile askerin ve ahâlinin kalbi muhabbet ve hürmetlerini kazanmış idi.

3 - Şehzâde Osman Fuad Efendi, pek genç olmakla beraber merkez ile her türlü rabıtası münkatı olan Trablusgrab'da ve mücâhedenin başında zamanlarca vücut çürütmüştü.

4 - Şehzâde Abdülhalim Efendi, harb-i umuminin devamı müddetince otomobil kıtaatı kumandanlığında ifâ-i hizmet ettiği meçhul değildir.

5 - Veliahdi Zaman Merhum İzzeddin Efendi'nin harbi umûmide, Balkan Muharebesinin bütün şiddetiyle devam ettiği bir günde, Seddülbahir ve Arıburnu cephelerini teftiş ve gösterdikleri mekinet-ü sekinetle zâbitan ve efrada ruh ve kuvvet verdikleri kâbil-i inkâr değildir.

6 - Sinn-i askeriye dâhil olmayan Şehzâdeler ise, kaffeten cihâd-ı âzam demek olan tahsil-i ilim ile meşgul idiler.

7 - Sinleri geçmiş ve askerlik sınıfıyle esasen ülfet ve ünsiyet etmemiş mütebâki şehzâdelerden harb-i umûmi'de fiili hizmetler beklemek ve o hizmetleri ifâ etmediklerinden dolayı onları muatep tutmak insafsızlık olur. Muatep aranmak lâzım gelirse, ancak onları yetiştirmeyenler önümüze çıkar.

8 - Harekât-ı milliyet esnasındaki safahata gelince, bunları göz önünden geçirirken zuruf ve zamanı da itibar nazarına alarak hükmü ona göre vermek şiâr-ı mürüvvet-i fazilettir.

Vesselâmu alâ menittebealhuda.

Mehmed Vehip

الاهرام جريدهٔ مصريه‌سنڭ ١٩ [illegible] ١٩٢٢ تاريخلى نسخه‌سنده [illegible]

[illegible]

Çanakkale Muharebelerinin gerçek kahramanlarından **Vehip Paşa**'nın şehzâdelerimizin vatan yolundaki çalışmalarını hulâsa eden mektubundan bir sahife.

[illegible]

٤ — [illegible]

٥ — [illegible]

٦ — [illegible]

٧ — [illegible]

٨ — [illegible]

والسلام علی من اتبع الهدی .

محمد وهیب

Vehip Paşa'nın mektubunun diğer sahifesi

Bu bir tek vesika bile Şehzâdelerin vatan uğrunda hizmetten geri kalmadıklarının selâhiyetli bir ağızdan ispatına kâfi geleceği kanaatindeyiz.

Aziz Okuyucu!...

Osmanoğullarının gurbet hayatları ve yurt dışındaki faaliyetleri hakkında söylenip yazılabilecek olanları - velev bir hülâsa sûretiyle de olsa - böyle bir esere sığdırmaya imkân olmadığını takdir buyurursunuz. Üstelik bunu, altı tefrikaya en az altmış yanlış dercetmiş bulunan bir gazetenin maksatlı neşriyatını cevaplandırmak gibi bir mecburiyeti de ek-

lerseniz, bu mes'eleyi lâyıkı veçhiyle tafsil ve izah etmenin imkânsızlığı - daha da bâriz bir sûrette - ortaya çıkar. Bu bakımdan biz, bu husustaki cevaplarımızı telegrafik cümlelerle bir takım kıymet hükümlerine bağlayıp, nihâyete erdirmek ve cevap verdiğimiz mâhut tefrikada yer alan iddiaların gerçek maksadıyla varılacak nihaî kıymet hükümlerini «Netice» umûmî serlevhasıyla takdim etmek istiyoruz:

1 - Hürriyet yazarının istinad ettiği de « V e s i k a » olarak takdim eylediği mesnetsiz ajan raporlarının ilmî ve tarihî bakımlardan muteber addedilmelerine imkân yoktur. Zira bunlar yanlışlar ve mugalâtalarla malâmaldır. Şöyle ki:

a) Bu raporlarda adı geçen Prens (!) **Sâmi** ve oğlu **Bahaddin Sâmi**'nin baba tarafından hanedana mensup olmamaları sebebiyle, Osmanlı Tahtı üzerinde hiç bir hak iddiaları mevcud değildir. Esasen asırlarca tatbik edilegelmiş olan « V e r â s e t K a n u n u » gereğince olamazdı da!... Hürriyet Gazetesi, bunlarla alâkalı binbir yanlışa bir de, hayâlî bir şahıs uydurmak gibi diğer bir yanlışı eklemiştir. Güya **Bahaddin Sâmi Bey**'in **«Sâmi»** adında bir oğlu varmış!... Bu da babasiyle birlikte gerek **M. Kemal Paşa**'yı öldürmek ve gerekse binnetice Osmanlı Tahtı'na geçmek maksadına bağlı faaliyetlere (!) iştirak etmiş.[168]

Halbuki **Bahaddin Sâmi Bey**'in hiçbir evlâdı mevcud değildir. Sadece **Fethi Sâmi Bey**'in **Leyla** adında bir kızı vardır. O da bugün ancak onbeş-yirmi yaşlarındadır. **Bahaddin Sâmi Bey** kendisi bile **K. Kemal Paşa**'nın hayatta bulunduğu devrede ancak yirmi - yirmibeş yaşlarında bir delikanlı idi. Nerede kaldı ki; O'nun, daha o zaman bu gibi, siyâsî işlerle meşgul olabilecek **«Sâmi»** adında yetişmiş bir erkek evlâdı olabilsin! Şu anda Londra'da İngiliz Hükûmeti'nin, topraklarında mukîm her yaşlı şahsa tahsis eylediği mütevâzî bir « İ h t i y a r l ı k S i g o r t a s ı » ile geçinen **Bahaddin Sâmi Bey**, yetmiş küsûr yaşında bulunmaktadır. Ne gariptir ki, hanedandan olmadığı halde - vâki müteaddid müracaatına rağmen - ihtimal ki, Hürriyet Gaze-

168 - Bkz : Hürriyet Gazetesi 16, 17 ve 20 Nisan 1974 târihli nüshalar.

tesi'nin efkâr-ı umûmiyeye takdim eylediği bu binbir yanlış ihtiva eden ajan raporları yüzünden - Türkiye'ye bugüne kadar kabul olunmamıştır. Kardeşi **Rükneddin Sâmi Bey** de aynı durumdadır. Halbuki bu raporlara hiç bir ehemmiyet atfedilemeyeceğini Hürriyet Gazetesi, üstelik o sırada Türkiye'de bulunan İngiliz Elçisi **Sir Percy Loraine** ile temas eden Entellicans'ın en selâhiyetli kimselerine atfen beyan etmektedir. Hakikate ise, mâhud ajan raporları bunlar tarafından « M o o n s h i n e » yâni hayal mahsulü olarak tavsif edilmektedir.[169]

Hakikatte bu raporlara maksatlı veya maksatsız olarak aksetmiş bulunan yanlış malûmatın, Hânedan mensupları için hayat - memat dâvâsı emlâklerini kurtarmak ve « M u s u l P e t r o l l e r i » üzerindeki hisselerini ele geçirebilmek için giriştikleri en tabiî ve masûmâne teşebbüslerden galat olduğu Hürriyet Gazetesi'nin büyük bir alâyişle efkâr-ı umûmiyeye sunduğu bu ajan raporlarından dahi kolayca anlaşılmaktadır. Gerçekten, 17 Nisan 1974 tarihli Hürriyet Gazetesi'nde yer alan bir raporun eski Ermeni vatandaşımız **Gülbenkyan**'a temas eden 5. maddesi bunu açıkça ortaya koymaktadır. Üstelik bu misal tek de değildir.

b) Mahud ajan raporları **İnönü** ve **Fethi Okyar**[170] **Fevzi Çakmak**[171] gibi bütün hayatları boyunca **M. Kemal Paşa**'ya bağlı kalmış kimseleri bile O'na karşı girişilen sûikast teşebbüsü içinde göstermekte ve onları Hilâfet'in Türkiye'de yeniden teessüsüne çalışmakla itham eylemektedir. Bu şahısların hayatlarını ve taşıdıkları fikirleri bilmeyen yoktur. Kendilerine böyle bir isnadın yapılabilmesinin imkânsızlığı ortadadır. Yalnız, çocukların bile inanamayacağı böylesine dehşetli bir yanlışı ihtiva etmiş bulunması bile, mahud raporların keenlemyekün addedilmeleri için kâfidir. Gerçekten Hürriyet Gazetesi'nin neşreylediği diğer bir raporda, bu iddiaların hayal ötesi bir yanlışı aksettirdiğini, İngiliz Entellicansı'nın selâhiyetli

169 - Bkz : Hürriyet Gazetesi, a.g.t. 20 Nisan 1974

170 - Bkz : a.g.t. 18 Nisan 1974.

171 - Bkz : a.g.t. 20 Nisan 1974.

kimseleriyle İngiltere'nin Ankara büyükelçisinin de açıkça ifade ettiği görülmektedir.[172]

2 - Hürriyet Gazetesi, efkâr-ı umûmiyenin henüz taze bir hâtıra olarak muhafaza eylediği diğer bir tefrikasında[173] Osmanoğullarını M. K. Paşa'nın lehinde göstermiştir. Esâsen, bu tefrikada yer alan bu mahiyetteki beyanların, Hanedan mensuplarından sâdır olup olmadıklarını kestirmek de gerçekten kolay değildir. Zira biraz aşağıda izah edileceği üzere o tefrika da bir çok yanlışlar ihtiva etmektedir. Ancak gerçekten Osmanoğulları mensupları Hürriyet muhabirine o tarzda beyanat vermiş iseler bile, Hürriyet'in o sözleri ballandıra ballandıra nakledişiyle bu tutumu arasındaki tezat âşikardır. Hatta Hürriyet Gazetesi, bahsi geçen eski tefrikasında Osmanlı Hânedanı mensuplarının gurbette geçen acıklı günlerine âit beyanlarını da -her yönüyle onların lehinde olduğu anlaşılan- Türk efkâr-ı umûmiyesinin hissiyatını tahrik ve -bir bakıma da- tatmin edecek tarzda nakletmiştir. Demek ki; Hürriyet Gazetesi'nin bir tek aslî gayesi vardır: Tiraj! Bunu sağlamak için bugün söylediğini yarın tekzib etmeye amâde olduğu anlaşılmaktadır. Şimdi size mâhud gazetenin, vaktiyle Osmanoğullarının nasıl acıklı bir gurbet hayatı geçirdiklerini ve vatan hasretiyle ne ölçüde kıvranmakta bulunduklarını hikâye eden yazılarından bir kaç misal nakledelim de bunları - velev onların kendi beyanları bulunmuş olsa bile - nasıl ballandıra ballandıra neşrettiğini ibretle görünüz!...

Hürriyet Gazetesi 1970 yılında, Dünya'nın dört bucağına dağılmış bulunan Osmanlı Hânedanı mensuplarını aratıp buldurarak onlarla röportajlar yaptırmıştı. Bu ropörtajları «Son Osmanlılar» serlevhasıyla 18 Mayıs 1970 tarihinden itibâren yayınlanan mâhud gâzetede, kâh Hânedan mensuplarının ağzından naklen ve kâh da muhabirleri «Doğan Uluç»un kendi ifâdesi olarak pek çok acıklı tasvîrler yer almış bulunuyordu.

172 - a.y.

173 - Hürriyet Gazetesi'nde 18 - 25 Mayıs 1970 târihleri arasında neşredilen «Son Osmanlılar» isimli tefrika.

Bunları okuyunca insan - âdeta - gözlerine bile inanamaz... Ve insanın gayri ihtiyârî aklına şu sual gelir:

«Bugün Osmanoğulları'nın vatanlarına kavuşmalarını önlemek için çirkin bir tezvirata girişen Hürriyet Gazetesi midir bunları yazan?..» Belki denilebilir ki, bu sözler Hürriyet muhabirine değil bir Osmanlı Şehzâdesine aittir. Ama bunlara inanmayan bir gazete de, bu sözleri hiç bir kayd-ı ihtirazî dercetmeden yayınlar mı? Üstelik, Osmanoğulları'nın gurbette geçen elemli hayatlarından hazin tablolar çizmekte Hürriyet muhabirinin şehzâdeleri bile geçtiği görülmektedir. Bilmem ki; bunları, Türk ve İslâm tarihinin bu en büyük âilesinde artık hiç bir mecâl kalmadığını ilân ederek din ve milliyetimizin bîaman düşmanlarının yüreklerine soğuk su serpmek için mi yapmıştır?! Doğrusu, bugünkü tutumları insanı böyle düşünmeye zorlamaktadır. Nitekim, bu tefrikada bile, bir çok hilâf-ı hakikat beyanlar mevcuttur. Buna bir tek misal verelim:

23 Mayıs 1970 tarihli Hürriyet Gazetesi'nde - evvelce uzun uzun temas ettiğimiz - **Mahmud Şevket Efendi**'den bahsedilirken aynen:

« 66 yaşındaki Prens **Mahmud Şevket**, Türkçeyi mükemmel konuşuyordu. Ama okuyup, yazamıyordu. Okuyup yazmada kızı **Nermin** yardım ediyordu kendisine...» denilmektedir. Bugün bu iddiayı tekzib edecek pek çok canlı şâhid İstanbul'da aramızda yaşamaktadır. Gerçekten, uzun zaman Mısır'da ikamet etmiş bulunan **Mahmud Şevket Efendi**, oradaki Türk talebeleri ile sık sık görüşür ve bu sûretle vatan hasretini giderirdi. Bunların hepsi de Efendi'nin Türkiye'deki neşriyatı takip ettiğini yakınen bilirler. Hürriyet Gazetesi'nin bu iddiasından asıl maksad « lâtin asıllı yeni harflerle okuyup yazmak» ise, bu da yanlıştır. Zira, biz kendilerine Efendi'nin bu harflerle yazılmış el yazılarını takdime hazırız. Üstelik Bâbıali'de, muhterem Şehzâdenin, vefatına kadar (31 Ocak 1973) iki, yevmî İstanbul Gazetesi'ni muntazaman takip ettiğini bilen bir çok sözüne güvenilir şahıs mevcuddur. Ama Hürriyet gibi bir gazeteden heyecan ticâreti yapmak maksadıyla gerçekleri tahrif etmemesi

beklenebilir mi?

Bakınız aynı tefrikanın son yazısında ne cevher yumurtlamış:

«Prens **Ömer Namık** anne tarafından Hz. Muhammed'in ailesinden « H a ş m e t î l e r »den gelmekteymiş. Buna rağmen genç, Osmanlı Prensinin dinî akideleri yok denecek kadar az...»[174] Şu « H a ş m e t î » kelimesini de ilk defa işitiyoruz. Bunu uyduran muhabir her halde genç Şehzâde'nin mensup olduğu âilenin adını bilmediğini iddia edecek değil ya!... « H â ş i m î » kelimesini - belki de, bugüne kadar asla duymamış ve bunu « H a ş m e t î » olarak zaptedebilmiş bulunan bir muhabire mi, yoksa O'nun yazdıklarını aynen sütunlarına aktaran sözüm ona ciddi (!...) gazeteye mi acır veya kızarsınız bilmem!... Bu gibi kalemşörlere ne ölçüde inanılabileceğini kıymetli okuyucularımızın takdirlerine bırakıyoruz!...

Osmanoğulları'nın vatanlarına kavuşmalarından endişeye kapılan ve girişliği çirkin bir tezvirat ile bunu önlemeye kalkışan Hürriyet Gazetesi'ne en güzel cevabı yine bir Osmanlı Şehzâdesi vermektedir. Bunu da - Allah yanıltmış olacak ki; - yine Hürriyet'in adı geçen yazı serisinden alarak takdim ediyoruz. Halen Londra'da yaşamakta bulunan 1941 İskenderiye doğumlu **Şehzâde Osman Selâhaddin Efendi** diyor ki :

« - Sadece garibime giden Osmanlı Hanedanı'nın herşey olup bittikten sonra sınır dışı edilmeleri. Bizler Padişah idaresi olmadan da Türkiye'de oturabilirdik. Bunda da bir kötülük olmazdı...»[175] ve Şehzâde devam ediyor:

« - Pasaportum ister Fransız, ister İngiliz damgasını taşımış olsun, fark etmez! Türkiye'de doğmamış olmamama, Türkiye'nin bana pasaport vermemesine rağmen kendimi Türk addediyorum. Türk'üm ben!...

Çocuğum veya çocuklarım da bir Türk olarak doğup yetişecekler. Türk ve Müslüman olarak!...

... İlk fırsatta ecdadımın topraklarını İstanbul'u görmek isterdim.

174 - Bkz : Hürriyet Gazetesi, a.g.t. 25 Mayıs 1970

175 - Bkz : Hürriyet Gazetesi, a.g.t. 21 Mayıs 1970

Boğaziçi'ni, Kapalıçarşı'yı, Sultanahmed Camii'ni ve diğerlerini. Bütün bunları zaman zaman okuduğum kitaplardan, mecmualardan az çok tanıyor gibiyim. Her halde pek yabancılık çekmezdim Türkiye'de. Hele lisanı da bildikten sonra. Herşeyden önce şunu belirtmek isterim ki, benim, bizlerin yani Osmanlı Hânedanı sürgünlerinin Türkiye'de tekrar kabul edilmelerinden kimsenin zararı olmayacaktır!...»[176]

Evet aziz şehzâdem hiç kimsenin zerre kadar zararı olmayacaktır. Ama Türk ve İslâm düşmanlarının hissiyatı incinecektir!... Zira onlar, kahraman **Fâtih**'lerin, **Yavuz**'ların, **Kanûnî**'lerin, **Abdulhamid**'lerin ilh... mağdur ve mâsum ahfâdının vatan-ı azizlerine avdetleri hadisesiyle, kin ve gayzlarının tatminine medar olan bir imkânın zâil olacağını düşünerek endişeye kapılmışlardır. Bu mes'ud netice onlara asırlardır necip milletimizi cendere altında tutan «Haçlı Ruhu»nun bir zaafı ve -belki de- mağlûbiyeti olarak gözükmektedir!.. Son çirkin taarruzlarının asıl sâikî de -diğer bir çok sebep meyânında- İşte budur.!... Ama bu milletin müntehap vekillerinden teşekkül eden TBMM bir gazetenin telkin ve te'siri altında rey ve kanaat değiştirmeyeceğini O'na da bütün âleme de göstermiş ve ispat etmiştir.

176 - Bu muhterem Şehzâde velev muvakkaten de olsa Türkiye'ye gelmiş bulunmaktadır. Şu anda Londra'da bulunan büyük bir ilâç şirketinde çalışmaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

OSMANOĞULLARIN ÜZERİNDEN KÂBUSUN KALKIŞI

A - İLK MERHALELER

Hilâfet'in ilgâsı sırasında, lüzumundan fazla hissi davranan resmî makamlar, Osmanoğulları'nı yurt dışına çıkarmakla kalmamış, onların teşkil ettikleri gurbet kâfilesine bu âileye sadece, evlilik dolayısiyle bağlı bulunan « d a m a d l a r ı» da katmışlardı. Fakat bir müddet sonra, hiç olmazsa bunların, memlekete dönmeleri ve bundan hiç bir mahzur doğmayacağı yazılıp söylenmeye başlamış ve mezkûr 431 sayılı Kanun'un tâdili istikâmetinde bir temâyül belirmeye başlamıştı. Gerçekten siyasî mahfillerde uzun zamandanberi münakaşa edilmekte olan bu mes'ele nihâyet 1949 yılı Nisan'ında Meclis'e getirilmiştir.

Bu sırada ortalıkta, Hânedan'a âid malların bâzı kimselerce yok bahasına ele geçirildiği şâiyaları dolaşıyordu. Hattâ İstanbul Mebusu **Osman Nûri Köni**, calib-i dikkat bir sual takriri ile bu mevzuu Meclis'e getirmiş ve devrin Mâliye Vekili **İsmail Rüştü Aksal**'dan izahat istemişti. Bu takrirde, Hânedan âzâsına âid malların Mâliyece nasıl tasviye

edildiği, nelerin, kimlere ne fiatla satıldığı soruluyor ve şâyi olmuş bulunan yağma ve talânı imâ ediliyordu.[177]

Mâliye Vekili 8 Nisan 1949 tarihinde sorulan bu suâli o gün cevaplandırmadı. Cevâbını tâdili kararlaştırılmış bulunan 431 sayılı Kanun dolayısıyla 18 Nisan'da vâki olacak müzârekata tâlik ettiği görüldü. Fakat O'nun 18 Nisan tarihli celsede söyledikleri de mes'eleyi aydınlatmıyordu. Amma arzu edilen tâdilat gerçekleşmiş bulunuyordu. Hakikâten 431 sayılı Kanun, 18 Nisan 1949 tarih ve 5370 sayılı yeni bir kanunla tâdil edilerek doğum itibâriyle Osmanlı Hânedanı'ndan olmayıp, bu Hânedan'dan biri ile evlenmiş ve ölüm veya boşanma ile dul kalmış olan ve çocuğu bulunmayan erkek ve kadınların Türkiye'ye girebilmelerine imkân verilmişti. Bunu müteâkip kabul olunan aynı tarih ve 5371 sayılı diğer bir kanunla da bu gibi kimselerin tekrar «Türk Vatandaşlığı» sıfatını iktisab edebilmeleri imkânı sağlanmıştı. Bu, 431 sayılı kanunun sebep olduğu haksızlıkları bertaraf istikâmetinde ilk ve iptidai bir adımdı. Bu günler, Cumhuriyet Halk Partisi'nin son iktidar günleriydi.

1950 yılında iktidar değişmiş, iş başına Demokrat Parti gelmişti. Artık halkın arzu ve hissiyatına biraz daha hürmetkâr yeni bir fikriyat teessüs etmiş bulunuyordu. Türkiye'de halk efkâr-ı umûmiyesinin tamâmen Osmanoğulları lehinde olduğu muhakkaktı. Bu sırada Halk Partisi karşısında temel bir mukabil görüşü olmayan Demokrat Parti ise halk hissiyâtını okşayacak ve rey temin edecek bir icraat mevsimi açmış bulunuyordu. İşte bu cümleden olmak üzere 1952 yılında mezkûr 431 sayılı kanunun bir kere daha tâdili ile bu defa Hânedan'a mensup kadınların yurda girebilmeleri de sağlanmak istenmiştir. Bu maksatla Meclis'e sevkedilen tâdil teklifi Adliye Komisyonu'nca da benimsenerek Meclis'e sevkedilmiş ve müzakeresine başlanılmıştır. Önce, hey'et-i umûmiyesi üzerinde müzâkere açılmış ve söz alan hatipler teklifin lehinde konuşarak bu mevzûdaki gerçekleri çok güzel bir sûretle dile getirmişlerdir. Bu bakımdan konuşmaları, zabıtları aynen iktibas edip dik-

177 - Tafsilât için bkz. T.B.M.M. Tutanak Dergisi, C. 18 sh. 187 - 88, 8 Nisan 1949 târihli Celse Zaptı.

katlerinize sunmayı faydalı gördük:

BAŞKAN - Tümü hakkında söz isteyen var mı efendim? İlk söz **Burhaneddin Onat**'ındır.

BURHANEDDİN ONAT (Antalya) - Muhterem arkadaşlar, birbirini tâkibeden iki büyük Dünya Harbi, Yeryüzü'ndeki dört büyük imparatorlukla beraber bunların yanı sıra bir çok hükümdarlıkların başını yemiştir. Bunun neticesi olarak taç ve tahtını kaybeden bir hânedanın, beşer ihtiraslarına kapılıp taç ve tahtlarına, binaenaleyh menfaatlerine kavuşmak için girişmedikleri teşebbüs kalmamıştır. Birçok komplolara katılmışlardır. Neye mal olursa olsun, taç ve tahtlarına kavuşmak için memleketlerinin ihtilâl ve kan içinde yüzmesine râzı olacak kadar beşerî ihtiraslara kapılmışlardır. Arkadaşlar, yalnız Osmanlı Hânedanı'dır ki, buna tenezzül etmemiş, bu sûretle mensup oldukları Hânedan'ın temiz kanını taşıdıklarını, büyük rûhunu taşıdıklarını ispat eden parlak bir imtihan geçirmişlerdir. Arkadaşlar, kadınları aç kalmışlar, erkekleri şoförlük etmişler, garsonluk etmişler fakat memleketleri aleyhinde tevcih edilecek hiç bir komploya girmemişler, her teklifi reddetmişlerdir. Onlar realiteyi görmeyi, hakikatleri kabul etmeyi de bilmişlerdir. Bu gün hiçbir iddiaları yok, hiçbir tasaddî ve taaddileri ve kasıtları yoktur. Onların bugün mâneviyatlarına, ruhlarına hâkim olan bir şey vardır; içlerini cayır cayır yakan dâüssıla acısı, dâussıla ateşi. Bir tasarı geldi, bu, Osmanlı Hânedanı'na mensup kadınların memlekete dönmeleri müsaâdesini istiyen bir tasarıdır. Arkadaşlar, hiçbir mahzur yoktur. Bunun vakti zaten çoktan gelmiş geçmiştir. Hatta uzatmadan, onların ıstırabını temdid etmeden bu kanunun en kısa zamanda yüksek heyetinizce mazhar-ı kabul olmasını temenni ederim, saygılarımı sunarım. (Alkışlar).

BAŞKAN - **Necdet Alkin**

NECDET ALKİN (Kütahya) - Muhterem arkadaşlar! 431 sayılı Kanun'la hududlarımız dışına çıkarılmış olan Osmanlı Hânedanı'ndan kadın ve çocukların memleketimize dönebilmelerini istihdaf eden ve yüksek tasvibinize arzolunan bu kanun tasarısı; takdir buyuracağınız

veçhile, hak ve adâlet esaslarına tamâmen uygundur. Tasarının gerekçesinde de belirtilmiş olduğu gibi, yaşları hayli ilerlemiş olan Hânedan'a mensup kadınların Cumhuriyet rejimimiz için bir tehlike mevzuu olabilecekleri artık vârid olamaz. Fransa ve İsviçre'de şahsî müşâhedelerime istinâden arz ederim ki; bu kadınların bir çokları şunun, bunun yardımlariyle sefil bir halde kut-i lâyemût yaşamaktadırlar. Geçinmek için çektikleri ıstırap hakikaten çok hazindir. Gördüklerim ve işittiklerim, yürekler acısıdır. Cidden çok perişan bir durumda bulunan bu bedbaht vatandaşlarımızın yaşayış tarzları Türklüğün haysiyet ve şerefiyle te'lif edilemez. Bu zavallıların artık memleketimize dönmelerine müsaâde edilmesi çok yerinde ve insanî bir hareket olur. Yüksek Meclis'inizin bu tâlihsiz vatandaşlarımız hakkında ulüvvü cenap âtıfetini esirgemiyeceğinden emin bulunmaktayım. Takdir yüksek Heyetinizindir.

SÜREYYA ENDİK (Çanakkale) - Muhterem arkadaşlar, benden evvel konuşan arkadaşlarımızın da temas ettikleri gibi, milletin irâde ve idâresini bizzat kendisinin eline almasını hedef tutan rejimimizi koruma gayesiyle 431 sayılı Kanun o zaman çıkarılmış ve bu kanun mûcibince Osmanlı Hânedanı hudud hârici edilmişti.

Fakat arkadaşlar, şimdi şurasını müşâhede etmek mümkündür ki; bu kanun o günün ihtiyaçlarına en iyi şekilde cevap vermiş, fakat târihi vazifesini de yapmıştır. **Bu itibarla biz de bizden evvel konuşan arkadaşlarımıza iştirak ediyor, hattâ kanunun kısmen değil, tamamen kaldırılmasını rica ve teklif ediyoruz.**

Muhterem arkadaşlar, bu işte sâlim bir karara varabilmek için bu iki mühim noktayı göz önünde tutmak icabeder. Bunlardan biri, bilhassa **Burhan Bey** arkadaşımızın temas ettiği gibi, hudud hârici edilen Hânedan'ın dış memleketlerdeki hattı hareketleri, birisi de, yine bir arkadaşımızın temas ettiği rejimimizin kuvvet derecesi. Bu hususlarda tamamen arkadaşlarıma iştirak etmiyorum, fakat büyük bir çoğunluğu, dış memleketlerde bulunduğu zaman, asla yurt aleyhinde bulunmamış, hiçbir şahsî emel ve ihtiraslarına âlet olmamışlardır.

Diğer taraftan ikinci nokta olarak, muhakkak ki, herhangi bir tesir ile

sarsılmayacak şekle ulaşmış olan bir rejimimiz var. Bu iki esası karşılaştırırsak, bunlar hudud dışında bulundukları zaman ekseriyetinin tuttuğu yol, dürüst, vatansever bir yoldur. Diğer taraftan o zamandan bu zamana kadar, tam mânâsiyle kuvvetlenmiş bir rejimimiz vardır, bunun karşısında, bu Hânedan efrâdı memleket dışında bulundukları halde, rejim ve memleket aleyhine çalışmamışlardır. **Binâenaleyh erkek, kadın hepsinin affını icabettirecek bir durum taşımaktadır.**

Sayın arkadaşlar;

Büyük Atatürk, arkadaşlarına, yüzellilik lerin affını taleb ederken sebebini, bu arzettiğim ikinci emniyete istinad ettirmiştir, rejimin kuvvetli olmasına.

Kaldı ki; bu vatandaşlarımız, soydaşlarımız yüzellilikler gibi, bunların hayatta olanları memleketin karanlık günlerinde fenalığa iştirak etmiş Türkler değildir. O işlerde rol almış insanlar değildirler. Bunların biricik kusurlarını, Osmanlı Hânedanı'na mensup olmaları teşkil etmiştir. Bu mensubiyet de bu insanların gurbet diyarında kahır çekmesine, ıstırap çekmesine kâfi bir sebep değildir, arkadaşlar!

Arkadaşlarımın da temas ettiği gibi, vatan hasreti, acıların en acısıdır. Bu itibarladır ki; bu vatandaşlarımız ve soydaşlarımız bunu yıllarca çekmişlerdir. Perişan olmuşlardır. Buna mukabil memlekete olan bağları, memlekete olan sevgileri çoğunluk itibariyle hiçbir zaman sarsıntıya uğramamıştır.

Demin arzettiğim gibi, yabancı hiç bir emele âlet olmamışlar, daha açıkçası, yabancı ve gurbet diyârında bulunan Türkleri, malî imkânsızlıklarına rağmen, bağırlarına basmış ve onlara çok yardım yapmışlardır. Bunlara âid birçok misaller mevcuttur.

Bu itibarla bunları kadın erkek diye ikiye ayırmak, bir kısmını şefkat ve merhametimizden istifade ettirirken, diğer bir kısmını vatan dışında dâussıla ile harab ve perişan bir hâle sokmak adâlete pek uygun düşmüyor. O bakımdan arkadaşlar, ben rica edeceğim, dış memleketlerde bulundukları zaman içerisinde memleketin rejimi aleyhinde

çalışmamış olan ki, Hükûmet, çalışmış ve çalışmamış olanları pekâlâ bilebilir. O halde bu şekilde yarım bir kanun çıkartmaktansa onların, memleket aleyhinde bulunmamışlarının topuna şâmil bir kanun çıkartmak daha iyi olur. Bu şekilde şefkatimizi ve merhametimizi bütün Dünya'ya ilân ederken tamâmen rejimimizin kuvvetine inandığımızı da bütün Dünyaya ilân etmiş olacağız. Bizim kanaatimiz budur. (Bravo sesleri).

BAŞKAN - Vaktin geçmiş olmasına binaen 16 Haziran Pazartesi günü saat 15'te toplanılmak üzere Oturuma son veriyorum.»[178]

16 Haziran 1952 tarihinde bu kanunun müzâkerelerine tekrar başlanmış ilk olarak söz alan **Hamdullah Suphi Bey** de şu güzel fakat bazı yanlışlar ve belkide esassız mesmuatı ihtiva eden konuşmayı yapmıştır.

BAŞKAN - Bu 431 sayılı Kanun'a ek kanun tasarısının bundan evvelki oturumda müzakeresine başlanılmıştı. Söz **Hamdullah Sup-hi Tanrıöver**'indir. Buyurun **Tanrıöver...**

HAMDULLAH SUPHİ TANRIÖVER (Manisa) - Muhterem arkadaşlar, başlangıcı, tarihin ışığı altında olmayan engin bir mâzinin karanlıklarına dalan, millî varlığımızın koskoca bir merhalesi, belki bütün tarih merhaleleri arasında en büyüğü, Osmanlı devridir.

Osmanlı Devleti altı asırdan fazla sürdü. Bunun bâzı husûsiyetleri üzerine, birer kelime ile dikkatinizi celbedeceğim.

Türk Târihinin âlemşümul mâhiyeti, Osmanlı Devleti'nin bir eseridir. Daha evvelki Türk devletlerini, Avrupa bilmez ve Dünya bilmez; bizi Selçuklar'dan dolayı tanımazlar. Gaznevîlerden, Harzemîlerden dolayı tanımazlar. Hindistan'da, Afganistan'da, Çin'de, Orta Asya'da, Şarkî Avrupa'da, Afrika'nın şimâlinde ve Şarkî Roma'da birbirini tâkip eden devletler kurmuş olan ırkımızın, milletimizin târihinde en mâruf devir, en şâyan-ı dikkat devir, Osmanlı devri olmuştur.

178 - TBMM. Tutanak Dergisi, C. 16 sh. 216 vd. 13 Haziran 1952 tarihli Celse'ye âid zabıt.

Eski Türkistan'lar vardır, Rusya'da bir Türkistan kalmıştır. Üç milyon kilometre sahası var, orada 19 milyonluk bir halk oturuyor. İçinde Türk neslinden olmıyanlar var. Ezici ekseriyet bizdendir, Türk neslindendir. Bunu Avrupa bilmez, bunu Dünya bilmez. Bilenler bazı târihçiler, müşteşriklerdir.

Bir Çin Türkistan'ı vardır, muazzam bir sahadır. Onu Avrupa bilmez.

Bir Afganistan Türkistan'ı vardır, onu Dünya bilmez.

Yepyeni bir Türkistan vücûda gelmiştir. Bunun doğuşu hakkında dikkatinizi celbederim. Afrika-Belçikası gibi yabanâbât bir sahada kurulmamıştır. O, Madagaskar'da elde edilmiş bir hükümranlık değildir. Burası Belucistan'a benzemez. O, temeli Selçuk Medeniyeti olan, eski klâsik Yunan ve Roma, Asur, Keldanî, Mısır, Arap medeniyetlerinin büyük devirlerine şâhid olan geniş sahalarda kurulmuştur. Bu sûretle, evvelkilere çok üstün yepyeni bir Türkistan vücûda gelmiştir. Bu Türkistan'ın vücûda gelmesi bir dil zaferidir, bir din zaferidir ve nihâyet birbirini takip eden ve asırlarca süren cins cins muhteşem Osmanlı müesseselerinin hasıl ettiği bir zaferdir. Cedlerimiz buraya gelip son devleti kurdukları vakit, karşımızda, bizi tamâmen kendisine yabancı tutan ve mütemadî üzerimize Ehli Salip Orduları gönderen bir Avrupa karşısında idiler. Burası ateş ve demir fırtınalarının estiği bir yerdir. Genç olanlarımız bundan 19 sene sonra -yalnız 19 sene sonra- Anadolu'da millet ve devlet olarak dokuz yüz sene süren bir hâkimiyetin eşsiz bayramını idrak edeceklerdir. Bütün bayramlarımız arasında en büyük bayram olacaktır. Muayyen bir toprakta hâkimiyetini dokuz asır yalnız iki hânedan riyâsetinde idâme etmenin mânâsını siz takdir edersiniz. Bunu benim izâhıma hâcet yoktur. Malazgirt'te 1071 de başlıyan ve bize Anadolu kapılarını açan muhârebe hayret edilecek kadar uzun sürmüş bir taarruz harbidir. Orta Asya'dan merhale merhale gelen bu taarruz, 1863 de Viyana surları önünde durdu, 612 sene bir yayılma gazası karşısındayız. En genç olanlarınızı istisna ediyorum, diğerleri, az çok yaşlı olanlar iki Cihan Harbini bilirler, Almanya gibi, bir askerî kudretin

sahibi olan memleket, kısa fasılalarla yayılma muhârebeleri yaptı, iki defasında da mağlup oldu, geri çekildi.

İstilâ, beka ve istikrar nokta-i nazarından fevkalâde dikkata lâyık bir eser karşısındayız. Eser ve müessir çok büyüktür. Bizansı bir ucundan öbür ucuna kadar takip eden verâset kavgaları, mezhep kavgaları, Osmanlı târihi göz önüne getirildiği ve arada bir mukayese yapıldığı va-kit fark çok büyük olmak üzere bizim lehimizedir. Vârisi olduğumuz Bizans'ta on hânedan birbirini takip etti on küsur asır zarfında, bizde yalnız iki hânedan dokuz asır zarfında. Bu ne yaman istikrardır. Karşısında Avrupa gibi düşman bir âlemin asırlarca birbirini takip eden saldırışlarına, Asya'dan gelen istilâ ordularına, Anadolu beylerbeyinin ayrılış mücadelelerine rağmen eser ne kadar sağlamdır, köklüdür. Bu eserin en kısa târifi, Hıristiyan Avrupa'nın Şark'a karşı en ileri kalesi olan Bizans'ın İslâm Şarkın Hıristiyan Avrupa'ya karşı en ileri kalesi haline getirilmesidir. Bu bir mûcize...

Gelecek sene İstanbul Fethi'nin beşyüzüncü senesini tes'id edeceğiz. **II. Mehmed**, O 22 yaşındaki dâhi kahraman bize bir dakika başını kaldırıp sorsa «Âilem nerede?» O'na ne diyeceğiz? O'na cevap Hükûmetin getirdiği kanundur.

Ben ilk söz alanları dinledim, umuyorum ki; yekpâre olarak, kanunu tasdik edeceğiz. Hükûmet lâzım gelen diğer bir tedbiri de almıştır. Verâset ihtilâflarına mahal verebilecek olan yolu kapamıştır. Erkek âzâ, doğrudan doğruya tahta varis olmak dâvâsını ortaya atabilecek kimseler memlekete gelemiyeceklerdir. Buna bir müddet için ben de taraftarım. Fakat diğer azânın dışarda kalması için hiç bir sebep yoktur. Onlar memlekete gelebilirler, hatta bazılarının vaziyetleri son derece ağırdır.

Arkadaşlar Paris'te sizin de benden işitecek zaman zaman hatırlayacağınız bir şeyi öğrendim. İki tâne Hânedan'a mensup kadın, yani Sultan Hanım zarûretin son derecesine düştüler ve bunların akşam saatlerinde evlerin önüne atılan yiyecek artıkları için arandıklarını gören eski Ermeni vatandaşlarımız kendi aralarında toplanıyorlar, onlara her türlü yardımda bulunuyorlar, hatta bir ev tutarak kirasını veriyorlar.

431 sayılı kanunla yurd dışına çıkarılanlardan Osman Fuad Efendi'nin babası Selâhaddin Efendi (Sultan V. Murad'ın oğlu)

Bunu size, Başkonlosumuzun lisânından aldığımı mâlumata istinat ederek naklediyorum.

Hânedan âzâsının bâzı husûsiyetleri sizin takdirinize lâyıktır. Haydarabat Nizamı'nın gelinlerinden biri son Halife'nin kızı **Dürrüşehvar**'dır. Yâni Şâhâne inci. İllustration'un bir cümlesini hatırlıyorum. «O, büyük bir asâletin en güzel örneklerinden biridir, hiç bir zaman bir isim bundan fazla istihkak edilmemiştir.» O bundan dört sene evvel İstanbul'a geldiği vakit bir gazete muhabiri sordu, çocuklarınız Türkçe konuşuyorlar mı? **Dürrüşehvar**, epey düşündükten sonra mahzun ve munfail bir ses şu cevabı verdi: «Benim bir Türk kadını olduğumu unutabilir misiniz?.»

O'nun en yakın arkadaşlarından biri de Nizam'ın ikinci oğlunun karısı **Nilüfer**'dir. İllustration'un muhabiri O'na soruyor, «Hânedanınızı Atatürk memleketten çıkardı, hakkında ne düşünüyorsunuz?» «Evet» diyor, «Aile olarak müteessirim, vatan topraklarından uzaktayız. Fakat bir şeyi unutmamanızı rica ederim. Ben bir Türk kadınıyım, vatanımı kurtarana karşı ölünceye kadar yalnız minnettarlık hissi taşırım!.» (Alkışlar, bravo sesleri).

New York'a gitmiş bir Sultan Hanım orada evlendi. Çocukları askerlik yaşına geldi. Amerikalılar askerliğe davet ettikleri vakit iki gen-

cin verdiği cevap budur: «Biz Türk evlâdıyız, bir gün memleketimize bizi kabul edecekler, askerliğimizi memleketimizde yapacağız.» (Bravo sesleri). Bu sûretle Türklük hissini dâima muhâfaza eden ve içinde bir tâne hâin, bir tâne mecnun, üç beş tâne zaif adam çıkmasına rağmen büyük ve engin millî tarihimizin koskoca faslını açmış olan bu Hânedan'ın kadınları, çocukları, mensupları, Hükümetin aldığı tedbirler dâiresinde memlekete avdet edebilirler. Bu zaman gelmiştir ve hiçbir tehlikenin bugün mevcut olmadığına kaniim. Rejim kuvvetlidir ve bekası uyanmış bir milletin teminatı altındadır. Onlar da Türk vatandaşı olarak gelsinler, kendi millî bayraklarının altında mes'ud yaşamak imkânı bulsunlar. Büyük Millet Meclisi'nin vereceği karar onları minnettar edecektir ve onların istihkak ettiği bir karar olacaktır. Arkadaşınız bunu sizden istirham ediyor. (Bravo sesleri, alkışlar).

BAŞKAN - Müfit Erkuyumcu (Yok sesleri) Tümü hakkında başka söz isteyen yoktur. Maddelere geçilmesini oyunuza sunuyorum. Kabul edenler... Etmiyenler... Kabul edilmiştir. (İvedilik takriri var sesleri).

Tasarının ivelidilikle görüşülmesi hakkında bir takrir vardır, okutacağım.

Yüksek Başkanlığa

Hilâfet'in ilgâsına ve Hânedan-ı Osmânî'nin Türkiye Cumhuriyeti memâliki hâricine çıkarılmasını dâir olan Kanunun ikinci maddesinin değiştirilmesi ve aynı Kanuna bazı maddeler eklenmesi hakkındaki Kanun tasarısının ivedilikle görüşülmesini arz ve teklif ederim.

Adâlet Komisyonu
Bu Rapor Sözcüsü
Vacid Asena

BAŞKAN - Takriri oyunuza arzediyorum. Kabul edenler... Etmiyenler... İvedilikle görüşülmesi kabul edilmiştir.[179]

Bundan sonra maddelere geçilmiş, bunlar üzerlerinde müzakere açılmaksızın teker teker okunarak re'ye konulmuş hepsi de Meclis Riyâseti'ne geldikleri şekilde kabul olunmuşlardır. Bu suretle ortaya çıkan 18 Nisan 1952 târih ve 5370 sayılı Kanun'un metni şudur:

Hilâfet'in ilgâsına ve Hânedan-ı Osmânî'nin Türkiye Cumhuriyeti memâliki hâricine çıkarılmasına dâir olan 431 sayılı Kanunun 2 nci maddesinin değiştirilmesi ve aynı kanuna bâzı maddeler eklenmesi hakkındaki Kanun:

MADDE 1 - 3 Mart 1340 târihli ve 431 sayılı Kanunun ikinci maddesi değiştirilmiş ve aynı kanuna aşağıda yazılı maddeler eklenmiştir:

MADDE 2 - Mülgâ Hilâfet ve münderis Osmanlı Sultanatı Hânedanının pâdişahlar sulbünden olan erkek azâsı ve bunların erkek füruu Türkiye'ye gelmek ve Türkiye'den transit olarak geçmekten memnûdurlar. Bunların dışında kalanlar Türkiye'ye gelebilirler.

EK MADDE 1 - İkinci madde gereğince Türkiye'ye gelebileceklerin müracaatları halinde, Türkiye'ye gelmek ve Türkiye'de ikâmet etmek şartları aranmaksızın vatandaşlığa alınmalarına Bakanlar Kurulu Karar verebilir.

EK MADDE 2 - İkinci madde hükmünden istifâde edenler bu kanunun yürürlüğe girmesinden itibâren umûmî hükümler dâiresinde mal edinebilirler. Bu sûretle Türkiye'de mal edinenlerden ölenlerin ikinci maddeden istifade edemiyen vârislerine âid hisseler sulh mahkemesince bir sene içinde tasfiye olunarak tutarı kendilerine ödenir.

179 - TBMM Tutanak Dergisi, C. 16 sh. 238 vd. 16 Haziran 1952 târihli celse zaptı

EK MADDE 3 - Bu kanuna müsteniden yurda gelmek hakkını hâiz olanlar 27 Ağustos 1324 ve 20 Nisan 1325 tarihli irâdeler ve 431 sayılı tefsir kararı gereğince millete intikal etmiş olan bilûmum menkûl ve gayrûmenkul mallar üzerinde miras sebebiyle veya diğer herhangi bir sebeple hak iddia edemezler.

EK MADDE 4 - Türkiye'ye gelenler veya Türk vatandaşlığını iktisap edenler «sultan, hanımsultanlar, kadınefendi, prens, prenses» gibi Hânedan'a nispet ifâde eden elkap ve ünvanları kullanmaktan memnûdurlar.

İkinci madde hükmünden istifa edenlerden memnûiyet hilâfına harekette bulunan altı aydan iki yıla ve bu ünvanları bu kimseler hakkında iltizamen kullananlar 3 aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılırlar.

MADDE 2 - 431 sayılı Kanunun ve diğer kanunların bu kanuna aykırı hükümleri ile 5371 sayılı Kanun kaldırılmıştır.

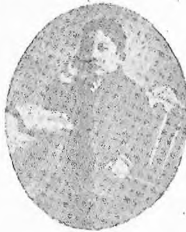
MADDE 3 - Bu kanun yayımı târihinde yürürlüğe girer.

MADDE 4 - Bu kanunu Bakanlar Kurulu yürütür.»[180]

Bu sûretle Osmanoğulları üzerindeki dehşetli kâbusun kalkması istikametinde ilk merhale kat'edilmiş oluyordu. Fakat bunun da asıl büyük yaraya merhem yerine neşter olan iki noktası vardı: Bunlardan birisi, şehzâdelerin «Türkiye'den transit olarak dahi geçemiyeceklerinin» tasrihi idi.

Diğerleri ise, hiç bir ızdıraba benzemeyen «vatan hasreti»ni dindirmek imkânını elde eden bâ'zı Sultan Efendilerin koşup gelerek yaşlı yakınlarını yâdellerde yalnız yapayalnız bırakmış olmalarıdır. Onlar bunu, «vatana kavuşmak» gibi müthiş bir âmil olmasaydı, elbette yapmazlardı... Ama ne çâre ki, «vatan»la «yakınlar»ı karşı karşıya gelmiş ve iki taraftan birini tercih mecburiyeti doğmuştu. Osmanoğulları'nın vatanlarına bağlılıklarının ise, bu uğurda kundaktaki

180 - a.y.

Şehzâde Süleyman Efendi'nin oğlu Mehmed Şerefeddin Efendi'nin çocukluğu

çocuklarını fedâ etmeye kadar varan akıl ve mantık üstü bir aşk ve ihtiras mevzuu olduğu mâlumdur. İşte bu sebepledir ki, bu âilenin kadınlarını erkeklerinden ayırmaya sebep olan bu kanun da - maâlesef böyle hesapta olmayan - bir fâciâya sebep olmuştu. Zira, niyet hâlis idiyse de yapılan iş eksik ve hatta kusurluydu.

Bununla beraber bu kanun yine de faydalı olmuştur. Şöyle ki, bundan istifâde ederek vatana gelen Sultan ve Hanımsultan Efendilerin bütün ef'al ve hareketleriyle rejim için hiç bir tehlike teşkil etmedikleri görülmüş ve anlaşılmıştır. Bu da, son merhalenin, yâni şehzâdelerin de vatana kabullerini kolaylaştırmış ve bu husustaki endişelerin yetersizliğini bedâhet hâline getirmiştir.

B - SON MERHALE

1973 yılına gelindiğinde « Cumhuriyetin Ellinci Yıl dönümü »nü kutlamak için geniş hazırlıklar yapılmaktaydı. Bu cümleden olmak üzere son derecede şumüllü bir « Af Kanunu» çıkartılması umumû bir temâyül hâlindeydi. Zira bu sırada Türk hapishanelerinde sağcı ve solcu olarak binlerce siyasî mahkûm bulunmaktaydı. Hatta bu satırların yazarı da onlardan biriydi. Yaklaşan seçimler

dolayısiyle partiler, bu hususta bir nevî vaad yarışına girişmişlerdi. Seçimden sonra tabiatiyle bu vaadlerin tahakkuku gerekiyordu. Bu maksadla hemen hemen bütün partiler tarafından Meclis Başkanlığı'na birer «Af Kanunu Lâyihası» takdim edilmişti. Bunlardan birisi, son derece de câlib-i dikkat bir husus olarak mezkûr 431 Sayılı Kanun'un tâdiliyle, Osmanoğulları'nın kadın kısmına evvelce tanınmış olan hakların erkeklere de teşmil edilmesini te'min edecek bir madde ihtiva ediyordu. Bu, Demokratik Parti'nin adına yapılmış olan teklifti. Bu Partide mes'eleyi ilk defa olarak ele alan ve büyük bir samimiyetle benimseyen muhterem **Saâdeddin Bilgiç Bey** olmuştur. Bunu af teklifini tanzim için toplanan parti meclisinde ortaya atmış ve Başkanlarının tereddütlerine rağmen müdafaa ederek ekseriyetçe tasvibini sağlamıştır. Daha sonra da bu mes'elenin kuvveden fiile çıkması için genç ve kıymetli milliyetçilerden Erzurum Milletvekili **Râsim Cinisli** ile Konya Milletvekili **M. Kûbilây İmer**'i vazifelendirmiştir. Gerçekten bir kaç gün sonra «Konya Milletvekili **M. Kûbilây İmer**, Kars Milletvekili **Y. Bozkurt**, Ankara Milletvekili **C. Önder** ve Erzurum Milletvekili **Râsim Cinisli**'nin 29 Ocak 1974 tarihinde bir af kanunu lâyihası tanzim edip Meclis Başkanlığına tevdi eyledikleri görülmüştür. Bunun esbab-ı mucibe kısmında:

«... **Diğer taraftan 1952 senesinde Osmanlı Hânedanı'na mensup kadınlar hakkında kaldırılan yasaklar ve temin olunan hakların, erkekler için de aynen tatbikini sağlayacak bir hukukî değişikliği zarurî bulmaktayız.**» cümlesine yer verilmiştir.[181]

Bu esbâb-ı mûcibeyle takdim edilen teklifin beşinci maddesi ise şu şekilde tanzim edilmişti:

«**MADDE 5 - 26 Receb 1342 ve 3 Mart 1340 tarih ve 431 sayılı Kanun'un 2 ile 4'üncü maddeleri kaldırılmıştır. Bu durumdan istifade etmek isteyen erkek mensuplar hakkında 431 sayılı kanunu tâdil eden 16.6.1952 târih ve 5958 sayılı kanun gereğince kadınlara tanınan haklar uygulanır.**»[182]

181 - TBMM. Tutanak Dergisi, C. 2, sh. 23, 27 Mart 1974 tarihli zabıt.

Meclis Başkanlığı'na verilmiş bulunan bütün af kanunu tekliflerini müzâkere edip birleştirerek bunlardan tek bir metin meydana getiren Adalet Komisyonu bu mesele hakkında: 20 Mart 1974 târihinde TBMM Başkanlığı'na takdim edilen raporunda:

«... Metnin 8 nci maddesiyle ilgili müzâkerelere başlandığı sırada verilmiş bulunan bir önergenin kabulü ile[183] 26 Recep 1342 ve 3 Mart 1340 târih ve 431 Sayılı Kanun'un 2 ve 4 üncü maddelerinin kaldırıldığına ve bu durumdan istifade etmek isteyen erkek mensuplar hakkında 431 sayılı kanunu tâdil eden 5958 sayılı kanun gereğince kadınlara tanınılan hakların uygulanacağına dâir hüküm, metne 8 inci madde olarak ilâve edilmiş ve ilâve edilen bu madde ile, teklifin bundan sonraki maddeleri birer fazlası ile teselsül ettirilmiştir.»[184] denilmekte idi. Bu raporu imza eden Komisyon azâlarından bâzılarının bu madde için muhalefet şerhleri mevcuttur. Bunlardan Komisyon başkanı **Yahya Oğuz** (C.H.P.) «8 inci maddeye muhalifim» diyerek raporu imza etmiştir. Komisyon Başkan vekili İstanbul Milletvekili **A.D. Öztunç**, Hatay Milletvekili **M.S. Reşe**, İstanbul Milletvekili **İ. Özbay**, Nevşehir Milletvekili **M.Z. Tekiner**'de bu raporu aynı muhalefet şerhiyle imzalamışlardır. Adana Milletvekili **O. Çıtırık** «Osmanoğulları'na muhalifim», Mardin Milletvekili **T. Oğuz** «tümüne muhalifim, söz hakkım mahfuzdur» tarzında şerh vermiş, Konya Milletvekili **M. Kubilây İmer**'in ise bu rapora, «Tümüne muhalifim, muhalefet şerhim Anayasa'ya aykırılık dahil ve Osmanlılar için lehte eklidir.» sözleriyle imza koymuş bulunduğu görülmektedir.[185]

Komisyonda son şeklini alan af teklifinin 27 Mart 1974 târihinde

---

182 - TBMM. Tutanak Dergisi C. 16 sh. 24

183 - Adâlet Komisyonu'ndaki müzâkerelerde daha ziyâde Hükümet'e mensup, partilerin teklifleri esas alındığından bu husus, bir takrir verilerek metne dahil edilmek istenmiştir.

184 - TBMM Tutanak Dergisi C. 16, sh. 45.

185 - TBMM. Tutanak Dergisi C

TBMM'de müzâkeresine başlanılmıştır. Grupları adına bu lâyihanın tümü üzerinde söz alan hatiplerden önce A.P. Isparta Milletvekili **Süleyman Demirel**, müteâkiben de C.G.P. Siirt Milletvekili **Mehmet Nebil Oktay**, konuşma yapmışlardır. Bunlar konuşmalarında Osmanoğulları hakkında - ne lehte ve ne de aleyhte - hiçbir beyanda bulunmamışlardır. Müteâkiben söz alan M.S.P. Çorum Milletvekili **Yâsin Hatiboğlu** heyecanlı konuşmasının sonunda Osmanoğulları meselesine temas ederek:

«- Muhterem Milletvekilleri, MSP Grubu bu af kanunlarının tümü üzerinde müspet oy kullanacaktır.

Bunun sebeplerinden birisi de, senelerce vatancüdâ yaşayan Hânedan mensuplarının erkek evlâdlarının yurda dönmelerinin temini de ön görülmüştür. **Kostantin Dragazes**'in torunları İstanbul'un en mûtenâ köşelerinde devran sürerken, ceddim **Fâtih**'in kılıç hakkı olan mülkünde torunlarının vatancüdâ olmasına gönlümüz râzı değildir. Akif Merhum da güzel demiş:

«Can-ı canânı bütün varımı alsın da Hüdâ,

Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüdâ»

Hepinize hürmetlerimi sunarken sözlerimi iki mısra ile bağlamak isterim:

«Yıkanlar hâtır-ı naşâdımı yarabbi şad olsun!

Benimçün nâmurad olsun diyenler, bermurad olsun!»

sözlerini bitirmiştir.[186]

Bu sözler, Osmanoğulları lehinde olarak Demokrtik Parti tarafından ortaya atılan teklifin Hükümet'in bir kanadını teşkil eden MSP tarafından da ciddiyet ve samimiyetle benimsendiğini gösteriyordu. Esâsen daha evvel de **M. Kubilây İmer** ve arkadaşlarının bu husustaki tekliflerinin komisyonca benimsenmesi ve Meclis Başkanlığı'na geti-

186 - Bkz : TBMM. Tutanak Dergisi C. 2, sh. 380 (Yasin Hatipoğlu vakti dolduğu ve mikrofon kesildiği için bu şiirin bir kısmını okuyamamıştır.)

rilen metinde yer alabilmesi de bu Parti'nin, Âdalet Komisyonu'nda faal vazife alan mebuslarından **İsmail Müftüoğlu** ve **Yâsin Hatiboğlu** gibi bazı MSP milletvekilleri sâyesinde mümkün olabilmişti.

Bilâhare D.P. adına söz alan **M. Kubilây İmer** de Osmanoğulları mes'elesine temasla:

«... Bu arada belirtmek istediğimiz bir husus var. Adâlet Komisyonu'nda yeni Cumhuriyet Halk Partisi mensubu üyeler dışındaki ekseriyet, Osmanlı Hânedanı'nın erkek ahfadı için, 1952 de hanım mensuplarına tanınan, yurda giriş-çıkış imkânının tanınması, vatandaşlığa müracaat ve vatandaşlık hakkının tanınması yolundaki Demokratik Parti'nin teklifindeki maddeyi ve hükmü kabul etmekle yerinde bir tasarrufta bulunmuştur.

1071'den beri Müslüman Türk Milleti'nin vatanı olan bu topraklarda ülke, millet ve hâkimiyet üçlüsü içerisinde var olan bir Devlet vardır. Bu sebepledir ki; Düyûn-i Umûmiye ödenmiş yine bu sebepledir ki, Osmanlı devrinde kabul edilen bir takım kanun, nizamnâme ve tâlimâtnâmeler el'an tatbik edilmektedir.

Bize bu günkü toprakları bırakanların nasıl bizler ahfâdı isek, **Fâtih, Yavuz** ve **Kanûnî**'lerin ahfâdı da bu durumdadır. Haklarında târihin hükmü bir yana, bugün için ellinci yılını idrak eden Türkiye Cumhuriyeti'nde bir hükümdarlığa ve Cumhuriyet dışındaki bir idâreye dönüşe imkân yoktur.

Anayasa'nın Cumhuriyet'le idâre olunacağımıza dair 2'inci maddesinin hükmü, tek değişiklik teklif edilemeyecek hükümdür. Bu sebeple, şimdi Osmanlı Hânedanı'nın gelişi dolayısiyle. sözde hassasiyet ve celâdet göstermek isteyenlerin samimiyetlerinden bahsedilemez. Hele bunlara Türklükle ilgili en çirkin ithamları basında revâ gören komünist kalemler, evvelâ mahkemelerde Türklüğü, İslâmiyet'i, Allah'ı reddedenlerin affını niçin istediklerinin hesabını vermeden bu tarz girişimlerde bulunamazlar. Osmanlı Hânedanı mensuplarından hiçbirisi aslını inkâr eden haremzâdelerden olmamıştır. Kendileri vatanlarından daha önceleri gerek görülen bir kanunla dışarıda bırakılmış, vatandaşlık haklarından

iskat edilmişlerdir; ama, onları Müslüman-Türk oluşlarından hiç kimse mahrum edememiştir, edemez de. Bu topraklarda yiyip içerek, ölüme dahi gidenleriyle Türklüğü, Müslümanlığı, Allah'ı red ve inkâr edenlerin affı istenecek, bunlarla kıyası dahi câiz olmayanların yurda dönüşlerine, vatandaşlığa müracaatlarında kabülüne karşı çıkılacak... Buna hangi akıl, mantık ve hukuk kaidesi müsâade eder ve cevaz verebilir? Bunu hangi vicdan sahibi Müslüman-Türk ileri sürebilir?

Bu mevzuda ilâve edeceğimiz şu olacaktır: Osmanlı Hânedanı'nın yurda dönüşlerine imkân sağlamak, kanun tekniği yönünden burada görüşülmesinde hiç bir sakınca olmayan bir husustur. Bu cihet, komisyonda karara, esbâb-ı mûcibesiyle birlikte bağlanmıştır. Bir umûmi af mevzuu içinde böyle bir hüküm yer alışı ise, bazı basın organlarına aksedeen beyanlarda olduğu gibi, Osmanlı Hânedanı'nın erkek mensuplarını, afları istenen sanık ve hükümlülerle bir tutmak değil, mukayeseye dahi cevaz vermez. Meselâ, sâdece bir kanun tekniği yönünden halledilme şeklinde de ele alınabilir. Tekrar edelim, Osmanlı Hânedanı mensupları için getirilen hüküm, buna karşı çıkan, Türklüğü, Müslümanlığı, Allah'ı inkâr eden komünistlerle aslâ bir terazide tartılamaz, mukayese edilemez. Yavuz hırsızlar misali bağıran komünistleri, işbirlikçilerini ve yardakçılarını Türk kamuoyu çok yakından bilmektedir ve tanımaktadır...»[187] demiştir.

Bu kanunun, hey'et-i umûmîyesi üzerindeki görüşmeler nihâyete erince re'ye va'z olunmuş ve ekseriyetle kabul olunduğu görülmüştür.

Bundan sonra maddelerin müzakerelerine geçilmiş - usûl - veçhile - her madde okunarak ayrı ayrı üzerlerinde müzakere açılmıştır. Bu suretle görüşüle görüşüle nihâyet sıra Osmanoğulları mes'elesini tanzim eden sekizinci maddeye gelmiştir. Bu maddenin müzakeresi dolayısiyle vâki olan konuşmaları da Meclis Zabıtlarından aynen iktibas ederek dikkatlerinize sunuyoruz.

Yedinci madde hakkındaki müzakere bitip de bu maddeyi re'ye va'z eden başkan bundan sonra:

187 - MMTD. C. 2. sh. 397

«Sekizinci maddeyi okuyorum» dedi ve bu maddeyi okudu:

MADDE 8 - 26 Recep 1342 ve 3 Mart 1340 târih ve 431 sayılı kanunun 2 ve 4 ncü maddeleri kaldırılmıştır. Bu durumdan istifade etmek isteyen erkek mensuplar hakkında 431 sayılı Kanunu tâdil eden 16.6.1952 tarih ve 5958 sayılı Kanun gereğince kadınlara tanınan haklar uygulanır.

BAŞKAN - Madde üzerine Sayın **Cinisli,** Demokratik Parti Grubu adına; Sayın **Nâzım Baş,** Sayın **Hayreddin Uysal,** Sayın **Vâhid Bozatlı,** Sayın **Ataöv,** Sayın **Akova** ve Sayın **Karakoç** şahısları için söz istemişlerdir.

Demokratik Parti Grubu adına Sayın **Cinisli**, buyurunuz efendim.

D.P. GRUBU ADINA **RÂSİM CİNİSLİ** (Erzurum) - Sayın Başkan, sayın milletvekilleri!

Müzâkeresini yaptığımız kanun teklifinin 8'inci maddesi, Osmanoğulları'nın yurda dönmelerine imkân vermektedir ve 50 yıl önce, 3 Mart 1924 tarihinde, Osmanlı Hânedanı'nın Türkiye Cumhuriyeti'nin memâliki hâricine çıkarılması 431 sayılı Kanunla kabul edilmiştir. Aradan 50 yıl geçmiştir. Şimdi Cumhuriyetimiz, bütün müesseseleriyle 50'inci kemâl yaşını idrâk etmektedir. Her Türk'ün gönlüne kök salmış Cumhuriyeti'mizi, 50'inci yaşında Yüce Meclislerimiz âtıfet duygularıyla kutlayacaktır. Bu münâsebetle ele alınan af teklifinin belki de en mânâlı yanını, bu 8'inci madde gerçekleştirecektir.

8'inci madde ile huzurunuza gelen Osmanoğulları'nın yurda dönmesi talebini önce hukukun objektifinden bakarak, sonra da Türk siyasî târihinin çağlara sığmayan devamlılığının bir icâbı olarak değerlendirip, Yüce takdirlerinize sunmak istyorum.

Önce şunu belirtmek isterim: Kanunları ihlâl eden, adlî merciler önünde mahkûm olanların affı ile 8'inci maddenin tanzim tâdil teklifini, birbirinden ayrı görmek lâzımdır. Burada, 1924 yılında Cumhuriyet rejiminin oturup yerleşmesini sağlamak amacıyla çıkarılmış bir fevkalâde hal kanunun tâdili bahis konusudur. Ömrünü tamamlamış olan ve

esbâb-ı mûcibesi kalmayan bir kanun değiştirilmesi bahis konusu edilmektedir.

Kanun tekniği bakımından, 431 Sayılı Kanunu 1952 yılında değiştiren 5958 sayılı kanun gibi, «müstakilen ele alınması» görüşü ağırlık taşısa da, Devletin 50'inci yıl âtıfetine mânâ katacağı gerekçesiyle burada ele alınmasının lüzûmunu kavramak gerekir.

Yürürlükten kaldırılmasını istediğimiz, 431 Sayılı Kanun'un tâdil gören 2'inci maddesi; «Osmanlı Saltanatı Hânedanı'nın, pâdişahlar sulbünden gelen erkek azâsı ve bunların erkek füruu, Türkiye'ye gelmek ve Türkiye'den transit olarak geçmekten memnûdurlar.» diyor.

Değerli milletvekilleri, kanunlar içtimaî zarûretlerin eseridir. Toplumun fevkalâde dönemlere girdiği sıralarda veya bir yapı değişikliği geçirdiği durumlarda alınan tedbirler, çok sert ve şiddetli olur. Hattâ, çoğu zaman, hikmet-i devlet adına çıkarılan istisnâî kanunlar, hukukun prensipleriyle de ters düşebilirler. Bir çok memleketlerden buna âid çeşitli misaller verilebilir.

Meselâ, 1789 Fransız İhtilâli'ni tâkibeden yıllarda 17 Eylül 1793'te çıkarılan bir kanunla, hakkında bir kovuşturma olmadığı halde şüpheli görülen kimselerin, iç huzurun avdetine kadar süresiz tevkif edilmeleri imkân içine girmiştir.

Yine 1794 Fransası'nda kolonilere kitleler hâlinde sürgünler yapılmıştır.

27 Şubat 1858 Orsini sûikasdinden sonra bir kanun çıkarılmış bu kanunla İçişleri Bakanına, şüpheli görülen kimseleri enterne etme yetkisi verilmiştir. Hattâ hudud dışı gönderme veya sömürgelere sürgün etme imkânı da, yetkisi de İşiçleri Bakanı'na verilmiştir.

Sovyet Rusya'da Komünist İhtilâli'nden sonra, 1918'de ve 1924 Anayasaları Çarlık Âilesinin oy verme hakkını elinden almıştır. 1936 yılında bu yasak kaldırılmıştır.

Bu misaller çoğaltılabilir.

Bizim yakın târihimizde de devletin geleceği için buna benzeyen ted-

birler vardır, alınmıştır. Ancak maksad hasıl olduktan sonra da, bu tedbirler kaldırılmıştır.

Atatürk, Millî Kurtuluş Savaşı'nı başardıktan sonra, Millî Kurtuluş Harekâtı'na katılmayan ve kalemleriyle basında buna karşı çıkanları yüzellilik bir liste yapıp yurd dışına göndermiştir; fakat Cumhuriyet'in Onuncu Yıldönümü'nde yüzelli'likler yurda dönmüşler ve bugüne kadar da Cumhuriyet aleyhtarı bir davranışları görülmemiştir.

1963'te rejimi diktatörlüğe çevirmek isteyen bir darbe teşebbüsü önlenmiştir. Suçlular daha yargı organlarının huzuruna getirilmeden Parlamentonun çıkardığı bir kanunla affedilmişlerdir.

Kaldırılmasını istediğimiz 431 Sayılı Kanun'un bâzı maddelerini, yine Yüce Parlamento 1952'de değiştirerek Hânedan'a mensup hanımların yurda dönmelerine imkân vermiştir. 1952'den bu yana 22 yıl geçmiştir. Bu 22 yıl içinde yurda gelen Hânedan'a mensup hanımların siyasî hiç bir faaliyeti görülmemiştir.

Atatürk'ün sağlığında tek partili siyasî dönemde kapatılan Hürriyetperver Terakkiperver gibi siyâsî parti hareketlerini de içine alan, 1924'ten bugüne kadar hiç bir hâdisenin içinde saltanatı yeniden tesis etmek karakteri görülmemiştir.

Demek istiyorum ki, tedbir kanunları gâyesini gerçekleştirdikten sonra kaldırılmışlardır ve kaldırılmalıdır. Bunu hukuk devletinin bir gereği olarak da savunuyoruz.

Değerli arkadaşlarım, bugünkü Türkiye elli yıl önceki Türkiye'den farklıdır. Bugün Anayasamızın onuncu maddesi: «Devlet, kişinin temel hak ve hürriyetlerini hukuk devleti ilkeleriyle bağdaşmayacak sûrette sınırlayan siyasî engelleri kaldırır.» diyor.

Taraf olduğumuz Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne ek 4 numaralı Protokol'un 3'üncü maddesi: «Hiç kimse, ferdî veya toplumsal tedbir için dahi olsa, vatandaşı olduğu devletin toprakları dışına çıkarılamaz.»

«Hiç kimse, vatandaşı olduğu devletin topraklarına girme hakkından

mahrum edilemezler.» diyerek mes'eleye açıklık getirmiştir.

Bu hukukî tekâmül karşısında, elli yıl önce alınmış bir tedbirin artık bugün muhafaza edilmesinin hiç bir gereği kalmamıştır.

Değerli arkadaşlarım, konuya bir de siyasî târih yönü ile bakmak istiyorum.

BAŞKAN - Bir dakikanız kaldı Sayın **Cinisli.**

D.P. GRUBU ADINA **RÂSİM CİNİSLİ** (Devamla) - Yüzyıllara sığmayan büyük milletimizin târihi bir bütündür. Belli bir hâdise ile bitip, bir başka olayla yeniden başlamaz. Milletlerin târihlerinde siyaâsi rejim değişiklikleri, o milletin târihinin bütünlüğünü bozmaz.

Bizim tarihimiz cihanşümuldür. Türk târihinin cihanşümul oluşu Osmanlı devrinin eseridir. Osmanlı İmparatorluğu üç kıt'ada hükümran olmuştur. Daha önceki Türk Devletlerini Avrupa iyi bilmezdi. Dünya yakından tanımazdı. Bizi Selçuklulardan, Gaznelilerden, ötürü iyi tanımazlar ama, Osmanlı devrinde Türk'ün büyüklüğü Afrikalı zencinin muhayyilesini bile işgâl etmiştir.

Târihimizde bizi Avrupa ile temas haline getiren yine Osmanlı devri olmuştur. Vârisi olduğumuz Bizans, on asır içinde on'dan fazla hânedan değiştirmiştir. Bizim 900 yıllık devlet hayatımızı yalnız iki hânedan sülâlesi yaşatmıştır. Bu milletimiz için gerçekten istikrarlı bir devredir.

Çağ açan, çağı kapayan büyük imparator **Fâtih** Osmanoğulları'ndandır. Bir mektupla Fransa tahtında değişiklik yapan Kanûnî de Osmanoğulları'ndandır. İslâm'ın ve Türklüğün yüceliğini Cihana kabul ettiren müstesna kumandan **Yavuz** Osmanoğulları'ndandır.

Yüce Hey'etinizin vereceği kararla vatan topraklarında ölme hakkını kazanacak olanlar **Fâtih**'in, **Kanûnî**'nin ve **Yavuz**'un torunlarıdır. Bütün âile fertleri ile birlikte yurd dışına çıkarılalı tam elli yıl olmuştur. O zamandan beri yabancı ülkelerde Türklüğün ve âilelerinin şerefine en küçük gölge düşürmeyen kimselere vatanda ölme hakkı tanıyacaksınız.

Dışarıda yaşadığı sürece Türkiye aleyhinde hiç bir faaliyetleri olmayan bu âile hakkında; rahmetli **Hamdullah Suphi Tanrıöver** 1952

yılında Meclis zabıtlarında şu kaydı düşüyor.

BAŞKAN - Süreniz doldu Sayın **Cinisli**, lütfen tamamlayınız.

D.P. GRUBU ADINA RÂSİM **CİNİSLİ** (Devamla) - Peki Başkanım tamamlıyorum.

Fransa'da bulunan bir hânedan mensubu hanıma bu Fransız gazetecisi soruyor, diyor ki «Atatürk sizi memleketten kovdu, hakkında ne düşünüyorsunuz?». «Evet» diyor Hânedan'a mensup **Nilüfer Hanım**, «Aile olarak müteessiriz, vatan topraklarından uzaktayız, fakat bir şeyi unutmamanızı rica ediyorum, ben bir Türk kadınıyım, vatanımı kurtaranlara karşı ölünceye kadar minnettarlık duyarım.» diyor.

Değerli arkadaşlarım, dün bu inançta olanlar bugün aynı inançtadır. Daha Mısır'dan, bir torba ile vatan toprağı isteyip mezara vatan toprağı ile beraber girmek isteyen **Nâzım Efendi** hayattadır. Bugün Paris'te bir Osmanoğlu mezar bekçiliği yapıyor.

Değerli arkadaşlarım, bunları bana anlatan zat şu noktaya önem verdi: «Bunları merhamet istemek için söylemeyiniz, ve size bunun için söylemiyorum.» dedi. Ama bir realiteyi tespit etmek için söylüyorum.

Sözümü bağlıyor ve özetliyorum. Bu kanun artık görevini tamamlamıştır. Cumhuriyetimizin bu ellinci yılında her Türk'ün gönlüne kök salmış olan Cumhuriyetimizin gücünü ispat etmek için olsun milletimizin yüceliğine yakışan kararı almak târihî bir tavır olacaktır.

BAŞKAN - Süreniz doldu Sayın **Cinisli**, lütfen tamamlayın.

D.P. GRUBU ADINA **RÂSİM CİNİSLİ** (Devamla) - Bu yalnızca onbeş, yirmi kişinin kişisel hakkını değil târihi bir düğümü de çözecektir.

Takdir Yüce Hey'etinizindir. Saygılar sunarım. (D.P. sıralarından alkışlar.)

BAŞKAN - Sayın **Nâzım Baş**?

NÂZIM BAŞ (İçel) - Vaz geçtim.

BAŞKAN - Vazgeçtiniz:

Sayın **Hayreddin Uysal?**

HAYREDDİN UYSAL (Sakarya) - Vaz geçtim.

BAŞKAN - Vaz geçtiniz.

Sayın **Vâhid Bozatlı?** Yok.

Sayın **İhsan Ataöv?** Yok.

Sayın **Akova?**

ENVER AKOVA (Sivas) - Vaz geçtim.

BAŞKAN - Vazgetiniz.

Sayın **Karakoç?..** Yok.

Madde üzerinde başka söz isteyen sayın üye olmadığı için müzakere bitmiştir.

Madde üzerinde değişiklik önergesi vardır, okutuyorum.

Millet Meclisi Başkanlığına

Görüşülmekte olan Af kanunu ile ilgi 8'inci maddenin aşağıdaki şekilde değiştirilerek kabulünü saygılarımla arz ederim.

Konya
Mustafa Kubilay İmer

Denizli
Sâmi Arslan

Samsun
Hilmi Türkmen

Erzurum
Râsim Cinisli

Ankara
Cevad Önder

MADDE 8 - 16.6.1952 tarih ve 5958 sayılı Kanunla tâdil edilen 26 Recep 1342 ve 3 Mart 1340 tarihli ve 431 sayılı Kanunun 2, 3, 4 ve 5'inci maddeleri yürürlükten kaldırılmıştır. Bu durumdan istifâde etmek isteyen erkek mensuplar hakkında 431 sayılı Kanunu tâdil eden 5958 sayılı Kanun gereğince Kadın mensuplara tanınan haklar uygulanır.

BAŞKAN - Sayın Komisyon, bu önergeye katılıyor musunuz? Efendim.

ADALET KOMİSYONU BAŞKAN VEKİLİ **DOĞAN ÖZTUNÇ** (İstanbul) - Katılmıyoruz efendim.

BAŞKAN - Sayın **Cinisli**, önergenizi izah için söz istiyorsunuz, buyurunuz lütfen.

RÂSİM CİNİSLİ - (Erzurum) - Sayın Başkan, değerli arkadaşlarım; Komisyonun takririmizi bir daha tetkik etmesini rica ederek sözlerime başlıyorum. Çünkü maksatta değişiklik yoktur, aynı maksadı gütmektedir. Fakat madde tanzim edilirken bir küçük noksanlık vardır. Madde, «431 sayılı Kanunun 2'inci maddesi yürürlükten kaldırılacaktır.» diye bir hüküm var. Aslında 1924 yılında tanzim ve kabul edilen 431 sayılı Kanunun 2'inci maddesi, 1952 yılında 5958 sayılı Kanunla meriyetten kaldırılmıştır. Yani 431 sayılı Kanunun 2'inci maddesi şu anda yürürlükte değildir. 5958 sayılı Kanunla 2'inci madde yeniden ilâve edilmiştir. Burada bu ifâde kullanılırsa, yürürlükte olmayan 2'inci madde yeniden ilâve edilmiştir. Burada bu ifâde kaldırılmış gibi gözükecektir. Halbuki maksad 1952 yılında tadil gören, erkek mensupların yurda dönmesine imkân vermeyen 5958 sayılı Kanunun 2'inci maddesini kaldırmaktadır. Maksadımız budur. Bu bakımdan küçük bir değişiklik yapılmıştır.

Zannediyorum ki; sayın komisyonla maksatta, gâyede farklı düşünüyordu. 3'üncü ve 4'üncü maddelerin de bir değişikliği yoktur. 3'üncü madde «2'inci maddede mezkûr kimseler işbu kanunun ilânı târihinden itibaren azamî on gün zarfında Türkiye Cumhuriyeti arazisini terke mecburdurlar.» diyor. Bu 3'üncü madde o gün tanzim edilmiş. Bugün için gereği kalmamış ve zaten yurda dönmelerine imkân sağlanıyor. Binâenaley vermiş olduğumuz teklif sayın komisyonla aramızda bir görüş farkı getirmiyor; yalnızca bir düzeltmeyi mûciptir.

Arz eder, Sayın Komisyonun bu ricamızı kabul ederek takririmizi yeniden tekkik buyurmasını rica ederim.

Saygılar sunarım.

BAŞKAN - Teşekkür ederim Sayın Cinisli.

Komisyonun ek bir görüşü yok, değil mi efendim?

ADALET KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ **DOĞAN ÖZTUNÇ** (İstanbul) - Hayır.

BAŞKAN - Değişiklik önergesine Komisyon katılmamıştır. Oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler.

Sonradan gelenlerin lütfen bulundukları yerde kalmalarını rica ediyorum.

- Kabul etmeyenler... Efendim tamam, teşekkür ederim.

Efendim. Divanda tereddüt hâsıl olmuştur, sayın üyelerin yeniden ve lütfen ayağa kalkarak oylarını belirtmeleri ricâ edeceğim.

Değişiklik önergesini kabul edenler.

Efendim lütfen idareci üyelerden rica edeyim, dışarıdan gelenler biran önce gelsinler, tereddütler onun için hâsıl oluyor. Lütfen sıralar içinde ayağa kalkmanızı ricâ ediyorum.

Değişiklik önergesini kabul edenler.. Kabul etmeyenler.. Değişiklik önergesi kabul edilmiştir efendim.

Komisyonun herhangi bir talebi var mı efendim?

ADALET KOMİSYONU BAŞKANI **YALÇIN OĞUZ** (Sinop) - Yok efendim.

BAŞKAN - Efendim 8'inci maddeyi kabul ettiğiniz değişik şekliyle oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler... Kabul etmeyenler.. Madde kabul edilmiştir efendim.»[188]

Bu sûretle kanunun hey'et-i umûmiyesi içinde bu madde de kabul edilmiş ve Osmanoğulları'nın yurda dönmelerine imkân sağlanmış oluyordu. Fakat meş'ele usûl bakımından henüz tamamlanmamıştı. T.B.M.M.'de kabul olunan bu kanunun bir kere de Senato'da görüşülmesi gerekiyordu. Bu sırada Senato'da ekseriyet, Adalet Partisi'ndeydi. Bu partinin milletvekilleri Meclis müzâkerelerinde Af Kanu-

188 - MMTD - C. 3, sh. 19 vd.

nu'nun birçok maddeleri aleyhinde konuşmuş ve o istikamette rey vermişlerdi. Fakat, Osmanoğulları'nın yurda dönmelerine müteallik 8. maddenin ne lehinde ve ne de aleyhinde konuşmuşlarsa da, reylerini müsbet olarak kullanmışlardı. Aynı tutumu Senato'da da takip etseler mes'ele yoktu. Fakat Senato'da da işler, ümid edildiği gibi cereyan etmedi.

Senato'ya gelen Af Kanunu önce usûl icabı « Senato Adâlet ve Anayasa Müşterek Komisyonu »na havâle edildi. Orada pek çok değişikliklere uğratıldıktan sonra Senato Başkanlığı'na tevdi edildi. Bu değişikliklerden biri de Osman-oğulları'nın yurda dönmelerini temin edecek olan 8. maddenin kanun raporunda bu değişikliğe neden lüzum görüldüğü izahı edilmemişti. Sadece «8. maddenin çıkartılmış olması nedeniyle 9. maddeye yapılan atıf 8. madde şeklinde değiştirilmiştir.» denilmekteydi.[189] Bu komisyonun Adalet Partili başkanı Refet Rendeci birkaç gün sonra televizyonda yapılan bir açık oturumda da bu değişikliğe neden lüzum görüldüğünü izah etmemiş, sadece diğer değişiklikler üzerinde durmuştu.

Senato Adalet ve Anayasa Müşterek Komisyonu'nca bir hayli değiştirilerek Senato Başkanlığı'na getirilen yeni metin 24.4.1974 tarihinde görüşülmeye başlanmıştır. Önce teklifin hey'eti umûmiyesi üzerinde müzâkere açılmış, söz alan hatipler arasında bulunan Malatya Milletvekili Hamdi Özer bu mes'eleye temas ederek demiştir ki:

« - Muhterem arkadaşlar! Osmanoğulları'na âid bir kanun teklifi Millet Meclisi'mizce kabul edildiği halde, Senato Komisyonu'nda tamamen bu teklifin içinden çıkartılmıştır.

Muhterem arkadaşlar, bu konu hakkında bazı arkadaşlarımız, «Hissi olmamak lâzım gelir.» dediler. Şunu beyan edeyim ki, hem hukukî olacağız, hem de hissî olacağız; hissi olmayanın, vatan duygusu, tarih aşkı, millet aşkı da olmaz. Hissi olmayanın, ne vefa duygusu, ne kadirşinaslık duygusu, ne milliyet ve ne de cibilliyet duygusu da buluna-

189 - Bkz. CSTD - C. 14, sh. 3

maz, tek kelime ile fazileti de olamaz!..

BAŞKAN - İki dakikanız var efendim.

HAMDİ ÖZER (Devamla) - Muhterem arkadaşlar, biz buraya bir halîfe veya Pâdişah dâvet etmiyoruz. Türkiye Cumhuriyeti elli yıldanberi kökleşmiş ve devrimleri sağlamlaştırmıştır. Onu koruyan kırk milyonluk Türk Milleti vardır. Nasıl ki, anarşik eylemleri basit görerekten Türk Devleti kudretlidir diyebiliyorsak, üç beş tâne vatan evlâdını da kendi vatanına davetimizden başka bir anlam çıkarmamak gerekiyor.

Sayın başkan, bu hususta daha görüşlerimiz olacak; fakat beni iki dakika ile sıkıştırıyorsunuz...

BAŞKAN - Sıkıştırmıyorum efendim, Heyet-i Umûmiye'nin kabul ettiği müddet içerisinde konuşacaksınız.

HAMDİ ÖZER (Devamla) - Şunu arz edeyim ki, önce hukukîdir. Hukukîdir, çünkü çağdaş hukuk ve Anayasamızın 33'üncü maddesi «Ceza sorumluluğu şahsîdir» der. Sonra, doğmayan bir insana da ceza verilmeyeceğini bilmekteyiz. Ancak, tarihde bildiği, doğmayan iki insana ceza tertip edilmiştir. Bunlardan birisi, **Nemrud**'un **Hazret-i İbrahim**'e diğeri de, **Firavun**'un **Hazret-i Mûsa**'ya uyguladığı bir hükümdür. Burası Türkiye'dir. **Atatürk**, evet zamanında nizamı âlemi tesis etmek için **Fâtih Sultan Mehmed**'in fermanına uygun şekilde; fakat daha da yumuşak, daha insancıl olarak bu tatbikatı yapmıştır. Ama **Atatürk** şimdi hayatta olsaydı, bugüne kadar çoktan bu vatanın evlâtları kendi yurduna döneceklerdi.

BAŞKAN - Vaktiniz doldu sayın Özer, hatta bir dakika da geçti. Rica edeceğim cümlenizi bağlayınız efendim.

HAMDİ ÖZER (Devamla) - Peki efendim. **Sultan Osman**'ın kurduğu Türk Devleti, O'nun adını taşıyan muhteşem bir imparatorluk halinde yeni bir çağ açmış ve yeni bir cihan doğurmuştur. Yedi iklim dört köşeye otağını kuran ve üç kıtaya mühriinü vuran Osmanlı bizimdir. Bu şanlı mirası reddedemeyiz. Bu vatan onun evidir. Bu evin

kapısını onun oğullarına kapalı tutmak Türk'ün vefa ve kadirşinaslığına revâ görülemez. **Sultan Osman'ın, Sultan Murad'ın, Fatih'in** ve **Kanûnî Sultan Süleyman'ın** torunlarını reddetmek, milletimizi ve tarihimizi reddetmektir.

BAŞKAN - Tamam efendim, vaktiniz doldu sözünüzü kesiyorum.

HAMDİ ÖZER (Devamla) - Cumhuriyetimizin ve devrimlerimizin kökleşmesi için geçici olarak onlar yurt dışı edilmişlerdir.

BAŞKAN - Sayın Özer; iki dakika geçti efendim. Rica ediyorum, beni mecbur etmeyin sözünüzü kesmeye. Bağlayın efendim.

HAMDİ ÖZER (Devamla) - Peki efendim. (A.P. sıralarından «unuttu» sesleri.) Unutmadım arkadaş, çok şey konuşacağım ama, şu 15 dakikaya indirilmesi kasıtlıdır. Yazıklar olsun size! (A.P. sıralarından «Maddelerde konuşursun» sesleri.)

ORHAN KOR (İzmir) - Sana yazıklar olsun!

BAŞKAN - Sayın Özer, vaktiniz doldu ve sözünüzü kestim efendim.

ORHAN KOR (İzmir) - 9 parti değiştirdin.

HAMDİ ÖZER (Devamla) - Vicdanım gayet rahat...

BAŞKAN - Sayın Özer, rica ederim, sözünüzü kestim.

HAMDİ ÖZER (Devamla) - Peki Efendim Sultan vicdanımı değiştirmedim, milliyetimi değiştirmedim, cibiliyetimi değiştirmedim.

BAŞKAN - Sayın Özer, rica ederim, tüzük dışı konuşuyorsunuz, sözünüz bitti efendim.

ORHAN KOR (İzmir) - Senin vicdanın karışık.

HAMDİ ÖZER (Devamla) - Sizin gibi esir değilim ben, hürüm.

BAŞKAN - Sayın Ucuzal, buyurunuz.

HAMDİ ÖZER (Malatya) - Maddelerde konuşacağım. (A.P. sıralarından «Atatürk'ü de suçlama» sesleri.) Hepinizden daha çok

Atatürkçüyüm, daha çok milliyetçiyim, Cumhuriyetçiyim.

BAŞKAN - Efendim, rica ederim tüzük dışı konuşmayın!..

HAMDİ ÖZER (Malatya) - Fakat hepinizden daha çok bir insancıyım. Savunduğumuz dava insanlıktır. Bu insan Osmanlı da olabilir. Herhangi bir kimse de olabilir.[190]

Bundan sonra söz alan Eskişehir A.P. Milletvekili **Ömer Ucuzal** da bu meseleye temas ederek:

«... Benden evvel konuşan değerli arkadaşım bir hükmün çıkarıldığını söyledi. Doğru, çıkarılmış; ama yüce Cumhuriyet Senatosu nice yıllardan beri Millet Meclisi'nden gelen metinlerde değişiklik yapmıştır. Bu hükmün çıkarılışı bir teknik sebebe dayanıyor sevgili arkadaşlarım. 431 sayılı Kanunla Hilâfet'in kaldırılmasına karar verilmiştir. O Kanun hükmüne göre, Türkiye'ye gelmesi gereken âilenin türlü, çeşitli suçlarla mahkûm olmuş kişiler arasında bu kanun metnine yerleştirilerek affedilmesine ve getirilmesine bizim vicdanımız ve kanun tedvin etme tekniği müsaade etmez.

Değerli arkadaşlarım, kimse kimseyi aldatmaya, kimse kimseyi itham etmeye bu kanun sebebiyle yola çıkmamıştır. Doğru bildiğimizden ayrılmayacağız. Şahsen Anayasa ve Adalet Komisyonu'muzun yaptığı değişikliklere beyaz oy vermek için huzurunuza geldim; beni dinlediğiniz için saygımı sunarken, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilelebet yaşaması için çalışan bütün arkadaşlarıma da saygılar sunarak huzurlarınızdan ayrılıyorum. (A.P. sıralarından alkışlanır.»[191]

Teklifin Heyet-i Umûmi'yesi üzerindeki müzakereler tamamlandıktan sonra 26.4.1974 tarihinde maddeler üzerinde müzakerelere geçildi. Sıra 8. maddeye geldiğinde Trabzon Senatörü **Ömer Lütfi Hocaoğlu** söz aldı:

Ö. LÜTFİ HOCAOĞLU (Trabzon) - Bir önerge takdim etmiştim sayın Başkanım; bu arada bir önergem vardı.

190 - Bkz. CSTD - C. 14, sh. 313 vd.

191 - Bkz. CSTD - C. 14, sh. 316-317

BAŞKAN - Hangisinde efendim.

Ö. LÜTFİ HOCAOĞLU (Trabzon) - 8'inci madde olarak Millet Meclisi'nin 8'inci maddesini teklif etmiştim efendim.

BAŞKAN - Bir dakika efendim, tetkik edeyim.

Sayın **Hocaoğlu**, bunun ayrı bir madde olarak tedvini gerekiyor. Müsaade ederseniz; bunu yürürlük maddesinden evvelki maddeler arasında bir yere sıkıştıralım, o zaman muameleye koyalım.

Ö. LÜTFİ HOCAOĞLU (Trabzon) - Sayın Başkanım, bu 8'inci madde Millet Meclisi'nde kabul edilen maddedir.

BAŞKAN - Evet anlıyorum; ama şimdi bu madde bizim Komisyonu'muzda tamamen çıkarılmış olduğu cihetle bu yeni bir madde teklifi mahiyetini alıyor. Binaenaleyh, bunu sonlara doğru bir yerde muameleye tabi tutacağım efendim; müsaade ederseniz. Zaten başka takrirler de var aynı mahiyette.

YİĞİT KÖKER (Ankara) - Sayın Başkan, bu takrirleri şimdi görüşmekte yarar var. Metinden çıkarılan 8'inci madde hakkında bizler de söz aldık zaten Sayın Başkanım.

BAŞKAN - O maddede alırsınız o sözü Sayın Köker.[192]

Hakikaten kanunun 20. maddesinin rey'e va'zından sonra Başkanın vadettiği 8. maddeyle alâkalı takrirler ele alınmıştır. Şimdi bu takrirlerle alâkalı konuşmaları dikkatlerinize arzediyoruz:

«**BAŞKAN** - ... Şimdi daha önce bir 8'inci madde olarak metne ithali istenen verilmiş önergeler vardı. Burada hazırlık ve yürürlük maddelerine geldik. Bunlardan önce, bu maddenin müzâkeresine geçiyoruz. Şâyet bu maddenin metni bir madde olarak kabulü yüksek heyetinizce kararlaştırılırsa o zaman nereye konulacağı hususunu ayrıca oylayacağım.

Verilmiş bununan dört adet önergeyi okutuyorum:

---

192 - Bkz: CSTD - C. 14, sh. 434-435

Muhterem Başkanlığa

Millet Meclisince 8'inci madde olarak kabul edilip, Sayın Senato Anayasa ve Adalet Komisyonunca metinden çıkarılan hükmün aynen teklife dercini, yürürlük maddesinden önce sistematik nazara alınarak muamele icrasını arz ve teklif ederim.

İstanbul

Ali Oğuz

Cumhuriyet Senatosu Başkanlığına

Aşağıdaki metnin 8'inci madde olarak görüşülmekte olan kanun teklifine konulmasını arz ve teklif ederim.

Malatya

Hamdi Özer

Madde 8: 16/6/1952 gün ve 5958 sayılı Kanunla tadil edilen 26 Recep 1342 ve 3 Mart 1340 tarihli ve 431 sayılı Kanunun 2, 3, 4 ve 5'inci maddeleri yürürlükten kaldırılmıştır.

Bu durumdan yararlanmak isteyen erkek mensuplar hakkında 431 sayılı Kanunu tâdil eden 5958 sayılı Kanun gereğince kadın mensuplarına tanınan haklar uygulanır.

Gerekçe şifâhen arzedilecektir.

Cumhuriyet Senatosu Yüce Başkanlığına

353 sayılı Af Kanunu tasarısının Millet Meclisinde kabul edilip, Cumhuriyet Senatosu Anayasa ve Adalet Komisyonunca tasarıdan çıkarılmış bulunan 8'inci maddenin aynen ilâvesini arz ve talep ederim.

Saygılarımla.

Kayseri

Hüsnü Dikeçligil

Cumhuriyet Senatosu Başkanlığına

Görüşülmekte olan Cumhuriyetin 50'inci yılı nedeniyle Bazı Suç ve Cezaların Affı hakkında Kanun teklifine aşağıdaki maddenin 8'inci madde olarak eklenmesini arz ve teklif ederim.

Trabzon

Ömer Lütfi Hocaoğlu

Madde 8 : 16/6/1952 tarih ve 5958 sayılı Kanunla tadil edilen 26 Recep 1342 ve 3 Mart 1340 tarihli ve 431 sayılı Kanun'un 2, 3, 4 ve 5'inci maddeleri yürürlükten kaldırılmıştır.

Bu durumdan istifade etmek istiyen erkek mensuplar hakkında 431 sayılı Kanunu tadil eden 5958 sayılı kanun gereğince kadın mensuplara tanınan haklar uygulanır.

İHSAN SABRİ ÇAĞLAYANGİL (Bursa) - Söz istiyorum.

BAŞKAN - Sayın Çağlayangil, eğer grup adına söz istiyorsanız önceliğiniz vardır. Değilse, sizden önce söz isteyenler var.

İHSAN SABRİ ÇAĞLAYANGİL (Bursa) - Grup adına söz istiyorum efendim.

ANAYASA VE ADALET KOMİSYONU BAŞKANI RENDECİ (Samsun) - Sayın Başkanım; bu bir takrir müzâkeresidir, madde müzakeresi değildir. Onun için grup adına söz verilemez.

BAŞKAN - Doğru söylüyorsunuz sayın Rendeci. Sayın Çağlayangil bir dakika efendim, istirham edeceğim.

Sayın Komisyon Başkanı hatırlattılar, yorgunluk nedeni ile ben düşünemedim, özür dilerim.

Şimdi, bunlar birer takrirdir, madde müzakeresi yapmıyoruz, onun için grup adına söz veremeyeceğim. Söz sırasına göre lehte, aleyhte söz vereceğim.

İHSAN SABRİ ÇAGLAYANGİL (Bursa) - Yeni bir madde ilâvesi değil mi?

BAŞKAN - Madde yok efendim önergedir bu. Halihazırda madde yok. Önergeler kabul edilirse madde olacak. Binaenaleyh söz isteme sırasına göre vermeye mecburum, özür dilerim.

İHSAN SABRİ ÇAGLAYANGİL (Bursa) - Ben konuşamayacak mıyım?

BAŞKAN - Konuşacaksınız. Bir dakika efendim, önce söz istemiş arkadaşların isimlerini okuyayım: Sayın Çağlayangil, Sayın Özer, Sayın Kalpaklıoğlu, Sayın Karaman, Sayın Hocaoğlu.

ALİ OĞUZ (İstanbul) - Sayın Başkanım benim takririm var, önce takrir sahiplerine söz vermelisiniz.

BAŞKAN - Evet efendim, evet. Takrir sahiplerinin hakkıdır, konuşmak.

ALİ OĞUZ (İstanbul) - Önce dört takririn sahiplerine söz verilir.

BAŞKAN - Şimdi efendim, müsaade buyurun söz vereceğim. Altıdan fazla olduğu için tabii sıraya koyacağım.

HAMDİ ÖZER (Malatya) - Gerekçe olmadan nasıl sıraya konulacak?...

BAŞKAN - Bir dakika efendim, bir dakika. Önerge sahipleri önerilerini izah etmek hakkını hâizdirler. Onu biliyoruz müsaade buyurun yapayım. Ondan sonra işleme geçeceğim. Müsaade buyurmuyorsunuz.

MUSA KÂZIM KARAAĞAÇLIOĞLU (Afyon Karahisar) - Usul hakkında söz istiyorum Sayın Başkan.

BAŞKAN - Neyin usulü hakkında Sayın Karaağaçlıoğlu?...

MUSA KÂZIM KARAAĞAÇLIOĞLU (Afyon Karahisar) - Sayın Başkan, verilmiş olan muhtelif önergelerin maksatları bir olduğu için, Sayın Başkanlıkça birleştirilerek genel prodsedür üzerinden bir lehte, bir aleyhte birer arkadaşımıza söz vermek ve önerge sahiplerinin de izahları sûretiyle bu meseleyi aydınlığa kavuşturmak mümkün olur. Uzun zamandan beri müzakereler devam etmektedir. Bütün arka-

daşlarımız da sabrın son dakikasına gelmişlerdir. Bu hususu takdirlerinize arz ederim.

BAŞKAN - Doğru efendim. Önergeler aynı mahiyettedir, birleştiriyoruz. Maksat önergelerin işleme konulmasıdır, konuşmak değil; maksadı herkes biliyor.

Sayın arkadaşlarım, Sayın Karaağaçlıoğlu'nun da ikaz ettikleri şekilde; yâni Tüzük hükümleri budur, bu hususta arkadaşlarımın hepsini konuşturmak isterim; ama özür diliyorum aynı mahiyette olduğu için birleştiriyorum, önergenin bir lehinde, bir aleyhinde, bir de önerge sahipleri adına bir arkadaşa söz vermek sûretiyle önergeleri işleme koyacağım.

ALİ OĞUZ (İstanbul) - Önergeleri beşer dakika ile izah edelim.

BAŞKAN - Bir dakika efendim

Şimdi Sayın Çağlayangil, lehinde mi, aleyhinde mi efendim?

İHSAN SABRİ ÇAĞLAYANGİL (Bursa) - Üzerinde konuşabilir miyim?

BAŞKAN - Hayır; lehinde, aleyhinde. Üzerinde izâh sadedinde önerge sahiplerinden birine söz vereceğim efendim.

İHSAN SABRİ ÇAĞLAYANGİL (Bursa) - Lehinde.

BAŞKAN - Lehinde. Aleyhinde var mı efendim?.. Aleyhinde Sayın Karaman.

Önerge sahipleri bir arkadaşı sözcü yapsınlar istirham ediyorum.

ALİ OĞUZ (İstanbul) - Ben beş dakika konuşmak istiyorum Sayın Başkan.

HAMDİ ÖZER (Malatya) - Ben de beş dakika konuşmak istiyorum.

BAŞKAN - Olmaz ki, Tüzüğü ihlâl edemem, beni de mazur görün.

ÖMER LÜTFİ HOCAOĞLU (Trabzon) - İlk önergeyi ben ver-

dim. Lütfen sıraya koyun sayın başkan.

BAŞKAN - Bir dakika efendim. Kanunlar müdürümüze sorayım. Tabiî ben takip edemedim. Sayın **Hocaoğlu**, siz hangi tarihte verdiniz efendim?

ÖMER LÜTFİ HOCAOĞLU (Trabzon) - Müzakereler başladığı gün efendim.

BAŞKAN - Yani 24'ünde. Şu halde, diğer iki takrir de 24'ünde verilmiş. Sayın **Dikeçligil** ve Sayın **Özer**'in takrirleri de ayın 24'ünde verilmiş. Üçü aynı tarihte verilmiş olduğuna göre hangisinin daha önce verildiğini hatırlamıyorum.

HÜSNÜ DİKEÇLİGİL (Kayseri) - Ben sayın **Hocaoğlu**'na iltihak ediyorum.

ALİ OĞUZ (İstanbul) - Biz de verdik efendim.

BAŞKAN - Pekalâ teşekkür ederim. Buyurun Sayın **Hocaoğlu**..

ÖMER LÜTFİ HOCAOĞLU (Trabzon) - Sayın Başkan, çok değerli arkadaşlarım;

Huzurunuzda Millet Meclisinde kabul edilen metinde 8'inci madde olarak yer alan ve fakat ne sebeple çıkarıldığı anlaşılamayan 8'inci maddenin tekrar metine alınması hususunda yapmış olduğum teklifi izah etmek için söz almış bulunuyorum.

Muhterem arkadaşlarım, kanaatimce Cumhuriyetin 50. Yıldönümüzde çıkarılmak istenen Af Kanununda en mânidar ve her şeyden önce yer alması icabeden husus bu 8'inci madde idi.

Muhterem arkadaşlarım, Osmanoğulları'nın Türkiye dışına çıkarılışında siyâsî bir sebep vardı ve bu siyâsî bir tedbir idi. Şimdi, bütün bu olup bitenleri gözden geçirdiğimiz zaman o zamanki siyâsî tedbir almayı icab ettiren şartların hiç birisinin mevcud olmadığını görürüz.

Aziz arkadaşlarım, iş bununla da bitmemektedir. Rejim değişikliğine uğramış Cumhuriyete intikal etmiş olan birçok ülkelerde böylece emsâline rastlanan bir tedbir görülmemektedir. Çok azında bu gibi ted-

[illegible]

birler alınmıştır; fakat hiç birisi bu derece sürekli ve devamlı olmamıştır.

SIRRI ATALAY (Kars) - İngiltere'de, İtalya'da.

ÖMER LÜTFİ HOCAOĞLU (Devamla) - İngiltere'de elan saltanat hüküm sürmektedir sayın arkadaşım. İtalya'da da kralcılar dışarı atılmamıştır.

BAŞKAN - Lütfen efendim, karşılıklı konuşmayalım.

ÖMER LÜTFİ HOCAOĞLU (Devamla) - Muhterem arkadaşlarım, Fransa, İspanya, İtalya, Almanya, Mısır ve Tunus gibi memleketler bu gibi tedbirlere başvurmuşlardır. Fakat bugün kral âilesine mensup kimseler hem İspanya'da vardır, hem İtalya'da vardır, hem Avusturya'da vardır ve hem de Almanya'da vardır.

SIRRI ATALAY (Kars) - İtalya'da yok.

ÖMER LÜTFİ HOCAOĞLU (Devamla) - Aziz arkadaşlarım, Türk Milleti, İtalyanların peşinden gitmek mecbûriyetinde ve durumunda değildir tabii.

SIRRI ATALAY (Kars) - Vardır dediniz de.

ÖMER LÜTFİ HOCAOĞLU (Devamla) - İşin en hazin ve üzüntü veren tarafı şurasıdır muhterem arkadaşlarım; Komünist Çin'de bile, son Çin İmparatoru, « M a o R e j i m i » altında bundan dört sene önce Pekin'de vefat etmiştir. Yani komünistler dahi bu derece aşırı ve haşin olmamışlardır.

Aziz arkadaşlarım, Dünya'da gelip geçen, devam eden olaylar; bilhassa siyâsî tarihteki olaylar tetkik edildiği zaman, görülmektedir ki; siyâsî tedbirler uzun süreli değildir. Nitekim, Cumhuriyet tarihinde de bunun birçok emsallerine rastlamak mümkündür. Öylesine rastlamak mümkündür ki, İstiklâl Mücadelesine ve Cumhuriyet'e fiîlen ve kavlen karşı çıkmış olan ve « y ü z e l l i k l e r » adı ile yurt dışına sürülmüş bulunanlar, Cumhuriyetin Onuncu yıldönümünde bizzat Atatürk tarafından; Atatürk'ün direktifi ile affedilmişlerdir. O halde, Cumhuriyet tarihinde de bu gibi siyâsî tedbirlerin ortadan kaldırıldığı görülmektedir.

Şimdi biz ne istiyoruz, neyin olmasını istiyoruz?.. Aziz arka-

daşlarım, 1952'de Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından çıkarılan ve Osmanoğulları'nın kadınlarına verilen hakların erkeklerine de verilmesini istiyoruz. Türkiye'ye Osmanoğulları'na mensup hanımlar gelmişlerdir de, bundan memleketimiz ne zarar görmüştür ve bu hanımlar Türk Milleti ve Türk vatanının aleyhine ne gibi harekette bulunmuşlardır... Buna âid hiçbir arkadaşımın misal veremeyeceğine emin bulunuyorum. Bu itibarla aynı hakların Osmanoğulları'nın erkeklerine de verilmesini sizlerin vicdanlarına hitap ederek rica ediyorum.

Aziz arkadaşlarım, elli yaşına giren Cumhuriyeti, üç beş kişinin yıkacağını, ortadan kaldıracağına inanmak, benim kanaatimce Cumhuriyeti inkârdır, kendimizi inkârdır. Şöyle etrafınıza bir göz gezdiriniz; Senatoda dahi bulunanların hepsi Cumhuriyet'in yetiştirdiği kimselerdir. Cumhuriyet devrinin çocuklarıdır. Bu itibarla, üş beş kişinin Türkiye Cumhuriyeti'ni ortadan kaldıracağına inanmamanız ve bunu düşünmemeniz gerekir, hatırdan geçirmemeniz gerekir.

Aziz arkadaşlarım, Millet Meclisi'nin metninde bulunan maddenin Senato metninden çıkarılmasını, hukukçu arkadaşlarımdan öğrendiğime göre, bendeniz hukuk prensiplerine de aykırı bulmaktayım.

Aziz arkadaşlarım, hukukçular her zaman tekrar ediyorlar; hukukun ana prensiplerinden bahsediyorlar, hepiniz dinlediniz, hepimiz dinledik. Bunlardan bir tanesi de « C e z a l a r ı n ş a h s i l i ğ i » diyorlar. Binaenaleyh, cezanın şahsîliği düşünüldüğü zaman, Osmanoğulları'nın çocuklarının bu vatana getirilmemesinin hukukun bu prensipi ile ne derece bağdaşabileceğini sizlerin takdirlerine bırakıyorum.

MUSTAFA TIĞLI (Sakarya) - Aslında bu ceza değil.

ÖMER LÜTFİ HOCAOĞLU (Devamla) - Tabii ceza değil.

Aziz arkadaşlarım, bir de üyesi bulunduğumuz Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi var. Bakınız bunun ek 4 numaralı protokolünün 3'üncü maddesi ne diyor:

«Hiç bir kimse, ferdî veya toplumsal tedbir için dahi olsa, vatandaşı olduğu devletin toprakları dışına çıkarılamaz.»

Muhterem arkadaşlarım, yine devam ediyor; «Hiç kimse, vatandaşı olduğu devletin topraklarına girme hakkından mahrum edilemez.»

Aziz arkadaşlarım, görülüyor ki; metinden çıkarılan maddenin çıkarılış sebebinin izahı ne hukuk prensiplerine ve ne de üyesi olduğumuz Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine uymamaktadır.

Muhterem arkadaşlarım, bunların suçu nedir? Bir arkadaşımın ifade ettiği gibi Osmanoğulları'nın suçu yoktur. Zaten kanundan da mütevellit yurt dışına çıkarılmış değillerdir. Bu bir siyâsî tedbirdir. Konuşmamın başında da ifâde ettiğim gibi şimdi bu siyâsî tedbirin devam etmesini gerektiren her hangi bir sebep de kalmamıştır.

Aziz arkadaşlarım, insaflarınıza ve merhametinize sığınıyorum. Her fırsatı düştüğü zaman öğündüğümüz Türk kumandanları var. Her fırsatı düştüğü zaman öğündüğümüz Türk hakanları var. Bendeniz bu Senato'da da defalarca karşılaştım okullara dahi «**Fâtih**»in ismini vermek için seferber oluyoruz. Benim vilâyetimde en azından üç beş tane okul ismi «**Fâtih**» adını taşıyor. Öte tarafa gidiyorsunuz «**Hüdâvendigâr**» adı taşıyor, beri tarafa gidiyorsunuz «**Muhteşem Süleyman**» adını taşıyor, diğer tarafa gidiyorsunuz «**Yavuz Selim**» adını taşıyor.

Bundan şuna geçmek istiyorum. Bu Osmanoğulları'nın günahları öyle zannediyorum ki **Vahdeddin**'den geliyor. Yani bunlara **Vahdeddin**'in günahlarını yüklüyoruz. **Vahdeddin**'in torunlarıdır diyoruz veyahut **Vahdeddin**'e benzer bir iki kişinin torunudur diyoruz; bunlara günah yüklüyoruz; fakat muhterem arkadaşlarım, bu arada hiç biri-mizin hatırından **Yıldırım**'ların, **Fâtih**'lerin, **Hüdâvendigâr**'ların; Muhteşem **Süleyman**'ların torunları olduğunu düşünerek, bunların sevaplarını bunların başına koymak geçmiyor.

Aziz arkadaşlarım, Cumhuriyet'in 50. Yıldönümü'nde Türk târihinde, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin en büyük lütfu bu olacaktır.

Muhterem arkadaşlarım, tarihi ile irtibatını kesmiş olan milletler kökünden ayrılmış ağaca benzer. Bu ağacı, bu fidanı hiçbir tarafta bırakamazsınız. Türk Milleti'nin, yetişecek nesillerine hizmet edenleri

takdir ettiğini göstermesi zarûreti vardır. Bu hizmet aşkını artırır, hizmet şevkini artırır, muhterem arkadaşlarım. Hemen şunu da hatırlatmak isterim ki; vatan sevgisi bambaşka şeydir. Hele hele bu vatan Türkiye gibi olursa, O'nun çamuru bile kutsaldır. İnsan, Türkiye'nin çamurunun hasretin dahi çeker. Dış memlekette bulunan arkadaşlarım bunu herhalde en azından benim kadar bilir. Onun için lütfediniz, lütfediniz muhterem arkadaşlarım! Osmanoğulları'nın günahsız torunlarının bu memleketin topraklarında yatmasına müsaâde ediniz, bu memleketin topraklarından yatmasına müsaâde ediniz, bu memleketin topraklarına yüz sürmesine müsaâde ediniz.

BAŞKAN - Vaktiniz doldu efendim.

ÖMER LÜTFİ HOCAOĞLU (Devamla) - Bitiriyorum Sayın Başkan.

Aziz Arkadaşlarım, hiç olmazsa bu Türk çocuklarının atalarının türbesi başında, atalarının mezarı başında fâtiha okumasına müsaâde ediniz, bu topraklara ayak basmasına müsaâde ediniz.

Saygılarımı sunuyorum. (Alkışlar).

BAŞKAN - Sayın **Çağlayangil** buyurunuz.

HÜSNÜ DİKEÇLİGİL (Kayseri) - Sayın Başkan, ben takririn lehinde söz istemiştim.

BAŞKAN - Sayın **Dikeçligil** özür dilerim; böyle tespit etmiştim. Hata ettimse özür dilerim.

İHSAN SABRİ ÇAĞLAYANGİL (Bursa) - Sayın Başkan, muhterem arkadaşlarım;

Yüksek huzurunuza arz edilen teklif, Osmanoğulları Hânedanı'ndan bazılarının bugüne kadar memleketimize girmesi yasaklananların yurda dönmelerini hâlen görüşmekte olduğumuz bu af kanunu ile gerçekleştirmek amacını güdüyor.

Bu konuya çeşitli şekillerde yaklaşanlar: Katiller hırsızlar affedilirken bir Hânedan'ın mensubu bu affın dışında kalabilir mi... Millet Meclisi'nde kabul edilmiş bir hüküm Senatoda: bilhassa bu Hânedan'a

hiçbir allerji beslemeyen kanaatlerin ağır bastığı bir mecliste nasıl kaldırılır diye şaşanlar, üzülenler vardır. Bu itibarla konuya nasıl yaklaşılması gerektiği hususundaki düşüncelerimizi açıklamak için huzurunuza geldik.

Değerli arkadaşlarım, konuyu bir af kanunu içinde halletmek istiyoruz. O halde af nedir, konunun afla ilgisi nedir?... O mesele üzerinde biraz durmak lâzım. Sizi sıkmamaya gayret ederek ve çok kısa konuşarak görüşlerimi açıklayayım.

Af, yasama organına tanınmış bir âtifet müessesesidir. Tarihi tekâmül aynı zamanda modern hukuk anlayışındaki gelişmeler affı, bugün hukukî bir müessese bir geçmişi unutma müessesesi haline de getirmiştir. Suç, suçlu kamuoyunda unutulduğu, cezadaki sosyal yarar ortadan kalktığı zaman, yasama organı sanki, ben eski durumları biraz da isteyerek unutmak istiyorum, der gibi af yoluna gitmekte ve af müessesesini işletmektedir.

Hal böyle ise affın şartlarını özetliyelim. Eğer, cezanın infazında artık bir sosyal yarar kalmamışsa, geçmişi unutmak, cezalıyı zindanda tutmaktan daha yararlı hale gelmişse af işler. Bu şartın elbette ki, bazı kayıtları da var. Geçmişi unutmak, geleceğe tehdit veya tahrip etmek de değildir. Bu genel kaidedir.

Osmanoğulları'nı bu kriterlere vurursanız kendilerini af etmenin hiçbir engeli yoktur, ama Osmanoğulları'nın yurda gelmemesini sağlayan bir hüküm, bir ceza çıktı... Bu bir yasaktır, bu bir tedbirdir; tedbirin kaldırılması gerekiyor. Tedbir de affedilmez, ilga edilir.

Ben Sayın **Hocaoğlu** arkadaşımla yürekten beraberim; Atatürk zamanında Osmanlı Hânedanı'nın hakikaten kadın azâları yurda sokulmuşlar, ama affedilmediler. Ben arz edeyim; 430 ve 431 numaralı 1924 tarihinde çıkan Hilâfet'in ilgâsı ve Hânedanı Osmânîn'nin Türkiye Cumhuriyeti Memâliki Hâricine Çıkartılmasına Dair Kanun'un aslı; «Mülga ve münderis Osmanlı Sultanı Hânedanı'nın padişahlar sülbünden olan erkek ve kadın bilcümle azâsı ve bunların erkek ve kadın füruu Türkiye'ye gelmek hakkından mahrumdur.» maddesi ele alındı. Bu

maddenin sadece erkekler bâki kılındı, bu iptal edildi, kadınlar çıkarıldı, madde o şekilde tâdil edilince, bunların yurda avdeti mümkün oldu. Affedilmediler. Kendilerinin Türkiye'ye avdetini memnu kılan madde ıslah edilerek avdetleri temin kılındı.

Sonra, 1972 yılında bir takım malî pürüzler çıktı. Vaktinizi kısaca almamak için iki kelimeyle temas edeceğim. Mahkeme-i Temyizden bir içtihat kararı çıktı. Devleti ve maliyeyi son derece müşkül durumda bıraktı. Orada bir madde vardı; «Bilcümle, Osmanlı İmparatorluğu'nda padişahlık etmiş kimselerin Türkiye Cumhuriyeti arâzisi dahilindeki tapuya merbut emval-i gayrimenkulleri millete intikal etmiştir.» şeklinde idi

Mahkeme-i Temyiz garip bir içtihat yaptı, dedi ki; Osmanlı İmparatorluğu'ndaki padişahların emvali ne demek? Padişah bir kişidir; o da **Vahdeddin**'dir. Ondan evvelkiler öldü; o mal da vereseye intikal etti, binâenaleyh o malların padişahla ilgisi yok; millete intikal eden, kaçmış Osmanlı Padişahı **Vahdeddin**'in emlâkidir. Buna istinaden tapuda mevcut bilcümle Hazine-i Hassada eski **Hamid, Mecid** Hânedanı'na müdevver bilcümle emlâk, verese nâmına dâvâ ikâme eden dişçi **Sami Könzberk** tarafından müsâdere edilip satılmaya başlandı. Bu içtihat baki kalsaydı, o devrin parasıyla altı milyar liralık emlâk Hazineden vereseye intikal edecek idi. Bu itibarla bir takım malî hükümler, hakikaten kanun tekniği hırpalanarak, bu kanuna ithal edildi, bir kısmı da Pasaport kanununa ithal edildi.

Şimdi, yüce hey'etiniz af yoluyla bu yasağı kaldıran bir hüküm getirse bile Pasaport Kanunu'nda, Hilâfetin ilgası hakkındaki kanunda mevcut bir takım maddeler, böyle bir avdeti âdeta imkânsız kılacak formalitelerle dolu olacaktır ve o kanunlar da; nasıl Siyâsî Hakların İadesi Kanunu'nda Anayasa'da tâdilat yaptınız ama, Seçim Kanunu'nu değiştirmedikçe, Siyâsî Partiler Kanunu değiştirilmedikçe kullanamıyoruz, kullanılmaz hale gelecektir.

Değerli arkadaşlarım, her millet târihiyle yaşar. Tarihini inkâr eden toplum görülmüş değil. Osmanlı Hânedanı, hasenatı ile seyyiâtı ile Türk

Milleti'nin kaderinde söz sahibi olmuş, büyük hizmetleri görülmüş târihi bir âile. Bugün kırk milyonluk Türkiye'de bir referandum yapsanız, bu Hânedan'ın takriben yirmi kişiye inen erkek ahfadının Türkiye'ye dönmesinde sakınca bulacak kimselerin yekûnunu en küçük rakamlara bile çıkartamazsınız.

Türkiye Cumhuriyeti saltanatın ihyasından endişe duyacak, ya da eski Hânedan'ın mensuplarının dönüşünden rahatsız olacak devreleri çoktan aştı. Bu prensipte mutabıkız, ama bırakınız, bu konuyu kendi yerinde lâyık olduğu önemle, itina ve diğer kanunlarla ilgisi ile beraber halledelim. Bunda hiçbirimizin şüphesi yoktur. Biz bunun, hiç geciktirilmeden yerine getirileceğine inanıyoruz ve bunun için de her türlü katkıya âmâde bulunduğumuzu arz ediyoruz. Sayın Hocaoğlu'nun kıymetli mütalâalariyle çelişki halinde olduğumuz hiçbir cihet yoktur; ancak, yeri burası mıdır, başka yer midir? Meselesinde ki fikirlerimizi de huzurunuzda açıklamış bulunuyoruz.

Beni dinlediğiniz için teşekkür eder, saygılarımı sunarım.

BAŞKAN - Sayın Karaman, aleyhinde.

SUPHİ KARAMAN (Tabiî Üye) - Sayın Başkan, sayın senatörler;

Söz konusu olan önerge, Millet Meclisi metninde 8. madde olarak bulunan meddenin yeniden Cumhuriyet Senatosu'nca kabul edilmekte olan metninin içerisine ithalinden ibâret. Bununla, 3 Mart 1924 tarihinde Cumhuriyet'in oluşumu sırasında çıkarılan bir devrim kanununun Hilâfet'in kaldırılmasını öngören bir devrim kanununun bir kaç maddesinin değiştirilmesini öngörmekte. Böylelikle, Osmanlı Hânedanı'nın 1952'de Türkiye'ye girmesine müsaade edilen kadın mensuplarının, damadlarının yanı sıra, erkek mensuplarının da Türkiye'ye girmesi istenmektedir.

Benden önce konuşan bir arkadaşım, Millet Meclisi metninde kabul edilmiş bir maddenin Cumhuriyet Senatosu Komisyonu'ndan çıkarılmasının hukukî bakımdan sakıncalı olduğunu söylediler. Oysa

ben de mes'eleye başka yönden bakmak istiyorum.

Huzurunuzda bulunan af kanunu tasarısı Türk Ceza Kanunu'nun çeşitli maddelerinde ortaya konulan bir kısım suç ve cezaların affını önermektedir ve bütün madeleri; sonundaki yürürlük maddeleri hariç bütün maddeleri, Türk Ceza Kanunu'nun çeşitli maddelerini ele almakta onların af kapmsamına hangi ölçülerde gireceğini veya giremeyeceğini önermektedir. Teklif edilen önergede ise; Türk Ceza Kanunu'yla uzaktan yakından hiç ilgisi olmayan bir durum var. Hilâfet'in kaldırılması, Cumhuriyet'in kurulması sırasında bir tedbir kararı olarak 431 sayılı Kanun ile alınan bir kararın kaldırılması öneriliyor.

Öyleyse hukuk tekniği bakımından bir af kanununun içerisinde bulunması söz konusu olmayan bir durum ile karşı karşıyayız. Nitekim bundan 22 sene evel 16 Haziran 1952'de çıkarılan 5958 sayılı Kanunla da bu Kanunda değişiklikler yapılmak sûretiyle bir kısım Hânedan mensuplarının ülkemize girmelerine müsâde edilmiştir.

Öyleyse mes'elenin prosedürü bir başka kanunla bu meseleye girmek şeklinde olmalıdır; af kanunun kapsamı içerisinde bulunmaması icap eder.

Mes'ele bu noktada iken, bugün Osmanlı Hânedanı'ndan nesilleri devam eden, hayatta kalan on onbeş tâne erkeğin Türkiye'ye dönmesinin elli yıl geçmiş bir Cumhuriyet idâresinde ülkemiz için bir sakınca olmayacağını ne hilâfetcilik bakımından, ne pâdişahçılık bakımından bir sakınca olmayacağını ben de kabul ediyorum; herkes de kabul ediyor, mantığın da gereği budur. Tıpkı, benim mantığımın gereği; 141-142'inci maddelerden içeri giren bir kaç yüz insanın da affının rejime hiçbir zarar getirmeyeceği gibi.

Ancak mes'eleye bu noktadan bakmak yanlıştır. Onlar gelecekler ne padişah olacaklar ne halife olacaklar... Aslında Türkiye'de çok halifeler var şimdi. Her mezhep tarikatının bir halifesi var. Bir halifeye lüzum yok, Türkiye'de. Ama meseleye Cumhuriyet'in kuruluşu bakımından, **Mustafa Kemal** bakımından, Ulusal Kurtuluş Savaşı bakımından bakmakta fayda var. Biz, Osmanlı Hânedanı, Osmanlı devri, Osmanlı

Devleti derken, elbette ki; târihimizin sayfalarında çok parlak sayfalar, çok iftihar ve gurur duyulacak şeyler görüyoruz. Bir **Murad-ı Hüdâvendigâr'ı**, bir Şehid **Murad'ı**, bir **Yıldırım Bâyezıd'ı**, bir **İkinci Murad'ı**, bir **Fâtih'i**, bir **Yavuz'u**, bir Şehid **Genç Osman'ı**, bir **İkinci Mahmud'u**, bir Şehid **Üçüncü Selim'i** unutmanın imkânı yoktur. Elbette bunlar târihimizin, bizim için gururla dönecek sayfalarını kaplamışlardır. Ama bunun aksinde olanları da huzurunuzda söylemek istemiyorum. Mes'eleye bu noktadan bakılamaz arkadaşlarım. Ne târihimize kattıkları büyük gurur ve zafer sayfalarıyla ne şununla, ne bununla bakılabilir. Mes'eleye, Ulusal Kurtuluş Savaşımız bakımından, mes'eleye Cumhuriyet'in kuruluşu bakımından, mes'eleye **Mustafa Kemal** ve İstiklâl Savaşı bakımından bakmak gereğindeyiz. («Bravo» sesleri).

O nedenle, mes'ele bu noktaya gelmişken müsaâde buyurursanız Cumhuriyet tarihimizde, Ulusal Egenemenlik tarihimizde, en mühim yeri tutan Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin bazı kararlarını okumak isterim.

«Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin hukuk-ı hâkimiyet ve hükümrâniyenin mümessil-i hakikisi olduğuna dâir 1-2 Teşrinisanı 1338 (Terimleri tarihe sadakat bakımından aynı ifâdelerle okumak istiyorum.) ve 308 sayılı kararı:

I - Teşkilât-ı Esâsiye Kanunu ile Türkiye halkı hukuk-i hakimiyet ve hükümrânisinin mümessil-i hakikisi olan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin şahsiyet-i mâneviyesinde gayrikabil-i terk ve tecezzi ve ferağ olmak üzere temsile ve bilfiil istimâle ve irâde-i milliye istinad etmeyen hiçbir kuvvet ve hey'eti tanımamaya karar verdiği cihetle, Misak-ı Millî hudutları dahilinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nden başka şekl-i hükümet tanımaz.

Binâenaleyh, Türkiye halkı, hâkimiyet-i şahsiyeye müstenid olan İstanbul'daki şekli Hükümeti 16 Mart 1363'den itibâren ve ebediyen târihe müntakil addeylemiştir.»

Heyecan duyuyor musunuz arkadaşlarım? («Duyuyoruz, duyuyo-

ruz» sesleri).

2 - Hilâfet, Hânedan-ı Âl-i Osman'a aid olup Halîfeğe Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından bu Hânedan'ın ilmen ve ahlâken erşed ve eslâh olanı intihap olunur. Türkiye Devleti, Makam-ı Hilâfet'in istinadgâhıdır.»

Ve yine Cumhuriyet'in ilânından sonra, bu karardan 14 ay sonra, 3 Mart 1340'da çok önemli Devrim kanunları çıkartılmıştır. 429 sayılı Şer'iyye ve Evkâf ve Erkân-ı Harbiye-yi Umûmiye Vekâletleri'nin ilgâsına dâir Kanun, 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu; ki bu kanun 1961 Anayasası'nın da teminatı altındadır. 431 sayılı Hilâfet'in ilgâsına ve Hânedan-ı Osmânî'nin Türkiye Cumhuriyeti Memâliki Haricine Çıkarılmasına Dâir Kanun; şimdi değiştirilen Kanun.

SALİH TANYERİ (Gaziantep) - Keşke bunu da Anayasa'ya koysaydınız.

SUPHİ KARAMAN (Devamla) - Arkadaşlarım, yine târihe saygımızı ortaya koymak yine Birinci Büyük Millet Meclisi'nin heyecanını yaşamak için bunu da okumak istiyorum. Ayrıca, Sayın Başkanın da bana iki dakika müsaâde etmesini istirham ediyorum.

Hilâfet'in ilgâsına ve Hânedan-ı Osmânî'nin Türkiye Cumhuriyeti Memâliki Hâricine Çıkarılmasına Dâir 3 Mart 1340 Tarihli ve 431 Sayılı Kanun.

1 - «Halîfe hal'edilmiştir. Hilâfet, Hükümet ve Cumhuriyet mânâ ve mefhumunda esâsen mündemiç olduğundan Hilâfet Makamı mülgadır.

2 - Mahlû Halîfe ve Osmanlı saltanatı mündericesi Hânedan'ının erkek, kadın bilcümle âzâsı ve damadlar, Türkiye Cumhuriyeti, memâliki dâhilinde ikâmet etmek hakkından ebediyen memnudurlar.»

Arkadaşlarım, **Mustafa Kemal** birçok nutuklarında «E b e d i y e n, i l e l e b e t» tariflerini kullanmıştır. **Mustafa Kemal'in** « E b e d i y e n » dediği sürenin sonunu 50 yıl mı görüyoruz? Bırakın bunu 100 sene sonra, 150 sene sonraki insanlar düşünsünler. («Bravo, bravo» sesleri»)[193]

193 - Bkz : CSTD - C 14, sh. 493 - 501

Bundan sonra 431 numaralı kanunu diğer maddelerini de sonuna kadar okuyan **Suphi Karaman** sözlerine şöyle devam etmiştir:

«Arkadaşlarım, teklif edilen maddede bu okuduğum Kanunun 2, 3, 4 ve 5. maddelerinin kaldırıldığı ifâde ediliyor. Ya yarın bu Kanunu; Büyük Atatürk'ün « E b e d i y y e n » dediği bir şeyi elli yıllık bir tarihe bağlar, bu maddeleri kaldırırsak; ama birkaç sene sonra da o millete mal edilen emlâkini de birkaç başka madde ile kaldırma cihetine gidersek ne olacaktır devrimlerimizin, Cumhuriyetimizin temeli?

Bu nedenle önergenin aleyhinde bulunulmasını arz eder, saygılarımı sunarım. (Alkışlar)

BAŞKAN - Önergeler üzerindeki müzâkere bitmiştir. Önergeler aynı mahiyettedir, Hükümet ve Komisyon katılıyor mu efendim?

ADALET BAKANI ŞEVKET KAZAN (Kocaeli Milletvekili) - Katılıyoruz efendim.

ANAYASA VE ADALET KOMİSYONU BAŞKANI REFET RENDECİ (Samsun) - Katılmıyoruz efendim.

BAŞKAN - Hükümet katılıyor, Komisyon katılmıyor. Önergeler aynı mahiyette olduğu için bir önerge şeklinde oyluyorum. Önergelerin dikkate alınmasını oylarınıza arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Önergeler kabul edilmemiştir.

HAMDİ ÖZER (Malatya) - Sayın Başkan, beni konuşturmadınız; fakat bu önergeyi kabul eden Çaldıran'dan, Viyana'ya kadar Türk gâzilerinin şahadet parmaklarını bu salonda görüyorum.»[194]

Bundan sonra mezkûr kanun Senatoca kabul olunan yeni şekliyle TBMM'ne gelmiş ve usûl icabı Meclis Adalet Komisyonu'na havâle edilmiştir. Komisyon Senato'nun yaptığı değişikliklere itibar etmeyerek pek az farkla Meclis'ce kabul edilmiş eski metin üzerinde ısrar etmiştir. Tekrar Meclis'e gelen af kanunu, son defa olarak 7 Mayıs 1974 tarihinde müzâkere edilmeye başlanmıştır. Zira elbette ki son söz Me-

194 - a.y.

clis'indi. Bu müzakerelerde Osmanoğulları'nın yurda avdetlerini sağlayacak olan 8. madde üzerindeki konuşmaları da dikkatlerinize sunuyoruz:

«BAŞKAN.........»

8'inci maddenin komisyon raporunu okutuyorum.

YASİN BOZKURT (Kars) - Sayın Başkan, bu maddede bir önerge vermiştim. Lütfen önergem okunsun.

Madde 8 - Bu maddenin Cumhuriyet Senatosu'nca metinden çıkarılması Komisyonumuzca benimsenmemiştir.

BAŞKAN - 8'inci madde hakkında söz isteyen var mı? Gerek şahsı ve gerekse grupları adına söz isteyen var mı?

ALİ İHSAN ULUBAHŞİ (Afyon Karahisar) - Şahsım adına söz istiyorum Sayın Başkan.

BAŞKAN - Kaydediyoruz efendim.

YASİN HATİPOĞLU (Çorum) - Daha önce bir talebim vardı Sayın Başkan. Şahsım adına söz istiyorum.

Millî Selamet Partisi Grubu adına Sayın **Sûdi Reşad Saruhan** buyurunuz.

M.S.P. GRUBU ADINA SÛDİ REŞAD SARUHAN (Rize) - Muhterem Başkan, muhterem milletvekilleri!..

Cumhuriyet'in Ellinci Yıldönümü münâsebetiyle bazı suç ve cezâların affı hakkında kanun teklifinin 8'inci maddesinin Cumhuriyet Senatosu'nca tekliften çıkarılmış olması aleyhindeki görüşlerimizi Millî Selâmet Partisi Grubu adına arz etmek üzere birkaç dakikanızı istirham edeceğim.

Biliyorsunuz, teklifin 8'inci maddesi Osmanlı Hânedanı'nın erkek mensuplarının vatan-ı aslîlerine dönebilmelerini derpîş etmektedir. Bu teklif Millet Meclisi'nde ve Adâlet Komisyonu'nda kabul edilmişti. Ancak Cumhuriyet Senatosu'nda 8'inci maddenin teklif metninden tamâmen çıkarılmış olduğunu üzüntü ile müşâhede ettik. Cumhuriyet

Senatosu'nda senatör sayıları itibariyle ağırlığı bulan Adâlet Partili arkadaşlarımızın reyleriyle bu maddenin teklif metninden çıkarıldığı hakîkati karşısında, bu noktaya işâret etmeden geçmek mümkün olmamıştır.

Zira hatırı âlilerdedir ki, 1952 yılınd Demokrat Parti tarafından çıkarılan 5958 sayılı Kanunla, Osmanlı Hânedanı'nın hanım mensuplarının vatanlarına dönebilmeleri temin edilmişti. Mezkûr kanunu şimdiki 8'inci maddenin bir mukaddemesi olarak tebrikle karşıladık. Ancak aradan geçen 22 sene zarfında akıl ve vicdanlardaki inkişaf ve zihniyetlerdeki tekâmül ve tebeddülât muvâcehesinde hanımefendilerini beyefendilerinden tefrik etmek isteyen bir düşüncenin medenî insan rûhunu tâzip ettiğini memnûniyetle müşâhede ettik. Bu memnûniyetle birlikte, elem ve esef duyduğumuz bir hususu arz etmeme müsaâdelerini istirham edeceğim.

27 Mayıs 1960 hâdisesinden sonra kurulan Adâlet Partisi muhtelif vesilelerle Demokrat Parti'nin bir devamı olduğunu beyan etmişti. Hattâ bu beyanları milletimizin ekseriyeti tarafından uzunca bir müddet, tâ ki, mâhiyet-i aslîleri meydana çıkıncaya kadar da benimsendi. (A.P. sıralarından gürültüler).

YUSUF UYSAL (Isparta) - Neymiş o mahiyeti aslîsi?

SÛDİ REŞAD SARUHAN (Devamla) - Hattâ çok yakın bir mâzide eski Demokrat Partililer'in affının hemen akabinde Adâlet Partisi'nin eski Demokrat Partililer'in evi olduğunu beyan buyurdular. (A.P. sıralarından «öyle» sesleri. Bu iki vak'ayı nakletmekten muradımız aslâ sataşma ve çatma değildir. (A.P. sıralarından gürültüler).

Bu arkadaşlarımızdan istirhamımız odur ki; mirasına sâhip olmak istedikleri Demokrat Parti'nin 1952 yılında mukaddemesini yaptıkları Osmanlı Hânedanı ile ilgili hayırlı tasarrufun, şimdiki 8'inci maddede tezâhür eden ikinci hayırlı bölümüne de iştirak ve gayret etsinler ki; bu miras kendilerine helâl olabilsin.

Muhterem milletvekilleri, Osmanlı Hânedanı'nın erkek mensuplarından ikisinin hâlen marûz bulundukları elim bir hakikati nakletmek

istiyorum.

Hânedan'a mensup merhum **Mehmed Selim Efendi'nin** kızkardeşinin iki oğlundan birisi halen Londra'da **Muratyan** isimli bir Ermeni'nin otelinde kâtiplik, diğeri de aynı otelde işçilik yapmaktadır. Vâkıaları saymak sûretiyle onların ıstıraplarını duyabilen kalbleri biraz daha muzdarip etmek istemiyorum. Zira inanıyorum ki; altı yüz sene Dünya'nın mühim bir kısmına hükmeden ecdâdımızın torunlarının, yıllarca hasretini çektikleri baba yurduna dönmelerine mâni olamayacaksınız. Kendi topraklarında ölmek ve defnedilmekten ibâret olan bu en insanî arzularını, insan haklarına hürmetkâr insanlar olarak elbette kabul edeceksiniz.

Maksatları ve mâhiyetleri münakaşalı olan her cinsten turistlerin diledikleri zaman Türkiye'ye gelmesine müsaâde edildiği bir devrede; Hânedan mensuplarının turist olarak dahi vatanlarına girmelerine mâni olan hükümleri bertaraf edeceğinize eminim.

Dedelerine isnad olunan bir hatâdan dolayı torunlarını mahkûm etmek hiçbir kanun ve adâletle mümkün değildir. Elimizdeki af kanunu dolayısıyla burada sık sık kaderden, kader kurbanlarından bahis edilmektedir. Osmanlı Hânedanı mevzuunda kaderin bir hissi yok mudur? Şüphesiz ki, kader her mes'elede adâlet eder. Biz ise kendi cüz'i ihtiyarımızla Hânedan mensubînine daha fazla zulmedilmesine râzı olmamalıyız. Bu mâsum insanları bu kadar uzun vâdeli husûmete lâyık görmek millitemizin fıtratındaki şefkat ve muhabbete münâfidir...

Son olarark iki düsturu arz edeceğim. Tarih tekerrürdür ve tarih kendini inkâr edenleri, inkâr eder. Bu düsturlara binâen Hânedan mensuplarına bugüne kadar her nasılsa revâ görülen tarz-ı muâmeleye, târihin tekerrürü cihetiyle bizim veya bizden sonraki neslin mâruz kalabileceği bir ihtimal vârid değil midir?

Bu ihtimal kapısını biraz sonra vereceğimiz reylerle ebediyen kapıyacağınızdan son derece ümitvârım. Bu ümid ve kanaatle huzurlarınızdan ayrılırken, Millî Selâmet Partisi'nin yukarıda ifâdesine çalıştığım düşüncelerin çok daha fevkinde hisler ve kanaatlerle, Millet

Meclisi'nin kabul ettiği af kanunu teklifinin Hânedanla ilgili 8. maddesini kaldıran Cumhuriyet Senatosu değişikliğinin benimsemeyeceğini ve Millet Meclisi'nin kabul ettiği bu maddenin kanunlaşması için sizlerle birlikte bütün gayretini safr edeceğini arz ederiz.

Saygılarımla. (M.S.P. sıralarından alkışlar.)

BAŞKAN - Teşekkür ederim Sayın **Saruhan.**

Demokratik Grupu adına, buyurun Sayın **Râsim Cinisli.**

D.P. GRUBU ADINA RÂSİM CİNİSLİ (Erzurum) - Sayın Başkan, muhterem arkadaşlarım;

Görüşülmekte olan af teklifinin Yüce Hey'etinizce yapılan birinci müzâkeresi sırasında söz konusu edilen 8'inci maddeyi değerli oylarınızla kabul etmiş ve milletimize bir müjde gibi işâret bırakmış idiniz. Fakat Yüce Senato'da bu teklifin müzâkeresi sırasında 8'inci madde metinden çıkarıldı.

8'inci maddenin metinden çıkarılışının gerekçesinde Cumhuriyet Senatosu'nun Anayasa ve Adalet Komisyonu şu türlü bir kayıt düşürmüştür. Aynını zabıtlardan arz ediyorum.

8'inci maddenin metinden çıkarılışının gerekçesinin son iki satırında şu yazılıdır:

«Anayasa Mahkemesi'nin Esas 1966/20, Karar, 1968/8 sayılı kararında belirtildiği gibi, siyasî, sosyal ve ekonomik yararların aranacağına yukarıda değinmiş idik. Komisyonumuz 8'inci maddeye esas af tasarısında da siyasî, yahut sosyal, yahut ekonomik yarar kurallarını araştırmamış ve günümüz itibâriyle böyle bir yarar mütalea edemediği cihetle sözü edilen maddeyi işbu genel af kapsamından çıkarmıştır.»

Değerli milletvekilleri, Yüce Senato'nun Adâlet Komisyonu bu konuyu araştırmamıştır. Kendisi ifâde ediyor. Araştırma, bir şeyi tetkik etme, öğrenme, değerlendirme için yapılır. Sayın Komisyon bu ihtiyacı duymamış, sonunda da bir menfî kanaat sâhibi olduğunu ifâde etmiştir. Yâni, araştırmadığı bir konuda, «Ben günün şartları itibariyle böyle bir yarar mütaleâ etmiyorum» diye zabıtlara ve târihe bir hüküm

bırakmıştır.

Değerli milletvekilleri, bu konuyu, Yüce Hey'etinize niyâbeten görev yapan Adâlet Komisyonu'nda bulunan arkadaşlarımız dikkate almışlar ve bir önceki görüşme sırasında alınan isâbetli kararı yenilemek için yüce huzurunuza 8'inci maddeyi yeniden getirmişlerdir.

Cumhuriyet Senatosu'nun Umûmî Hey'etinde yapılan görüşmeler sırasında da bâzı gerekçeler ileriye sürülmüştür. Bu müzâkereler sırasında en menfî konuşmayı yapan, bu konuda aleyhte oy kullanılmasını isteyen tabiî senatör **Suphi Karaman**, konuşmasının sonunda şu türlü bir hükümle konuşmasını bağlıyor:

Diyor ki, «Mesele bu noktada iken, bugün Osmanlı Hânedanı'ndan hayatta kalan on onbeş kişi, nesilleri devam eden, hayatta kalan on onbeş tane erkeğin Türkiye'ye dönmesinin, elli yıl geçmiş bir Cumhuriyet idâresinde ülkemiz için bir sakınca olmayacağını, ne hilâfetçilik, Hilâfet bakımından, ne padişahlık bakımından bir sakınca olmadığını ben de kabul ediyorum.» cümleleri, kelimeleri aynen okuyorum. Cümlenin gelişi de, mânâsı da söz sahibi arkadaşımıza âittir.

Demek ki, kanunun çıkmamasını isteyen sayın üye de bugüne kadar düşüncelerde en fazla yer işgâl eden tereddüdü bertaraf etmiştir. Böyle bir tehlikenin, böyle bir ihtimalin olmadığı hakkında kanaatini sâlimen ortaya koymuştur.

Geriye kalıyor bir teknik konu. Onu da Adalet Partili üyeler ortaya koyuyorlar.

Muhterem arkadaşlarım bu af teklifi içerisinde, «Bir suçu ihlâl etmedikleri için suçlu kabul edilmeyen ve suçlu olmayan bir hey'etin affı söz konusu değildir.» nokta-î nazarından hareket ediliyor. Bu nokta-î nazar doğrudur. Biz de bir önceki müzâkere sırasında burada bir kanun hükmünü ihlâl sebebiyle işlenmiş suçun affı söz konusu değildir diye Yüce Hey'etinize mâruzatta bulunmuş idik. Ama bu af teklifinin bir gerekçesi var; Suçu, suçluyu ve cezayı ortadan kaldırmaktır.

Değerli arkadaşlarım, suçlu yoktur, suç da yoktur; fakat tedbir ma-

hiyetinde de olsa bir ceza söz konusudur. Bu ceza vatana dönme imkânını vermiyor, söz konusu edilen Hânedan'a mensup erkek üyelere... Bu bir cezadır. Vatana dönmeme bir cezadır, bu cezânın ortadan kaldırılması için bu teklif içerisinde bu konunun ele alınmasının bir mânâsı vardır. Ayrıca Sayın Cumhuriyet Halk Partisi sözcü arkadaşlarımın özellikle üzerinde durduğu siysaî suçluların affı için, 141 ve 142'inci maddelerin üzerinde gösterilen hassasiyet karşısında suçlu olmayan kişilerin ceza niteliğindeki tedbirlerin kaldırılması hakkında takınacakları tavır da son derece dikkate değer olacaktır.

Burada siyâsî suçlu yoktur, ama siyâsî ceza sâhipleri vardır. Bu siyâsî cezâ sahiplerinin üzerinden bu tedbir kaldırılmalı, cezalar bundan sonra çekilmesin diye, Ellinci yılın âtıfeti bu heyete de tanınmalıdır.

Mes'ele bir usûl mes'elesi de değildir. Mesele bir üslûp meselesi hâline getirilmiştir. O halde Sayın Adalet Partili üyelerin bu üslûp meselesinde bir önceki takındıkları tavrın tekrarını beklemek hakkımızdır.

OĞUZ AYGÜN (Ankara) - Zaten biz de takipçisi oluyoruz.

RÂSİM CİNİSLİ (Devamla) - Teşekkür ederim, konuşmamı da bu inançla arz ediyorum.

Efendim bu konu üzerinde basında lehte, aleyhte bir hayli neşriyat çıktı. Bunun da lehinde olanları biliyorsunuz. Aleyhinde bulunanların, bir değerli gazetenin tefrika halinde sunmuş olduğu konu dikkatle takip edilmiş ve tetkik edilmiştir. Orada bahis edilen sûikast teşebbüsüne girişen zatın ismi **Bahattin Sâmi**, Osmanlı Hânedanı'na mensup değildir, o, padişahlar sulbünden gelen bir kimse değildir. Binâenaleyh, O'nun padişahlığı ihya etmesi gibi bir neticeye varılması söz konusu olamaz.

Bu zat damadlar statüsüne tabidir. Damatlar statüsüne tabi olan bir kişinin saltanatı yeniden ihya etmesi söz konusu değildir. Basında sağda solda yazanlar bu konuyu işlediler. Hatta solda yazıları ile, kanaatleri ile meşhur bir yazarımızda: «8'inci maddenin belki de Ellinci Yıldönümü'nde çıkarılan af kanununun yegâne sembolik maddesi olduğunu ileriye sürmüştür. O halde kanaatlerini paylaşan Cumhuriyet

Halk Partili arkadaşlarımızın da bu nokta-i nazardan hareket etmesini beklemek elbette yerinde olacaktır.

Değerli arkadaşlarım, Cumhuriyet Halk Partili arkadaşlarımız bir nokta-î nazardan hareket etmektedirler. «Bu teklif Meclislerden çıktığı gibi kanunlaşacaktır. Birinci müzâkerede kabul edilen şekliyle neticeye varacaktır, kanunlaşacaktır.» diye ifâde ediyorlar.

O halde 8'inci madde birinci müzâkere sırasında yüksek reylerinizle kabul edilmiş bir maddedir. Şimdi de, bu müzâkere sırasında da bunun kabulü istikametinde rey vermenizi, bu prensibinize ve bu sözünüze sadakât olarak telâkki etmek hakkımızdır.

BAŞKAN - Sayın **Cinisli**, bir dakikanız kaldı efendim, lütfen bağlayınız.

RÂSİM CİNİSLİ (Devamla) - Hukuk adına siyasî suçların ve suçluların affı adına konuşan değerli sözcülerinizin gayretlerini inkâr etmek ve bu mânâdan değerli grup başkan vekilinizin ifâde ettiği gibi sevdiğini öpmek mânâsına gelir.

O halde, hukuk adına, hak adına hareket edeceğine inandığım yegân yegân bütün milletvekillerinin bu istikamette rey kullanması elbette târihi bir düğümü çözmüş olacaktır.

Değerli milletvekilleri, Osmanlı Hânedanı'nın erkek mensuplarının yurda dönmesini isterken, hukuk açısından, beynelmilel hukuk açısından taraftarı olduğumuz Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi açısından ve Türk Siyâsî Târihinin gerekleri açısından daha önceki müzâkereler sırasında görüşlerimizi grubumuz adına Yüksek Huzurunuza getirmiştir.

Burada yeniden mes'eleyi ele alırken işin teknik tarafının da bir büyük mahzur teşkil ettiğini, hatta o kadar ki, Meclislerimizden çıkan kanunlar alâkalı olmayan bir başka kanunu tadil niteliğini de taşımıştır. Bu meclislerden çıkan kanunların içinde sözlük yapılmıştır, bunu bir teknik mesele haline getirip de burada ele almamak, hukuk tekniğine saygı gösterme bahânesiyle meseleyi savsaklamak mânâsına gelir. Bu

türlü bir gayrete kimsenin başvurmayacağı inancı ile tarihi bir düğümü burada Cumhuriyetin Ellinci Yıldönümü'nde milletin ve târihin bütünlüğünü temin bâbında çözeceğinize inanıyor, Yüce Heye-tinizi D.P. grubu adına saygı ile selâmlıyorum.(D.P. sıralarından alkışlar.)

BAŞKAN - Teşekkür ederim Sayın **Cinisli**. Sayın **Cihad Bilgehan**, A.P. Grubu adına buyurunuz efendim.

A.P. GRUBU ADINA CİHAD BİLGEHAN (Balıkesir) - Sayın Başkan, muhterem arkadaşlar;

Millet Meclisi'nce kabul edilen metnin 8'inci maddesinde; «16.6.1952 tarih ve 5958 sayılı Kanunla tâdil edilen 26 Recep 1342 ve 3 Mart 1340 târihli ve 431 sayılı Kanunun 2, 3, 4 ve 5'inci madeleri yürürlükten kaldırılmıştır. Bu durumdan istifâde etmek istiyen erkek mensuplar hakkında 431 sayılı kanunu tâdil eden 5958 sayılı Kanun gereğince kadın mensuplara tanınan haklar uygulanır.» Hükmü Millet Meclisi'nce kabul edilmişti.

Bu hükmün kabulü sırasında, yüksek mâlumları olduğu üzere A.P. grubumuz da müsbet oy vermiş bulunmaktaydı. Senatodaki müzakereler sırasında bu kısım tamamen kaldırılmıştır ve bu kaldırılma sırasında A.P. Grubuna mensup arkadaşlarımızı bunun ayrı bir kanun ile getirilmesi uygun olacağı mütalâası ile bu kanunun 8'inci maddesinin kaldırılması kabul edilmişti.

Halen Millet Meclisi'ndeki genel temâyülün Osmanlı Hânedanı'nın tekrar erkek çocuklarının Türkiye'ye gelmesinin uygun olacağı yolundaki genel temâyüle uyarak ve bilhassa Adalet Komisyonu'nda bunun da aşağı yukarı bir ittifak ile benimsenmiş olması gözönünde bulundurularak, bugün Cumhuriyetin Ellinci yılında Türkiye Cumhuriyeti bir taraftan anarşistleri, Devleti yıkmak isteyenleri affetmek durumunda bulunurken, biz A.P. Grubu olarak Cumhuriyet'in o kadar köklü, o kadar büyük, o kadar güçlü olduğuna inanıyoruz ki, Hânedan'a mensup olan erkek evlâdların Türkiye'ye gelmesinde bugün için hiçbir mahzur mutalâa etmemekteyiz ve Osmanlı Hânedanı'nın erkek çocuklarının da Türkiye'ye gelerek burada hayatlarının son demlerini geçirmelerinde

Cumhuriyet'in gücü bakımından hiçbir mahzur mütalâa etmediğimizi ve Adalet Komisyonu'nun da bu yoldaki benimseme kararına A.P. Grubu olarak uygun ve müsbet oy kullanacağımızı saygılarımla arz ederim. (A.P. sıralarından alkışlar.)

BAŞKAN - Teşekkür ederim Sayın **Bilgehan.**

Sayın **İhsan Ulubahşi,** buyurunuz efendim:

ALİ İHSAN ULUBAHŞİ (Afyon Karahisar) - Sayın Başkan, sayın milletvekilleri;

Ecdâdımız bu mübârek yurdu, şimdi bizim üzerinde yaşadığımız ve gelecekteki Müslüman Türk çocuklarının da kıyâmete kadar üzerinde yaşayacakları bu yurdu kurarken, milletimiz bu topraklarda oluşurken, bize önderlik eden Osmanoğulları'nın torunlarına vatan havasında yaşama imkânını vermek milletimizin yüce gönlüne yaraşır bir hareket olacaktır.

Muhterem milletvekilleri, Cumhuriyet Senatosu bu konuya daha ziyâde kanun tekniği açısından bakarak, yâni mes'elenin müstakil bir kanunla halli gerektiği mülâhazasıyle Osmanoğulları'nın erkek mensuplarının yurda dönmelerine imkân veren 8'inci maddeyi metin dışı bırakmıştır. Bu yoldaki Cumhuriyet Senatosu kararının benimsenmeyerek Osmanoğulları'nın erkek mensuplarının da yurda dönmelerine imkân verilmesini istirham için söz almış bulunuyorum.

Esâsen Millet Meclisi'nde Adâlet Partisi bu istikamette müspet oy kullanmıştır. Kaldı ki, Adalet Partisi Senato Grubu da Osmanoğulları'nın erkek mensuplarının Türkiye'ye dönmesine imkân verilmesine prensip bakımından karşı çıkmamış, aksine, bu âileye yurda dönüş imkânı verilmesi görüşünü savunmuştur. Nitekim, Sayın **İhsan Sabri Çağlanyangil:** «Her millet târihi ile yaşar. Târihi inkâr eden toplum görülmüş değildir. Osmanlı Hânedanı Türk Milleti'nin kaderinde söz sahibi olmuş, büyük hizmetleri görülmüş târihi bir âiledir. Bugün kırk milyon nüfuslu Türkiye'de bir referandum yapsanız, bu Hânedan'ın takriben yirmi kişiye inen erkek ahfadının Türkiye'ye dönmesinde

Sultan Abdülhamid Han'ın torunu Abdülkerim Efendi'nin oğlu Harun Efendi ile İstanbul'da Temmuz 1974'de çektirdiğimiz bir fotoğraf.

sakınca bulacak kimselerin yekûnunu en küçük rakamlara bile çıkartamazsınız. Prensipte mutabıkız; ama konuyu kendi yerinde, lâyık olduğu önemle, itina ile ve diğer kanunlarla ilgisiyle beraber halledelim. Biz bunun hiç geciktirilmeden yerine getirileceğine inanıyoruz ve bunun için de her türlü katkıya âmâde bulunduğumuzu arz ediyoruz.» demek sûretiyle Adalet Partisi Senato Grubu'nun, Osmanoğulları'nın yurda dönmesi imkânının sağlanması görüşünde olduğunu belirtmiştir.

Muhterem milletvekilleri, kanaatimizce Osmanoğulları'na 8'inci madde ile yurda dönme imkânı verilmesinin kanun tekniği bakımından bir mahzuru yoktur. Zira meclis kabulü olan 8'inci madde, «16.6.1952 tarih ve 5958 sayılı Kanunla tâdil edilen 26 Recep 1342 ve 3 Mart 1340 tarihli ve 431 sayılı Kanunun 2, 3, 4 ve 5'inci maddeleri yürürlükten kaldırılmıştır. Bu durumdan istifâde etmek isteyen erkek mensuplar hakkında 431 sayılı Kanunu tâdil eden 5958 sayılı Kanun gereğince kadın mensuplara tanınan haklar uygulanır.» ifadesini kullanmak sûretiyle mes'eleyi bu konuda yapılacak müstakil bir kanundan beklenen espri ve maksat içinde çözüme kavuşmuştur.

Muhterem milletvekilleri, konuya esas açısından bakarak, kopamayacağımız târihimizin yapılmasında ve milletimizin hayatında büyük rolü ve katkısı bulunan Osmanoğulları'nın erkek torunlarına yabancı diyarlarda değil, kendi gök kubbemiz altında nefes almak fırsatını verelim.

Saygılarımla. (A.P. sıralarından alkışlar.)

BAŞKAN - Teşekkür ederim Sayın **Ulubahşi.**

Sayın **Enver Akova?..**

ENVER AKOVA (Sivas) - Vazgeçtim.

BAŞKAN - Sayın **İhsan Ataöv?..** Yok. Yok. Sayın **Cemil Ünal,** buyurunuz efendim.

CEMİL ÜNAL (Kars) - Sayın Başkan, muhterem milletvekilleri;

Genç Cumhuriyetimizin Ellinci Yılında kaza ve kader kurbanlarının affedilmesini ve biran evel hapisten çıkıp hürriyetlerine kavuşturulmasını canı gönülden arzu etmekteyiz. Kazâ ve kader kurban-

larının yanında, Türk Milleti'nin mâzisi kökü olan, Osman-oğulları'nın torunları olmaktan başk hiçbir suç ve günâhı olmayan Osmanoğulları'nın da Yüce Meclisin tasvibiyle affedilmelerini Türk Milleti'ne ve O'nun temsilcilerine yakışan bir hareket olarak görmek istiyoruz.

Hiç bir millet geçmişini, atasını inkâr etmek, kötülemek zilleti içerisinde olamaz. Altıyüz sene koskoca bir imparatorluğu idâre eden Osmanlı Padişahları içerisinde belki yeteneksiz olanları vardı ama onların içerisinden vatana ihanet eden vatanını düşmana satan hiçbir hâin çıkmamıştır. Genç Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu zaman, o zamanki siyasî ortam, mevcut şartlar Osmanoğulları'nın vatan topraklarından çıkarılmalarını gerektiriyordu. Yani 431 sayılı Kanun Osmanoğulları'nın suçlu olduklarından dolayı çıkarılmamış, o günkü siyasî şartların neticesinde bir tedbir olarak getirilmiştir. Suçlu olan babanın hak ettiği cezayı hiçbir günahı olmayan çocuklarına çektirmek mümkün değildir. Delikanlı değil, küçük bir çocuk olarak ayrıldıkları Türkiye'den bekledikleri ve istedikleri tek şey, ata topraklarına sadece yüz sürebilmek, ecdadlarının mezarı başında dua edebilmektir.

Osmanoğulları'nın elli yıldan beri, tek bir kelime Cumhuriyet'in, Türk Milleti'nin aleyhinde konuştukları duyulmamıştır. Sayıları onbeş yirmi'yi geçmeyen bu insanlar, gereği kadar eziyet çekmişlerdir. Altıyüz sene koskoca bir devre adını veren, çağlar değiştiren Osmanoğulları'nın öz vatanlarına dönmeleri Türklük şuurunu taşıyanlara ancak gurur verecektir.

Saygılarımla.

BAŞKAN - Teşekkür ederim.

Maddenin müzakeresi bitmiştir.

Adâlet Komisyonu'nun benimsememe kararını oylarınıza arz ediyorum.

YÂSİN HATİPOĞLU (Çorum) - Muhterem Başkan, söz talebimiz vardı.

BAŞKAN - İki kişi konuştuktan sonra devam hakkında herhangi

bir takrir almadığımız için İçtüzük gereğince konuşmalar bitmiştir efendim.

Adalet Komisyonu'nun benimsememe kararını oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler.. Kabul etmeyenler. Kabul edilmiştir efendim.

Madde Karma Komisyon'a gönderilecektir.

RÂSİM CİNİSLİ (Erzurum) - Zabıtlara geçmesi bakımından ittifakla kabul edildiğini kaydederseniz efendim.

BAŞKAN - İttifakla kabul edilmiştir, efendim.»[195]

Bu sûretle TBMM'de Senatoca yapılan değişiklik benimsenmeyerek ilk metin üzerinde ısrar edilince madde, usûl hükümleri icâbı «Meclis ve Senâto Karma Komisyonu"na gönderilmiştir. Şayan-ı memnûniyettir bu «Karma Komisyon» da bu maddeyi Meclisce kabul edilen şekliyle benimsemiştir. Bunun üzerine TBMM'de en son ve kat'î olarak ele alınan bu madde o suretle re'ye va'z edilip kabul olunmuştur.

«**BAŞKAN** - ......

Karma komisyonun 8'inci maddesini okutuyorum efendim.

Madde 8 - 16.6.1952 tarih ve 5958 sayılı Kanunla tâdil edilen 26 Recep 1342 ve 3 Mart 1340 tarihli ve 431 sayılı kanunun 2, 3, 4 ve 5'inci maddeleri yürürlükten kaldırılmıştır. Bu durumdan istifade etmek isteyen erkek mensuplar hakkında 431 sayılı Kanunu tadil eden 5958 sayılı Kanun gereğince kadın mensuplara tanınan haklar uygulanır.

BAŞKAN - Muhterem arkadaşlarım, bu madde Cumhuriyet Senatosu'nda metinden çıkarılmış olduğu için, bu madde ile ilgili olarak elimizde Cumhuriyet Senatosu metni yok. Bu nedenle iki metin üzerinde çalışma yapacağız.

Bu madde üzerinde söz isteyen Sayın **Akova**, Sayın **Gençoğlu** ve Sayın **Yılmaz** arkadaşlarımız söz isteklerini geri almış bulunmaktadırlar.

Bu nedenle oylamaya geçiyoruz.

195 - Bkz: MMTD - C. 3, sh. 415 vd.

Muhterem arkadaşlarım, okunan 8'inci madde ile ilgili Karma Komisyon metni ile Millet Meclisi metni, hem taşıdığı numara ve hem de muhteva ve münderecat itibariyle birbirine tıpatıp mutabık bulunmaktadır. Bu nedenle sıraya riâyet etmek sûretiyle Karma Komisyon metnini iş'ârî oyunuza arz ettiğim ve bu şekilde oylarınızla kabul edildiği takdirde Millet Meclisi metni de kabul edilmiş, anlamı hasıl olacaktır. Bu nedenle ikinci bir oylamaya mahal kalmayacaktır.

REŞİT ÜLKER (İstanbul) - Sayın Başkan, her ne kadar birbirine uygunsa da usul bakımından ayrı ayrı oylanması lâzımdır.

BAŞKAN - Efendim, Karma Komisyon, Meclis metnini benimsemiş zaten, oylamayı iki defa yapmamamda en küçük bir sakınca olsa görüşünüze iştirak ederim. Yani fuzûli muameleden kaçındığım için böyle davranıyorum.

Efendim, Karma Komisyon metnini oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler.. (Karma Komisyon metni ile Millet Meclisi metni tıpatıp aynıdır efendim.) Kabul etmeyenler.. Karma Komisyon metni kabul edilmiştir; bu itibarla ikinci oylamaya mahal yoktur efendim.

(A.P. ve D.P. sıralarından sürekli alkışlar.)[196]

Bu sûretle mes'ele kat'î ve nihaî olarak halledilmiş ve Osmanoğulları'nın azîz vatanlarına dönmeleri imkân dâhiline girmiş oldu.

196 - MMTD - C. 3, sh. 569

SON SÖZ

Osmanoğulları'nın tam yarım yüzyıl, içinde çırpındıkları korkunç bir « v a t a n h a s r e t i » ve « f a k r - u z a r û r e t i » in dehşetengiz âlemini tasvir maksadıyla kaleme alınmış bulunan bu nâçiz eser, muhakkak ki, esas mevzuunun ancak pek cüz'î bir kısmını muhtevî bulunmaktadır. Zira onların elli yıllık gurbet hayatlarını dolduran binbir fâcianın hakkıyle bilinmesi de -bilinebilen pek az bir kısmının- anlatılabilmesi de cidden imkânsızdır. Bu imkânsızlığın sebeplerini tahmin ise güç değildir.

Bir kere, Osmanlı Hânedanı mensupları ansızın sürüldükleri yadellerde gerçek bir « d r a m » olan hayatlarını bağırlarına taş basarak yaşamışlar ve hallerini -ancak onlardan beklenebilecek olan büyük bir asâletle- hiç kimseye belli etmemişlerdir. Başlarına gelen fâcîayı, iman şuuruyla, son derecede mütevekkilâne bir sûrette karşılayıp kaderin bir cilvesi saymışlardır. Bu yüzden onların gururlarına inen bu ağır darbenin husûle getirdiği dramatik (hâilevî) hâdiselerin çoğu, târihin meçhulü olarak kalmıştır. Bizim nakledebildiklerimiz ise, ancak, yakın temâsımız olan bâzı şehzâdelerden- binbir güçlükle öğrenebildiğimiz hâtırat kırıntılarından başka bir şey değildir. Âdeta, tuz-buz olmuş muhteşem bir vazonun ele geçebilen bir kaç küçük parçası gibi... Ancak, sırf bunların bile, Osmanoğulları'nın fârik vasıflarını teşkil eden azîm, sebat, metânet ve vatanseverliği kavramaya kifâyet edebileceği zannındayız. Zira her ne

kadar, -kalemimizin mutlak aczi sebebiyle- havı kaçmış ve rengi uçmuş bir takım eski kumaş parçaları gibi duruyorlarsa da, bünyelerindeki, zâil olmaz asâletin zihinlerde husûle getirebileceği intibalara güveniyoruz.

Zikrî geçen imkânsızlığın bir diğer sebebi de mevzuun dehşetinden doğmaktadır. Gerçekten, hayata Dünya'nın en büyük devletini idâre eden muhteşem saraylarında bir «şehzâde-yi civanbaht» olarak başlayıp, yâdellerde üçüncü sınıf otellerin perişan odalarında, dayanılmaz bir vatan hasreti ve fakr-u zarûret içinde kıvranarak kurtuluşu intiharda bulan asîl insanların hayatlarını dolduran fâciaları kim, nasıl tasvir edebilir?!. Tabutu alacaklıları tarafından haczedilen koskoca bir hâdişah, gömülecek bir yer alınamadığı veya verilmediği için cesedi Manş Denizi'ne atılan bir şehzâde, tahnîd edilmiş tabutu yıllarca izbe kilise köşelerinde bekletilen bir sultan efendi... ve nihâyet bakıye-i izamı (kemikleri) bile vatana kabul edilmeyen bir çok Osmanoğlu'nun hazin talihsizliğine hangi Türk ve müslümanın yüreği tahammül edebilir?!.. Bizi -millet olarak- yüzyıllarca zaferden zafere koşturmuş bulunan velinimetlerimiz fâtih ecdâdımızın bu bedbaht çocuklarının başına gelen fâciaların dehşetinden hangi vicdan ürpermez?!. Ve - hepsinden ehemmiyetli olarak da- tam elli yıl devam eden bu korkunç işkenceye seyirci ve bigâne kalmanın müthiş vebâlinden kim korkmaz?!..

Gerçekten târihin meşhur «tantal işkencesi»ne benzeyen bu zulme -zımmen de olsa- rıza göstermek ve binnetice ona iştirak etmiş gibi bir mevkie düşmek, milletçe içinde kıvrandığımız ızdırapların -belki de- mânevî sâikini teşkil etmiştir. Rabbin, imanımızın yüce umde-lerini her Allah'ın günü fiilen ve kavlen çiğneyen ve onlara en şenî bir sûrette taarruz eden bir avuç sergerdeye imkân ve ruhsat

vermesi, bilmem başka türlü izah edilebilir mi?!... İnşallah TBMM'nin Osmanoğulları hakkında ittihaz etmiş bulunduğu son karar, bu babdaki vebâlimizin tahfifine ve Türkiye'de yeni ve mes'ud bir devrin açılmasına vesile olacaktır!.. Ama biz, yine de Rabbin « G a f f a r » ismine sığınmakta ve bize cennet gibi bir vatan hediye eden fâtih ecdâdın yüce rûhâniyetinden aflar dilemekte geç kalmamalıyız.. Zira bu büyük vebalden kurtuluş için başka bir yol yoktur!..

İşte, azîz okuyucum!.. Bu nâçiz eser, seni böylesine dehşehli bir vebalden kurtuluşun vücûbuna inandırmak ve onun esbâbına sarılmanı te'min etmek için yazılmıştır. Yoksa, geçici bir kaç «ah vah!» çektirmek için değil.

Bu eserden belki -kasden- saltanatçılık kokusu almak isteyen gayretkeşler çıkacaktır. Böylelerine peşinen şunu bildirmek isteriz ki; Osmanoğulları'nı sevmek, yüce dînimizin ve muhteşem târihimizin doğurduğu bir zarûrettir. Bu hükme iştirak etmiyecek bir Türk ve müslüman tasavvur etmiyoruz. Burada serdedilmiş fikirleri böyle bir zarûret dışında izah etmeye kalkışacak olanlar, boşuna yorulacaklardır. Zira onlar da pekâlâ bilirler ki; Osmanoğulları'na karşı izhar edilecek muhabbet saltanatçılıkla ithama kâfi addedilirse, bu ithamın dışında pek az kimse kalır: Dîn ve târihimizden kopmuş bir avuç yarı münevver!... Öyleyse böyle bir ithamdan önce -hattâ yeni rejimimiz hesabına- pek çok düşünmek gerektir!..

Aziz Okuyucularım!..

Bu eserde okuduklarını tam bir nefs muhâsebesine vesîle kılarak Dünya nîmetlerinde vefâ ve bekâ olmadığını kâmil bir sûrette kavramalısın!.. Osmanoğulları'nın Dramı'nda bir ayna gibi kendi aczini ve gafletini müşahede etmelisin!.. Bu sûretle, za'f-ı iman ile ma'lûl bir avuç insanın yüce milleti-

mize niçin ve nasıl musallat olabildiğinin, onun nâmına ve fakat ona rağmen icra-yı saltanat edebildiğinin bâtınî esrar ve esbâbını kavrayabilirsin!... Bunu yapamazsan, o vakit de, uyanmak için -artık sana hiç bir fayda vermeyecek olan İsrâfil'in « s u r »unu bekle!..

Osmanoğulları içinse söylenecek olan son söz şudur:

«Men zâle sultâne vilâyetihi»
«Lâ zâle sultâne faziletihi»

yani, bir kimse vilâyetlerin sultanlığını kaybedebilir, ama faziletlerin sultanı ise, o saltanat onda bâki kalır!... İşte Osmanoğulları, bugün vilâyetlerin sultanı değilse, ve o sıfatlarını zâyi etmişlerse de fazîletlerin sultanı olarak kalmışlardır. Bu eserde okudukların, sana bu ispat etmiş olsa gerektir!..

27 Ramazan 1394
Beylerbeyi/İSTANBUL

Abbas Halim Paşa **235**,268
Abbasiler 71,72
Abdullah Azmi Efendi 112
Abdulhalim Efendi (Şehzâde) 174,308
Abdurrahim Efendi (Şehzâde) 173,174,**233-241**,243,357
Abdülhâkim Arvasi 100
Abdülhamid Han, Sultan 29,38,60,64,68,73,77,78, 115,163,219, 233,239,242,243,245,256,306,317,330,331,344,366
Abdülhamid Rauf Bey 327,329
Abdülmecid Efendi ,Hâlife 50,66,88,98,102,112,**140-162**,171, 180,198,**211-232,326,347,348,355**
Abdülaziz Efendi, Mehmed 63,64,175
Abdülaziz,Sultan 57,63,76,77,162,217,228
Abdülkadir Efendi 174,326,330
Abdülkerim Efendi 176,**316-325**
Abid Efendi, (Mehmed) 176, 243, 305-315,341
Adile Sultan (Selahaddin Efendi'nin kızı) 248
Adile Hanım Sultan (Kemaleddin Paşa'nın kızı) 243,254
Af Kanunu 23,28,29,30,379
Ağa Han 109,214
Ağaoğlu ,Ahmed 115
Ahîlik 45,59
Ahmed I,Sultan 343
Ahmed Cevdet 109
Ahmed Efendi 330
Ahmed Nihad Efendi 174
Ahmed Nuri Efendi 174
Ahmed Nureddin Efendi 173,175,229,230
Ahmed Rami Bey, 211
Ahmed Reşid Bey, Bkz. **Reşid Bey** (Dahiliye Nazırı)
Ahmed ,Şehzâde 67
Aksal, İsmail Rüştü 367
Akova, Enver 385,390,426
Ali (r.a) 129
Alâüd-din Keykubat 35,36
Alâüd-din Efendi 177
Alfons,XIII,İspanya Kralı 92
Ali Fethi Bey,(Okyar) 112,114
Ali Kemâl Bey 102

Ali Rıza Bey, (İstanbul Meb'usu) 121
Ali Vasıb Efendi 175
Ali Zaib Bey, (Kozan Meb'usu) 121
Aliye Hanım Efendi 243
Alkin,Necdet 369
Altınordu Devleti 25
Amanullah Han,(Afganistan Kralı) 92
Anadol Samim Bey 357
Arslan,Sâni 390
Artukoğulları 35
Arife Kadriye Sultan Efendi 178
Asena,Vecid 376
Atalay,Sırrı 403
Ataöv,İhsan 385
Atsız, Nihâl 68
Ay Han 32,33,214
Aydoğdu Beğ 69
Aygün, Oğuz 419
Ayşe Sultan Efendi, (Osmanoğlu) 178,226,233,**326-330**,341
Ayşe Fethiye Sultan Efendi 178
Azam Cah 224
Aziz Mısrî Paşa 270,271,272,273

Babailik 45
Bahaddin Sâmi Bey **340-344**,355,361,419
Bala Hatun Bkz.**Mal** Hatun
Bangalby 340
Baş, Nazım (İçel Milletvekili) 385,389
Baykoca Beğ 69
Behiye Sultan Efendi 178
Bekir Sâmi Bey 91
Bektaşi Tarikatı 72
Bektaşi Veli,Hacı 72
Benim,Ahmed İhsan 140
Benster (Kolonel) 265,267,269
Beyatlı, Yahya Kemâl 54

Beyazıd,II 69
Bidâr Sultan Efendi 178
Bihrûze Hanım 228
Bilgehan, Cihad 421,422
Bilgiç, Saadeddin 380
Bonopart ,Napolean 91
Bozaltlı, Vahi 385,389
Bozkurt, Y. (Kars Milletvekili) 380,414
Boz Oklar 32,33
Burhaneddin Efendi 176,**242-245**
Burhaneddin Cem Efendi 176

Camii Bey 91
Cellaleddin Paşa (Velora) 216,244
Cemal Paşa 65,90
Cemalleddin Efendi (Mehmed) 173,175
Cevad Bey(Baş Katib) 234
Ceyhun,Ekrem 15,17
Cezzulî Râtıp Bey 235
Cinisli, Rasim (Erzurum Milletvekili) 380,385 - 388, 390, 391
417, 418 - 421, 425
Clarn,Lord 267
Cumhuriyet Halk Fırkası 119

Çağlayangil, İhsan Sabri 399-401,400,423
Çakmak, Feza 362
Çelebi Mehmed Bkz.**Mehmed** Çelebi
Çıtırık O. (Adana Milletvekili) 381
Dağ Han 32,33
Danışman, Rıfkı 15
Danişmend,İsmail.Hakkı 44,83
Davûd (A.S.) 128
De Gaule (General) 226
Deniz Han 32,33
Degranşin, Prof. 335

Demirel, Süleyman 382
Dikeçgil, Hüsnü 398, 402, 406
Doksan üç Harbi 25,77
Dündar Bey 36,39-40,66
Dündar Efendi 316, 324, 235, 249,379
Dürrişehvar Sultan 159,212,216,224,228

Ebubekir (r.a.) 50
Ebubekir , Nazım (Niğde Meb'usu) 139
Edebâli,Şeyh 46
Ekrem Bey 115
El Meclis-ül İslâmiyetül Ulâ 188
Emin el-Hüseyni 263,273
Emine Mukbile Sultan Efendi 178
Emine Naciye Sultan Efendi 178
Emine Nemika Sultan Efendi 178
Emir Abdullah 190
Emir Ali,Seyyid 109,214
Endülüs Emevî Devleti - Emevîler 25,72
Endik, Süreyya (Çanakkale Mebusu) 370
Enver Paşa 63,84-86,90,163
Erkuyumcu, Müfit 376
Erkanı Harbiye Vekaleti 110,139
Ertuğrul Efendi (Şehzâde) 183,184,185
Ertuğrul Gazi 35,36,38,39,40,41,43,69
Ertürk,Albay Hüsameddin 93
Erzurum Kongresi 119
Eşref Edib 108
Eşref, Ruşen 115
Evren,Kenan 12,13

Fahreddin Efendi (Mehmed) 243, 177
Fatih,Sultan Mehmed II 26,52,54,55,61,63,66,69,118,217 343, 366, 374, 382, 383, 388, 394, 395 405, 411

Fatih Kanunnâmesi 66,67
Ferid Paşa 98,177
Faruk (Mısır Kralı) 256
Faruk Efendi 161
Fatma Sultan Efendi (Selahaddin Efendi'nin kızı) 178
Fatma Aliye Hanım Sultan 330
Fatma Sultan Efendi (Abid Efendi'nin kızı) 178
Fatma Sultan Efendi (Yusuf İzzeddin Efendi'nin kızı) 178
Faysal, Irak Kralı 210
Fehime Sultan Efendi 178
Ferdinand (Bulgar Kralı) 92,165
Ferid Paşa (Damad) 98,177, 332
Ferid Paşa (Avlonyak) 216
Fethi Bey 139
Fethi Sami Bey 332 - 336,361
Fevzi Paşa 138
Feyzi Bey (Diyarbakır Meb'usu) 139
Filistin - Filistin Davası 74,76,262
Franklen Buyyon 104
Fuad I (Mısır Kralı) 192,256,257
Fuad Bey (Kırkklise Meb'usu) 122

Gazi Osman Paşa Bkz.**Osman** Paşa,Gazi
Genç Osman Bkz.**Osman**,Genç
Gevheri Sultan 64
Gök Han 32,33
Göztepe,Tarık Mümtaz 202
Gregoryus (Patrik) 56
Gün Han 32,33,34
Gündüz Alp 36
Gündüz Beğ 69

Hâlet Bey (Erzurum Meb'usu) 139
Halid Bey (Akmansü) 130,131132,139
Halil Hulki Efendi (Siirt Meb'usu) 110,139

Halk Fırkası Meclis Grupu 110
Hamdi Paşa (Yaver) 98
Hamide Sultan Efendi 178
Hammer 40,43
Hanzâde Sultan Efendi 178
Harrington,General 98,183
Harzemşah,Celâleddin 35
Harun Efendi 316, 324, 422
Hatice Sami 334
Hatipoğlu, Yasin 382, 383, 414, 425
Haydar Bey (İstanbul Valisi) 140-157,163,166
Hayme Ana 38
Hayriye Sultan Efendi 178
Hidiv İsmail Paşa Bkz.**İsmail** Paşa,Hidiv
Hilâl-Salip Mücâdelesi 24,27
Hilmi Tunalı Bkz.**Tunalı**,Hilmi
Hind Hilâfet Konferansı 108
Hocaoğlu, Lütfi 396, 397, 399, 407
Hulefa-i Raşidin Devri 72
Hüseyin Bey (Ebûz) 121
Hüseyin Cahid 109
Hüseyin Nakip 212,228,229,230

Işık, Hüseyin Hilmi 99

İbrahim (A.S) 394
İbni Haldun 126
İbrahim Sabri Bey 260, 314
İhsan Bey (Topçu) 109,121
İngiltere İslâm Cemiyeti 109
İnönü, İsmet 78,109,137,138139, 362
İmer, M.Kübulay (Konya Milletvekili) 380 - 383, 390
İsa Çelebi 69
İslâm Beğ 238

İsmail Paşa,Hidiv 216,256
İspanya Yahudileri 62
İstanbul'un Fethi 26, 374
İttihâd ve Terakki Cemiyeti 78,243, 350
İzzet Ulvi Bey (Karahisar-ı Sahip) 124,125
İzzeddin Efendi 358

Kadirbeyoğlu Zeki Bey 119-127,130
Kâmil Bey (Polis Müdür Muavini) 144,145
Kanuni, Sultan Süleyman 26,54,63,67,68,69,71,182,210,217,259
335, 366, 383, 308, 395, 405
Kapütülasyonlar 68
Karaağaçlıoğlu 400,401
Kazan, Şevket, 413
Karabekir, Kazım Paşa 88,138
Karakoç 385,390
Karaman Suphi, 409, 412,413,418
Karol II 92
Kavalalı Ali 58,65
Kaya, Şükrü 115
Kayı Boyu - Kayıhanlılar 32,34-38
Kaynak, Sadeddin 253
Keçeci, Salih 95
Kemâleddin Paşa 253,254
Kerâmet Nigâr Bey Bkz.**Salih** Kerâmet Nigâr Bey
Kerime Halim 247
Kıbrıs 76
Kılıç Ali 115
Konstantin I (Yunan Kralı) 92
Koraltan, Refik 115
Kor, Orhan 395
Korkut (Şehzâde) 66
Koni, Osman Nuri,-(İst.Mebusu) 367
Köprülü, Fuad 43
Köker, Yiğit, 397
Kuva-yı İnzibatiye 79,99

Latin İmparatorluğu 46
Leyla Hanım 361
Louis,XIV 61
Louis,XVI 92
Lozan 12,13,69
Lütfi Fikri Bey **109-111**

Macar İhtilâli 62
Mahmud II (Sultan) 56
Mahmud Şevket Efendi (Şehzâde) 59,162,163,166,167,170,175, 181,182,252,**253-304, 306, 354, 364**
Malhun - Mal Hatun 43,**46**
Mahmud Sami 345
Manavoğlu Nevres Bey 161, 180
Mediha Sultan Efendi 177, 332, 344,345
Mehmed III (Sultan) 69
Mehmed Çelebi 69,71
Memduh Efendi 28
Mevlana Celâleddin-i Rumi 41
Mihrimah Selçuk Sultan Efendi (Şh.Abdurrahim Efendi'nin kızı) 235,336
Mihrimah Selçuk Sultan Efendi (Şh.Ziyaiddin Efendi'nin kızı) 178
Mihrişah Sultan Efendi 178
Mithat Paşa 65,76,88,89,90,115
Mohaç Meydan Muharebesi 26
Murad II (Sultan) 32,69
Murad IV (Sultan) 69
Murad V (Sultan) 69
Murad Hüdavendigar (Sultan) 52,69
Mustafa Kemâl 12,78,79,84,86,88,93,94,95,101-110,119,158,190, 218,233,247, 339, 340, 348- 355, 362, 363,394,410,411,412
Musul Petrolleri 22, 353
Musa (A.S) 394
Mustafa Çelebi 69
Mustafa II 69
Mustafa Sabri Efendi 102,190,260,303

Mustafa Vasfi Bey (Tokat Mebusu) 121,124
Muhtar Bey (Trabzon Meb'usu) 139
Mussolini 306, 345
Musa Kazım 112
Müfid Efendi (Hoca) 150,106,110,115
Müftüoğlu, İsmail 383

Naime Sultan Efendi 163,178,253
Naile Sultan Efendi 178
Namık Efendi (Mehmed) 182, 177
Namık Kemâl 36,69
Nami Bey (Damad) 307
Nasır 162,181,182,257,259
Nazım Efendi (Mehmed) 28,389, 176
Nebile Emine Hanım 235,236
Necip (General) 257
Necip Ertuğrul Efendi 177
Necip Paşa 344
Necmeddin Sâdık Bey 108
Nemika Sultan 316
Nemrud 394
Nermin Sultan 164,170,178,181,254-304,364
Neslişah Sultan Efendi 28,178
Nevzat Hanım Efendi 205,207
Nikola II 92
Nilüfer Sultan Efendi 224,316,375,389
Nimet Hanım 316,324,325
Nizameddin Efendi (Mehmed) 176
Nizameddin Nazif Bey 90
Nur,Rıza Dr 70,101
Nureddin Paşa 102,163,330
Nurhan Sultan 325

Oğuz,Ali 402
Oğuz Han 32,33
Oğuz,T. 381

Oğuz Türkleri-Oğuz Boyları **31-34**
Oğuz,Yahya 381
Oğuz,Yalçın 392
Oktay Nebil,Mehmed 382
Okyar,Fethi 362
Onat,Burhaneddin 369,370
Ongun 32
Oktay, Nebil Mehmed 382
Orhan Efendi 176
Orhan Efendi (Harun Efendi'nin oğlu) 325
Orhan Gazi 38,46,48,69,161
Orhun Abideleri 31
Osman Efendi (Burhaneddin Efendi'nin oğlu) 243
Osman Nami Efendi 226,229,230,327,329
Osman Gazi **38-53**,58,59,61,64,66,68,69,117,118,335,394,395
Osman Ertuğrul Efendi 177
Osman, Genç 69,411
Osman Paşa,Gazi 253,255,331
Osman, Selahaddin Efendi 365

Özal,Turgut 14,18
Ömer Faruk Efendi(Şehzâde) 94,155,159,175,179,211,238,239,212,218,252
Ömer Bey 165,166
Ömer Hilmi Efendi 173,174
Ömer Fevzi Efendi 176
Ömer Tosun Paşa 211
Ömer Nami Efendi 327-329
Ömer Namık 365
Önder,Cevad 380,390
Özbay,İ. 381
Özer,Hamdi 393,394,395,396,398,400,401,413
Öntunç,Doğan 391

Pehlevî,M.Rıza Han 92
Peker,Recep 15,118
Pertevniyâl Vâlide Sultan 181,257
Philby,Kim 346
Plümer,Lord 183

Rabia Hatun 46
Rabia Nilüfer Sultan Bkz.**Nilüfer** Sultan
Rafet Paşa 101,106
Ragıb Bey (Kütahya Meb'usu) 120,124
Ragıb (Topal) 256,258,283
Rahmi Bey (Trabzon Meb'usu) 122
Raif Bey (Bursa Meb'usu) 139
Refia Sultan 328
Rendeci,Refet 392,399,413
Reşad,Sultan 60,63,66,78,83,89
Reşad Paşa 98,243,246
Reşe,M.S.(İstanbul Milletvekili) 381
Rauf Bey 108
Refet Paşa 218
Refik Bey 124
Reşid Bey,Ahmed (Dahiliye Nazırı) 83,84,86
Reşid-üd-Din 32,33,34
Riyaset-i Celîliye 114,146
Rükneddin Sami Bey 344,362

Saadet Hanım 328
Sabiha Sultan Efendi 95,97,177,193,341
Saddeddin Bey (İstanbul Emniyet Müdürü) 140-157
Saffet Efendi 110-115,128-136,139
Saip Sâmi Bey 334
Sait Paşa 90
Salib-i Amber 289
Salih Kerâmet Nigâr Bey 158,212-216
Saliha Naciye Kadınefendi 305

Saltanat Şûrası 86
Sâmi Bey (Prens) 203-209,344-361
Sâmi,İlyas 115
Sanayi İnkılabı 26
Saniye Hanım Sultan 236,
Sara Hatun 55
Saraçoğlu,Şükrü Bey 137
Saruhan,Sûdi Reşad 414,415
Savcı Beğ 69
Selâhaddin Bey (Miralay) 104
Selâhaddin Bey 344
Selâhaddin Bey (Doctor) 212
Selâhaddin Efendi (Şehzâde) 178,224,375
Selçuklular-Selçuklu Devleti 35,36,38,70,72
Selim III,Sultan 63,64,411
Selim Efendi,Mehmed 169,171,172,220,221,305,316,341
Selimzâde Muhsin Bey 333
Senniyye (Prenses) 305
Sertoğlu, Murad 262,291,303
Serv 78,84,98
Şevket Turgut Paşa 89
Seyfeddin Efendi ,Mehmed 63,162,171
Seyyid Bey 136,137,139
Shivery 267,269,271,272,275
Simâvî,Lütfi 66,83,84
Siret Hüseyin (Saiv) 260
Süleyman Çelebi 69
Süleyman Paşa 69
Süleyman Şah 35,36
Süleyman Saadettin Efendi

Şadiye Sultan Efendi 178,236,331-332
Şahabettin, Cenap 16
Şarl (Avusturya-Macar İmparatoru) 92
Şazeli Tarikatı 60
Şehsuvar Başkadın 228

Şener,Hilmi 332
Şerafeddin Efendi,Mehmed 379
Şerif Hüseyin 50,186,188-192
Şer'iye ve Evkaf Vekaleti 110,138,139
Şia 72
Şükrü Hoca (Çelikay) 108

Tahir Bey (Miralay) 199-201
Tahsin Bey (Binbaşı) 191
Tal'at Bey (Dahiliye Nazırı)84
Talat Bey (Ardahan Milletvekili) 123
Talat Paşa 90
Tanyeri,Salih 412
Taylor,Philip 265,266
Teliver,M.Z. (Nevşehir Milletvekili) 381
Tanrıöver,Hamdullah Suphi 344,345
Tevhid-i Tedrisat 110,138
Tevfik Fikret 350
Tevfik Paşa (Sadrazam) 100
Tığlı, Mustafa 404
Timur 25,71
Tunalı,Hilmi Bey (Zonguldak Milletvekili) 115,120,125,126,132
Turhan, Hüseyin Nalib (Mabeyinci) 159
Türkgeldi, Ali Fuad 83,89
Türkiye Büyük Millet Meclisi 103-114,129,139,213,366,392,411,417
Türkiye Mill Kültür Vakfı 15,17,18
Türkmen,Hilmi (Samsun Milletvekili) 390

Ucuzal, Ömer 396
Ulubahşi 414,423,424
Uluç,Doğan 363
Ulunay,Refii Cevad 190,199
Ulviye Sultan Efendi 177
Uysal,Hayreddin (Sakarya Milletvekili) 385,390
Uysal,Yusuf 415

Yiğit,Nuyan 338-339
Yirmiyedi Mayıs 23
Yusuf İzzeddin (Ömer) 86,168,216
Yüzellilikler 12,403

Zago,Ahmed (Kral) 305,306
Zeki Bey (Yarbay) 198,204
Zekiye Sultan Efendi 178,**330-331**
Zehra Kadriye Sultan Efendi 178
Zembilli Ali Efendi 57
Ziya Hurşid 104
Ziya Paşa 69
Ziyauddin Efendi,Mehmed 171
Zühtü Bey (Sinop Meb'usu) 184

Ülker,Reşad 427
Ünal,Cemil 424
Ürgüplü,Fazıla 28
Ürgüplü,Suad Hayri 28

Vahideddin,VI Mehmed (Sultan) 20,52,56-59,63,67,69,78-80, 81-107,177,177,184-211,218,244,247,253,326,332,347,353-405
Vâsıb Efendi 28
Vasıf,Çınar 109,110,115,120,139
Vehip Paşa **357-360**
Velid Bey 109
Velid II 129
Viktor Emanuel (İtalyan Kralı) 192,193,199
Volkonski (Rus Prensi) 333

Webb,Bowen 340
Weisman 272,275
Wilhelm II, Kayser 92,164
Williams,Keith 340
Wilson (General) 265

Yakûb Çelebi 69
Yahovel,Prof. 229,231
Yahya Galip Bey (Nevşehir Meb'usu) 115,123,125,126
Yalkın,Razi 140,157,158
Yaver Paşa (Serkarin) 89,184,185
Yavuz Sultan Selim Han 50,52,57,58,63,66,67,69,71,72,217,366, 383,388,405,408
Yenisey Kitabeleri 31
Yezid 129
Yılrırım Beyazıd 26,52,67,69,71,118,405
Yıldız Han 32,33

Dünya'nın en uzun ömürlü hânedan âilesi olan Osmanoğulları, Türk - İslâm târihinde müstesna bir rol oynamışlardır. Bu bakımdan onları sevmek din ve târih şuurunun emridir.

Buna rağmen ne yazık ki; onların kundakları çocuklarına kadar bütün âile efradıyla birlikte aziz vatanlarından nâgihanî bir emirle çıkarılışlarına ve yâdellerde elli yıllık gurbet hayatlarındaki tahammülfersâ çile ve ızdıraplarla intihara kadar varan sefâlet sahnelerine milletçe bigâne kalınmıştır.

Sebil Yayınevi Osmanoğulları târihinin meçhul kalmış bu elli yıllık son faslını mevsuk ve müdellel bir sûrette aydınlatan böyle bir eseri yayınlamaktan şeref duyar!..

ISBN 975 - 7480 - 01 - 0